T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

MÜFETTİŞ DAVUT BORİÇİ'NİN GÜNLÜĞÜNDE
(1870–1877 EĞİTİM)
İŞKODRA VİLAYETİ'NDE EĞİTİM

Yüksek Lisans Tezi

ALI BARDHI

İstanbul, 2009

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

MÜFETTİŞ DAVUT BORİÇİ'NİN GÜNLÜĞÜNDE (1870–1877 EĞİTİM) İŞKODRA VİLAYETİ'NDE EĞİTİM

Yüksek Lisans Tezi

Ali BARDHI

Danışman: Prof. Dr. Ziya YILMAZER

İstanbul, 2009

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı İSLAM TARİHİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi ALI BARDHI nın MÜFETTİŞ DAVUT BORİÇİ'NİN GÜNLÜĞÜNDE (1870-1877 EĞİTİM) İŞKODRA VİLAYETİ'NDE EĞİTİM adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun 16.07.2009 tarih ve 2009/12-34 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
Tez Savunma Tarihi	25.VII.2009	
1) Tez Danışmanı :	**PROF. DR. ZİYA YILMAZER**	
2) Jüri Üyesi :	**PROF. DR. CAHİT BALTACI**	
3) Jüri Üyesi :	**PROF. DR. MAHMUT ÇAMDİBİ**	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....4

KISALTMALAR.....8

ÖZET.....9

SUMMARY.....10

ÖNSÖZ.....11

GİRİŞ.....14

I-İŞKODRA'NIN KISA TARİHÇESİ.....14

1.1-İşkodra Adının Etimolojisi.....14

1.2. Coğrafî Durumu.....15

1.3. İşkodra Şehrinin Oluşması.....15

1.4. Tarih Kaynaklarına Göre İşkodra.....16

1.5.Bizans Hâkimiyetinde İşkodra.....18

1.6. Osmanlı Hâkimiyetinde İşkodra.....19

1.7. Buşatlılar Döneminde Işkodra Paşalığı.....24

1.8. İşkodra'nın Vilayet Olması.....28

1.9. Arnavutluk'un Bağımsızlığı ve İşkodra'nın Savunması.....31

BİRİNCİ BÖLÜM

I-DAVUD ŞÜKRÜ EFENDİ'NİN HAYATI.....42

1.1 Davud Şükrü Efendi'nin Ailesi.....42

1.2. Davud Şükrü'nün Tahsil Hayatı.....44

1.3 Davud Efendi'nin Yapmış Olduğu Görevler ve Aldığı Maaşlar.....46

1.4 Davud Efendi'nin İşkodra Eğitim Müfettişi Oluşu.....49

1.5. Davud Efendi'nin Siyasi Hayatı 51
1.6.Davud Efendi'nin Aldığı Madalya ve Nişanları 55
1.7.Davud Şükrü'nün Eserleri 56
1.8. Davud Şükrü'nün Emekliliği Meselesi ve Vefatı 58

İKİNCİ BÖLÜM

1.TANZİMAT DEVRİ'NDE EĞİTİM VE MERKEZ TEŞKİLATI 60
1.1.Tanzimat'ın Birinci Devri (1839-1856) 60
1.1.1.Meclis-i Umûr-i Nâfia ve Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti (1839) 60
1.1.2. Meclis-i Maârif-i Muvakkat (1845) 62
1.1.3. Meclis-i Maârif-i Umûmiyye (1846) 64
1.2. Tanzimat'ın İkinci Devri (1857-1870) 65
1.2.1. Maârif-i Umûmiyye Nezareti (1857) 65
1.2.2. Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi (1869) 67
2.VİLAYET EĞİTİM TEŞKİLATI 70
2.1.Vilayet Maarif Müdürlükleri 70
2.2.Vilayet Maarif Meclisleri 72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAVUD EFENDİ'NİN GÜNLÜĞÜ'NE GÖRE MEKTEPLER, ÖĞRETMENLER ve KİTAPLAR

1.MEKTEPLER 74
1.1. İlköğretim (İbtidâî) Mektebleri 74
1.1.1 Sıbyan Mekteplerinin Kısaca Tarihçesi 74
1.1.2. Sıbyan Mekteplerinin İnşası 76
1.1.3 Sıbyan Mekteplerinin Masrafları 79
1.1.4 Sıbyan Mekteplerinin Ders Programları 81
1.1.5. Okul Kaydı ve Eğitimin Zorunlu Olması 83

1.1.6.Sıbyan Mekteplerinin Islahat Teşebbüsleri 86
1.1.7. İşkodra Vilayeti'nde Sıbyan Mekteplerin Sayısı 89
1.2. Orta Öğretim 92
1.2.1.Rüşdiye Mektepleri 92
1.2.1.1. Rüşdiye Mekteplerin Kısaca Tarihçesi 93
1.2.1.2 Rüşdiye Mekteplerinin İnşâsı 96
1.2.1.3. İşkodra Vilayeti Rüşdiye Mekteplerinde Hocaların Durumu 98
1.2.1.4 Rüşdiye Mekteplerinin Ders Programı 100
1.2.1.5. Rüşdiye Mekteplerinin Islahâtı 102
1.2.1.6. Rüşdiye Mekteplerinin İmtihanı ve Tatil Zamanı 103
1.2.1.7. Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mekteplerinin Çoğalması 105
1.2.1.8. Davud Efendi'nin Günlüğünde Geçen Rüşdiye Mektepleri 106
1.2.2. Dârü'l-Maârif Mektebi 108
1.2.3. İdâdî Mektepleri 109
1.2.4. Sultânî Mektepleri 112
1.3. Yüksek Okullar 115
1.3.1. Dârulmuallimîn 115
1.3.2. Dârulmuallimât 118
1.3.3. Dârülfünûn 119
2.ÖĞRETMENLER 122
2.1.Mekteplerde Tayin Olunan Muallimler 123
2.2.Defterde Geçen Muallimlerin İsimleri 126
2.3.Mektep Muallimlerinin Bilgileri Araştırılması 129
2.4.Mektep Muallimlerinin Aldıkları Maaşlar 132
2.5.Şikâyet Edilen ve Azledilen Muallimler 134

2.6.İstifa Eden Muallimler 136
2.7.Görev başında Vefat Eden Muallimler 137
3.KİTAPLAR 138
3.1. İşkodra Vilayeti Mekteplerine Gelen Kitap ve Risaleleri 138
3.2. İşkodra Mektepleri Tarafından Talep Edilen Kitaplar ve Risaleler 139
3.3. Defterde Geçen Risale ve Kitap İsimleri 141
4.MEKTEPLERLE İLGİLİ GENEL MESELELER 144
4.1. Kızların Eğitim Meselesi 144
4.2. Özel Okullar 146
4.3. İşkodra Vilayeti'ndeki Gayrimüslim ve Yabancıların Mektepleri 147
4.4. Arnavutça Eğitim Meselesi 152
4.5. Devlet Hazinesi Tarafından Karşılanan Sünnet..... 163
4.6. Deftere göre Cami ve Vakıflar 167
DAVUD BORİÇİ'NİN GÜNLÜĞÜ'NÜN YENİ HARFLERE ÇEVRİLMESİNDE TAKİP EDİLEN METOT..... 170
DAVUT BORİÇİ GÜNLÜĞÜ METNİ 171
DAVUT BORİÇİ'NİN GÜNLÜĞÜ'NÜN ORİJİNAL METNİ..... 309
SONUÇ 357
KAYNAKÇA 361
EKLER 370

KISALTMALAR

ABA	: Arnavutluk Bilim Akademisi
ADA	: Arnavutluk Devlet Arşivi
age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
bk.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DAGM	: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
DBF	: Davud Boriçi Fonu
DİA	: Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi
GATSEB	: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
GHTB	: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı
İHM	: İşkodra Halk Müzesi.
MÜY	: Marmara Üniversitesi Yayınları
RSH	: Arnavutluk Cumhuriyeti
TDÜ	: Tiran Devlet Üniversitesi
TDÜB	: Tiran Devlet Üniversitesi Belleteni
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Trc.	: Tercüme eden

ÖZET

Kültürel birikimin oluşmasında en büyük rollerden birini, o toplumun âlimleri üstlenirler. *"Müfettiş Davud Boriçi'nin Günlüğünde (1870-1877 Eğitim) İşkodra Vilayeti'nde Eğitim"* isimli tezimiz, böyle bir âlimi konu edinmiştir.

Bu tezimiz, Davud Boriçi'nin hayatı ve günlüğü ile ilgili tespit ve değerlendirmelerimizi içermektedir. Tezimiz giriş, üç bölüm, sonuç ve eklerden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde İşkodra'nın tarihçesi hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Üç kısımdan oluşan birinci bölümde, Davud Şükrü Efendi'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Tanzimat devrinde eğitim, merkez ve vilâyet eğitim teşkilatına etki eden hususlar tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde ise Davud Efendi'nin günlüğüne göre dönemindeki mektepler, öğretmenler ve kitapları tespit edilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ardından Boriçi'nin Günlüğü'nün tamamının yeni Türk harflerine çevirdiğimiz kısım gelmektedir. Okuyucuların gerektiğinde metnin orijinali ile karşılaştırma yapabilmelerini sağlamak maksadıyla, orijinal metin hemen bu kısmın devamına konmuştur.

Son olarak tezimiz Günlük'te ortaya konulan hususların belirtildiği bir sonuçla tamamlanmıştır.

Ayrıca çalışmamızın daha iyi anlaşılması için Davud Boriçi ile ve o dönemle ilgili bazı resimler ve belgeler de ek olarak sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Davud Boriçi, İşkodra, Eğitim, Sıbyân mektepleri, Rüşdiyye mektepleri, Sünnet merasimi

SUMMARY

One of the most important role in the formation of cultural background all that Society's Scholars undertake. "Inspector David Boric's dairy (1870-1877 training) county in shkodra education" Our thesis called has adopted such a scholar issues.

This thesis, Our daily life and about David Borich's detection and evaluation includes the developement. In our thesis introduction, three parts, consist of results and appendices.

The introduction has been given detailed information about the history of Shkodra. Consisting of three parts in the first chapter, David's life and work of sukru are emphasized. Reforms in the second part in the training cycle, affecting the central and county educational organization matters were identified. In the third section, according to David's day during school, teachers and books can be detected to exposement. Then the new Turkish letters converts the entire Borich's daily part. The original text with the readers need so that they can comparise their purposes, the original text was immediately put in some more placed.

Finally, Our thesis about mid-day in clarifying the issues to a particular result has been completed.

Also for better understanding of our work David Borich with his period of some pictures, and related documents are presented in addition.

Key word; David, Borich, Shkodra, Education, and Sebyan school, school of Rushdi circumcision ceremonies

ÖNSÖZ

Tezimizin konusu *"Müfettiş Davud Boriçi'in Günlüğünde (1870-77 Eğitim) İşkodra Vilayeti'nde Eğitim"* adını taşımaktadır. Milletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve gelecekte kendilerine yer bulabilmeleri özgün müessese ve şahsiyetlere sahip olmalarına bağlıdır. Zira geleceğin sağlam temeller üzerine oturtulması, geçmiş zamanın şartlarına ve gereklerine göre yorumlanması ve sağlıklı bir mantıki süzgeçten geçirilebilmesiyle mümkündür.

Bir millet, aralarında büyük insanlar çıkararak büyük millet olur. Öyle büyük isim ve sıfatlarla övülen büyük insanlar değil, halkla bütünleşmiş, şevkle büyük davaları omuzlamış, büyük işler başarmış ve büyük ideallerin adamı olabilmiş kişiler takdirle anılmaya layıktırlar.

İşte çalışmamıza konu ettiğimiz şahsiyet böyle bir kişiliktir. Ben tez konusu ile ilgili çalışmalarımı sürdürürken, İşkodra'nın ve hatta Arnavutluğun tarihinde önemli roller üstlenmiş olan Davud Boriçi adlı zâtın bir defterinin elime geçmesi, çalışmamı o yönde sürdürmemde en önemli vesile oldu. Günlüğün elime geçmesinden sonra hocamla yaptığım görüşme sonucunda bu defterin yüksek lisans çalışmamda tez konusu olarak seçebileceğim sonucuna varınca defter ve içindeki bilgiler üzerinde çalışmalarıma başladım.

Ayrıca İşkodra Vilayeti'nin Osmanlı eğitim sistemi açısından çok önemli olduğunu ve aynı zamanda bu vilayetteki eğetim çalışmalarının ortaya çıkarılmasının Osmanlı eğitim tarihine büyük katkılar sağlayacağı düşüncesi, beni eğitim sahasında yoğunlaşmaya sevketti. Yine gördüm ki Osmanlı dönemi İşkodra'sındaki eğitim faaliyetleri ile ilgili olarak hemen hemen hiç bir çalışma yapılmamıştır. Bu günlük, her ne kadar İşkodra'daki Osmanlı eğitim sistemini hepsi açıklamazsa da en azından bir başlangıç olup diğer araştırmacılara bu gibi konular hakkında daha derinlenmesine araştırma yapmalarına vesile olacağını ümit ediyorum.

Osmanlı dönemi eğitim hayatında önemli görevler üstlenmiş ve bugün Arnavut tarihinin önemi şahsiyetleri arasında yerini almış olan Davut Boriçi'nin hayatı, eserleri ve günlüğünde yer alan hususları konu edindiğimiz bu çalışmamız üç bölümden, ekler ve günlüğün traskripsyonundan oluşmaktadır. Birinci bölümde Davut Boriçi'nin hayatından bahsederek şu konulara değindik: Davut Boriçi'nin ailesi, eğitimi, müfettişliği, diğer görevleri, siyasi hayatı, eserleri ve vefatı.

İkinci bölümde ise Tanzimat Dönemi'nde Eğitim ve Vilayet Eğitim Teşkilatı'ndan sağlıklı bilgiler vermeye çalıştım. Tanzimat Dönemini ikiye ayırdım; birincisinde, Tanzimat'ın birinci devri (1839-1856): Meclis-i Umûr-i Nafia ve Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti (1839), Meclis-i Maarif-i Muvakkat (1845) ve Meclis-i Maarif-i Umûiye (1846) gibi konuları kapsar. İkincisinde ise: Tanzimat'ın ikinci devri (1857-1870): Maarif-i Umûmiye Nezareti (1857) ve Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi (1869) konularına yer verdik.

Vilayet Eğitim Teşkilatı'nı ele aldığımız yerlerde Vilayet Maarif Meclisleri ve Vilayet Maarif Müdürlükleri konularından bahsetmeye çalıştım.

Üçüncü bölümde Davud Boriçi Efendi'nin Günlüğüne göre Mektepler, Öğretmenler ve Kitaplar gibi konulardan bahsettim. Mektepler kısmında; mekteplerin genel meseleleri, ilköğretim, orta öğretim ve yüksek öğretimden bahsettim. Genel olarak İşkodra Vilayeti'nde bulunan mekteplerden bilgiler verdim. Öğretmenleri ele alırken İşkodra mekteplerinde tayin olunan muallimler, defterde geçen muallimlerin isimleri, mektep muallimlerinin bilgilerinin araştırılması, mektep muallimlerinin

aldıkları maaşlar, azledilen muallimler, istifa eden muallimler ve görev başında vefat eden muallimler gibi konulara değindim. Kitaplar bölümünde ise derslerde okutulan ders kitapları ve risalelerden bahsettim. Yine bu bölümde Davut Boriçi'nin Günlüğü'nde geçen bazı meseleler hakkında bilgiler vermeye çalıştım. Daha sonra da defterde geçen Cami ve Vakıflar, günlüğün orijinal metninin yeni Türk harflerine çevrilmesine yer verdim.

Tezimizin *"Müfettiş Davud Boriçi'in Günlüğünde (1870-77 Eğitim) İşkodra Vilayeti'nde Eğitim"* şeklindeki isimlendirilmesinde, arada geçen ve anlamsız duran "Eğitim" kelimesi tarafımızdan değil, sonradan Enstitü tarafından bir yanlışlık eseri ilave edilmiştir. Bunu geç farkettiğimizden ve süreci uzatacağı düşüncesiyle değiştirme yoluna gidilmemiştir.

Bu tezi bu hale gelmesinde büyük emeği geçen İşkodra Halk Müzesi Müdürü olan Sayın Paulin'e, Başbakanlık Osmanlı Arşivi yetkililerine, İşkodra İmam Hatip Lisesi'nin yetkililerine, İşkodra'daki Marin Barleti Kütüphanesi ve İSAM kütüphanesi yetkililerine ve bu tezi almama vesile olan ve yol gösterici yardımlarını esirgemeyen muhterem tez danışmanı Hocam Prof. Dr. Ziya YILMAZER'e ve diğer hocalarıma ve arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım.

Ali BARDHI

Ağustos, 2009

GİRİŞ

I-İŞKODRA'NIN KISA TARİHÇESİ

1.1-İşkodra Adının Etimolojisi

Arnavut araştırmacılarının çalışmalarında İşkodra adı İlirya Dilinden Skodra olarak çıkmaktadır. Şemseddin Sami'nin İşkodra ismi Arnavutça olup "Tepe" demek olan "Kodra" kelimesinden gelmiştir. Çünkü Barlityus'un rivayetine göre şehir başlangıçta Kir Nehri'nin iki tarafında ve düz ovadaydı, daha sonra bazı kavimler tarafından tahrip edilmiştir. Ahalisi tepenin üzerindeki kaleye taşınmışlar. Kalenin etrafına surla çevrilmiş ve yeni bir şehir inşa ederek bunu İşkodra isimlendirmişler[1]. İşkodra, tarihte Shkoder, Skord, Skoder, Skutari, İskenderiye, Skadar, Scodre gibi isimleriyle anılmıştır.

Daha önce de söylediğimiz gibi Albanologların büyük ekseriyeti İşkodra'nın ismi erken Arnavutçasından (İlirya) çıktığını kanaatindedirler. Polyb, Tit Liv, Plin, L. Annei Flori, Apiani, Ptolemaei, De Aedificies, Tabula, Peutingeriana, İtinerarium Ravennatis Anonymi, Augusti, Hierokli, Joannis Zonarae gibi eski tarihçilerde

[1] Şemsedin Sami, *Kamusü'l-Alâm*, II,978

İşkodra'dan bahsedilir[2]. Misal olarak Tit Liv'in XLIII. Kitabının 20, 2 satırında; XLIV. Kitabının 30, 15; 31, 2; XlV. Kitabının 26,1 ve 11 satırlarında Skodra ismiyle geçmektedir[3]. Daha sonra bunlar gibi Shuflay, Gustav, Mayer gibi yabancı Albanologlar'ın da bu görüşe katıldılar.

1.2. Coğrafî Durumu

İşkodra Arnavutluk'un kuzeybatı kesiminde bulunmaktadır. İşkodra Gölünün güneydoğu ucunda, Arnavutluk'un ulaşıma elverişli iki ırmağından biri Buna-Buyana Nehrinin gölden çıkıp Adriyatik Denizine dökülür. Kir Nehri, kaleyi geçtikten sonra Buyana ile birleşir. İşkodra şehrinin bir tarafta İşkodra Gölü, öbür tarafta Drin ve Buyana nehirlerlesin arasındadır. İşkodra'nın batı tarafında Taraboş Dağı yükselir.

Eski İşkodra kalenin etrafındaki bulunan mahallerdeydi. Ancak İşkodra Yönetiminin şuanda bulunan şehre taşınması orası ikinci plana düşmüştü. Şehir XIX. yy.dan itibaren şehrin kuzeydoğuya doğru genişlenmeye başladı[4]. Bu genişlemeyi Davud Boriçi'nin günlüğünde de görüyoruz. Defterinde zikrettiği mahallelerin bir kısmı İşkodra kalesinin etrafında, bir kısmı da şuanda bulunan kentinde uzandığını görüyoruz[5]. İlerde bundan bahsedeceğiz.

Yıllık ortalama derecesi 15,3°, en soğuk aylık ortalama derecesi -3,3°, en sıcak ortalaması 42° derecedir[6].

1.3. İşkodra Şehrinin Oluşması

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda, bu şehir çok eskiye dayandığını söylenmektedir. İşkodra şehrinin yakınlarında bulunan arkeolojik kalıntılardan anlaşılan o ki İşkodra yerleşimi çok eskiye yani Bronz dönemine dayanır[7]. İşkodra'ya yakın olan

---

2 Vili Kamsi, "Shtrirja e qytetit te Shkodres ne kohen e lashte dhe te mesme", *Monument*, X,117–118; Selim İslami, Prano Prendi, Hasan Ceka, Skender Anamali, *İlirët dhe İliria te autorët antikë- Antik yazarlarında İliryalılar ve İlirya*, s. 67-503.

3 İslami, Prendi, H. Ceka, Anamali, *age*, s. 127, 129, 130-131.

4 "Shkodër" *Anabritannica*, XIX, 320; "İşkodra" *Larousse*, XII,5938

5 Bk. Metin, s. 182

6 "Shkodra", *Fjalori Enciklopedik Shqiptar-Arnavut Sözlük Ansiklopedisi*, s. 190

7 Neritan Ceka, *Udhetim ne keshtjellat ilire-İliryalıların kalelerine Seyahat*, s.31

Marşey köyünde M.Ö. VI-V yy.a ait tabak kalıntıları bulundu. Yine Grija'da açılan bir çukurda İliryalılara (M.Ö. VI-V.) ait tabak parçaları bulndu[8].

Şehrin inşası, mitolojiye dayanarak üç erkek kardeşlerinin günde inşat ettikleri kalesi, ancak duvarı geceleyin yıkılırdı. Bundan dolayı bir yaşlının sözüne göre, onlara öğle yemeğini ilk getirecek gelinin kalenin duvarında konarak davrandılar. Duvara konulan kadının adı Rozafa'ydı, ancak çocuğu memesinden süt alabilmek için dışarıda bırakılmasını istirham etmişti. Eğer bu mitolojiden doğru bir şey varsa, o zaman bu hikâye üç bin yıllığa dayandığını söyleyebiliriz. Orada var olan bu inanca göre o zamandan itibaren binlerce İşkodralı kadınların kaleye gidip kale duvarından çıkan kireç beyaz suyundan alırlardı. Onlar, bu suyu aldıktan sonra kendi sütü çoğaltır ve çocuğu bunu içince yiğitliği artır ve geçmişlerine karşı sevimli olur[9].

Şehrin eski oluşuna, kale duvarlarının eski, poligonal şeklinde oyulmuş büyük taşlardan şahit edilmektedir. İşkodra adını taşıyan yüzlerce bronzdan sikkeler buna şahit olmaktadır[10].

Arkeolojik buluntulardan anlaşılan o ki şehir hayatı günümüze kadar devamlıydı ve içinde bulunan yuvarlak duvarlarından anlıyoruz. Başta İliryalılara ait duvarları, üstünde İlk Çağ, Orta Çağ bastiyonu ve Osmanlı döneminde Buşatlılar hanedanının yaptıkları inşaatlarını görebiliriz[11].

1.4. Tarih Kaynaklarına Göre İşkodra

Tarihî kaynaklara göre M.Ö. III-II. asırlarda İşkodra, Arnavutlar'ın en eski devletinin başkentiydi. Arnavutlar'a bu dönemde İlirya denilir ve Pleurati, Agroni, Teuta, Genti gibi kralları en güçlü krallar sayılırdı[12].

Son İlirya hanedanı, M.Ö. 251'de Pleurat tarafından kurulan hanedandı. Pleurat hanedanı, devleti yaklaşık 80 sene İşkodra'dan yönettiler[13]. Bu hanedanın son kralı Gent idi. İlirya ile Romalılar arasında geçen uzun savaşlar, bu eski Arnavut hanedanının

[8] Bep Jubani, "Monumente Arkeologjike në mbishkodër", *Monument,* I,130-131
[9] Ceka, *age*, s. 32
[10] "Shkodra", *Arnavut Sözlük Ansiklopedisi*, s. 109
[11] Ceka, Neritan, *age*. s. 32
[12] İslami, Prendi, H. Ceka, Anamali, *age,* s. 127-208; N. Ceka, *age*, s. 32
[13] Myzafer Korkuti, *Arnavut halkının tarihi*, s.13

sonunu getirdi. Savaşların sebebi ise Adriyatik Denizi'ne hâkim olma isteği idi. Böylece bu dönemde İliryalılar'ın güçlü bir donanmaya sahip olması ve Adriyatik'in kontrolünde olmasını istemesi, Romalılar'ın İlirya'yı işgal isteklerine sebep oldu. Bunun üzerine M.Ö. 229 yılında Romalılar'ın İlirya'nın başkeni İşkodra'yı işgal etmeye başladığını görüyoruz.

M.Ö. 229'da başlayan bu işgal savaşının bir benzeri daha sonra 167 yılında İşkodra'nın yakınlarında gerçekleşmiştir[14]. Bu savaş bağımsız eski İlirya Devleti'nin sonu olarak kabul edilir. Bu savaşta Romalılar'la anlaşmayı kabul eden Kral Genti, hanımı Etleva ile iki oğlu ve kardeşi esir alınır[15]. İlirya'nın merkezi İşkodra'nın düşmesi devletin sonu sayılmaz, çünkü İliryalılar bağımsızlıklarını Dardania'da[16] üç çeyrek asır daha koruyabilmişlerdir. Roma, ancak M.Ö. 84 yılında Dardania'yı işgal edebilmiştir[17]. Bu işgal beş buçuk asırdan fazla devam etmiştir[18].

Albania adına ilk defa M.S. II. asırda İliryalılar'ın başkenti Albano-polis adında rastlanır. Roma etkisi yerli halkın dilinde görülmektedir. Bu sebeple bugün bile Arnavutça'da pek çok Latince kelime bulunmaktadır[19].

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu'nun merkezi olan Bizans (İstanbul-Kostantinopolis)'a güney İlirya kısmı kalmıştır. Batı Roma İmparatorluğu'nun merkezi Roma'ya ise Kuzey İlirya toprakları kalmıştır[20]. Yani Doğu ve Batı imparatorluklarının sınırları Arnavutluk'un orta yerinden geçmektedir.

---

14 Machiel Kiel, "İşkodra", *DİA,* XXXIII,433433

15 İslami, Prano Prendi, H. Ceka, S. Anamali, *age*, s. 130

16 Dardania, bugünkü Kosova'nın olduğu yerde ve İliryalıların en büyük eyaletiydi. Dardania Eyaleti, Osmanlı Döneminde var olan Kosova Vilayeti'nin sınırlarında uzanıyordu.

17 Korkuti, *age*. s.18

18 Korkuti, *age*. s.15

19 M. Türker Acaroğlu, *Balkanlar'da Türkçe yer adları kılavuzu*, s. 25

20 Şemseddin Sami, *Kamusu'l-A'lâm,* II, 978; Michel Kiael, "İşkodra" *DİA,* XXVII,433
İlirya, eski Arnavutlar'ın toprağıdır. Arnavutlar'ın atalarının toprakları, İstre Yarımadası'ndan Preveze'ye, diğer taraftan ise Tuna Nehri'ne kadar uzanıyordu. Dardania ve Panonia en önemli eyaletleri sayılırdı. Tarihçilere göre İlirya toprağı ikiye ayrılarak Kuzey İlirya İstre'den Tivar* şehrinin yakınlarına kadar uzanıyordu ki Teodos çizgisinin bunu ayırdığı düşünülmektedir. Güney İlirya ise Doğu Roma İmparatorluğu'ndan ayrılarak daha sonra Bizans adını aldı ve Tivar şehrinin yakınlarından Preveze'ye kadar uzanırdı.

Güney İlirya Bizans tarafında idare edilirdi ve dört eyalete ayrılmıştı: Yeni Epir, Eski Epir, Prevalitan ve Dardania. Bizans yönetimi bu topraklarda yaklaşık on asır boyunca, M.S. 395'ten 1571 yılına kadar devam etmişti. Sonraları Arnavutluk bazen Bizans İmparatorluğu'nun bir bölümünü oluşturmuş, bazen yerli beyliklere ayrılmış, bazen de Bulgar ve Sırp devletlerine ya da Venedik ve Napoli krallıklarına bağlı kalmıştır.

Dört eyaletin sınırları, Bizans yönetiminde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin idaresinde de hemen hemen aynı sınırlarını muhafaza etmiştir. Bu dönemlerde Prevalitan kısmının merkezi İşkodra'yı, Dardania kısmının merkezi ise Üsküp ile bugünkü Kosova'yı kapsıyordu. Yeni Epir kısmı Şkumbin ile Vyosa nehirleri arasında uzanıyordu. Eski Epir ise Viyosa Nehri'nden Ambraki yakınlarına kadar uzanmaktaydı.

1.5.Bizans Hâkimiyetinde İşkodra

İşkodra'nın merkezinin bağımsız İlirya döneminde, siyasi ve iktisadî bakımdan önemli bir yeri vardı ve Bizans yönetiminde de bu önemini korudu. Bu önem ve rolünden dolayı Doğu Roma İmparatorluğu, İşkodra merkezli bu eyaleti Prevalitan diye adlandırmıştır. Bu yönetim şekli, Bizans İmparatorluğu'nun kuruluşundan, İslav, Frenk saldırıları ve iç karışıkların Bizans'ı yeniden bir yapılandırmaya sevkettiği IX. asra kadar devam etmiştir. Yeniden yapılandırma döneminde Themalar[21] kurulmuştur. Buna göre Arnavut toprakları birkaç Tema'ya ayrılmıştır ki İşkodra, Dıraç Teması'nın yönetimi altına girmiştir. Dıraç Teması, Tivar'dan Avlonya'ya kadar uzanıyordu. Bu yeni idarenin yapılandırmasından sonra İşkodra, eski merkezi önemini kaybetmiştir.

Daha sonra Dıraç Teması'nda Arnavutların Bizans'a karşı duymuş olduğu memnuniyetsizliğinden dolayı ve Bulgar işgalinin başlaması Bizans yönetimi zayıflamaya başlamıştır.

∗ Tivar şehri şimdi Karadağ'da Bar adıyla bulunmaktadır. Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyye adlı eserinin bir haritasında Antiberi olarak geçmektedir. Bk. Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye,* s. 27. Başka yerlerde Antivar olarak da geçer. İtalya'daki Bar şehrinin karşıtı demektir. Daha sonra ise -An- sözcüğü kaldırılarak Tivar veya Bar şekline dönüştürüldü. Arnavutlar bu şehri Tivar, Karadağlılar ise Bar isimlerle anmaktadırlar. Davud Efendi, kendi günlüğünde Bar kelimesini kullanır. Biz ise ileride Tivar ismini kullanacağız.

[21] Tema, Bizans Döneminde kurulan eyaletler manasına gelmektedir.

Bu hal 150 sene olmak üzere Bizans yönetiminin yeniden yapılandırıncaya kadar devam etmiştir. Ondan sonra Sırpların Drin nehrine kadar işgalleri başladı. Yeni işgalcilerin İşkodra'yı Diokle'nin merkezine getirmişlerdir. Diokle'nin hükümdarı, Dıraç eyaletini ve 1085 yılında merkezini işgal ettiler. Fazla zaman geçmeden onu tekrar Bizans'a geri vermiştir. 1160 yılında Bizans'ın Diokle ve Dalmaçya'yı yönetimin altına almıştır.

Diokle'nin tehlikesi atıldıktan sonra norman tehlikesi gelmişti. Normanlar, Doğu Kilisesi'ni kontrol altına almak için Papa tarafından kutsallaştırıldılar. Oraya ulaşmak içi VII. Grigori Papa'nın desteğiyle 1081 yılında Arnavut kıyılarına karşı saldırlar başlatıldı. Bu dönemden itibaren İşkodra'nın oynadığı siyasi ve iktisadi rolünü Dıraç almıştır.

Kuzey Arnavutluk'ta kurulan Balşa Prensliği'nin idaresi İşkodra'da kurulmuştur. Bu ailenin başında Balşa Plak (Yaşlı Balşa) duruyordu. Balşa Plak'ın Prensliği büyüktü ve Sırp idaresinden İşkodra, Ülgün[22], Tivar, Kotor, Leş, Avlonya, İpek, Pirizren'i ayırmaya çalışmışlar. Balşa Ailesi, tüm Arnavut toprakları kapsamak amacıyla prensliğin merkezini Dıraç'a taşıdı. Bizans hâkimiyeti bu topraklarda Balşa ailesinin idareyi ellerine almasıyla sona ermiş oluyordu.

Venedik Cumhuriyeti'nin himayesi altında bulunan Kuzey Arnavutluk'un merkezi olan İşkodra şehri, o tarihte büyük, zengin bir ticaret merkezi ve istihkâm edilmiş bir belde idi[23].

1.6. Osmanlı Hâkimiyeti'nde İşkodra

Kuzey Arnavutluk prensi Balşa ile Orta Arnavutluk'taki bulunan Dıraç dukası Karl Topia arasında vukua gelen muharebede, Dıraç dukası, Hayretin Paşa'dan yardım

[22] Şemsedin Sami'nin kardeşi Naim Fraşeri, Arnavutça olarak Latin harfleriyle yazmış olduğu "Bagëti e Bujqësi" adlı eserinde Ülgün ismini "Ülqün" olarak yazmıştır. Venedikliler bu şehri Dolcinio isimlendirmişler. Tit Liv ise bu şehri Ulc(s)ini isimlendirmiştir. Bk. Selim İslami, Prano Prendi, Hasan Ceka, Skender Anamali, *İliret dhe İliria te Autorët Antikë*, s. 131. Piri Reis ise Dulçini ismini kullanmıştır. Şu anda orada yaşayan halkımız Ülqün ismine yakın olan Ulqin ismini kullanmaktadır. İlerde biz ise Ülgün isimini kullanacağız

[23] Abdurrahman Nafiz, Kiramettin, *1912–1913 Balkan Savaşında İşkodra Savunması,* s. 2; Lulëzim Lajçi, "Venedik ile Osmanlı Arasında İşkodra'nın Teslimi Antlaşması (1479)", *Shkodra Në Shekuj,* s.44

istemeye zorunda kaldı. Bunun üzerine Hayretin Paşa Dıraç Prensi'ne yardım ederek Savra (Devol)'da onun galebesini temin ettiği bu muharebede Prens Balşa maktul düşmüştü. Bundan sonra Osmanlı kuvvetleri 1386'da Kruya (Akçahısar) ve İşkodra'yı ele geçirdi, ancak Venedik nüfuzu altında bulunan bu yerleri, Venedikliler'i güçlendirmek istemeyerek bırakıp çekildiler.[24]

Daha sonra, 1396'da bir Osmanlı ordusu Arnavutluk'a akın yaparak İşkodra, Berat, Ülgün gibi yerleri ele geçirdi. İşkodra bir para mukabilinde Venedikliler'e terk edildi. Yorgi (Gjergj) 1396'da Leş'deki Dukaginlerle mücadeleye girişti ve İşkodra ile diğer bazı yerleri Venedikliler'e terke mecbur oldu[25].

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu, Moğollar tarafından tehlikeye sokulmuştur. Osmanlı, 1402 yılında Ankara savaşında yenildi. Beyazıt esir alındı ve kısa bir zaman geçmeden öldü. Beyazıt'ın ölümünün ardından oğulları arasında taht anlaşmazlıkları ortaya çıkmasıyla tekrar eskiye dönerek İşkodra ve çevresinin Venedik ile savaşları başladı.

Böylece II. Gjergj (Yorgi) 1403'de ölünce yerine oğlu III. Balşa'nın geçmesiyle yani 1411 yılında tekrar İşkodra'yı Venedikliler'den geri aldı[26]. Bundan sonra İşkodra Osmanlılar gelinceye kadar Venedik hâkimiyetinde kaldı.

Osmanlılar Akçahisar, ele geçirildikten sonra sıra İşkodra'ya gelmişti. Nitekim Frang Bardhi'nin "Skenderbeu" adlı eserinde Fatih Sultan Mehmet'in uzun kuşatmalarından sonra Arbër'de[27] bulunan Akçahisar ve İşkodra'yı ele geçirdiğini söyler[28]. Şimdi ise İşkodra'nın ele geçirilmesine bakalım.

---

[24] İsmail H. Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*. I, 177

[25] Uzunçarşılı, *age*. I,204

[26] Uzunçarşılı, *age*, I, 204

[27] Önceleri Arnavutlar'ın yaşadıkları bölgelerde Alban kelimesindeki -l- harfi -r- şekline dönüştürüldü. Bu değişiklik sonraları devam etti ve sondaki -n- harfi -r- harfine dönüştürüldü. Bu değişikliklerden sonra Arbër ismi ortaya çıktı. Bu kelimedeki -b- harfinin Yunan dilinde -v- harfine dönüşmesi sebebiyle Arvanoi ve Alvanoi isimleri ortaya çıktı. Osmanlı döneminde kullanılan Arnavut ismi, Yunan dilindeki Arvanit isiminden alınıp, Türk fonetiğine uyarlanmış biçimiyle Arnavut şekline dönüştürülmüştür.

[28] Frang Bardhi, *Skenderbeu*, s. 67

Sultan, 1474 yılında Venedikliler'e karşı Süleyman Paşa komutasında Kuzey Arnavutluk'a bir ordu göndermişti. İşkodra Kalesi Venedikliler'in hâkimiyetindeydi. Venedik Antuvan Loredano, teslim önerisini geri çevirince genel bir hücum yapılmış ve Osmanlı kuvvetleri bazı yerlere sızmışlarsa da geri çekilmek zorunda kalmıştı[29]. 1474 yılında Osmanlı'nın gerçekleştirdiği saldırıdan ders alarak daha fazla asker alınıp ordusunu bütün güçlerini kullanılmasına itti. Ancak birkaç sene ara verilerek savaş durduruldu.

Yıllardan beri egemenlik kuramayan, Akçahisar ve İşkodra gibi kaleleri ele geçiremeyen Sultan Mehmet II. Edirne'de bir harp meclisi topladı ve saldırının yapılışı hakkında istişare ettikten sonra uygun görüldü. Bunu gerçekleştirmesi için Gedik Ahmet Paşa tayin edildi. Ancak bu kalelerin kolay alınamayacağı düşüncesine sahip olduğu için Sultan'ın onu anladı ve Rumelihisarı'na zindanına attırmıştı[30].

Sultan II Mehmet'in Akçahisar'ı ele geçridikten sonra İşkodra'ya karşı Rumeli Beylerbeyi Davut Paşa ve Anadolu'nun ki Süleyman Paşa'yı ordularıyla beraber göndermişti. Saldırı 22 Haziran 1478 yılında başlamıştı. 2 Temmuz'da ordunun öbür kısmı Sultan Fatih ile gelerek Ştoy ovasında karargâhı kurulmuştu[31]. Rozafa Kalesi bir ay ara verilmeden bombalanmıştı. 27 Temmuz'a kadar kale duvarlarına 506 top atılmıştı. Bu savaşta Osmanlı ordusu yedi bin askerini kaybettiğini söylemektedir[32]. Her ne kadar topçular kale duvarlarına ateş açtılarsa kaleye girmeyi başaramamış. Bu saldırıda Osmanlı Ordusu'nun kaybetmesiyle Arnavut Sinan Paşa'yı geri çekilmesine itti[33].

Üç gün sonra Osmanlı Harp Meclisi'nde durum incelendikten sonra saldırı durdurulması karar verildi ve yeni bir taktik yapılması emredildi. Bu saldırıların boşa geçmesiyle Sultan Fatih, İşkodra'nın yardımına gelen diğer üç kaleyi kuşatmaya karar verdi. Hoca Sadettin'in rivayetine göre bu kaleler İşkodra'nın bekçileri sayılırdı. Leş

---

29 GHTB, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, s. 519
30 GHTB, *age*, s. 538
31 Selami İslami, Kristo Frasheri, *Arnavut Halkının Tarihi*, s. 290
32 İslami, Frasheri, *age.* s. 290; Buda, Frasheri, Myziri, Polo, Prifti, Shpuza, Thengjilli, *age*, II,468
33 Abdurrahman Nafiz, Kiramettin, *age*, s. 3; İslami, Frasheri, *age.* s. 290; Buda, Frasheri, Myziri, Polo, Prifti, Shpuza, Thengjilli, *age*, s. 469

Kalesi Buyana suyunun Drin ırmağına aktığı yerde bina olunmuş ve alınması güçtü. Dirgos ise bir büyük dağın üzerinde yapılmış ve ele geçirilmesi zor bir kaleydi. Gölbaşına gelince, orada bulunan gölün ağzında kurulmuş, geçilmesi olanaksız bir kaleydi[34]. Lisos-Alessio-Leş-Selimiye, Dragos-Drevos-Drigos-Drişt ve Jabyak-Xabiyacco-Gölbaşı, İşkodra'ya yardım getiren kaleleriydi ve bir an önce bunları ele geçirmeye planlandı[35]. Gölbaşı kalesinin ele geçirilmesi için Rumeli Beylerbeyi olan Davud Paşa sorumlu tutulmuştu. Drişt kalesinin ele geçirilmesi için Anadolu Beylerbeyi Süleyman Paşa sorumlu tutularak yardımına Davud Paşa da geldi ve kaleyi en sonunda ele geçirdiler[36]. Sultan her iki beylerbeyi, Leş Kalesine gönderdi. Ancak her iki kalenin fethi Leş'teki halkı ümitsiz bıraktı. Osmanlı askerleri kale üzerine vardı. Deniz yüzünden kadırgalar yerleştirildi. 5 Eylül'de Rumeli ordusu Leş Hisarı'na kolaylıkla girebilmişlerdi. Venezia Komutanı'nın savaştan kaçması kaledekileri zor durumda bırakmıştı[37]. Kaledeki bazı kişiler de kendi evleri yakarak iki gemiyle kaçmaya çalıştılar. Fakat iki büyük kadırga Osmanlı'nın eline düştü. Böylece Leş kalesi de ele geçirildi. Gölbaşı ve Dergos kalelerine dokunulmadı, ancak Leş Kalesi, ateşe verilip, tahrip edildi[38]. Üç kalenin alınışı kolay yoldan gerçekleşmiş ve padişahın eline girmiştir.

Ardından Sultan, Davut ve Süleyman Paşa kuvvetlerinin İşkodra üzerine gitmelerini emretti. Buyana[39] nehrinin üzerinde köprü yapılarak denizden her türlü imdadı kesmek için her iki tarafta kuleler inşa edilerek biri Rumeli askerine, öbürü ise Anadolu askerine verdi. On iki gün gece gündüz ara verilmeden bu iki kule yapıldı[40].

---

34 Hoca Sadettin, *age.* III,161

35 Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, s. 176; Hoca Sadettin, *Tâcü't-Tevârîh*, III,161; Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, II,144

36 Hoca Sadettin, *age*, III,161; Tursun Bey, *age*, s.178; Hammer, *age*, II,144

37 İslami, Frasheri, *age.* s. 290; Buda, Frasheri, H. Myziri, S. Polo, K. Prifti, G. Shpuza, P. Thengjilli, *age*. s. 470–471; Selami İslami, Kristo Frasheri, *age*, 299–230; Abdurrahman Nafiz, Kiramettin, *age.* s. 3

38 Tursun Bey, *age*. s. 178

39 Naim Fraşeri'nin "Bagëti e bujqësi" adlı eserinin 152. sayfasında bu nehrin ismini Buyana olarak yazmıştır. Şuanda oradaki yaşayan halkımız da Buna adını kullanıyor. Antik yazarlarında İliryalılar ve İlirya adlı eserinin 130. sayfasında, Roma tarihçisi Titliv'in XLIV kitabın 31, 11 satırında bu nehre *Barbana* dediğini nakletmektedir.

40 Tursun Bey, *age.* s. 178; Hammer, *age.* III,148

Bundan sonra Evrenosoğlu Ahmet Bey kumandasında kırk bin asker bırakarak ayaklarından muzdarip olduğu için kış mevsiminin gelmesine mebni İstanbul'a döndü[41]. Nihayet hisar feth olunmadı. Hisarın üzerine askerler koyup kuşatma altında tuttular. Kuşatma yüzünden hisar halkı aciz olup, açlıktan ve savaştan kırıldı. Sonunda çaresiz kalıp hisarı barışla teslim ettiler[42].

İşkodra'nın teslim olmasıyla Venedik'le on altı seneden beri yapılan savaşlara son verildi. Müttefiklerinden ümidini kesen Venedik cumhuriyeti en sonunda sulh yapmağa mecbur oldu[43]. 1479'da açlık ve yokluktan dolayı kalenin koruyucusu olan Venedikliler imzaladıkları antlaşma ile 25 Nisan'da kaleyi teslim edip çekildiler[44]. Venedikliler'in İşkodra halkını II. Mehmet'e terk ettiğini bildiren antlaşma, 1479'da Venedik Ciovanni Daryo tarafından imzalandı. Buna göre İşkodra dâhil, son zamandaki zapt olunmuş kalelerin hepsini Osmanlılar'a teslim etmek zorunda kaldı. Bunu dışında, çatışma başlamadan önce Padişah'ın şap iltizamı için talep ettiği elli bin duka yerine, iki sene zarfında yüz bin duka ödemeye muvafakat edilmekteydi[45]. Bu antlaşmayla Venedik, denizlerde ve Levant'ta serbest ticareti sağlayabilmiştir. Yine bu antlaşmaya göre İşkodralıların mallarıyla yurtdışına gitmelerine izin verildi, kalmak isteyenlerin ise serbest bırakıldı.[46] Marin Barleti de bundan bahsederken İşkodra halkının bir kısmı de İşkodra'yı bırakacağını hazırlandı. Venedik'in İşkodralılara Kıbrıs'a gitmelerini karar verdi, ancak İşkodralılar bunu kabul etmediler. Böylece İşkodralıların bir kısmı, Venedik'ten gelen beş gemiyle Buyana Boğazı'ndan geçerek İşkodra'yı bırakarak ayrıldılar[47].

Osmanlı Devleti'nin büyümesiyle Sultanların daha önce koymuş oldukları devlet organizasyonu daha sonraki yıllarda uygun değildi. Bu ülkede artık çeşitli milletlerin ve dinlerin var olmasıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın döneminde devletin

---

41 Uzunçarşılı, *age,* II, 72; Hammer, *age,* II,149
42 Oruç Bey, *Osmalı Tarihi (1288-1502), s. 109;* Uzunçarşılı, *age,* II,72; Hammer, *age.* II,149
43 Uzunçarşılı, *age,* II,73
44 Abdurrahman Nafiz, Kiramettin, *age.* s. 3; Selami İslami, Kristo Frasheri, *age,* s.299–230; Şemseddin Sami, *age.* s. 978; Machiel Kiel, "İşkodra", *DİA,* XXXIII,433: Lajçi, Lulëzim, "agm", *Shkodra në Shekuj,* s. 45
45 Hammer, *age.* II,151-152
46 Uzunçarşılı, *age,* II,73; Hammer, *age.* II,149
47 Lajçi, "agm", *Shkodra në Shekuj,* s. 47

yeniden organize edilmesine sebep olmuştu. Yine Arnavut toprakları Rumeli Eyaleti'nde kalarak yedi sancakta ayrılmışlardı.

1.7. Buşatlılar Döneminde Işkodra Paşalığı

XVI. asrın sonunda Osmanlı Devletinin finans krizin sonuçları Arnavutluk'ta XVII asrın sonlarında hissedilmeye başladı; Özellikle Viyana savaşından mağlup olmasıyla mevcut iktisadi ve sosyal sistemlerin çöküşüne sebep oldu. XVII. asrın sonlarında Arnavut topraklarında yeni çiftlikler ortaya çıkarak yeni bir aristokrat sınıfı doğdu. Burada yeni çıkan Arnavut aristokratların kendi paşalıklarını kurdular. Paşalıklar, Osmanlı yönetiminin bir planı olmayıp eyaletlerin sayısında doğdu. Yerli aristokratların kendi gücünü artmak için komşu bölgelerini saldırdılar[48].

XVIII yy.'ın başlarında İşkodra Sancağı Osmanlı Balkan kıtasında büyük bir önem taşıyordu. İşkodra'nın Adriyatik Denizi'ndeki konumu, Venedik ve Dalmaçya sınırlarında bulunması, Malisör ve Karadağlılara karşı yaptığı operasyonlarından dolayı önem kazanmasına vesile oldu[49].

Yönetim bakımından İşkodra Sancağı altı kazadan oluşuyordu. Bunlar ise İşkodra Kazası, Ülgün, Antibari, Podgoriçe, Plav ve Karadağ kazalarıydı. Bu asrın ilk senelerde Karadağ'ın, devamlı yaptığı savaşlarından dolayı İşkodra Mutasarrıflığı'ndan ve Osmanlı kontrolünden çıkmıştı. Daha sonra çok gemilere sahip olan Ülgün Ağaları da kontrolünden çıkmıştı[50].

İşkodra Sancağı'nda Çavuşoğulları ve Buşatlı aileler bulunuyordu. Aynı zamanda İpek'in Büyük feodali "Beyoğlular" İşkodra'da XVIII yy.da yerleştiler. Bunların her biri İşkodra Sancağı'nın başına geçmek istiyorlardı. Sınaatçiler, Taraf ve Tabak olmak üzere ikiye ayrılıyorlardı. 1730 yıllarında İşkodra, Beyoğulları feodalleri tarafından hüküm ediliyordu. Bunlar Tabaklar tarafından da destekleniyordu. Bunların muhalifleri ise Çavuşoğulları feodalleri, Taraf ve Terzi esnafları, İşkodra tüccarları, Ülgün Ağaları ve Katolik Malisöriler duruyordu. Böylece 1733 ve 1737 yıllarında çıkan

[48] Nuray *Bozbora, Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Uluçuluğu'nun gelişimi*, s. 97.
[49] Selami İslami, Kristo Frasheri, *age*, s.397
[50] S. İslami, K. Frasheri, *age*, 397

ayaklanmalarda Çavuşoğulları, Terzi esnafları, Katolik Malisöriler, İşkodra tüccarları ve Ülgün Ağalarının yardımlarıyla Beyoğlu Mustafa Paşa öldürüldü. Bunlar, Sultan'ın fermanını temin ederek Yusuf Çavuşoğlu'yu İşkodra Mutasarrıflığı'na tayin ettiler[51].

1745'te Yusuf Paşa'nın ordusuyla İran muharebesine gidince Tabaklar, Boyoğulları tarafından itilerek ayaklandılar ve üç yıl içerisinde bir Sultan fermanı ile İşkodra yönetiminin başına geçmişler. 1751 yılında Çavuşoğulları ikiye ayrılarak birbiriyle savaşa sürüklendiler. Bu Beyoğulların başına geçmesine sebep olmuştu. Ancak, Sultan'ın bu ihtilafları söndürmek için bir İşkodralı değil, Kavayalı Ömer Paşa'yı tayin etmişti. Ömer Paşa, Tabakların yardımıyla Çavuşoğulları ve Terzileri mağlup etti. 1756 yılında Ömer Paşa, İşkodra'dan uzaklaştığında Çavuşoğlu Mehmet'in tekrar İşkodra yönetimini ele geçirmeye çalışmıştı. Ancak, Tabakların yani Buşatlı Mehmet Bey'in direnişine karşılaştı. O, bunları yenerek sultanın fermanıyla İşkodra Sancağı'nın başına geçti. Böylece İşkodra'da (1757–1775) yıllarda Buşatlı ailesinin hükümdarlığı başlamış oluyordu. Buşatlı feodallerin XV yy.'da İslam'ı kabul ettiler[52] Mehmet Paşa, Iskodra Mutasarrıfı henüz olmadan Tabağın ve Terzinin esnafları ve ona tehlikeli oluşturan grupları yok etmeye başladı[53]. Buşatlı hanedanı ilk defa 1771 yılında Dukagin, Ohri, İlbasan ve İşkodra olmak üzere bu sancakları tamamen kontrol altına almıştır.

Fakat bu dönemde Ahmet Kurt Paşa'nın orta ve güney Arnavutluk'ta güçlü bir paşalığı kurmaya çalışıyordu. Berat'ta paşa olduktan sonra diğer komşu paşalıklarını saldırmaya başladı. Mustafa Paşa, sultana karşı çıkarak 10000 askerle Ahmet Kurt Paşa'ya karşı saldırıdı. Ancak, Mustafa'nın ordusu yenilerek İşkodra'ya döndü. Bu olaydan dolayı Bab-ı Ali, Mustafa'nın kardeşi olan Kara Mahmud Paşa'yı İşkodra Mutasarrıfı yaptırdı. Bununla kardeş kavgaları oluşturulacağı sanılmış, ancak Mustafa'nın istifasıyla yerine Kara Mahmud geçmiştir. O, 1775–1796 yıllarda hâkimiyeteydi. Kara Mahmud Paşa bir tarafta sultanın tarafını, bir tarafta da kardeşi olan Mustafa'nın tarafını tutarak onun izlerini takip etti. Sultan, Mustafa Paşa'yı

[51] Aleks Buda, Kristo Frasheri, Hysni Myziri, Stefanaq Polo, Kristaq Prifti, Gamzen Shpuza, Petrika Thengjilli, *age*. s. 615; S. İslami, K. Frasheri, *age*. s. 398
[52] İslami, Frasheri, *age,* s. 398
[53] Frano Prendi, "Büyük Aranavut Paşalıkları (1771–1831)", *Shkodra në Shekuj*, s. 616

Mora'daki düzenlen bir savaşta zehirldi. Bu dönemde Kara Mahmud Paşa'yı İşkodra'da bulunan feodaller ve muhalifleri devirmeye çalıştılar. Fakat Malisörler ve halkın desteğiyle devrilemedi. Böylece 1780 yılında sultan, onu İşkodra Mutasarrıfı tekrar tayin etmişti[54].

Kara Muhmud'un ilk amacı Buşatlıların direnişli olması ve Karadağ'ın İşkodra Sancağına bağlanmasıydı. Bu dönemde Podgoriçe ve İşpuzi kaleleri Bosna'ya bağlıydı. Bosna Valisiyle uyuşmayıp arada bir Osmanlı'ya isyan ederdi. Böylece bu yerleri daha sonra eline geçirmiştir. Ahmet Cevdet Paşa'nın Kara Mahmut Paşa ile ilgili, Kolaşin ve Nikşiç kazalarına kadar tecavüz ile buralarını istila ederken zorla İşkodra Sancağına ilhak ve Çetine'ye varıp nevâhî-i erbe'a[55] cizyesini tahsil eylediğini söyler[56]. Ohri hükümdarı ve Tepedelenli Ali Paşa ile işbirliği yaptı. O, Karadağ'ın Avusturya ve Rusya ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle Çetine'yi saldırdı. İşkodra'ya dönerken Venedik'in hâkimiyetinde bulunan bazı sahil yerlerini de yağmaladı.

Kara Mahmut ile Sultan arasında anlaşmazlığında bulundukları için Avusturya'nın işine gelerek Kara Mahmud'a Karadağlılar ve Arnavutları Osmanlı'ya karşı birleştirmesini teklifte bulundu ve savaşı kazanırlarsa onun devletini tanıyacağını vaat etti. Kara Mahmut bu teklifi beğendiği için 1786 yılında Podgoriçe'de kendi paşalığında bulunan Arnavutları ve İslav milletlerinden Karadağ ve Bosna Herseklileri davet etti. Bu toplantıda "İlirya Konfederatı" kurulup başına Kara Muhmut geçerek Osmanlı'ya karşı savaşacaklarını karar verdiler. Ancak, Sultan, Kara Mahmut'a karşı eski düşmanı Mehmet Çavuşoğluyu ve Mahmut Paşa Aydos'u desteklemeye planladı. Böylece Kara Mahmut'a karşı toplam 30000 asker toplatıldı. 1787 yılında Hot, Şoş, Mirdita Malisörleri ve Postriba köylerinin yardımıyla Osmanlı ordusunu saldırdı. Mahmut Paşa Aydos'un kendi ordusuyla kaçtı, ancak Mehmet Çavuşoğlu'nun kaçtığı sıralarda yakalanıp öldürüldü. Bab-ı Ali'nin bu dönemde Rusya savaşıyla meşgul olduğu için İşkodra'ya karşı tüm saldırıları kesti[57].

---

[54] İslami, Frasheri, *age,* s. 406-407

[55] Dört Nahiye demektir. Daha önce karadağ'a nevâhî-i erbe'a denilirdi. Çırniçe, Riyeka, Lişanska ve Katunska nahiyelerden ibaretti; bk. Cevdet Paşa, *Tezâkir-i Cevdet,* II, 188

[56] Cevdet Paşa, *age,* XVIII-XIX,189.

[57] İslami, Frasheri, *age.* s. 410-412

1788 yılında Kara Mahmut Paşa ile Avusturya arasında ilişkileri ilerledi. Ancak, bu yakınlaşma İşkodra feodallerini hoşnutsuz yaptı. Bunlar, Kara Mahmut'u her ne kadar desteklemişlerse de Hıristiyan Avrupa devletleriyle yakınlaşmasını kuşkuyla baktılar. Kardeşi İbrahim Paşa da bu yakınlaşmayı kuşkuyla baktı. Bunlara Taraf ve Tabak'ın yöneticisi Tahir Ağa Yuka da birleşti[58].

Fakat Avusturya İmparatoruluğu, ikiyüzlü bir siyaset oynuyordu. O, kendi askeri çıkarları için Kara Mahmud'a Aranvutluk'un kralı yaptıracağını vaat etti. Avusturya aynı zamanda Karadağ'a da Buyana nehrine kadar bulunan topraklarını vereceğiniğini vat etti. Fakat Kara Mahmut herhalde bunu aldı ve Avusturya'nın temsilcilerini bir planla öldürmüştü. Bunların öldürülmesiyle ilişkileri derhal bozulmuştu[59]. 1789 yılı savaşında Avusturya ve Rusya'nın lehine olduğu anlayınca Osmanlı Devleti, Kara Mahmut'u yanına çekmeye çaltı. Böylece o yılın Ağustosu'nda Sultan, onu af edip vezir unvanını vererek Bosna istikametinde serasker yaptı. Aynı zamanda İbrahim Paşa'yı Ohri Sancağı'nın başına geçirdi. Bu olaydan sonra İlirya Konfederatı bozulmuştur. Karadğlılar Rusya'nın kışkırtmasıyla Kara Mahmut'un ordusuna arkadan vurdu. 1790 yılında Bosna'dan dönerek 1791 yılında Sultanın emriyle kendi ordusuyla beraber Vidin'e gitti. Barışın imzalanmasıyla Bab-ı Ali ile olan ilişkileri tekrar bozmuştur[60]. Aynı sene Fransa Kralı Ailesi ihtilal nedeniyle Fransız ihtilalcilere karşı hareket etmek için her taraftan asker toplarken Kara Mahmut Paşa'ya da başvurdu. Kara Mahmut da asker vermeyi söz verdi. Fakat Osmanlı hükümeti buna karşı çıkarak tarafsız olmasını istedi. Böylece Sultan, onu üçüncü defada cezalandırmaya karar verildi. Mahmut Paşa, kendisine karşı gönderilen ordunun başındaki Ebu Bekir Paşa'nın kuvvetini dağıttı. Bu kez de İspanya'nın aracılığıyla af edildi.[61]

Karadağ'ın, Piperi, Biyelopavliviç ve civar boyları saldırılara başladığında, 1796 yılı yazında, Mahmut Paşa topladığı kuvvetle Podgoriçe ve İşpuzi üzerinden Karadağ'a hareket etti. Fakat savaş sırasında şehit oldu. Kara Mahmut Paşa'nın vefatı

---

58 İslami, Frasheri, *age*. s. 412

59 İslami, Frasheri, *age*. s. 413

60 Stavri N. Naçi, "Pashalleku i Shkodres nen sundimin e Bushatllive", *I. Seminer- Shkodra në Shekuj,* s. 213–222; İslami - Fraşeri, *age*, s. 413

61 Abdurrahman Nafiz ve Kiramettin, *1912–1913 Balkan Savaşında İşkodra Savunması*, s. 4

ile yerine kardeşi İbrahim Paşa geçti. Daha sonraki yıllarda ise Kara Mahmut'un oğlu Mustafa Paşa İşkodra'ya vali oldu[62]. İbrahim'in tahtaya geçmesiyle Kara Mahmut Paşa'da bulunan enerjisi ve hedefleri kendisinde bulunmuyordu. O, Kara Mahmut'un Istnabul'a olan bir milyon kuruş borcunu ödedi. Bundan dolayı İbrahim Paşa, 1799 yılında Sultan tarafından vezir tayin edildi ve 1804 yılında Rumeli Valisi tayin edildi.[63]

Daha sonra İşkodralı Mustafa Paşa İşkodra'nın başına çıktığı sırada yani 1831 yılında İşkodra'dan 40.000 askere yakın bir kuvvetle hareket etti. Mirditalılar da onlarla birlikteydi. Mustafa Paşa, 8000 asker ile Sofya'yı işgal ettirdi. Üç gün Prilepe'de kalarak birden bire onu bastı ve ele geçirdi.

1.8. İşkodra'nın Vilayet Olması

Tanzimat döneminde İşkodra bütün Kuzey Arnavutluk'u kapsayan bir eyaletin merkezi oldu. Yerel feodal güçlerin direnişi bastırılınca XVIII. asrın ikinci yarısında var olan eski eyalet sistemi tekrar yenilendi. Eyaletin yerini Paşalıklar alarak merkeziyetçi bir politika uygulandı. Bu yeni yönetim reformunun Arnavut topraklarında yaşayan Arnavutlar XIX asrın 30'lu yılların başında (Manastır, Yanya, İşkodra, Pirizren, İpek, Priştine, Üsküp, Vranya ve Leskovik) olamk üzere dokuz paşalığa ayrılmışlar. Fakat otuzlu yallarda patlayan yeni ayaklanmalarından dolayı 1836 yılında Bab-ı Ali'yi, yeni yönetim şekline itti. Buna göre Arnavut toprakları üç eyalete ayrılmıştır. Manastır Eyaleti'ne Manastır, İşkodra, Prizren, ve İpek Paşalıkları; Sofya Eyaleti'ne Priştine, Üsküp, Vranya, Leskovik ve Niş Paşalıkları; Yanya Eyaleti'ne Güney Arnavutluk'un ve Tesalya toprakları giriyordu.

1846 yılında İşkodra ve Pirizren Paşalığı Rumeli Valisi (Manastır Eyaleti) 'den ayrılarak İşkodra Eyaleti adıyla ve doğrudan İstanbul'a bağlanarak yeni bir yönetim şekli kuruldu. 1846 yılında yeniden devletin kontrolu altına alınması için eyaletin yerini vilayetler aldı. Vilayetler, sancak, kaza ve nahiyelerden ibaretti. Vilayetler birden kurulmadı. Bazıları daha sonra yeniden kuruldu. Sınırları da zaman zaman değişmekteydi.

---

[62] Nafiz - Kiramettin, *age,* s. 4
[63] İslami, Fraşeri, *age,* s. 424

1867 yılında yönetimde yeni bir reformla Selanik vilayeti kuruldu ve doğu Arnavutluk'un bazı yerleri içine alınmıştı. İki sene sonra 1869 yılında İşkodra Vilayeti kuruldu ve Kuzey Arnavutluk'un Mat, Debre, Pirizren, Yakova gibi bazı yerleri yönetimin altına girmişlerdi. 1873 yılında İşkodra sınırları daraldı. Sebebi ise Piriziren Vilayetin kurulmasıydı ki Kosova ve Debre Sancağı için alınmıştı. Özellikle Şark krizinde (1875–1878) yıllarda sınırlar tekrar değişikliğe uğradı. Böylece İşkodra, 1877 yılında vilayet olarak değil de eyalet oldu ve iki misli küçülerek bir değişikliğe uğradı. Bu dönemde Arnavut toprakları dört vilayette ayrıldılar. Ancak, Ülgün gibi bazı yerleri Osmanlı Devleti'nin dışında kaldılar. 1888 yılında dört vilayete ayrılan Arnavut topraklarının sistemi Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmişti[64]. Bir vilayetin başında vali, sancakların başında Mutasarrıf ve Kazaların başında Kaymakam bulunurdu. Şayet erkek nüfus en az 500 oluyorsa en yakındaki kazaya bağlı bir nahiye durumuna getirilir, başında da nahiye müdürü bulunurdu.

Araştırdığımız dönemde yani 1870–1877 yıllarda İşkodra Vilayeti, İşkodra ve Dıraç Sancağına ayrılıyordu. İşkodra Sancağı (İşkodra, Tuz, Leş, Puka, Mirdit, Akçahisar, Ülgün, Bar, Podgoriçe Kazaları); Dıraç Sancağı (Dıraç, Kavaya, Şiyak, Tiran Kazaları)'a ayrılıyordu. Davud Efendi'nin günlüğüde de bu kazalar zikredilmektedir.

Ahmet Cevdet Paşa'nın kaydına göre İşkodra Vilayeti'nde 23266 hanesi vardı. Bunlardan 9474 hanesi Müslüman, 10599 Katolik ve 3203 hanesi Ortodoks olduğunu söyler. İşkodra Kasabası ise 3500 haneden ibaretti. Bunlardan 2500'i Müslüman, 900'i Katolik ve 100'ü Ortodoks olduğunu söyler[65]. Bir başka belgede Mehmet İzzet Efendi'nin İşkodra Vilayeti hakkında hazırlamış olduğu bir raporuna göre vilayette yaklaşık 35000 hane bulunuyordu[66].

1875'lu yıllarda Davud Boriçi'nin günlüğünde İşkodra Eyaleti'nin nüfusu yaklaşık 140000'dir. Bunlardan 60000 Müslüman, 60000 Katolik ve 20000 Rum

64 ABA, *Arnavutluk Halk Tarihi*, II,41.
65 Cevdet Paşa, *age*, II, s. 194, 199
66 BOA, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk,* s. 199

(Ortodoks) olduğunu söyler[67]. Bir belgeye göre 1878–1879 yıllarında İşkodra Vilayeti'nin toplam nüfusu 161613'tir. Bunlardan 81642 İslam, 75.663 Katolik ve 4308 Ortodoks idi[68]. 1312/1894 yılı İşkodra Vilayeti Salnamesine göre İşkodra Vilayeti'nin nüfusu 240820 (iki yüz kırk bin sekiz yüz yirmi)'dir.

1858'li yıllarda Fransız Konsolosun kaleme almış olduğu kitabına göre İşkodra mahallerinin hane sayısı 4500 civarındadır. Bunlardan 3000'i Müslüman, 1400'ü Katolik ve 100'ü Ortodoks olduğunu söyler[69]. 1883–1893 yıllarında Leş'te görevli bulunan rahip Lavro Mihaçeviç, bu dönemde İşkodra'nın nüfüsü 40000 olduğunu söyler. Üçte ikisi Müslüman, üçte biri Katolik ve az miktarda Ortodoks olduğunu zikreder[70]. Şemseddin Sami'nin Kamusu'l-alam'ında ise İşkodra şehrinde 4500 hane, 1500 dükkân ve 37.000 nüfusa sahip olduğunu söyler. Şemsedin Sami ise İşkodra Vialeyi'nin nüfüsü kesin bilinemezse de 300000'den aşağı olmadığını söyler. Bunlardan yarısı Müslüman ve yarısı Hıristiyan idi. Hıristiyanların büyük ekseriyeti Katolik ve pek az miktarda Ortodoks vardı[71]. İşkodra Vilayeti, 1900'lu yıllarda 11.700 kilometrekare olan toprakları ile İşkodra ve Dıraç sancaklarına sahipti[72]. Bu dönemde Ülgün, Bar-Tivar ve Podgoriçe Kazaları ülke dışında kaldı (Bk. harita-2). İşkodra Vilayeti, kuzeyinde ve kuzey batısında Karadağ, kuzey ve kuzey doğusunda Kosova Vilayeti, doğusunda Manastır Vilayeti, güneyinde Manastır ve Yanya vilayetleri bulunmaktadır. Batısı Adriyatik Denizi'ne sahildir[73]. Bire belgeye göre 1320/1902 yılında İşkodra Vilayeti'nin nüfusu 259619 idi[74]. Birkaç sene sonra 1907-1908 yıllarında ise İşkodra Vilayeti'nin yüzölçümü 10.800 km², toplam nüfusu 294 bindi. Km²'ye 27 kişi düşüyordu[75].

Davud Efendi'nin günlüğüne göre 1870–1877 yıllarında İşkodra, 15 mahalleden ibaretti. Bunların isimleri ve haneleriyle beraber aşağıda vereceğiz:

---

67 Bk. Metin, s. 177.
68 BOA, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk,* s. 192–194
69 Hyacinthe Hecquard, *Historia dhe përshkrimi i Shqipërisë së Epërme ose i Gegërisë,* s. 39
70 Lavro Mihaçeviq, *Neper Shqiperi,* s. 69
71 Şemseddin Sami, *Kamusu'l-Alâm*, s. 977, 979
72 Peter Bartl, *Milli Bağımsızlık hareketleri esnasında Arnavutluk Müslümanları,* s. 65
73 Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüşdü, Mülazim M. Eşref, *Osmanlı Atlası (XX. Yüzyıl Başları),* s. 31; Necdet Sakaoğlu, *20. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyası (1907-1908),* s, 85
74 BOA. *"Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk",* s. 235
75 Sakaoğlu, *age,* s, 85

Tepe Mahallesi'nde, 65 Müslüman ve 1 Gayrimüslim hanesi bulunuyordu.

Rus-i Sagir Mahallesi'nde, 233 Müslüman ve 44 Gayrimüslim hânesi bulunuyordu.

Peraş-i Zir Mahallesi'nde, 83 Müslüman hânesi bulunuyordu.

Peraş-i Bala Mahallesi'nde 24 Müslüman hânesi vardı.

Parusa Mahallesi'nde 76 Müslüman hânesi bulunuyordu.

Zikrettiğimiz son üç mahallede 640 Gayrimüslim hânesi de buluyordu.

Noçay Mahallesi'nde 100 Müslüman hanesi vardı.

Duday Mahallesi'nde ise 153 Müslüman hanesi bulunuyordu.

Tophane Mahallesi'nde 200 Müslüman ve 4 Gayrimüslim hanesi bulunuyordu.

Rus-i Kebir Mahallesi'nde 191 Müslüman ve 39 Gayrimüslim hanesi vardı.

Debağ, Bağçalık, Kâfe (Qafa), Ayazma, Kuç ve Berdiçe mahalleleri sadece isim olarak zikredilir. Bu mahallelerin haneleri sayılmadığından dolayı meçhul olduğunu söyler. İşkodra mahallelerin hane sayısı takriben 2250, mülhakatıyla belki 2300 haneye ulaştığını söyler[76]. Mahalle isimleri günlüğün arka kapağında da yazılmıştır.

İşkodra, XIX, yüzyıl boyunca Arnavutluk'un en önemli ticaret ve sanat şehri olma özelliğini korudu. Tanzimat döneminde şehir bütün Kuzey Arnavutluk'u kapsayan bir vilayetin merkezi oldu. Ancak, 1870 yılında başlayan Balkan demiryolu inşaatının İşkodra'yı dışarıda bırakması şehrin gelişmesine olumsuz yönde etkiledi[77].

1.9. Arnavutluk'un Bağımsızlığı ve İşkodra'nın Savunması

İsmail Kemal Bey'in Arnavutluk için özerkliği sağlayacak olan âdem-i merkeziyetçi bir politika benimsemiştir. Ancak kendi seçim bölgesi olan Yanya vilayetinden kısmi bir destek alabilmiştir. İşkodra, Kosova ve Manastır Vilayetleri'nde ise onun etkisi olmadığı anlaşılmıştır. Sebebi ise Arnavutların büyük bir kısmı, en azından kültürel hakların ittihatçılar tarafından kabul edilmesini bekliyorlardı. Ancak 1909 yılının ortalarına doğru ittihatçıların merkezi otoriteyi güçlendirmeye başladıkları için Arnavutların ittihatçılara olan güvenini sarsmış ve muhalefet saflarına katılmalarına itti. Bundan dolayı birçok ayaklanma çıkmalarına sebep olmuştur[78].

---

[76] Bk. Metin, s. 182

[77] Machiel Kiel, "İşkodra", *DİA*, XXXIII,434

[78] Bilge Çelik, "31 Mart isyanında İsmail Kemal Bey'in rolü", *Toplumsal Tarih*-124, Nisan 2004, s. 90

9 Ekim 1911'de Üsküp'te düzenlenen gizli Arnavut Kongresi'nde Arnavut topraklarının bütünlüğünün korunması ve otonomiyi isteyip daha sonra bağımsızlığın ilan edilmesi kararlaştırıldı.

Bundan sonra Hasan Priştine ve İsmail Kemal'ın anlaştımasına göre 12 Ocak 1912'de Pera Palace'de[79] bu mesele hakkında görüşmek için Libohovalı Müfit Bey, Esat Paşa Toptani, Aziz Paşa Vrion, Avlonyalı Süleyman beyleri çağırıldılar. Burada tüm Arnavut topraklarında genel bir ayaklanma düzenlenmesi planlandı. İsmail Kemal Bey'in görevi Avrupa'ya gidip 15000 silah ve 10000 napolyon temin etmekti. Hasan Priştina'nın görevi tüm Kosova'yı, Esat Paşa'nın görevi de İşkodra Vilayeti'ndeki halkı ayaklandırmaktı. Müfit Bey ve Süreya Beyleri ise Manastır ve Yanya Vilayetlerini ayaklandırmakla görevlerndirildiler. Bu plan tarihte, *Taksim Komplosu* olarak bilinmektedir. Bu arada Sultan'ın, Arnavut, Arap, Kürd vb. halkaların temsilcilerini bir toplantıya çağırdı. Bu toplantıya katılan Hasan Priştine yapmış olduğu planlarının bilinmemesi için Osmanlı Devleti'nin iyiliği için İttihat ve Terakki hükümetinin devrilmesi gerektiğini söyledi[80].

1912 yılının Nisan ayında yapılan yeni seçimde İttihatçılar, oyların çoğunluğunu elde ettiler. Bu seçimde İsmail Kemal Bey'in, meclis dışında kalması için her şey yapıldı. Skrapari bölgesinde İsmail Kemal aleyhine rey veren herkese 25 lira, eşraftan ve ileri gelenlerden önemli kimselere de 250'şer lira verilmiştir[81]. Böylece İsmail Kemal Bey ve Hasan Priştine gibi Arnavut mebusları, yeni meclise seçilememişlerdi. Hasan Priştina, Necip Draga ve diğer Arnavut siyasi liderleri, hükümete karşı çıkarak hemşehirlerini ayaklanmaya çağırdılar.

Taksim'de alınan kararları hayata geçirmek için görevlilerin daha önce plandıkları gibi yerlerine gittiler. Ancak, Kosova ve diğer vilayetlerin genelinde bu ahdin yapılması için Yunik'te bir toplantı daha gerçekleştirildi. 20 Mayıs'ta Yunik köyünde Bayram Curri, Rıza Bey ve İsa Boletini liderliğinde birkaçbin Arnavut ve eski mebuslardan Hasan Priştine ve Necip Draga toplandılar. İttihatçı hükümetinin bir

[79] Pera Palace, Taksim'deki bir hotelin adı idi.
[80] Abdyli, *age*, 101
[81] Bartl, *age*, s. 306

ayaklanma ile düşürülmesi fikri üzerine ittifak edilerek genel bir yemin yapıldı[82] ve 12 maddeden oluşan taplelerin gerçekleştirilmesi için masya koydular. Hemen tüm Kosova toprakları ayaklnamacıların eline geçti. 23 Temmuz 1912 tarihinde Meşrutiyet'in dördüncü yılında Gazi Ahmet Miftar'ın yönetiminde yeni bir hükümet kuruldu. Hükümet, 25 Temmuz'dan itibaren Arnavut topraklarında yapılan operasyonların durdurulmasını emretti. Bu durum karşısında hükümet, 24 Teemuz 1912'de bir komsiyon kurdu ve Arnavutların talepleri Anayasa çerçevesinde yerine getirilecektir. Diğer vilayetlerde güçlü ayaklanmaları bulunmadığı için hükümetin gözü Kosoava Vilayeti'nin üzerindeydi. Taksim Komplosu'nda alınan kararlar, gerçekleştirlemedi. Sebebi ise Esat Paşa kendi görevini yerine getirmemesiydi. Güney Arnavutluk'un Kuzey Arnavutluk'ta ne olduğunu haberdar değillerdi ve ayaklanmacıların sayısı azdı. Güney ve Orta Arnavutluk'ta ancak Selanik'teki öğrenci çeteleri kurulunca ayaklanamalar esmeye başladı. Bu çete Hasan Priştina'nın önderliğinde Salih Gjuka tarafından kuruldu. Bir cümle ile ifade edilirse Kosova Vilayeti'nde 800000 kadar savaşçı hazır bulunurken İşkodra'dan Yanya'ya kadar ancak 3000 savaçı vardı[83]. Hasan Piriştina, Taksim Komplocuları tarafından hemen hemen yalnız bırakılımasıyla Arnavutluk'un otonomisi kazanmak için ona kaldı.

Hasan Priştina, 25 Temmuz'da Arnavutların adına talepleri dört ana maddede masaya koydu. a) Arnavutluk'un sınırları resmi tanınacak, b) Sivil ve askerler Arnavut olacak, c) Arnavut Askerlerinin Arnavut sınırları içinde görevleri yapacak ve ofiseleri Arnavut olacak, d) Arnavutluk'ta resmi işlmeler Arnavutça yapılması istendi[84].

Bir gün sonra İsa Boletini, Priştine'ye geldi ve Osmanlı Hükümeti'ne bir ultimatom vererek antlaşmaya varmak için ancak yeni bir hükümetin kurulumasıyla masaya oturabileceklerini beyan ettiler. İsa Boletini'nin Priştine'ye gelmesiyle işler değişmeye başladı. İsa Boletini ve Rıza Bey, Priştine'deki Sırp konsolosluğu'na sık sık ziyaretine giderlerdi. Rıza Bey ise gizli olarak İbrahim Paşa'ya giderdi. İkisi de Hasan Priştina'nın projesine karşı çıkarak otonomi istemediklerini ve Osmanlı'dan ayırılamayacağını bildirdiler. İsa Boletini, ancak Sırplara karşı savaşmamak şartıyla

[82] Bartl, *age*, s. 307
[83] Abdyli, *age*, s. 122-126
[84] Abdyli, *age*, s. 128

kendilerinden silah temin edebildi. İsa Boletini Jon Türk hükümetine karşı savaşacağını ve Sultan Abdülhamid'i tekrar başına getirmeye çalışıyordu[85]. Ayaklanmasına meşrutiyet kazandırmak için Selanik'te sürgünde olan Sultan II. Abdülhamid'i tekrar tahta çıkartacağı, bu mümkün değilse, Rumeli'de kurulacak yeni bir devletin padişahı yapacağı söylentisi yayıyordu. İsa Boletini, ittihatçılara karşıydı. Bunun üzerine İsa Boletini'nin kalesi iki tabur askerle sarıldı. Çıkan çatışmada İsa Boletini yaralanarak kaçtı[86]. 1 Eylül 1911 tarihli Tanin gazetesinde yayınlanan beyanatında İsa Boletini, Genç Türklerin kendisine mallarını ödenmesinden kaçındıklarını ve kendisinin başka yerden parayı buldu. Bunun kendilerine ne kadar pahalıya oturacağını düşünmek Jön Türkler'e ait bir meseledir, dedi[87].

Bazı iddialara göre İsa Boletini, diğer Arnavut toprakları dışında bırakarak sadece Kosova'nın otonomisi düşünüp Sırpların hâkimiyeti altında girmeye çalışıyordu Hasan Priştina, Arnavutluk'un otonomisi için çalışırken İsa Boletini, Mitroviçe'de bir Sırp-Arnavut hükümeti kurmaya çalıştığını söylentiler var[88].

Hasan Priştina'nın Boletini'nin projelerini farkedince Priştine'deki bulunan ayaklnamacıların idaresinini, Sırp Konsolosluğu ve Osmanlı Hükümeti Komisyonu'ndan uzaklaştırmak amacıyla Frizovik'e taşıdı. Muhtemelen 1908'de bu yerden inkılâbın gerçekleştirme ultimatomu çıktığı için oraya taşımış olabilir[89]. Nitekim de öyle oldu, 5 Ağustos 1912 tarihinde Hükümet, Meclis'in feshini ilan etti[90].

Hasan Priştine'nin programı 14 maddeden oluşuyordu. Arnavut ayaklanmacıların Üsküp'ü ele geçirince hükümet iki madde hariç tüm istekleri kabul etti. Bu durum karşısında Hasan Priştine hemşehrilerine Üsküp'ü terk etmelerini bildirdi. Hasan priştina, Akçahisar, Elbasan ve diğer Güney Arnavutluk şehirlerine çektiği telegraflarla, hükümetin Arnavut taleplerini yerine getirdiğini ve Türklerle olan mücadelelerini durdurmalarını ister. Böylece 1912'de Kosova'daki bu Arnavut

---

85 Abdyli, *age*, s. 130
86 Ahmet Nezih Galitekin, *Şemsi Paşa, Arnavudluk İttihad-Terakki*, s. 20
87 Sacit Kutlu, *Balkanlar ve Osmanlı Devleti,* s. 291
88 Abdyli, *age, s. 130*
89 Abdyli, *age*, s. 132
90 Bartl, *age*, s. 310

ayaklanması sona erdi[91]. 19 Ağustos 1912 tarihinde Arnavutlar ile Osmanlılar aralarında şöyle bir anlaşmaya vardılar:

a) Kosova, Manastır, İşkodra, Yanya vilayetlerinde memurlar yerli olacak.
b) Harb Hali dışında Arnavutlar askerlik görevlerini Rumeli'de yapacaklar.
c) Arnavut dilinin okutulması serbest olacak[92].

Bu ayaklanmacıların lideri Hasan Priştine olup Arnavut vilayetlerinin durumu düzeltilmesini istiyordu. Arnavutların hepsi aynı anda hereket etmediklerini ve aynı görüş paylaşmadığını görüyoruz. Bu arada Balkan ükelerinin saldırıları Kosova yakınlarına başlamasıyla Kosova'daki Arnavutların planları değişmesine yol açtı. Bu şartlar altında Osmanlı İmparatorluğuna bağlı kalmayı kabul eden Arnavutlar; böylece, diğer Balkan devletlerinin muhtemel saldırılarına karşı koyacaklarını düşünüyorlardı[93].

1 Eylül 1912 tarihinde Balkan müttefiklerinin Arnavut topraklarına karşı saldırma planlaları yaptıkları sırada Osmanlı Hükümeti'nin kabul ettiği on dört maddelerine göre Kosova ve Makedonya'daki Arnavut halkının bu ülkelere karşı direnebilmesi için Arnavut reislerine silah dağıttı. Sadece İsa Boletini, 63000 silah aldı, ancak bu silahları hiç kullanmadığını söylentiler var. En ilginç tarafı ise bu silahların nereye gittiğini de anlaşılmadı. İsa Bolteni'nin savaşçı arkadaşlarının ifadelerine göre o silahları Balkan müttefiklerine (Sırplara ve Karadağlılara) hediye etti[94]. Geç de olsa İsa Boletini, Sırplar tarafından kullanıldığını anladı ve saf değiştirdi[95].

9 Kasım 1912'de, Karadağ tarafından başlatılan Birinci Balkan harbi, Arnavutları ikiye böldü. Karadağ, Katolik olan Kuzey Arnavutları kendi tarafına çekmeye çalışır ve kısmen de olsa bunu yapar[96]. Bu arada Mirdita prensi Prenk Bib Doda ile Gruda Bayraktarı üzerine pazarlık ettiler, ancak görüşmeler başarısızlıkla

---

91 Bartl, *age,* s. 311
92 Yılmaz Çetiner, *Bilinmeyen Arnavutluk,* s.12
93 Çetiner, *age,* s, 12
94 Abdyli, *age,* s. 177
95 İsa Boletini, Hasan Priştina, Bayram Curri gibi şahsiyetlerin 1914 yılında Avusturya'nın Sırbistan'ı saldırdığı sırada, bu hareketten faydalanarak Kosova ve Makedonya'yı saldıracaklardı.
96 Karadağ sınırında, Malisör denilen Katolik Aranvutlar, ırk ve mezhep ayrılığı sebebiyle Karadağlılara eskiden beri düşman olup, harplerde Osmanlı askeriyle beraber hareket ettiler. Silah toplanması sırasında aynı baskılara maruz kaldıklarından, bir kısmı Karadağ'a sığındılar. Bk. Galitekin, *age,* s, 29

sonuçlanır. Esat Paşa, kendi birlikleriyle Kasım ayı ortalarında Karadağ üzerine yürür. Bu yürüyüşte Katolik dağlı kabileler, sürekli kendisine saldırdılar[97].

Bundan sonra İsmail Kemal Arnavutluk'un özerkiliğini ilan etmesi için harekete geçti. Görüşmelerden sonra Osmanlı himayesi altında Arnavutluk'un kurulmasına ve kendiliğinden yönetilmesine karar verildiğinde, İsmail Kemal, Avlonya'dan İstanbul'a sırf bu antlaşmanın şartlarını yerine getirmek için Osmanlı hükümetine gitti. Yolculuk esnasında Porto-Rose limanında Karadağ Kralının oğlu Prens Mirko ile görüştü. Karadağ'ın ona Arnavutluk'un başına çıkmasına yardımcı olabilmesi için Kuzey Arnavutluk'u Karadağ'a bırakılmasını teklif etti. Ancak İsmail Kemal, bu teklifi reddederek Arnavutların Osmanlı ile Balkan ülkeleri arasında yapılan muharebelerde çekimser kalacağını bildirdi[98]. Ancak böyle olmadı, savaş Arnavutluk'un içlerine de yayılmaya başladı. Türk ordularının bütün cephelerdeki mağlubiyetleri, Avrupa'daki Türk hâkimiyetinin günlerinin sayılı olduğunu göstermekteydi. Şemseddin Sami Fraşeri'nin yazdığı gibi, Arnavutluk artık karar verme durumundaydı. Ya Türklerle beraber yıkılıp gidecekler, ya da onlardan ayrılacaklardı.

İsmail Kemal, Arnavut otonomisine karşı oyun döndüğünü ve durumun düzeltilemeyeceği anladığı sırada Kamil Paşa Hükümetine katılmayacağını bildirerek Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmek için İstanbul'dan Avlonya'ya dönmeye karar verdi.

İsmai Kemal, Arnavutluk'a gitmeden önce Bükreş'e uğradı ve oradaki Arnavut etkin kolonilerle görüştükten sonra Avlonya'ya gitmesi için ona eşlik edecek on beş delege tayin ettiler. Büyük Güçlerin desteğini almak için Budapeşt'teki Avusturya Hükümeti Andrassy ve Berchtold ile görüşmeye gitti. Avusturya hükümeti, Arnavutluk'un kurulma planını onayladı ve onlara Arnavutluk'a gitmeleri için bir gemi hazırlamasını emretti.

İsmail Kemal, bağımsızlığını Avlonya'da ilan edecekti, ancak orası Yunan filosu tarafından bloke edildiğinden dolayı Durres-Dıraç'a indi. Dıraç'a ise Sırp ordusu

[97] Bartl, age, s. 313
[98] Tajar Zavalani, *Historia e Shqipnis-Arnavutluk'un Tarihi, s. 224*

yaklaşacağı için tüm bölge delegelerine haber vererek karayoluyla Avlonya'ya gitmeye karar verdi. Tüm Arnavut bölgelerinden yani 83 delege, bağımsızlığını ilan etmek için oraya varır varmaz Belediye balkonuna Arnavut bayrağını çekerek bağımsızlığını ilan etti[99]. Başka bir rivayete göre ise İsmail Kemal 26 Kasımda Dıraç'ta bağımsızlığını ilan etti. Ancak, Dıraç halkı Türkler'in yenildiğine inanmadıklarından ve kendi askerleri İşkodra'daki Karadağ'a karşı savaştıklarından dolayı İsmail kemal'e uymadılar[100]. 29 Kanunsânî 1328 tarihinde Osmanlı kabinesi İstanbul'dan Arnavutluk muhtariyetini (otonomi) tanıdığını ve Arnavut bayrağı ile Osmanlı bayrağının birlikte çekilmesini telgrafla ulaştı, ancak Arnavut Geçici Hükümeti bunu uygulamadı[101]. Artık Osmanlı Devleti içerisinde bir otonomi statüsünden bahsedilemezdi.

Böylece Arnavutluk'un bağımsızlığı 28, Kasım 1912 tarihinde Avlonya'da ilan edildi. 4, Aralıkta ise Avlonya'da ilk Arnavut Geçici Hükümeti ve 18 kişilik bir Ulusal Meclis kuruldu. Kabine üyelikleri, Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında eşit olarak paylaşılmıştı. Bundan sonra Arnavutluk'un Büyük Güçleri tarafından tanınması için başvurular başladı.

Balkan Savaşının başlamasından iki ay sonra Osmanlı Hükümeti ateşkesi ilan ederek 3 Aralık'ta imzalamaya oturdular. Bu durumdan sonra Balkan ülkelerinin tüm Balkan yarımadasında bulunan Osmanlı toprakları onların arasında paylaşacağını savundular. Onlar, Arnavutları kabul etmeyeceğini ve toprakları böleceğini karar verdiler. Böylece, diğer ülkeler gibi Karadağ da kendisi için Plav, Gosine, Hot, Gruda hatta İşkodra'yı bile verilmesine savundu. Arnavutluk seferi sırasında Kral Nikola büyük devletlere şehri almak istemesinin nedeninin atalarından birinin İşkodra'da gömüldüğünü ileri sürdü[102].

Londra'da toplanan İngiltere, Rusya, Fransa, Avusturya-Macaristan, İtalya gibi ülkeler arasında anlaşmalar devam ediyordu. Aynı zamanda Sırp, Karadağ, Yunan, Bulgar, Arnavut temsilcileri de bulunuyordu. Üç gün tartışmalardan sonra bir Arnavut devleti kurulmasına karar verildi. Ancak sınırlar meselesinde Sırp ve Karadağlılar

[99] Zavalani, *age, s. 224*
[100] M. Türker Acaroğlu, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu, s. 30*
[101] Süleyman Küşçe, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk,* s. 433
[102] Misha Glenny, *Balkanlar (1804-1999)*, s. 210; Acaroğlu, *age, s. 30*; Zavalani, *age*, s. 226

tarafından protesto edildi. Avusturya-Macaristan'ın İşkodra'yı Karadağlılara değil Arnavutluk'un dâhilinde kalmasını savundu. İtalya da Avusturya'nın görüşünü destekliyordu. Rusya ise Sırp ve Karadağ tarafını tutuyordu. Fransa, Yunanistan tarafını destekliyordu, ancak bu defa desteği o kadar değildi. İngiltere ise tarafsızdı, çünkü bu meselede bir çıkarı yoktu. İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in kendi hatıralarında bu kongrede Avusturya ile Rusya arasındaki gerginliğini söndürmek rolünü taşıdığını söyler[103].

30 Mayıs antlaşmasının 1913 tarihinde bir tarafta Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ devletleri, diğer tarafta yenilmiş Osmanlı devleti bulunuyordu. Antlaşmanın 2. maddesine göre Osmanlı Devleti, Enos'tan Karadeniz çizgisine kadar bulunan topraklardan vaz geçecektir. 3. meddeye göre ise Arnavutluk'un sınırlarını belirleme konusunda Büyük Devletlerin elinde kalacaktır. Arnavutluk ile ilgili 17 Aralık 1912 tarihinde çıkan kararın 15 Temmuz 1913'te değiştirldi. En son karar ise 29 Temmuz 1913'te alınan kararda Arnavutluk Prensiliği ya otonomi ya bağımsız olacağı bildirildi. 1. 2. ve 3. maddelerine göre Arnavutluk'un bağımsızlığı tanınıyor, ancak 4. 5. ve 6. maddelerinde yeni kurulan devletin senelerce kontrol altında bulundurulacağı kararlaştırılıyordu[104]. Bu karara göre Arnavutluk altı büyük devletin kefaleti altında tarafsız ve veraset sistemine dayanan bir prenslik olacak ve prens bu devletler tarafından seçilecekti. Osmanlılar'ın, Arnavutlar üzerindeki bütün egemenlik bağları kesilecek. Milletlerarası bir denetleme komisyonu, hükümetin idare ve maliyesine nezaret edecek, Arnavut devletinin jandarması Avrupalı subaylar tarafından kurulacak ve düzenlenecekti[105].

25 Ocak 1913 tarihinde Avlonya hükümeti tarafından Londra Kongresi'ne gönderilen bir hatrılatmada Kuzey, Güney ve doğu Arnavutluk'taki yaşayan halkın etnik istatisiğini beyan ettiler. Bunula Kongrede katılan Arnavut temsilcilerinin etnik Arnavutların yaşadıkları bölgelere gtöre sınırın çizilmesi istendiğini anlaşıldı[106]. Ancak

---

[103] Zavalani, *age,* s. 226

[104] Arben Puto, *Historia Diplomatike e Çeshtjes Shqiptare 1878-1926- Arnavuluk Meselesinin Diplomasi Tarihi 1878-1926,* s. 112

[105] Çetiner, *age,* s, 13

[106] Rexhep Qosja, *Historia Shqiptare, Historia dhe politika-Arnavutluk'un Meselesi, Tarihi ve Siyaseti,* s. 101

görüşmelerin sonunda İşkodra'nın Arnavutluk sınırları içinde kalması karar verilirken diğer Arnavut topraklarının yarısı sınırları dışında kaldı. Avlaonya hükümetinin tüm Arnavut bölgelerini sınırları içerisinde almak istediği on sekiz üyeden oluşan Avlonya Meclisinde üçü Kosovalı Arnavutlara aitti. Hasan Priştina, 13 Eylül 1913 tarihinde Tarım Bakanı tayin edildi[107].

Geri dönersek Ateşkes Antlaşması imzalandığı sırada Osmanlı'nın Rumeli'de sadece İstanbul ile Çatalca bir yer, Orta Arnavutluk'ta bir kısım ve kuşatma altında Yanya, Edirne ve İşkodra şehirleri bulunduğunu görürüz. Böylece Londra'da ateşkes antlaşması sürdüğü sıralarda Balkan ülkeleri, Yanya ve işkodra dışında hemen hemen tüm Rumeli'yi ele geçirdiler[108].

Sırbistan ve Karadağ, İşkodra'yı bir an önce işgal etmek istiyordu. Sebebi ise Londra Kongresindeki elçilere bu işin hal olunduğunu göstermekti. Bundan sonra Karadağ, İşkodra'yı, Sırplar ise Dıraç'ı ve iki ordu İşkodra'da buluşacağını planladılar. Ancaka Kastamonulu Hasan Rıza Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin ateşkes ilan etmesine rağmen kendisi askerleriyle gönüllü olarak İşkodra'yı savunmaya karar verdi[109]. Bu dönemde Tiranlı Esat Paşa, Avlonya'daki İsmail Kemal Bey'in hükümetini tanımıyordu ve kendisi Arnavutluk'un başına geçmek istiyordu. Bunu gerçekleştirmek için Hasan Rıza Paşa'yı ortadan kaldırmak ve Karadağlıların yardımını kazanması için İşkodra'yı Karadağ'a teslim etme kararı aldı[110]. Böylece Esat Paşa, Avlonya hükümetini tanımayarak, 14 Ekim 1913 Dıraç'ta yeni bir hükümet kurdu. Aynı zamanda, Karadağlılara, İşkodra'yı teslim etmeye karar verdi ve 14 Nisan 1913 tarihinde Karadağlılar şehre girdiler. 25 Nisan 1913'te Prens Danilo İşkodra'ya gelerek kaleye çıktı. Prens Danilo ile Esat Paşa kaleye çıktılar[111]. Karadağlılar 21 parça top atarak selamladılar. Esat Paşa, kaleden giderken 11 top attılar ve Karadağ taburları Esat Paşa'ya resmi selam verdiler[112].

---

[107] Abdyli, *age*, s. 187
[108] Acaroğlu, *age, s. 30*; Peter Bartl, *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, s. 313
[109] İsa Bicaj, *Marëdhëniet Shqiptaro Malazeze (1881-1914)*, s. 158
[110] Necip P. Alpan, *Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal,* s. 27;
[111] KTBY, *İşkodra Savunması ve Hasan Rıza Paşa,* s. 89
[112] Nafiz, Kiramettin, *age*, s. 460

Avusturyalıların, kentten Karadağlıların çıkarılmasına Rusya'nın razı gelmeyeceği korkuluyordu. St. Petersburg'daki İngiliz elçisi savaşın kaçınılmaz olduğuna inanmaktaydı. Aracılar Kral Nikola'ya altı milyon frnak kredi açıp o da bunları rejimi içinde gelişen huzursuzluğu bastırmak için kullanınca Avusturya ile Rusya arasındaki bir savaş yine önlenmiş oldu. Böylece Kral Nikola Mayıs başlarında askerlerini İşkodra'dan çekti.[113]

Fakat Esat Paşa'nın Hasan Rıza Paşa'yı, İşkodra'yı Karadağlılara satmadığını ve bir kahraman olduğunu savunanlar de vardır. Mesela, Tahir Kolgjini'nin "Esat Paşa, hain mi vatansever" adlı eserinde bu yazılara reddiyeler yazdı. O, Esat Paşa'nın öldürülmesinden sonra üç ay daha savaştığını söyler. Hasan Rıza Paşa'yı öldürmek ve İşkodra'yı teslim etmek için eğer Karadağlılardan bir şey aldıysa neden daha üç ay savaştığını ve İşkodra'yı neden bir an teslim etmediğini soruyor[114]. İşkodra'nın teslimini kaledeki halk ve ordunun aç kalmasını bağlıyor. Çünkü İşkodra her tarafta altı aydan beri kuşatıldığını söyler. Yazar, Tümg. Nazıf Bey'in iddialarına atfederek ret cevabı verir. Hasan Rıza Paşa'nın Abdurrahman Nazif'e İşkodra'da son on günde ekmeksiz kalacağı zaman işkodra'dan Karadağ'a ve oradan Avusturya'nın himayesine gireceklerdi. Bu haberi, Esat Paşa'ya vermedi. Daha sonra bu haberi alan Esat Paşa'nın, Hasan Rıza Paşa kendi ordusuyla İşkodra'dan kaçmak istediğini ve halkı kendi kaderinde bırakmak istediği için onu öldürmüştür ki orduyu kontrol altına alabilsin diye söylüyor. Yazar, Hasan Rıza Paşa'nın aynı zamanda nasıl kaçacağını düşündüğü itiraf eder. Ama Esat Paşa, sonuna kadar yani son lokma kalıncaya kadar kahramanca savaştığını söyler[115].

Esat Paşa'nın yeni hükümeti kurulunca İsmail kemal bu ikiliğe son vermek için İtalya'ya gitti. Aynı zamanda Büyük Devletlerin Alman prenslerinden Wilhem I. Arnavut Prensiğine seçtikleri ve Orta Arnavutluktaki bulunan beylerini kontrol altında alınacağı düşüncesiyle Arnavutluk'tan ayrıldı[116]. Çok geçmeden Esat Paşa, Arnavutluk'tan ihraç edildi. Mayıs 1914'te prense karşı ayaklanma çıktı ve

---

[113] Glenny, *age*, s. 212
[114] Tahir Kolgjini, *Esat Pasha, tradhtar apo patriot-Esat Paşa, hain mi vatansever,* s. 38-39
[115] Kolgjini, *age*, s. 26, 47-57
[116] Abdyli, *age*, s. *188; Çetiner, age*, s. 13

ayaklanmacıların Osmanlı bir prensi istedikleri bildirdiler[117]. İtalya'da bulunan Esat Paşa, prensin uzaklaşması üzerine Dıraç'a gitti. Ancak, Sultan Abdülhamit'in oğlu Burhanetin Arnavut prensi olması görüşmek amacıyla İstanbul'dan gelen kurulu geri çevirdi. Dıraç'ta ayaklanmacılardan kuşatılan Esat Paşa, ülkeden kaçtığını söylenir[118].

Bu durumdan sonra İngiltere, Rusya, Fransa 1915 yılında gizli bir antlaşmayla Arnavutluk'u komşu ülkelerine parçalamak istediler. Bu arada Karadağ ordusu tekrar İşkodra'yı 17 Haziran 1915 yılında işgal etti. Ancak, Avusturya'nın işine gitmediği Sırp ordusunu yenilgiye uğrattı ve bir an önce Arnavutluk'ta yeni bir hükümet kurdu. 1918'de Turhan Paşa yönetiminde geçici bir hükümet kuruldu. Paris'teki başlayan Barış Konferansı Wilson ilkeleri gereğince, Arnavutluk'un tanınması istendi[119]. Bu çekişmelerden sonra Arnavutluk'ta ik miletvekili seçimi 19 Aralık 1920 yılında yapıldı ve 75 kişilik bir parlamento kuruldu[120]. Böylece Arnavutluk'un bağımsızlığı tekrar kabul edilince İşkodra, Arnavutluk'un sınları içine alındı.

[117] Acaroğlu, *age, s. 37*
[118] I. Dünya Savaşı sonunda Paris'te konferansında katılan Esat Paşa bir Arnavut öğrencisi tarafından öldürüldü. Bk. Çetiner, *age,* s. 13,
[119] Acaroğlu, *age,* s. 32
[120] Çetiner, *age,* s. 14

BİRİNCİ BÖLÜM

I-DAVUD ŞÜKRÜ EFENDİ'NİN HAYATI

1.1. Davud Efendi'nin Ailesi

Davud Şükrü Efendi, İşkodra Gümrük Emîni el-Hâc Mustafa Rıfkı Efendi'nin oğludur. Hicri takvime göre 7 Cemaziyelevvel 1242/ 7 Aralık 1826 tarihindede İşkodra'da doğdu[121] : Davud Efendi'nin geriye dönük olarak şeceresi şu şekildedir: Molla Hüseyin Boriçi → Molla Receb → Molla Salih → Hacı Mustafa Boriçi[122].

Ailesi, çok eski zamanlarda şehre göç etmiştir. Boriçi[123] ailesine göre, kan davasından dolayı İşkrel Malisyası'ndan Tivar-Bar Kazası'nın Boriç köyüne kaçmışlar. Oradan İşkodra'ya gittiklerinde Boriçi lakabıyla adlandırılmaya başladılar[124]. Ancak Vehbi Bala, Davud Boriçi ile ilgili yazmış olduğu makalesinde, Boriçi ailesinin Malesia'dan[125] İşkodra yakınlarındaki halen de mevcut olan Boriçi Köyü'ne gittiklerini ve daha sonra İşkodra'ya geçtiklerini belirtmektedir[126]. Boriç köyü, o dönemde İşkodra

[121] BOA, DH. SAİD. 26/127; İHM, *Davud Boriçi Fonu*

[122] Nexhmi Bushati, "Belge ve materyaller- Daut Boriçi'nin hayatı ile ilgili bilgiler", *Tiran Devlet Üniversitesi Belleteni c. II*, s. 268; Hamdi Buşati, *Shkodra dhe Motet* s. 460

[314] İşkodra Şairleri ve Ali Emri'nin diğer eserleri adlı kitabının 161. sayfasında Davud Efendi'nin biraderlerinden bir de Boriç-Zade Halil Necip Efendi'nin var olduğunu zikredilmektedir. Buna göre Boriç.-Zade (Boriç Oğlu) kelimesi-lakabı 1860'lı yıllarda geçiyordu. Bk. Hakan T, KARATEKE, İşkodra Şairleri ve Ali Emiri'nin Diğer Eserleri, s. 161

[124] Bushati, *age*, s. 460

[125] Malesia, İşkodra yakınlarında adlandırılan bir dağ bölgesi. Mal kelimesi Arnavutça olup Türkçe'de Dağ manasına gelir. Malesia ise Dağlı anlamına gelmektedir. .

[126] Vehbi Bala, "Daut Boriçi-Vatansever, öğretmen ve bir Arnavutça Elif-Bâ'nın yazarı", *Nentori-VI*. s. 76.

yakınlarında idi. Babası Hacı Mustafa, İşkodra'da Mustafa Paşa'nın kâtipliğini yapmış ve daha sonra İşkodra Gümrük Emini olmuştur[127].

Davud Şükrü'nün babası, İşkodra Gümrük Emeni (Emini) el-Hâc Mustafa Rıfkı Efendi'nin oğludur[128]. İHM'sinde bulunan Davud Efendi'nin 1259–1272/1843-1856 yıllarına ait başka bir defterinde, babası Mustafa ve amcasının satın almış oldukları tarla ve ormanlarından bahsederler[129]. Yine Davud Efendi'nin kendi defterinde, babasının 1242/1826'da Hus karyesinde (köyünde) bulunan ormanı Osman Arslanko'dan 100 kuruş bedel karşılığında satın aldığını ve ormanın Bekir Hasan Tafil, Abdülfetah Gaça, Hasan Balza ve ana yol ila sınırlı olduğunu zikreder[130]. Araştırmada ele aldığımız defterde Golem'de bir ormanının olduğundan, Vraka'daki Bekir Salih'ten ve Vukatana'daki Fatma'dan aldığı arazinin tapularından bahsedilir. Davud Efendi'nin 9 Haziran 1291/21 Haziran 1875 yılında kendisine yazdırması için tapu memuru İbrahim Efendi'ye teslim ettiğini söyler[131].

Davud Efendi'nin beş çocuğa sahiptir[132]. Çocuklarının isimleri Yunus, Musa, Mustafa, Süleyman ve Abdüsselam Ahmed olup Süleyman ve Abdüsselam'ın hayatı hakkında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bazı kayıtlar mevcut olup bu kayıtlar ışığında onlardan da kısaca bahsetmeye çalışacağız.

Süleyman Tevfik, 20 Muharrem 1285/13 Mayıs 1868 senesinde dünyaya gelmiş ve Rüşdiye Mektebini bitirdikten sonra 1300 yılında on altı yaşında olduğu halde İşkodra Vilayeti Meclis İdaresi Mektubcu Kalemine girerek çalışmaya başlamıştır. Vazifesine daha sonra İşkodra Dersaâdet Nezareti Muhasebe Kalemi'ne devam ederek 1302 yılında aynı nezarette İskele Memuriyetine tayin edilmiştir. 1310/1892 yılında İşkodra Merkez Gümrüğü Anbar ve Eşya Memuriyetine terfi ettirilmiştir[133].

[127] BOA. DH. SAİD. 26/127; İşkodra Halk Müzesi, *Davut Boriçi Fonu*
[128] BOA, DH. SAİD. 26/127
[129] İHM'sinde bulunan Davud Efendi'nin başka bir defterine (1259–1272/1843-1856) aittir.
[130] Bk. Metin, s. 2
[131] Bk. Metin. s. 6
[132] BOA, MF. MKT, 51/46
[133] BOA. DH. SAİD. 31/102

Abdüsselam ise 21 Safer 1283/ 5 Temmuz 1866 yılında doğmuştur. Sıbyan mektebini bitirdikten sonra Rüşdiye Mektebine girerek 1286 yılında mezun olmuştur. O da 1300 yılında İşkodra Vilayeti Meclisi İdare ve Mektup Kalemine tayin edilmiştir. Daha sonra yine bu Nezarette iskele memuriyetine tayin edilmiştir. 1300 yılında İşkodra Merkez Gümrüğü Ambar ve eşya memuriyetine tayin edilmiştir[134]. Başka bir belgeden, İşkodra Rusûmât Ambarı memuriyetinde de çalıştığı anlaşılıyor[135].

Davud Efendi'nin diğer çocuğunun ismi Musa'dır. Onun hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Davud Efendi'nin kendi günlüğünde, oğlu Musa'nın İşkodra Rüşdiyyesine hoca olarak tayin edildiğinden bahsedilmektedir.[136]

Davut Boriçi'nin evi İşkodra'daki Peraş Mahallesi'nde olup şu anda İşkodra Kız İmam Hatip Lisesi'nin yanında bulunmaktadır. Bu ev 1990'dan evvel müzeydi, ancak daha sonra hasara uğramış ve İstanbul adındaki Türk-Arnavut Derneği tarafından onarılmıştır. Yeni hali eskisinin iki misli daha büyüktür. Burada dini ve kültürel hizmetleri sürdüren bir dernek çalışmalarını devam ettirmektedir.

1.2. Davud Şükrü'nün Tahsil Hayatı

Davud Şükrü 1250–1257/1834-1841 yılları arasında ilkokulda Farsça ve Hat dersleri almıştır. Hocası Ferhat Efendi,[137] ona ve kardeşine Türkçe bir şiir yazmıştır[138]. 1257–1267/1841-1850 yıllarında İşkodra Medresesi'nde sarf, nahiv, okuma metodu (âdâbü'l-bahs) , mantık, hitabet ve hukuk okudu. 1262/1849 yılında dil ve ilahiyat derslerini Qafa (Kâfa) Medresesi'nde dönemin meşhur hocaları olan Salih Efendi*, Molla Ahmed Hadri, Molla Sülo** Fakoye gibi müderrislerden okudu[139]. Arnavutça dışında Arapça, Türkçe ve Farsça da biliyordu[140]. Babasının kaydettiğine göre

[134] BOA. DH. SAİD. 165/23
[135] BOA. DH. SAİD. 471/31.
[136] Bk. Metin, s. 65
[137] İHM'sinde bulunan Davud Efendi'nin 1259–1272/1843-1856 yıllara ait defterinde 29 Mayıs. 1261/10 Haziran 1845 tarihinde Salı günü sabah vakti vefat ettiği zikredilir.
[138] Vehbi Bala, "agm", *Nentori-VI*, s. 76
* 1259–1272 / 1843-1856 yıllarına ait defterinde, 1272/1843 senesinde İşkodra Müderrisi Salih Efendi ile bir kitap okumaya başladığını ifade eder.
** Yine aynı defterde Süleyman Efendi'den de bir kitap okuduğunu zikreder.
[139] Nexhmi Bushati, "agm"*, TDÜB*, II,270
[140] BOA, DH. SAİD. 26/127

Davud'un genç yaşlarda 25 öğrenci arkadaşıyla, 1844 yılında Drişt Türbesine gittikten sonra Dini hayatı yaşamaya başladı. 26 Mayıs 1848 yılında İşkodra'daki Draçın Camisi'nde imam olarak atanmış ve o tarihten itibaren Molla Davud diye adlandırılmaya başlamıştır. İki senelik hizmetinden sonra yani 1850 yılında okumak için İstanbul'a giderek Sultan Fatih'in kurmuş olduğu Çifte-Baş Kurşun Medresesi'ne kaydolmuştur.[141] Meşhur Seyyid Hafız Efendi'den usul dersleri, aritmetik, geometri, felsefe, coğrafya gibi temel ilimleri öğrendiğini, bunların yanı sıra Feraiz, Şifâ-i Şerîf, Tefsîr-i Beyzavî'den Bakara Sûresi vs. kitapları okuduğunu söylemektedir[142]. 1273/1857 yılında meşhur Hacı Ali Yakova'dan ders aldığını ifade etmekte ve onu "meşhur" olarak nitelendirmektedir. 22 Recep 1273/18 Mars 1857 yılında sınavı geçtikten sonra ikinci defa okula başlamıştır.[143] Hacı Ali Yakova'dan iki kıta icazetname almıştır. Farsça, Hesap, Hendese ve Hikmet-i Tıbbiye ve Coğrafya, Tefsîr-i Şerîf, Akaid ve Kıraat gibi derslerde başarılı olmuştur. Daha sonraki yıllarda Darü'l-muallimine girip fünun derslerini okuduktan sonra okulu bitirmiştir.[144]

Hamdi Buşati, Davud Boriçi'nin imamlık diploması ve icazetnameyi ne zaman aldığının kendi günlüklerinde kayıtlı olmadığını söylümektedir. Boriçi ailesine göre diplomasının Boriçilerin evinde bulunduğunu, ancak daha sonra başka belgelerle beraber kaybolduğunu zikreder. Yine Darü'l-muallimin diplomasının da günümüze ulaşmadığını söyler.[145]

Amerikan tarihçi George Gawrych bir çalışmasında, Davud Boriçi'nin Arnavut milletine katkıları ve faydalarından bahsederken Yunan okullarından mezun olduğunu ve özellikle de meşhur "Zosimea Lisesi"nde okuduğunu zikreder[146]. Bunun dışında onun Yunan okullarında okuduğunu söyleyen başka bir kimse yoktur. Üstelik Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Sicill-i Ahvâl Defteri'ndeki hayatı ile ilgili kısımda bununla ilgili herhangi bir ifade yoktur.

---

[141] İşkodra Halk Müzesi, *Davud Boriçi Fonu*; Bala, "agm", *Nentori-VI*, s. 78; Bushati, *age.* c, I, s. 459; c. II. s. 497
[142] İHM. *Davud Boriçi Fonu*
[143] İHM, *Davud Boriçi Fonu*; Bala, "agm", *Nentori-VI*, s. 78
[144] BOA. DH. SAİD. 26/127
[145] Buşati, *age,* s. 460
[146] George Gawrych, *Hilal ve Kartal*, s. 131

1.3. Davud Efendi'nin Yapmış Olduğu Görevler ve Aldığı Maaşlar

Davud Şükrü'nün ilk görevi, 26 Mayıs 1848 yılında İşkodra'daki Draçın Cami'i imamlığıdır. Kendisi bu ilk görevinden sonra Molla Davud diye adlandırılmaya başlanmıştır. İki sene bu görevde bulunduktan sonra, yani 1850 yılında okumak için İstanbul'a gitmiştir[147].

İstanbul'da devam ettiği Dârü'l-mu'allimîn'i bitirdikten sonra Anadolu'ya öğretmen olarak tayîn edilmiştir. Babasına gönderdiği bir mektupta kendisinin İşkodra'ya dönemeyeceğini bildirmesi üzerine babasının üzüldüğünü gören Davud Efendi İşkodra'ya dönmeye karar vermiştir. Bunu İşkodra'ya yeni tayin edilen birisiyle becayiş yapmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Ancak, memleketine dönmeden önce Mustafa Paşa'nın oğlu Rıza Bey'in ziyaretine gider[148]. Davud Efendi'nin İşkodra'ya dönüşü hakkında Prof. İslam Dizdari bir çalışmasında yukarıda gösterilen gerekçeyi kabul eder ancak bu hususun onu İşkodra'ya dönmeye iten bir başlangıç olduğunu ifade eder. Onun entelektüel kişiliği, kültürlülüğü, Mustafa Paşa[149] ile konuşmaları, Rüşdiye Okulunun açılması vs. gibi hususların İşkodra'ya dönmesinde önem taşıdığını söyler. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bu dönemde yapmış olduğu merkeziyetçi reformlarının da dönmesine büyük etkisi olmuştur. Bu reformlar okulları da kapsamakta idi ve okullar artık merkezden idare edilmeye başlanmıştı. Özel Dini Okulların yanında modern eğitim müesseseleri de kurulmuştu. O dönemde İşkodra'da Cemaatlere ait birkaç dini okul da vardı. Bundan dolayı Davud Boriçi, memleketine dönerek bu okullara katkıda bulunmaya karar verdiğini söyler[150].

1858 yılında İşkodra'daki Eski Pazar'da Rüşdiyye Mektebi açıldı. Davud Efendi, 25 Şevval 1273/ 18 Haziran 1857 tarihinde otuz iki yaşında iken yedi yüz elli kuruş maaş ile İşkodra Vilayeti Mekteb-i Rüşdiyyesi Muallim-i evvelliğine tayin

---

[147] Bala, "agm", *Nentori-VI* s. 78; Hamdi Bushati, *age*, s. 459

[148] Buşati, *age*. s. 460; Vehbi Bala, "agm", *Nentori-VI*, s. 78. Davud Boriçi'nin babası İşkodra Paşası Mustafa Bey'in Sekreteri ve İşkodra Gümrük Dairesinin müdürüydü.

[140] Davut Efendi'nin başka bir günlüğünden nakleden Hamdi Bushati 13 Mayıs 1268/ 25 Mayıs 1852 tarihinde Perşembe gününde saat altı civarında eski İşkodra Paşası Mustafa'nın yanına giderek yalnız sohbet ettiklerini söyler. Bk. H. Bushati, *age*, II,498.

[150] İşkodra Tarih Müzesi, *Davut Boriçi Fonu*, s. 37

edilmiştir[151]. 1861 yılında okulun dağıttığı ilk mezuniyet karnelerinde onun da imzası bulunmaktadır. 1867 yılına kadar muallim-i evvelliğe devam etmiştir.[152]

Davud Efendi'yi 22 Safer 1286/ 3 Haziran 1869 yılında Cibal (Malisiya) ahalisinin çocukları için düzenlen sünnet komisyonun başkanı olarak da görüyoruz. Nitekim o, günlüğünde kendisinin sünnet komisyonu reisi olduğunu ifade etmektedir[153]. Yine günlüğün başka bir sayfasında Dukagin taraflarında sünnet edilecek çocuklar için yaptırılan elbiseler için İşkodra Mal Sandığı'ndan para alındığını ve kendisinin sünnet komisyonu reisi olduğunu görüyoruz[154]. Ahmet Cevet Paşa'nın İşkodra ile ilgili raporunda Davud Efendi hakkında nazır ve müfettiş olmak üzere İşkodra Malisyalarında birer cami ile birer sıbyan mektebi inşa edilmesi ve hocalarına bir miktar maaş tahsis edilmesi, Malisyalarda sünnet olmak isteyenlerin için sünnetçiler gönderilmesine karar verdiğini söyler.[155]

Davut Efendi'yi bu görevleri dışında 18 Rebiülevvel 1289/ 26 Mayıs 1872 yılında Viyana'da açılan sergi-i umûmi için İşkodra Vilayeti'nde bu komisyonun reisiydi[156].

Davud Efendi bir yıl sonra 1287/1870 yılında 2000 kuruşla İşkodra Vilayeti'nde Eğtim Müfettişliği görevine tayin edildi[157]. Bu dönemde Tiran, Leş, Ülgün, Akçahisar, Dıraç gibi yerlerde yeni okulların açılmasını önermişti. Aynı zamanda okulların bir kısmının devlet, bir kısmının da zenginler tarafından tamirinin karşılanmasını savunmuştu[158]

20 Zilhicce 1297/23 Kasım 1880 yılında Maârif-i Umumî'nin bir telgrafiyla İstanbul'a davet edilmiş ve yeni bir yapılandırmadan sonra 1500 kuruş maaş ile mahallelerin mesafesine göre harcamalar dâhil, Anadolu ciheti Mekâtib-i Rüşdiyye ve

---

151 BOA. DH. SAİD. 26/127
152 Buşat, *age*. s. 460; Bala, "agm", *Nentori-VI*, s. 78. İHM, *Davud Boriçi Fonu*
153 Bk. Metin. s. 6
154 Bk. Metin. s. 48
155 BOA, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk*, s. 279; Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir-i Cevdet, I*, I18–119, s. 185
156 Bk. Metin, s. 7, 130
157 BOA. DH. SAİD. 26/127
158 V. Bala, "agm", *Nentori-VI*, s. 78

İbtidaiyye müfettişliğine tayin edilmiştir[159]. İşkodra Halk Müzesi'nin Davut Boriçi Fonu'nda, Davut Efendi tarafından Osmanlıca yazılan bir belgenin kopyasına göre 29 Zilhicce 1298/ 12 Kasım 1881 tarihinde Maârif-i Umûmiyye Nâzırı Kâmil Efendi tarafından İzmit Mutasarrıflığı'na yazılan bir yazıda İzmit mekteplerinin ıslahı için Davut Efendi'nin orada kabul ve tayin edilmesi buyrulmaktadır. 11 Muharrem 1299/ 3 Aralık 1881 tarihinde İzmit Livası Mutasarrıfı Ahmet Sirt'in cevabî yazısında ise Davut Efendi'nin oraya tayininin uygun karşıladığı belirtilmektedir.

Hemen arkasından 1500 kuruş maaşla Maârif Dairesi'nde kurulan Encümen Müfettişliğine tayin edilmiştir. Hemen ardından İstanbul'daki Dârü'l-muallimât Müdürü oldu[160].

Yeğeni H. Şefqet Boriçi'ye göre Davud Efendi İstanbul'dayken Darü'l-muallimât müdürüydü. Daha sonra Anadolu'da Eğitim Müfettişliğine tayin edilmiştir[161]. Davud Efendi'yi, Rumî 1299 yılı Devlet Salnamesine göre Anadolu ciheti Mekâtib-i Rüşdiye ve İptidaiye Müfettişi olarak görüyoruz[162]. Bir belgeye göre de 1299 senesinde 1700 kuruş maaşla Dâru'l-mu'allimât Müdürü olarak tayin olunmuştur[163]. 1300/1883 yılında Devlet Salnamesine göre de onu Dârü'l-muallimât Müdürü görüyoruz. Buradaki görevi, hanımının vefat etmesi ve çocuklarının bakımsız kalmalarından ötürü fazla sürmemiştir. Bir sene sonra yani 1300/1883 yılında bir yarısı devlet hazinesinden diğer yarısı ise vakıftan olmak üzere 2000 kuruş maaşla İşkodra Vilayeti'nde Maârif Müdüriyeti'ne tahvil kılınmıştır[164]. 1300/1883 yılına ait bir belgeye göre hanımı yıldırımdan vefat ettiği ve çocukları küçük yaşta olduğu için kendisinin İşkodra'ya dönmeyi talep ettiği anlatılmaktadır. Kendisi bir müddet devlet hastanesinde tedavi olmuş ve hava değişikliği için Bursa'ya gitmiştir[165]. Buna göre hastalığından dolayı tekrar memuriyetine dönmek şartıyla bir müddet işten ayrılmış olabilir. Ancak Hicri 1300/1883 yılının Ramazanı'nda yeni bir emir gelerek İşkodra'daki Maârif

[159] BOA. DH. SAİD. 26/127; İHM. *DBF*; V. Bala, "agm", *Nentori-VI* s.79;
[160] BOA, DH. SAİD. 26/127
[161] Bushati, *age,* s. 462
[162] Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Rumî 1299, s. 255
[163] BOA. DH. SAİD. 26/127
[164] BOA. DH. SAİD. 26/127
[165] BOA. NF. MKT. 81/46;

müdürlüğüne tayini için avdeti uygun görünmüştür. İlk defa hicri 1301/1884 yılı Devlet Salnamesinde, onu İşkodra Maârif Müdürü görüyoruz[166].

1.4. Davud Efendi'nin İşkodra Eğitim Müfettişi Oluşu

Bu başlık, Davud Efendi'nin Rüşdiye'de muallim-i evvellikte on dört sene çalıştığını ve bundan sonra Müfettişliğe nasıl atandığını ve ne gibi işlerle uğraştığını içermektedir. Şimdi bunları kısaca anlatmaya çalışalım.

Davud Efendi'nin Eğitim Müfettişliğine kesin tayin tarihini, aldığı maaşlardan çıkartmak mümkündür. Kendisi, 1287/1870 yılında İşkodra Vilayeti Eğitim Müfettişliğine tayin edildi[167]. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 2 Teşrîn-i sânî 1286/ 14 Ekim 1870 tarihine ait bir defterde kayıtlı olan Davud Efendi'nin, eğitim müfettişliği maaşının hangi tarihten itibaren verileceğinden bahsedilmektedir. Buradan 1286/1870 yılından itibaren müfettiş olduğu çıkartılabilir[168]. Maliye Nezaret-i Celilesinden İşkodra Valiliği'ne gelen bir yazıya göre müfettişliğe tayin edilen İşkodra Rüşdiye Mektebi Muallim-i Evveli Davud Efendi'ye, 1286 senesinin Haziranın 25/ 7 Temmuz 1870'ci gününden itibaren dolaşacağı mahaller, yol harcamaları ve devir masrafları dâhil olmak üzere aylık iki bin kuruş maaş karşılığında tayin edildiği belirtilmektedir.[169] Kendisinin günlüğünde yazmış olduğu yazılardan müfettişliğe tayin tarihi açıkça görülmektedir.

Defterinin başka bir yerinde Mekteb-i Rüşdiye'de muallim olan Davud Efendi'nin on dört seneden beri vazifesinde kusur etmediğini ve birçok başarılı öğrenci mezun ettiğini ifade ederek bunların devlette görev almalarını ve liyakatlerinden memnun kalındığını söylemektedir. Ancak muallimin yaşlılığını ve maddeten imkânsızlığını öne sürerek (her ne kadar ahaliye bu değişikliğin zor olsa da bölge müfettişliği görevine tayin edilmesini istirham etmektedir). Derviş Paşa hazretleri her ne kadar iki kere bu tayin meselesinin Şura Meclisi'ne beyan etmişse de netice alınamadığı belirtilmektedir. Bu münasebetle şayet müfettişlik vazifesine tayin edilmeyecekse son

[166] Devlet Salnamesi, hicri 1301, s. 495
[167] BOA. DH. SAİD. 26/127
[168] BOA. MAD. 9443
[169] Bk. Metin, 56, 58

zamanlarda münasip bir emeklilik maaşıyla mevcut işlerinde ayrılacağını arzı hal etmektedir. Bunun cevabını beklediğini söyler.[170]

Bu talep ile ilgili Maârif-i Uûmiyye Nezaret-i tarafından gelen cevapta, bu bölgenin özel durumu göz önüne alınarak, bölgedeki cehaletin ve vahşetin izalesi, medeni kaideleri tahsil etmek ve ahalinin birbirleriyle olan hüsnü mübaşeretini tesis etmektir. Talebesi kalmayan mekteplerin tekrar ihya edilmesi ve bölge insanlarının marifet ilmini tahsilen tergib ve teşvik eylemek için Davud Efendi'nin iki bin kuruş maaş ile müfettiş tayini uygun görünmüştür[171].

Davud Efendi, kendisinin 1273/1857 senesinde Rüşdiye Mektebi hocalığına tayin olunduğunu ve devlete millete ve memlekete on dört seneden beri hizmet ettiğini söyler. Bu görevi, hizmet-i kemal ve sadakat ile yaptığını söyler. Kendisi eyalet müfettişliğine tayin olunduğu için yerine Arif Efendi hoca olarak tayin olundu. Davud Efendi İşkodra Rüşdiye Mektebi ahalisine yaptığı bir konuşmasında bu görev değişikliğinden bahseder ve yeni gelen görevliye itaat edilmesini ve edep gösterilmesini söyler. Öğrencilere derslerde gayret etmelerini ve ara sıra bu mektebe geleceğini vaat eder[172].

İşkodra Vilayeti'nin Meclis İdaresi'nin bir kararında, İşkodra Rüşdiye Mektebi Muallim-i evveli Davud Şükrü Efendi'nin müfettişliğe tahvili memuriyeti sebebiyle mektebi mezkûrda bir Muallim-i evvelin tayin edilmesi gerektiğinden ve yerine muktedir bir zatın tayin olunmasının lazım olduğundan söz edilmektedir[173].

Defterde kendisinin müfettişliğe tayin olduğundan beri ilk üç ayın maaşlarını ikişer bin kuruştan toplam altı bin kuruş halinde aldığını bildirmektedir[174].

Maârif'ten İşkodra Vilayeti'ne gelen bir yazıda İşkodra Rüşdiye Mektebi Muallim-i evveli Davud Efendi'nin Sıbyan Mektebi Müfettişliği'ne yükselmesi, tayini vesilesiyle yerine Davud Efendi'nin yerine Yeni Şehri Fenar Rüşdiyesi Muallim-i

[170] Bk. Metin, 54
[171] Bk. Metin, 56
[172] Bk. Metin, 68
[173] Bk. Metin, 63
[174] Bk. Metin, 75

evveli Arif Efendi geçerek, resmi bir mektupla 1287/1870 senesinde İşkodra Mekatib-i Müfettişi tayin edildiğini zikredilmektedir[175]. Davut Efendi'nin İşkodra'daki görevi 20 Zilhicce 1297/ 23 Kasım 1880 yılına kadar yani Anadolu Mekâtib-i İbtidaiye ve Rüşdiye müfettişi tayin edilinceye kadar sürdü.

1.5. Davud Efendi'nin Siyasi Hayatı

Arnavut tarihi çalışmalarında Davud Efendi'nin siyasi hayatının Prizren Birliği olaylarıyla başladığı kabul edilir. Ancak Hamdi Buşati'nin getirdiği delillere göre Davud, 1869 yılından önce siyasi hayatına başlamıştır.

Davut Efendi, 1876'da Karadağ'a karşı sürdürülen savaşta Osmanlı Devlet Ordusu'nun masraflarını karşılamak için 500 kuruş bağışlamıştı[176]. Yine Karadağ'a karşı vatan korumasını sürdüren gönüllülere bir defa 250 ve bir defa 500 kuruş bağışladığı söylenir. Ailesine göre bu iki belge 1913 yılına kadar evinde duruyordu, ancak oğlu Ahmet, Karadağlılar tarafından bulunacağı korkusundan dolayı yaktığını söylemektedirler[177].

XIX. yy.ın ikinci yarısında Osmanlı devletine karşı yürütülen savaşlardan dolayı ülke çapında savaş yardımı için bir Merkezî Komisyon kuruldu. Davud Efendi'nin İşkodra Eğitim Müfettişi olduğu sırada ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi bazı Arnavut bölgelerinde de yeni gelişmeler yaşanıyordu. Bu vesile ile İstanbul'da İsmail Efendi'nin gözetimi altında savaş yardımı için bir Merkez Komisyonu kuruldu ve her vilayette bu komisyonun şubeleri teşkil edildi. İşkodra'da 1877 yılında bu komisyonun başına Davut Efendi tayin edildi.[178]

Berlin Kongresi'nde Plav ve Gosine'nin Karadağ'a terk edilmesine karar verildi. Bu dönemde Prizren İttihadı kurulmuştur. İşkodra'da bu birliğin şubesi 11 Temmuz 1878 yılında kurularak başkanı ve temsilcisi olarak Davud Efendi seçildi. Karadağ, bu kazaları ele geçiremeyince Avrupa Devletleri'ne protesto ederek Plav ve

[175] Bk. Metin, 76
[176] Hamdi Buşati'nin Arnavutçaya tercüme ettiği bu belgenin orijinaliyle aynı olduğunu söyler. Bk. İHM, *Davut Boriçi Fonu,* Dosya, 96
[177] N.Bushati, "agm", *TDÜB-II*, s. 275
[178] İHM, *Davut Boriçi Fonu*

Gosine yerine Hot'un verilmesine karar verildi. Fakat Hot'u da ele geçiremeyince tekrar protesto ederek yerine Ülgün (Ülqün) kazasının terk edilmesine karar verildi. Ancak Priziren İttihadı gibi Osmanlı Devleti de başlangıçta buna razı değildi. Fakat Osmanlı Büyük Güçlerin baskısıyla Ülgün'ü teslim etmek zorunda kalmıştı. Böylece Adriyatik Denizi'nden 17 gemi ile Karadağ ordusu ve Derviş Paşa'nın Ordusu bir tarafta 26 Ekim 1880 tarihinde Ülgün Karadağlılara teslim ettirildi. 26 Ekim 1880 gününün sabah saatlerinde beş Voyvoda ile Karadağ askerleri Ülgün şehrine girdiler. Bir voyvoda, saat 13.00'te Mojur'u bir Türk komutanından teslim aldı. Geri kalan dört voyvoda ise şehre girdiler[179].

Davud Boriçi, Arnavut toprakların Karadağ'a verilmesine karşıydı ve protestoların başında buluyordu[180]. Aynı zamanda muhtıra (memorandum) gibi imzaladı. Vatanın parçalanmamasına çağrı yaptığı ve gönüllü askerlerin başkanı seçildiği söylenir[181]. 18 Mayıs 1880 yılına ait bir belgeye göre İşkodra'daki İngiliz, Fransız, Alman, Rus ve Avusturya-Macaristan Konsoloslukları'na birer hatırlatma, memorandum göndererek Berlin Kongresi'nde tanınmayan Arnavut milletinin tanınmasını talep etti ve Hot ve Gruda'nın Karadağ'a verilmemesini istedi. Bu belgede, reis Davut Şükrü Efendi ve on beş üyenin imzaları bulunmaktadır[182]. 8 Eylül 1880 yılında Türk bakanı Hüsnü Paşa ile İşkodra Valisi arasında gerçekleşen bir telgraf konuşmasında İşkodra'nın ayan ve eşrafi arasında Davud Efendi de orada bulunuyordu. Bu konuşmada, İşkodra Valisi bakana, İşkodra halkının Ülgün'ü Karadağlılara teslim etmeyeceklerini bir daha ifade etmiştir[183].

Daha sonra Osmanlı Hükümeti, Derviş Paşa'nın yönetiminde bir ordu göndererek Arnavut topraklarını Karadağlılara teslim etmeyen Arnavut savunmacılarına karşı tedbir aldı. Böyle bir tedbir Davud Efendi'ye karşı da alındı.[184] Bu vakıadan sonra

---

[179] Riza Rexha, *Ulqini ne vitet e Lidhjes Shqiptare te Prizrenit (1878–1881)-Arnavut Prizren Birliği sırasında Ülgün (1878-1881),* s. 205

[180] Gawrych, *age*. s. 131

[181] Bala, "agm", *Nentori-VI*, s. 78;

[182] Stefanaq Polo, Selami Pulaha, *Aktet e Rilindjes Kombetare Shqiptare 1878–1912* (belgelerle) s. 100–101

[183] Kristaq Prifti, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit në Dokumentet Osmane (1878–1881)-Osmanlı Belgelerinde Prizren Arnavut Birliği (1878-1881),* (belgelerle), *s. 126, 391*

[184] Bala, "agm", *Nentori-VI*, s.78

Davut Efendi, İşkodra'dan Anadolu'ya taşınarak Sıbyan Eğitim Müfettişliğine tayin edildi. Ancak bu olayların sonucunda onun sürgün edildiği Arnavut tarihçileri tarafından vurgulanmaktadır.

Burada Davud Efendi'nin sürgün edilip edilmediği meselesine de değineceğiz. İster hayat hikâyesinde ister Osmanlıca belgelerde onun sürgün edildiğine dair herhangi bir şeye rastlamadık. Kendisi hakkında BOA'da bulunan hayat hikâyesinde; "…umur-i memuresinden dolayı taht-ı muhakemeye alınmamış…", söylenmektedir[185]. Fakat başka bir belgede, kendisinin yaşlı ve hasta olduğu halde Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiye hastanesine gittiği ve hava değişikliği için oradan Bursa'ya gitmiş ise de iyileşmediği ve hizmet edememiş olmasına nazaran avdetine müsaade uygun göründüğü zikredilir. Aynı zamanda görevi süresince ailesi yanında bulunmuyordu. İşkodra'da kalan hanımı yıldırımdan vefat ettiği ve çocukları bakımsız kaldığı için İşkodra Vilayeti ulemaları ve itibarlı şahsiyetlerin Babıâli'ye başvurarak İşkodra'ya geri gönderilmesini istirham etmiştir. Tüm bu belgelerde onun sürgün edildiğine dair açıkça bir şey zikredilmemektedir[186].

Arnavut Dünyasına gelince onun hayatıyla ilgili rastladığımız yazılarda onun sürgün edildiği ve sürgün sebebi zikredilmektedir. Arnavut topraklarının parçalanmasına karşı olduğu ve Prizren İttihadı'nın İşkodra Şubesi Başkanı olduğu için İşkodra'dan Anadolu'ya sürgün edildiği vurgulamaktadır. Şimdi bu iddiaların birkaçını kısaca zikretmeye çalışacağız.

Albania Dergisi'nin 1902 yılı ikinci sayısında, İşkodra İttihat Komitesi'nin Başkanı Davud Efendi ve Jandarma Komutanı Ferhat Ağa'nın 12 Aralık'ta İstanbul'a gönderildiği zikredilmektedir[187]. Hamdi Buşati'nin Ülgün'ü Karadağ'a teslim edilişinden sonra da İşkodra İttihatçı üyelerine karşı, Osmanlı Hükümeti tarafından önlem alındı. Bunlar arasında Davud Efendi ve bazı işbirlikçileri bulunmaktaydı[188]. Dom Ndoc Nikay, bu mesele ile ilgili şöyle demiştir: "Osmanlı, baştan Prizren İttihadı'nın kuruluşuna sebep ve gayret içindeydi. Ancak, Arnavutların bağımsızlığı

[185] BOA. DH. SAİD. 26/127
[186] BOA. MF. MKT. 81/46
[187] *Albania no.II*, s. 253
[188] Hamdi Buşati, *age.* s. 462

kazanacağı korkusuyla Arnavut İttihat Üyelerini de kovmaya başladı. Bir Türk düğününde Prenk Paşa, Hodo Paşa ve diğerleri yakalandılar. Onların arasında Davud Boriçi de bulunuyordu"[189].

Davud Efendi'nin yeğeni Şefqet Muka'ya göre Derviş Paşa'nın Davud'u yakalama kararı aldığı sırada ona sahte bir telgraf göndererek İstanbul'a resmi meseleler için çağırıldığını söyledi. Davud Efendi, Şengin'e ulaşınca iki İşkodralı telgrafçı Yusuf Kraya ve İbrahim Cufa'nın ki aynı zamanda dostları, kendisinin, Hodo ve Prenk Paşa'nın sürgün edileceğinden haberdar ettiler[190].

Bu yazarlar daha sonra Davud Efendi'in İşkodra'ya dönüşünden de bahsederleler. Kendisi evinden uzakken ailesi İşkodra'da zor şartlarda yaşıyordu. Ailesini büyük bir facia yakaladı. Karısı ateş ocağının yanında ipekle çalışırken bir yıldırım düşerek vefat etti. Bu sebepten dolayı İşkodra halkı, İstanbul'daki hükümete bir dilekçe göndererek Davud Efendi'yi serbest bırakmasını arz ettiler. Hükümet, bu dilekçeyi kabul ederek 1888 yılında onu serbest bıraktı[191]. İşkodra halkından küçük ve büyükler, yetiştirdiği kendi öğrencileri, hatta peçeli hanımlar bile onu karşılamak için İşkodra şehrinin girişinde yolun her iki tarafına beklemeye çıktılar. Bu sahneden Davud Efendi çok etkilendi ve evine gitmeden önce Luguçeşme'ye götürülmesini istedi. Sebebi ise karısı o mezarlıkta defnedilmiş olmasıydı. O, karısının kabrine yaklaştığı sırada saygı göstererek eğildi ve bir demet çiçek koydu[192].

Ulaşabildiğimiz Osmanlı belgelerinde onun sürgün edildiğine dair herhangi bir belge yoktur. Arnavutça eserlerde ise onun sürgün edildiği söylenmektedir. Bu yazıların ışığında onun ailesinden uzak kalması, toplam üç seneden beri yanlarına yani İşkodra'ya gitmediği, yaşlı olduğu sırada İşkodra'ya dönebilmesi için İşkodra'nın ileri gelenlerinin bu meseleye müdahil olup hükümetten izin istemesi gibi gerekçelerin yanı sıra İşkodra'da yaşanan siyasî meseleler ve onun bu faaliyetlere katılmasından dolayı bir müddet uzaklaştırılmış olabilir.

---

189 D. Ndoc Nikaj, *Arnavutluk Tarihi,* s. 192

190 Nexhmi Bushati, "Belge ve materyaller- Daut Boriçi'nin hayatı ile ilgili bilgiler", *Tiran Devlet Üniversitesi Belleteni c. II,* s. 275

191 BOA. DH_SAİD. 26/127: V. Bala, "agm" *Nentori-VI,* s. 79; Hamdi Buşati, *age.* s. 462

192 V. Bala, "agm", *Nentori-VI,* s.79

1.6.Davud Efendi'nin Aldığı Madalya ve Nişanları

Davud Boriçi'nin çalışma hayatı sırasında ve hayatından sonra aldığı madalya ve derecelerden de bahsedilebilir. Şimdi sahip olduğu madalyaları kısaca anlatmaya çalışacağız.

1860–1862 yıllarında Türk-Karadağ savaşına katıldığı için 1279/1863 yılında madalya ile teşrif edildi[193]. Birkaç sene sonra 11 Cümadiye'l-ahar 1283/21 Ekim 1866 tarihinde Edirne'de İbtida-i Haric Yakub Efendi Medresesi müderrisliğe tevcih edildi. İş hayatındaki başarılarından dolayı ikinci derecede bazı madalyalarla teşrif edildiğini söyleyebiliriz[194].

1867 yılında İmparatorluğun birçok vilayetinde şeref belgeleri dağıtıldığı gibi Davud Şükrü Efendi Boriçi'ye de verildiğini görüyoruz[195]. Dördüncü rütbeden mecidiyeye nail olmuştur. 30 Eylül 1876/ 1293 yılının Ramazan ayının 11'nde Osmanî nişanlarına nail olarak 5 Nisan 1977/ 1294 yılının Rebiyü'l-evvel ayının 21'nde ba ibtida-i dâhil Edirne'de Enveri Ahmed Efendi Medresesi müderrisliğe tevcih edildi. 18 Aralık 1878/1295 yılının Zilhicce'sinin 23'ünde tebdîlen üçüncü rütbeden Mecîdî Nişanı verildi. 17 Ağustos 1880/1297 yılının Ramazan'ının 11'nde ise İzmir Kadılığı Payesi'ni almıştır. 2 Mart 1893/ 1310 yılında Şaban'ın on üçünde Dördüncü Rütbeden Mecîdi Nişan ihsan buyrulmuştur[196].

Hayatının sonlarında muhtemelen hac görevini de yerine getirmiştir. Onunla ilgili ulaşabildiğimiz belgelerde ve araştırmalarda hacı olup olmadığı zikredilmemektedir. Sadece Başbakanlık Arşivi'nde bulunan 1317/1899 tarihli bir belge onu "Hacı Davud Şükrü" olarak adlandırmaktadır. Bu belge vefatından sonraki bir tarihe ait olduğundan, muhtemelen hayatının sonlarına doğru hacca gitmiş olduğu anlaşılmaktadır[197].

---

[193] BOA. DH. SAİD. 26/127; Faik Luli, *Davud Boriçi*, s. 78
[194] Faik Luli, age, s. 78
[195] Takvîm-i Vekayı, 9, Cumâdelâhıre1284, 895 defa
[196] BOA. DH. SAİD. 26/127
[197] BOA. MF. MKT. 471/31; Sâlnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, H, 1307, s. 772, h. 1308, s. 764; h. 1311, s. 835; h.

Davud Efendi'nin adı devlet adamı, vatansever, eğitimci gibi her zaman hatırlanacaktır. Arnavutluk Millet Meclisi tarafından 03.03.1994 yılında Davud Boriçi'ye "Vatanseverliğinden Dolayı Birinci Derece Madalya", "Özgürlük Çabalarından Dolayı Üçüncü Derece Madalya" verilmiş, ayrıca "Halkın Öğretmeni" unvanı ile taltîf edilmiştir[198].

1.7.Davud Şükrü'nün Eserleri

Davud Boriçi, daha önce zikrettiğimiz katkılarından ziyade yazmış olduğu eserleri ile bilinmektedir. Kendisi, Osmanlıca ve Arnavutça eserler bırakmıştır. Özellikle Arap harfleriyle ilk Arnavutça alfabeyi yazmıştır. Onun eserlerini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

1. Günlükleri. Davud Efendi'nin 1870–1877 yıllarına ait tez konusu olarak seçtiğimiz bir defteri, bunun yanında 1884–1850 ve 1893–1895 yıllarına ait iki günlüğü vardır[199].

Davud Boriçi'nin günlüğü (1870-1977) ve aynı zamnda konumuz olan bu defter hakkında kısaca birkaç bilgi vermeye faydalı olacağını düşünüyorum.

Sheuqet Muka Bey'in ailesi tarafından korunan belgeler içerisinde 500'er sayfalık, Arap alfabesiyle yazılmış iki günlük bulunmustur. Bu günlükleri XIX. yüzyılın kıymetli şahsiyetlerinden Müfettiş Daut Boriçi Efendi yazmıştır. Bu günlükler Işkodra'nın mahalleleri, okul isimleri, bu okullarda bulunan öğrenci ve sınıf sayısı, camileri, imamları, gibi bilgiler içermektedir.

Sheuqet Bey komünist rejiminden sürgün edilse de ailesi onun belgelerini, yazılarını dikkatli bir şekilde korumuştur. Duvarlarda ya da emin yerlerde saklamışlar, ama bu arada rutubet yüzünden bazı sayfalar hasar görmüştür. Sebebi ise Arnavutluk'taki komunist rejiminin halkta bulunan Arap harfleriyle bütün kitapları ele geçirmeye başladı ve bunalrın okunması yasakladı. Bu rejimin devrinde birsürü Arapça, Osmanlıca vb. kitapalar yakıldı.

---

[198] Faik Luli, *age*. s. 78
[199] Luli Faik, Dizdari İslam, Bushati Nexhmi, *Ne kujtim te brezave*. s.101

Daha sonra Arnavutluk'ta komünist rejiminin yıkılmasıyla Sheuqet Bey'in oğlu Adnan Muka bu günlüklerin bir kopyasını yapıp Boriçi ailesine teslim etmiştir.

Prof. Islam Dizdari tarafından üç kopyası yapılan günlüklerin biri Adnan Beye, ikincisi "Haxhi Sheh Shamia İmam Hatip Lisesi'nin arşivine ve üçüncüsü de Tiran'da bulunan TİKA'ya verilmiştir. Biz İşkodra Imam Hatip Lisesi'nde bulunan kopyasını alarak sadece ikinci günlüğü araştırdık.

2. Arnavutlar'ın çoğunluğu Müslümanlar'dan oluştuğu için ve mekteplerdeki Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğrendikleri için ilk defa Arap harfleriyle Arnavutça bir "Elif-Ba"yı 1861 yılında yazmıştır. Arapça ve Osmanlıca'da bulunmayan harfleri Arnavutça alfabesinde kendisi çıkartmıştır. Arnavutça harflerinin yazılışı dışında bazı cümleleri de yazmıştır. Misal; "Xen me shkru Shqip = Arnavutça yazmağa öğren", "Edhe Turqisht xen = Türkçe dahi öğren"[200]. Bu çalışma daha sonra ikinci kez bazı değişikliklerle 1869 yılında yayınlanmıştır[201]. Arnavut tarihçisi Kristo Fraşeri'nin, Hoca Hasan Tahsin'in "Alphabet Methodique Albanias" (1870-1873) adlı alfabesinden bahsederken, Punik-Armen-Yahudi alfabelerine benzediğini ve Arnavutça metnin Gega şivesinde, Toska şivesine yakın yazıldığını zikreder. Bununla ilgili olarak bu alfabenin Davud Boriçi ile Hasan Tahsin arasında yapılan işbirliğinden sonra ortaya çıktığını belirtir[202].

3. Daha sonra ilk ikisinden farklı yine bir "Arnavutça Elif-Ba" kaleme almıştır ve bu çalışma şu an el yazması halindedir. Daha sonra ilk üç alfabeden farklı olarak tekrar bir Arnavutça "Elif-Ba" yazmıştır. Bu eserin dördüncü sayfasında İstanbul'dan oğlu Ahmet'e bir yazı gönderdiğini zikreder. Buna göre bu eser muhtemelen Davud Efendi'nin Anadolu'da görevde olduğu zaman, yani 1881 yılında kaleme alınmış olmalıdır[203].

---

[200] Davut Boriçi, *Elif-ba,* s. 32
[201] BOA, DH. SAİD, 26/127; Luli Faik, Dizdari İslam, Bushati Nexhmi, *age,* s. 101
[202] V. Bala, "agm", *Nentori-VI,* s.85-86
[203] Luli Faik, Dizdari İslam, Bushati Nexhmi, *age.* s. 101

4. Arnavutça Sarf ve Nahiv de kaleme almıştır[204]. El yazması olduğu belirtilen eserin nüshasının nerede olduğu bilinmemektedir.

5. Davud Efendi Türkçe-Arnavutça Sözlüğü de kaleme almıştır. El yazması halinde olan ve tamamlanmadığı görülen bu eserin bir nüshası ADA'da bulunmaktadır[205].

6. Rüşdiye Mektepleri için iki risâle de kaleme almıştır, ancak bunların şu an nerede oldukları bilinmemektedir[206].

7. Bunun dışında kendisi otobiyografisini yazdığını söylemekte ise de bugün bunun nerede olduğunu bilmiyoruz.

1.8. Davud Şükrü'nün Emekliliği Meselesi ve Vefatı

Davud Şükrü, Anadolu'daki görevinden sonra İşkodra Vilayeti'ne dönerek İşkodra Maârif Müdürü seçilmiştir. İşkodra Vilayeti, Bâb-ı âlî'ye yazmış olduğu bir yazıda Davud'un İşkodra'ya geri gönderilmesini talep etti. Böylece 3 Ramazan 1300 h. yılında İşkodra'ya avdeti uygun görülmüştür[207].

Döner dönmez 1300/1883 yılında İşkodra Maârif Müdürü olarak görevlendirildi. Bu görevde ne zamana kadar kaldığını kesin olarak bilmiyoruz. Onu 1310 ve 1312 h. yıllarına ait İşkodra Vilayeti salnamelerinde Maârif Müdürü olarak görüyoruz. Devlet salnâmelerindeki bilgilerden bu görevinin 1301/1884 yılından 1313/1896 yılına kadar sürdüğü anlaşılmaktadır[208].

Ulaşabildiğimiz belgelere göre Maârif Müdürü Davud Şükrü Efendi'nin yaşlılığından dolayı emekliliğe ayırıldığını görüyoruz. Fakat İşkodra Valisi Abdullah Bey birkaç defa Maârif Nezareti'ne yazı yazarak geri alınmasını istirham etmiş ve ısrarlarını birkaç yazı ile de sürdürmüştür. İşkodra Valisi Abdullah bir yazısında Davud Efendi'nin sağlığının iyi olduğunu, üstelik yerine tayin edilen kişinin kör olduğunu

[204] BOA. DH. SAİD. 26/127
[205] Luli Faik, Dizdari İslam, Bushati Nexhmi, *age* s. 101
[206] BOA. DH. SAİD. 26/127
[207] BOA. MF. MKT. 81/46
[208] İşkodra Vilayeti Salnamesi h.1310, s. 26; İşkodra Vilayet Salnamesi h.1312, s. 35; Devlet Salnamesi 1313, s. 892

söyler. Davud Efendi'nin sağlıklı olmadığını daha önceki valinin söylemiş olabileceğini hatırlatır. Yine başka bir yazısında Davud'un eğitime yapmış olduğu katkılardan ve Cibal (Malesiya bölgesi) halkına yapmış olduğu hizmetlerinden bahsederek İşkodra halkı, eşrafı, tüccarı, ulemasının imzalarıyla geri alınmasının talep edildiğini ve onun erken emekliliğinin sebepsiz olduğunu zikretmektedir[209]. Görevine geri alınması talep edildiyse de hemen geri alınmadığını görüyoruz.

Davud Efendi hayatının sonlarında emekli olmuştur. Geri alınması talep edilmişse ve hasta olmadığını söylenmişse de o dönemde muhtemelen yaşlılığından dolayı emekliliği devam etmiştir. Devlet Salnamesine göre h. 1313/1896 yılına kadar görevde bulunduğu söylenebilir[210].

Vefat tarihi de emekliliğinin hemen sonrasıdır. Kaynak eserlerden sadece Hamdi Buşati'nin eserinde vefat tarihi geçmektedir. Esere göre, 3 Kasım 1896 yılında (Rumi takvimine göre 20 Kasım 1312 veya hicri takvimine göre 16 Cumadiye'l-ahar 1312), alaturka saatine göre Çarşamba gün saat 10.15'te yetmiş beş yaşındayken vefat etmiştir. Fakat hicri 1313 yılı Devlet Salnamesine göre kendisinin İşkodra Maârif Müdürü olarak görüyoruz. Üstelik BOA'daki bulunan bir belgeye göre 27 Ramazan 1314 tarihinde emekli olarak gözüken Davud Efendi'nin Maârif Nezareti'ne bir mektup gönderdiğini görüyoruz[211]. Buna göre Davud Efendi, Bushati'nin dediğinden fazla yaşamıştır. Karısının defnedildiği Luguçeşme Mezarlığı'na kendisinin de defnedildiği söylenmektedir[212]. Maalesef Luguçeşme Mezarlığı komünizm döneminde yerle bir oldu ve Davut'un mezar taşı zamanla yok oldu.

[209] BOA. MF. MKT. 248/51
[210] Devlet Salnamesi 1313, s. 892
[211] BOA, MF. MKT. 331/34
[212] Bushati, *age*, c, I, s. 462

İKİNCİ BÖLÜM

1. TANZİMAT DEVRİ'NDE EĞİTİM VE MERKEZ TEŞKİLATI

1.1.Tanzimat'ın Birinci Devri (1839-1856)

Tanzimat iki dönemden ibarettir. Birinci dönem 1839'dan 1855 yılına kadar olan süreyi içerir. İkinci dönem ise 1856'dan 1870 yılına kadar olan müddetini kapsamaktadır. Tanzimat reformları, Türk tarihçileri tarafından bir ihtilal olarak algılandı ve bu reformların gerçekleşmesi onlar için batı medeniyetin kazanması demekti. Gülhane Hatt-ı Hümayun'un ilan edilmesiyle birlikte, eğitimde ulemaların yetkisi ellerinden alınmaya çalışıldı. Mevcut olan sıbyan mektepleri ve Medreseler, ulemaların yönetiminde, vakıflar tarafından yönetildiği ve reformlara karşı direndikleri için, yeni eğitimi yaymak için 1845'te Muvakkat Meclisi kuruldu. Devlet teşkilatının diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde I. ve II. Tanzimat dönemlerinden Cumhuriyet dönemine kadar birçok kurum hayata geçirildi. Şimdi bu kurumları anlatmaya çalışacağız.

1.1.1.Meclis-i Umûr-i Nafia ve Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti (1839)

Osmanlı Devleti'nde XIX. asra kadar mektep ve medreseden meydana gelen öğretim kurumları Şeyhülislama bağlıydı. II. Mahmud Devrinde, eğitimle ilgili meseleler Meclis-i Vâlâ'da görüşüldü. 1838'de memleketin ziraat, sanayi, sanat ve her türlü fenniyle ilgilenmek üzere Meclis-i Umûr-i Nafi□a kurularak eğitimde ayrı ve faydalı işlerden sayıldığı için buraya bağlıydı[213].

1839 yılında tahta çıkan Abdülmecit, Tanzimat Fermanı ya da Gülhane Hatt-ı Hümayunu denen siyasal bir ferman yayımladı. Ülkede siyasal ve sosyal bazı yenilikler yapılacağını duyurdu. Bu nedenle, başlayan yeni döneme Tanzimat düzenlemeler dönemi denir.[214] Burada önemli olan bir husus daha var: Tanzimat Fermanı'nın eğitimle ilgili düzenlemelerinde, hala köklü bir değişikliğe varılmadığını, hatta 1845'e kadar bu konuda ciddi bir şey yapılmadığı görülür. Fakat bunun sebeplerini devletin eğitime önem vermediğinde değil de, belki o dönemin siyasal vakıalarında aramak gerekir.

Meclis-i Umûr-ı Nâfıa'nın teklifleri, Meclis-i Vâlâ ve Dâr-ı Şûra'da görüşülüp uygun karşılanarak, yayınlan bir ferman ile Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti kuruldu ve nazırlığına da ulema sınıfından İmâmzâde Es□ad Efendi tayin edildi.[215] Yayınladığı bir genelge, mekteplerde çocuklara abdest ve namaz usulleri öğretmek, sure ve duaları ezberletmek, Arapça harfleri ve birbirlerine bağlanışlarını belletmek gibi dünyevi görüş yerine dini esasları taşıyordu[216].

Demek ki bu zamana kadar maârif işleri ile meşgul olan teşkilat şu idi:

1. Meşihata bağlı bir Mekâtib-i rüşdiye Nazırlığı,
2. Meclis-i Umûr-i Nâfıa, Divânı ahkâmı Adliye ve Dâr-ı Şurâ-yı Bâbıâli

1846 yılında Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti'nin kurulmasıyla Mekatib-i Rüşdiye Nazırlığı kapatıldı ve görevi buraya aktarıldı.

---

[213] Cahit Yalçın Bilim, *Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839–1876)*, s. 18
[214] Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 104
[215] Akyüz, *age*, 126
[216] Bilim, *age*. s. 19;

Mahmut II. döneminde bu eğitimin sisteminin yetersizliği anlaşılmasına rağmen gerçek ihtiyaçları karşılayan bir eğitim düzeni sağlanamadı. İlköğretimin zorunluluğu sözde kaldı. Var olan Rüşdiye mektepleri geliştirilemedi. Bundan dolayı Abdülmecid 1845 yılında Babıâli'ye giderek sadrazama ve üstteki memurlara, eğitim problemi üzerinde çalışmaları gerektiğini belirtti.

1.1.2. Meclis-i Maârif-i Muvakkat (1845)

Tanzimat reformlarının, eğitim ve bilim alanlarında amaçlarının belli olmadığı fark edildi. Kısa bir dönemde bu reformların sonuç vermediği anlaşılınca eğitim sisteminin değiştirmesine karar verdi. Sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel alanda kökünden reformlar yapmaya çabaladı.

Daha önce söylediğimiz gibi Tanzimat'ın eğitim reformu ancak 1845 yılında başladı. Sultan Abdülmecid 1845'te Meclis-i Vâlâ'yı ziyaretinde, eğitimle alakalı hiçbir reformun istenilen düzeyde olmadığını belirterek bu meselenin çözümü için yeni okulların açılmasını istedi. Bunun üzerine (1 Mart 1845) ilmiye, kalemiye ve seyfiye sınıfından seçilen zatlardan oluşan bir Meclis-i Maârif-i Muvakkat'ın kurulması kararlaştırıldı[217]. Hafta iki gün içinde toplanan meclisin çalışma mekânı Babıâli'ydi ve bu meclis eğitimin ıslahıyla ilgili meseleleri tartışarak, görüşlerini Meclis-i Valâ'ya bildirecekti[218]. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde ilk defa eğitimin merkeziyetçiliğe doğru dönüştürülmesine başladı[219].

Meclis-i Muvakkat'in tasarlamış olduğu eğitim sistemi ilk, orta ve yüksek olarak planlandı ve her seviyedeki mekteplerin usulüne göre eğitim yapması isteniyordu.[220]

Tekrar söylersek Osmanlı Devleti'nde yeni açılacak olan mekteplere nizam vermek amacıyla 1845/1261 yılında bir "Meclis-i Muvakkat" (Geçici Eğitim Meclisi) kurulmuş ve başkanlığına da Mecli-i Vala'yı Ahkâm-ı Adliye üyesi olan Abdülkadır Bey getirilmiştir. Bu meclis haftada bir iki kez toplanarak müzakerelerinin neticelerine Meclis-i Vala'yı Ahkâm-ı Adliye'ye bildirmiş, orada incelen konular da padişaha arz

[217] Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye h. 1316, s. 23
[218] Bilim, *age*, s. 21–22; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye h. 1316, s. 23.
[219] İRCİCA, *Historia e shtetit, shoqerise dhe qyteterimit Osman*, II,444.
[220] Bilim, *age*. s. 22.

edilmiştir. Nitekim 1846/1261 yılından sıbyan ve rüşdiye mektepleri nizamlarının düzenlenmesi ve yayınlanması, bu meclisin çalışmalarının bir sonucudur. Aynı zamanda bir Darülfünun kurulması da isteniyordu. Yine 1846'da daimi bir Meclis-i Maârif'in kurulması da Meclis-i Muvakkat'te kararlaştırılmıştır[221].

Daha önce dediğimiz gibi haftada Babıâli'de iki gün toplanan kurul bir rapor hazırladı. Raporda şöyle deniliyor: *"...mekâtib-i sıbyânın îcâbına ve ahvâl-i mukteziyyesine tevfikan ıslâh-ı ahvâli, yani 'alâ vechi't-ta'dîl mukannenât ve mürettebâtının tanzîm ve tesviyesi ve diğer mekâtib-i rüşdiye nizâmâtı ki bu mekteblerin usûs-i dîniyeye müte'allik 'umûm nâs içün ta'allümü zarûriyâtdan olan ulûma mekseb olmak üzere tertîb olunması ve birisi dahî derece-i sâlisede olarak sunûf-i tebe'a-ı saltanat-ı seniyyeden her kim olur ise olsun ikmâl-i lemâlât-ı insâniye etmek içün kâffe-i ulûm ve fünûnu ta'allüm ve iktisâba hâhiş-ger olanlara ve aklâm-ı pâdişâhîde istihdâm arzusunda bulunanlara istihsâl-i fünûn-ı matlûbenin merkez ve makarrı olmak ve himmet-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî ile onda hiçbir nev'i fenn u ilmin ta'lîm ve ta'allümü geri kalmamak ve derûnunda talebe-i ulûm gece ve gündüz beytûtet... Dersaâdet'de münâsib bir mahalle Dârülfünun inşâsı ve bu maddelerin teferrü'at-ı nizâmiye ve icrâât-ı fi'liyyesinin ardına düşüp bunlara mütedâir ân-be-ân vukû' bulacak husûsatı müzâkere ve tesviye etmek içün "Meclis-i Ma'arif-i Umûmiye" nâmıyla bir Meclis-i Dâimî teşkîl ve daha sâir gûne teshîlata müte'allik şeyler olmasıyla..."* [222].

Bu rapordan anlaşılıyor ki sıbyan mekteplerinin ıslah ve düzene konması; aynı zamanda rüşdiye mekteplerinin sayısını artırarak buralarda da öğrenimi düzene koymak; programdaki din derslerinin arttırılmasını, isteyen herkese açık; öğrencilerin gece ve gündüz barınmalarına uygun bir Darülfünun (üniversite) açılmasını ve bir Encümen-i Danişin açılmasını teklif edildi. Aynı zamanda öğretim kurumlarının çalışmalarını izleyecek ve yönlendirecek bir Meclis-i Maârif-i Umûmiyye kurulmasını öneren raporun benimsenmesinden sonra, Meclis-i Maârif-i Muvakkat; Meclis-i Maârif-i

[221] Unat, *age*, s.2; Cevdet Paşa, *age*, s.10-11; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye h. 1316, s. 23
[222] Mahmud Cevad İbnü'ş-Şeyh Nafi, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, s.27

Umûmiyye adını aldı. 1846 yılında Meclis-i Maârif-i Umûmiyye doğrudan doğruya sadrazama bağlandı.

1.1.3. Meclis-i Maârif-i Umûmiyye (1846)

Beklenen yenilik ancak Garp kültürü almış ve garbi görmüş kimselerden gelecekti. Meclis-i Muvakkat'in teklifleri, Meclis-i Vâlâ'da kabul edilerek yazılan bir mazbata ile padişaha sunuldu. 17 Temmuz 1846'de Emin Paşa'nın reisliği altında altı üye ve bir kâtipten oluşan bir "Meclis-i Maârif-i Umuiye" kuruldu. Böylece Sultan Abdülmecid, eğitim işleriyle ilgilenmek üzere Meclis-i Vâlâ'da bir mazbata ile padişaha daimi bir meclisin kurulmasını önerdi. Eğitim ıslahı programının bu şekilde belirledikten sonra yerini Meclis-i Maârif-i Umuiye'ye bıraktı[223].

Demek ki Meclisi Maârif-i Umûmiye'nin Meclis-i Vala ile Hariciye Nezareti'nin ortak denetimi altındaydı. Meclis-i Maârif'in ayda bir defa daha geniş bir katılımla Meclis-i Umum-i Maârif adıyla toplanmalı. Meclis-i Maârif'in bir ay zarfında görüştüğü konular, bir sonraki toplantıda ele alınmaktaydı[224].

Meclis-i Maârif-i Umûmiye, Nafıa Nezareti bünyesinde kurulmuştu ve Memleketin bütün eğitim işlerini görüşüp gerekli kararlar alma yetkisine sahip idi. Bunun için eğitimle ilgili alınan kararları uygulamak üzere bir meclisin kurulmasını yetkili makamlara teklif etti. Bu teklif üzerine 1846'da Mekâtib-i Umûmiye Nezâreti teşkil edilerek göreve Kemal Efendi tayin edildi. Nezaretin görevi sıbyan mekteplerinin yeniliği ve rüşdiye mekteplerin çoğaltılmasıydı[225]. 1849'lardan itibaren Mekâtib-i Rüşdiye Nezâreti'nin işleri de Mekâtib-i Umûmiye Nezâretine devrolunmuştur. O sırada Dârülfünunun kurulması işiyle Meclis-i Maârif-i Umûmiyye, Rüşdiye ve sıbyan mektepleriyle Mekatib-i Maârif-i Umûmiyye Nezareti ilgileniyordu[226].

Meclis-i Maârif-i Muvakkat'in teklifi doğrultusunda bir Dârülfünun kuruldu. Ancak bunu gerçekleştirmek için gerekli kitapları telif ve tercüme etmek üzere 1851'de

---

[223] Bilim, *age*, s.22.; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye 1316, s. 23; M.Zeki Pakalın, "Maârif-i Umûmiye", *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* III,66.
[224] Cevdet Paşa, *age*, I,11-12; Baltacı, "agm", *DİA*, XXVIII,273.
[225] Bilim, *age*, s. 23
[226] Akyüz, *age*. s. 126

Encümen-i Daniş adında bir örgüt kuruldu[227]. Encümen-i Danişin görevi nizâmnâmesinin 8. maddesinde beyan olunduğu üzere Darülfünunun tesisi tamamlayıncaya kadar orada okutturulacak fünun ve sanayiye dair herkesin anlayabileceği surette Türkçe kitapları hazırlamaktır[228]. Her ne kadar kitap tercümeleri yapılacağı söylenmişse de önemli bir şey yapmadan 1860'tan sonra Encümeni Danişin adı unutulmaya başladı. Bu örgüt tam bir bilim akademisi olarak çalışacaktı. Ancak Encümen-i Daniş 1862'ye kadar yaşayabildi.

Tanzimatın ilk dönemi on beş sene sürdü. Devlet teşkilatın diğer alanlarında reformların yapıldığı gibi eğitim sahasında de yapılmaya teşebbüs edildi. Ancak bu alanda yapılan reformların istenilen seviyeye ulaşamadı. Rüşdiye mekteplerin sayısının azalması, eğitimin ulema ve vakıflardan monopol edilmesi, Darülfünunın açılmaması gibi yeniliklere teşebbüs edildiyse de, gerçekleştirme alanı bulamadı.

1.2. Tanzimat'ın İkinci Devri (1857-1870)

1.2.1. Maârif-i Umûmiyye Nezâreti (1857)

Tanzimat'ın ikinci devri 1856'dan 1870'e kadar olan on dört yıllık süreyi içermektedir. 1856 yılında İngiltere ve Fransa, Sultana bir muhtıra göstererek Osmanlı Devleti'nde reformların ilan etmesine yardımcı olacaktır. 1856'da ilan edilen Hattı Hümayun ile Tanzimat'ın ikici devri başlamıştır.

1851'den 1857'ye kadar bazı yerlerde Rüşdiye Mektepleri açılması dışında eğitim alanında pek bir şey yapılmadı. Bu dönemde Kırım Savaşı ve devletin diğer meseleleri devleti fazlaca uğraştırmıştır. Savaştan sonra çeşitli milletlerin Osmanlı Devleti üzerindeki patlamış olduğu iç sorunları halletmek ve 1839'da vaat edilenleri yerine getirmek üzere Avrupa Devletlerinin baskısı karşısında 1856 Islahat Fermanı ilan edildi.

1856'da ilan edilen Islahat Fermanı'nın Gülhane hattındaki prensipleri yeniledikten başka, onlara yenileri ekleyen bu yeni ferman yirmi maddeden oluşmuştur.

[227] Cevdet Paşa, *age*, c, I, s. 13
[228] Şeyh Nafi, *age.* s. 41; Atuf, *age*, s. 91

Islahat Fermanı, gayrimüslim uyruklara, kendi dinlerine ve kültürlerine dönük, ilk orta ve yüksek derecede okullar açma fırsatı verdi[229]. Bu fermanla bütün halkın yararlanacağı bir konuma getirmek üzere yapılacak düzenlemeleri görüşmek amacıyla Müslüman ve gayrimüslim bütün tebaa temsilcilerinin katılacağı bir Meclis-i Muhtelit'in tesisi kararlaştırıldı[230]. 9 Haziran 1856, bu meclis başlangıçta Müslüman, Protestan, Rum, Ermeni, Katolik ve Yahudi olmak üzere altı üyeden oluşurken daha sonra bu sayı artmıştır.

Devlet teşkilatında yapılacak ıslahat hakkındaki 18 Şubat 1856 tarihli fermanla, tıbbiye mektebi dışında kalan bütün okullar yeni kurulan bu nezarete bağlandı.

1857'de Maârif-i Umûmiyye Nezareti kurulmuştur. Nazır, müsteşar ve mektupçu tayin edilmiştir. Meclis-i Maârif doğrudan doğruya Nazıra bağlanmıştır. Mekatib-i Umûmiyye Nezareti kaldırılmış, yerine Darireci Mekatib-i Hususiye ve Daireci Mekatib-i Umûmiyye adıylas iki daire kurulmuştur[231].

Meclis-i Muhtelit'in yetersiz kalması üzerine, yeni bir heyetin kurulması için 1864'de Maârif Nezareti'nden bir tezkere yazıldı. Tezkerenin Meclis-i Vâlâ'da görüşüp kabul edilmesinden sonra Meclis-i Maârif ve Meclis-i Muhtelit, yayınlanan bir ilanla kaldırıldı ve 1864 yılında Maârif-i Umûmiyye Heyeti kuruldu. Heyet Mekatib-i Sıbyan-ı Müslime Komisyonu ve Mekatib-i Rüşdiye ve Aliye olmak üzere iki şubeden meydana geliyordu[232]. 1864'te kurulan Maârif-i Umûmiyye, Maârif Meclisi icra organıydı. Fakat bu defa ki teşkilatlanma öncekilerden daha genişti ve yapılan düzeleme 1869 yılına kadar devam etmişti.

Tercüme Cemiyeti 1865'de Maârif Nezareti bünyesinde kuruldu. Cemiyet, yabancı dillerinde yayınlanan kitap ve risaleler Türkçeye tercüme edecekti. Ancak bu kuruluşun ne kadar başarılı olduğuna ve hangi eserlerin Türkçeye tercüme edildiğine dair kesin bilgiler yoktur. Fakat devrin Vakanüvisi Esad Efendi bu kadar çabalar sonucu meydana ne eser konduğunun malum olmadığını söyler.

---

[229] Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, s. 87
[230] Akyüz, *age*, s. 151.
[231] MEB, *50. yılında Milli Eğitimimiz*, s. 13; Bilim, *age*, s. 28.
[232] Bilim, *age*, s. 27-28.

1.2.2. Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi (1869)

Osmanlı Devleti'nde 1869'da hazırlanan Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi Osmanlı eğitim tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. Bu nizâmnâme ile bir sistem oluşturulmuştur. Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi, 1869 yılında hazırlandı. Bu nizâmnâme, Osmanlı Tarihinin ilk batı modeli nizâmnâmesi sayılır. Bu nizâmnâme Devletin resmi politikası olup batı eğitim tarzını buraya taşımayı hedefliyordu.

1867'de Fransa, Babıâli'ye vaat edilen reformları yerine getirilmesi için bir nota verdi. Eğitim ile ilgili kısmını Victor Duruy hazırladı. Bu projede Osmanlı eğitim sisteminin yeniden teşkilatlanması, Hıristiyan mekteplerinin korunması, yeni mekteplerin açılması ve Osmanlı Devleti'nin bütün mekteplerinin karma hale getirilmesi ve herkesin faydalanabileceği kütüphaneler kurulması isteniyordu.[233] Buna göre eğitimde reformlar 1869 yılı Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi ile gerçekleşti. Ancak Enver Koray, kendi çalışmasında Frasız bakanı Duruy tarafından Osmanlı hükümetine verilmiş olan maârif projesine dayanılarak hazırlandığı yolundaki iddiayı gerçek olarak kabul etmenin mümkün olmadığını söyler. Çünkü bu nizâmnâmenin, adı geçen Fransız bakanın projesinden çok önce ele alındığı ve Daimi Maârif Meclisi tarafından hazırlıklarına başlandığını belirtir[234].

Maârif Nizâmnâmesinin mimarı Sadullah Paşa'ydı. Nizâmnâme Maârif Nazırı Safvet Paşa tarafından kuruldu. Nizâmnâmenin hazırlanmasında Sadullah Paşa dışında Kemal Paşa, Ekrem Bey, Mahmud Mansur Efendi gibi diğer üyeler etkili oldu. Bu grup toplam yedi üyeden oluşuyordu. Temel gayeleri Fransız eğitim sistemi takip etmek ve Osmanlı eğitim sistemini ona uygun hale getirmekti[235].

Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi toplam 198 maddeden ve beş babdan oluşmaktadır. Birnci bapta mekteplerin çeşitliliği, yani sıbyan, rüşdiye, idâdîye, sultaniye Dârulmuallimîn, Darülmuallimat ve Darülfünun gibi okullardan bahsedilmektedir. Bu bap 130 maddeden ibarettir. İkinci bap Maârif-i idaresi, Meclis-i Kebîr-i Maârif, Vilayet Maârif Meclisleri gibi konuları maddeler halinde içermektedir.

[233] Bilim, *age*, s.31
[234] Koray, *age*, s.100
[235] IRCICA, *age*, II,458

Bu bap 131–152 arası maddeleri içerir. Üçüncü bapta imtihanlar nasıl yapıldığı ve şahadetnamelerin sisteminden bahsedilir. 153–177 maddeleri arası içermektedir. Dördüncü bapta ise muallimlerden yani maaşları gibi meselelerden bahsedilir ve 178–191 maddeleri içerir. Beşinci bapta Maârif-i Umûmiye'nin maliye meselesinden bahsedilmektedir. Bu bapta ise 192–198 maddeleri içermektedir[236].

Nizâmnâmeye göre merkez teşkilatı şöyle planlanmıştı:

Maârif Nezareti;

I. Meclis-i Kebir-i Maârif

a) Daire-i İlmiye

b) Daire-i İdare

II. Vilayet Maârif Meclisleri

III. Muhasebe ve Maârif Sandıkları.

Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi'nin Bab-ı Sanînin birinci kısmında Meclis-i Kebir-i Maâriften bahsedilir. Maârif Nazırının başkanlığında, ilmi ve idari iki daireden oluşan bir Meclis- Kebir Maârif kurulmuştur. Daire-i İlmiye, ders kitapları ve çeşitli bilimsel kitapları telif ve tercüme ettirecek, Avrupa üniversiteleri ile ilişkilerde bulunacak, Türkçenin ilerlemesine çalışacaktı. Daire-i İdari ise okulların, Maârif Meclislerin, kütüphane, matbaalar, memur ve muallimleri tayin etmek, maârif nizâmnâme raporları hazırlamak gibi vazifelerle meşgul olacaktı.

Hakeza bu babın 143. maddesine göre Meclis-i Kebîr-i Maârif'in şubesi ve icra vasıtası olmak ve riyaseti Maârif Müdürü unvanıyla bir zatın görevinde bulunmak üzere her vilayet merkezinde bir Meclis-i Maârif teşkil edilecektir. Her vilayette Maârif Müdürleri'nin başkanlığında iki muavin, dört müfettiş, bir muhasip, bir sandık emini ve bir Müslim ve diğeri gayri Müslim olarak müfettişin yanında iki memur de bulunacaktır. İleride Vilayet Maârif teşkilatından bahsedeceğimiz için daha fazla uzatmayacağız.

[236] Unat, *age*, s. 96-119.

Yine bu nizâmnâme ile eğitim sistemi düzenleniyordu. Birinci bapta verilen şemaya göre mektepler umumi ve hususiye ayrılıyordu. Umumi mektepler, sıbyandan başlayarak Darülfününa kadar okulları kapsıyordu. Hususi mektepler ise Müslüman, gayrimüslim ve yabancıların açtıkları özel kurumları içeriyordu.

Bu Nizâmnâmeye göre eğitim üç mertebe olarak kabul edilmiştir. Birinci mertebede sıbyan ve rüşdiyeler; ikinci mertebede idâdî ve sultaniler; üçüncü mertebede Darülfünun ve bütün yüksek okullar vardı.

Bu nizâmnâmenin en ilginç tarafi ise medreselerden bahsedilmeyişi ve buna dair hiçbir maddeye yer verilmeyişidir. Buna göre bu nizâmnâme, Osmanlı Devleti'nin yeni kurulan eğitim sistemine önem vermeye başladı.

1286/1869 Maârif-i Umûmiye Nizâmnâmesi'nin yeniliklerin en önemlileri, noktalar halinde aşağıda maddeler halinde sıralıyoruz:

İlköğretimi zorunlu hale getiriyordu, (9.madde)

Okulları muhtelif kısımlara ve derecelere ayırıyordu.

Bin evden fazla yerleşim yerlerinde idadî açılıyor, beşyüz ev bulunan kasabalarda rüşdiye açılması hedefleniyordu. Sıbyan okulları ise her köyde ve her mahallede açılacaktı. Ayrıca İstanbul'da bir Darülfünun tasarlanacak, (18. 3. 34. 79. Maddeleri)

Eğitim-öğretim işlerini bir düzene koymaya çalışıyordu.

Öğretmenlerin iyi yetişmeleri için çareler arıyordu, (178.-191. Maddeleri)

Maârif Nezareti, vilayet maârif meclisleri teşkil ediyordu, (143. Maddesi)

Öğrencilere motive edecek yeni kaide ve usuller getirmeye çalışıyordu.

Eğitim-öğretim masrafları için halkın da maddi katkıda bulunması isteniyordu, (192. Maddesi).

İlmi faaliyetlerde bulunan kurum ve kuruluşların yaygınlaştırılması amaçlanıyordu.

Davud Efendi de kendi günlüğünde bu nizâmnâmeye atfeder. 1869 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinin bazı maddeleri, pek çok yerde geçerek meseleye göre bu nizâmnâmeye dayanır. İleride bu meselelerden bahsedeceğimiz için burada kesmek zorundayız.

2.VİLAYET EĞİTİM TEŞKİLATI

2.1.Vilayet Maarif Müdürlükleri

Tanzimat devrinde, İstanbul dışında maarif hizmetleri devletin her vilayetine götürülemedi. Değişik nedenlerden dolayı maarif müdürlükleri kurulamamış.

İstanbul dışında vilayetlerde de Rüşdiye mekteplerinin açılmasıyla Vilayet Maarif Müdürlükleri bir türlü açılamamış. Böyle olunca vilayetlerdeki açılan bu rüşdiye okulları kontrolden uzak kalmıştır. Devlet, bu eksikliği fark ederek bir takım tedbirler almaya çalışmış, ancak bu dönemde gereken çağdaş eğitimi yaymada başarılı olduğu söylenemez.

İlk defa 1869'da yayınlanan Maarif-i Umûmiyye Nizamnamesi'yle Vilayet Maarif işleri ile ilgili bazı hükümler getirildi. Bu nizamnamenin 143. maddesine Maarif Müdürü unvanıyla bir zatın kontrolünde her vilayette bir Maarif Meclisi kurulacaktır. Bu meclislerin başında birer maarif müdürü bulunacak, biri Müslümanlara, diğeri de Hıristiyanlara bakan iki yardımcısı olacaktı.

Maarif Müdürlerinin görevleri 147. Maddesinde belirtilmiştir: "Müdür ve muavinler, mesalih-i câriyenin tesviyesine ve ıslahat-ı mukarrerenin icraat-ı fiiliyesine ve Nizamanme ahkâmının ve Maarif Nezaret-i celîlesi'nden alınacak talimatın tamim-i icrâsına nezaret ve dikkat etmeye memur oldukları gibi, merkez-i vilayetde bulunan mektep ve kütüphaneleri ve ale'l-hsus idadiye ve mekâtib-i sultaniye ve âliyeyi teftişe ve vilayet maarifi tahsisatının karar ve nizamı dairesinde sarf ve istimaline ve telef ve

sereften vikayesine dikkat edecekler ve bu babda birinci derecede onlar mesul olacaklardır"[237].

1871'de yayımlanan İdare-i Umûmiyye Vilayet Nizamnamesinin 25. ve 26 maddelerinde de maarif müdürlerinin görev ve yetkilerinin açıklanmış. Bu kararlara rağmen vilayet maarif müdürlükleri kurulamamıştır. Daha sonra 1879 yılında maarif merkez teşkilatında yapılan değişikliklerin arasında, vilayet maarif idarelerinin teşkili konusu ele alınmıştır[238]. 1881'de Maarif Nazırı Kamiş Paşa, sadr-ı azama yazdığı tezkerede bazı vilayetlerde kurulan maarif meclislerinin kontrolünde 1200 kuruş maaşla bir birer maarif müdürü tayin edileceği bildirilmiştir.

H.1300/ 1883 yılından sonra her vilayet merkezinde birer maarif müdürü tayin edilmeye devam edilmiştir. Davud Efendi'nin hanımı vefat edince kendisinin İşkodra'ya avdet edecek. Bu sırada İşkodra Vilayeti'nde kurulacak olan Maarif Meclisi bu zatın kontrolünde olarak Maarif Müdürü tayin edilmesi düşünülmüştür[239]. Yine bir belgeye göre bu yılda bir yarısı devlet hazinesinden diğer yarısı ise vakıftan olmak üzere 2000 kuruş maaşla İşkodra Vilayeti'nde Maarif Müdüriyeti'ne tahvil kılınmıştır[240]. Nitekim bir sene sonra Devlet Salnamesinde onu Maarif Müdür görüyoruz[241].

Vilayet maarif idarelerinin kadroları genel olarak Maarif Müdürü, Maarif Kâtibi, Muhasebeci, Sandık Emini olmak üzere dört kişiden oluşuyordu.

1316/1898 Maarif Salnamesinde yayınlanan bir nizamnamenin, maarif müdürlerinin görevleri göstermiştir. Bu nizamname 61 maddeden oluşmaktadır. İlk dokuz maddede sadece Maarif müdürleri hakkında bahsedilir. Şimdi birkaç maddeyi zikredelim:

Vilayetlerde maarifin başında ve sorumlusu maarif müdürleridir.

---

[237] Unat, *age*, s. 112; Cevat, *age*, s. 428
[238] Kodaman, *age*, s. 39
[239] BOA, MF. MKT, 81/46;
[240] BOA, DH. SAİD, 27/127
[241] H.1301 Devlet Salnamesi, s. 495

Vilayette bulunan memur, muallimler yardımcılar herkes müdüre müracaat etmeleri gerekirler.

Maarif müdürleri daire-i memuriyetlerinde bulunan resmi, özel, milli ve ecnebi her çeşit mekteplerin köylerden başlayarak merkeze kadar derecelere göre mahsus defterler tutulacaktır[242].

2.2.Vilayet Maarif Meclisleri

1869 Maarif-i Umûmiyye Nizâmnamesi'yle vilayet merkezlerinde birer maarif meclisi teşkili öngörülmüş olduğunu ve 1872'de ilk defa olarak Tuna ve Bağdat vilayetlerinde kurulmuştur[243]. Diğer vilayetlerde ancak 1882 yılından sonra diğer vilayetlerde kurulabilmiştir.

1869 Maarif Nizamnamesi'nin 143. maddesine göre her vilayette bir maarif meclisi kurulacak ve başında bir müdür olacaktı. Biri Müslümanlara, diğeri de Hıristiyanlara bakan iki yardımcısı olacaktı. Ayrıca her vilayette dörder müfettiş bulunup bunların ikisi Müslümanlardan, ikisi Müslüman olmayanlardan seçilecekti. Dört ile on arasında olan üyeleri maaşsız bulunacak ve bunların yarısı Müslüman yarısı Gayrimüslim seçilecektir. Aynı zamanda bir kâtip ve bir muhasip ve bir Sandık Emininden mürekkep olacaktır. Bunların dışında vilayetlerde iki Müslim ve iki Gayrimüslim olmak üzere dört müfettişi bulunacaktır[244].

Bu nizamnamenin 145. maddesine göre maaşlar şöyle olacaktı:

Maarif Müdürü (reis) 3000'den 5000'e kadar kuruş,

Muavinlerle muhakkik ve müfettişlere 2000'er kuruş

Kâtip ve muhasip ve Sandık Eminlerine 500'den 1000'e kadar

Bunun dışında muhakkiklerin teftişi için harcırahı dahi verilecektir. Müfettişlerin harcırahı maaşlarına dâhildi.

[242] H. 1316 Salname-i Nezareti Maarif-i Umûmiyye, s. 136-138
[243] Unat, *age*, s. 24; Kodaman, *age*, s. 44
[244] Cevat, *age*, s. 428; Unat, *age*, s. 112

Bu dönemde İşkodra Vilayeti'nde Maarif Meclisleri kurulamadı. Bundan dolayı vilayetlerde eğitim işleri, Maarif-i Umûmiyye Nezaretine bağlı müfettişlerinden yürütüldü. İşte bu dönem zarfında Davud Efendi, İşkodra Vilayeti'nde Eğitim Müfettişi tayin edildi.

Davud Efendi'nin günlüğünde de bu teşkilat eksik görünmektedir. Fakat Kaza, mahalle veya köylerde bulunan meclislerinin, o bölgelerin okullarında yaşanan sıkıntıları halletmeye çalışıyordu. Ama o genel bir meclis olup maarife has değildi.

Yukarıda dediğimiz gibi İşkodra Vilayeti'nde Maarif Meclisi ancak h. 1300/ 1883 yılında taki Davud Efendi'nin tayini sırasında açılabildi.

Tanzimat devrinde sonlarına doğru ilköğretim ıslahatlarıyla ilgili son teşebbüs ise Meclis-i tedrisiye ve Şubelerinin açılmasıdır. 1875'de Dersaadet ve Bilâd-ı Selase'deki sıbyan mektepleri için bu meclisin şubeleri teşkili ve vazifeleri 34. Maddelik halinde yayınlandı. Meclis ve şubeleri her kırk evli mahallede, orta sakinleri tarafından seçilen kişilerden oluşturulacaktır. Bu şubeler her mahallede bir mektep açılmasına ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışacaktı. Bir çeşit mütevelli heyetine benzeyen meclisler, ayda iki defa toplanarak şubelerinin çalışmalarını ve mekteplerin faaliyetlerini değerlendirecek ve çözümlenemeyen meseleleri halledecekti. Bu meclis Maarif Nezareti'ne bağlı olacak ve mahalle sıbyan mekteplerinin durumu ile ilgili ona bilgi verecektir. Bu talimatname ancak II. Abdülhamit devrinde uygulanabildi[245].

H. 1316'da yayınlanan Maarif Salnamesinde Maarif Meclislerinin vazifeleri belirtilmiştir:

Sorumlu olduğu bölgenin maarif işleriyle meşgul olacaktır.

Sıbyan okullarının ıslahına bakacaktır

Muallimlerin tayini ve onların teftişiyle uğraşmak vs.[246]

1909 yılına gelindiğinde vilayet ve sancak merkezlerinin hemen hepsinde, kazaların da çoğunda birer maarif meclisi mevcuttu[247].

[245] Bilim, *age*, s. 44
[246] H. 1316 Salaname-i Maarif-i Umûmiyye, s. 139-141.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAVUD EFENDİ'NİN GÜNLÜĞÜNE GÖRE MEKTEPLER, ÖĞRETMENLER ve KİTAPLAR

1.MEKTEPLER

1.1. İlköğretim (İptidai) Mektebleri

1.1.1 Sıbyan Mekteplerinin Kısaca Tarihçesi

İsmi: Abbasiler devrinde "küttab" adıyla anılan mekteplere Karahanlılar ve Selçuklular'da "Sıbyan Meketebi" denildiği ve Osmanlı'da da bu ismin kullanıldığı belirtilir. Osmanlılar zamanla bu tip mektepleri "Dâru't-talîm, Dâru'l-ilm, mahalle mektebi, taş mektep, mekteb-i ibtidaiye" gibi adlarla da anmışlardır[248].

Osmanlı'da XIX. yy'da mektep kelimesi bütün öğretim kurumlarını içine alacak bir genişlik kazanmış, hatta fakültelerin adında bile yer almıştır. Çocuklar, 4–5 yaşlarında Âmin alayı (tören) ile okula başlardı. Okula kayıt-kabul gibi her hangi bir işlem söz konusu değildi. Müslüman olan herkesin çocuğu okula giderdi. Çoğu mektep

[247] Kodaman, *age*, s. 48
[248] Cahit Baltacı, "Osmanlıda Mekteb", *DİA*, XXIX,6.

cami ve mescitlerin yanında yapılırdı ve çoğu geniş bir odadan ibaretti. Öğretmenlerin çoğunu imam ve müezzinler teşkil ediyordu[249].

Bu okulların ıslahı lüzumu, II. Mahmut devrinde anlaşılmaya başlamıştır. Böylece II. Mahmut döneminde ilk defa olarak askeri sahanın yanında mülki sahada de ıslahat yapılmaya çalışıldığını görüyoruz. 1824 yılında sıbyan mekteplerinin durumu ele alındı ve "tahsil-i iptidai" hakkında bir ferman yayınlanmıştır[250]. Buna göre çocukların çiftlikte çalışmaktansa mekteplere gönderilip olgunluk çağına ulaşıncaya kadar okutulmaları tavsiye edildi. Medreselerin bu okullarda etkisi büyük olduğu için Şeyhülislam'a bağlı kaldı[251]. 1838'de II. Mahmut yeni yenlikler getirdi. Bu yeniliğin en önemlisi eğitimde var olan üç kademelerin arasında uygun hale getirttirilmesi tavsiye edildi. Bu devirde, sıbyan okulunun mecburi olması prensibi kabul edildiği gibi Avrupa usulünde bir ilköğretim meydana getirmeye çalışılıyordu, ancak ciddi bir başarı elde edilememiştir[252]. II. Mahmut zamanında ilköğretimi mecburi yapan fermandan sonra 1863'de çıkartılan bir kanunla bu mecburiyet kanunlaştırılmıştır[253].

Sıbyan mekteplerinim eğitim araçları bakımından da yetersizdiler. Kitap dışında, yazı tahtası, harita, küre, sıra gibi vasıtaları yoktu. Öğretmenler, genellikle medrese elemanlarıydılar. Okuma-yazma bilen, imam-müezzin vb. kimselerin kendi görevleri yanında öğretmenliği de yürüttüklerini biliyoruz[254].

1847'de ilk ve orta öğretiminin işlerini yürütmek üzere Mekatib-i Umûmiyye Nezareti kurularak başına İmamzâde Esad Efendi ve sıbyan mektepleriyle rüşdiyeler de ıslah edilmeye çalışıldı[255]. 20 Nisan 1857'de bu nezaret müsteşarlığına dönüştü. 10 Şubat 1864'te Mekatib-i Sıbyan-ı Müslime kuruldu. 1882'de bu daire Mekatib-i İbtidaiye adını aldı[256].

---

[249] Karal, *age*, II,171
[250] Cevat, *age*, s. 1; Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, s.58
[251] Cevat, *age*, s. 1-4
[252] Karal, *age*, II,168
[253] Koray, *age*, s. 102
[254] Kodaman, *age*, s. 58
[255] Cevat, *age*, s. 24
[256] Baltacı, "agm", *DİA,* XXIX,7

Osmanlı sıbyan mekteplerinin programları başlangıçtan 1924 yılına kadar çeşitli değişiklik ve gelişmeler göstermiştir. Misal olarak 1846'da dört yıllık eğitim veren sıbyan mekteplerinde elifba, ilmihal, tecvid, Türkçe, muhtasar ahlak-ı memduha risaleleri okutuluyor, lugat, sülüs ve nesih yazıları öğretiliyordu[257].

1869'da Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesine göre ise sıbyan mektepleri dört ana konuda incelenmektedir. Genel kuralların ders saatleri ve sınavları, öğretmenler ve finans meseleleriydi[258]. Bu nizâmnâmeden önce ve sonra Sıbyan mekteplerinin inşası, tamir, hocaların maaşlarının getirdiği mali külfetin halka bırakılması, reform girişimlerini olumsuz yönde etkilediği bir gerçektir[259].

Sıbyan mektebi tabiri Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinde dahi kabul edilmiş idi. Şu kadarki bu mekteplerin sınıflara taksimi ve her sınıfta okutulacak derslerin nevi ve dereceleri tayin edilmiş ve köy sıbyan mektepleriyle daha iyi bir hale konulmuştu. Sonradan resmi ibtidai mekteplerinin açılması ve çoğalması ile "Sıbyan Mektebi" tabiri bırakılmış, onun yerini "Mektebi İptidaiye" almıştır[260].

1.1.2. Sıbyan Mekteplerinin İnşası

Osmanlı Devleti'nin başlarında Hemen her mektepte bir tane bulunduğundan halk arasında "Mahalle Mektebi" adıyla çoğu taşla yapılmış binalardan oldukları için "Taş Mektebi" denilirdi[261].

Sıbyan mektebinin camiye bitişik veya cami içinde olmasının sebebi okumakla beraber çocuğun dinini öğrenmesi için idi. XV. yy'dan XVII. yüzyılın sonlarına kadar sıbyan mektepleri klasik üslupla yapılmıştır. Duvarları kesme taş veya almaşık örgülüdür. XVIII. yy. yapılarında barok üslubu önem kazanmıştır. Altına dükkânlar yerleştiriliyordu. Birinci katta dershane yanında küçük bir hoca odası da oluşturulmuştur[262].

---

[257] Baltacı, "agm" *DİA*, XXIX,6
[258] IRCICA, *Historia e shtetit, shoqerise dhe qyteterimit Osman*, II, 449
[259] Ahmet Cihan, *Osmanlı İlmiye Sınıfı*, s. 205
[260] Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III,201
[261] Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III, 201
[262] Baltacı, *"agm" DİA*, XXIX,7

Dershanenin ortalama kenar uzunlukları 5–7,5 m arasında değişmektedir. Dershanelerin duvarlarında kitap ve diğer gereçlerin saklandığı nişler da inşa edilirdi. Ders sırasında hoca minder üzerine, öğrenciler ise bir halka oluşturarak yere, genellikle hasır serilmiş döşemenin üstüne oturur, rahle üzerine konulan kitapları okurlardı. Bazen minderlere otururlardı. Sıbyan mektepleri çoğunlukla tek odalı ahşap veya kâgir yapılardır. Bir sokak üzerine yerleştirilir, diğer cephesiyle çok defa küçük bir bahçeye açılırdı. Öğrencilerin su içme, tuvalet vb. ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan çeşme, helâ gibi hizmet mekânları bahçe avlusuna uygun gelecek şekilde yerleştirilirdi.

Çoğunlukla kıbleye yönelik olarak inşa edilen mekteplerin açık veya kapalı kısımlarında ekseriya bir mihrap nişi bulunurdu. Dershaneye girilirken ayakkabılar çıkarılırdı. Kare veya dörtgen planlı olan dershanelerin bir duvarında ocak bulunur, pencerelerle aydınlanırdı[263].

Tanzimat Dönemi ile eğitimde yenilikler başladı. İster finans, eğitimin yüksek seviyesine ulaşması ister de mekteplerin yapılışında yenilikler başladı. Mektepler ülkenin uygun olan her yerinde açılmalarına karar verildi. Mektep binaları değişiyor. Mezarlık, cami yanındaki, medrese köşesindeki basık tavanlı, bunun yerine geniş ve aydınlık mektep binalarının inşasına doğru bir yöneliş vardı[264]. Bu devirde okullar dört sınıf üzerinden planlanmış ve dersler eskiden hep birlikte okudukları gibi değil, sınıf usulüne göre yapılacağını belirtildi. Özellikle 1869 yılı Nizâmnâmesiyle gerçekleşti. Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi'nin 15. maddesine göre bir mahalle veya bir köyde iki sıbyan okulu varsa bunlardan biri kızlara diğeri erkeklere tahsis edileceğini belirtilir[265]. Böyle olmayan yerlerde, kızlara mahsus mektepler yapılıncaya kadar onlar erkek çocuklarla aynı mektebe gidecekler, fakat onlarla karışık oturmayacaklar[266]. Müslüman, Gayrimüslim ve kız sıbyan mektepleri ayrı olacaktı (3. ve 15. Maddeleri). Mekteplerin, yapım, onarım masrafların karşılanması köy veya mahalle halkı tarafından karşılanacaktır[267].

---

263 Baltacı, "agm" *DİA*, XXIX,7–8
264 Atuf, *age*, c, I, s. 86
265 Unat, *age*. s. 97; Kodaman, *age*. s. 63
266 Akyüz, *age*, s. 108
267 Bilim, *age*, s. 41

Davud Efendi'nin de günlüğünde de mekteplerin inşasına yer verilmiştir. Bu dönemde tüm zorluklarla değişik köylerde birçok sıbyan mektebi halkın yardımıyla veya maârif tarafından inşa edildiğini görüyoruz. Mektebin yapılışında eğitim yetkililerinden izin ve talep alınmıştır.

Müfettiş Davut, bazen Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesine atfederek önünde karşılaştığı sorunlarla hal etmeye çalışıyordu. Mesela 1288/1872 yılına ait 15 no.lu Maârif-i Umumîye Nezaret-i tarafından bildirisine göre mektebi olmayan mahallelerin mektep inşa edebilmeleri için ahalinin verdikleri öşrü mirinin 1/10 onda biriyle yapılacak ve ekini olmayan fukarası bunun yerinde iki gün çalışarak inşa edileceğini bildirir. Bunu inşa edecek mahallenin ahalisi Maârif-i Umûmiyye'ye gelerek istekte bulunmaları gerektiğini söyler.[268] Bu kararın hemen aynısı başka bir yerde de geçmektedir. Yalnız onu zikretmeden önce Tiran Meclisi tarafından istenilen 36 bab Mekatib muallimlerine miriden maaş verilmesi istemesi geçmektedir[269].

Defterin başka bir yerinde bir mektebin yapılışı ile ilgili Vali Paşa'ya gönderilmiş olduğu bir yazıya göre Şiyak Nahiyesi ahalisinin çocuklarına vaaz ü nasihat öğretmek ve terbiye etmek üzere kendilerine altı sene önce Maârif-i Umûmiye'de mahsus hoca tayin olunduğunu söylenir. Mektep ise zikredilen ahali tarafından yapılacaktı. Geçmişten kalan mektebin binası için topladıkları kereste ve kerpiç vs. materyalleri dağıtmaya başlamışlar. Planlanmış olduğu ve mektebin inşası on bir köyden 18 saatlik mesafesinde bulunduğundan ve halkın büyük ekseriyeti Cuma günlerinde toplandığı yerde yapılması düşünüldüğü, ancak küçüklerin gidip gelmeleri zorluk çekecekler[270]. Bu zorluğu çekmemek için üç dört köyün ortasında mektebin yapıldığı öğrencilere kolaylık sağlanmış olduğu görülmektedir.

Bir yazıya göre Bobot on üç, Vizgar on, Ştevaş sekiz ve Kravar-i Balâ on beş ki toplam kırk altı Müslüman haneden ibarettir. Bu köylerin mektebi olmadığı ve gittikleri okula çok uzak olduğu için bu köylerin ortasında bulunan Vizgar karyesinde

[268] Bk. Metin, s. 10
[269] Bk. Metin, s. 25
[270] Bk. Metin, s. 72

mektebin ikmaline müsaade buyrulduğu uygun göründüğünü bahsedilir.[271] Bu mektebin inşaat tarihi 1290/1873 yılında gerçekleşti. Defterin başka bir sayfasında zikredilen mektepte Hüseyin Efendi'yi hoca olarak görüyoruz[272].

Başka bir yazıda Grija'nın on iki köye sahip olduğundan daha önce Görm mahallesinde bir cami-i şerifin civarında bir mektep yapılmıştı. Bu mektep Grija, Görm, Garçar, ve Domay dört köyün civarındadır. Grija Bayrağının diğer sekiz köyü için uzak olduğunu Bayrağın ortasında yeni bir cami-i şerif inşa edildi. Bundan dolayı başka bir mektebin yapılması istenir. Eğer mektep zikredilen mahallede yapılırsa o zaman köylerden mektebe kadar yirmi dakika mesafesi olacak ve çocuklara kolaylık sağlayacağı şüphesizdir. Mektebin inşasında taş, kum kireç ve kereste, çamur yapmak gibi malzemeleri halk tarafından yapılacağını belirtilir. Mektepte altmış çocuktan ibaret olduğunu ve yerleştirmesi için bir oda ve bir helâ inşa edilmesi gerektiğini bildirdiler. Bundan dolayı gereği yapılması arz edilir[273].

1.1.3 Sıbyan Mekteplerinin Masrafları

1839-1868 yılları zarfında mekteplerin meseleleri yapım, onarım, öğretmen maaşları ve diğer masraflar için paraya ihtiyaç vardı. Hazine ise eğitime yeteri kadar para ayıracak durumda değildi. Bunun için valilerden ayda beş kuruş alınmak gibi çarelere başvuruldu ve tabii bir çözüm getirmedi[274]. 1845'ten itibaren Abdülmecit tarafından başlatılan bu eğitim reformu yapılmasına rağmen mali kaynak sağlanamaması ve ilmiye zümresi mensuplarının yeterli eleman olmaması reform teşebbüsü olumlu sonuç vermedi.

Bunun için 1868 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesiyle sıbyan mekteplerin inşa, tamir ve diğer masraflarıyla hocalarının maaşları mahalle veya köy halkı tarafından karşılanacaktır, (4.Madde)[275]. Her ne kadar yeni reformlar yapıldıysa da sıbyan mekteplerinin mali yönü devlet tarafından ihmal edilmiş ve zaten çocuklarını

[271] Bk. Metin, s. 47
[272] Bk. Metin, s. 35
[273] Bk. Metin, s. 61
[274] Bilim, *age*, s. 40
[275] Unat, *age*, s. 96

okutmaya pek hevesli olmayan halka bırakılmıştır. Böyle olunca sıbyan mekteplerinin yayılmayacağı açıktı[276].

1869 Nizâmnâmesinin vilayetlerde uygulanmasına ilk önce Rumeli'den başlanmasına karar verilmiştir. Bu karar gereğince, mahalle ve köylerde mektebe müsait yer ve binaların mektep yapılması ve böyle mevcut bina yok ise yeniden inşası için ahalinin icbar ve teşvik edilmesi ve bu mekteplerin hocalarına yılda 800–1200 kuruş arasında maaş tahsisi uygundur[277].

Bu dönemde sıbyan, rüşdiyeler ve idâdîler parasız olup Sultaniler ve yüksek okullar paralı yapılmıştır. Yoksul aile çocukları için ücretsiz, yarım ücretli ve dörtte bir ücretli öğrenci kontenjanları ayrılmıştır[278].

Bu tarihte ilan edilen nizâmnâmeye göre sıbyan mekteplerini finans yolları aşağıdaki verdiğimiz şıklardan ibarettir[279]:

a) Mektebin vakfı varsa onun gelirlerinden.

b) Bölgenin "avarız" parası mevcut ise ondan alınacak.

c) Mahalle ve köyde mirasçısı olmayan ve hayrata vasiyet olunmuş paraların mekteplere ayrılan miktarından.

d) Mahalle ve köy ahalisinin vereceği fitre ve kurban derilerinden alınacaktır.

Tanzimat'ın sonlarına doğru yapılan ilköğretim ıslahatı ile ilgili Meclis-i Tedrisiye açılarak Maârif Nezareti'nden mahallî eğitim meseleleri ile ilgili direktif alıyordu. Masrafların karşılanması gibi işlerde mahallelerde kurulan bu meclisler yetkiliydi[280].

Davut Boriçi, günlüğünde muallimlerin tayinleri ve alacakları maaşlardan bahsedilmektedir. Misal olarak İşkodra Eyaleti'nde sıbyan mekteplerinin açılması ve bu mekteplere muallim tayinleri ile ilgili Maârif Bütçesi'nden finans temini söz konusudur. Henüz muallim olmayan mekteplerin isimleri, kaç muallimin vazifelendirileceği ve ne

[276] Kodaman, *age*. s. 63; Cihan, *Osmanlı İlmiye Sınıfı,* s. 205
[277] Ergin, *age*, II,466
[278] MEB, *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitim*, s. 14
[279] Ergin, *age*, II,466; Bilim, *age*, s. 43
[280] Bilim, *age*, s. 44

kadar aylık sabit giderlerin olacağı ile ilgili ayrıntılı bilgi istenmektedir. Mevcut muallimlerden maaşları verilecek üzere Belediye İdaresi tarafından desteklenmesi ifade edilmektedir.[281]

Yine memurların maaşı hakkında Padişah'a gönderilen yazıda daha önceki yıllarda Hazine-i Celiesi'nin 1287/1870 senesi açığı bir milyon kırk bin altı yüz otuz kişiye baliğ olmuş iken toplamında 40127442 kişiye resid olup ve 4055367 kişi sabıka mesarifatı dahi bazı ilaveler ile beraber 4080890 kişiye inip lede'l-mukayese bu 1288 senesi açığı yalnız 153400 küsur kişiler ibaret kalmıştır. Bütçede bu kadar açık vardır. Sizin bu kararınızı taşlarla hiçbir mahallinde bozdurulacağına ve bu karara gelecek memurlar sorumlu tutulacağına ve bazı memurların 8–9 ayda maaş bazılarının her ay maaş almaları mümkün olmadığından Dersaâdet ve taşralarda umumen 1288 senesinin Mart ayından itibaren kırk günde bir maaş verilecek ve bu maaşların vergilerden alınan paralarla ödenmesi istenmiştir[282].

1.1.4 Sıbyan Mekteplerinin Ders Programları

1845 yılında sıbyan mekteplerinde ilk teşebbüs reformları Sultan Abdülmecit tarafından atandı. Devletin vermiş olduğu bu kararnameyle cahilliğe son vermek ve sosyal durumun değişmesi istendi.

Meclis-i Muvakkat meclisçe kararlaştıran mekteplerinin tahsil müddeti 1846 tarihli tezkirede dört yıl olarak belirlenmiştir. Devam mecburiyeti yaşı erkek çocuklar için yedi, kız, çocukları için altı olarak belirlenmiştir[283]. Okutulan dersler ve kitaplar da şunlardır: Elifba, Kuran, İlmihal, Tecvit, harekeli Türkçe muhtasar, ahlaki memduha risaleleri, "Türkçe dilinden sülaşî, rubâî, humasî ve südasî isimler ve kelimelerle tertip edilmiş bir lugat" sülüs ve nesih yazılardır[284]. Bu talimatname ile eğitim metodunda bazı yenilikler geldi. Misal; Başlangıçta okumaya başlayan çocuklar hakkında tahsilin kolaylık usullerinden olmak üzere harfleri teker teker okutma-yazma öğretiliyordu. Ancak, sıbyan eğitiminde yine gelişme olmadı.

---

[281] Bk. Metin, s. 33
[282] Bk. Metin, s. 129
[283] IRCICA, *age*, c. II. s. 449
[284] Atuf, *age*, I,100

1864 yılında Mekatib-i Sıbyan Müslime Komisyonu kuruldu ve yeni kural getirildi. Hat, Malumat-ı Nafia (şehir edebi), coğrefya ve aritmetik gibi dersleri yeni ders programında konulmuştur.[285] Yine 1868 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi'ne göre sıbyan mekteplerinde okutulacak dersler şunlardı: Usul-i Cedide vechile elifba, Kuran-i Kerim, Tecvid, Ahlaka Müteallik Resail, İlm-i hal, Yazı talimi, Fenn-i hesap, Tarih-i Osmanî, Coğrafya, Malumat-ı Nafia. Bu nizâmnâmeye göre derslerde değişiklik ancak Nezaretin müsaadesiyle olacağını vurgulanmaktadır[286].

1839-1868 yıllarında mekteplere yeterli öğretmen tayini, ders kitaplarının temini, çok sayıda çocuğun mektebe devamının sağlanması ve her türlü masraflarının karşılanması gerekiyordu. Fakat sıbyan mekteplerine öğretmen yetiştirecek bir kurum henüz yoktu.

1286/1869 Maarif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi'nin 14. maddesine göre sıbyan mektebinde tasil süresini ikmal eden öğrenci ve şahadetnameye sahip olan ise Rüşdiye Mektebine imtihansız kabul olunur.[287] Nizâmnâmenin 6. maddesine göre tahsil süresi dört sene oldu. 9. Maddesine göre kızlar altıdan on yaşına, erkekler ise yediden on bir yaşına kadar okumak mecburiyetindeydi. 6. Maddede, sıbyan mektebinde okutulan dersleri aşağıdaki tabloda veriyoruz:

Usûl-i cedîde vechile elifbâ	Gayrimüslim öğrenciler bu derslerin yerine kendi din dersi kitaplarını okuyacaklardır.
Kuran-ı Kerîm	
Ahlâka müteallik risalesi	
Tecvîd	
İlm-i Hâl	
Yazı talimi	
Muhtasar fenn-i hesap	Gayrimüslimler, bu dersleri kendi lisanları üzere okuyacaklar.
Muhtasar Tarih-i Osmanî	
Malumat-ı nafiayı	

[285] IRCICA, *age*, s. 449
[286] Unat, *age*, s. 96; Kodaman, *age*, s.64
[287] Unat, *age*, s.98

Davud Efendi, kendi günlüğünde sıbyan mekteplerinde okutulan derslere yer verir. Mesela defterin bir sayfasında 1290/1873'da sıbyan mektebinde tedris olunacak dersleri zikredilir, ancak Nizâmnâmenin belirttiği ders sayısını yazmıyor. Zikrettiği derslerin isimleri, Eczay-ı Şerife, Kur'an-ı 'azîm, İlmihal, Hisâb-ı Amal-i Erba'a, Yazı ve Türkçeden ibarettir[288]. 1286'da sıbyan mektebinde okutulan bazı dersleri zikreder. Bunlar ise Eczay-ı Şerife, Mushaf, Ahlak, İlmihal risaleleridir[289]. Başka bir sayfada sıbyanda okutulan dersler, Eczay-ı Şerife, İlmihal, Hesaptan A'mal-i Erba', yazı, Türkçe olduğunu yazmaktadır[290]. Nizâmnâmede belirtilen derslerin hepsi yazmayıp Muhtasar Tarih-i Osmânî, Muhtasar Coğrafya, Malumat- Nafia gibi dersleri zikredilmiyor. Sadece bir sayfada Nizâmnâmenin 6. Maddesine değinerek sıbyan mekteplerinde okutturulacak dersler için 800 adet Tecvid, 400'er adet Muhtasar Fenn-i Hesâb, Muhtasar Tarih-i Osmanî, Muhtasar Coğrafya ve Ma'lumât-ı Nafi'a kitaptan bahsedilir[291].

Gördük ki Nizâmnâmenin belirttiği dersleri, Davud Efendi'nin günlüğünde sıbyan mekteplerinde okutulan derslerin hemen hepsi zikredilmektedir.

1.1.5. Okul kaydı ve eğitimin zorunlu olması

II. Mahmut döneminde eğitimin yetersizliği anlaşılmasına rağmen, gerçek ihtiyaçları karşılayan bir eğitim düzeni sağlanamadı. İlköğretimin zorunluluğu sözde kaldı.

1839'de hazırlanan raporda eğitimin yararlarına değiniliyor, ülkenin kalkınması, insanların varlıklı ve mutlu yaşamlarında önemli olduğu vurgulanıyordu. Bu raporda çocuklar mutlaka okula gönderilmeliydi[292].

1846'da yayımlanan bir talimatla dört-beş yaşındaki çocukların ebeveynlerinin rızası ile okula gönderileceği, altı yaşını bitiren çocuklarını sıbyan mektebine göndermeyenlerin cahil bırakarak Padişahın emir ve fermanına itaat etmeyenlerin şeran

[288] Bk. Metin, s. 26
[289] Bk. Metin, s. 80
[290] Bk. Metin, s. 142
[291] Bk. Metin, s. 153
[292] Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi,* s. 69

cezalandırılacağı bildirilmektedir. Mektebe verilmeyen çocukların daima aramak için müstakil memurlar tayin olunduğundan bahsediliyor[293]. Yani devam mecburiyeti yaşı erkek çocuklar için yedi, kız çocukları için altı olarak belirlenmiştir.

1869 tarihli Maârif-i Umûmiyye Nezareti'nin 10. Maddesine göre bütün kızların altı yaşından on yaşına kadar, erkeklerin yediden on bir yaşına kadar okula göndermeye mecbur edildiği görülmektedir[294].

Nizâmnâmenin 11. maddesinde defterde isimleri muharrer çocuklardan mektebe gelmeyenler ise, hoca tarafından mahalle muhtarına haber verilerek çocuğun peder veya validesi veyahut en yakın akrabası ihtiyar meclisine celb olunarak çocuğu mektebe göndermesi teklif ve ihtar olunacağını beyan edilir.

Yine bu Nizâmnâme'nin 12. maddesine göre bir ayda üç kere mektebe gitmezse kendi iktidarına göre beş kuruştan yüz kuruşa kadar nakit cezası alınıp maârif sandığına teslim edilecektir. Yine bunun tesiri görülmezse çocuk hükümet-i mahalliye tarafından cebren mektebe konulacaktır[295].

Davud Efendi, defterinde bu mesele hakkında mekteplerde çocukların nasıl kayıt yaptıklarını ve okula gitmedikleri takdirde ne tür cezalar aldıklarını bahsedilmektedir. Defterde gösterilen birkaç örneğe bakalım.

Davud Efendi tarafından Vali Paşa'ya gönderilen bir yazıda erkeklerden yedi yaşından on bir yaşına kadar ve kızlardan altı yaşından on yaşına kadar suret-i daimide mekteplerine devam edecek öğrencilerin künyesiyle beraber ismi defterde muallimler tarafından yazdırılarak kayıt edilmesi gerekir. Defterde isimler, yazılacak küçüklerden mektebe gelmeyen olur ise hoca tarafından mahalle muhtarına haber vererek, çocuğun peder veya validesi ve yahut yakın akrabası ihtiyar-ı meclise gelerek çocuğu mektebe göndermesi gerekir. Eğer çocuğu mazur olmadan sebepsiz ise gücüne göre beş kuruştan yüz kuruşa kadar para cezası alınıp mektebin ihtiyacına sarf olunmak üzere hükümete teslim kılınması ve para cezası alındıktan sonra yine tesiri görülmez ise çocuk hükümet-

[293] Atuf, *age*, I,98
[294] Cevat, *age*, s. 406; Unat, *age*, s. 97; Atuf, *age*, I, 137; Baltacı, " agm", *DİA*, XXIX, 7
[295] Cevat, *age*, s. 406; Unat, *age*. s. 97

i mahalliye tarafından zorla mektebe alınacaktır. Teşvik için her birine güzel söz söyleme şekerleme verileceğini söyler[296]

Bir başka yazıda erkek öğrencilerin yediden on bir yaşına kadar, kızların altıdan on yaşına kadar okula gitmesine ihbar alındı ve evladını mekteplerine sebepsiz ile okula göndermezlerse gücüne göre beş kuruştan yüz kuruşa kadar para cezası alındığı söylenir. Bu takdirde ehaliy-i mezkûra beş sınıftan ibaret olunur. Birinci sınıf öğrencileri 25 kuruş, ikinci sınıf 20, üçüncü sınıf 15 ve dördüncü sınıf 10 ve beşinci sınıf 5 kuruş, hocalarına verildiği takdirde mekteplerin gelişmesine sebep oluyor ve kızlara üç mektebin daha inşa edilebileceğini söyler. Bundan ziyade zikredilen mekteplere lazım olacak Kuran-i Kerim ve risaleler Maârif Kütüphaneleri'ne verilecektir.[297]

Bazen okul yapılmasına rağmen ahalinin çocuklarını mekteplerine göndermediğini görmekteyiz. Misal olarak Rumi takvimine göre 1873/1289'da Vilza ahalisi tarafından okul yaptırılması için bize başvurdu. Başvuru dikkate alınarak okul yapıldı. Fakat ahalisi çocuklarını bir müddetten beri okula göndermeyip okulun kapanma durumuna gelmesi ve icabından ahaliyi muallimin ikaz etmesi, ahalinin muallimi dikkate almak istemedikleri için okulun kapanmasına vesile olmuştu. Bir seneden beri bölükbaşı ve alemdarları bildirdiyse de fayda vermedi. Vilza ileri gelenleri buraya gelerek ihmalden pişmanlık ve acemilik yaptıklarını söyleyerek bundan sonra çocuklarını mektebe götüreceğini, muhalefet edenleri hakkında Cibal Kaidelerine göre cezalandırılacağını belirtilir[298].

Bir başka yazıya göre İkbale karyesinde devlet hazinesinden bir cam-i şerif inşa edilerek imamet ve vaz ü nasihat ve mektepte öğrencileri okutmak için 1287/1871 senesinde maaşla bir hoca tayin edildi. Bu mektepte sekiz erkek ve beş kız toplam on üç öğrenciden ibaret olduğunu, ancak bir müddet sonra ahalisi camiye gitmiyorlardı ve çocukları mektebe göndermemeye başladı ve camiye gitmemeye başladılar. Ahali, hocayla kavga yaptıklarında hocaya hakaret ve bir takım eşyasını yaktıklarını haber

[296] Bk. Metin, s. 84
[297] Bk. Metin, s. 24
[298] Bk. Metin, s. 151

alındı. Puka Kaimakamlığı ile oluna muhabere üzerine kendilerine verilen nasihat teşekkürünü bilmediler ve Şevket Paşa'nın emriyle Ramazan Efendi 1289/1273 oradan ayrıldı ve Keret'e nakledildi. Ancak daha sonra halk pişmanlık duyduğunu kabiliyetli hoca aramalarına rağmen şimdiye kadar cami imamı ve öğretmen bulunamadığını zikredilir[299].

Daha sonra Kanun-i Esasi'nin ilan edildiği yılda yani 1876, kanunun bir maddesine göre ilköğretim herkese mecburi olduğunu belirtilir[300].

1.1.6.Sıbyan Mekteplerinin Islahat Teşebbüsleri

Osmanlı Batılılaşmasının başlangıcını Lale Devri (1718–1730) ile başlatmak doğru olacaktır. Bunun arkasından gelen I. Mahmut dönemi (1730–1754), genelde Tanzimat'a kadar sadece askeri sahada yeniliklerin başladığı dönemdir.

II. Mahmut'un 1826'da Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırmasından sonra, yenilikler dönemi başlamıştır. 1839'dan itibaren başlayacak olan sivil hayattaki modernleşmenin de temelleri atılmıştır. Bu arada en başarılı çalışmalar eğitim sahasında yapılmış ve yeni devlet sistemini yürütmek için birçok okullar açılmıştır[301].

II. Mahmud devrinde ilk defa olarak askeri saha ile birlikte mülki sahada da ıslahat yapılmaya çalışıldığını görüyoruz. Bu vesileyle sıbyan mekteplerinin durumu da ele alındı ve sıbyan eğitimi hakkında bir ferman yayınlanmıştır. Bu fermana çocukların okula devamını sağlamak için dini ve hukuki müeyyideler konmuştur. Fermanın diğer özellikleri ise Sıbyan mekteplerine devam mecburiyeti konmuştur. Fakat bu mecburiyet, taşra sıbyan mektepleri için geçerli değil ve genel bir kaide değildi. İkincisi fermanın hükümleri sadece İstanbul için geçerliydi ve son olarak eğitim ve öğretim hususunda her hangi bir yenilik getirmemiştir[302].

II. Mahmut'un 1838 yılında, ilköğretim alanında yeni bir teşebbüse daha giriştiğini görüyoruz. Bu tarihte, Meclis-i Umur-u Nafia, bir rapor hazırlayarak genel

[299] Bk. Metin, s. 45
[300] IRCICA, *age*, II,499
[301] Mustafa Ergün, *Batılılaşma dönemi Eğitim sisteminin gelişimine mukayeseli bir bakış*, s. 91
[302] Kodaman, *age*. s. 58

maârif sistemi ve bu arada sıbyan okullarının yeniden örgütlenmesi üzerinde durulmuştur. Fen ve ilim insanın dünyada mutlu ve müreffeh olmasını sağlar[303]. Fakat sıbyan mektepleri yine medrese de Şeyhü'l-İslamlığa bırakıldı. Tanzimatçılar, sıbyan mekteplerini bir taraf bırakarak, rüşdiye mekteplerini açarak kendi anlayışlarını yürürlüğe geçirmek istediler. Bu devirde yapılan reformlarda Bab-ı Fetva'nın hükümet dışında bırakılması, ulema sınıfında bulunan adalet ve eğitim işlerini onların hâkimiyetinden çıkartmayı başarmışlar[304].

Daha sonra Tanzimat devrinde, yani 1845 yılında sıbyan mekteplerinin eğitim ve öğretim yönünden düzene konulması yolunda ilk teşebbüs Sultan Abdülmecit tarafından yapılmış ve bu tarihten sonra eğitim ile ilgili çalışmalar hızlandırılmıştır. Fakat ilköğretim alanındaki gelişmeler, sıbyan mekteplerinin birden ıslahı şeklinde olamamıştır[305]. 1846'da çıkartılan bir fermanla, halk eğitiminin durumunu düzeltmeye yarayacak en mükemmel çarelerin araştırıp hükümete sunmakla görevli bir komisyon tayin edildi[306]. 1847'de bir talimatnamenin hazırlanmasıyla sıbyan mektepleri yeni bir safhaya girmiştir. Ancak, parasızlık ve hocasızlık yüzünden uygulanamamış ve mektepler yine eski usulde öğretime devam etmeye başlamıştır.

Böylece Tanzimat Dönemi'nde sıbyan okulları Evkaf Nezareti ile Şeyhü'l-İslamlığın nüfuzuna terk edilmiştir. Yeni açılan okullar ise Tanzimatçılara bırakılmıştır. Eski mektepler ise uzun yıllar, ıslahat hareketlerinin dışında kalmıştır. Ancak 1862–1863 yıllarında sıbyan mekteplerin ıslahı ele alınmıştır. Bu tarihe kadar ilköğretim sahasında bir başarı elde edilememiştir. Ancak 1868 tarihinde İstanbul'da bir Dârulmuallimîn-i Sıbyan açılmasıyla ilkokullara yetiştirilecek hocalar konusunda önemli bir adım atıldığı şüphesizdir.

1869 yılında Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi ile eğitim tamamen Batı örneğinde bir sisteme geçmiştir. 1869 Nizâmnâmesine göre sıbyan mekteplerinin ıslahı yahut iptidai adı altında yeni usulde öğretim yapan mekteplerin açılması için ilk esaslı teşebbüs, 1870 tarihinde başlamıştır. Bu teşebbüs bütün devleti hedef alıyordu.

---

[303] Kodaman, *age.* s. 59
[304] Koray, *age*, s. 91
[305] Akyüz, *age,* s. 106
[306] H.A. Ubicini, *Osmanlı'da Modernleşme Sancısı,* s. 149

1869 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinden sonra devlet şu siyaseti takip etmiştir:

1. Sıbyan mektepleri dışında, iptidai mektepleri açmak ve

2. Sıbyan mektepleri tedricen ve muhafazakâr zümrelerin dikkatini çekmeden Usul-i cedide üzere ders veren bir duruma getirmek[307].

Sıbyan mekteplerinin ıslahı yahut yeniden iptidai mekteplerinin açılması, hakkında yalnız İstanbul için değil bütün memleket için en geniş adımın 1871 yılında atıldığını görüyoruz.[308] Abdülhamid devrinde sıbyan öğretim meselesi 1876 yılında Kanun-i Esasi hazırlarken ele alınmıştır. 114 maddesine göre ilköğretim mecburiyeti getirilmiştir. Bu mecburiyetin konmasıyla kız ve erkek çocukların eşit şekilde eğitim imkânı sağlandı.

Abdülhamit devrinde, Maârif teşkilatında yapılan yeniliklerle ilköğretim okulları için Mekatib-i Sıbyaniye Dairesi'nin kurulmasıyla ciddi ele alındığı bir göstergesidir. Kurulan Maârif Müdürlükleri ve Maârif Müfettişlikleri vasıtasıyla yapılan icratı yakından takip edilecektir[309].

Yine bu devirde ilköğretim iki kısma ayrılmıştır. Birincisi "Mekatib-i Sıbyaniye" olup usul-i atika denilen eski geleneksel yollardan eğitime devam ediyorlardı. İkincisi ise "Mekatib-i İptidaiyedir". Tanzimatçıların eskiye dokunmadan yenisini yapmak gayesiyle 1863'lerde açılmasına karar verildi, ancak bu fikir 1872 yılında açılan "İptidai Numune Mektebi" ile tatbikata geçmişti. Böylece ilköğretimde bir ikilik sistemi var olmaktaydı[310]. Bu dönemden itibaren Maârif Nezareti bunu kaldırmak için, iptidai okullarına kaydırmaya başlamıştır. Devlet salnamelerinde de bu tarihten sonra iptidai adının geçtiği görülmektedir.

1883'ten itibaren, 1869. Nizâmnâmesine uygun olarak, ilköğretim ıslahatına devam edilmiştir fakat kısa zamanda, Nizâmnâmenin yetersiz olduğu konusunda

[307] Kodaman, *age*, s. 67
[308] Ergün, *age*, s. 466
[309] Karal, *age*, IV,389
[310] Kodaman, *age*, 68

itirazlar başlanmıştır. Bunun üzerinde ıslahat projelerinde ilköğretime daha fazla ağırlık verilmiştir.

II. Abdülhamid devri ilköğretimi hakkında kâğıt üzerinde her türlü tedbir ve kararlar alınmış fakat mali imkânsızlık, öğretmen yokluğu, halkın tutumu gibi sebeplerle bunların hepsi uygulanamamıştır. Ancak bu sırada ortaya atılan fikirler, alınan kararlar ve uygulamalara, İkinci Meşrutiyet devri için temel olacaktır[311].

Davud Efendi'nin Umum Mekatib Muallimlerine gönderdiği bir yazıda eyalet içi bulunan sıbyan mekteplerin durumu ve ıslahı müzakere olunmak için ve bu sırada Vali Paşa Hazretleriyle konuşmak için sıradaki 10 Eylül Perşembe gününde İşkodra'da bizzat bulunmalarını söylemişti. Zikredilen günde Vali Paşa Hazretleriyle görüşüp uyarılarını dinleyeceğini söyler. Bunun için hizmetinizi yerine getirmeniz için şagirdandan en mustaidini, en iyisini yerine vekil bırakarak İşkodra'da mevcut olunmaları gerektiklerini emreder[312].

Maârif-i Umûmiyye Nezareti celilesinden İşkodra Valiliği'ne gelen başka bir yazıda mekteplerin ıslahı yapılması için Dersaâdet'ten alınan tedbirler peyderpey taşralarda icrası uygulanması gerekir. Vilayet merkezinde ve taşralarda yani kaza ve nahiyelerde bulunan sıbyan mektepleri ve medreselerinde okutulan dersler neden ibaret olduğunu, harap mektepleri varsa onları bildirmek gerekir. Mektep ve medreselerde okuyan talebelerin ve öğretmenlerin sayısı ne kadar olduğunu ve mertebeleri ne olduğunu bilgi istenir. Aynı zamanda Rum, Ermeni, Yahudi muallim ve öğrencilerinin âdeti ve bunların okudukları fen dersleri neden ibarettir. Muallimlerin memleketi gibi tanzim olunmuş cetvelde yazdırılması gerektiğini ifade edilir. Bir kısım cetvelleri gönderildi, ancak ekseri mahallerden henüz ulaşmadığını beyan edilir.

1.1.7. İşkodra Vilayeti'nde Sıbyan Mekteplerin Sayısı

Davud Efendinin İşkodra Vilayeti'nde eğitim müfettişi olduğu müddetinde sıbyan mekteplerin ne kadar olduğunu kesin bilgimiz yoktur. Ancak, onun defterinde yazmış olduğu kadarını aşağıda sıralayacağız:

[311] Kodaman, *age*, s. 69
[312] Bk. Metin, s. 61

Tuz Sıbyan Mektebi[313].
Podgoriçe Sıbyan Mektebi[314].
Gruda Sıbyan Mektebi[315].
İşem Sıbyan Mektebi[316].
Kavaya ve Peklin Sıbyan Mektebleri[317].
Vizgar karyesi Sıbyan Mektebi
Ayazma Mahallesi Sıbyan Mektebi[318].
Dirgut Mahallesi Sıbyan Mektebi[319].
Veyukay Karyesi Sıbyan Mektebi,
Brisk Sıbyan Mektebi,
Martik Sıbyan Mektebi,
Ostros Sıbyan Mektebi,
İska-Zuga Sıbyan Mektebi,
Şas yahud Karoşa yahud Berayşa Sıbyan Mektebi,
Karakay Sıbyan Mektebi,
Buşat Sıbyan Mektebi[320].
Rus-i Kebir Mahallesi Sıbyan Mektebi[321].
İkbale Sıbyan Mektebi[322].
Bar Kasabası'nin iki mahallesinde birer sibyan mektebi bulunuyordu[323].
İşpozi Sıbyan Mektebi[324].
Gruda Sıbyan Mektebi[325].
Grija'da eskiden beri bir Sıbyan Mektebi vardı[326].
Şiyak Nahiyesi Sıbyan Mektebi[327].
Gölkenarı Sıbyan Mektebi[328].
Keret Karyesi Sıbyan Mektebi[329].
Puka Sıbyan Mektebi [330].
Karacadağ Sıbyan Mektebi[331].
Oblika Sıbyan mektebi[332].
Dobraç Sıbyan Mektebi[333].

---

313 Bk. Metin, s. 5, 50
314 Bk. Metin, s. 7, 50
315 Bk. Metin, s. 7
316 Bk. Metin, s. 7, 19, 156,157
317 Bk. Metin, s. 36
318 Bk. Metin, s. 35, 132, 143
319 Bk. Metin, s. 35, 121, 143
320 Bk. Metin, s. 35, 143
321 Bk. Metin, s. 44
322 Bk. Metin, s. 45, 76, 77, 127, 132, 142
323 Bk. Metin, s. 50
324 Bk. Metin, s. 50
325 Bk. Metin, s. 50
326 Bk. Metin, s. 61
327 Bk. Metin, s. 68, 69, 71, 79
328 Bk. Metin, s. 70, 152
329 Bk. Metin, s. 70, 71, 76, 101, 142
330 Bk. Metin, s. 70
331 Bk. Metin, s. 76, 10, 117, 119, 156
332 Bk. Metin, s. 82,

Morik-i Zir Sıbyan Mektebi[334].
Reç Sıbyan Mektebi[335]
Reç Cebeli Sıbyan Mektebi[336].
Kavaya Kazası'nın Pazar Mahallesi'nde mektebin inşası[337].
Yine Kavaya Kazası'nın Androvik Nahiyesi dâhilinde Kerçukay Mahallesi'nde mektebin inşası[338].
Boboşt Karyesi Sıbyan Mektebi[339].
Peklin Kasabası Sıbyan Mektebi[340].
Tiran Kazası dâhilinde Millet Karyesi Sıbyan Mektebi[341].
Berkasa Sıbyan Mektebi[342].
Tophane Sıbyan Mektebi[343].
Tükemil Sıbyan Mektebi[344].
Dirgos Sıbyan Mektebi[345].
Dobranc Sıbyan Mektebi[346].
Tiran'da Millet Karyesi Mektebi (daha bitmedi)[347].
Kavaya Kazasina tabi Paze-i Kebir Nahiyesi Mekteb.[348]
Iskodra Kazasinda Berdiçe Sibyan Mektebi.[349]
Vilza Sibyan Mektebi[350].
Mes Sibyan Mektebi[351].
İşkodra'da otuz iki bab mekteb inşa edildi[352].

Hicrî 1310/1892 İşkodra Vilayeti Salnamesi'ne göre İşkodra'daki Fuşçela Mekteb-i İptidaiyesi'nde 79 öğrenci vardı ve muallimleri Hacı Hüseyin Efendi'ydi. Rus-i Kebîr Mekteb-i İbtidaiyyesi'nin ise 360 öğrencisi vardı ve muallimleri Mehmed Efendi'ydi.[353]

---

[333] Bk. Metin, s. 83,
[334] Bk. Metin, s. 89, 99, 101
[335] Bk. Metin, s. 99, 152
[336] Bk. Metin, s. 113
[337] Bk. Metin, s. 115
[338] Bk. Metin, s. 115
[339] Bk. Metin, s. 116
[340] Bk. Metin, s. 126
[341] Bk. Metin, s. 127, 138
[342] Bk. Metin, s. 130
[343] Bk. Metin, s. 132
[344] Bk. Metin, s. 133
[345] Bk. Metin, s. 134, 135
[346] Bk. Metin, s. 134
[347] Bk. Metin, s. 138, 149
[348] Bk. Metin, s. 138
[349] Bk. Metin, s. 143
[350] Bk. Metin, s. 153
[351] Bk. Metin, s. 152
[352] Bk. Metin, s. 34
[353] Salname-i Vilayeti İşkodra 1310 h. s. 26

Daha sonraki yılların salnamelerinde iptidaî mekteplerinin sayısını kesin olarak bilmekteyiz. Fakat bu dönemler Davud Efendi'nin görev yaptığı zamanlardaki sınırları içermez. Çünkü yapılan savaşların sonucundan Ülgün, Tivar-Bar gibi kazalar Osmanlı ve İşkodra Vilayeti yönetiminin dışında kalmıştır. (1311–1312/1893-1894) Maârif-i Umûmiyye Nezareti'nin yayınladığı salnameye göre İşkodra Vilayeti'nde 101 adet İslam mektebi vardı. Bunların 72'si İşkodra Sancağı'ndaydı. 62'si Usul-i Atik, 10'u Usul-i Cedit ders programlarını okutuyorlardı. Dıraç Sancağı'nda ise 29 mektep bulunup 13'ü Usul-i Atik, 16'sı Usul-i Cedit programlarında ders yapılmaktaydı. 1893-1894 eğitim yılında İşkodra Vilayeti'nde 3319 öğrenci bu mekteplerde okumaktaydı[354].

1316/1898 yılı Maârif-i Umûmiyye Salnamesine göre 1290/1873 yılından itibaren Dıraç Sancağı'nın Kavaya Kazası'nda dört adet mektep, Şiyak Kazası'nda ise beş adet İptida-i Mektebi inşa edilmiş. 1310/1892 yılından itibaren Tiran'da bir adet İptida-i Mektep, Dıraç Kazası'nda ise dört adet İptida-i Mektep inşa edilmiştir. İşkodra Sancağı'nın İşkodra Kazası'nda on üç adet daha iptida-i mektep inşa edilmiş. Leş Kazası'nda biri erkek biri de kızlara ait iki iptida-i mektep inşa edilmiştir. Akçahisar Kazası'nda dört adet erkek iptida-i ve bir adet kız iptida-i mektebi inşa edilmiştir. Puka Kazası'nda bir tane iptida-i mekteb inşa edilmiştir. Bu yılı salnamesine göre iptida-i mekteplerin toplam sayısı otuz dört ulaşır[355].

1905–1906 yıllarında İşkodra Vilayeti'nde mevcut olan ve usul-i cedid üzere öğretim yapan iptidai mekteplerinin sayısı 74 idi. Bunlardan 56'sı erkek, 9'u ise kızlara mahsustu[356]

1.2. Orta Öğretim

1.2.1.Rüşdiye Mektepleri

Şimdiki orta mektep derecesindeki mekteplere verilen addır. Rüşdiye mekteplerinin genel öğretimdeki yeri sık sık tereddütlere ve karışıklıklara sebep olmaktadır. Sebebi ise maârif tarihçilerinin bir kısmı rüşdiyeleri, ilköğretime; diğer bir

[354] Salname-i Maârif-i Umûmiyye Nezareti, (1311-1312) s. 47
[355] Salname-i Maârif-i Umûmiyye, h. 1316, s. 826-829
[356] Kodaman, *age*, s. 89

bir kısmı ise orta öğretime dâhil etmektedir. Rüşdiyeler, ilk dönemde ilkokulun üstünde hazırlık okulu, daha sonraları ise orta mektep karakterine sahip bir öğrenim derecesi olarak görebiliriz.

Rüşdiye kelimesi erginlik çağına ulaşmak demektir. Rüşd kelimesinden gelip buluğa ermek, erginlik, doğru düşünmek, akıl sahibi olmak gibi anlamları taşımaktadır. Bu isim, Sultan II. Mahmut tarafından konmuştu. O, çocuklar "sinn-i rüşd"e (olgunluk çağı) gelinceye kadar bu mekteplerde okusunlar ancak buradan mezun olduktan sonra rüştlerini ispat edebilirler diye düşünerek ve adının "Rüşdiye" koymuş[357].

Osmanlı eğitimi sistemini Fransız eğitim sistemine göre üç kademeli olarak yapılandıran 1869 tarihi Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi erkek ve kız rüşdiyelerinin açılış esasları ve programlarını yeniden düzenlemeye teşebbüs etti.

Buna göre nüfusu 500 haneyi geçen her yerleşim biriminde birer erkek rüşdiyesi, şimdilik vilayet merkezlerinde daha sonra büyük şehirlerde birer kız rüşdiyesi açılacaktı. Nüfusu karma olan yerleşim birimlerinde söz konusu dini grubun hane sayısı 500'ü geçmek kaydıyla hem Müslümanlar hem de Gayrimüslimler için Rüşdiye mektepleri açılacaktı[358].

Bu nizâmnâmenin 21. maddesine göre her Rüşdiye Mektebinin şagirdanı miktarına göre birer veya ikişer muallim-i evvel ve sânîsi olup bunlar muallimin nizâmnâmesine tatbikan intihap ve tayin kılınacak ve bundan başka her Rüşdiye Mektebinin bir mübaşir ve bir bevvabı dahi olacaktır[359].

1869 Maârif-i Umûmiye Nizâmnâmesi'nin 26. maddesine göre Rüşdiye Mektebi'ni bitiren ve şehâdetnâme alanların imtihansız İdâdî'ye kabul edileceği beyan olunmuştur.

1.2.1.1. Rüşdiye Mekteplerin Kısaca Tarihçesi

1908 Temmuz İnkılâbı'ndan (II. Meşrutiyet'in İlanı) evvel tahsil dereceleri iptidâî, rüşdî, idâdî ve âli olmak üzere dört derece idi.

[357] Kazıcı, *age*, s. 184
[358] Öztürk, "agm", *DİA,* XXXV,301
[359] Cevat, *age*, s. 408*;* Unat, *age*, s. 97

Rüşdiye adıyla ilk mektep hicri 1254/1838 senesinde İstanbul'da açılmıştır. Mülki ve askeri olan rüşdiye mekteplerinden ilkinin açılışının o zaman ilk mektep sayılabilen sıbyan mekteplerinin kifayetsizliği anlaşılması üzerine yapılmıştır. Açıldıkları yıllarda yüksek öğretime öğrenci hazırlayan birer orta öğretim kurumu şeklinde kabul edilen rüşdiyeler bir süre içinde en alt düzeydeki okullar haline gelmiştir.

Yani açılacak bu mekteplere ikinci sınıf adının verilmesi uygun görülmüşse de zamanın hükümdarı II. Mahmud bu adı beğenmemiş ve çocuklar sinn-i rüşde gelinceye kadar bu mekteplerde okuyacakları ve ancak buradan çıktıktan sonra rüşdileri sabit olacağı düşünülerek yeni mekteplerin adının Rüşdiye olmasını irade etmiş. Bunların idaresi ile meşgul olacak Mekatib-i Rüşdiye Nezareti 1846'da kurulmuştur[360].

1838'de Meclis-i Vâlâ mazbatasında o zamanlarda **Birinci Sınıf** yani birinci kısım sayılan sıbyan mekteplerine mukabil açılacak olan bu mekteplere **İkinci Sınıf** adının verilmesi münasip görülmüşse de zamanın hükümdarı Mahmut II. bu adı beğenmiş. Çocuklar sini rüşte gelinceye kadar bu mekteplerde okuyacakları ve ancak buradan çıktıktan sonra rüştleri sabit olacağı düşünülerek yeni mekteplerin adının Rüşdiye olması irade edilmiş. Bu ad 1923 İnkılâbına kadar Türk Maârif teşkilatında yaşamış ve ancak o tarihten sonra ilk mektebe çevirilmiştir[361].

Nitekim 1845/1261 yılından sıbyan ve rüşdiye mektepleri nizamlarının düzenlenmesi ve yayınlanması, Meclis-i Muvakkat'ın çalışmalarının bir sonucudur. Yine 1846'da daimi bir Meclis-i Maârif'in kurulması da Meclis-i Muvakkat'te kararlaştırılmıştır[362].

1846'da Mekatib-i Umûmiyye Nezareti'nin kurulmasıyla, açılmasına başlanmıştır. 1847'de Kemal Efendi tarafından açılan ilk rüşdiyeden iyi bir sonuç alınınca, beş rüşdiye daha açılmıştır[363]. XIX. yy. bitirirken bütün ülkede toplam 400 kadar rüşdiye bulunuyordu.

---

[360] Akyüz, *age*, s. 109; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri, c, III, s. 66; Kodaman, *age*, s. 89
[361] Ergin, *age*, s. 384; Karal, *age*, c, II, s. 172
[362] Unat, *age*, s. 2; Cevdet Paşa, *Tezâkir-i Cevdet, s. 10-11;* Salname-i Maârif-i Umûmiyye, h. 1316, s. 23
[363] Salname-i Maârif-i Umûmiyye, h. 1316, s. 22; Karal, *age*, c, II, s. 172; Binbaşıoğlu, *age*, s. 35

Rüşdiye mekteplerinde ders veren hocaların menşeleri değişikti. Bunların bir kısmı Dârulmuallimîn mezunu fakat çoğunluğu medreseliydi. Bunun için Rüşdiye mekteplerinin sayısı çoğalmaya başladığında bu mektepler öğretmen yetiştirilmesi gayesiyle 1848/1264 yılında, Fatih civarında bir Darulmuallimin açılmıştır[364]. Bu nedenle asıl Rüşdiye teşkilatı 1847'de Mekatib-i Umûmiyye Nezareti'nin kurulmasından sonra teşekkül etmeye başladı[365].

Daha sonra 1858'de açılan kız rüşdiye mekteplerine de bayan öğretmenler yetiştirilmesi amacıyla 1869 yılında bir "Darulmuallimât" açılmıştır. Bu tarihte ayrıca mevcut Dârü'l-muallimîn'de birtakım ıslahatlar yapılmıştır[366].

Devletin diğer vilayetlerinde rüşdiye mektepleri açıldığı gibi İşkoda'da da açılmaya başlandı. Ancak İşkodra'da açılış kesin tarihini bilmiyoruz. 1271/1854-1855 yılına ait bir belgeye göre İşkodra ve bazı vilayetlerde Rüşdiye Mektebinin inşaat edilmesi için keşfi hazırlanmış ve masrafı 20712.5 idi[367]. 16 Cumâdelûlâ 1272/24 Ocak1856 tarihinde İşkodra, Yanya, Yenişehir, Delvina ve Manastır'da birer Rüşdiye Mektebi açılmıştır[368].

1867'ye kadar rüşdiyelere yalnız Müslüman talebe alınmaktaydı. Bu tarihte büyük devletlere karşı, eğitim alanında Osmanlı tebaası arasında bir fark olmadığını göstermek için, Hıristiyan çocuklarının de bu mekteplere alınması prensip olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı, rüşdiyelere, giriş için adayların Türkçeden imtihana girmeleri şartı getirildi.

1879 yılında Maârif merkez teşkilatı yeniden düzenlenerek Maârif Nezareti'nin beş daireye ayrılması ve bu daireler esasında "Mekatib-i Rüşdiye Dairesi"nin de bulunması, hükümetin rüşdiye mekteplerin ıslahı ve yaymaya kararlı olduğunu göstermektedir.

1876–1908 yılına kadar Rüşdiye mektepleri sisteminde yapılan reformlar ilgili denebilir ki Maârif-i Umûmiyye'nin 1881'de rüşdiyeleri iki seneye indirdi, az

[364] Salname-i Maârif-i Umûmiyye, h. 1316, s. 23
[365] Cihan, *Osmanlı İlmiye Sınıfı,* s. 211
[366] Ergin, *age,* c, I-II, s. 457-458; Ünal, *age,* s. 2
[367] BOA, A. MKT. MVL. 88/18
[368] Cevat, *age,* s. 50

öğrencilerin olduğu yerlerde idâdîye çevirilmiştir. 1882 yılında din dersleri arttı ve Fransız öğretmenler görevden alındılar. 1892 yılında ders programı tekrar gözden geçirildikten sonra üç yıla çıkartıldı. Aynı zamanda gayrimüslimlerin de kendi dinlerine göre rüşdiye okulları açabilmekteydiler[369]. Rüşdiyeler, 1923 İnkılâbına kadar yaşamış ve ancak o tarihten sonra ilk mektebe evirilmiştir[370].

1.2.1.2 Rüşdiye Mekteplerinin İnşâsı

Tanzımat döneminde Rüşdiyelerin çoğalması ve devri için bir başarı olarak görünmesine rağmen bina yönünden, yakından ilgilendiğinden, bunların çoğu okul niteliği taşımamaktadır. Çünkü bu devirde rüşdiye açmak sayısını çoğaltmak kaygısı ağır bastığından, okul için elverişli olup olmadığı dikkate alınmaksızın, bazı boş evler, konaklar ve benzeri yerler rüşdiye okulu yapılmıştır. Nitekim 1876'dan önce rüşdiye görülen pek çok yerde, II. Abdülhamid zamanında yeni rüşdiye binalarının yapılmış olması, bu durumu yeterince açıklamaktadır[371]. Eğitime yeterli mali kaynak tahsis edilmemesi, mevcut bina ve öğretmen kadronun ihtiyaca cevap vermemesi rüşdiyelerin gelişmesine engel oldu[372].

1286/1869 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinin 18. maddesine göre 500 hanesi olan kasabanın dini sırf İslam ise İslam ve sırf Hıristiyan ise Hıristiyan için birer Rüşdiye Mektebi olacaktır. Eğer ahalisi karışık ise birer tane rüşdiye yapılacaktır. Böylece karışık kasabalarda 100 haneden ziyade olmak lazım ve gayrimüslimleri hakkında da bu kaide caridir. 1869 Maârif Nizâmnâmesinin 19. Maddesine göre inşaat masrafları Vilayet Maârif İdaresi tarafından karşılanacaktır. Yine bu nizâmnâmenin 20. maddesine göre Rüşdiye binalarının Meclis-i Kebir-i Maârif tarafından gönderilen planlara göre yapılacaktır[373].

Davud Boriçi'nin günlüğüne gelince kendisinin de bu nizâmnâmeye dayandığını görüyoruz. İşkodra Valiliği'ne gelen bir yazıda Maârif Nizâmnâmesi'nin 18. maddesinde beş yüz haneden fazla geçen Berkasa ahalisi sırf İslam ise yalnız İslam

[369] IRCICA, *age*, II,451
[370] *Tarih Deyimleri ve Terimleri*, III, 66; Kodaman, *age*, s. 89
[371] Kodaman, *age*, s. 96
[372] Cihan, *age*, s. 213
[373] Cevat, *age*, s. 408; Unat, *age*, s. 98

ve sırf Hıristiyan ise yalnız Hıristiyan için ve eğer karışık ise İslam ve Hıristiyanlara ayrı ayrı birer Rüşdiye Mektebi inşa edilecektir. Eğer tebaa ahalileri, 100 haneden ziyade varsa yeni bir Rüşdiye mektebi inşa edilecektir. Ancak oranın kaç haneden ibaret olduğu ve sekenesi hangi tebaadan oluşturulduğunu bilgi verilmediği için henüz bir şey yapılamayacağını beyan olunur. Her vilayetin kaç şehir ve kasabadan ibaret olduğunu bunların ahalisi hangi tebaaya ait ve kaç haneden ibaret olduğunu bir defterde kaydederek malumat verilmelerini istenmektedir[374].

Günlüğündeki başka bir yazısında Bar-Tivar Kasabası'nın halkının bir Rüşdiye Mektebi inşa etmeleri için istekte bulundular. Ancak, Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi'nin on sekizinci maddesine göre Bar Kasabası, Rüşdiye Mektebi için değildi, çünkü orada 500 haneden eksikti. Fakat iki mektebin ıslahı yapılması için neyin gerektiğini Bar Kaimakamlığı'ndan gelmesi lazım olduğunu söyler[375]. Bunu 1869/1286'da Maârif Nizâmnâmesinin 18. maddesi da doğrulamaktadır. Bu maddeye göre bir kasabada, Rüşdiye Mektebi inşa edilebilmesi için 500 haneyi geçmesi gerektiğini beyan edilir[376]. Buradan, bir kasabanın haneleri gerekli sayıda olmadıkça, Rüşdiye Mektebi yapılamayacağını anlaşılmaktadır.

Defterin bir sayfasında Mayıs 1288/1872 yılına ait bir yazıya göre Akçahisar Kasabasında bir Rüşdiye Mektebinin inşa edeceğinden söz edilir[377]. Bir ay sonra, tekrar bu kasabada mektebinin inşasından bahsedilir[378]. Başka bir sayfada, bu yılın Temmuz ayında mezkûr mektebin inşası başlığı memnuniyetle görüldüğün söylenir. Hacı Bayram Efendi şu anda eğitim faaliyetini sürdürmekte olan erkek ve kızlar için yeniden yapılacak bir mektebin lüzumlu olduğunu ve mezkûr efendiyi şu anda Rüşdiye Mektebinde seçilerek mektebin bir an evvel bitirilmesini arzeder[379]. Bu senenin içerisinde mektebin ikmali tamamlanmıştır.

Davud Efendi'nin günlüğündeki bir yazısına göre Ülgün Kazası 600 Hane-i Müslime'den ibaret olduğu için oranın ahalisi, Rüşdiye Mektebinin inşasına günlerce

[374] Bk. Metin, s. 130-131
[375] Bk. Metin, s. 50
[376] Cevat, *age*, s. 407; Unat, *age*, s. 98
[377] Bk. Metin, s. 132
[378] Bk. Metin, s. 136
[379] Bk. Metin, s. 9

çalıştıysalar da öğrencileri okutmak için bir hoca bulunamadı. Mektebin cüzi tamire muhtaç olan yerleri ahali tarafından yapılacaktı. Bunun için orada İşkodralı İbrahim Efendi bu hizmetle güzel bir şekilde ilgileneceğini beyan etmiştir[380]. Aynı sayfada 1287/1871 yılının Haziran ayında Maârif-i Umûmiyye'den İşkodra Valiliği'ne gelen bir yazıya göre Ülgün'de inşa edilen Rüşdiye Mektebi'nde, İbrahim Efendi'nin Muallim-i Sânî olarak tayin olundu. Kendisinin seçildikten bu yana 330 kuruş maaş aldığını beyan edilir. Bunun dışında bu okulda ayda 80 kuruş maaşla bir kapıcısı ve yılda 1000 kuruş okul harcamaları için verileceğini zikredilmektedir[381].

Tiran Kazısı'nda Rüşdiye Mektebi'nin Davud Efendi'nin Eğitim Müfettişi olmadan önce var idi. BOA'daki bulunan bir belgeye göre Rüşdiye mektebinin inşa edileceğine dair 1280/1863 yılından itibaren konuşulmaya başladı[382]. Davud Efendi, günlüğünde bu Rüşdiye Mektebine çokça yer vermektedir.

Sadâret Makamı'ndan istenilen arızasında Tiran Rüşdiyesi'nin üst odalarından birinde öğrencilere sıkıntı vermeyecek şekilde sıva vermeğe, cam ve tahtalarını tamir ve öğrencilerin odalarını döşediğini ve merdivenlerin yukarı ve dik olduğundan dolayı binanın tamiri yapılması lazım olduğunu söylenir. Aynı zamanda mektepteki öğrenci sayısı yüz beşe ulaştığı ve artmak üzere olduğu için binanın genişlettirilmesi arz edilir[383].

1.2.1.3. İşkodra Vilayeti Rüşdiye Mekteplerinde Hocaların Durumu

İşkodra Vilayeti'nde inşa edilen Rüşdiye mekteplerinde en büyük sıkıtı hocasızlıktan kaynaklıyordu. İşkodra kazası Rüşdiye Mektebinin inşaatı yıllarından itibaren Muallim-i evvel hocasına sahipti ve sıkıntı yoktu. Bu okulun Muallim-i evveli, Davud Şükrü Efendi idi. Daha sonra onun yerine Yenişehir Rüşdiye Mektebi Muallim-i evveli Arif Efendi geçti. Ancak, o kadar derslerin bir iki hocadan verilmesi eğitimin seviyesine etkiliyordu.

[380] Bk. Metin, s. 87
[381] Bk. Metin, s. 87
[382] BOA, A. MKT. MHM, 281/61
[383] Bk. Metin, s. 23

1287/1871 yılında Maârif Nezareti'nden İşkoda Valiliği'ne gelen bir yazıya göre yeni açılacak Rüşdiye Mektepler için ihtiyaç duyulan muallimlerin yeteri kadar olmadığını ve hatta Dârülmuallimînde henüz mezun olmamış öğrencilerin bu açılacak yeni mektepler öğretmen olarak tayin edilmelerinin lüzumu görünmüştür. Bu mekteplerde yeni açılacak diplomalı öğretmenlerin bulunmadığı için Arapça ve Farsça dersleri için bölgenin ulemasından istifade edilebileceğini söylenir[384].

Daha sonraki yıllarda durum düzeltilmeye başladı. Maârif'ten İşkodra Vilayeti'ne gelen bir yazısına göre mektebin öğrenci sayısı altmış beş kişiye ulaşırsa bir Muallim-i Evvel tayin edilecek. Tayin edilecek Muallim-i evvel, Darulmuallimî'nden Rüşdiye şehadet-name, diploması bulunması veya diplomalı muallimlerin arasında en bilgili olması lazım. Yani Meclis-i Maârif'te imtihan vermesi gerektiğini zikredilir. Mesela Tiranlı Abdullah Efendi'nin tayin edilişi hakkında, Rüşdiye Mektebi için Daru'l-Muallimi'nden şahadetnameyi almadığı halde Muallim-i evvelliğine talep etti. Ancak, imtihan vermek için Dersaâdet'e gelerek geçmesi lazım olduğunu belirtilir[385].

Ülgün Rüşdiyesine gelince bu mektebin kuruluşunda hocasızlık sıkıntısı vardı. Ancak daha sonra İşkodralı İbrahim Efendi Muallim-i sânî olarak tayin edildiğini görüyoruz.

Tiran Rüşdiye Mektebine gelince alınan bir kararıyla bu mektebin öğrenci sayısı az olduğu için bir Muallim-i sânî ile yetindiğini ve ileride öğrencilerin sayısı artığı zaman duruma göre hareket edilecektir[386]. Ancak daha sonra öğrencilerin sayısı arttığını ve bir Muallim-i sânînin tayinine ihtiyaç duyulacaktır.

Akçahisar kasabası'nda inşa edilen Rüşdiye Mektebine Leskovik Mektebi Rüşdiyesi Muallim-i sânîsi bulunan İsmail Efendi'nin tayin edilişi[387] alınmasıyla durum düzene sokuldu. Ancak, az hocadan ders verildiği için gelişmesine muhtemelen engel olmuştur.

---

[384] Bk. Metin, s. 55
[385] Bk. Metin, s. 118
[386] Bk. Metin, s. 101, 102
[387] Bk. Metin, s. 136

1.2.1.4 Rüşdiye Mekteplerinin Ders Programı

Rüşdiye mekteplerinin okuma süresi başlangıcından itibaren hep değişti. Başlangıçta öğretim süresinin dört yıl olduğu halde Darü'l-Maârif açıldıktan sonra, altı yıla çıkarılmıştır. Fakat 1863'te 5 yıla, 1892'de üç yıla indirilmiştir[388].

Okutulan derslere gelince: 1846 talimatnamesine göre, Kuran, Akaid, Arapça, Hesap ve yazıdan ibarettir. 1848'de Kamil Efendi, rüşdiyelerin ders programlarını yeniden düzenleyerek, bu derslere Farsça, Coğrafya ve Hendeseyi de ilave etmiştir[389].

İlk yıllarda taşrada bulunan rüşdiye mekteplerinin kalitesi düşüktü. Fakat hükümet bu durumu düzeltmek için bazı programlarına Fransızca dersini de koymuştur. Fransızca vasıtasıyla ticaret, ziraat, sanata ve hatta devlet memuriyetine ait çağdaş bilgileri kolayca öğrenebilmelerini düşünüldü[390].

1869 Nizâmnâmesine göre Rüşdiyelerde öğretim süresinin 4 yıl olacak. Yine bu nizâmnâmeye göre Rüşdiyeyi bitirenlerin imtihanla idâdîye kabul edileceği, doğrudan doğruya rüşdiyeleri ilgilendiren temel prensiplerdir. Bu Nizâmnâme'nin 23. maddesinde, rüşdiyelerin ders programı şöyleydi:

Mebâd-i Ulûm-u Dîniye (Din İlimlerine Giriş), Lisân-ı Osmânî Kavâidi, İmlâ ve İnşâ, Tertîb-i Cedîd üzere Kavâid-i Arabiye ve Fârisiye, Tersim-i Hudut, İlm-i Hesap Defter tutmak usulü, Mebâd-i Hendese, Tarih-i Umûmî ve Târîh-i Osmânî, Coğrafya, Jimnastik okutuldu. Bunun dışında da Rüşdiyenin bulunduğu bölgede kullanılan ikinci dil, ticaret merkezlerinde, isteyen talebeye dördüncü sınıfta Fransızca dersleri gibi okutulmaktaydı[391].

1869 Nizâmnâmesinin 23. maddesinde görülen dört yıllık rüşdiye tahsili daha sonra yani 1892'de üç yıla indirilmiştir[392]. Hicri 1307/ 1889'da alınan bir kararla Taşrada bazı yerlerde rüşdiyeler, idâdî okullarının bünyesine alınmışlardır. Rüşdiye

[388] Unat, *age*, s. 44
[389] Kodaman, *age*, s. 92
[390] Kodaman, *age*, s. 110
[391] Cevat, *age*, s. 408
[392] Unat, *age*, s. 108

binaları ise İptidaiye mekteplerine verilecektir[393]. Müstakil olan rüşdiyelerin idaresi ise "muallim-i evvel"lerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Programlarda, din ve ahlak derslerine daha fazla bir ağırlık vermek görüşü ağır basıyordu[394].

İlerideki senelerde Fransızca dersi, müstakil rüşdiyelerden kaldırılmış, yerine fazladan Malumat-ı Ziraiye ve Sıhhiye dersleri konmuştur. Böylece Rüşdiyelerde program birlik ve bütünlüğü sağlanmış oluyordu[395].

1889 yılında İşkodra'daki Rüşdiye Mektebinde İbrahim Gürezi'ye verilen bir diplomada bu derslerin okutulduğunu görüyoruz: Akaid, Arapça, Farsça, Türkçe, Aritmetik, Geometri, Diktat, Kontabilitet, Tarih, Resim, Sülüs, Divani ve Rika[396].

Rüşdiyelerde öğretim uzun bir süre 1869 Nizâmnâmesinde belirtilen programa göre yürütülmüştür. Fakat öğretim ekseriya bir veya iki hoca vasıtasıyla yapıldığından pek başarılı olmamıştır. Rüşdiyelerin idâdîlerle birleştirilmesi ve öğretim süresinin üç yıla indirilmesinden sonra, yani 1892'de ders programları yeniden ele alınmıştı. Üzerinde değişiklik yapılmıştır. Fakat rüşdiyelerin üç yıla indirilmesiyle, idâdîlerin rüşdiye sınıflarında okutulan dersler bütün rüşdiyeler için geçerli sayılmıştır[397].

II. Abdülhamid devrinde, rüşdiye ders programlarının sık sık değiştirildi. Bu değişikliklerin olmasıyla programı bazen olumlu bazen da olumsuz bir şekilde etkilenmiştir.

Davud Efendi'ye gelince kendisinin günlüğündeki Rüşdiye Mekteplerinde okutulan derslerin sırasıyla yazmadı. Ancak okullarda bulunan eksik kitap veya Maârif'ten istenilen kitaplardan hangi derslerin okutulduğunu çıkartılabilir. Daha sonra kitap bölümü kısmında bunlardan bahsedeceğimiz için şuandaki konumuz ile ilgili sadece gerekli kitapları yazacağız.

Günlüğün birkaç sayfasında Tiran Rüşdiyesi'nde mevcut olan ve istenilen kitap listesi sıralanmıştır. Kitapların arasında istenilen bazı kitaplar şunlardır:

---

393 Düstur, *Birinci Tertib*, VI, 499
394 IRCICA, *age*, II, 451
395 Kodaman, age, s. 112
396 Bushati, *age*, II,36
397 Kodaman, *age*, s. 112

Kurân Dersi için; Amme, Tebâreke, Kad Semia vb Kurân cüzleri,
Kavâ'id-i 'Osmâniyye, Kavâ'id-i Arabiye için Emsile, Binâ, Avâmil, Maksûd, Kavâidi Fârisiyye,
Medhal-i Târîh-i Umûmi, Muhtasar Târîh-i Osmânî,
Coğrafya ve yine bu ders için büyük ve ufak haritalar,
Muhtasar Hesap Risalesi,
Usûl Defteri
Müntebihat-ı Türkiye gibi dersler okutuluyordu[398].

Ülgün Rüşdiyesinde birinci sınıf öğrencilerine gönderilen kitaplar şunlardır:

Esâmî-i Kütüb, Dürr-i Yektâ, Vezâif-i Etfâl, Emsile, Bina Talîm-i Fârîsi, Medhal-i Kavâid ve Malûmât-ı Muhtasara. Bu dersler başka bir sayfada Rüşdiye ve Sıbyan mekteplerinde okutulan bu dersler hemen aynen tekrar edilir[399].

Daha sonraki sayfalarda bu kitapların dışında Afrika ve Asya Haritaları, Gülüstân, Hesaptan Kesûrât ve Tenâsüb, Hesaptan Usul Defteri vs. istendi[400].

1.2.1.5. Rüşdiye Mekteplerinin Islahâtı

Açıldıkları yıllarda yüksek öğretime öğrenci hazırlayan birer orta öğretim kurumu şeklinde kabul edilen rüşdiyeleri geçen süre içinde giderek kalitesi ilköğretim kademesine doğru kaydı.

1869 Nizâmnâmesinde görülen dört yıllık rüşdiye tahsili, 1892'de üç yıla indirilmiştir. Taşrada bazı yerlerde rüşdiyeler idâdî okulları bünyesine alınmışlardır. Müstakil olan rüşdiyelerin idaresi ise "muallim-i evvel"lerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Ancak, rüşdiye yöneticileri Maârif Müdürü'nün ve mahalli mülki amirinin kontrolü altındadırlar.[401]

İlk yıllarda, 1869 Nizâmnâmesinin ilgili hükümleri doğrultusunda Rüşdiyelerin yapımına ve ıslahatına devam edilmiştir. 1881 yılında, Nizâmnâmenin eleştirisi yapılıp

[398] Bk. Metin, s. 80-81
[399] Bk. Metin, 88, 107
[400] Bk. Metin, 153
[401] Kodaman, *age*, s. 108

ihtiyaca cevap vermediği ortaya konmuştur. Bu eleştiriler sonunda bizzat Sadrazam Sait Paşa ilgilenmiştir.

Sait Paşa, kendisinin öngördüğü altı yıllık sıbyan okullarında 14 yaşına kadar okuyan ve mezun olanların hepsinin rüşdiyeye gitmesini doğru bulmuyordu. Sıbyan mektebinden sonra yüksek tahsil (ulum-i âliye) yapmak isteyenlerin sultanilere, sanayi tahsili arzu edenlerin rüşdiyelere, ikincisi de yani ulum ve sanayi mesleklerine girmeyenlerin ise altı yıllık "ulum-i maddiye" okullarına gönderilmesini istiyordu. Buna göre rüşdiyelerin sanayi idâdîlerine mahreç üç yıllık meslek okulu haline getirilmek istendiği anlaşılmaktadır.[402]

Rüşdiyelere yeni bir şekil verme nihayet 1888/1305 yılında Maârif Meclisi Reisi başkanlığındaki Maârif Komisyonu tarafından tekrar ele alınmıştır ve Maârif komisyonunun rüşdiyelerle ilgili bu kararlarını üç maddede topladık:

a) Rüşdiye tahsilin iki yıla indirilecektir,

b) İdadi bulunan mahallelerde rüşdiyelerin idâdîlerle birleştirilecektir,

c) Bundan sonra yapılacak iptidaiye binaların rüşdiye sınıflarını da ihtiva edecektir.

Davud Efendi'nin kendi günlüğünde sadece sıbyan mekteplerinde yapılacak yeniliklerden bahseder. Kendisi, Rüşdiye mekteplerindeki ıslahattan bahsetmemesi normal, çünkü İşkodra Vilayeti'nde Rüşdiye okulların bu sıralarda açıldığını görüyoruz.

1.2.1.6. Rüşdiye Mekteplerinin İmtihanı ve Tatil Zamanı

1869 yılında eğitimde yapılan yeniliklerin arasında da okulların tatil dönemini de belirlenmesiydi. Maârif Nizâmnâmesi'nin 25. maddesine göre Müslim ve Gayrimüslim Rüşdiye Mekteplerinin tatili Ağustosun başından üçüncü haftası nihayetine kadar toplam yirmi iki gündür.

Her Rüşdiye Mektebi, Temmuz'un başından dersleri tatil olunup toplam on beş gün müzakereye, sınavlara hazırlıktır, Temmuz on beşinden nihayetine kadar ise on beş

[402] Kodaman, *age*, s. 108

gün daha imtihana mahsus olduğundan imtihanın sonunda mektepler kapanıp Ağustosun yirmi üçüncü günü tekrar açılacaktır.

Bunun dışında tatiller aşağıdaki günlerde eğitime ara verilirdi:

İslam Mektebi Rüşdiyesi için Ramazanın üçüncü haftası nihayetinden Şevvalin birinci haftası nihayetine kadar on beş gün,

Kurban Bayramı için bir hafta müddet tatil olurdu.

Cuma tatili buna dâhildi,

Gayrimüslimlerin, her milletinin Bayram ve özel günlerinin dışında tatil olmayacaktır,

Cülûs-i Hümâyûn gününde herkese tatil edilecektir.

Bunların dışında tatil olmayacağını beyan edilir[403].

Daha sonraki yıllarda ise kandil geceleri ve padişahın cülûsu ve doğumu yıldönümü günlerinde de tatil yapılırdı[404].

Davud Efendi'nin, kendi günlüğünde Rüşdiye Mekteblerinin tatili meselesine değinmektedir. Şimdi ise kısaca anlatacağız.

Hicri 1289/1872 yılında Maârif-i Umûmiyye Nezareti'nin Umum Vilayetlere bildirisine göre Rüşdiye Mekteplerinin tatili Ağustosun başından üçüncü haftasının sonuna yani yirmi ikisine kadar olacaktır. Haziran'ın on beşinden sonuna kadar sınavlara hazırlık için tatil yapılırdı. Haziran'ın on beşinden Agustos'a kadar imtihan zamanıydı[405].

Rüşdiye öğretmeleri ise öğrencilerin imtihanlara hazırlık yaptıkları dönem zarfında sıbyan mekteplerine gidip teftiş etmeleri gerekiyordu[406]. Rüşdiye hocaları hakkında h. 1290/1873 yılında Maârif Umûmiyye Nezareti tarafından gelen bildirisine

[403] Cevat, *age*, s. 409; Unat, *age*, s. 97
[404] Ünal, *age*, s. 16
[405] Bk. Metin, s. 137
[406] Bk. Metin, s. 137

göre Rüşdiye hocaları, tatil müddetinden sonra tatil yapmak yasak olduğunu beyan edilir. İzin isteyenlerin Maârif'ten izin alarak bildirmeleri gereklidir. Ancak bazen bu hocaların, bir yerden başka bir yere taşındığı sırada öğrencilerin derssiz kalmalarına sebep oluyor. Bunun için hocaların bir yerde beş sene geçmeden başka bir yere geçemeyeceğini teminat alınması gerektiğini beyan edilir[407].

Davud Efendi'nin kendi günlüğünde öğrencilere verilen notlardan bahsetmedi. Ancak imtihanların ne zaman yapıldığını yukarıda beyan ettik. İstanbul ve taşra Rüşdiyelerindeki İmtihanlarda verilen notlar şu şekildeydi[408]:

Derece	İstanbul için	Taşra için
'Aliyü'l-a'lâ (En iyi, Fevkalade)	9–10	9–10
A'lâ (Yüksek)	8	8
Karîb-i a'lâ (Yükseğe yakın)	6-7	7
Vasat (Orta)	5	6
Karîb-i Vasat (Orta yakın)	4	5
Za'îf (Zayıf)	3	4
İstanbul için ednâ (Pek az, Aşağı) Taşra için sıfır	1–2	1–2–3

1.2.1.7. Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mekteplerinin Çoğalması

1845'te Meclis-i Maârif Umûmiyye'nin, rüşdiyelerin ortaokul rolünü almaya ve Darülfünun'a (üniversite) girme hazırlığı yaptığı karar verildiğinde eğitimde yerini almaya başladı.

Başlangıçta rüşdiyelerin başarıları ortaya çıkmasıyla 1847'da İstanbul'da dört tane daha açıldı. 1852 yılında ise sayısı ona çıkmıştı. 1853 yılında hükümetin yirmi beş rüşdiye mektebin büyük şehirlerde açılmasına fonları hazırlamıştı[409]. 1868'de çeşitli vilayetlerde otuz bir adet rüşdiye daha öğretime kapılarını açmıştır. 1869 Nizâmnâmesi,

[407] Bk. Metin, s. 93
[408] Ünal, *age*, s. 15
[409] IRCICA, *age*, c. II, s. 451

rüşdiyeler için de yeni hükümler taşımaktadır. Beş yüz haneden fazla olan her kasabada birer rüşdiye açılacağı karar veridi.

Ders programları rüşdiyelerin sayısı 1870'den sonra özellikle vilayetlerde hızla artmıştır. Selim Sabit'in ifadesinden Osmanlı Devleti'nde (1878–1884) yılları içinde 170'e yakın rüşdiyenin açıldığını ve sayılarının 300'den 470'e çıkmıştır[410].

1877 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rüşdiyelerin pek çoğu kapandı ve sayı 316'ya kadar düşmüştür. Berlin Antlaşmasıyla 39 Rüşdiye Mektebi daha Maârif Nezareti'nin elinden çıkmıştır. Böylece geriye 277 Rüşdiye kalmıştır.

1889 tarihli bir irade ile idâdî bulunan yerlerdeki Rüşdiyelerin kapatılmasına karar verilmiştir. Aynı yılda 22 Rüşdiye kaldırılarak öğretmenleri ve diğer görevlileri idâdîlere naklolunmuştur. Boş kalan Rüşdiye binaları da İptidailere tahsis edilmiştir

1.2.1.8. Davud Efendi'nin Günlüğünde Geçen Rüşdiye Mektepleri

Devletin diğer vilayetlerde rüşdiye mekteplerinin açıldığı gibi İşkoda'da da açılmaya başladı. Ancak İşkodra'da açılış kesin tarihini bilmiyoruz. 1271/1855 yılına ait bir belgeye göre İşkodra ve bazı vilayetlerde Rüşidye Mektebinin inşaat edilmesi için keşfi hazırlanmış ve masrafı yirmi bin yedi yüz on iki buçuk idi[411]. 1272/1856 yılına ait Devlet Salnamesi'nde, Rumeli'de beş adet rüşdiye mektebinin açılışı olunmak üzeredir. Ancak nerede olunacağına dair bir şey söylenmemektedir.[412] Muhtemelen bu belirtilen beş yerin İşkodra, Yenişehir, Yanya, Delvina ve Manastır'dır, çünkü 16 Cümadiye'l-ula 1272/ 24 Ocak 1856 tarihinde bu yerlerde Rüşdiye mekteplerinin inşa edildiğini görüyoruz[413]. Bir sonraki yıl BOA'da bulunan bir belgeye gör İşkodra'daki Rüşdiye Mektebini ayakta görüyoruz. Rüşdiye bir hanede olunmuş ise de ahâli tarafından rağbet olunmamış ve hocaları boş kaldıklarını beyan eder[414]. İşkodra'daki Rüşdiye Mektebi, Devlet Salnamelerinde, ilk defa hicri 1274/1858 yılında geçmektedir[415]. Hamdi Bushati ise İşkodra Rüşdiyesinin ilk kez 1859 yılında Eski Pazarda açıldığını ve Hüseyin

[410] Kodaman, *age*, s. 113
[411] BOA, A. MKT. MVL. 88/18
[412] Devlet Salnamesi h. 1272, s. 113
[413] Cevat, *age*, s. 50
[414] BOA, İ.DH. 372/24633
[415] Devlet Salnamesi h. 1274, s. 131

Efendi'nin Muallim-i evvel olduğunu ifade eder. Bu mektep Pazar Tekkesinin sağ tarafında bulunuyordu. Bu mektepten ilk mezunları 1861'de çıktı. Musa Kazım ismiyle adlandırılan bir mezun diplomasında Davud Şükrü'nün imzası da olduğunu söyler[416]. Davud Boriçi'nin günlüğünden, Rüşdiye okulunda hoca olduğunu da belirtir.

Daha sonraki yıllarda Rüşdiye Mektebi şehre taşınarak daha kaliteli ders programı ve öğretim üyelerine sahipti. Şehre transfer tarihini de kesin bilmiyoruz, fakat büyük ihtimalle kaledeki bulunan vilayet idaresinin şehre taşındığı sıralarda yani 1865 yılındadır. Pazar Rüşdiyesi, Fuş Çela taraflarında yani Tabak'ın yol kenarında bir binada konuldu. Bu bina üç rüşdiye sınıfı ve üst katında sıbyan mektebi bulunuyordu[417].

Davud Şükrü'nün Günlüğünde kayda geçirmiş olduğu Rüşdiye Mekteplerini aşağıda sıralanmaktadır:

Akçahisar Kazası Rüşdiye Mektebi[418],

Tiran Kazası Rüşdiyye Mektebi[419],

İşkodra Kazası Rüşdiye Mektebi[420],

Ülgün Kazası Rüşdiye Mektebleri[421],

Bosna Vilayeti'nde Mostar Rüşdiyesi[422],

Leskovik Rüşdiye Mektebi[423].

Bu dönemde İşkodra Vilayeti'ne bağlı Dıraç Kazası'nda bir Rüşdiye Mektebinin bulunmaması ilginçtir. Davud Efendi, de günlüğünde bu sancakta herhangi bir Rüşdiye Mektebinden bahsetmiyor. Sadece defterin bir sayfasında, İşkodra, Tiran, Ülgün Dıraç gibi yerlerde genel ifade kullanılarak yeniden birkaç Rüşdiye ve Sıbyan mektepleri açılacağına dair zikredilir[424]. Daha sonraki yıllarda yani hicrî 1310/1892 yılına ait İşkodra Vilayeti Salnamesi'nde bu mektebi ayakta görüyoruz.

---

[416] Bushati, *age*, II, 28
[417] Bushati, *age*, II, 35
[418] Bk. Betin, s. 9, 132, 137, 142, 150, 156, 167
[419] Bk. Metin, s. 20, 23, 104, 156
[420] Bk. Metin, s. 20, 87
[421] Bk. Metin, s. 20, 87
[422] Bk. Metin, s. 104
[423] Bk. Metin, s. 132, 136; 140
[424] Bk. Metin, s. 33

1286/1869 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinin 21. maddesine göre her Rüşdiye Mektebinin öğrenci miktarına göre birer veya ikişer muallim-i evvel ve sânîsi olup bunlar muallimin nizâmnâmesine tatbikan intihap ve tayin kılınacak ve bundan başka her Rüşdiye Mektebinin bir mübaşir ve bir bevvabı dahi olacağını belirtir[425].

Davud Efendi'nin Maârif Müdüriyetinin son yıllarında (1310–1311/1892-1893) İşkodra Vilayeti'nde Ülgün[426] hariç 5 adet Rüşdiye Mektebi bulunuyordu. İkisi İşkodra Sancağı'nda olup biri İşkodra diğeri Akçahisar Kazası'nda bulunuyordu. Diğer üç tanesi ise Dıraç, Tiran ve Kavaya'da bulunuyordu. Aynı zamanda İşkodra'da birer Fransızca ve İtalyanca Rüşdiyesi bulunuyordu. Bunların dışında üç Rüşdiye Mektebi, Rumlara, iki tanesi de Katoliklere mahsustu[427].

Vilayette eğitime devam eden 6 Türk Rüşdiyesinin 1'i Sultan II. Abdülhamid tarafından açılmıştır. Dıraç Sancağı'na bağlı Kavaya Rüşdiyesi, 1877 yılında 2925 kuruş masraf edilerek açılmıştır[428].

(1316-1318/1898-1900) yıllara ait Maârif Salnameleri'nde İşkodra, Dıraç, Tiran, Kavaya, Akçahisar Kasabaları'nda birer Rüşdiye Mektebi var olduğunu görüyoruz. Bu dönemde Dıraç, Tiran ve Kavaya'da gayrimüslimler için birer Rüşdiye Mektebi bulunuyordu. İşkodra'da bir İtalyan ve iki Avusturya Erkek Rüşdiyesi de bulunuyordu[429].

1.2.2. Dârü'l-Ma‘ârif Mektebi

Tanzimat Dönemi'nde yeni bir eğitim müessesi daha ortaya çıktı. Darü'l-Ma‘ârif diye adlandırılan bu okul, Rüşdiye okullarından daha gelişmiş bir ders programı taşıyordu. Aynı zamanda hükümet programına uygun yetenekli yöneticileri yetiştirmek amacıydı.

İlk önce "Valide Mektebi" adı ile 1266/1849 yılında açılışı yapılan bu mektebin ismi bir müddet sonra Darü'l-maârife çevrilmiştir. Bu mektep rüşdiye

425 Unat, *age*, s. 97
426 Berlin Kongresi'nin kararıyla Ülgün Kazası Osmanlı sınırları dışında kalmıştır.
427 Maârif-i Umûmiyye Salnamesi (1310–1311), s. 51
428 Ünal, *II. Meşrutiyet öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri*, s. 112.
429 Salnâme-i Ma□ ârifi Umûmiyye, (1316-1318), s. 824-828; 920-926; 1020-1028

okullarının üstünde inşa olunmakta bulunan Darü'l-fünun'a öğrenci yetiştirecektir. Rüşdiye mekteplerinde okutulmayan dersler Darü'l-Ma'ârif'te okutulmaya başlandı[430]. Yeni bir program kullanan Darü'l-maârif mektebi, sınava tabi tutulmadan öğrenciler alınmaya başladı. Nitekim ilk öğrenciler Abdülmecit'in oğlu V.Murat ve kızı Fatma olmuştu. Sultan, bu davranışla yapılan yenilikleri övdü ve kızların ve erkeklerin birlikte ilimle uğraşmasını işaret etmiştir[431].

Rüşdiyelerin dışında burada Arapça, Farsça, hesap, felsefe, astronomi, coğrafya gibi dersleri de okutuluyordu. Başta okul açıldığı zaman yaklaşık 250 öğrenciye sahipti, ancak daha sonra sayısı 180 öğrenciye düştü ve okul girişi imtihanla yapıldı.[432]

Masrafları Bezmialem Valide Sultan vakıfları tarafından karşılanmıştı. Okulun gelecekteki masrafları da Valide Sultan vakıfları tarafından karşılanacaktı. Bu maksatla o okul vakıfları arasına kalmıştı[433].

Zamanla bu okul önemini kaybetmeye başladı ve 1871 yılında yeni idâdî modeli kuruldu ki Darü'l-maârif İdadisi adlandırıldı. Edebiyat ve Fen olarak iki şube ve dört sınıf üzerinden öğretim yapan Darü'l-maârif, rüşdiyelerden daha gelişmiş programı ve öğretimiyle 1873'e kadar faaliyetini sürdürebildi ve bu tarihten sonra idâdî'ye çevirilmiştir[434].

Davut Şükrü, kendi günlüğünde bu mektepten hiç bahsetmemesi normaldir. Çünkü böyle bir okul sadece İstanbul'da vardı ve 1871 yılından sonra idâdî'ye çevrilmiştir.

1.2.3. İdâdî Mektepleri

Tanzimat döneminde askeri ve mülki alanda öğrencileri yetiştirmek amacıyla bir iki senelik yani kısa programlı okullar kuruldu. Bu yetiştirme okuluna İdadi

[430] Nafi Atuf, *Türkiye Maârif Tarihi,* s. 91; Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Eğitim-Öğretim, s. 184;* Mehmed Ali Ayni Bey, *Dâru'l-fünûn tarihi*, s. 38; Karal, *age,* c.II, s. 173; Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de orta öğretim,* s. 9

[431] Ziya Kazıcı, *age,* s. 184-185

[432] IRCICA, *Historia e shtetit, shoqerise dhe qyteterimit Osman*, II, 453

[433] Kazıcı, *age,* s. 186

[434] Bilim, *age,* s. 63

denilirdi. Önceleri Harb Okuluna ve Askeri Tıbbiyeye girmek isteyen gençlerin eksik bilgilerini tamamlayarak onları bu okulların programlarını takip edebilecek bir seviyeye ulaştırmak amacıyla, bu okullar için açılan hazırlama sınıflarına bu isim verilmiştir.

İdadî'nin lügat manası; hazırlamaktır. Kendisinden üstün bulunan her hangi bir mektebe talebe hazırlayan ve yetiştiren mekteplere denilmiştir[435]. Mesela 1254/1838 de ilk defa rüşdiye mektebi açılmak istenildiği zaman onlara talebe yetiştirecek olan Sıbyan mekteplerine idâdî adı verilmiş olduğu gibi 1849'da açılan Darülmaârif için de o civardaki Yeşil Mekteb'in idâdî birleştirildi[436]. Eksik bilgileri tamamlamak amacıyla açılan hazırlık sınıfları için kullanılmış ve 1845 yılında bunlar ordu merkezleri ve Bosna'da açılmıştır. O zaman programları Rüşdiyelerden pek farklı değildi ve 11-14 yaşları arasında öğrenci alıyorlardı[437].

1869 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi ile bu temrin bir orta öğretim kurumunun adı ile kurulmuştur[438]. 1286 Maârif Nizâmnâmesi tahsil derecelerinin tabi icabı olmak üzere köylerde ve mahallelerde sıbyan, beş yüz evli kasabalarda rüşdiye, bin evli kasabalarda idâdîye ve vilayet merkezlerinde Sultaniye mektepleri yapılmasına lüzum gösterildiğinden bu tarihten sonra maârif hayatında idâdî adına sık rastlanır[439]. 1869 Maârif Nizâmnâmesi'nin 35. maddeye göre idâdînin inşası, hocalar ve diğer çalışanların masrafları Vilayet Maârif idaresi sandığından karşılanacaktır. Nizâmnâmenin 37. maddeye göre hocalar ve hademesi için 6000, mesarif-i müteferrika senevîsi için 8000 kuruş harcanırdı ki yıllık tüm harcamaları 80000'i buluyordu[440].

Nizâmnâmenin o tarihlerde mektepleri bugünkü ana, ilk, orta ve lise taksimine benzer. İdadi mekteplerinin tesisi lüzumu izah edilirken rüşdiyenin üstünde ve sultanilerin altında idâdî yani hazırlayıcı mekteplere ihtiyaç olduğu gösterilmiştir.[441] Fakat tüzüğe göre idâdîler, Rüşdiyeyi bitirip Darülfünun'a girmek isteyenler yazılacaktı.

---

435 Cemil Öztürk, "İdâdî", *DİA,* c. XXXI, s. 464

436 Cevat, Maârif-i Umûmiyye Nezareti Tarihçe-i Teşkilatı ve İcraatı, s. 48; Ergin, *age,* s. 497; Cihan, *Osmanlı İlmiye Sınıfı,* s. 220

437 Unat, *age,* s. 45; Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi,* s. 110

438 Unat, *age,* s. 45

439 Ergin, *age,* s. 495

440 Unat, *age,* s. 191

441 Ergin, *age,* s. 496; Enver Koray, *Türkiye'nin Çağdaşlaşma sürecinde Tanzimat,* s. 105; Öztürk, "agm", *DİA,* XXXI, 465; IRCICA, *Historia e shtetit, shoqerise dhe qyteterimit Osman,* s. 462

Aynı zamanda öğretimde İdadi-sultani karışması ve sürtüşmesi her zaman gündemde kaldı.[442]

İstanbul'daki idâdî okullar erken açılmıştı, ancak dörtten fazla açılmamıştı. İstanbul'da ilk "Mülki İdadi" 1872 yılında açılmıştı. İki sene sonra Mora Yenişehri'nde ilk idâdî okulu açılmıştır[443]. Münif Paşa'nın Maârif Nazırı olduğu dönemde İstanbul'da Babıâli Caddesi'nde kira ile tutulmuş, bir konakda 13 Mart 1880'de bir kız idâdîsi açılmıştır[444].

Bu okullarla Mekatib-i Sultaniye ve Mekatib-i Aliyelere girmesi için planlandı ve aynı zamanda bu okullarda Müslümanların dışında gayrimüslimler de girebilirlerdi. Her idâdî mektebinde altı hoca, asistanlar ve bir bevvap (kapıcı) bulunmaktaydı. 1874'de İstanbul'da, öğretmen sayısı 10'u, öğrenci sayısı 261'i bulan dört idâdî mektebi vardı[445]. H.1307/1889 yılında alınan bir kararla idâdî okullarının bulunduğu yerde rüşdiye okulları lağvedilecekti. Rüşdiye hocaları idâdîde aynen devam edecek. Rüşdiye binası iptidaiye mektebine verilecektir[446].

İdadi okullarının üç yıllık ders programında şu dersler okutuluyordu:

Birinci sınıfta Mükemmel Türkçe kitabet ve inşa, Lisan-ı Ecnebi (Fransızca), Kavanin-i Osmaniye, Mantık.

İkinci sınfta, Mebâd-i ilm-i Servet-i milel (iktisat), Coğrafya, Tarih-i Umumî, ilm-i mevâlid, Cebir.

Üçüncü sınıfta ise Hesap ve defter tutmak usulü, Hendese ve İlm-i mesaha, Hikmet-i tabiiye, Kimya ve Resim dersleri okutuluyordu[447].

Davud Efendi'nin kendi günlüğünde, İşkodra Vilayeti'nde görevli bulunduğu devrinde idâdî mektebi bulunmuyordu. Ancak, Rumeli cihetinin Edirne, Manastır ve Bosna Vilayetlerinde birer İdadi mektebine sahip oldukları için İşkodra Vilayeti'nde

[442] Necdet Sakaoğlu, *age*, s. 90
[443] Cihan, *age*, s. 220
[444] Unat, *age*. s. 45–46
[445] Karal, *age*, III,202
[446] Düstur, *Birinci Tertib*, VI,499
[447] Cevat, *age*, s. 116; Unat, *age*. s. 19

Rüşdiye mekteplerinden mezun olan öğrencilerin zikrettiğimiz yerlere İdadi okullarında okumak için gönderilmesi isteniyor. Daha yakın yerlere bulunan idâdîlerde devam edilebilmesi için Taşra Mekâtib-i İdâdi nezaretinden talep edildiği zikredilmektedir[448].

1909 yılında İşkodra Vali ve Kumandanı Mirliva Bedri tarafından Dahiliye Nezareti Celilesi'ne İşkodra merkezinde bir idâdî okulun ve bir Dârulmuallimîn açılmasına karar verildiğini belirtilir. İşkodra Vilayeti'ne bağlı Dıraç'ta bir idâdîye, dört kaza merkezinde birer rüşdiye ve 232 köyde ibtidâdî bulunmasına rağmen, vilayetin ihtiyacını karşılamadı. Ayrıca bir Dârulmuallimîn ve bir idâdî okulun açılmasına karar verildiğini söyler. 1910 yılına ait başka bir belgeye göre eğitim seviyesinin düşük olduğu İşkodra'da yabancı okulların evvel ve maksatlarını sonuçsuz bırakmak ve eğitim işini hükümetin arzu ettiği şekilde memleket yararına uygun bir surette yaygınlaştırmak maksadıyla bir sultani mektebin (lise) açılması.[449]

İşkodra'daki İdâdî mektebinin müdürü üniversiteli olup İstanbul'dan geldi. Bina uygun olmadığı için Hükümetin, Kodhel'in evini kiraya aldı. Osmanlının çekilişinden sonra bu bina ev sahibinden satın alınarak Franseskin Lisesine çevrilmiştir. İdadiye mektebi, 1909 yılında açıldı ve öğretim üyeleri ihtisaslıydılar. İlk seneden itibaren okul, mefruşat, fizik aletleri, geometrik figürleri, haritalar gibi malzemeler olmaya başladı. Bir sene sonra bir yurt da açıldı ve vilayetten öğrenciler kabul edilmeye başlandı. 1912'de ilk mezunlar çıktı. Buna göre İşkodra'daki idâdî okulu üç seneden ibaretti. Bir sene sonra altıncı sınıfın açılmasıyla Balkan savaşı patladı ve okul kapatıldı[450].

1.2.4. Sultânî Mektepleri

Tanzimat dönemi maârifçileri 1845'de rüşdiye mektepleri Yükseköğretime Darü'l-fünûn'a hazırlık kabul etmişlerse de rüşdiyelerin zamanla bu görevi getiremeyeceğini anlamışlardı. Bunun için rüşdiyelerin üstünde Darü'l-Maârif gibi okulları açmaya kalkıştılar. Demek ki o dönemden itibaren rüşdiyelerin üstünde başka bir okula ihtiyaç duyuldu.

---

[448] Bk. Metin, s. 15
[449] BOA, *Osmanlı Arşiv Belgeleri'nde Arnavutluk*, s.343-345
[450] Bushati, *age.* II,37

Bunun için Tazimatın son devrine yakın açılmak istenilen ve açılan liseler: Mektebi Sultani ile Dârüşşafaka'dır. Birincisi Müslim, gayrimüslim zengin, ikincisi: Fakir aynı zamanda anasız, babasız Müslüman çocuklarına tahsis edilmiştir[451].

Sultanî mektebinin kurulmasına iki temel düşünce vardı. Birincisi Osmanlı Devleti'nde bulunan değişik inanç insanları bir araya getirip kaynaştırarak Osmanlı birliğini canlandırmaktı. İkincisi ise Osmanlı eğitim sistemine yabancı dilde eğitim kurumu kazandırmaktı[452]. 1867'de Fransa hükümetinin Babıâli'ye bir nota göndermiştir. Bir maddesi ile büyük merkezlerde Hıristiyan öğrencilerin de devam edebilecekleri liselerin bir an önce açılması lüzumu belirtilmiş[453]. O sırada Fransız Nazırı tarafından hazırlandığı söylenen bu muhtıra üzerine hükümet İstanbul'da Fransızca bir lise açmaya karar vermişti[454]. Fransız bakanı Victor Duruy Almanya'da, İtalya'da ve başka açmış olduğu Cezvit okulları gibi Orta-Doğu'da kendi kültür ve nüfuzlarının yayılmasına hizmet edecek Fransız kolejleri kurmak istiyordu. İşte İstanbul'da kurulacak Galatasaray Sultanisi bu okullardan sayılır[455].

Avrupa lise seviyesine ve Fransız mektep programlarına uygun, Türkçe ve Fransızca'nın aynı derecede okutulması amacıyla "mekteb-i sultani" unvanıyla Galtasaray'da açılacak ve 1285/1868'de öğrenciler kabul edilecektir[456]. Bir Türk müdürle, ikinci bir Fransız müdürün idaresinde başlayan mektep, başlangıçta beşi hazırlayıcı (iptidai), beşi kolej sınıfları olmak üzere eğitim süresi on yıl idi. Sonra öğretim süresinin üçü iptidai, üçü tâli ve üçü ali olmak üzere dokuz sınıfa indirilmiştir[457]. Sultani mektebinde okutulan dersler şunlradır; Türkçe, Fransızca ve Fransız edebiyatı, Gerekçe (lestymologies greques), Ahlak, Latince, Umumî Tarih ve Osmanlı tarihi, Coğrafya, Matematik, Kozmoğrafya, Mekanik, Fizik, Kimya, Ekonomi, Tabiat tarihi, Hukuk, Umumi edebiyat tarihi ve Güzel konuşma santı, Resim[458].

---

451 Ergin, *age,* II,481
452 Bilim, *age,* s. 53
453 Atuf, *age,* s. 117; Unat, *age,* s. 47
454 Unat, *age,* s. 47
455 Bilim, *age,* s. 53; Kazıcı, *age,* s. 187
456 Cevat, *age,* s. 80
457 Unat, *age,* s. 47; Akyüz, *age,* s. 112
458 Kodaman, *age,* s. 135; Nafi Atuf, *age,* s. 119

Ancak mektebin açılışı herkes tarafından iyi karşılanmadı. Yahudiler, Hıristiyan yönetimindeki Müslüman mekteplerine çocuklarını göndermek istemediler, ancak daha sonra durum düzeltildi. Katolikler ise bütün derslerin bir arada olmasını istemiyorlardı. Papa'nın mektebin açılmadan önce yayınladığı bir bildiride Katolikler'in kendi çocuklarını göndermemelerini emretti. Papa, dinlerin karışmasıyla Katoliklerin bu mektepte ahlakı bozulacağını söyledi. Avusturya ve İngiltere de bu mektebe karşıydı. Sebebi ise Fransızların Orta-Doğu'da kendi kültürel nüfusunu artırmak istemesiydi. Aynı zamda Rusya'nın da Fransız etkisini kırmak için Rumların mektebe girmelerini engellemeye çalışıyordu. Fakat bu mektep sadece Türkler arasında ilgiyle karşılandı. Şeyhülislam, mektebe karşı çıkmadığı gibi, ulema sınıfı da tepki göstermedi[459]. Galatasaray Sultanisi beklenmediği kadar rağbet gördü. Açılmasından bir sene sonra öğrenci sayısı 622'yi buldu[460].

1870'de çıkan bir yangın sonucu ve kısa bir süre sonra da Prusya-Fransa savaşı başlamasıyla mektebin durumunu olumsuz yönde etkiledi. Türkiye'deki Fransız askeri misyonu, Tıp ve diğer öğretim kurumlarında Fransızca dersleri kaldırdı. 1871'de Galatasaray'ın hamisi Ali Paşa'nın vefatıyla kurumun dengesi iyice sarsıldı. Fransız müdürü, bu şartlarda faydalı olamayacağını iler sürerek memleketine döndü. Onun yerine Ermeni Vahan Efendi'nin müdürlüğe atandı, ancak öğrenci saysı 471'den 362'ye düştü. Yine onun yerine bir Rum müdürü tayin edildiği sırada mektep Gülhane'ye taşındı. Mektebin Hıristiyan bir mahalleden Müslüman bir mahalleye taşındığı için Fransız öğretmenleri memnuniyetsiz ederek istifa etmelerine sebep oldu. Anacak 1875'de hükümetten gelen bir yazıyla mektep tekrar Galatasaray'a naklolundu[461].

1869 yılı Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi'nin her vilayette birer sultaniye açılacağı kararını verdiği halde rağmen ancak Osmanlı Devleti'nin son yıllarında açılabilmişti. Muhtemelen bu dönemde savaşların olması ve milli devletlerin ortaya çıkmasıyla bunu engellemiş olabilir. En sonunda Emrullah Efendi'nin nazırlığı zamanında 1910'da başlamış ilki İstanbul'da ve bazı büyük şehirlerde liseye çevrilen 10 idâdîye, Rüşdiye üzerinde iki devreli ve altı yıllık öğrenim süresi olan ve ikinci devresi

[459] Bilim, *age*, s. 55; Karal, *age*, III,204
[460] Karal, c. III, s. 204
[461] Bilim, *age*, s. 57

fen ve edebiyat kollarına ayrılan bir bünye verilmiştir. Fen ve edebiyat kollarıyla on iki yıla çıkan sultaniler hemen bütün vilayet merkezlerinde, evvelce mevcut idâdîlerin yerlerini almıştır[462].

İşkdora Vilayetine gelince Davut Efendi'nin yaşadığı dönemde bulunmadığını açıkça söyleyebiliriz. Fakat daha sonra 1909 yılına ait bir belgeye göre eğitim seviyesinin düşük olduğu İşkodra'da yabancı okulların evvel ve maksatlarını sonuçsuz bırakmak ve eğitim işini hükümetin arzu ettiği şekilde memleket yararına uygun bir surette yaygınlaştırmak maksadıyla bir sultani mektebin (lise) açılması talep edilmiştir[463]. Sultanilerin İdadi mekteplerle birleştiği için kolay ayırt edemiyoruz. Hamdi Bushati, kendi kitabında idâdîden bahsedip sultani mektebinden bahsetmediği için muhtemelen bu mektep idâdî adı altında devam etmiş olabilir.

1.3. Yüksek Okullar

1.3.1. Dârulmuallimîn

Osmanlı Devleti'nde profesyonel öğretmen yetiştirme düşüncesinin, ilk defa rüşdiyelerin açılmasından sonra gündeme geldiği söylenebilir. Başlangıçta öğretmen ihtiyacı medrese mezunlarından giderilmiştir. Ancak bu, modern eğitim anlayışına uygun gelmiyordu. Bundan dolayı bu durumu düzeltmek ve 1845'de açılan rüşdiye okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla 1848 yılında İstanbul'da Fatih civarında bir "Dârulmuallimîn" öğretmen okulu açılmıştır. Bu okula Darü'l-muallimîn-i Rüşdî denmiştir[464]. Dârulmuallimînin ilk müdürü Meclis-i Maârif-i Umûmiye üyelerinden Ahmet Cevdet Paşa'dır[465]. Dârulmuallimîn açılmasıyla rüşdiyelerin açılmasına hız verildi. Bu okuldan ilk mezunlar 1854–1855 yılında çıktılar.

Darulmuallimin'den başka bir öğretmen okulu, 1868'e kadar açılmadı. Ancak 1862'den sonra sıbyan okulları iptidai okulları adı altında açıldı ve Maârif Nezareti'ne bağlanınca 1868'de sırf bu okullar için bir "Darulmuallimîn-i Sıbyan" açılmıştır.

---

462 Unat, *age*, s. 48

463 *Osmanlı Arşiv Belgeleri'nde Arnavutluk*, BOA, s.343-345

464 Daha fazla bilgi için Yahya Akyüz'ün yayınlamış olduğu Darülmuallim Nizâmnâmesine Bkın. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi,* s.154; Cihan, *age*, s. 231; Karal, *age*, c, II. s. 175; Bilim, *age*, s. 67; Salname-i Maarf-i Umûmiyye, h. 1316, s. 24

465 Karal, *age*, c. II, s. 175; Cavit Binbaşıglu, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi,* s. 23

Darulmuallimîn-i Sıbyan iki seneydi[466]. Meclis-i Maârif'te yapılan imtihanla 20 öğrenci alınmış ve bunlara 30'ar kuruş da burs sağlanmıştır[467]. İstanbul Dârulmuallimîn okulunda Davud Efendi de okumuş ve şehâdetnâme (diploma) almıştı[468].

1869 yılında Rüşdiye, İdâdî ve Sultanî okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla bir Darulmuallimîn-i Kebîr planlandı. Nizâmnâme'nin ön gördüğü sıbyan, rüdiye ve idâdî olarak meydana gelen İstanbul Dârulmuallimîn ancak 1874'te açılabildi. İdadi bölümü 1880'de kapanan Dârulmuallimîn, âliye şubesine tekrar 1891'de kavuşabildi[469]. Sıbyan şubesi 2 yıl, Rüşdiye şubesi 3 yıl, İdadi şubesi 2 yıl ve Sultaniye 3 yıl eğitim veriyordu[470]. 1874'te İstanbul Dârulmuallimîn-i şubeleri ise sıbyan şubesi 2 yıl, Rüşdiye şubesi 3 yıl, İdadi şubesi 3 yıl eğitim yapıyordu[471]. Daha sonra 1309/1891 yılında Dârulmuallimîn Nizâmnâmesinin 1. Maddesine göre Darülmuallim-i İptidaiye, Rüşdiye ve âliye namıyla her birinin okuma süreresi iki yıl oldu[472].

1869 yılı Nizâmnâmesinin 53. maddesinin Dârulmuallimîn'e getirdiği en tipik özelik, gayrimüslimler için ayrı sınıflar açılması ve onlara kendi dilleriyle öğretim yapma imkânı verilmesiydi.

II. Abdülhamit, İstanbul dışında pek çok vilayet merkezinde öğretmen ihtiyacını karşılamak için, birer Dârulmuallimîn-i sıbyan açma işi ele almıştır. Nitekim ilk olarak 1880 yılında Kosova Vilayeti'nin Priştine'de bir Darulmuallimin-i sıbyan açılmıştır. Bundan sonra taşrada Darulmuallimin-i sıbyan hareketi hızlanmıştır.

1882 yılında Maârif Meclisi, Darulmuallimin-i Sıbyanın açılmasına karar verdi ve on vilayette on iki biner kuruş tahsisat ayrılmasını kararlaştırdı. Ancak bazı vilayetlerde Darulmualliminlere talebe bulunamadı. 1905–1906 yıllarında otuz iki vilayette Darulmuallimin-i sıbyan mevcuttu.[473]

---

[466] Akyüz, *age*, s. 157; Kodaman, *age*, s. 146; Bilim, *age*, s. 69
[467] Bilim, *age*, s. 70
[468] BOA, DH. SAİD, 26/127
[469] Cihan, *age*, 233
[470] Unat, *age*, 103-104
[471] Akyüz, *age*, s. 158; Darülmuallim şubeleri ders cedvelleri için h. 1316, 1317, 1318, Maârif Salnamelerine bakın, s. 137-139
[472] Düstur, *Birinci Tertip*, VI, 1134
[473] Kodaman, age, s. 153

İşkodra Vilayeti'nde bu yıllarda Darulmuallimin-i sıbyandan mevcut olduğu söylenemez. Ancak, daha sonraki yıllarda yani 1909 yılında bir Darulmuallimin-i sıbyanın açılmasına karar verildiğini görüyoruz. Bir belgeye göre İşkodra Vilayeti'ne bağlı Dıraç'ta bir idâdî (lise) dört kaza merkezinde birer rüşdiye (ortaokul) ve 232 köyde ibtidai (ilkokul) bulunmasına rağmen, bunun vilayetin ihtiyacını karşılamadığı; ayrıca bir Darulmuallimin (Öğretmen Okulu) ve İşkodra merkezinde de bir idâdî açılmasına karar verildiğini söylemektedir[474].

İşkodra Darülmuallimi 1909'da ilk defa bir Arnavut hoca ile açıldı. Ancak bu okulu yönetemediği için hükümet onu azlederek yerine Paris üniversitesinde Tarih-Coğrafya bölümünde okumuş birisini tayin etti. Bu zat İstanbullu'ydu ve okulu başarılı bir şekilde yönetti. Yeni müdürün ismi Mustafa'ydı ve kısa bir dönemde okul için mobilya ve mefruşat gibi şeyleri temin etti. Okulun binası Paşko Aşiku'nun eviydi. Bu okul, Avrupa yüksek okullarının seviyesine ulaştı. Dârulmuallimîn öğrencileri, Numune-i Kebîr'de staj yapıyorlardı. Ancak, 1913'te Karadağlılar, İşkodra'yı saldırdığı sırada bu okulun mobilyalarını gasp ederek kendi okulları için almışlardır[475].

Davut Şükrü Efendi'nin yaşadığı dönemde İşkodra'da Darülmuallim Mektebi olmadığı için günlüğünde bundan bahsetmedi. Ancak, İşkodra Vilayeti Rüşdiyelerine hocalarla ilgili gelen kuralları anlatırken, Dârulmuallimîn ile ilgili konulara değinir. Şimdi ise kısaca birkaçını bakalım.

Maârif-i Umûmiyye Nezâreti tarafından İşkodra Vilayeti'ne gelen bir yazıya göre İşkodra'da açılan birçok Rüşdiye Mekteplerinde diplomalı muallime ihtiyaç duyuldu ve bu hocaların yeteri kadar yoktur. Bundan dolayı Dârulmuallimîn'de mezun olmamış öğrencilerin, bu açılacak yeni mekteplerde öğretmen olarak tayin edilmelerinin lüzumu görünmüştür. Zira açılmış mekteplerde talebe var ve bunlara ders verecek muallimlere ihtiyaç var. Bu mekteplerde yeni alınacak diplomasız öğretmenlerin sıbyan mekteplerinde yalnız Kuran-i Kerim, Tecvid ve İlmihal derslerine girmeleri, rüşdiye mekteplerine ise iki sene kadar Arabi ve Farisi ilimleri öğretecek ve bilahare de sülüs, nesih ve rıka hat çeşitlerinden biçmek karalamak olmaları yeterlidir. Matematik ve sair

[474] *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk,* BOA, s. 342-344.
[475] Bushati, *age,* II, 38

dersler için diplomalı muallimlerin iki yıl içerisinde görev başlamalarıdır. Belirtilen mektepler için arapça farsça dersleri için bölgenin ulemasından istifade edilmesi ve 300 kuruş maaşla muallim-i sâni, 70 kuruş maaş ile yazı hocası (hat) seçilmesi ve tayin edilmesi uygun görünmüştür. Tekrar dönersek burada İşkodra Vilayeti'nde yeni açılan Rüşdiye mektepleri için Darülmuallin'den diplomalı hoca çıkıncıya kadar mahalli ulemasından faydalanılacaktır[476].

Konuyla ilgili başka bir yerde, taşrada açılan Rüşdiye Meltepleri için Dârulmuallimîn'de öğretmen yetiştirilinceye kadar bu mektepler muallim-i sânîler tarafından idare edilsin diye geçer. Zaten bir sene sonra Dârulmuallimîn'den mezunlar çıkacağında bu sorun çözülecektir. Bir Rüşdiye mektebinde az öğrenci varsa bir muallim-i sânî ile idare edilecektir. Bunun için Meclis-i Maârif'in kararına göre hareket edileceği zikredilir[477].

Davud Efendi, kendi günlüğünde bu gibi konulardan bahsederken Dârulmuallimîne de değinmektedir. O, defterinde bu anlattıklarımızın dışında birkaç yer daha zikreder. Ancak konular birbirine yakın olduğu için daha fazla uzatmayacağız.

1.3.2. Dârulmuallimât

Tanzimat devrinde kızlara ait mekteplerin bayan öğretmen yetiştirmek için Darül-muallimat okulu açılmıştır. Kızlar için Rüşdiye mektebi açıldığı sırada bayan öğretmenler için yüksek okulların açılması ihtiyacı duyuldu.

Maârif-i Umûmiyye Nezareti Nizâmnâmesinin 68. maddesine göre kız sıbyan ve Rüşdiye mektebleri, muallimeler yetiştirmek amacıyla Dersaâdette bir Darülmuallimat açılmasına karar verildi. Darülmuallimât, Müslüman ve gayrimüslimlere mahsus ikişer daireden oluşuyordu.[478]

İlk bayan öğretmenleri okulu 26 Nisan 1870 tarihinde Ayasofya'da bir törenle açılmıştır. Açılış konuşmasını Maârif Nazırı Saffet Paşa yaptı. Törende yaptığı konuşmasında, her türlü saygıya layık olan kadınların da herkes gibi eğitim ve

[476] Bk. Metin, s. 54
[477] Bk. Metin, s. 124
[478] Unat, age, s. 105

öğretimlerinin gerekli olduğunu belirtti[479]. Başta okul 45 kız öğrenciden oluşuyordu. Okulu idaresi bir müdür, üç bayan ve üç erkek öğretmenlerden oluşuyordu. Bunlardan ikisi yabancı olup, dikiş ve sanatı öğretiyorlardı[480].

Yine nizâmnâmeye göre sıbyan ve rüşdiye şubelerinden meydana gelen Darülmuallimatın sıbyan şubesinin öğretim müddeti iki sene, rüşdiye şubesi ise üç yıldır.[481] Programları Darülmuallim programalarına çok benzer, sıbyan şubesi için Usûl-i Talim adıyla bir ders ve sırf kızlara hitap eden şu derseler görüyorlardı: Tedbîr-i Menzil, Dikiş, Nakış, Ameliyat-ı Haytiye[482]. Darülmuallimat ilk mezunlarını 1873'de verdi. Diploma alan 17 öğrenciden altısı Kız Rüşdiyelerine öğretmen oldu[483].

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgeye göre Davud Efendi 1299/1883 senesinde 1700 kuruş maaşla Dâru'l-mu'allimât Müdürü olarak tayin edilmiştir. Fakat buradaki görevi fazla sürmedi. Sebebi ise, hanımının vefat etmesidir. Davud Boriçi çocukları bakımsız kaldığı için İşkodra'ya dönmek zorunda kalmıştır[484].

Davud Efendi, kendi günlüğünde Darü'l-muallimât'tan hiç bahsetmemiştir. Çünkü kendi döneminde, yani İşkodra'da müfettiş olduğu sıralarda Kız Rüşdiye mektepleri yoktu.

1.3.3. Dârülfünûn

Tanzimat döneminde medrese dışında yeni bir yüksek öğretim müessesenin kurulması yolunda teşebbüsleri olmuştur. 1845 yılında ulema, asker ve bürokratların katıldığı yedi kişiden oluşan Meclis-i Muvakkat, bir yıllık bir çalışma sonunda eğitim sistemini ilk, orta ve yüksek eğitim olarak üçe ayırmıştır. Bu üç öğretim seviyesinde Darülfununun yüksek öğretimde yer almıştır.[485]

---

[479] Bilim, *age*, s. 72
[480] Unat, *age*, s. 106; Historia e Shtetit shoqeris dhe qytrterimit Oaman, II, *IRCICA*, 456;
[481] Unat, *age*, s. 105
[482] Akyüz, *age*, s. 158; Bilim, *age*, s. 72
[482] Akyüz, *age*, s. 158
[483] Bilim, *age*, s. 74
[484] BOA. DH. SAİD, 26/127
[485] Ekmeleddin İhsanoğlu, "Dârü'l-fünûn", *DİA*, VIII, 521; Bilim, *age*, s. 22; Salname-i Nezaret-i Maârif-i Umûmiye, h. 1316, s. 21; Musa Çadırcı, *Tanzimat sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, s. 69

Darülfününa yetiştirecek taban okullara önem verilmesi gereği ortaya çıktı. Medreselerin dışında, devletin kontrolü altında bir Darülfünunun kurulmasına ihtiyaç duyuldu[486]. Bunun için Abdülkadir'in idaresinde toplanan Meclis-i Muvakkat, hazırlamış olduğu raporu Sultan Abdülmecid'e sunmuştur. Bu raporda Avrupa'daki yüksek öğretim var olduğu gibi İstanbul'da da bir üniversitenin açılması gerektiği önerilir[487]. Bir resmi tebliğde Darülfünun öğretiminin, üçüncü derecesini teşkil edeceği, bu öğretimin insanı kemale erdiren bütün bilim ve ilimleri kucaklayacağı, öğrencilerin yatılı olacağı, din ve mezhep farkı gözetilmeksizin, öğrenci alınacağı belirtilmişti.[488] Bunun için inşaat planı hemen harekete geçildi. İtalyan mimarı Fosatti, Ayasofya yakınında oldukça büyük bir Darülfünun binası inşasına girişti.[489] Bina büyük arsa üzerine üç katlı, 125 odalı, gösterişli yapılması istenmiştir. Ancak inşasına hemen başlamasına rağmen uzun yıllar tamamlanamamıştır. 1865 yılında bina inşası bittiğinde de Darülfünun olarak kullanılmamıştır[490]. Çemberliteş'ta tahta yapılı Nuri Efendi konağında 4.000 ciltlik kütühanenin de o sırada yandığını görüyoruz[491].

Darülfünun binası inşaatının bitmesine kadar boş vakit kaybetmemek ve orada okutulacak kitapları önceden hazırlamak üzere ayda bir defa Darülmaârifte toplanmak üzere Encümen-i Daniş adıyla bir kurul oluşturulmuştur. Fen ve Sanayi şubelerine dair yazılacak kitapların, herkesin anlayacağı şekilde bir Türkçe olmasına dikkat ve ihtimam gösterilmesi söylendi[492]. Ancak burada Darülfünun okulun dersi başladığı sırada kitap bulunmamıştır. Ahmet Cebdet Paşa, Encümen-i Daniş azasının birçoğunun hatır için seçildiğini faydası görülmeğini ve Tarih-i Cevdet'ten başka bir eser görülmediğini zikreder[493].

---

[486] Karal, *age,* c, I, s.182; Akyüz, *Encüme-i Daniş,* s. 33; Ergin, *age,* c, I-II, s. 545

[487] Cevad, *age,* s. 28; Koray, *Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat"* s. 95; Unat, *age*, s. 4; Çadırcı, age, s. 69

[488] Karal, *age,* c.II. s. 173

[489] Cevdet Paşa, *age,* I, 13; Necdet Öklem, *"Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu"* s. 22; Karal, *age,* II,173; Koray, *age,* s.108

[490] İhsanoğlu, "agm", *DİA*, VIII,522; Binbaşıoğlu, *age,* s. 40

[491] Ergin, *age,* I-II,553

[492] Ayni Bey, *"Dârü'l-fünun (Universite) tarihi"* s. 38-39; Atuf, *age,* s. 91; Akyüz, *age,* s. 33; Karal, *age,* III,205; Unat, *age,* s. 50

[493] Cevdet Paşa, *age,* c.I, s. 13; Ehcümen-i Daniş'in azalarının isimleri için bkz. Cevat, *age,* s. 36-44; Akyüz, *age,* s. 58-62

Daha sonraki yıllarda 1298 yılında Davud Efendi'nin İstanbul'dayken 1500 kuruş maaşıyla Encümen Müfettişliğine tayin edilmiştir. Ancak, muayene olunmak için oradan ayrılmıştır[494].

Darülfünunun, kuruluş fikri ortaya atıldıktan 18 yıl sonra açılabildi ve modern anlamı ile bir üniversite değildi. Gelişerek üniversiteleşerek olan bir kuruluş sayılabilirdi. 14 Ocak 1863 tarihinde açılan Darülfünun'da ilk dersi Derviş Paşa, Fizik konusunda verdi.[495] Bu binanın inşaatı bitinceye kadar serbest derslere geçici olarak Ayasofya'daki binasından Çemberlitaş civarındaki Nuri Paşa Konağında devam edildi. Ancak 1865'te çıkan bir yangın, Darülfununda derslerin tatil edilmesine yol açmıştır[496].

1869 yılında yayımlanan Maârif-i Umûmiyye Nezaretinin Nizâmnâmesinin 79. maddesine göre, Dersaâdette Darülfünun-i Osmanî namıyla bir Darülfünun tesis olunacaktır[497]. Bu yılda Darülfünun Çemberlitaş ile Sultan Mahmut Türbesi arasındaki arsada yapılmaya başlanan bina, Maârif Nazırı Saffet Paşa'nın gayretiyle bitirildi. 8 Şubat 1870 tarihinde törenle açıldı. Törende Sadrazam ve bütün nazırlar katıldı. Ancak dar düşüncelerin muhalefeti ile bir yıl sonra kapatılmıştı[498]. Açılış konuşmasını Saffet Paşa yaptı. Sonra Darülfünun Müdürü Yanyalı Hasan Tahsin, Cemaleddin Afgani, Arif Efendi gibi ileri önderler konuşma yaptılar[499].

Bu nizâmnâme ile ilk defa Batı sistemine uygun bir eğitim modeli ortaya konulmaya çalışıldı. Ders programlarının düzenlenmesinde Fransa'daki uygulama esas alınmıştı. Darülfünun-i Osmanî üç ayrı fakülteden oluşmaktaydı[500]. Bunlar Hikmet ve Edebiyat, Ulum-i Tıbbiye ve Riyaziyat, Hukuk şubeleriydi. Üç yıl öğretim, bir yıl de bitirme tezi için toplam dört yıl eğitim verildi. Mezuniyet tezi müderrislik rüusu (doktora) tezi gibi araştırmaya dayalı çalışmalara da yer verildi[501]. On altı yaşında olan

[494] BOA. DH. SAİD. 26/127.
[495] Öklem, *age*, s. 22; Bibaşıoğlu, *age*, s. 40
[496] İhsanoğlu, "agm", *DİA*, VIII, s. 522; Öklem, age, s. 22
[497] Unat, *age*, 106
[498] Karal, *age*, IV,393
[499] Öklem, age, s. 24; Unat, *age*, s. 51
[500] Karal, *age*, III,205; Unat, *age*, s. 50
[501] Unat, *age*, s. 50

her bir şahıs Darülfününa kaydını yaptırabilirdi. Darülfününda okutulacak kitapları Batı dillerinde tercümeler ettirilmek için bir tercüme heyeti kuruldu.

Bir süre sonra Afganlı Cemaleddin'in sanayi hakkında verdiği bir konferanstaki bazı sözleri dinsel inançlara aykırı görüldüğünden görevinden uzaklaştırıldı.[502] Saffet Paşa Cemaleddin Efendi'den de "meçhulü'l-efkâr ve'l-haval" diye bahsederken "Nübüvvet bir Sanattır" demesi yüzünden Darülfününun kapatılmasına sebep oldu[503]. Filibeli Halil Fevzi Efendi Cemaleddin'e atfedilen Nübüvvet bir sanattır sözünü red ve onu tekfir etmek için Arapça bir eser yazmış ve oğlu Hayrettin Efendi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir[504].

Maârif Nazırı Saffet Paşa, 1874 yılında müessesenin bu defa da, Galatasaray'da açılmasını sağladı. Dersler eskiye göre daha geliştirildi. Ancak Sultan Abdülhamid'in ilk saltanat yıllarında 1881'de tatil edildi. Darülfününu Sultani, tatile girdiğinden on dokuz yıl sonra, 1 Eylül 1900 günü, sonraları Kız Lisesi olan binada Darülfününu Şahane adıyla açıldı.[505] Burada İlahiyat, Matematik, edebiyat, Hukuk ve Tıp şubeleri gibi var olmaktaydı. 1908'de İnkılâbın (II. Meşrutiyetin) ilan edilmesiyle Darülfünun daha fazla gelişti. Bu dönemde Almanya ve Avusturya'dan kadrolar getirildi. Aynı zamanda kız öğrencilerin de bu dönemde alındı.[506] Bundan sonra çalışmalarını 1933'e kadar devam etmiştir. 1933'de kapatılarak "İstanbul Üniversitesi" adıyla yeniden kurulmuştur[507].

2.ÖĞRETMENLER

Davud Şükrü Efendi'nin günlüğünde en çok kaydettiği, memurların ve özellikle mektep muallimlerin azli, istifaları ve onların tayinleri olduğunu söyleyebiliriz. Muhtemelen bunun sebebi müfettiş olmasıdır. Bir öğretmenin azli veya istifa ettiği durumda, ilk önce Davud Efendi veya diğer yetkililer bilgilendirilir, daha sonra kararlar alınırdı.

---

[502] Binbaşıoğlu, *age*, s. 40
[503] Öklem, *age*, s. 25; Ergin, *age*, I-II, s. 559; Koray, *age*, s. 110
[504] Ergin, *age*, I-II, 559
[505] Öklem, *age*, s. 25; Binbaşıoğlu, *age*, s. 40
[506] Öklem, age, s. 25
[507] Binbaşıoğlu, *age*, s. 40

Mektep muallimlerin istifalarının sebebi genellikle açıklanmıyor. Fakat, onların azil olunduğu sırada sebebi zikredilip açıklandığı söylenebilir. Muallimlerin tayini söz konusu olduğu zaman onların eğitim kriteri, bilgili ve ahlaklı olması gerektiğini söyleyebiliriz. Şimdi ise kısaca zikrettiğimiz bu meselelerden bahsedeceğiz.

2.1.Mekteplerde tayin olunan Muallimler

1869 yılı Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesinin yayınlanmasıyla sıbyani rüşdiye gibi mekteplerde tayin edilecek öğretmenler hakkında da değişikler yapıldı. Sıbyan, Rüşdiye gibi mekteplerine tayin edilecek hocaların Darü'l-muallimini bitirmeleri gerektiğine karar verildi. Nizâmnâmenin 178. maddesinde "Mekâtib-i Umûmiye muallimleri tebaa-i devlet-i aliyyeden olacak ve dârülmuallimin-i sıbyan şahadetnâmesi haiz olmayanlar mekâtib-i sıbyân muallimliğine tayin kılınmayacaktır[508]"denmektedir.

Ancak Davud Efendi'nin günlüğüne göre sıbyan mekteplerinde mahalle imamı ders verilmiştir. Bu hocasızlıktan kaynaklandığı için ulema sınıfından doldurulmuştur. Bazı Rüşdiye mekteplerinde öğrenci sayısı az olduğu ve Darü'l-muallim diploması kimse olmadığı için muallim-i sânî ile doldurulmuştur. Unutmayalım ki bu dönemde Darü'l-muallim-i sıbyan okulu vilayetlerde daha açılmamıştı. İlk açılan Darü'l-muallimin-i sıbyan 1880 yılında Priştine'deydi[509]. İkinci bölümde Darü'l-mualimin'den bahsettiğimiz için tekrar ele almayacağız.

Şimdi ise defterdeki tayin edilen hocalar ile ilgili birkaç yazıya bakalım. Defterde, bazen sadece onların tayini zikredilmekte, bazen azıl veya istifa eden hocaların yerine gelenler zikredilmektedir. Ancak daha sonraki konularda bahsedeceğimiz tayinleri burada derinlenmesine almayacağız. Kısaca anlatmaya çalışacağız.

Vali ve İşkodra Kumandanı İsmail Hakkı'dan Puka Kaymakamlığı'na gönderilen emir-nameye göre İkbale Nahiyesi'nde inşa edilmiş camide imamlık ve mektepte hocalık yapmak için Ali Efendi tayin edildi. Yani vaz ü nasihat ve sıbyana talim ve imamlık yapmak için Eyalet Mektep Müfettişliği'nden Eyalet Muhasebesi'ne

[508] Unat, *age,* s. 116
[509] Kodaman, *age,* s. 150

seksen altı yılının, Teşrin-i Sânînin yedinci gününden itibaren, iki yüz sekiz kuruş maaşla Eyalet Meclis İdaresi'ne uygun görüldüğü bilgisi verilir[510].

Defterin aynı sayfasında Vali Paşa tarafından Puka Kaymakamlığı'na gönderilen emir-nameye göre Keret Mektebi Muallimi İlyas Efendi'nin bazı çirkin, kötü harektelerden dolayı azıl edildiği, onun yerine Yakovalı Edhem Efendi'nin tayini hakkında (Vali Paşa tarafından Puka Kaymakamlığı'na gönderilen emir-nâmeye göre) seksen altı senesi Teşrin-i Sâni'nin yedinci gününden itibaren maaşı alması Eyalet Müfettiş Mektebi'nden gelen emir üzerine Eyalet Meclis İdaresi'nde uygun görüldüğünü söyler[511].

Morik-i Zir Mektebi hocalığına tayin olunan Akçahisarlı Ali Efendi hakkında gelen emri-nameye göre memursuz kalan Morik-i Zir Mekteb Muallimi olarak seçilen Akçahisarlı Ali Efendi'nin Eyalet Meclis İdaresi tarafından 28 Ekim 1871/1287 senesinin Teşrin-i Evvelin on altıncı gününden itibaren çalışmaya başlaması uygun görüldü. Bu evrak Mirliva, Vali Vekili ve İşkodra Kumandanı tarafından gönderildi[512].

Maârif-i Umumî'den İşkodra Vilayeti'ne gelen bir belgeye göre Tiran Rüşdiye Mektebi Muallim-i Evveli Ömer Efendi'nin Mostar Rüşdiyesi'ne nakil edileceği ve lisana aşina bulunduğu için mektebe nakil edildi ve öğrencilerin istifadeden mahrum kalmamaları için yerine Müderris Abdullah Efendi tayin edildi. Ömer Efendi, Rüşdiye Muallim-i Evveliği'ne tahvîl kılınarak Tiran Rüşdiyesi öğrencileri az olduğu için muallim-i evvele lüzum olmadığını ve ileride öğrenciler çoğaldığı zaman gerekliliğine bakılmak üzere şimdilik Muallim-i Sânî ile idare ettirilmesini emretmektedir[513]. Yine bir sayfa sonra 28 Ekim 1871/ 1287 yılının Teşrini evvelde ve 16 numaralı Maârif-i Umûmiyye Nezaret-i Celilesi'nin bildirisine göre Tiran Rüşdiye Mektebinin öğrencileri az olduğu için bir Muallim-i evvel lüzum olmayıp ileride öğrenciler çoğaldığı zaman icaba göre davranılacaktır. Şimdi ise muallim-i sânî ile idare ettirilmesi isteniyor[514].

[510] Bk. Metin, s. 76
[511] Bk. Metin, s. 76
[512] Bk. Metin, s. 89
[513] Bk. Metin, s. 104
[514] Bk. Metin, s. 105

Başka bir yazıya göre Millet Karyesi'nin mektebi hakkında gelen mazbatada ahali tarafından yapılacak mektebin muallimliğine seçilen tiranlı Yusuf Efendi'nin doksan beş kuruş maaşla memuriyetini yürütmek, mektebin bitişine geciktiğini zikredilir. Haber, zikredilen mektep bu günlerde bitecek ve Tiran Kaimakamlığı'na emir-name gönderileceğini söyler[515]. Bir sonraki sayfada ise ahali tarafından yapılmış olan bu mektebin binasının bitişi seksen sekiz yılının Teşrin-i evvalin birinci gününde Tiran Kaymakamlığı marifetiyle mekteb muallimliğine daha önce seçilen Yusuf Efendi'nin 195 kuruş maaşla tayin edilerek Tiran Mal Sandığı'ndan alınması zikredilir[516].

Leş Kasabası'nda daha önce ahali tarafından bir mektep inşa edilmesine rağmen maaşlı bir hoca tayin edilmedi. Bundan dolayı mektep kapalı kalmıştır. Başka bir yazıya göre Leş Kasabası halkının yaptırmış olduğu bir mektepte hocasızlık yüzünden kapatıldığı ve eski hocalardan Ali Efendi bin el-Hac Mehmed Efendi'nin maaşlı olarak tayin olunması istenmişti. Ancak, mektep o zamanda hazır olmadığı için Podgoriçe'deki mektep hocası Selim Efendi'ye 200 kuruş maaşı tahsis edilmiştir[517].

İşkodra Valisi Mustafa Asım Paşa'dan Davut Efendi'ye gelen emir-nameye göre Oblika Karyesi'nde ahali tarafından yapılmış olan mektepte maaşlı hoca tayin olunmamasından dolayı ve mektebin kapalı kalmaması için Hasan Efendi tayin edildiğini ve şimdilik zikredilen mektepte için yüz doksan beş kuruşla tayin edilmesini söylenir.[518] Azıl edilen hocalar kısmında Oblika karyesi'nde tayin olunan Hasan Efendi'nin vebalı hastalığından dolayı azıl edildiğini ve yerine Mustafa Efendi'nin tayin olunması istenmiştir.

Hocaların bazen tayin edilmediğini görüyoruz. Halkın arızisi gerekiyormuş. Misal; Derviş Paşa hazretlerinin iradesiyle Leş ahalisi tarafında Leş Kasabası'nda bir mektep inşa etmişler ise henüz bir muallim tayin buyrulmadığı ve öğrenciler talim ve terbiyeden aciz ve mahrum kalmamaları için mektebi mezkûr için bir muallimin tayini

[515] Bk. Metin, s. 147
[516] Bk. Metin, s. 148
[517] Bk. Metin, s. 119
[518] Bk. Metin, s. 117

buyrulmalarını lütuf ettiklerini söylenir.[519] Bu arzı, Umum Leş Kasabası ahalisi tarafından yapıldı. Leş Kazası'ndan Vali Vekili Mahmud Paşa hazretlerine bir tahriratta Leş Kasabası'nda inşa kılınan Sıbyan Mektebi hecesinin şimdilik maaşla tayini Davut'a emir ve uyarmasını söyler.

2.2.Defterde Geçen Muallimlerin İsimleri

İşkodra Rüşdiye Mektebi Muallimi evveli Davud Efendi.[520]

Kastrat muallimi Molla Ali[521]

Müderris el-Hac Selim Efendi[522]. Yedinci sayfasında Podgoriçeli Müderris Selim Efendi zikredilmektedir.

İşkodralı Molla Süleyman[523].

Tuz Mektebi muallimi Podgoriçeli Mustafa Efendi b. Halil Haci Hasan[524].

Gruda Mektebi muallimi Osman Efendi[525].

Akçahisar Mektebi Rüşiyesi El-Hac Bayram Efendi[526] Yine bu sayfada Kurbin Nahiyesi ahalisi mezkûr muallimini nakıl olunmasını istediklerini geçer.

İşem Sıbyan Mektebi Muallimi Tiranlı Mustafa Efendi[527]

Vizgar Köyü Mektebi Muallimi Hüseyin Efendi[528]

Ayazma Mahallesi Mektebi Muallimi Hafiz Mustafa Efendi[529]

Dirgut Mahallesi Mektebi Muallimi Osman Efendi[530]

Veyukay Köyü Mekteb Muallimi Murteza Efendi[531]

Rus-i Kebir Mahallesi Mekteb Muallimi Bekir Efendi[532]

---

[519] Bk. Metin, s. 104
[520] Bk. Metin, s. 51-52; 54; 58; 59; 63; 71-72
[521] Bk. Metin, s. 1
[522] Bk. Metin, s. 3, 6, 119
[523] Bk. Metin, s. 3
[524] Bk. Metin, s. 3
[525] Bk. Metin, s. 5
[526] Bk. Metin, s. 9
[527] Bk. Metin, s. 17
[528] Bk. Metin, s. 35
[529] Bk. Metin, s. 35
[530] Bk. Metin, s. 35
[531] Bk. Metin, s. 35
[532] Bk. Metin, s. 44

İkbale Mektebi Muallimi Ramazan Efendi.[533]

Podgoriçe Muallimi Selim Hamdi Efendi.[534]

Şiyak Nahiyesi Sıbyan Meketebi Muallimi Süleyman Efendi. Süleyman Efendi'nin istifa etmesiyle yerine Tiran ulemasından Ali Efendi geçmektedir.[535]

Gölkenarı Mektebi Muallimi Abdullah Efendi. Muallimliğinden ayrılmasıyla yerine Ahmed Efendi Buşat tayin edilir.[536]

Keret Karyesi Mektebi Muallimi Edhem Efendi. Yerine Molla Yunus tayin edildi[537]

Tiran Rüşdiye Mektebi Muallimi evvel Ömer Efendi.[538] Daha sonra ise Mostar Rüşdiyyesine transfer edilerek yerine Abdullah Efendi tayin edildi.[539]

Keret Mektebi Muallimi İlyas Efendi. Azledilmesiyle yerine Yakovalı Edhem Efendi tayin edildi.[540]

İkbale Sıbyan Mektebi Muallimi Tiranlı Ali Efendi.[541] Memuriyetine gitmediği için azıl edilerek yerine İpekli Reşid Efendi tayin edildi.[542]

Kracadağ Mektebi Muallimi İlbasanlı ? Daşi istifa etti.[543]

İşkodralı Muallim-i Sânî İbrahim Efendinin tayini[544]

Morik-i Zir Mektebi Muallimi İbrahim Efendi'nin ayrılmasıyla yerine Akçahisarlı Alı Efendi tayini. Diğer bir sayfada ise sadece Akçahisarlı Ali Efendi tayin olunduğunu zikredilir[545].

---

[533] Bk. Metin, s. 45, 126
[534] Bk. Metin, s. 50
[535] Bk. Metin, s. 68-69; 70; 78
[536] Bk. Metin, s. 70, 152
[537] Bk. Metin, s. 70-71
[538] Bk. Metin, s. 73
[539] Bk. Metin, s. 104
[540] Bk. Metin, s. 76
[541] Bk. Metin, s. 76
[542] Bk. Metin, s. 77
[543] Bk. Metin, s. 76
[544] Bk. Metin, s. 87
[545] Bk. Metin, s. 89, 98

Reç Mektebi Muallimi Yahya Efendi'nin vefat etmesiyle yerine Molla İbrahim bin Molla Bayram tayin edildi.[546] Başka bir sayfada ise Bayram Efendi'nin vefat ettiğini ve yerine Ali Efendi bin Sulo Zago tayin edildiğini söyler.[547]

İşkodra Mekteb-i Rüşdiye Yazı Muallimi Rüstem Efendi'nin istifa etmesiyle yerine Selim Efendi geçti.[548]

Morik-i Zir Mektebi Muallimi Molla İbrahim Puka, cünha sebebinden memuriyetinden azıl edildi. Reç Mektebi Muallimi Molla İbrahim Puka vefat etti.[549]

Tiran Rika Muallimi Mehmed Şekir Efendi.[550]

Karacadağ Mektebi Muallimi İlbasanlı Molla Hasan. İstifasından dolayı yerine Keret Metebi Muallimi Yunus Efendi geçti. Keret Mektebi Muallimiliğine Yakovalı Mehmed Efendi tayin edildi. Bir sene sonra Keret Mektebinden ayrıldı.[551]

Kavaya Kazası'nda iki bab mekteb açıldı. Androvik Nahiyesi dahilinde Kerçukak Mahallesi'nde Ömer Efendi tayin edildi. Diğer mekteb ise Pazar Mahallesi'nde inşa edilerek Hacı İbrahim Efendi tayin edildi.[552]

Oblika Karyesi Sıbyan Mekteb-i muallimi Hasan Efendi.[553] Onun azledilmesiyle yerine Tiranlı Mustafa Efendi tayin edildi.[554]

Leş Kasabası'nda mekteb-i muallimi Ali Efendi bin el-Hacc Mehmed. Yine bu sayfada Tiranlı Ali Efendi olarak geçmektedir.[555]

Podgoriçe muderrisi Selim Hamdi Efendi.[556]

Deyrgut Mahallesi meketeb muallimi İmam Ahmed Efendi.[557]

---

[546] Bk. Metin, s. 98
[547] Bk. Metin, s. 113, 152
[548] Bk. Metin, s. 99, 110
[549] Bk. Metin, s. 99
[550] Bk. Metin, s. 99
[551] Bk. Metin, s. 100
[552] Bk. Metin, s. 115, 116
[553] Bk. Metin, s. 117, 119
[554] Bk. Metin, s. 119, 156
[555] Bk. Metin, s. 120, 121
[556] Bk. Metin, s. 120

Tiran Kazası dâhilinde Millet (Mullet) Karyesi Mekteb-i muallimi Tiranlı Yusuf Efendi[558]

Tophane Mektebi muallimi Hacı Hafız Nureddin Efendi tayin olmuştur.[559]

Tukemil Mektebi Muallimi Barlı Abdullah Efendi tayin eildi.[560]

Ayazma Mektebi muallimi Hafız Mustafa Trebiş tayin kılındı.[561]

Akçahisar Rüşdiye Mektebi muallimi Hacı Yusuf Efendi tayin kılındı.[562]

Dirgos Mektebi muallimi Abdullah Efendi. Dobraç Mektebi'ne tahvile edildi.[563] Yerine Molla Haydar Derişt tayin edildi.[564]

Leskovik Mektebi Rüşdiyyesi Muallimi Sânîs İsmail Efendi.[565]

Leskovik Rüşdiyye Mektebi Muallimi Sâni Sabık Efendi[566].

İkbale Mekteb Muallimi Molla Ramazan[567].

Molla İbrahim bin Molla Bayram[568].

İşim Mekteb Muallimi İpekli Mahmud Efendi[569].

2.3.Mektep Muallimlerinin Bilgileri Araştırılması

Bu konu, mektep muallimlerin bilgileri, ders metotları, mektepte kaç öğrenci ile ilgilendikleri gibi meseleleri içermektedir. Kısaca anlatmaya çalışacağız.

Maârif'ten İşkodra Vilayeti'ne gelen bir yazıya göre, mektebin öğrenci saysı altmış beş kişiye ulaşırsa bir Muallim-i Evvel tayin edilecektir. Tayin edilecek Mualli-i evvel, Daru'l-Muallimî'nden Rüşdiye diplomasına sahip olması veya diplomalı

[557] Bk. Metin, s. 121
[558] Bk. Metin, s. 127, 148, 149, 150, 157
[559] Bk. Metin, s. 132
[560] Bk. Metin, s. 132
[561] Bk. Metin, s. 132
[562] Bk. Metin, s. 132, 156
[563] Bk. Metin, s. 134
[564] Bk. Metin, s. 135
[565] Bk. Metin, s. 136
[566] Bk. Metin, s. 140
[567] Bk. Metin, s. 141
[568] Bk. Metin, s. 149
[569] Bk. Metin, s. 152

muallimlerin arasında en bilgili olması gerekmektedir. Yani Meclis-i Maârif'te imtihan vermesi gerektiğini söyler. Misal olarak Tiranlı Abdullah Efendi'nin tayin edilişini verebiliriz. Dârü'lmuallim, diplomasına sahip olmadığı halde Muallim-i evvelliğine talip olmuş ve Dersaâdet'e gelerek imtihanını geçmesi gerektiğini söyler[570].

Maârif-i Umûmiyye Nezareti'nden İşkodra Valiliği'ne gelen bir yazıda İşkodra Vilayeti'ndeki (kasaba, nahiye, köy) bütün okulların muallimleri ders metotları ve hocaların nereli oldukları ve vilayetteki mektep ve medresede ne kadar öğrenci okuduğunu soruyor. Rum, Ermeni ve Yahudi mekteplerinin ders metotlarının, muallimlerinin, öğrencilerin adedinin ve vatanlarının sorgulanması istenilmiştir[571].

Maârif-i Umûmiyye Nezaret-i Celîlesi'nin bildirisine göre İşkodra ve Tiran Rüşdiye Mekteplerinin Rika muallimlerine üçer satır yazı yazdırarak zikredilen Nezaret'e gönderilmesi gerektiğini söylenmektedir[572]. Bu yazı 1288/1873 yılına aittir. İşkodra Müzesi'nde bulan Davud Boriçi Fonu'ndaki bir belgeye göre, İşkodra Vilayeti Celile'sine 1295/1879 yılında gelen bir yazıda vilayet dâhilinde bulunan Rüşdiye Mektepleri Muallimi evvellerinin sülüs ve rika yazıları derecelerinin bilinmesi lazım göründüğü ve bir iki memurun huzurunda sülüs ve rika birer satır yazı yazmaları gerektiğini söyler[573]. Hat yazısıyla ilgili yine Maârif-i Umûmiye Nezaret-i Celilesi'nin Vali Paşa'ya göndermiş olduğu yazısına göre İşkodra Rüşdiyyesi yazı muallimi Rüstem Efendi'nin istifa etmesiyle yerine Selim Efendi aynı maaşla tayin olunmuşsa da ilk önce hatları, yazılarını görülmesi lazım, ondan sonra icabına bakılmak üzere, zikredilen yazısı yüksek makamlara bildirilmeli idi[574]. Defterin aynı sayfasında Tiran Kaymakamlığı haberi üzere Rika muallimi bulunmadığını binaen Mehmet Şakir Efendi'nin seksen kuruş maaşla tayini uygun görünmüş ve maaşı mezkûr iki bin kuruşta dâhil bulunduysa da bu misilli yazı muallimlerinin hatları ilk önce Maârif-i Umûmiye Meclis-i Kebiri'nde görülecek, ondan sonra icabına bakılmak üzere davranılacaktı[575]. Yine Maârif-i Umûmiyye'den Ahmed Vefik tarafından İşkodra Valisi'ne gönderilen bir

[570] Bk. Metin, s. 116
[571] Bk. Metin, s. 123
[572] Bk, Metin. S. 149
[573] İHM. *Davud Boriçi Fonu*
[574] Bk. Metin, s. 99
[575] Bk. Metin, s. 99

belgeye göre Rüşdiye Mektebi'ndeki muallimlerin hat yazılarının hangisinin daha iyi olduğunun belirtilip imzalanarak kendisine gönderilmesini istemektedir[576].

Mekteplerde hocalara ihtiyacı olup olmadığını ve öğrencilerin sayısı ne kadar olduğunu araştırılması emredilmektedir. Misal olarak Vali Paşa'nın Davud Efendi'ye göndermiş olduğu bir yazıya göre Şiyak Nahiyesi muallimliğine Tiran ulemasından Ali Efendi'nin tayini hakkında Maârif-i Umûmiye'den 5 Ramazan 1287/ 29 Kasım 1870 tarihinde gelen bir belgede yukarıda ismi zikredilen hocaya ihtiyaç olup olmadığının belirlenmesini emreder. Aynı zamanda zikredilen mektepte kaç öğrencinin var olduğu ve ne kadar okuduğu araştırılması isteniyor. Yine ismi zikredilen ulemanın Arapçası, Farsçası ve yazısı olup olmadığını teftiş edilmesini emreder[577]. Davud Boriçi tarafından gönderilen cevapta ise daha önce zikredilen mektepte kırk öğrenci devam ettiği ve Kuran-i Kerim, Mushaf ve ahlak ve ilmihal risaleleri okuduklarını söyler. Bu okulda tayin olunan Ali Efendi ile ilgili Tiran'da çok talebe yetiştirdiğini ve ulûm-i arabiyye ve farisiyye'de tam ihtisaslı olduğunu ve iyi bildiğini tasdik ettiğini anlatır. Aynı zamanda bu okula layık olduğunu söyler[578].

Başka bir yazıda Rüşdiye mekteplerinde öğretmenlik yapacak olanın imtihanları ve neticesinde başarılı olanların tayinleri esnasında ehil olmadıkları ile ilgili şikâyetlerin dikkate alındığı görünmektedir. Yapılan ikinci imtihan neticesinde bu ehil olmayan kesmelerin (öğretmen adayların) hizmetten uzaklaştırılmaları görülmüştür. İkinci bir hususta muallimlerin görevlendikten sonra becayiş usulü ile yol harçları almaları ve bu esnada mektebinin düzeninin bozulması hususunda bir takım şikâyetlerin olduğunu görülmüştür. Zira bu yapılan hususu usulsüzlükler hem Maliye Bütçesi'ne zarar vermektedir hem mektep düzenine sekte vurmaktadır. Fakat şunun bunun iftiraları ve şikâyetleri tetkik ve tahkik edilmedikçe görevden alınmalarına mani olunacağı bildirilmektedir[579].

Bu yazılardan anlıyoruz ki hocaların kullandığı ders metotları ve bilgileri, dikkatli bir şekilde yetkili makamlardan araştırılıp soruşturulmuştur.

[576] Bk. Metin, s. 121
[577] Bk. Metin, s. 79
[578] Bk. Metin, s. 80
[579] Bk. Metin, s. 32

2.4.Mektep Muallimlerinin Aldıkları Maaşlar

Bu konu ise hocaların maaşlarından bahseder. Göreceğiz ki bazen maaşlar gecikmeli olarak verilirdi. Maaşların azalması gibi meselelerden bahsedilecektir. Mektep derecesine göre de maaş veriliyordu. Kısaca anlatmaya çalışalım.

Maliye Nezareti tarfından İşkodra Valiliği'ne maaşların azalması hakkında göndermiş olduğu tahriratına göre Aralık 1871/ 1287 yılının Teşrin-i evvelinden itibaren maaşların yüzde beş azalması emredildi. Ancak İşkodra'da fukara, duacılar ve vakıf hizmetçileri müstesna kılınarak 100 kuruştan yukarı alanların maaşlarında yüzde beşinin azalacağını ve bu akçanın devlet hazinesine ulaştırılması emredilmektedir[580].

Fakat sıbyan mekteplerinde durum iyi olmadığı için muallimlerin maaşları artırılması istendi. Defterin başka bir sayfasında İşkodra Eyaleti'ne gönderilen muallimlerin ücretlerinden iyileştirme üç ila beş bin kuruş zam yapılması istendiği zikredilmektedir[581].

Davud Efendi'nin günlüğünde öğretmenlerin yani muallim-i evvel ve sânîlerin, ister merkezde ister taşralarda sıbyan hocalarının maaşları çokça yer almaktadır. Meselâ; İşkodra Vali ve Kumandanı Mustafa Asım tarafından İşkodra Maarif Nezareti'ne gönderilen bir yazıda Tiranlı Ali Efendi'ye 195 kuruş aylık maaş vermeye anlaşmışlar[582]. Sıbyan mektepleri muallimlerinin maaşları, bulunulan yere göre değişmekte, yani sabit bir maaş verilmemektedir. 1286/1870 yılında İkbale Nahiyesi'nde imamlık ve öğretmenliği aynı anda sürdüren İpekli Reşid Efendi'ye 208 kuruş maaş veriliyordu[583]. İşkodra Kazası'ndaki bazı karyelerde 1290/1874 yılında sıbyan mektepleri açıldığı için maaş tahsisi yapılmıştır. Mesela Vizgar, Ayazma, Brisk, Martiç, Ostros, İske ve Zogay, Şas veya Karoş veya Berayşa, Karakaya (Guri i Zi), Buşat mektepleri muallimlerine 190'ar kuruş tahsis edilmiştir. Dirgut mektebi muallimine 150 kuruş, Veyukay karyesi muallimine 140 kuruş maaşı veriliyordu. Ancak, bunlara da zam yapılarak 190 kuruşa çıkartıldı[584].

[580] Bk. Metin, s. 57–58
[581] Bk. Metin, s. 142
[582] Bk. Metin, s. 121
[583] Bk. Metin, s. 77
[584] Bk. Metin, s. 35

Öğretmenler bazen bir anda hem mektepte hocalık hem de imamlık yapıyorlardı. Maaşları vakıf veya mektep gelirinden veriliyordu. Başka bir yazıya göre Rus-i Kebir Mahallesi'nin ortasında bulunan mektebin yıllık geliri 400 kuruş olduğu ve yanında cam-i şerife bitişik bulunması hitabet, öğle ve ikindi namazlarda imamet yaptıktan dolayı cam-i vakfından 200 kuruş ki yılda 600 kuruş verildi. Bu mektepte erkek-kız 60 öğrenciden ibaret, bazen daha fazla oluyordu. Yıllıkta çocuk başında 15 kuruş veriliyordu. Ancak bu adet var iken bazı aileler terk ettiler. Bundan dolayı zikredilen mektepte Bekir Efendi'nin kendi işini terk ederek mektep kapalı kaldığını söylenmektedir. O zamanlar Maârif'ten ayrılmış 2000 kuruş gereklilik üzerine mahallerde ayrılmış. Bu paradan fazlası kalmadığı için zikredilen mektep için bir şey kalmadığını görünüyor. Ancak mezkûr mahallenin bazı ileri gelenlerin bir vakitte Meclis İdaresi'ne gelerek mektebin açılmasını istediler. Bundan dolayı biran evvel mektebin açılmasına gayret edilmesi gerektiğini zikredilmektedir[585].

Maaşların verilişi bu dönemde değişmeye başladı. Her aybaşında değil de kırk günde bir verilmesine karar verildi. Bunu 1289/1873'de Matbaa-ı Amirde yayınlanan resmi ilanında maaşların ay sonunda değil, kırk günde bir verilmeye karar verildiğini görüyoruz. Sayfanın devamında, zan olunması ki aylar kırk gün fırsat olunacak ve bununla bir senede üç dört aylık kazanılacaktır. Kırk günde bir aylığını alacak ve aylarca maaş alamamaktan dolayı mustarip ve muztarı olmayacağını belirtilir[586].

1290/1874 senesi Ağustosun on birinden itibaren İşkodra Rüşdiyesi Muallim-i evvelinin maaşına 110 kuruş zam yaparak 700 kuruşa çıkarıldı[587].

Muallim-i Sânîlere daha az maaş veriliyordu. Bunu, günlüğün birkaç sayfasında görürüz. Davud Efendi tarafından Vali Paşa'ya göndermiş olduğu bir yazısına göre Ülgün Kazası 600 Hane-i Müslime'den ibaret olduğu için ahalisinin Rüşdiye Mektebinin inşasına günlerce çalıştıysalar da öğrencileri okutmak için bir hoca bulunamadı. Mektebin cüzi tamire muhtaç ise de ahalisi tarafından yapılacak. Bunun

[585] Bk. Metin, s. 44
[586] Bk. Metin, s. 115
[587] Bk. Metin, s. 35

için orada İşkodralı İbrahim Efendi bu hizmeti güzel bir şekilde ilgileneceğini söyler[588]. Aynı sayfada Maârif-i Umûmiyye'den İşkodra Valiliği'ne gelen bir yazıya göre Ülgün'de inşa edilen Rüşdiye Mektebine Muallim-i Sânî tayin olunan İbrahim Efendi, seçildikten bu yana 330 kuruş maaş aldığını ve okulun bir kapıcısı ayda 80 kuruş ve yıllda 1000 kuruş okul masrafları için verileceğinden bahsetmektedir.[589] 1287/1874 yılının Rebiyülevvelinin başka bir yazısında vilayette ahalinin teşvikiyle açılan Rüşdiye mektepleri için Arabî ve Farisi dersleri yerli uleması tarafından verilecek ve bir muallim-i sânîsi 330 kuruşla, bir bevvab 80 kuruşla tayin edilecektir. Sülüs ve nesih hatları için hat hoca alınmayıp o işi muallim-i sânînin aynı maaşıyla verecektir[590]. Burada da Muallim-i sanîlerin maaşlarının 330 kuruş olduğunu görüyoruz.

Günlüğün birkaç yerinde Rüşdiye Mektebi Muallim-i Evvel ve Sânîlerin maaşları geçtiğini ve yukarıdaki gösterdiğimiz maaşların aynısı geçmektedir.

2.5.Şikâyet Edilen ve Azledilen Muallimler

Davud Efendi, günlüğünde Azıl edilen hocalara da yer vermektedir. Hocalar ile ilgili gelen şikâyetler ve Maârifi bildirdiğine dair yazılar kaydettiğini söyleyebiliriz.

İşem mektebi Muallimi tiranlı Mustafa Efendi, iş yerinde devamsızlıktan dolayı İşem ahalisi ve Akçahisar Kaimakamlığı'na gelen şikâyet-namesinde öğretmen olduğu halde iş vaktinde memuriyetinde bulunmadığını ve ticaret ve saire işlerle uğraştığından dolayı yetmiş talebenin hakkını yemişti. Bu talebelerden ancak dört-beş kişi kaldı. Bunlar da bir iki saat kadar mektep kapısında bekleyerek ve bir saat kadar mektebe girdikten sonra evlerine dönerler. Bundan dolayı mektep nizamı kalmadığı ve buna layık hiç kimse olmadığını söyler. Bunun için bu hocanın azli yapılarak yerine başka bir muallim tayin edilmesini arzu ederler. Bu yazıda Muhtar-i evvel ve sânî, imam, vekil-i naibi ve Çiftilk-i Hümâyun tarafından imzalandı[591]. Bununla ilgili olarak Akçahisar Meclisi'nden gelen mazbatada bu nahiyede sıbyan mektebi muallimi Mustafa Efendi oraya tayin olduğundan beri vazifesini yerine getirmediğini, daima ilgisizlikten

[588] Bk. Metin, s. 87
[589] Bk. Metin, s. 87
[590] Bk. Metin, s. 56
[591] Bk. Metin, s. 17

dolayı mektepte ancak beş altı kişi bulunmaktadır. Bunun için ahalinin yerine başka, daha uygun birini getirmek lazım olduğunu talep ettiklerini söyler. O, görevini yerine getirmediğini ve kimseden izin almadan aylarca ve haftalarca evde kalarak mektebe gelmediğini zikretmektedir[592].

Vali Paşa tarafından Puka Kaymakamlığı'na gönderilen emir-nâmeye göre Keret Mektebi Muallimi İlyas Efendi bazı çirkin, kötü hareketlerinden dolayı azledilmiştir. Onun yerine Yakovalı Edhem Efendi'nin tayini hakkında Vali Paşa tarafından Puka Kaymakamlığı'na gönderilen emir-nameye göre seksen altı senesi Teşrin-i Sâni'nin yedinci gününden itibaren maaş alması, Eyalet Müfettiş Mektebi'nden gelen emir üzerine Eyalet Meclis İdaresi'nde uygun görüldüğünü söyler[593].

Vali Paşa'dan Puka Kazası Kaimakamlığı'na göndermiş olduğu emir-nameye göre daha önce İkbale Nahiyesi'nde cami-i şerif ve mektepte tayin olunan tiranlı Ali Efendi'nin iş yerine gitmediği için azıl edildi. Onun yerine İpekli Reşid Efendi, 1286 yılının Teşrin-i Sânî'nin yedinci gününden itibaren 208 kuruş maaşla tayin edilmişti. Eyalet Meclis İdaresi'nden ifade edildiği gibi muallim önce iş yerine gönderilmesini emreder[594]. Yine bu konuyla ilgili Davud Efendi tarfından Vali Paşa'ya gönderilmiş olan bir yazıya göre Puka Kazası dâhilinde Keret Karyesi'nde mektepte hoca olarak tayin olan Ethem Efendi'nin itaatsizliğinden dolayı Puka mektebine hoca olarak transfer edilişi uygun görüldüğünü söyler[595]. Görüldüğü gibi hocaların iş yerine gitmedikleri veya kötü davranışlarından dolayı azıl edildiği söylenebilir.

Devamlı hasta olan hocalar da azıl edildi. Mesela Davud Efendi tarafından Vali Paşa'ya göndermiş olan bir yazıya göre Oblika Karyesi'nde sıbyan mektebinin muallimi Hasan Efendi devamlı hastalandığından dolayı yerine tiranlı Mustafa Efendi'nin tayin edilmesi istenmiştir. Mektebi mezkûr birkaç günden beri kapalı kaldı ve araştırıldıktan sonra Hasan Efendi azıl edilerek yerine tiranlı Mustafa Efendi'yi tayin ettiğini söylenmektedir[596].

[592] Bk. Metin, s. 19
[593] Bk. Metin, s. 76
[594] Bk. Metin, s. 77
[595] Bk. Metin, s. 80
[596] Bk. Metin, s. 119

Hocalar hakkında değişik şikâyetler de yapıldığını görmekteyiz. Nitekim 1286 yılında Tuz halkının ileri gelenlerin Valiliğe kendi hoca ve aynı zamanda öğretmen olan İpekli Bayram Efendi'den şikâyetli olduklarını ve onlar için olmadığını ve mezkûr imamı karyesinden kaldırıp azıl edilmesi isterler. Zira köy ahalisi razı ve emniyetli olmadığını söyler Sayfanın devamında ise bu olayı tekrar aynen aktarılır, ancak arz mektubunda sebebi zikredilmediğini ve Podgoriçe Kaymakamlığından istilam ile alınacak neticeye göre hareket edileceğini söyler[597].

2.6.İstifa Eden Muallimler

Öğretmenlerin istifa meselesi söz konusu olduğu zaman kısaca istifalarını zikreder. Günlükte sadece öğretmenlerin istifaları zikredip yerlerine yeni tayin olunan öğretmenlerden fazla bahsedilir.

Vali Paşa İsmail Hakkı'nın göndermiş olduğu bir yazısında Şiyak Nahiyesi Sıbyan Mektebi muallimi Süleyman Efendi'nin istifa ettiğinden dolayı yerine muktedir birsinin tayin olunmasını emreder. İki gün sonra Davud Efendi tarafından gönderilen cevapta Ali Efendi'nin güzel hizmetleri ve oranın halkıyla iyi geçireceğini zikrederek tayin edildiğini söylenir[598]. Günlüğün yetmiş dördüncü sayfasında Maârif'ten İşkodra Vilayeti'ne göndermiş olduğu cevap yazısından Şiyak'taki sıbyan mektebi muallimi Süleyman Efendi'nin istifasını zikrettikten sonra yerine Ali Efendi'nin tayininin uygun görüldüğünden bahsedilir.[599]

Davud Efendi'nin Vali Paşa'ya göndermiş olduğu bir yazısında Puka Kazası dâhilinde Karacadağ Mektebi Muallimi bulunan İlbasanlı Molla Hasan'ın memuriyetinden istifa ettiğini ve yerine Keret Mektebinden Yunus Efendi'nin tayin edildiğini söyler. Bununla ilgili Vali Paşa'dan Puka Kaimakamlığı'na gönderilen bir yazıda bu değişikliği uygun bularak 1287 yılında tayin edilmesi gerektiğini bildirilir[600].

Maârif-i Umumiyye'den İşkodra Valiliği'ne gelen bir yazısına göre daha önce İşkodra Mektebi Rüşdiyyesi Rika Muallimi Rüstem Efendi'nin istifasından dolayı

[597] Bk. Metin, s. 16
[598] Bk. Metin, s. 68-69
[599] Bk. Metin, s. 71
[600] Bk. Metin, s. 102

yerine seçilen Selim Efendi'nin memuriyeti hakkında Vilayet tarfından tayin edilecekti. Maârif Meclisi de bunu uygun gördüğünü söylemektedir[601].

Maârif-i Umumî'den Vali Paşa'ya göndermiş olduğu bir yazısına göre İşkodra Rüşdiye Mektebi yazı muallimi Rüstem Efendi'nin İstifa ettiğini ve yerine Selim Efendi'nin tayin olunduğunu zikreder[602].Tayin olacak yeni muallimin yazı bilgileri araştırılması istendi. Ancak, bu meseleyi muallimlerin bilgilerinin araştırılması konusunda tekrar ele alacağız.

2.7.Görev başında Vefat Eden Muallimler

İlk önce vefat eden hocaların ve onların yerlerine tayin edilen hocalardan kısaca bahsedeceğiz. Maârif-i Umumiyye'den İşkodra Valiliği'ne ve daha sonra tarafımızdan ilamın suretinde Akçahisar Kazası Rüşdiyye Mektebi Muallimi Sânîsi Yüsuf Efendi'nin Şubat 1288/ Şubat 1873 senesinde vefat etmesiyle yerine İşem Nahiyesi Mektebi Muallimi İpekli Mahmud Tayin edildi. Yerine Oblika Karyesi Mektebi Muallimi Tiranlı Mustafa ve Oblika Mektebine de İşkodralı Ahmed Efendi tayin edilerek Vilayetten Maârif Meclisi'ne tahvil edildiğini zikretmektedir[603]. Davud Efendi "tarafımızdan" dediği zaman kendisini kastetmektedir. Başka bir belgeye göre 20 Aralık 1871/ 1287 Sene-i rumiyesinin Kanun-i evvel'in sekizinci Çarşamba gününde Reç Cebeli Mekteb Muallimi olan Bayram Efendi vefat etti. Yerine Ali Efendi bin Sulo Zago'nun bu mektebe tayin edilmesi için Vali Paşa tarafından kabul edilmeli ve Muhasebe-i Eyalette kaydı yapılması gerekir ki mahsus maaşı alabilsin. Daha sonra 1288/1871 yılının Şevval ayında cevap olarak gelen bir yazıda Reç Cebeli Mektebi Muallimi Bayram Efendi'nin Vefat etmesiyle yerine Ali Efendi'nin tayini uygun görüldüğünden bahsedilir[604].

Davud Efendi'nin günlüğünde geçen yazısında Morik-i Zir Mektebi Muallimi bulunan Molla İbrahim'in işlemiş olduğu suçundan dolayı Ağustos 1871/ 1287 yılının Ağustos ayından itibaren memuriyetinden azil edildi. Fakat daha sonra Reç Mektebinde

[601] Bk. Metin, s. 117
[602] Bk. Metin, s. 99
[603] Bk. Metin, s. 156
[604] Bk. Metin, s. 113

tayin edilen Molla İbrahim Puka'nın vefat ettiğini belirtilir[605]. Bir başka yazısında ise Akçahisar Kazası'nda inşaata buyrulan Rüşdiye mektebi ve Tayin edilen Muallimi sânîsi Yüsuf Efendi'nin 28 Şubat 1288/ 12 Mart 1873 tarihinde vefat ettiğinden bahsedilmektedir[606].

Davud Efendi tarafından Vali Paşa'ya gönderilen bir yazısında Puka Kazası dâhilinde Karacadağ Mektebi muallimi bulunan İlbasanlı Molla Hasan, memuriyetinden istifa etti. 8 Haziran 1871/ 1287 senesinin Mayısın 27 gününde yerine Keret Mektebinden Yünus Efendi tayin edilerek yerine Yakovalı Mehmed Efendi 1287/ 1871 senesinde tayin edildi. Vali Paşa'nın cevabında daha önce anlatılan istifa tayinlerini zikredip memuriyetlerinin uygun göründüğünü söyler[607]. Görev başında vefat eden hocalar ile ilgili meselesi günlükte daha fazla yer almakta, ancak bu öreklerin yeterli olduğunu düşünüyoruz.

3.KİTAPLAR

3.1. İşkodra Vilayeti Mekteplerine Gelen Kitap ve Risaleleri

Davud Efendi, kendi günlüğünde kitap isimleri dışında İşkodra Vilayeti mekteplerine gelen kitaplardan da bahseder. Şimdi ise birkaç öğrenek vererek bu kitapların nasıl geldiğini göreceğiz.

1288/1871 yılında Maârif-i Umûmiyye Nezareti tarafından Valiliğe bildirdiğine göre, kitap ve risaleleri gönderdikten sonra sayımında eksikler çıkıyor. Bunun için gönderilecek mekteplere hangi vilayette ise bir görevli tarafından sayılması gerekir. Bu görevlilerin imzalarıyla başka kontrolden geçerek mühür basıldıktan sonra okullara gönderilmesini emredilmektedir[608].

Teşrin-i Evvel 1290/ Kasım 1874'de Maârif-i Umûmiyye tarafından gönderilen iki sandık kitap ve risaleler, Bar-Tivar iskelesine gelerek, oradan İşkodra'ya

[605] Bk. Metin, s. 99
[606] Bk. Metin, s. 150
[607] Bk. Metin, s. 100
[608] Bk. Metin, s. 98

götürülmesi üzere bir taşıyıcıya makbuzu bulundurularak 30,5 kuruş karşılığında verildi[609].

Rüşdiye Mektebine gönderilip satılan kitap ve risalelerin isimleri, mahalli idaresine tesliminden sonra iki senet alınarak bir kendi yanlarında, diğerini Maârif Muhasebesi'ne gönderilmesi emredilir. Bu isimler (kitap ve risale isimleri) Maârif-i Umûmiyye Nezareti tarafından Rüşdiye mekteplerini yazı ile bildirildiler[610].

Yine Maârif-i Umûmiyye Nezareti tarafından İşkodra Rüşdiye Muallimine gelen bir yazıda mekteplere gönderilen kitap ve risalelerden ne miktar satıldığı, ne kadar meccanen verildiği, ne kadar mevcut olduğu ve ne tarafa teslim edildiği hakkında bilgi istenir. Bundan sonra satılacak kitapların mahalle idaresine teslim ettikten sonra, iki senet alarak, birini kendisi için alması, öbürünü de Maârif Muhasebesine gönderilmesi istenir. Fakir öğrencilere verilecek kitaplar Meclis-i Maârif'ten ifade edildiği gibi hükümet ve muhasebeciye bildirmesi gerektiği zikredilmektedir[611]. Zengin öğrencilere olduğu fiyatta verileceği, ancak fakir öğrencilere yüz pareden ziyade olan kitapların mektebin Timurbaş Defteri'ne kaydı yapılarak okuduktan sonra, tekrar geri almak şartıyla, diğer çocuklara verilmesi gerektiğini bildirilmektedir[612].

Yine Maârif-i Umûmiyye Nezareti tarafından İşkodra Rüşdiye Muallimine gelen bir yazıda mekteplere gönderilen kitap ve risalelerin türü, miktarı gibi mektepteki hoca tarafından kayda geçirmiş olduğu bu kitapları bir an evvel gönderilmesi istenmiştir. Vilayet mekteplerine gönderilen kitapların dağıtımında ne kadar hassas davranıldığı görülür. Değişik nedenlerden dolayı böyle bir uygulama öngörülmüştür.

3.2. İşkodra Mektepleri Tarafından Talep Edilen Kitaplar ve Risaleler

İşkodra Rüşdiyesinde ders programına göre, birinci sınıf öğrencileri için gerekli olunan kitapların mekteplere getirtilmesi talep edilmiştir. Bu kitapların isimleri aşağıda veriyoruz:

[609] Bk, Metin, s. 4
[610] Bk. Metin, s. 45
[611] Bk. Metin, s. 159, 169
[612] Bk. Metin, s. 169

Osmanlıca'dan Medhal-i Kavâ‘id,

Kırâat'tan Ma‘lûmât-ı Muhtasara,

İkinci sınıf için İnşâ-yı Türkî’den Müntehabât-ı Türkiyye,

Üçüncü sınıf için hesaptan Küsûrât ve Usûl-i Aşâriyye ve Osmanlı tarihinden Fezleke-i Târîh-i Osmanî,

Dördüncü sınıf için Arapçadan Müntehabât-ı Arabiyye ve tarihten Medhal-i Tarih-i Umûmî ve hesaptan Usûl Defteri olup, kırkar tane olmak üzere toplam üç yüz yirmi adet kitap ve risale Maârif Nezareti’nden talep edildi[613].

Aralık 1870/ 1286 yılının Kânûn-i sâni'sinde Tiran Rüşdiye Metebinde, 85 adet Birgivi, 140 tane Ahlak Risalesi, 45 Dürr-i Yekta, 17 Münyetü’l-müsallî, 13 Kavâid-i Osmaniye, 5 İzhar, 31 Maksud, 11 Müntehibât-ı Gülüstân, 36 Talim-i Fârisi, 11 Nesâyih-i Hükemâ, 38 Emsile, 43 Binâ, 12 Medhal-i Kavâid, 5 tane Muhtasar Hesap Risalesi, 15 adet İlmihal, 13 adet Tecvid gibi kitapların var olduğu belirtilir. Ancak, İşkodra ve Tiran Rüşdiyeleri için Aralık 1870/ Teşrîn-i Sânî, 1286’da daha önce zikrettiğimiz kırk adet kitapları hükümetten istendiği söylenir[614]. Bir sonraki sayfada Tiran Rüşdiye Muallimi tarafından 1360 kitap talep edildi. Bunların arasında Kuran’dan cüzler, küçük haritalar, Coğrafya muhtasarı, Fenn-i Hesab gibi kitapları zikredebiliriz. Aynı zamnda Şiyak Mektebi Muallimi tarafından Eczây-ı Şerîfe ile risaleler toplam 710 adet talep edildiği belirtilir[615]. H.1290/ 1870 yılında Maârif’ten bir yazı bildirisine göre Tiran Rüşdiye Mektebi için muallimleri tarafından istenilen kitap ve risaleler Maârif Kütüphanesi’nde bulunanları postayla gönderdiğini söyler. Yine bu sayfada Akçahisar Rüşdiye Mektebi tarafından kitaplar ve jurnal evrakı postayla teslim olunduğu belirtilir. Akçahisar Rüşdiyesine 50 Hülasa Cetveli, 50 Jürnal varakası, 400 mektepler için jürnal varakası, 50 Avamil, 50 Maksud vs. toplam 750 adet pusulasıyla teslim edildi[616].

Maârif’ten İşkodra Vilayeti’ne, Ülgün Kazasında açılan Rüşdiye Mektebi birinci sınıf talebeleri için istenilen kita ve risalelerin, kutunun içine konularak pusula

[613] Bk. Metin, 79-80
[614] Bk. Metin, 80
[615] Bk, Metin 81
[616] Bk. Metin, s. 158

ile postaya teslim edildiğini bildirir. Ülgün Rüşdiyesi için otuzar adet olmak üzere toplam 210 kitap gönderildi[617].

Yine başka bir sayfada İşkodra Vilayeti'nin Maârif'ten İşkodra Sancağı dâhilinde açılan erkek ve kız mekteplerinin talep ettikleri beş yüz nüsha Elif-Bâ 12 Ramazan, 1291/ 23 Ekim 1874 tarihinde postayla gönderildiğini bildirmektedir[618].

Vilayet dâhilinde inşa edilen Rüşdiye ve Sıbyan mektepleri tarafından talep ettikleri kitap ve risalelerin, Maârif Kütüphanesi'nde mevcut olanları pusula ile postayla gönderildiği bildirilmektedir. Mart 1872/ 1289 yılının Muharrem ayında 1760 adet kitap gönderildi[619].

Defterin başka bir sayfasında İşkodra Rüşdiye Mektebi için lazım olan risalelerin isimleri zikredilir. Bunların arasında 2 adet Asya ve Afrika haritası, 20 adet Gülüstân gibi harit ve kitap talep edilmektedir. Yine bu sayfada Tiran Rüşdiyesi için hemen aynı kitaplar talep edildiğini görüyoruz. Sıbyan mektepleri için Nizâmnâme'nin 6. Maddenin cetvelinde gösterilen 800 adet Tecvid, 400 adet Muhatasar Fenn-i Hesâp, 400 Muhtasar Târih-i Osmanî, 400 Muhatasar Coğrafya, 400 adet Malûmât-ı Nâfia kitapları zikredilir[620].

Bu metinlerin ışığında İşkodra Vilayeti'ndeki Sıbyan ve özellikle Rüşdiye mekteplerinden Maârif-i Umûmiyye Nezareti'den birkaç defa kitap ve risaleler talep edildiğini görüyoruz. Bunun dışında İşkodra mekteplerinde okutulan kitapların İstanbul'da Maârif-i Umûmiyye'nin gözetimi altında basılarak vilayetlere dağıtıldığını söyleyebiliriz.

3.3. Defterde Geçen Risale ve Kitap İsimleri

Şimdi ise Davud Efendi'nin günlüğünde geçen kitap, risale harita isimlerini aşağıda vereceğiz. Bu kitaplardan kendisine, arkadaşlarına, Sıbyan ve Rüşdiye mekteplerine dağıtığı kitaplardan ibarettir. Bunları şöyle sıralanmaktadır:

[617] Bk. Metin, s. 88
[618] Bk. Metin, s. 93
[619] Bk. Metin, s. 107
[620] Bk. Metin, s. 153

Bahsî Atvâ ‘ale’l-İzhâr[621]
Sûdî ‘ale’l-Gülüstân
Üss-i Zafer
Taftâzânî ‘ale’l-Bezzî
Said Abdullah Ali’nin Lübbü’l-elbâb
Divân-ı Niyâzi’nin Muhâsebe Kâtibi
Şihâb ale’ş-Şifâ
Akâyid Şerhi Ramazân Efendi
İsâm Ali’nin Şerhü’l-‘akâyid. [622]
Elif-Bâ cüzleri.[623]
Terbiye-i Etfâl-i Risale.[624]
Lisân-ı Osmanî’den Medhal-i Kavâid[625]
Kırâtden Malûmat-ı Muhtasara[626]
Müntehebât-ı Türkiyye[627]
Küsûrât ve Usûl-i A‘şâriyye[628]
Fezleke-i Târîh-i Osmânî[629]
Arabî’den Müntehebât-ı Arabiyye[630]
Târihten Medhal-i Târîh-i Umûmî[631]
Hesaptan Usûl Defteri.[632]
Birgivi[633]
Ahlak Risalesi[634]
Dürr-i Yektâ[635]
Münyetü’l-Musallî[636]
Kavâid-i Osmâniye[637]
Emsile; Binâ[638]
İzhâr; Maksûd.[639]
Avâmil.[640]
Müntehebât-ı Gülüstân[641]

[621] Bk. Metin, s. 3
[622] Bk. Metin, s. 3
[623] Bk. Metin, s. 43, 81
[624] Bk. Metin, s. 71
[625] Bk. Metin, s. 79, 80, 81, 88, 107
[626] Bk. Metin, s. 79, 80, 81, 88
[627] Bk. Metin, s. 79, 80, 81
[628] Bk. Metin, s. 79, 80
[629] Bk. Metin, s. 79, 80, 81, 107, 153
[630] Bk. Metin, s. 79, 80, 81
[631] Bk. Metin, s. 79, 80, 81, 153
[632] Bk. Metin, s. 79, 81, 153
[633] Bk. Metin, s. 80, 81, 107
[634] Bk. Metin, s. 80, 81
[635] Bk. Metin, s. 80, 81, 88, 107
[636] Bk. Metin, s. 80, 81
[637] Bk. Metin, s. 80, 153
[638] Bk. Metin, s. 80, 81, 88, 107
[639] Bk. Metin, s. 80, 81, 153
[640] Bk. Metin, s. 81
[641] Bk. Metin, s. 80, 81

Gülistan[642]
Ta‘lim-i Fârisi[643]
Nesâyih-i Hükemâ[644]
Malûmât-ı Nâfia[645]
Muhtasar Hesâb Risâlesi[646]
İlm-i Hâl[647]
Tecvîd[648]
Ta‘limü’l-Hendese[649]
Coğrafya[650]
Târih-i Enbiya[651]
Mecmû‘atü’l-Mühendisîn[652]
Kavâ‘id-i Fârisiyye[653]
Risâle-i Erba‘a[654]
A‘mâl-i Erba‘ayı Müştemil[655]
Küre-i Musattaha[656]
Harîtalar[657]
Asya ve Afrika Haritalar[658]
Ufak Harîta[659]
İmtihân Cedvelleri[660]
Cedvel-i Mikyas[661]
Matbû‘ Şehâdet-nâme[662]
‘Amme, Tebâreke, Ve’z-zâriyât, [663]
Kad Semi‘a, ez-Züyyine[664]
Muhtasar Fenn-i Hesâb[665]
Küsurat ve Tenâsub[666]

[642] Bk. Metin, s. 81, 152
[643] Bk. Metin, s. 80, 81, 88
[644] Bk. Metin, s. 80; Bk. Mektub, 2
[645] Bk. Metin, s. 80, 81, 153
[646] Bk. Metin, s. 80
[647] Bk. Metin, s. 80, 81, 141
[648] Bk. Metin, s. 80, 81
[649] Bk. Metin, s. 81
[650] Bk. Metin, s. 81
[651] Bk. Metin, s. 81
[652] Bk. Metin, s. 81
[653] Bk. Metin, s. 81, 158
[654] Bk. Metin, s. 81
[655] Bk. Metin, s. 81
[656] Bk. Metin, s. 81
[657] Bk. Metin, s. 81
[658] Bk. Metin, s. 153
[659] Bk. Metin, s. 81
[660] Bk. Metin, s. 81
[661] Bk. Mektub, s.2
[662] Bk. Metin, s. 81
[663] Bk. Metin, s. 81, 107
[664] Bk. Metin, s. 81
[665] Bk. Metin, s. 81

Muhtasar Münşe‘ât[667]
Atlas
Kâfiye
Esmâru’t-tevârih
Zeyl-i Ahlak
Cümle-i Sarf
Hülasa-i Latife
Muhtasar Usul-i Fıkarî
Miftahü’l-Fünûn[668]

4. MEKTEPLERLE İLGİLİ GENEL MESELELER

4.1. Kızların Eğitim Meselesi

1254/ 1838’den beri maârif sahasında yapılan hizmetler ve açılan mektepler hep erkek çocukların okutulması ve yetiştirilmesi gayelerine göre idi.

1275/ 1858 senesine gelinceye kadar kız çocuklarının okutulması işiyle uğraşılmamıştı. Sıbyan mekteplerinde kızlarla erkek çocuklar bir arada okudukları için bu tarihe kadar Osmanlı'da kızların tahsil derecesi sıbyan mektebi derecesini geçmezdi. Ancak biraz Kur’an okurlar, namazda okunacak sureleri ve duaları ezberlerdi[669]. Kızların sıbyan mekteplerinden yukarı derecede tahsil görmeleri ancak 1275/ 1858–1859 senesinde açılan ilk kız rüşdiyesiyle kabil olmuştur.

1286/1869 Maârif Nizâmnâmesinin dokuzuncu maddesine göre Sıbyan mekteplerinde kızlar için altı yaşından on yaşına, erkekler için yedi yaşından onbir yaşına kadar mecburiydi. Yine bu nizâmnâmeye göre bir mahalle veya bir köyde iki sıbyan okulu varsa bunlardan biri kızlara diğeri erkeklere tahsis edileceğini belirtilir.[670] 1286 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinin 16. maddesine göre sıbyan mekteplerinin

[666] Bk. Metin, s. 153
[667] Bk. Metin, s. 158
[668] Bk. Mektub, s.2
[669] Ergin, *age*, c, II, s. 45
[670] UNAT, *age*, s. 97; Kodaman, *age*, s. 63

hoca ve dikiş ustaları kadın olacaktır. Fakat kız öğretmenleri yetiştirilinceye kadar yaşlı ve edepli erkek muallimlere caizdir.[671]

Osmanlı eğitim sistemini Fransız eğitim sistemine göre üç kademeli olarak yapılandıran 1869 tarihli Maârif Umûmiyye Nizâmnâmesi erkek ve kız rüşdiyelerinin açılış esasları ve programlarını yeniden düzenledi.[672] Buna göre nüfusu 500 haneyi geçen her yerleşim biçiminde birer erkek rüşdiyesi, şimdilik vilayet merkezlerinde daha sonra büyük şehirlerde birer kız rüşdiyesi açılacaktı. Nüfusu karma olan yerleşim birimlerinde söz konusu dini grubun hane sayısı 500'ü geçmek kaydıyla hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler için rüşdiye açılacaktı.

İlk kız rüşdiyeleri açıldığı zaman çocukları okutacak kadın muallimesi bulunmadığı nakıştan başka dersleri erkek muallimler okutmuştu. Kız rüşdiyelerine muallim yetiştirmek için 1286/ 1869 da Darulmuallimat ve yine o sene içinde İstanbul ve 1285/ 1878 de Üsküdar kız sanayi mekteplerinin açılmış olması da kızları okutmak husunda atılmış olan hayırlı adımlardandır.[673]

Böylece kızlar da rüşdiye mekteplerine de gitmeye başladılar. Kız rüşdiye mekteplerinde ikiden dörde kadar muallimesi olacaktır. Bunun dışında Ameliyat-ı Hiyatiye ve Musiki için dahi bir hocası ve birer mubassır ile bevvabı bulunacaktır. Nihayet senevî harcamaları kırk bin kuruş ve Maârif İdaresi Sandığından tesviye kılınacaktır[674].

1286/ 1869 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinin 29. maddesine göre kız rüşdiye mekteplerinin eğitim süresi dört senedir. Okutulan dersler ise şöyledir: Mekatib-i Ulum-i Diniye, Lisan-ı Osmanî Kavaidi, İmla ve İnşa, Mebad-i Kavaid-i Arabiye ve Farisiye, Muhtasar Tarihi ve Coğrafya, Müntehibat-ı Edebiye, Hesap ve defter tutma usulu, Resim, Ameliyat-ı Hayatiye (dikiş) , Tedbir-i Menzil (ev idaresi) , Musiki (mecburi değil). Erkek rüşdiyelerde olduğu gibi kız gayrimüslim rüşdiyelerde dini

[671] UNAT, *age*, s. 98
[672] Öztürk, "Rüşdiye", *DİA,* XXXV, c, s. 301
[673] Ergin, *age*, s. 457
[674] UNAT, *age*, s.100

dersler bağlı olunan dine göre ilgili dini otorite tarafından tayin edilen öğretmenler tarafından verilecek[675].

1286 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinin 31. maddesine göre sıbyan şahadetnamesi olan kızlar imtihansız Rüşdiye Mektebine kabul edilecektir. Şahadetnamesi olmayanlar ise imtihan olunarak alınacaktır[676].

Kız çocukları için meslek okulları açılması düşünülmüş ve bugünkü kız meslek liselerinin ilk temelleri bu dönemde atıldığını açıkça söyleyebiliriz. Demek bu dönemde sadece erkekler değil kızlara da meslek eğitim verilmiştir.

Davud Efendi'nin kendi günlüğünde İşkodra'daki herhangi bir Kız Rüşdiyesinden bahsetmediğini görüyoruz. İşkodra Vilayeti ve Devlet Salnamelerinde de İşkodra'da böyle bir okulun var olduğuna dair herhangi bir şey yazmamaktadır.

4.2. Özel Okullar

Daha önce kurulmuş bulunan ve 1851'de Encümen-i Daniş'in de eklenmesiyle genişleyen Daimi Maârif Meclisi, Meclis-i Maârif-i Umûmiyye adını almıştır. Bilahare 10 Şubat 1864'te Meclis-i Maârif-i Umûmiyye ikiye bölünerek biri Özel Okullar Dairesi diğeri Genel Okullar Dairesi olmuştur. Buna 1865'te Tercüme Dairesi de eklenmiştir.[677]

1856 Islahat Fermanı'na göre mektepler askeri ve sivil olarak ikiye ayrılıyordu. Bundan başka her bir cemaat, maârif ve harf ve sanayie dair milletçe mektepler yapmaya izinlidir. Fakat bu çeşit mekatib-i umumiyye'nin ders verme şeklini ve muallimlerini seçme işi, üyeleri padişah tarafından seçilmiş Türk ve ekalliyet bilginlerinden karma bir Meclis-i Maârif'in nezaret ve teftişi altında alacaktır.[678] Bu Nizâmnâme gayrimüslimler için açılacak rüşdiyelerin programını da belirlemiştir. Buna göre gayrimüslim milletlerin mezheple ilgili dersleri bağlı oldukları ruhani otorite tarafından tayin edilecek öğretmenlerce yürütülecek ve söz konusu dersleri bu

[675] UNAT, *age*, s. 100
[676] UNAT, *age*, s. 100
[677] MEB, *Dünden Bugüne Özel Öğretim Kurumları*, s. 20
[678] MEB, *age*, s. 20

milletlerin kendi dillerinde verilecek. Aynı zamanda Kavaid-i Arabiye ve Farisiye yerine kendi dilleri öğretilecektir.[679]

1286 Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesinin Birinci maddesinde Devleti Aliye'de mektepler iki kısma ayrılıyordu. Birincisi "Mekatib-i Umûmiyye" ki Nezaret ve Emr-i İdaresi Devlete bağlıdır. İkincisi Mekatib-i Hususiye (Özel Mektepler) ki yalnız devlete ve tesis ve idaresi fertlere ve yahut cemaate aittir.[680]

Daha sonra 1876'de ilan edilen Kanun-i Esasi'nin 15 maddesindeki "Emr-i Tedris serbestir" hükmüyle öğretim özgürlüğü ilkesini getirmiştir.

1876 Osmanlı-Rus Harbi sonunda Osmanlı Devleti yabancılara 140 milyon lira borçlanınca yeni baştan idâdî, ibtidai, ve rüşdi mekteb açamama durumuna düşmüş ve bu mektepleri açma ancak halkın varlığına dayanmıştır.[681]

II. Abdülhamid devrinde kaza ve kasabalarda yaptırılacak iptidai mekteplerin büyük olması ve buralarda gayrimüslim tebaa çocuklarının da eğitilmesi yolunda resmi kararlar, ilköğretimde de, orta öğretimde olduğu gibi Osmanlılık siyasetine önem verildiğini göstermektedir. Bunun gayesi, gayrimüslim çocuklara milli şuuru veren cemaat okullarının siyasi ve zararlı faaliyetlerini durdurmak ve aynı zamanda çeşitli din, mezhep ve ırktan olan ilkokul çağındaki Osmanlılık duygu ve düşüncesini aşılamaktı. Fakat bu tasarı gayrimüslim tebaanın tutumu yüzünden, gerçekleşme imkânını bulamadı[682].

4.3. İşkodra Vilayeti'ndeki Gayrimüslim ve Ecnebilerin Mektepleri

Osmanlı Devleti'nde Sıbyan ve diğer mekteplerin programları birbirinden farklı olmuştur. Bu eğitim kurumlarına III. Selim ve II. Mahmut (1808–1839) dönemlerinde çeşitli askeri okullar da ilave edilmiştir. Ancak bütün bu eğitim kurumları, yalnız Müslümanlara tahsis edilmiştir[683]. II. Mahmut, devleti dağılmaktan kurtarmak için İslam Birliğini sağlayacak halifelik makamını güçlendirmeye çalışmış.

[679] Öztürk, "Rüşdiye", *DİA,* XXXV, c, s. 302
[680] Cevat, *age*, s. 404; UNAT, *age*, s. 96
[681] MEB, *age*, s. 21
[682] Kodaman, *age*, s. 69
[683] Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi, s.168*

Ancak, Hıristiyan cemaatleri imparatorluktan çoktan kopmaya başlamış. II. Mahmut bunları ortak bir amaca birleştirmeye teşebbüs etti, ancak başarısız oldu. Çünkü 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın esasları birliği sağlamaktan uzaktı. Bu ferman bir anayasa hatta bir kanun değildi[684].

Tanzimat'a kadar, gayrimüslimler, çocuklarını yalnız kendi cemaat okullarına gönderebilme hakkı vardı. Gayrimüslim mekteplerin idare ettikleri okullar, tamamen müstakildiler. Gayrimüslimler, bu cemaat okullarında milli dillerinde eğitim yapmakta ve ders programlarını diledikleri gibi düzenleyebilirlerdi.[685]

Tanzimat'ın getirdiği Batı'ya açılma politikası ve ürettiği "Osmanlılık" ideolojisi, müslüman ve gayrimüslimlerin eşitliğini gerekli kıldı. Gayrimüslimler ilk defa 1841'de Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye girebilmişler. Tıbbiye'ye gayrimüslim öğrencilerin kabulünde, eğitimin Fransızca yapılması, hocalardan bir kısmının gayrimüslim hatta Avrupalı olması, gayrimüslimlerin yabancı dillere daha fazla ilgi göstermeleri ve doktor ihtiyacı gibi faktörlerin Osmanlılık siyasetinin de yararına geliyordu. Ancak gayrimüslimler başta dini taassuptan dolayı kendi çocuklarını Tıbbiye okuluna göndermekte tereddüt etmişler. Özellikle Museviler girmek istemiyorlardı.[686]

Diğer devlet okullarına gayrimüslim öğrencilerin kabulü, 1856 Islahat Fermanı'ın ilanından sonra gerçekleşmiştir. Devlet, gayrimüslim tebaanın çocuklarının eğitimini, bir kamu hizmeti olarak görmüş ve bunun gerçekleştirilmesi için din ve ırk ayrımı yapmaksızın her düzeyde eğitime önem vermiştir.

1869 Maarif-i Umûmiyye Nizamnamesinin 1. maddesine göre mektepler "Umumi Mektepler" ve "Hususi Mektepler" olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Umumi mektepler devlete, hususi mektepler ise cemaate bağlıdır. Nizamnamenin 3. maddesine göre her mahalle veya köyde bir Sıbyan Mektebi bulunacaktır. Eğer karye muhtelit, karışık ise iki tane olacaktır. Yine bu Nizamnamenin 4. maddesine göre Sıbyan

[684] Cevdet Küçük, "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Millet sistemi" ve Tanzimat" *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, 379
[685] Eryılmaz, *age, s.168*
[686] Eryılmaz, *age, s.170*

Mekteplerinin inşaat ve masrafların karşılanması gibi cemaatlerin heyetleri tarafından karşılanması gerektiğini söyler[687].

Rüşdiye Mekteplerine söz gelince 18. maddesine göre beş yüz haneyi geçen her kasaba ve ahalisi bütünüyle Müslüman veya Hıristiyan ise onlara has bir okul inşa edilecek. Eğer ahalisi karışık ise Müslümanlar için ayrı, Hıristiyanlar için ayrı Rüşdiyeler yapılacaktır. Sayısı yüz haneden az olan bir muhtelit karyede kendilerin has bir okulu olmayacaktır[688]. Davud Efendi'nin de bu maddeyi kendi günlüğünde zikrederek ona göre hareket etmeye çalışır. Nitekim Berkasa'daki Rüşdiye Mektebi inşa edilebilmesi için bu maddeye atfeder. Bunu kısaca aktarmaya lüzumlu olduğunu düşünüyoruz. 1288/1872 yılında İşkdora Valiliği'ne gelen bir yazıya göre Ma'ârif Nizam-namesi'nin on sekizinci maddesinde beş yüz haneyi mütecaviz olan Berkasa ehâlîsi sırf İslâm ise yalnız İslâm ve sırf Hıristiyan ise yalnız Hıristiyan için, eğer karışık ise İslâm ve Hıristiyan için başka bir Bâb Mekteb-i Rüşdiyye'nin inşası olacak. Bu vechile karışık kasabada Mekteb-i Rüşdiyye'si olacak sınıf-ı ehâlînin 'adedi yüz haneden ziyade olması musarrah bulunduğu hâlde bir mahalde müceddeden mekteb-i Rüşdiyye küşâd olunacağı beyan edilir.[689].

Günlüğün başka bir sayfasında, 23 Haziran 1288/ 5 Tammuz 1872 tarihinde her Mekteb-i Rüşdiyye'de ne kadar talebesi ve bunların oldukları, mahallerde kaç haneden ibaretti. Bunlardan ne kadarı İslâm ve ne kadarı Hıristiyan hanesi ve buralarda ne miktar Sıbyan Mektebi ve her Sıbyân mektebinde kaç çocuk olduğunu malumat isteniyor[690].

Bir sonraki maddeye göre ise mekteplerin inşaatı ve diğer masrafları Vilayet Maarif Sandığı'ndan karşılanacaktır[691]. Bu Nizamname gayrimüslimler için açılacak rüşdiyelerin programını da belirlemiştir. Buna göre gayrimüslim milletlerin mezheple ilgili dersleri bağlı oldukları ruhani otorite tarafından tayin edilecek öğretmenlerce

[687] Unat, *age,* s. 96
[688] Unat, *age.* s. 98
[689] Bk. Metin, S. 130
[690] Bk. Metin, s. 136
[691] Unat, *age.* s. 98

yürütülecek ve söz konusu dersleri bu milletlerin kendi dillerinde verilecek. Aynı zamanda Mekatib-i Kavaid-i Arabiye ve Farisiye yerine kendi dilleri öğretilecektir[692].

İdâdî mekteplerine gelince bu nizamnamenin 33. maddesine göre Mekatib-i Rüşdiye'yi ikmal eden Müslim ve gayrimüslim tebaanın İdâdîde karma eğitim görecekler ve masrafları, Vilayet Maarif Sandığı'ndan karşılanacaktır.[693] Ancak bu dönemde İşkodra'da İdadi Okulu bulunmadığı için Davut Efendi'nin ondan bahsetmedi.

Bu nizamnameye göre Müslümanlar ile gayrimüslimler, Sıbyan Mektepleri'nde ayrı eğitim yapacaklar. İkinci kademe olan Mekatib-i Rüşdiye'de öğretim kural olarak ayrı olacaktır. Genel dersler aynı olacak, ancak, dini dersler her milletin kendi inancına göre yapabileceklerdi.

Yine birkaç sene sonra yani 10 Ağustos 1292/ 22 Ağustos 1876 tarihinde İşkodra Mekatib-i Müfettişi Davud Efendi'ye gelen bir yazıda kendisinden İşkodra Sancağı'ndaki Sıbyan Mektepleri ne halde oldukları ve Rüşdiye Mekteplerine Hıristiyan çocukların gelip ders okuyanların var olup olmadığını araştırılmasını ve malumat verilmesini istenir[694].

1869 yılı Nizamnamesinin 129. ve 130 maddeleriyle Türk olsun olmasın Osmanlı tebaasının ve yabancıların özel okul açmaları ile ilgili hususlar düzenlenmiştir. Evvela muallimlerin elinde Maarif-i Umûmiyye tarafından veya Mahalli Maarif idaresinden diploma bulunması gerekir. İkincisi politika ve adaba muğayir ders okutulmayacak ve okutulacak kitapların Maarif Nezareti'nden tasdik edilmek üzere ve taşrada vilayet maarif idaresiyle vilayet valisi tarafından ve Dersaadet'te Maarif Nezareti tarafından ruhsat verilecektir. Bu üç şartı olmadıkça özel mekteplere inşaat izni verilmeyeceğini belirtilir[695]. II. Abdülhamid devrinde kaza ve kasabalarda yaptırılacak İptidai Mekteplerin büyük olması ve buralarda gayrimüslim tebaa çocuklarının da eğitilmesi yolunda resmi kararlar, ilköğretimde de orta öğretimde olduğu gibi Osmanlılık siyasetine önem verildiğini göstermektedir. Milli şuuru veren cemaat

[692] Öztürk, "agm", *DİA*, XXXV,302
[693] Unat, *age.* s. 100–101
[694] BOA, *MF. MKT. 42/18*
[695] Unat, *age*, s. 110

okullarının siyasi ve zararlı faaliyetlerini durdurmaktı. Fakat bu tasarı gayrimüslim tebaanın tutumu yüzünden, gerçekleşme imkânını bulamadı[696].

1876'da Kanun-i Esasi, yabancı okullara ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir. Ancak bu boşluğu Maarif-i Umûmiyye Nizamnamesi doldurmuştur. Hükümet gayrimüslim tebaanın ve yabancıların okullarını denetlemek için çeşitli tedbirlere başvurmuştur. Nitekim 1886'da müstakil bir daire "Mekatib-i Gayrimüslim ve Ecnebiye Müfettişliği" bile kurulmuştur[697].

1310–1311/1892-1893 yılı Maarif salnamesine göre İşkodra Vilayeti'nde gayrimüslimlere ait on tane İptidaiye Mektepleri var olmaktaydı. Bu on tane okuldan beş tanesi Rum yani Ortodokslara ve diğer beş tanesi Katoliklere ait olduğunu görüyoruz. Yine bu yıllarda İşkodra Vilayeti'nde beş tane Rüşdiye Mektebi bulunuyordu. Bunlardan üç tanesi Ortodokslara, diğer iki tanesi ise Katoliklere aittir[698]. Bir sene sonra bir Rüşdiye Mektebi açılarak altıya ulaşır[699].

İşkodra Vilayeti'nde gayrimüslim yani Katolik ve Ortodokslara ait okulları vardı. Katolik okulları, genellikle İşkodra Katolik mahallerinde, 1836 yılından itibaren açılmaya başladı. Misal olarak Vatikan'da okumuş Geg Kodhel'in İşkodra'da ilk Katolik öğretmeni sayılır. Kendisi bir okul açarak çocuk başından 2 ile 4 kuruş arasında veriliyordu. Bu okulun dışında Hamdi Bushati'nin kaydına göre İşkodra'da 11 özel katolik okulu bulunuyordu[700]. Özel okullar, Avrupa okul seviyesine ulaşmadığı için ve bu ihtiyacı karşılamak için Cezvit-Jezuit okulu açılmaya düşünülmüştü. Bu okul 1878'de açılarak masraflar öğrenciler tarafından karşılanmıştı. Daha sonra 1888'de Avusturya, bu okulun masrafları karşılamak için yılda 4000 frang veriyordu. 1909'da bütçesi daha da artırılmıştır[701].

1310-1311/1892-1893 yılı Maarif Salnamesine göre İşkodra'da yabancılara ait dört tane ruhsatlı İptidaiye Mektebi mevcuttu. Bunlardan ikisi Fransız ve diğer ikisi

[696] Kodaman, age, s. 69
[697] Eryılmaz, *age*, s. 175
[698] Maarif-i Umûmiyye Salnamesi (1310–1311), s. 50–51
[699] Maarif-i Umûmiyye Salnamesi (1311–1312) , s 52
[700] Bushati, *age*, II,39-42
[701] Bushati, *age*, II, 43

İtalyan okullarıydı. Yine İşkodra'da iki tane yabancı Rüşdiyesi var olup bir Fransız öbürü de İtalyan Okulu olduğunu görüyoruz[702]. 1317/1899 yılına ait Maarif Salnamesine göre İşkodra'da 1858'de bir Cezvit İdadisi açılmış. Yine bu yılda 57 öğrenciyle bir Franseskan Rüşdiyesi bulunuyordu. Bundan sonra 1861'de tekrar bir Françekan Rüşdiyesi açılmış. İtalya tarafından da 1888'de bir Rüşdiye Okulu açmış. Bu okulda 182 kız ve 302 erkek öğrenciye sahipti. Avusturya tarafından 1888'de Suvero İstimatiye, Cezvit ve Katolik İptidaiye Mektepleri açmıştı[703].

İşkodraya bağlı yerlerde Avusturya'nın da kendi okulları vardı. Avusturya'nın İşkodra'da ve Kosova'da kendi okullarını açma sebebi Katolik Arnavutları Sırplar'ın altına düşmemesi kendi himayesi altına aldı. Bu okullardan birkaç tanesi aşağıda zikredeceğiz:

Şiroka'da Paruvas Mektebi,

Sour Servites Sıbyan Mektebi. Bu okul 1894'de açılmış ve Ndoc Ronkali adıyla bir öğretmeni vardı.

Barbuluş'ta Paruvas Mektebi, 1902'de açılmış ve Luş Kola öğretmendi.

Zadrima'nın Dayç Köyü'nde Paruvas Mektebi 1902'de açılmıştır,

Buyan Kenarı'nın Dayç Köyü'nde Paruvas Mektebi 1903'de açılmıştır[704].

Dıraç'ta Katolik Erkek Mektebi ve Soeur de Charite Kız Mektebi,

Tiran'da Katolik Erkek Mektebi,

Kalmeti'de Soeur de Charite Kız Mektebi,

Selçi'de Paruvas Mektebi,

Milot, Reşeni, Oroşi, Troşan, Spaç Mektepleri[705].

4.4. Arnavutça Eğitim Meselesi

XIX. yy. Osmanlı İmparatorluğu'nun Arnavut bölgelerinde değişik okulları var olmaktaydı. Müslümanlar için Türkçe, Rumlar için Rumca, Katolikler için Latince[706],

[702] Maarif-i Umûmiyye Salnamesi (1310–1311), s. 54–55
[703] Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umûmiyye, 1317/1899, s. 922
[704] Kemal Beydilli, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar,* s. 52; Bushati, *age*, II, 47-49
[705] Beydilli, *age*, s. 52

Bulgar, Sırp, Ulah gibi okulları var olmaktaydı. Osmanlı Devleti çoklu bir yapıya sahipti. Azınlıklar ve Müslümanlar olarak ikiye ayrılıyordu. Azınlıklar yani gayrimüslimler kendi dilinde eğitim alabiliyorken Müslümanlar sadece Osmanlıca ve Arapça eğitim alabiliyorlardı. Ancak bu uygulama Arnavutlar için geçerli değildi. Çünkü Ortodoks Arnavutların Yunanistan ve Ortodoks kilisesi, Katolik Arnavutları Avusturya ve İtalya tarafından himaye edildiler. Bu yöntem Arnavut aydınları tarafından büyük bir tehlike olarak değerlendirildi. Onun için Arnavut aydınları, Balkanlar'daki milliyetçi hareketlerin ivme kazanmasına paralel olarak anadillerinde eğitim hakkı elde etmek için yoğun bir çaba içine girmişler. Bundan sıyrılmanın temel yolu eğitimdi[707].

1311–1312/1893-1894 Maarif-i Umûmiyye Nezâretinin yayınladığı salnameye göre İşkodra Vilayeti'nde 101 adet İslam Mektebi vardı. Bunların 72'si İşkodra Sancağı'nda bulunmaktaydı. İşkodra Sancağı'nda bulunan mekteplerden 62'si Usul-i Atîk (Eski Usûl), 10'u Usûl-i Cedîd (Yeni Usûl) ders programlarını takip ediyorlardı. Dıraç Sancağı'nda bulunan 29 mektebin 13'ü Usûl-i Atîk (Eski Usul), 16'sı ise Usûl-i Cedîd (Yeni Usûl) üzere eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Bu yıllarda İşkodra Vilayeti'ndeki mekteplerde 3319 öğrenci okumaktaydı.[708] 1905–1906 yıllarında İşkodra Vilayeti'nde mevcut olan ve Yeni Usûl üzere öğretim yapan İptidâî mekteplerinin sayısı 74'tü. Bunlardan 56'sı erkeklere, 9'u ise kızlara mahsustu[709]. Diğer vilayetlerin dâhil olmak üzere Devlet tarafından açılan ve çoğunlukta Müslümanların gittiği bu okullarda eğitim Türkçe ve Arapça idi.

1839 yılında Sultân Abdülmecit'in Batı ülkelerindeki gelişmelerden etkilenerek yayınlamış olduğu Tanzimat Fermanı'yla Osmanlı İmparatorluğu, hem modern hem de merkeziyetçi bir siyaset gütmek istiyordu. Tanzimat fermanı ve ardından gelen diğer reformlarla, İmparatorluğun Hıristiyan milletlerine ana dillerinde eğitim alma gibi özel haklar verildi. Arnavutlar tarafından daha önce kurulmuş Özerk

---

[706] Necip P. Alpan, *Prizren Birliği ve Arnavutlar,* s. 23; Ahmed Nezih Galitekin, *Şemsi Paşa, Arnavudluk ve İttihad-Terakki*, s, 21

[707] Kemal Yakut, "Arnavutluk Bağımsızlık Hareketlerinde Alfabe ve Eğitim Tartışmaları*" IRCICA,* s. 45

[708] Maarif-i Umûmiyye Salnamesi h.1311-1312, s. 47.

[709] Kodaman, *age*, s. 89

Paşalıklar, Tanzimat Reformuyla bir şey kazanmadılar[710]. Babı-ı âlî ve Avrupa Devletleri, Müslüman Arnavutları ayrı bir millet olarak tanımıyorlardı. Aynı zamanda Rum Kilisesi de Ortodoks Arnavutları da ayrı bir Milet olarak kabul etmiyorlardı. Özellikle Yunan milli devletinin kurulmasıyla bunları kendi himayesine almıştı. İstanbul Patrikhanesi ve yeni kurulmuş Yunan devletiyle Güney Arnavutluk topraklarında yaşayan Ortodoks Arnavutları Yunanlaştırmaya başladı. Böylece Ortodoks Arnavutlar için eğitim dili Rumca olarak uygulanıyordu. Güney Arnavutluk'ta Avrupai tarzda açılan yeni okullarda yapılan eğitim Rum Patrikhanesi, Osmanlı Devleti'nden bile daha fazla etkindi. Mesela 1878'de Ergerikastro ve Avlonya'da Osmanlı Devleti'nin 80 okulu varken 160 Rum Okulu mevcuttu[711]. Bu uygulamayla Arnavutları, Yunanlaştırmak amacıyla XIX. yy.'ın 40'larında Megali İdea'nın ortaya çıkışından itibaren başlamıştı[712]. Yine Arnavut Katolikleri, Viyana tarafından korunması için Papa XVI. Gregori da kabul etti. Arnavut Katolikleri, Katoliklere bağlı olduğu için Latin harfleri kullanıyorlardı[713]. Özel okul açmak yabancılar ve misyonerler dâhil herkese okul açmak serbesti.

Böylece Arnavutça eserleri, Latin, Arap ve Yunan harfleriyle yazılıyordu. XVIII. asrın ikinci yarısından XIX. asrın başlarına kadar birkaç orjinal alfabeler kullanılmaya teşebbüs edildi[714]. Bu alfabelerin arasında 1734'de Kostandin Kristoforidhi'nin 37 harfli Grek-Kiril, 1878'de Vaso Paşa'nın Latin harfleriyle alfabeler hazırlamışlar. 1801'de Yani Vreto'nun 30 harfli, Naum Vekilharci gibi birçok şahıs tarafından Arnavutça alfabeler hazırlanmıştır. Bu dönemde kırk kadar Arnavutça alfabe hazırlanmıştır. Bu alfabelerin yanında Davud Boriçi'nin ki da sayılır. Davut Boriçi, Arnavutların kendi dilinde kitapları okumak amacıyla 1861 yılında kaleme almıştır. Arapça ve Osmanlıca'da bulunmayan harfleri Arnavutça alfabesinde kendisi çıkartmıştır. Daha sonra ikinci defa bazı değişiklerle 1869 yılında yayınlanmıştır[715].

[710] Petrika Thengjilli, *Historia e Perandorise Osmane-Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, s. 209*
[711] Ali Arslan, "Arnavutça eğitime geçiş ve buna karşı Osmanlı Yönetimi'nin tavrı", *IRCICA*, s. 57
[712] Hajrullah Koliqi, *Historia e arsimit dhe e mendimit pedagogjik shqipetar*, s. 139–140
[713] Zija Shkodra, *Qyteti Shqiptar gjate rilindjes kombetare-Milli Aydınlık Sırasında Arnavut Şehri*, s. 73
[714] Shkodra, *age*, s. 79; Galitekin, *age*, s. 22
[715] BOA, DH. SAİD, 26/127; Luli Faik, Dizdari İslam, Bushati Nexhmi, *Ne kujtim te brezave*, s. 101

Kendisi bu alfabeyi yayınladığı zaman Arnavutların kısa bir zamanda kendi dilini yazıp okuyabileceğini söyledi.

Bu tablonun karşısında Arnavut aydınları iki yolun arasında kalmışlar. Ya tüm Arnavutları kapsayan bir alfabe ve Arnavutça dilinde eğitim kurumları yaratmak ya da Arnavutların birbirinden ayrı ayrı kalarak yabancı ülkelerin himayesi altına alınıp parçalanmaktı.

Bunun için II. Abdülhamit'in rızası ile 30 Eylül 1879 tarihinde Arnavut Cemiyet-i İlmiyesi kuruldu. Bu cemiyetin kurucuları arasında Naim ve Abdül Fraşeri, Vaso Paşa, Yani Vreto, Şemseddin Sami Fraşeri gibi şahıslar vardı[716].

Arnavutlar arasında alfabe üzerinde tartışmaların çıkışı, Namık Kemal'in tepkisiyle karşılaştı. Namık Kemal, Arnavutlara Latin alfabesi kullanma hakkının verilmesi halinde devletin parçalanma sürecinin hızlanacağını öne sürdü. Nitekim 30 Ağustos 1878 tarihili bir mektubunda memlekette mevcut olan lisanların kendine has birer alfabeleri oluşturması bir silah-ı manevî teslim edileceğini savunarak karşı çıktı. Dil, bir kavmin diğerine inkılâbını men için belki diyanetten bile daha metin bir sed olduğunu söyledi. Eğer bunlara karşı bir yol izlenir ise 20 yıl sonra Müslüman unsurların kendi dillerini unutacaklarını ve Osmanlıcılığın savunucusu olacaklarını açıkladı. Ancak Arnavut aydınları üzerine etkili olmadı[717].

Priziren İttihadı'nın Arnavutça eğitimi ile ilgili Şemsettin Sami'nin 1878 yılının Temmuz'da Tercüman-ı Şark Gazetesi'nde yeni meşrutiyete göre her millet kendi dilini yazmaya ve öğrenmeye hakkı var olduğuna göre her millete serbest eğitim yapılmasını savundu.[718] 1869 Maarif-i Umûmiyye Nizamnamesinin 23. maddesine göre de derslerden Umur-i Mezhebiye dair dersler her milletin kendi lisanı üzere takrir olunacak ve kendi lisanları dahi okutturulacaktır[719]demesiyle Şemsettin Sami'nin 1878'de her millet kendi dilini yazmaya ve öğrenmeye hakkı var olduğunu savundu.

---

[716] Arslan, "agm", *IRCICA*, s. 58
[717] Yakut, "agm", *IRCICA*, s. 31
[718] Koliqi, *age*. 139-140
[719] Cevat, *age.* s. 409*;* Jashar Rexhepagiq, *Sami Frasheri de pedagogjia e tij*, s. 20, 65

Hasan Tahsin, Arnavutça'nın öğrenimi Arap dışı harfleriyle öğrenilmesi bir sakıncası olmadığı ve Kuran-i Kerim'e aykırı olmadığını savunuyordu. Ona Şemseddin Sami Yani Vreto gibi entelektüeller de katılıyorlardı[720].

10 Haziran 1878'de kurulan Priziren Arnavut Birliği'nin önemli ilkelerden bir de eğitimin yayılması ve okullarda Arnavutçanın tedris olmasıdır. Yine eğitimin geliştirilmesi ve kamusal binaların yapılması için vilayet gelirlerinden karşılanması isteniyordu.

1878'de Prizren Birliği'nin Kararnamesine göre konumuz ile ilgili aşağıda iki şıkta verebiliriz:

Eğitim devletin her tarafına yayılmasını ve okullarda Arnavutça tedris olmasını istendi ve Vilayetin gelirlerinden yeterli miktarı eğitim ve matbaacılık için ayrılmasını istendi[721].

1 Kasım 1878 tarihinde düzenlenen Debre Kongresi'nde çıkan kararın iki maddesinde, Arnavutça eğitimin yayılması ve masrafları vilayet gelirlerinden karşılnamsı istendi[722].

Görice (Korça'da) Arnavutça okulun açılışı Arnavut eğitim tarihi için bir dönüm noktası sayılır. Bu tarihten önce Arnavutça okullar vardı, ancak bu defa resmi bir okul oldu. Bu tarihten sonra diğer şehirlerde de Arnavutça okulları da açılmıştı.[723] Şemsettin Sami, Arnavutların Slav ve Yunan nüfuzu altına girme olasılığı dolayısıyla Arnavut halkının söz konusu iki kuvvete karşı direnebilmesinin ancak kendi dillerinde eğitimin serbest bırakılması ile mümkün olacağını söydi.[724]

Grek ve İslavlara karşı toprakları korumak için harekete geçen Arnavutlara edebiyat ve kültür alanında 1879'da kurulan Arnavut Cemiyet-i İlmiyyesi'nden gelmişti. Bu cemiyetin hedefi bütün Arnavutları anlayacağı standart bir dil oluşturmaktı.

---

[720] Buda, Frasheri, Myzyri, Pollo, Prifti, Shpuza, Thengjilli, *Historia e Popullit Shqiptar-Arnavut Halk Tarihi,* II, 128
[721] Rexhepagiq, *age.* s. 284
[722] Frasheri, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit-Arnavut Prizren Birliği (1878-1881),* s. 171
[723] Unat, *age.* s. 97
[724] Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar,* s. 395

Bu cemiyet tarafında bir (Abetare e gjuhës Shqipe-Arnavut Dili Alfbesi) alfabe hazırlanmış ve "İstanbul Alfabesi" olarak tanınmaktadır. Şemseddin Sami'nin önderliğinde 36 harfli Latin kökenli Arnavut alfabesi diğer üyelerce de benimsendi[725]. Ancak alfabe, Osmanlı Yönetiminin Prizren Arnavut Birliği'ni dağıtması, Ortodoks Rum Patrikhanesinin ve Vatikan'ın bu ulusal uyanışına tepki göstermeleri üzerine rafa kaldırıldı. Yine eskiden olduğu gibi Müslüman Arnavutların Arap, Ortodoksların Yunan ve Katoliklerin ise Latin alfabeleriyle yayına yapmaları esası uygulandı[726]. 1885 yılında ayaklanan Arnavutlar, Arnavutça eğitim konusunu da gündeme getirmişler ve Abdülhamid Arnavutça eğitim veren okulların açılmasına izin vermek zorunda kalmıştı. Kuzey Arnavutluk'taki Katolikler daha önceden Arnavutça eğitim almaya başladılar ve koruyucuları olan Avusturya-Macaristan burada Slavların yayılmasını önlemek için Arnavut ulusal bilincinin güçlenmesi sağlamaya çalışmış ve Arnavutça eğitimini desteklemiştir[727]. Ancak II. Abdülhamit'in Müslüman Arnavutların Arnavutça okumalarını yasaklaması üzerine bu çabalar yarım kaldı. Bu yasaklamanın hemen sonrasında Görice'de Arnavutça özel okulu açıldı[728].

Rum Ortodoks kilisesi'ne mensup din adamlarının Arnavutlar aleyhine faaliyet göstermeleri üzerine, Rum din adamları Arnavut silahlı güçlerinin hedefi haline geldi. 1905'te Manastır'da Arnavut Özgürlük Komitesi kuruldu. Bir yıl sonra Gorice'nin Rum Metropoliti'ni öldürdüler. Rum Patrikhanesi, Ortodoks Arnavutları kendi dilinde eğitim almaları yasakladı, hatta yabancıların Arnavutça okul açmak isteyenleri de bırakmak istemedi. Nitekim Arnavutluk'un güneyinde Gasper adıyla bir İtalya'nın Arnavut lisanını talim etmek için Korfu Adası'nda bir mektep açmaya faaliyetinde bulundu. Ancak Yunan hükümeti tarafından izin çıkmadı. Mektebin açılışına izin çıkmadığı mezkûr adamın İtalyanca-Arnavutça dillerinde bir gazete yayınlamaya faaliyette olduğunu raporu İstanbul'a ulaşmıştı[729].

Bu dönem zarfında Arnavutça eserlerinin basımı ve satılmasının da yasaklanması üzerine, Arnavut Mültecileri tarafından Balkanlar'daki kültürel merkezi,

[725] Frasheri, *age,* s. 172-175; Yakut, "agm", *IRCICA*, s. 32
[726] Yakut, "agm" s. 32
[727] Çelik, *age*. s. 306
[728] Yakut, "agm", s. 46
[729] BOA, Y.PRK. EŞA, 48/51

Bükreş'te olmuştur. Bu cemiyetin matbaasında (1881-1904) 25 adet Arnavutça kitap basılmıştı[730]. Bunun gibi Mısır'da "Bashkimi" (Birlik) adlı Arnavut Milli Cemiyeti kurulmuştur. Arnavut yazısının yayılmasında önemli bir yeri de İngiliz ve Yabancı İncil Cemiyetleri teşkil ediyordu. Bu cemiyet, İncil'in Arnavutça'ya tercümesi işini üstlendi[731]. Arnavutça İnciller hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlardan satın alınıyordu. Bunun gibi durumlar karşısında Şeyhülislam, Mezamir-i Davud adlı kitabın Rumca harflerle ve Arnavutça lisanında yayınlanması şeran caiz olmadığını ilan etti[732]. Mart 1910'da Tiran ulema ve Müslüman halkı Şeyhül İslamlıktan Latin harflerinin kabulünde din bakımından din bir sakınca olup olmadığını sordular. Şeyhülislam, "Latin hurufunun kabulü ve İslam okullarında tedrisi asla mukarin-i cevâz-ı şer'i-i âli olamayacağı cevap vermişti. Arnavutluk'taki tüm müftülere Latin alfabesinin kabul edilmemesi konusunda bir talimat da göndermiştir[733]. Bu fetva üzerine mesele daha kızıştı ve Arnavutluk istiklalini ilan edene kadar önemini korudu[734]. 17 Nisan 1318/ 1 Mayıs 1902 tarihinde İşkodra'da Latin harfleriyle Arnavutça bir alfabe hazırlanmış ve Cezvit Katolik Matbaasında yayınlandığına dair İstanbul'a bilgiler ulaşmıştır. Bu belgenin devamında Müslüman çocuklarının de bu alfabeyi kullanmalarına fırsat vermemek için Rüşdiye Mektepleri'nde Fransızca ve Almanca dersleri konması arz edilir. Aynı zamanda Müslüman çocukları, yabancı liselerine gitmemeleri için İşkodra'da bir an evvel bir Mekatib-i İdadi-i Askeriye inşasına müsaade edilmesini arz edilir[735].

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin II. Abdülhamid rejimine yönelik II. Meşrutiyet'in tekrar ilan edilmesinden sonra Kanun-i Esâsi'nin 108. Maddesinde belirtilen vilayetlerin yetkilerinin genişletilmesi ve bunların görevlerin ayrılması esasına göre yönetileceği sözünün verilmesi etkili oldu ve Arnavutçanın kullanılacağı beklentisine girmişlerdi[736]. Ancak Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra sesler

[730] Bartl, *age*, s. 247
[731] Bartl, *age*, s. 246
[732] BOA, Y.MTV, 97/31
[733] Galitekin, *age*, s. 22; Banu İşlet Sönmez, *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, s. 144; Bartl, *age*, s. 289
[734] Galitekin, *age*, s, 22
[735] BOA, Y.MTV, 230/26
[736] Yakut, "agm", *IRCICA*, s. 47

çıkmaya başladığı için İttihat ve Terakki Cemiyeti, iptidai okullarda Türkçe'nin yanında Arnavutça'nın da öğretilebileceğini bir genelge yayınladılar[737].

II. Abdülhamit'nin gecikmeden mevcut okullarda Arnavutça lisanını koymaya başladı. Bunun için Priştineli Mebusu Hasan'ın isteğiyle Üsküp Arnavut Kulübü kurulmuş. Bu kulüp Kosova Vilayeti'ndeki okullara bakacaktı. Bu kulüp ise İstanbul'daki İttihat Arnavut Kulübüne karşı sorumluydu. Bu kulübün düzenlediği en önemli faaliyetlerinden biri de Manastır'da Müslüman, Ortodoks ve Katoliklerden oluşarak bir Arnavut Milli Kongresi'nin açılması[738]. 1908'de düzenlenen kongre geçici olarak İstanbul Alfabesi ve İttihat İşkodra Alfbesi olmak üzere iki alfabe kullanılmaya karar verildi. Ancak Hasan Priştina, Necip Draga, Hoca Kadri, Bayram Curri gibi aydınları bir alfabenin ortaya çıkacağı ümitteydiler. Manastır'da çıkan karar, Arnavut eğitimi ve kültürünü ikiye ayırıyordu. Bu iki alfabenin ortaya çıkmasıyla Müslümanlardan bir kısım insanlar tarafından üçüncü Arnavutça Arap harfleriyle bir alfabe çıkartmaya karar verdiler[739]. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte Arnavut klüpleri kısa sürede Arnavutluk'un çeşitli yerlerde Arnavut okullarının açılmasını sağlamışlar. Kasım 1908'e gelindiğinde Arnavutluk'ta faaliyet gösteren 15 gündüz ve gece okulu bulunmaktadır[740].

Arnavut milliyetçileri bu karara sevinirke İşkodra ve Kosova veilayetlerindeki muhafazakâr Müslümanlar ve güneydeki Yunan tarftarı Ortodoklar başkanlığın kararının hayata geçirilmesini engellemek için çaba harcarlardı[741].

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Arnavutların Latinceye dayanan İstanbul Alfabesi'nin benimsenmesine karar verildiği için bir sene sonra 23-28 Temmuz 1909 tarihinde Debre Kongresini düzenlendi. İstanbul'da alınan karar üzerine Türkçe-Arnavutça kararı, bu kongrede onaylanması istendi[742]. Bu kongreden birkaç karar çıktı. Medreselerin ıslah edilmesi, çeşitli alanlarda bir Darülmuallimin'in açılması, Avrupa

[737] Abdyli, *age, IRCICA,* s. 64; Kemal Yakut, "agm", *IRCICA*, s. 47
[738] Arslan, "agm", *IRCICA*, s. 65
[739] Abdyli, *age,* s. 65
[740] Sönmez, *age,* s, 100
[741] Bülent Bilmez Can, "100. Yılında Manastır Kongresi (14-22 Kasım 1908)", *Toplumsal Tarih,* sayı 179, Kasım 2008, s. 24
[742] Abdyli, *age,* s. 66

standardına göre İstanbul'da bir Darülfününun açılması, İptidaiye ve Rüşdiye Mekteplerinin açılması, Arnavutça'nın tedrisi serbest olması gibi talepler çıktı[743]. Bu kongrenin ardından Elbasan'da 2-9 Eylül 1909 tarihinde I. Arnavut Okul Kongresi adıyla tanınan bir kongre düzenlendi. Bu kongrede talepler daha da geliştirildi ve Latin alfabesinin seçilmesi yeniden tasdik edildi ve bir öğretmen yetiştirme okulun açılması karar alındı[744]. Ayrıca kongrede dil birliğinin sağlanması amacıyla Elbasan Şivesinin benimsenmiş olması, kitap vb. yayınların bu şive ile bastırılmasına karar verildi[745]. Bu arada Elbasan'da bir Darülmuallimin açıldı. Bu okula, yurtdışında yaşayan Arnavut diasporasından yardımlar da gelmeye başladı. Nitekim Boston'da yayınlayan "Dielli" (Güneş) adlı gazetesinin bu okula yardım edenlerin isimleri ve ne kadar para verdikleri gösteriyordu[746]. Jöntürk hükümet çevreleri tarafından düzenlenen Debre Kongresi, Osmanlıların birliğinin bir gövde gösterisi olarak düşünülmüştü. Ancak Elbasan Kongresi'nin hedefleri, tamamen Arnavut milli meseleleriydi[747].

Bu durumun karşısında Osmanlı Meclisi'nde bulunan Arnavut Mebusları ikiye ayırılarak Arap ve Latin harflerini savunmak için beyannameler yayılnadılar[748]. İlk grupta on üç mebusu, Arap alfabesini savunurken, ikinci grupta on iki mebusu, Latin harflerinin kullanılmasını savundular. Latin harflerini savunanlar arasında İsmail Kemal, Priştineli Hasan, Necip Draga, Yanyalı Müfit Bey'lerdi.

Meşrutiyet'in ilanı ile Arnavut İttihat (Bashkim) kulüplerinin İslam çocuklarını Latin harfleriyle okutmaya başladıklarını gören İttihat ve Terakki hükümeti ve firkası başlangıçta bu çalışmayı desteledi ve yardım etti. Fakat sonraları ayrılma propagandalarından korkarak alınan kararı geri aldı. Böylece Arap harfleriyle Arnavutçanın yayılmasını isteyenleri destekliyordu. Öbür alfabeleri ise yasakladı[749]. İpek Mebusu Mahmud Bedri Bey, Arnavutlara yaptığı çağrıda Arnavutların kullandıkları Arap harflerini terk edilmesi halinde Katolikliğin hızla yayılacağını ve

[743] Faruk İlkhan, "Debre Kongresi", *Simurg,* sayı,1, 1999, s. 207
[744] Arslan, "age*", IRCICA,* s. 65
[745] Sönmez, *age*, s. 141; Yakut, "agm", s. 35
[746] "*Dielli"* (Güneş Gazetesi), Boston, April, 29, 1910, s. 2
[747] Bartl, *age*, s. 287
[748] Galitekin, *age,* s. 22
[749] Süleyman Külçe, *Osmanlı tarihinde Arnavutluk,* s. 394; Galitekin, *age,* s. 22

çocukların ergenlik çağına kadar Latin harfleriyle zehirlenmemesini istedi. Ancak Denizli Mebusu Fraşırlı Gani Bey, bu tezleri çürütmeye çalışarak Avusturya'nın Arnavutluk için tehlike oluşturmadığını, Arnavutluk'un Sırp ve Yunan tehlikesiyle yüz yüze olduğunu belirterek, Avusturya'nın alfabe ve eğitim konusuna olan ilgisini meşrulaştırmaya çalıştı[750]. Hüseyin Cahit, Arnavutlarla Türklerle yüzyıllardır etnik köken farklılığı gütmeden yan yana yaşadıklarını belirterek, son dönemde Türkler'in Arnavutlar'ın okullarını kapattıkları ve Arnavutça'nın tedrîsine engel oldukları bu beraberliğe zarar verdiğini açıkladı. Ona göre ülkenin her tarafında Arapça, Ermenice, Rumca eğitim veren okullar açılırken, Arnavutluk'ta Arnavutça eğitimin engellenmesine çalışmak anlamsızdı. O, bu değerlendirmeden sonra Arnavutların alfabelerini değiştirmekle ne Türklüğe ne de Müslümanlığa aykırı harekette bulunmadıklarını, hatta kısa bir süre içerisinde dağda çobanlık yapan Arnavut köylülerin okuyup yazabileceklerini, oysa Türk köylüsünün cahil kalmaya devam edeceğini öne sürdü. Hüseyin Cahid'in Türklere de Latin alfabesini önermesi, Arnavutlar arasında memnuniyetle karşılandı[751].

Bu durumun karşısında 2-3 Nisan 1910 tarihinde II. Manastır Kongresi düzenlendi. Kongrenin ana meselesi yine alfabe oldu ve katılanlar beş maddelik bir beyanname üzerinde ittifak etmişler[752]. Bu kongre, bugün de var olan Arnavut alfabesini, Arnavut lisanında kullanılacağı kararlaştırıldı.

İttihat ve Terakkî yönetimi Müslüman Arnavut kamuoyunu hedef alan propaganda yoluyla başarı sağlayamayınca güç kullanma yöntemi başvurmuş. Arnavutça eğitim veren okulları ve Manastır, Selanik ve Görice'deki basımevlerini kapatmış ve Arnavutça'yı devlet okullarının programından çıkatmıştır. Buna karşı yurtdışındaki Arnavut kolonileri protestoya başvurmuşlar. Boston kolonisi Ekim 1910'da Osmanlı Meclisi'ndeki Arnavut mebusları istifa etmeye davet etmiştir. Bu baskı dönemi sekiz ay sürmüş.[753].

[750] Yakut, "agm", *IRCICA*, s. 37
[751] Yakut, "agm", *IRCICA*, s. 38-39
[752] Bartl, *age*, s. 290
[753] Sönmez, *age*, s. 145

Osmanlı Hükümeti Arnavutların ısrarlı talepleri karşısında 2 Ağustos 1911 tarihinde okullarda Kuran ve Din ilimleri Arapça okunmak şartıyla diğer alanlarda Arnavutça eğitim ve Latin alfabesinin özel okullarda serbest bırakılması kararı aldı[754].

30 Nisan 1330 tarihinde Maarif Nezaret-i Meclisi tarafından alınan kararında bu seneden itibaren Yanya, İşkodra ve Manastır vilayetlerinde idâdî mekteplerinde Arnavutça öğretimi başlayacağını zikredilir[755].

Bu dönemlerde Osmanlı Devleti'nin yani (1908–1912) yıllarında İşkodra Vilayeti'nde birçok Arnavutça okulları açıldı. 12 Eylül 1912 yılına ait bir belgede Arnavutluk'ta bulunan liselerde mahalli olan Arnavutçanın ders olarak okutulması için Maarif Nezareti bütçesinin ilgili kalemlerine ödenek ilavesiyle ilgili kanun teklifi yapıldı[756]. Görülüyor ki bu yıllarda Arnavutçanın okullarda resmi dil yapılması hükümet tarafından ciddiye alındı. 1326.

Verilen bu haklar Arnavutlar'ı memnun etmedi ve en sonunda İsmail Kemal tarafından Arnavutluk'un bağımsızlığı 28 Kasım 1912 tarihinde Avlonya'da ilan edildi.

Her ne kadar Arnavutça geç dönemde resmî dil yapılmışsa da Davud Efendi'nin yaşadığı dönemde Arnavutça bilen öğretmenlerin alınması ön plandaydı. Nitekim Davud Efendi'nin günlüğünde Maârif-i Umûmiyye'den İşkodra Vilayeti'ne gelen bir yazıya göre Tiran Rüşdiye Mektebi için Arnavut diline vakıf olan birinin muallim-i evvelliğine tayin edilmesini söyledi. Yine günlüğünde başka bir belgeye göre Akçahisar Kasabası'nda ahali tarafından inşa edilecek Rüşdiye Mektebi için Arnavut lisanını bilen bir muallimin tayin edilmesi istendi. Günlüğünün başka bir sayfasında ise Rüşdiye öğretmeni için mektepte öğretmenin Arnavut lisanını bilmesi gerekli olduğunu söylenmektedir[757]. Bu devirde Osmanlıca ve Arapça kitaplarla çalışılıp öğrencilerin anlamadıkları yerlerde Arnavutça bilen Hoca tarafından anlatılmış olabilir. Arnavutçayı bilen öğretmenlerin lüzumu göründüyse de eğitim ders programı Arnavut dilinde değildi. Çünkü kendi günlüğünde herhangi bir Arnavutça "elif-Ba" veya eğitim kitabı zikredilmemektedir.

---

[754] Abdyli, *agm,* s. 87
[755] BOA, MV, 227/202
[756] BOA, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk,* s. 433
[757] Bk. Metin. s. 116, 132, 156

4.5.Devlet Hazinesi tarafından karşılanan sünnet

İşkodra Cibali taraflarında Müslüman çocukların sünnet edilebilmeleri için gereken masraflar Osmanlı Devleti hazinesinden karşılandı. İmparatorluğun diğer bölgelerinde böyle bir uygulama var olup olmadığını bilmiyoruz. İşkodra'nın Cibal (dağlık bölgeler) taraflarındaki halkın büyük bir kısmı Hıristiyan'dı. Muhtemelen o dönemde dini hayattan uzak kalan oranın ahalisi, İslam'a yakınlaştırılması için böyle bir faaliyet yapılımıştır.

Davud Efendi'yi, 1286/1869 yılında Cibal ahalisinin çocukları için düzenlen sünnet komisyonun başkanı olarak da görüyoruz. O, defterinde kendini sünnet komisyonu başkanı (reisi) olarak birkaç defa zikretmektedir[758]. Yine 1288/1873 yılına ait günlüğün başka bir sayfasında Dukagin taraflarında sünnet edilecek çocuklar için hazırlanan elbiseler için İşkodra Mal Sandığı'ndan 2986 kuruş verilmesinin onaylandığını ve Davud Efendi'yi sünnet komisyonunun reisi olarak da görüyoruz[759]. Davut Efendi'nin İşkodra Eğitim Müfettişi olduğu sıralarda bu görevin ona yüklenmesi devlet içerisinde ayrıca bir sosyal rolünün olduğunu gösterir. O dönemde İşkodra Malesiyası'nda (Dağlarda) yaşayan Hıristiyanlardan farklı olmasına ve Avusturya misyonerlerine karşı bu toplu sünnet olayıyla direnmesine vesile oldu.

Ahmed Cevdet Paşa'nın Tezakir'inde İşkodra Malesiyalarında inşa edilmiş mekteplerde okuryazar çocuklar meydana geldiğini ve bu vesileyle oralara sünnetçiler gönderilerek talep edenlerin sünnet edildiğini ve az bir vakit zarfinda gerek bu mektep talebeleri ve gerek ahaliden sünnet olunanların adedinin beş bin yüz yetmiş kişiye ulaştığını söyler[760]. Bu konuyla ilgili Davud Şükrü'nün günlüğünde de İşkodra Cibali'nde mektep öğrencileri ve ahalisi için beş bin kişinin sünnet edildiğini ve sünnet için dikilecek elbiseler için yüz bin kuruşun İşkodra Muhasebesi'nden verildiği ifade edilir. Bunlardan 78885 kuruş sünnet edilmiş çocuklar için ve 21115 kuruş ise henüz sünnet edilmemiş çocuklar için ayırdığını söylemektedir[761]. Yine başka bir yerde, Ahmet Cevdet Paşa'nın İşkodra ile ilgili hazırlamış olduğu raporda Davud Efendi'nin,

[758] Bk. Metin, s. 6
[759] Bk. Metin, s. 48
[760] Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir-i Cevdet,* II, 214
[761] Bk. Metin, s. 5

İşkodra Malisyalarında birer cami-i şerif ile birer sıbyan mektebinin inşası ve hocalarına maaş tahsisi ve Malisyalarda sünnet olunmak isteyenler için sünnetçiler göndermeye karar verdiğini söyler[762].

İşkodra Malesiyası'nda sünnet olunacaklara elbise vs. verilecek ve komisyonun mazbatasıyla ve gerek muvakkat senedimiz ile İşkodra Mal Sandığı'ndan alındı. Defterin 30. sayfasında yapılacak sünnet harcamaları ayrıntılı bir şekilde verilmektedir, ancak biz sadece son miktarını (75735 kuruş) veriyoruz[763].

Yine 1286/1869 senesinde İşkodra Cibal (Malisiya) taraflarında çocukları sünnet etmesi için seçilen cerrahların isimleri, ne kadar çocuğu nerede sünnet edecekleri ve Hıtan Komisyonundan verilecek masraflardan bahsedilmektedir. Cerrahlara adam başına beş kuruş verilmesi Hıtan Meclisi'nden tensip kılınmıştır. Boks, Dragoç ve Raş'da sünnet edecek cerrahların isimleri Çuf Hali, Rustem Lupiç, Ahmed Uyka Çan Reçi'dir. Boks'ta 72 kişi, Dragoç'ta 36 ve Raş'ta 11 ki toplam 119 kişidir. Kişi başına 5 kuruş verildiğine göre toplam 595 kuruş cerrahlara verilmiştir. Defterin başka sayfalarında Boks, Dragoç ve Raş'ta sünnet edilen çocukların isimleri verilmektedir. Sünnet olunan çocukların en küçüğü 1 ve en büyüğü 35 yaşındadır.[764] Burada büyük yaşlarda sünnet edilen çocuklar dikkatimizi çekmektedir. Ahmet Cevdet, bu mesele ile ilgili İşkodra Cibali'nde sünnet edilen beş bin kişinin içinde yüz yaşını otuz kişi bulunduğunu ifade eder. Bu vesileyle İşkodra hükümetine mahremane olarak yazılan tahriratı aşağıda vermeyi lüzumlu görüyoruz: *"Bu keyfiyet sahîhen mesnûn olunacak hâlâttandır. Fakat bu misillü sinn-i şeyhûhete vâsıl olmuş âdemlerin icrây-i hıtânları demek dahi muvâfak-ı mizâc-i mevki' olamaz ise de böyle müsinn âdemlerin icrây-i hitâna şer'an mecbûr olmadıkları kendilerine lisân-ı münâzevât ile ifâde olunarak Müderris Sâlih ve Ahmet Efendiler gibi ba'zı zevât ile bi'l-müzâkere hâkimâne bir yol ittihâzı gibi vârid-i hâtır olarak sûret-i mahremânede ihtâra ibtidâr olunur"*[765].

XIX yy.da yaşayan Abdülaziz Efendi'nin, kendi kitabında da sünnet meselesine yer verir. Ancak, o, sünnetin nasıl kutlandığını bize bildirir. Konumuzla

[762] BOA, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk*, s. 279
[763] Bk. Metin, s. 31
[764] Bk. Metin, s. 90–92, 108
[765] Cevdet Paşa, *age*, II, 214

ilgili tek faydalanabilecēğimiz şey o dönemdeki çocukların sünnetinin ekseriya yedi, dokuz, on bir yaşlarında yapıldığını ve tekli senelere rastlamasına dikkat edildiğini söylemesidir. Sünnetin yapılma zamanının, ilkbahar veya sonbahar mevsimlerinde ve sünnet edilecek çocukların sayılarının bir, üç, beş, yedi gibi tek rakamlı olması gerektiğini bildirir[766].

Müsellim karyesinde cerrahın ismi Rustem Lupçi'dir ve burada 16 kişi sünnet edileceğine göre kendisine 80 kuruş verilmiştir. Yine başka bir sayfada bu kişilerin isimleri verilmektedir. Burada da değişik yaşlarda sünnet edilen kişilerin var olduğu görülüyor.[767] Ancak burada isimleri zikretmeyeceğiz.

Grija, Koplik-i Zir ve Bala'da 502 kişi sünnet edildi ve 2510 kuruş harcandı[768]. Reç Cebeli'nde sünnet edecek cerrahların isimleri Podgoriçeli Osman Usta, Çuf Hali, Rustem Lupiç, Liç Pult Çano Reçi ve Elbasanlı Hasan Usta'dır. Burada 271 kişi için toplam 1355 kuruş cerrahlara verilmiştir. Yine Lupiç Karyesi'nde cerrah Ahmet Uyka tarafından sünnet edilen 18 kişi, kendilerine kişi başına 5 kuruş verilmiştir[769]. Loha ve İşkrel'de 316 kişi sünnet edildi. Gölkenarı ve Kastrat'ta 260 nefer olup kişi başına 5 kuruş verildiğine göre toplam 1300 kuruş cerrah Mat Uyka, Hüseyin Hali ve Kasım Pult'a verilmiştir. Tuz, Gruda, Lupin, Lumaro, Luhar, Korda Budan ve Verayna taraflarındaki sünnetçilerin isimleri Yusuf Hali, Rustem Lupiç, Hasan Reç ve Şaban Muslim'dir. Tuz'da 108, Gruda ve sairede 336 olmak üzere toplam 494 kişi sünnet edildi[770]. Domen ahalisini Yusuf Hali ve Rustem Lupiç sünnet etmişti. 98 kişi sünnet edildiğine göre 485 kuruş masraf yapıldı. Dargiri ahalisini yine Yusuf Hali, Rustem Lupiç, Hüseyin Hali ve İlbasanlı Hasan Usta sünnet etmiştir. Burada 139 kişi sünnet edildi. Repişt'te 81 kişi Liç Pulti tarafından sünnet edildi ve 355 kuruş kendisine verildi. Kutra'da ise 49 kişi Rustem Lupiç tarafından sünnet edilmişti. Vorfa'da 50 çocuk Yusuf Hali tarafından sünnet edilmiştir. Reyol, Linay, Ağrac ve Lipuruş ahalisini sünnet eden cerrahların isimleri Yusuf Hali, Rustem Lupiç, Hüseyin Cani ve Kasım Pult'tır. 139 kişi

[766] Abdülaziz Efendi, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri,* s. 39
[767] Bk. Metin. s. 92, 108
[768] Bk. Metin. s. 108
[769] Bk. Metin. s. 109
[770] Bk. Metin. s. 110

sünnet edildi ve kişi başına beşer kuruş alınarak toplam 695 kuruş masraf yapılmıştır[771]. Davud Şükrü'nün defterindeki başka bir sayfada, İşkodra'daki Cibâl-Malesiyası'nda sünnet olunanların adediyle tarih ve köylerin isimlerini vermektedir. Burada 2543 kişinin sünnet edildiğini söylemektedir[772].

İşkodra Vilayeti'nde bu projenin gerçekleştirebilmesi için Hıtan komisyonu üyelerine, taşıt ücreti, yol masrafları gibi harcamalar planlanmıştır. Mesela gidilen yerlere yol harcamaları ve taşıt için Hacı Hayretin Ağa'nın hesabına göre 2005 kuruş ödenmiştir. Yine bu sayfada Hacı Ahmet Efendi'nin hesabına göre 1002,5 kuruştur[773].

Davud Şükrü'nün defterinde sünnet ile ilgili harcamalar sadece bundan ibaret değildir. Sünnet edilen şahıslara köylere göre çarşaflar diktirilip dağıtılmaktadır. Bu kısımda, defterinde zikredilen köylere ne kadar çarşaf verildiğini zikretmektedir. Mesela Boks karyesinde 193 çarşaf verildi. Dragoç'ta sünnet edecek sünnetçilere 79 çarşaf verildi. Raş'ta ise 30 çarşaf verildi. Turuş'ta Çano Reçi'ye sünnet edilecek kişiler için 11 çarşaf verildi. Müsellim karyesinde cerrah Rüstem Lupiç'in sünnet ettiği adamlara 16 çift çarşaf verildi[774]. Grija'nın bütün mahallelerine 131 çift çarşaf dağıtıldı. Koplik-i Zir'de buna yakın 104 çift çarşaf dağıtıldı. Defterde mahalleler geçmekte, ancak isimleri zikretmeyeceğiz[775]. Defterin başka bir sayfasında bedava diktirildikten sonra yüz adet çarşaf hıtan komisyonuna teslim edilmiştir[776].

Sünnet edilecek çocuklar için diktirilen bedava gömlek ve donlardan kısaca bahsedeceğiz. Burada büyük, orta ve küçük boy gömlek ve donlardan bahsedilip sünnet edilecek kişiler için kimlere emaneten verildiği zikredilmektedir. Defterin 160'cı sayfasından 162'ci sayfasına kadar toplam 799 büyük, orta ve küçük boy gömlek ve don dağıtıldı. Bu defterde kısa bir dönemde bu kadar harcamaların yapılmasına bakarak devletin sünnete önem verdiğini açıkça söyleyebiliriz. Daha fazla bilgi edinmek için bu sayfalara bakılmasını tavsiye ederiz.

[771] Bk. Metin. s. 114
[772] Bk. Metin. s. 94
[773] Bk. Metin. s. 46
[774] Bk. Metin. s. 142
[775] Bk. Metin. s. 143
[776] Bk. Metin. s. 162

Buraya kadar yazılanlardan, hükümetin bu bölgede bulunan Müslüman Arnavutları daha esaslı Müslümanlaştırmak için sünnetsiz olanları kısa bir zaman içinde sünnet etmeyi planladığı anlaşılmaktadır.

4.6. Deftere göre Cami ve Vakıflar

Davut Efendi, kendi günlüğünde camilerden de bahseder. Fakat camileri anlatmak maksadıyla değil de eğitim ile ilgili meselelere değindiği zaman bazı camileri de zikreder. Şimdi ise bu meseleleri anlatarak camileri de ortaya çıkartmaya çalışacağız.

1287 h. yılında Tuz halkının ileri gelenlerin Valiliğe bir mektup yazarak cami-i şerifinde hoca ve aynı zamanda öğretmen olan İpekli Bayram Efendi'den şikâyetli olduklarını ve onlar için bunun uygun olmadığını savunarak karyeden uzaklaştırmasını isterler. Zira köy ahalisi razı ve emniyetli olmadığı gerekçesiyle azıl edilmesini talep ettiler. Bu yazıdan Tuz'deki bir cami-i şerifin var olduğu anlaşılmaktadır[777].

1291/ 1874 yılına ait bir yazıya göre Tiran Kasabası Çarşı dâhilinde bulunan üç erkek mektepten ve yine bu kasabanın Lam, Vogel'de mekteplerden bahsederken camilerden de konuşulur. Bu sayfadaki zikredilen camileri aşağıda sıralıyoruz[778]:

Lam ve Vogel Mescidi,
Kokonos Cami-i Şerif,
Met Fira Cami-i Şerif
Şeyh Zela Cami-i Şerif.

1288/1873 Bir yazıya göre Rus-i Kebir Mahallesi'nin ortasında bulunan mektebin yıllık gelirinin 400 kuruş olduğunu ve yanında Cam-i Şerifin bulunması hitabet, öğle ve ikindi namazlarda imamet yaptığından dolayı cam-i vakfından 200 kuruş yılda (600 kuruş) verildi. Bu mektepte erkek-kız 60 öğrenciden ibaretti, bazen daha fazla oluyordu. Ve yıllık çocuk başına 15 kuruş verildiğini söylenir. Ancak bu adet olduğu halde bazı aileler terk ettiler. Bundan dolayı zikredilen mektepte Bekir Efendi'nin kendi işini terk ederek mektebin kapalı kaldığını söylenmektedir[779]. Bu

[777] Bk. Metin, s. 16
[778] Bk. Metin, s. 24
[779] Bk. Metin, s. 2

yazıdan Rus-i Kebir mahallesinde bir Cami-i Şerifin ve bir vakfın var olduğunu çıkartabiliriz.

İkbale Karyesinde devlet hazinesinden bir cam-i şerif inşa edilerek imamet ve vaz ü nasihat ve mektepte öğrencileri okutmak için 1287/1872 senesinde maaşla bir hoca tayin edildi. Bu mektepte (sekiz erkek ve beş kız) toplam on üç öğrenciden ibaret olduğunu, ancak bir müddet sonra ahalisi camiye gitmiyorlardı. Çocukları mektebe göndermemeye ve camiye gitmemeye başladılar. Ahali, hocayla kavga yaptıklarında hocaya hakaret ve bir takım eşyasını yaktıklarını haber alındığı sırada oradan ayrılarak Keret mektebine nakledildi[780]. Yine buradan İkbale'de bir Cami-i Şerifin mevcut olduğunu görüyoruz. Yine bu cami ile ilgili Vali Paşa'dan Puka Kazası Kaymakamlığı'na göndermiş olduğu emir-nameye göre daha önce İkbale Nahiyesi'nde cami-i şerif ve mektepte vaz ü nasihat mektepte öğrencileri öğretmek amacıyla tayin olunan tiranlı Ali Efendi'nin iş yerine gitmediği için azıl edilmiştir.[781] Biz bu vakıayı anlatmayı daha fazla lüzum görmüyoruz. Ancak bu nahiyede bir Cami-i Şerifin var olduğunu tekrar ispatlamış oluyoruz..

Başka bir sayfada Grija'nın on iki köye sahip olduğundan daha önce Gorm (Gjorm) mahallesinde bir cami-i şerifin civarında bir mektep yapılmıştı. Bu mektep Grija, Görm, Garçar ve Domay dört köyün civarındadır. Grija Bayrağının diğer sekiz köyü için uzak olduğundan Bayrağın ortasında yeni bir cami-i şerif inşa edildi. Bundan dolayı başka bir mektebin yapılması istenir[782]. Grija'daki Gorm mahallesinde önceden inşa edilmiştir. Grija'nın diğer sekiz bayrağı için bir Cami-i şerif inşa edildiğini anlıyoruz. Bu yazı h. 1287/1870 yılına aittir.

Bir yazıya göre Mecar Köprüsü Cam-i Şerifin havlusunda ahali tarafından bir mektep inşa edildiğini ve yirmi altı erkek ve yirmi iki kız olmak üzere kırk sekiz çocuk dersleri devam ettikleri söylenir. Bu mektepte tayin kılınan Dirgos Mektebi Muallimi Abdullah Efendi'nin yerine Molla Haydar Drişti aynı maaşla tayin edilişi uygun görüldüğü beyan edilir[783].

[780] Bk. Metin, s. 48
[781] Bk. Metin, s. 80
[782] Bk. Metin, s. 61
[783] Bk. Metin, s. 135

Son olarak defterin bir sayfasında Mes Mektebi Muallimi tarafından ulaştırılan bir yazıya göre kendisinin bu mektepte Kurban Bayramı'ndan itibaren tayin edildiğini söyler. Mektep çocuklarının ekseriyeti Müselim karyesindendir. Hâlbuki Düşman ve Şlak cebelleri (dağları) sakinlerinden Kol Dupa'nın oğlu, Süleyman Yaho'yu katlettiğini ve muharebe esnasında Kol Dupa'nın oğlu da vefat etmiştir. Bunun ardından Malisörler ise bu köyden intikamını almak istiyorlardı. Müsellim karyesi ahalisinden ister çocuk ister büyükler olsun dışarıya çıkamayacağını söyler. Hatta bu cuma namazında bile caminin pencereleri kapatılarak ve nöbetçiler tarafından korunarak Cuma Namazını eda ettiklerini beyan eder[784]. Bu yazıdan görüyoruz ki Mes-Müsellim karyesi bir camiye sahipti.

Başka bir sayfada Tiran çarşısında eskiden var olan Ethem Bey'in vakfını mahdumu tarafından mülke tahvil ederek yedi bab dükkân yaptı. Daha sonra altı bab dükkân yaptı ve üç dükkânın varidat senavisi on bin kuruşa ulaşır. Vakfin mahdumu tarafından sarf olunan paralarla daha altı bab dükkân yaptı. Kazada açılacak mekatib muallimlerine, kitaplar vs. masraflar için bir miktar verilecek[785]. Bu konuya uzatmadan görüyoruz ki yıllar önce Ethem Bey'in vakfi mevcuttu.

[784] Bk. Metin, s. 152
[785] Bk. Metin, s. 25-26

DAVUD BORİÇİ'NİN GÜNLÜĞÜ'NÜN YENİ HARFLERE ÇEVRİLMESİNDE TAKİP EDİLEN METOT

Davud Boriçi'nin Günlüğü'nün yeni Türk harflerine çevrilmesinde metnin tek yazma nüshasının İşkodra İmam Hatip Lisesi Arşivi'ndeki fotokopisinden faydalanılmıştır.

Metin'de yazmadaki sayfa numaralarının gösterilmesi, kontrol etmek isteyenler için kolaylık sağlama düşüncesinden doğmuştur.

Metnin yeni Türk harflerine çevrilmesinde transkripsiyon işaretlerinin kullanılmasına gerek görülmemiş, sadece uzatmalar için ^, ayn harfi için ‘, hemze için ’ işaretlerinin kullanılması yeterli görülmüş, kaf ve gayın harflerinden sonraki uzatmalar “kū” ve “gū” şekillerinde yazılmışlardır.

Metnin yeni harflere çevrilmesinde yazı dilinden çok konuşma diline önem verildiğinden hareketle konuşma diline yakın bir imlâ takip edilmiştir. Bazı kelimelerin değişik imlâ ile yazılmış olmaları esas itibâriyle metinde muhafaza edilmiştir. Sonları “be” harfi ile sona eren Türkçe fiillerde bu harf “p”ye çevrilmiştir.

Nasıl okundukları belirlenemeyen bazı kelimelerin imlâsı aynen muhâfaza edilmiş, muhtemel okunuşları belirtilen bazı kelimelerin esas imlâsı ise parantez içinde gösterilmiştir. Metni ikmâl sadedindeki bazı ilâvelerimiz köşeli parantezler [] içinde verilirken, müellifin boş bıraktığı yerlere (.....) şeklinde işaret edilmiştir.

Çalışmamızdan faydalanacak olanlar, metinde yanlış yazılmış gibi görünen bazı kelimelerin, -şüphesiz yanlış yazmış olabileceğim de düşünülmekle beraber-, öncelikle metindeki imlâsının korunmuş olmasından dolayı o şekilde yazılmış olduğunu düşünmelidirler.

Davut Boriçi'nin Günlüğü

METİN

[1] Bito Halîl'e vereceğim olan 51 guruş bi't-temâm verildi[786].

Ve Bayza ve Kastrat mu'allimleri Ağustos sene [12]87 [Ağustos 1871] nihâyete kadar me'âş aldılar
İşkodra civârı mahallesinde 'Osmân Ṣa'ba camaşır almış ise de sened olmamışdır; ihtâr içün iş'âr şud.
Usûl-i cedîd üzere olan elifbâ'ın kimlere 'âriyeten verilan.
'Aded
1 Mehmed Sâdık Paşa'nın yâverine
3 Evrâk Kâtibi Mustafa Bey'e
4 Fî 3 Teşrîn-i sânî sene [12]87 [15 Kasım 1871]
Ma'lûmât-ı muhtasara 1, 'âriyeten bizim Bekir'e verildi; fî 11 Zilhicce sene [12]88 [21 Şubat 1872][787]
Pasdırmadan kassâb Kaplan Gomara vereceğim bulunan.

Guruş					
175 20	Lahm 58.5				
3 00	Bargîr icâresi				
9 10	Def'aten lahm aldığım				
187 30	İşbu mebâliğ temâmen 'Osmân Ağa'[nın] serrâc dükkânında merkūma edâ vü resîd şud, fî 10 Kanûn-i evvel sene [12]87				

Ve 'Osmân Ağa serrâciye 135 guruş ve yorgancı Mantirana'ya 90 guruş yevm-i cum'a ve fî 10 Kânûn-i evvel sene [12]87 [22 Aralık 1871], ikisine temâmen 'Osmân Ağa'nın dükkânıda edâ etdiğim, aslâ vereceğim kalmadı.

Vereceğim 624 guruş 'an Hazîrân sene [12]87 [Haziran 1871]ilâ Ağustos sene [12]87 [Ağustos 1871] Kastrat Mu'allimi Molla 'Ali emânete bırakdığı üç me'âş; 52.5 döşek yüzü, Kāsım Tabe; 70 Şekerci; 000 Hasan Nezîr'e

[2] Hus Karyesi'nde kâ'in bir bucuk günlük ormanımız, pederimizden mevrûsdur. Bin iki yüz kırk iki [1827] târîhinde merhûm pederimiz Rus-i Kebîr Mahallesi sâkinlerinden Molla 'Osmân

[786] "Bito' ….. verildi" kısmı sonradan sayfanın sağ kenarına yukarıya diklemesine yazılmıştır.
[787] "Ma'lûmât-ı muhtasara ….. [12]88" kısmı sonradan sayfanın sol kenarına yazılmıştır.

Arslanko'dan yüz guruş bedel mukābelesinde satun almışdır ve orman-ı mezkûrun bir tarafdan Bekir Hasan Tafîl orman ile ve bir tarafdan Abdulfettâh Gaça orman ile ve bir tarafdan Hasan Balza orman ile ve bir tarafdan tarîk-i ‘âmm ile mahdûd ve mümtâz olduğu merhûm Mustafâ Efendi'nin yazusuyla olan zabıt-nâmeden müstebândır ve el-ân işbu zabıtnâme bizim kırmızı celbinede mahfûzdur.

Me᾽mûriyyet cedîdemizde terâküm eden me‘âşlarıma mahsûben ‘ale'l-hesâb cânib-i sandıkdan aldığım mebâliğin beyânı.

Guruş

Guruş		Guruş			
1050	Mecîdî Altunu	150 10	Muvakkat sened		
		Ve Mektûbî-i sâbıkın muhallefâtından satun aldığım oda, 729 guruş.			
1450	Nakden	150	10		
2500		Ba-sened nakden aldım; fî 1 Eylül sene [12]86 [13 Eylül 1870]; cem‘an 1450; sene 1; fî 29 Ağustos sene [12]86 [10 Eylül 1870].			
180		Kasaba tarîkinin tesviyesine tarafımızdan i’âne olunan mebâliğin havâlesi; fî 19 Eylül sene [12]86			
250		Yapılacak mekteb-i sanâyi‘ içün tarafımızdan i‘âne olunan meblağın havâlesi; fî 19 Eylül sene [12]86 [1 Ekim 1870].			
200		Nakden aldım; fî 19 Eylül sene [12]86 [1 Ekim 1870]			
3280					
25		Yûsuf Krayna'ya vermek üzere			
3305		Aldığım Hazîrân ve Temmûz ve Ağustos me‘âşlarımdan mahsûb ve tevkîf-i sandık olunup bi't-temâm edâ şud ve senedlerim halâs olmağa şakk kılındı, aslâ sandığa vereceğim kalmadı; fî 22 Eylül sene [1]286 [4 Ekim 1870], der-yevm-i Salı.			

İlâ Kânûn-i evvel sene [12]86 me‘âşlarımızı temâmen aldım. Ve mukaddemâ ma‘âşımızı Hazîrân ibtidâsından aldığım ise de, mu’ahharan Mâliyye Nezâret-i Celîlesi'nden tevârüd eden emir-nâmeye nazaran me‘âşımızın ibtidâsı fî 25 Hazîrân sene [12]86 [7 Temmuz 1870] târîhinden i‘tibâr olunması lâzım gelmekle, ziyâde aldığım yirmi dört gömleği kâmilen be-tekrâr sandığa i‘âde ve sened tebdîl olundu ve bu bâbda sandığa aslâ vereceğim kalmadı; fî 4 Kânûn-i sânî sene [12]86 [16 Ocak 1871].

Seksen yedi senesinin Mart me‘âşımız alındı[788].

2100 guruş, 20 yüzlük Mecîdiyye Altunu, 105 çift; fî 30 Kânûn-i Sânî sene [1]286 [11 Şubat 1871] târîhinde terâküm eden me‘âşımıza mahsûb olmak üzere cânib-i sandıkdan âhz ve bir muvakkat sened i‘tâ eyledim[789].

[788] Metinde yer alan “Seksen ….. alındı” kısmı sayfanın sağ tarafına aşağıya diklemesine yazılmıştır.

[3] ‘Âriyet tarîkıyle verdiğim kitâblarımızın beyânı

Müderris el-Hâcc Selîm Efendi'ye Bahsî Atvâ ‘ale'l-İzhâr; fî 25 Şubat sene [12]87 [8 Mart 1872]

Bizim Debreli Bekir'e, Sûdî ‘ale'l-Gülistân; 11 Mart sene [12]88 [23 Mart 1872]

Üss-i Zafer Bizim Bekir'e

Teftâzânî ale'l-Bezzî, Bizim Bekir'e

Sa‘îd Abdullah ‘Ali Lubbü'l-elbâb, Müftî Yûsuf Efendi'ye

Dîvân-ı Niyâzî, Muhâsebe Kâtibi Ahmed Necmî Efendi'ye

Şihâb ale'ş-Şifâ, birinci cild Mektûbcu Efendi'ye ‘âriyeten verildi; fî 2 Şubat sene [12]88 [14 Şubat 1873]

‘Akāyid Şerhi Ramazân Efendi hâcemiz merhûm Sâlih Efendi-zâde Âdem Efendi'ye; fî 21 Kânûn-i evvel [12]90

‘Isâm ‘Ali Şerhü'l-‘akāyid hâcemiz merhûm Sâlih Efendi-zâde Âdem Efendi'ye; fî 21 Kânûn-i evvel sene [12]90 [2 Kasım 1874]

‘âmil-i ‘arîza-i senâverî İşkodralı Molla Süleymân dâ‘îleri hâne bulunduğu me’mûl olunan ‘amucası Abdurrahmân Ağa ile görüşmek ve bu vesîle ile taleb-i erzâk-ı mukaddere zımnında ve bahriyye mute‘âzım bulunmuş ve kendüsi muhtâc ve bî-kes bulunduğundan mümkin mertebe hakkında hürmet ü ri‘âyet buyurulması recâsı me’vâ kılınmışdır.

Bâlây-ı senedde murakkam otuz buçuk guruş mesârıf-ı nakliyyesinin ba‘dehû Mâl Sandığı'ndan tesviye vü i‘tâsı zımnında ‘ale'l-usûl işbu senedin tasdîki içün evvel emirde Meclis-i İdâre-i Livâ'ya havâlesi iktizâ eder fermân hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 13 Teşrîn-i sânî sene [12]90 [25 Ekim 1874] es-Seyyid Mehmed Sâdık nakliyyât-i mezkûre hadd-i i‘tidâlde göründüğü anlaşılmış olmağla, meblağ-ı mezbûrun Mâl Sandığı’ndan tesviyye ve i‘tâsı luzûmu tezekkür kılındı; fî 16 Teşrîn-i sânî sene [12]90 [28 Ekim 1874]. Mûcebînce

Meclis-i İdâre-i Livâ-i İşkodra

[4] Hayırlusiyle mekâtibin devrine gidildiği vakitde nereden başlamak îcab edeceği beyânı;

Müselim	Hebebay	Dirgus	Vilza	Dargiri	Domen
1	2	30	4	5	6
Boks	Dargoç	İşkodra	Grija	Reyol	Rec
7	8		9	10	11
Lohya	İşkrel	Koplik-i bâlâ	Koplik-i zîr	Göl kenârı	Kastrat

[789] Metinde yer alan “2100 ….. eyledim” kısmı sayfanın sağ tarafına aşağıya diklemesine yazılmıştır.

12 13 14 15 16 17
Tuz Gruda İşpozi İşkodra Morik-i zîr Morik-i bâlâ
18 19 20 21 22
İşkodra Keret Puka Karaca Dağ İşkodra
23 24 25

Ma‘ârîf-i ‘Umûmiyye cânib-i ‘âlîsinden kütüb ve resâ’il geldikce, Bar İskelesi'nden İşkodra'ya kadar götüren kirâcıya ücret verileceğinden, andan tanzîm kılınan sened tarafımızdan ne vechile tasdîk olunması lâzım geleceğinin sûreti

Sandık
2
İcâresi
Guruş
30.5

yalnız otuz bucuk guruşdur.

İşkodra mekâtibiyçün Bar'dan İşkodra'ya götürmüş olduğum iki sandık kitâbların ücret-i nakliyyesi olan otuz buçuk guruş İşkodra'da Mal Sandığı’ndan makbûzum olmuşdur; fî 25 Eylül [12]90 [27 Eylül 1874]

Sâhib-i imzâ Kola Byeter metn-i senedde muharrer iki ‘aded sandığı sahîhan Bar'dan bârgîrine bi't-tahmîl gümrüğüne kadar götürmüş olmağla, celbinde bulunduğu ücret-i nakliyyemizin i‘tâsı bâbında emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 16 Teşrîn-i evvel sene [12]90 [28 Ekim 1874]

İpek İngiliz Konsolos-hânesi postacısı Kola Byeter

Müfettiş-i Mekâtib-i İşkodra

[5] Mu’ahharan İşkodra muhâsebe kaleminden olunan i‘lâmın sûretidir

İşkodra cibâli mülhakasında açılan mekteb şâgirdânından ve ahâlîsinden emr-i mesnûn hıtânı henüz icrâ olunmayan beş bin bu kadar neferin beherine birer kat elbise tedârük ve i‘tâsıyla bu emr-i hayrın icrâsiyçün yüz bin guruş mikdârı akçanın sarfına me’zûniyyet verilmesi fî 11 Zilka‘de sene 1285 [23 Şubat 1869] cânib-i Sadâret-penâhîden ve fî 24 Zilka‘de sene [12]85 [8 Mart 1869] Mâliyye Nezâret-i celîlesinden şeref-vürûd eden emir-nâme-i Sâmî ve tahrîrat-ı ‘aliyyede irâde ve iş‘âr buyurulmuş ve mezkûr yüz bin guruşdan yetmiş bin sekiz yüz altmış altı ve ta‘yîn olunan me’mûrlara dahi sekiz bin bu kadar guruş ki cem‘an yetmiş sekiz bin sekiz yüz seksan beş guruş sarf olunmuş ve kusûr yirmi bir bin yüz on beş guruş dahi emr-i mesnûn hıtânı henüz icrâ olunmayan ba‘demâ sarf olunması iktizâ edeceği ol bâbda fî 7 Nisan [12]86 [19 Nisan 1870]

Podgoriçe Kazâsı dâhilinde Tuz Mektebi mu‘allimliğine tâlib olan Podgoriçeli Mustafa Efendi b. Halîl Hacı Hasan ‘an-Mahalle-i Kapucuk **[6]** icrây-ı emr-i mesnûn hıtân içün cânib-i vilâyet-penâhîden komisyon-i hıtâna verilan buyuruldunun kopyasıdır.

Ahmet Es‘ad

Re’îs Dâvud Efendi el-Hâc Selîm Efendi, el-Hâc Ahmed Efendi, Mahkeme-i Ticâret Re’îsi Selîm Ağa, el-Hâc Hayreddîn Lupç

İsmail Ağa Hot, Selîm Ağa Sokol, Hasan Ağa Sokol

Cibâl-i mülhaka ahâlîsinden emr-i mesnûn hıtânları icrâ olunacaklara i‘tâsı müktezî olan elbise ve sâ’irenin tertîb ve istihzârı zımnında mekremetlü Dâvud Efendi’nin riyâseti tahtında olarak bâlâda muharrerü'l-ism zevâtdan mürekkeb bir komisyon teşkîl olunmuş idüğünden herhâlde mesârıfının mu‘tedil bir sûretde olarak sâ‘at ve germi[790] iktizâsının icrâ ve iktizâ edecek akça içün bi'l-istîzân ba‘dehû verilecek emir üzerine ahz olunmak üzere îcâbının inhâsiyle şu emr-i hayrın bir an evvel meydana getürülmesine i‘tinâ ve himmet olunmak bâbında işbu buyuruldu tastîr ve tarafınıza tesyîr kılındı; fî 22 S[afer] sene [1]286 [3 Haziran 1869]

Doksan senesi Agustos’un on birinden i‘tibâren İşkodra’da Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli’ne yüz on guruş zammıyle ma‘aşı yedi yüz guruşa teblîğ olunduğu mübeyyîn 140 numara ve fî 22 Şa‘bân sene [12]91 [4 Ekim 1874]ve fî 21 Eylül [12]91 [3 Ekim 1875] Mâliyye Nezâret-i celîlesinin ve 140 numara ve fî 9 Eylül [12]91 [21 Eylül 1875] ve fî 6 Teşrîn-i Sânî sene [12]90 [18 Kasım 1874] vilâyyet-i emir-namesî buyurulmağla îcâbî icrâ şud.[791]

Tuğralı; Golem’de kâ'in ormanımızın, kıyye 1

Tuğralı; ve Veraka’da kâ'in, kıyye 2

Gene Veraka'da Bekir Salih'ten aldığım câ’irin tapusu, kıyye 1

Ve Vukatana'da Fatıma'dan aldığım arâzinin tapusu, kıyye 1

İşbu kıt‘a matbû‘ tapuları nâmımız tebdîl ve tuğralı vermek üzere tapu me’mûru İbrâhîm Efendi'ye emânet verdim; fî 9 Hazîran sene [12]91 [21 Haziran 1875][792].

[7] Viyana'da küşâdı mukarrer olan sergî-i ‘umûmî komisyonunun re’îsi Davud Şükrü Efendi

Ve â‘zây-ı dâhiliyyesi Bayrâm Ağa Çako ve Nuro Hoca

Vangel Prenka ve Filip Ceka ve Filip Resto

Ve a‘zây-ı hâriciyyesi Tiran'da Tiranlı Selmân Ağa Beşîr, bulunmadığı vakitde vekîli Dıraç'da bulunan Tiranlı Sâlih Ağa bin Selmân Noça nâm kimesne olunan Tiran Meclisî bâ-mazbata beyân etmiş.

Ve Bar'da Hacı Bey Gorko Marko ta‘yîn oldular ise de hazz etmediklerinden, yerlerine İsmâ‘îl el-Hâcc Yûsuf ve Matey Guka intihâb kılınmışdır ve bu bâbda fî 4 Haziran sene [12]88 [16 Haziran 1872] Bar Kā’i̓m-makāmlık tahrîrât-ı ‘aliyye vilâyet-penâhîye gönderildi.

---

[790] . Metinde önce “germiyyetle” yazılmış, sonradan bu kelimenin üzeri çizilerek satırın devamına “germi” şeklinde kaydedilmiştir.

[791] . Metnin bu kısmı sayfanın bir köşesinde ters olarak yazılmıştır.

[792] “Tuğralı; Golem….. 9 Hazîran sene [12]91” e kadar yazının üzerine çizilmiştir.

Podgoriçe Haci ‘Ömer Sukaik Anderya Gordonovik

Dıraç'da Betro Terko ve Anastasyo Maisi

Emîn Efendi ve Podgoriçe Mekteb Mu‘allimî Selîm Efendi

Gruda mektebi mu‘allimi ‘Osmân Efendi’ye ödünce tarıkîyle verdiğim mebâlığın beyânî

Guruş 240 fî 18 Eylül sene [12]88 [30 Eylül 1872]

Fî 26 teşrîn-i sânî sene [12]88 [8 Aralık 1872] yevm-i ahadda mahallelerin etmekcisi olan vereceğim olan guruş 258 tamâmen verdim asla vereceğim kalmadı

[8] Sa‘âdetlü Müfettiş Paşa hazretlerinin matlûbu üzerine Vâlî Paşa hazretleri taraflarından vâsıtamız içün mübâya‘a olunan Malisör tâ’ife-i nisânın elbisesinin behâsı zîrde zikr olunur.

Guruş		‘Aded
130	Cüble	1
70	Coka	1
10	Cuka kuşak	1
15	Bohça	1
20	Püsküller	
15	Ma‘a şabut çorab	Çift 1
260		
120	Def‘a Cüblete	1
200	Def‘a a’lâ cuka	1
030	Kuşak çukadan	
25	Bohça	
30	Ma‘a şabut çorab	Çift 1
10	Çarık	Çift 1
60		
30	Naplom	
8	Çarık	Çift 1
773		
155.5		
928.5		

İşbu on beş kalem eşyâ Hacı bin Bayram'dan alınup, mebâliği tarafımızdan verilmiş.

İşbu mebâliğ bâ-dest-i Çavuş-i Veliyyü'n-ni‘amî makbûzum şud; fî 25 Eylül sene [12]88 [7 Ekim 1872]

Guruş		‘Aded
30	Kırmızı başlık	
20	Çukadan kırmızı göğüslük	
7	Fes	1
02	Yaşmak	1
01	Ka’uk	
08	Siyah çukadan def‘a başlık	

15	Siyâh çukadan def‘a göğüslük	
3	Def‘a Yaşmak	
6	Def‘a Fes	1
62.5	Ma‘a zencîr pullu kuşak	Çift 1
155.5		

İşbu on kalem eşyâ Novacele'den alınup mebâliği kîsemden verilmeğle sened ahz şud; 25 Eylül sene [12]88 [4 Ekim 1872]

[9] Akçahisâr Kā’im-makāmlık

Mukaddema Akçahisâr Kasabası ehâlîsi Mekteb-i Ruşdiyye'nin inşâsı te‘ahhüd eyledikleri gibi esbâbına teşebbüs etmekde oldukları ma‘a'l-memnûniyyet görüldü. El-Hâc Bayrâm Efendi el-yevm tedrîs etmekde olan mekteb zukûr ve inas içün müceddeden bir mekteb küşâdiyçün işbu lüzûm bulunduğuna ve efendiyi mûmu ileyhi el-yevm rüşdiyye intihap olunan mektebe nakli enseb binâ’en bir an ekdem mekteb-i rüşdiyye ikmâline s‘ay buyurulması.

Kurbin nâhıyyesinin hâcesi sâlifü’z-zikr el-Hâc Bayrâm Efendi cümlenin ittifâkıyla kasabaya naklinde Kurbin ehâlisi: “Biz çocuklarımızı kasabaya göndeririz ve her birimiz çocuklarımıza kasabada birer münâsib mahall bulabiliriz. Hemân mu‘allim-i mûmâ ileyh kasabaya nakl olunsun” deyü bu bâbda te‘ahhüd eyledikleri olunan tahkîkâtdan anlaşılmış ise de, bunlardan hiçbir çocuk bile mekteb-i mezkûra devâm etmamekde olduklarından bu babda îcâbının icrâ buyurulması.

Balâda mezkûr İsmâil Ağa mekteb her an Dirz ve Brusa [Bruza] Akçahısâr sahrâsında ve Amuraz ve Konim ve Laruşk ve Şulaz ve Milot ve Ak Cebel ve İşkota ve Buğay ve Mavşik nâm kâryelerde bir on bâb mektebin küşâdı tasvîb ve tensib kılındıysa da de bunlara ta‘yîn olunacak mu‘allimlere canib-i hazineden mâ‘aşın verilmesi vakit musâ‘id olmadığı vârisine kayd işâretidir ve küşâd olunacak mekteblerin binâsı cânib-i ahâliden ma‘l-iftihar verāsete-i’ kaydı anlaşılur.

[10] Fakat on beş numro ve fî 11 Temmuz sene [12]88 [23 Temmuz 1872] târîhlü Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd ve tahrîrât-ı ‘aliyyenin ahkâmınca mektebi olmayan karyelerin ehâlisi verdikleri ‘uşr-i mîrînin onda birini ve ekin olmayan fukarâsı dahî hâssaten bu mâdde-i hayriyye içün iki gün işleyerek gündelikleri bir mutehassas sandık ittihâzıyla ondan mekteb tedârükü görülmesi ve iktizâ eden eczâ ve resâil Ma‘ârif ‘Umûmiyye cânibinden gönderilmesi Meclis-i Ma‘ârif-i Ümûmiyye karâr müzâkeratı îcâbından bulunduğundan sâlifü’z-zikr kasaba ve kurâ ehâlisinden bir tâkım ilerü gelenlerine hükümete celbiyle lâzım gelen tergîbât ve teşebbüsâtı ba‘de’l-icrâ cümlenin hımmetiyle bu mâdde-i hayriyyeye bir nev‘ karâr verilür ise bâ-mazbata savb-ı dâ’iyâneme bildirilmesi bâbında irâde efendimindir; fî 28 Mart sene [12]90 [9 Nisan 1874]

Me‘ârif-i Umûmiyye Nezâret-i celîlesine

Sâye-i Ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şehriyârî ve Nezâret-penâhîlerinde dâ'ire-i eyâletde müceddiden küşâd olunmakda olan zükûr ve inâs mekteblerine tevzî‘ olunmak üzere bin kıt‘a Elif-Bâ cüzleri ihsân buyurulması bâbında emr-ü irâde fî 27 S[afer] sene [12]92 [4 Nisan 1875]

[11] İşkodra cibâl-i mülhakasında emr-i mesnûn hıtân icrâ olunacak zevâta i‘tâsı muktezây-ı irâde-i seniyye olan câme-şûy ve çarşaflar içün alınan bez ile biçürilan elbisenin defteridir.

Gün Krayna'dan alınan bez	Biçürülmağla sarf olunan bez	Cem‘an yekûn	Büyük boy gömlek ma‘a don	Orta boy	Ufak boy	Kat‘ olundukları tarih
Top Çift Numero	Top	Çift	Çift	Çift	Çift	Saferu’l-hayr sene [12]86 [Nisan 1875]
280 52.5 60	28	130	080	030	020	22
061 45 50	89	360	210	150	000	23
	75	420	210	000	210	24
	77	430	190	000	240	26
	82	320	000	290	030	27
341	341	1660	690	470	500	00

341 Def’a-i saniyedir; târîh fî 8 Temmûz sene [12]85 [20 Temmuz 1869]. Gün Krayna'dan alınan bez.	Sarf olunan bez					
Top	Top					Rebî‘ulâhır fî sene [12]86 [Temmuz 1869]
125 Numero 60 52.5	100	470	220	250	000	13
207 Numero 50 44	085	550	100	120	320	14
	120	410	300	110	000	16
	027	090	80	000	010	17
	332	3180	1390	950	740	00

[12]

Kat‘ olundukları gün	Yevmiyyeleri onar guruş olmak üzere terzi esnâfından nefer	Büyük çarşaf	Uzun çarşaf			
Hamîs	3	Guruş	Guruş			
Cum‘a	4	100	100			
Cum‘aertesi	4					
Pazarertesi	4					
Salı	4					
	19					

Cum‘a	4	100	55			
Cum‘aertesi	4	000	45			
Pazarertesi	4					
Salı	1					
	32	200	200			

Bâ-emr-i hazret-i Müşîr-i efhamî fî 6 Zilhicce sene [12]86 [9 Mart 1870] ki yevm-i çehârda asâkir-i nizâmiyye mülâzımlarından İbrâhîm Ağa ve asâkir-i zabtiyye mülâzımlarından Bekir Ağa şol ma‘rifetleriyle hükûmetde bulunan câme-şûy ta‘dâd olunarak diğer odaya nakl olunduğundan, bize verdikleri yekûnun ve mevcûd câme-şûyların pusulası bu vechiledir ki tahrîr olunur.

Gömlek	İç don	Çarşaf
656	664	45

[13] Fî 16 Haziran sene [12]86 [28 Haziran 1870] yevm-i salıda hükûmetde bulunan câme-şûy asâkir-i şâhâne ma‘rifetiyle hâzır bulunduğum hâlde bi't-ta‘dâd deste deste yapılarak mevcûdu cins be-cins zîrde zikr u beyân olunur.

Büyük boy Çift	Orta boy Çift	Ufak boy Çift
85	315	210

Tek büyük don	Tek orta gömlek	Tek ufak don
3	22	8

Sıçanlar yeyüp parçalamağla tüfengleri silmek içün Yedinci Şeşhâne Sağ Kol Ağası rütbetlü Halîl Ağa ma‘rifetiyle askere tevzî‘ olunan câme-şûyun beyânı

Büyük Gömlek	Büyük Don	Orta Gömlek	Orta Don	Ufak Don
1	3	3	2	10

Fî 18 Hazîran sene [12]86 [30 Haziran 1870] yevm-i çehârda hânemizde bulunan câme-şûy kezâlik bi't-ta‘dâd ma‘rifetimizle deste yapılup hânemizdeki mevcûdun yekûnü zîrde zikr olunur.

Büyük boy	Orta boy	Ufak boy	Tek büyük gömlek	Tek ufak don
Çift	Çift	Çift		
20	38	35	17	4

İcmâlen bi'l-cümlenin yekûnü zîrde zikr olunur.

Büyük boy	Orta boy	Ufak boy	Hükûmetde hânemizde	
Çift	Çift	Çift		
85 20	315 38	210 35		
105	353	245		
		Çift		
		703		

Tek büyük gömlek	Tek büyük don	Tek orta gömlek	Tek ufak don	Hükûmetde hânemizde
00 17	2 0	33 00	8 4	
17	2	33	12	

[14] ‘An-asl Muşân Reç-i Zîr Karyesi'nde mutevattın bulunan Prenç nâm zimmî, seneliği dört yüz guruş ve yemek içmek ve hâline münâsib elbise ve tıraş parasıyla yemi tarafımızdan tesviye olunmak kavliyle işbu bin iki yüz doksan senesi Rebî‘ulâhırın yirmi yedinci ve seksan dokuz sene-i rûmiyyesi hazîranın onuncu Pazar gününden gelecek Hızırilyâs'a kadar hıdemât-ı beytiyye ve bârgîr ve çarşu ve sâ’ir yerlerde istihdâm olunmak üzere Ahmed Ağa Kalaç ve Reçli Mark Lusa bizim ile hayırlusiyle kaplanmışdır. Ma‘lûm olmak içün bu mahalde zikr u beyân kılındı.

Ala’l-hesâb merkūm Prinç'e verdiğim
Guruş
57 Tüfeng ta‘mîriyçün tarafımızdan aldığı; fî 15 Ağustos sene [12]89 [27 Ağustos 1873]
05 Mu’ahharan tarafımızdan aldığı; fî 26 Eylül sene [12]89 [8 Ekim 1873]

---

72 Îcâb eden hakk tarafımızdan i‘tâ ve kendi işine kendi alacak verecek kalmadı.
Hakk Te‘âla'nın Esta‘izü billâh:
F'enkıhû mâ tâbe leküm mine'n-nisâ’i v'ellezîne yekūlûne Rabbenâ heb lenâ min ezvâcinâ ve zürriyâtınâ kurrete a‘yunin kavl-i şerîflerine iktidâ’en ve hazret-i Habîb-i ekrem salallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemin “Tenâkehû tekesserû fe-innî ubâhî bi-kümü’l-ümem yevme'l-kıyâmeti hattâ bi'l-kıstı ve men şehide emlake'mri’in müslimin fe-ke-ennemâ sâme yevmen fî sebîlillah ve'l-yevme seb‘a-mi’eti yevmin” hadîs-i şerîflerine iktifâ’en işbu şehr-i temmûzun on sekizinci pençşenbe günü yeğen-i ‘âlîleri İbrâhîm Efendi muhadderemizin velîme cem‘iyyeti icrâ buyurulacağından, işbu meclis-i melâ’ik-insde da‘înizin bir hafta evveli bulunmasıyla da‘vet-i müstevcibü'l-icâbeti hâvî fî 3 Temmûz sene [12]90 [15 Temmuz 1874] târihlü posta ile fî 11 Temmûz sene [12]90 [23 Temmuz 1874] târîhinde ma‘a'l-mübâhât aldığım kerem-nâmelerinin me’âl-i letâfet-iştimâli karîn be-dergâh-i senâverî olmuşdur. Müstağnî ‘ani'l-beyân ve mu‘arrâ ‘ani'r-riyâ İbrâhîm Efendi her vechile evlâdım makāmında bulunduğundan, düğün cem‘iyyetine bulunmağımızı çokdan arzû ederdim[793]. el-Me’mûr ma‘zûrun muktezâsınca

[793] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “Bir haftaya kadar buralarda buraca” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

her ne kadar emrinize imtisâl etmek istesem de "V'allahi mâ lâ yekûnü felâ yekûnü bi-hallihî endâd ve mâ hüve kâ'inün fe-yekün" me'âlince bu bâbda bir takım hîlelere teşebbüs olunduysa da hicbir vechile vakit müsâ'ade etmediğinden, ma'zûr bulunduğumuzu 'arz "Vallâhi el-'Özr 'inde hıyari'i'n-nâsi makbûlun ve't-tab' fî hubbiküm lâ şekke mecbûlün" mantûkunca i'tizâriyle gelemeyeceğimden 'afv-ı vâlâları recâ olunur. Hemân şu emr-i hayr mübârek ve mes'ûd ve meymenetlü olmağla[794], kalbiniz dahi vech-i dil-hâhınız üzere mesrûr u handân.

[15] Mâliyye Nezâret-i celîlesinden
Numero 16
Bosna Vilâyeti dâhilinde kâ'in Akçahisâr Kasabası Rüşdiyye Mektebi, sıbyân mektebine tahvîl edildiği cihetle mu'allimlik mâ'aşından fazla kalan mebâliğden elli guruşun İşkodra'da tensîb olunacak mekteb hâceliğine verilmek üzere muhassasât-ı kadîmesine zammı Ma'ârif Nezâret-i celîlesine bâ-tezkire iş'âr buyurulmuş ve İşkodra Eyâleti mekâtibinin kayden şehrî on bin guruşa muhasseasâtı olup, mezkûr elli gurûş zammıyla muhassasât-ı merkūme on bin altmış guruş iblâg olunarak Mesârıfât-ı 'Umûmiyye Muhâsebesi'nce mu'âmele-i muktezıyyesi icrâ kılınmış olmağın idârece dahi ol vechile tesviye-i kaydı ile mezkûr elli guruşun târîh-i tahsîsiyle mu'allimi isminin cânib-i Hazîne'ye iş'ârı husûsuna himem-i 'alîyye-i Âsafâne'leri derkâr buyurulmak bâbında emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 27 S[afer] sene [12]90 ve fî 2 Nisan sene [12]90 [14 Nisan 1874] es-Seyyîd Yûsuf

Manastır Vilâyet-i celîlesine

Sâye-i Ma'ârif-vâye-i cenâb-ı mülk-dârîde ikmâl-i müddet-i tahsîl ile rüşdiyyelerinden bâ-şehâdet-nâme çıkan şâgirdândan bulunanları Mekâtib-i Askeriye'ye dehâlet arzûsuyla Der-se'âdet'e gelmekde iseler de ekseriyyâ vaktiyle yetişemediklerinden ve girecekleri mektebler îcâb eden talebeyi temâmıyla almış bulunduğundan husûl-i emelleri sene-i âtiyeye ta'lîk edilmekle İstanbul'a gelanler şurada burada sefâlet çekmekde olduklarından ve şu hâl ise haklarında 'özri mü'eddî bulunacağına mebnî îcâbı lede't-te'emmül çünki eser-i muvafakkiyet-i hazret-i Şehenşâhî olarak Rumeli cihetinin Edirne ve Manastır ve Bosna vilâyetlerinde birer bâb İ'dâdiyye mevcûd olduğundan, bu şâgirdânın en karîb ve civârı olan Mekteb-i İ'dâdiyye'ye gönderilmesi husûl-i matlabı te'mîn edeceği cihetiyle keyfiyyet bi'l-cümle vülât-ı 'izâm ve mutasarrıfîn-i kirâm hazerâtına iş'âr edilmiş ve taraf Sâmî-i Kā'im-makāmî, cihet-i Ser'askerî'den taşra Mekâtib-i İ'dâdiyyesi nezâretlerine emr-i mahsûs i'tâsı bâ-müzekkere beyân kılınmış olmağla, Vilâyet-i celîle-i Âsafâne'leri dâhilinde bulunan Mekâtib-i Rüşdiyye şâgirdânı haklarında dahi ba'de-ezîn bu vechile mu'âmele olunacağının hükûmet-i mahalliye vâsıtasıyla i'lânı husûsuna himem-i 'aliyye-i düstûrîleri der-kâr buyurulmak bâbında; fî 20 Receb sene [12]91 ve fî 20 Ağustos sene [12]90 [1 Eylül 1874].

İşkodra Mutasarrıflığı'na

'Umûm 58

Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesinin sûreti bâlâya menkūl tahrîrât-ı 'alîyyesi mûcebince oraca dahi i'lân-ı keyfiyyetle hükmünün mer'îyyü'l-icrâ tutulması lüzûmu bi'l-havâle Meclis-i

[794] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan "Hakk Te'âlâ hazretleri kendi kemâl-i kudretiyle" kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

İdâre'nin ifâdesiyle ihtâr olunur ol bâbda; fî 27 Şa‘bân sene[12]91 ve fî 26 Eylül sene [12]90 [8 Ekim 1874].

Es-Seyyîd ‘Alî Sâ’ib

İşbu emir Tiran ve Akçahisar rüşdiyyelerine bâ-tahrîrât bildirildi; fî 23 Teşrîn-i Sânî sene [12]90.

[16] Tuz Karyesi ehâlîsinden tarafımıza gelan mazbatanın sûretîdir

Tuz Karyesi'nin ehâlîsi kâffesi dest-i şerîf bûs ederler ki, câmi‘-i şerîfimizde olan imâmı bizim içün değildir. Recâ ederiz ki mezkûr imâmı karyemizden kaldırup ‘âzîl edesiz. Zîrâ doğrusu merkūmdan kâffe-i karyemiz râzî değiliz ve emniyetlikımız yokdur; ol bâbda irâde efendimindir; fî 27 Temmuz sene [1]286 [8 Ağustos 1870].

Bayrâm Koc, Yûsuf Elez, Ahmed Rama, A[b]dül Hâci, Bayrâm Sula, Voyo Voda, Tuz Bayrâkdar

Hacî Şâba, Abdül Rama, Reç Mu’î, ‘Ali Rama.

İşbu mazbata[y]ı leffiyle Vâlî Paşa hazretine gönderilan ‘arîzamızın sûretîdir.

Podgoriçe Kazâsı dâhilinde Tuz Karyesi'nde kâ’in câmi‘-i şerîf ile mektebin hâcesi olan İpekli Molla Bayrâm'dan karye-i merkūme ehâlîsinin kâffesi kendüsünden râzî olmadıklarını mübîn tevârüd eden mazbata bu kerre leffen takdîm-i hâk-i pây-i Müşîrâne'leri olmağla, bir cünha beyân etmeyerek yalnız îcâbının icrâsı lâzım gelür, bâkî emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 13 C[umadelûlâ] sene [12]87 ve fî 30 Temmûz sene [12]86 [11 Ağustos 1870]

Keyfiyyetin Podgoriçe Kā’im-makāmlığı'ndan isti‘lâm ile alınacak netîceye göre [iş‘ârı]

[17] On beşinci numero Terakkî Gazetesinin hâmil ile irsâl ve eğer nezd-i ‘âlîlerinde yoğise, olduğu yerden alınup irsâlinde isti‘câl buyurulması bâbında irâde efendimindir.

Bizde emânet bulunan senedât
Guruş
585 ‘An Hazîrân ilâ Ağustos sene [12]88 Koplik-i Bâlâ fî 24 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [5 Kasım 1872]
580 Kezâlik İşkrel

_____

1170

İşem Mektebi Mu‘allimi Tiranlı Mustafâ Efendi, umûr-i me’mûresine ‘adem-i devâmını hâkî İşem ehâlîsi cânibinden ve Akçahisâr Kā’imakāmlık ve andan melfûfen mazbata ile gelen şikâyet-nâmenin sûretidir.

Nahiye-i çâkerânemizde Mekteb-i Sıbyân Mu‘allimi Tiranlı Mustafa Efendi dâ‘îlerinin emr-i ta‘lîme me’mûr bulunduğundan nâşî, hiçbir vakit me’muriyyetinde bulunmadığından mâ‘adâ ticâret ve sâ’ire işler ile uğraşmakda ve haylü vakitden berü edilan nesâyıh-i mukteziyyeyi aslâ isgā etmediği ve bundan akdem ise mekteb-i çâkerânemizde hâzır

ve mevcûd bulunup, yetmiş tālebeyi mütecâvız sâbık mu‘allimler ile kesb eylemiş oldukları mehâretleri şimdilik ise ber-hevâ olduğu ve şimdi ise mektebde dört beş nefer kalup, bunlar dahi bir iki sâ‘at kadar mekteb kapusunda bekleyerek ve bir sâ‘at kadar mektebe girüp sonra hânelerine ‘avdet etmekde olduklarından, hiç mekteb nizâmı kalmamış olmağla, buna ise rızây-ı Bârî ve ‘âdâlet-i Pâdişâhî aslâ kā’il ve râzî olmayacağından başka, cenâb-ı veliyyü'n-ni‘amîleri dahi kā’il olmayacakları âşikâr bulunduğundan, her hâlde mûmâ ileyhin tebdîline lüzûm-i kavî görünmüş idüğünden yerine diğer mu‘allimin ta‘yîniyle ‘umûmca cehlden ihyâ buyurulması husûsuna ‘arz u inhâya ‘ınâyet ü sezâvâr buyuracakları bî-dirîğ erzân buyurulmuş mazbatā-i ‘âcizânemiz ile istirhâma cesâret kılındı; ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 7 Kânûn-i evvel sene [1]290 [19 Aralık 1874]

Muharrem
Muhtâr-ı Sâni, Nâhiye-i İşem Hasan
Muhtâr-ı evvel, Nâhiye-i İşem ‘Abdül
İmâm İşem Mahmûd
Bey Vekîl-i Nâ’ib-i İşem Bayram
Bey Ma‘a mulhakāt, Çiftlik-i hümâyûn Müdürü İbrâhîm Hakkı

[18] Fî 12 Eylül sene [12]88 [24 Eylül 1872] ki yevm-i Salı sâ‘at dört râddelerinde İşkodra'dan hareket ve Viyana sergisinin eşyâsiyle Der-sa‘âdet'e ‘azîmet eden Senorangel Perenka'ya sipârişimiz olan eşyânın beyânı:

Kağıd zarflar, ‘aded 100

Kalem, ‘aded 50

Kırmızı balmum çubuk 30

Mühr-i mürekkeb çubuk 2

Bizim içün fes, ‘aded 2

Mahdûmlarımız içün fes, ‘aded 2

İnce başlık, ‘aded 3

Birisi kırmızı ve birisi batlacan renginde oyalı yemeni, ‘aded 2

Tanzîf yemenisi, birisi kırmızı ve birisi sirke rengi ‘aded 2

Yün basması rugan, 20

Galata basması don, 1

Kendim içün ‘Acem şalı, ‘aded 1

Kendim içün ince sarık, ‘aded 2

Forşa ‘aded 2

Mürekkeb, kıyye 200

Haremimiz içün kıyye den tepelik, ‘aded 1

‘Ale'l-hisâb merkūm Engel Perenka’ya verilan Bekir Hulûsî ve ‘Abdül efendiler 562.5, yalnız beş yüz altmış iki buçuk guruşdur.

Vukū‘a getürülmamesine gāyet dikkat ve ictinâb olunması ve hasbe'l-îcâb bir gûne özr-i şer‘î hükümdarlığı tek dürde? hükûmete ihbâr-ı keyfiyyet ederek gidilmesinde be’s olmayacağı tenbîh ü tefhîm olunmuş ise de olunan olunan nesâyih u tenbîhâta aslâ kulak asmayup, hemân kendü bildiğinden şaşmadığı misillü ber-minvâl-i muharrer mekteb kapuları kapalu ve cocuklar bölük bölük sâ‘at altı ve yedilere kadar mekteb kapusunda bekleyerek hocadan nâm ü nişân göremedikleri cihetle her birisi bir tarafa dağıldıklarını eylediği tahkîkāt üzerine Gurez Çiftlik-i hümâyun Müdürlüğü tarafından dahi başkaca gelan bir kıt‘a tahrîrâtda iş‘âr olunmuş ve nâhiye-i mezkûre ehâlîsinin istid‘ây-ı vâkı‘aları haklı görünerek, bu derecelerde sızıldanmaları ma‘delet-i seniyyeye münâfî bulunduğuna ve ‘ale'l-husûs sâye-i ma‘delet-vâye-i cenâb-ı şehişâhîde me‘ârifin ilerülemesine olunan sa‘y ü ikdâmât ile bu uğurda sarf olunagelen hesâbsız akçalar ancak küşâd buyurulmuş olunan böyle mekâtibde etfâlın ta‘lîm-i ‘ulûm u fennden ile husûl-i matlûb olunan umûr-u dîniyye ve medeniyyetin mihverine getürülmesi de mu‘allim efendinin ehemm-i vazîfesi ve talebenin dahi sa‘y ü gayretleriyle hâsıl-ı mekāsıdın mümkin olması derkâr iken mekteb-i mezkûr hayli seneden berü küşâd ise de talebesi ancak elif-ba ve yâhud ‘amme cüz’lerini

[19] Tiryeste'den göndermek üzere sâ‘atci ‘Ulvi'ye sipârişimiz olan eşyânın beyânı

A‘lâ Tiryeste tahtası, ‘aded 200
Tavanca tahta, ‘aded 100
Yarım bınar, ‘aded 50
Tam bınar, ‘aded 20
Kalimpor, birisi buğday ve birisi mısır içün, ‘aded 2
Bir buçuk okka istî‘âb eden havan, ‘aded 1
Bir buçuk okkalık bagraca, ‘aded 2

Fî 8 Recep sene [12]89 ve fî 30 Ağustos sene [12]88 [11 Eylül 1872] yevm-i çehâr mûmâ ileyh ‘Alo sâ‘atciye Tiryeste'de kâ’in Pyeter ve Dodmâsî'den verilmek üzere Govani Soma'ya verdiğim Napolyan altunu, ‘aded 15, 1387.5

Âdem Efendi Halîl ve bir Ülgünlü

İşem Nâhiyesi Mektebi Mu‘allimi sû’-i hâline dâ’ir Akçahisâr Meclisi'nden gelan mazbatanın sûretidir.

Numero 227

İşem Nâhiyesi Meclisi'yle e’imme ve muhtârânı tarafından bi'l-vürûd leffen takdîm-i pişgâh-ı Âsafâneleri kılınan mazbatada nâhiye-i mezkûre sıbyân mektebi mu‘allimi bulunan Mustafa Efendi oraya ta‘yîn olalıdan berü vazîfe-i me’mûriyetini îfâ edemeyüp, dâ’imâ tekâsül eylemekde bulunduğu ve efendi-yi mûmâ ileyh gelmezden mukaddem mekteb-i mezkûrda bir hayli şâgirdân olduğu hâlde mu‘allimin kıdem-i vakti cihetle ol mikdâr talebeden el-hâletü hâzihi beş altı nefer ancak bulunduğundan bahisle mûmâ ileyhin tebdîl ve yerine dîğer bir münâsibinin ta‘yîniyle bu bâbda olunan gadr ve dûçâr oldukları ‘illet müşkilenin mahv u izâlesiyle mektebe devâm eder ve sıbyânın ta‘lîm ve terbiyelerine bakacak mu‘allimliğe muktedir birinin ta‘yîni istid‘âsından ‘ıbâret ise de keyfiyyet mutâla‘a ve nazar-ı tedkîk olundukda, vâkı‘a efendi-yi mûmâ ileyh mezkûr İşem Nâhiyesi Mektebi'ne geleliden berü âlûde

bulunan vazîfesini bi-hakkın icrâ edemeyüp dâ'imâ kusûr ve sayd-ı şikâr ile meşgūl bulunduğu gibi hiçbir taraftan ruhsat almaksızın, ay ve haftalarca hânesinde beytûtet birle mektebe gelmamekdedir. Ve bu yüzden şâgirdân merkūme bütün bütün şuraya buraya dağılarak ehâlî-yi merkūme tarafından şikâyet-i 'umûmî olarak bundan akdem dahi birbirini müte'âkıben iki def'a 'arz-ı hâl takdîm olunmuş, bunun üzerine mu'allim-i mûmâ ileyhya kazâya bi'l-celb sûret-i hâl kendüsüne teblîğ ve bu hizmetin icrâsı zımnında mâdâmki cânib-i hazîneden şehrî yüz kadar guruş me'âş verilmekdedir, cemî' zemânda vazîfe-i mahsûs olan işbu hizmetin îfâsı ve hılâf-ı hâl ü hareketin

[20] Makām-ı mu'allây-ı hazret-i Ser'askerî'ye

Vücûd-i celâlet-bihbûd-i devletlerinin def'a-i sâniye olarak mesned-i mu'allây-ı Sipehsâlârî'ye şeref-tevkîni hâssaten tebrîk ile min-gayr-i haddin 'arz-ı teşekkür eylerim; fî 1 Teşrîn-i Evvel sene [1]288 [13 Ekim 1872].

Me'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesine

İşkodra ve Tiran ve Ülgün'e mekteb-i rüşdîleri şâgirdânının 'aded[795] ve sûret-i devâmlarını mübîn 'ale'l-usûl mu'allimleri taraflarından bi't-tanzîm taraf-ı 'âcizîye i'tâ olunan dört aylık birer kıt'a hulâsa cedveli matlûben takdîm-i huzûr-i me□ âlî-mevfûr-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri kılınmış olmağla, ol bâbda ve her hâlde emr u fermân.

Fî 4 Kânûn-i evvel sene [12]89 [16 Aralık 1873] Ülgün'ün ve fî 11 Kanûn-i evvel sene [12]89 [23 Aralık 1873] Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi'nin hulâsa cedvelleri postaya teslîmen Me'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesine gönderilmiş, fekat Tiran cedvelinde dersler mezkûr olmadığından cevâblarına ihtârât-ı lâzime icrâ olunmak ihtâr olunur. Ve fî 18 Kânûn-i evvel sene [12]89 [30 Aralık 1873] bâ-posta Ağustos ve Eylül ve Teşrîn-i evvel ve sânî İşkodra hulâsa cedvelî Me'ârif-i 'Umûmiyye Nezâreti'ne gönderildi.

Fî 9 Nîsân sene [12]90 [21 Nisan 1874] Akçahisâr hulâsa cedveli me'ârife bâ-posta gönderildi.

Fî 19 Şevvâl sene [12]91 [19 Kasım 1874] ve fî 17 Kânûn-i sânî sene [12]90 [29 Ocak 1875] bâ-'arîzâ-i 'âcizî İşkodra ve Tiran ve Ülgün rüşdîlerin hulâsa dört aylık cedvelleri me'ârife takdîm kılındı.

Ağustos ve Eylül ve Teşrîn-i evvel ve Teşrîn-i sânî sene [12]90[796].

[21] Tiran Rüşdiyyesi Mu'allimliğine

Mahall-i tedrîsiniz olan Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi şâgirdânının 'aded ve sûret-i devâmlarını mübîn taraf-ı şerîflerinizden tanzîm ve geçen posta ile Me'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesine takdîm kılınan dört aylık hülâsa cedvelinde dersler mezkûr olmadığından bâ-telegraf isti'lâmı lâzım geldi. Ba'demâ göndereceğiniz cedvellerde nezdinizde mevcûd olan matbû' nümûneye tatbîkān dersler dahî beyân ve Millet-i Şeyak mektebleri taraflarından gelen jurnaller şuhûr-i rûmiyye ile geldiklerinden ba'demâ bunlar dahî usûlü vechile şuhûr-i 'Arabiyyeyi 'ilâve etmelerine mektebîn-i mezkûrînin mu'allimlerine ihtār buyurulması mütevakki'dir efendilerim; fî 18 Kânûn-i evvel sene [12]89 [30 Aralık 1873]

[795] "'aded" kelimesi üzeri çizilen "mikdâr" kelimesinin üstüne yazılmıştır..
[796] "…….[12]90" kısmı sayfanın sol tarafına yukarıya diklemesine yazılmıştır.

Beterle'de dahi bir mektebin küşâdına elimize geldiği kadar çalışacağımı Beterle ehâlîsine selâmımızı teblîğ buyurarak ifâde buyurala mühimmâne

Yâhûd 'Amme cüzlerini okumağa liyâkatları olur olmaz derecede olup, henûz mekteb-i Rüşdiyyeye bir talebenin bile gönderilemamesi ve bunun 'aks-i hâli olarak sıbyânın bütün bütün câhil ve nâdân kalmalarına sebeb olduğundan, şu hâle rızây-ı meyâmin-irtizây-ı cenâb-ı mütasarrıf-ı ekremîleri dahi kā'il olmayacağı hüveydâ ve âşikâr bulunmağla, mu'allim-i mûmâ ileyhin oradan tebdîliyle yerine bir müste'idd mu'allimin ta'yîn ü intihâbı mütevakkıf-ı re'y ü irâde-i Hidîv-i efhamîlerinde kabûle karîn buyurulduğu vechile muktezâsının îfâsı ma'razında terkîm ve takdîm-i mazbata-i çâkerânemize cür'et ma'razında ol bâbda fî 4 Zilhicce sene [1]291 ve fî 31 Kânûn-i evvel sene [1]290 [12 Ocak 1875].

Bey, A'zâ, İşbu mühür güzelce tutmadığından okunamadı.
Bey, Müdîr-i Mâl, 'Azmî Bektaş
Ed-dâ'î, Müftî, es-Seyyid Mustafa Sabri
Ed-Da'î, Nâ'ibü'-şer' Mehmed Emîn
Bey, Kā'imakām-i Kazây-ı Akçahisâr
A'zâ Abdülbâkî
A'zâ, Mehmed

[22] Şiyâk zâbıtası 'Abbâs Bey'e bir tahrîrât yazılmak ki kendüsi ba'de'l-medh şâgirdânı mektebe sevk etmesine Şiyâk Nâhiyesi'nde ilerü gelenlerden vücûhundan Mahmûd Bey buna bir tahrîrât yazmak lâzım gelür ki 'Ali Efendi'ye ve mektebde eylediğin ve eylemekde olduğun gayret mesmû'umuz olmuş, binâ-berîn memnûn oldum deyû iş'âr olunmuş. Bunlara kâğıd gönderildiği vakitde Tiran'da tüccâr esnâfından Mahmûd Ağa, İlyâs'a andan 'Abbâs yâhûd Mahmûd Bey'e fî 2 Safer sene [1]281 ve fî 19 Mart sene [12]89 [31 Mart 1873] târîhinde mûmâ ileyhâ ve 'Ali Efendi'ye ve Mahmûd İlyâs'a birer mektub bâ-posta gönderildi.

Dakîka Sâ'at Şâgirdân

Şiyâk Mektebi'nin civârında bulunan kurâ	Bu'd-i 'an-mekteb Dakîka	Sâ'at	Şâgirdânın kangı köyden gelmekde oldukları
İştimraza	15	00	Bundan gelür
Keneta	15		Gelmaz
Sukes	30		Kezâ
Kokolvora	45		Gelür
Şutel	45		Kezâ
Şahinay	20		Kezâ
Budinak	20		Kezâ
Metalak	45		Gelmaz
Karsî	45		Kezâ
Velaşi	45		Kezâ
Arzişt	45		Gelmaz
Koç	45		Hiç gelmamiş
Çocuk maminası	45		Kezâ
Terzîyây	45		gelmeğe başlamış

[23] Makām-ı Sadâret'e ‘arîza

Numero 52; fî 22 Kânûn-i sânî sene [12]88 [4 Aralık 1872]

Krayna Nâhiyesi ehâlîsinden taht-ı tevkîfe alınan kesânın istintâkları leffen takdîm kılındığı, me’mûriyyet-i da‘iyânemin muktezasınca Tiran mekâtibinin teftîş-i ahvâliyle ba‘zı ıslâhât zımnında Tiran'a gelelimizden berü müşâhede olunan ba‘zı ve mekâtib-i mevcûdenin ilerülemesiyle müceddeden dâhil-i kazâda küşâd olunacak mekâtibin hadd-i matlûba îsâli, hükûmet-i mahalliyye hımmetine muhavvel bulunan mevâdd ber-vech-i zîr zikr ve ‘arz olunur.

1. Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi'nin fevkānî odalarından birinde ve techîziyyenin tahtaları tarz-ı âhar üzerine tahvîliyle şâgirdâna sıkındı vermeyecek sûretde yapdırılması. Ve odalarına sıva vermeğle cam ve tahtaları ta‘mîr ve mu‘allim efendileriyle şâgirdânın odalarını tefrîş ve mektebin nerdübânının dik ve yukarı geldiğine binâ’en muhâtaradan gayr-i sâlim bulunduğundan mümkin mertebe tarz-ı âhara tahvîliyle[797] ve rüşdiyyenin ‘özr-hânelerin mecrâsını ta‘mîr buyurulması.

2 Hükûmet mahalliyyenin semere-i ikdâmâtından mekteb-i techîziyyenin şâgirdânı yüz beş nefere bâliğ oldukdan mâ‘adâ gün-be-gün tekessür etmekde olduklarından, el-hâletü hâzihi techiziyye ittihâz olunan mahal gayr-ı kâfî bulunduğuna binâ’en bunun ‘arz olunacak sûretinin birisiyle tevsî‘ buyurulması.

Birisi budur. Şimdiki mekteb bulunan mahall ile bevvâb sâkin olduğu odanın aralarında bulunan perdenin kaldırılmasıyla birlşedirilmesi ve bu takdîrde Telgraf-hâne tarafında olan kaldırımının ikmâliyle taraf-ı mezkûrda mekteb techîziyye içün mahsûs ‘özr-hâneler yapdırılması lazım geleceği **[24]** ikinci sûret budur ki Rüşdiyye'nin sol cenâhının alt katda kâ’in oda ile kömür-hâne aralarında kâ’in perdenin kaldırılmasıyla techiziyyenin tevsî‘i ve ayru olmak üzere helâların yapdırılması kābil ve kuyudan su almak içün sokāk tarafında kâ’in kuyu işlediğinden sudan dahi bir nev‘ mahzûr olmayacağı vârid-i hâtır-ı küllîdir. Ve işbu sûret-i sânîye tasvîb buyurulduğu hâlde bevvâb oturduğu yerde oturmağla, el-yevm techîziyye bulunan mahal ile Mekteb-i Rüşdiyye Dâ’iresi aralarında bir bâb küşâd olunsa, Rüşdiyye'nin şâgirdânı içinde kuşluk ta‘âmını safây-ı hazz ile tenâvül edebilecekleri ve mekâtibin ta‘mîrât ve tefrîşâtı ol mahallin ashâb-ı servet ü iktidârları taraflarından yapdırılmak icâb ideceği vâreste-i kayd-ı işâretdir.

3. Mekteb-i techîziyye mu‘allimi bulunan ‘Abdullah Efendi pek yalnızca bulunduğuna ve bu kesret üzerine bulunan şâgirdânı ta‘lîm ve lâyıkıyla derslerini tefhîm etmeğe sa‘b göründüğüne binâ’en daaha bir başka refîk ‘ilâve ve bunların ikisi mikdâr-ı münâsib ma‘âşla tavzîf olunmasıyla, şâgirdândan ‘îdeynde ve eyyâm-ı sâ’irede işbu mektebde hak alınması câ’iz görünmediğinden, sâye-i hazret-i Pâdişâhî'de bunların ma‘âşları cânib-i Sandık'dan müsâ‘ade buyurulacağı müteyakkan göründüğüne binâ’en ma‘âş-ı mezkûrun emri vürûduna kadar kemâ fi’s-sâbık idâre olunması.

4. Tiran Kasabası Çarşûsu derûnunda bulunan Beşîr ağaların ve Zâ‘im-zâde Mehmed

[797] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “tesviye buyurulması, Telgraf-hâne tarafında olan kaldırımını ikmâl” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

Ağa'nın ve Hüseyin ‘Ömer Hâce'nin üç bâb zükûr mekâtibiyle kasabanın derûnunda kâ’in Lam ve Vogel Mescidi'nde ve Kokonos Câmî-i şerîfinin derûnunda ve Met Fira Câmi‘-i şerîfinin civârında kâ’in merhûm el-Hâc ‘Ali Ağa Beşîr'in mektebinde ve Şeyh Zela Câmi‘-i şerîfinin sofasında ta‘lîm-i inâs etmekde olan mu‘allim efendîlerin idârelerine kâfî bir nev‘ vakıfları ve şâgirdândan bir güna alacakları bulunmadığından, işbu yedi bâb mekâtibi mu‘allimlerinin ta‘zîmi Tiran Malisya ve kurâsında küşâdı mutasavver olan mekâtibin mu‘allimlerine verilmek üzere evvel emirde kasabada kâ’in ehâlî-i Müslime'nin zükûrundan yedi yaşından on bir yaşına kadar ve inâsdan altı yaşından on yaşına kadar[798] **[25]** evlâdını mekteblerine gönderilmesi bir nev‘ ihbâr olunduğu ve ‘özr-i şer‘îsi olmaksızın göndermeyan olur ise iktidârına göre beş guruşdan yüz guruşa kadar cezây-ı nakdî alındığı sûretde mekâtib-i mezkûrede hayli şâgirdân tecemmu‘edecekleri vâreste-i kayd-ı iştibâhdır. Bu takdîrde ehâlî-yi mezkûre beş sınıfa i‘tibâr olunur ise sınıf-i evvelin evlâdı yirmi beş ve sınıf-ı sânî yirmi ve sınıf-ı sâlis on beş ve sınıfı râbi‘ on ve sınıf-ı hâmis senevî hâcelerine beş guruş verdiği takdîrde, işbu yedi bâb mekâtib mu‘allimleri idâre olunacaklarından mâ‘adâ mekâtib mezkûrenin ilerülemesi birinci sebeb olacağı ve inâsa mahsûs olmak üzere lâzım olacak daha üç bâb mekâtibin binâsı hamiyyetkârân ehâlîye muhavveldir. Ve mekâtib-i mezkûre içün lâzım olacak eczây-ı şerîfe ve resâ’il ma‘ârif kütübhânesinden verilecektir.

Geçenlerde Tiran Meclisi tarafından bâ-mazbata istid‘â olunan otuz altı bâb mekâtib mu‘allimlerine cânib-i mîrîden ma‘âş tahsîsî müsâ‘ade olunması me’mûl olunan tahsîsatın ‘adem-i vefâsından mecbûren başka bir hüsn-i sûretinin ta‘akkulu lâzım gelmeğle fî 15 numero ve fî 11 Temmûz sene [12]88 [23 Temmuz 1872] târîhlü Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye cânib-i ‘âlîsinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyenin ahkâmınca mektebi olmayan karyelerin ehâlîsi verdikleri ‘öşr-i mîrînin onda birini ve ekini olmayan fukarâsı dahi hâssaten bu mâdde-i hayriyye içün iki gün işleyerek gündelikleri bir mahsûs sandık ittihâzıyla andan mekteb tedârükü görülmesi ve iktizâ eden eczâ ve resâ’il Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye cânibinden gönderilmesi, Meclis-i Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye karâr müzâkerâtı îcâbından bulunduğundan mekteb küşâdı tasavvur olunan mahallerin ilerü gelinleri hükûmete celbiyle lâzım gelan tergîbât ve teşvîkāt ba‘de'l-icrâ işbu mâdde-i hayriyye içün verilecek karâr müzâkerâtı.

Bir daha Tiran Çarşusu derûnunda kâ’in medrese-i ‘atîk dimeğle meşhûr müteveffâ el-Hâcc Edhem Bey'in vakfı olup duruyorken, merhûmun mahdûmu tarafından mülke tahvîl ve şimdiye kadar medrese-i mezkûrede yedi bâb dükkân yapılmış ve daha altı bâb dükkânların i‘mâline kābil bir mahal olduğu taraf-ı dâ‘iyânemden müşâhede olundu. Mahall-i mezkûrda vucûda geleceği melhûz olan üç bâb dükkânların vâridât-ı senevîsi on bin guruşu tecâvüz edeceği bî-reybdir. Vakfın mahdûmu tarafından sarf olunan meblağ ba‘de't-tesviye ve tevrîhan daha altı bâb **[26]** dükkânların sarfiyâtı, icârelerinden ba‘de’l-edâ fazlası hemân dâhil-i kazâda küşâd olunacak mekâtib mu‘allimlerine mikdâr-ı münâsib i‘tâ olunmasının ba‘de't-tezekkür savb-ı dâ‘iyâneme iş‘âr buyrulması ve mekâtib-i sıbyânda tedrîs olunacak dersler, eczây-ı şerîfe ve Kur’ân-ı ‘azîm ve ‘ilm-i hâl ve hisâb-ı a‘mâl-i erba‘a ve yazudan dahi meşki almakdan ve

[798] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “Gelmesi me’mûl olan ‘ilâve tahsîsât ma‘ârifin tenkîsı istilzâm edeceğine binâ’en tahsîsât-ı mezkûreyi” kısmı sayfanın sol tarafına yazılmıştır.

cümleden ziyâde Türkçe'yi selîs okumakdan ‘ibâret bulunduğu cihetle evvel emirde rüşdiyye mu‘allimleri ve erbâb-ı kalemden ve mahallî ‘ulemâsından mürekkeb bir imtihân hey’etî teşkîl olunarak ve mevcûd sıbyân hâceleri ve sâ’ir müsted‘îler oraya celb ile mezkûr derslerden imtihân edilerek isbât-ı ehliyyet eyleyeceklere mekteblerin büyüklüğüne göre derece derece üç rütbe tasdîk-nâme i‘tâsıyla bilâ-tevakkuf mekteblerine i‘âde edilmesi ve bu derslerde noksânı olanların keyfiyyeti merkez vilâyetde ba‘de'l-‘arz yerlerine imtihânda isbât-ı kifâyet etmiş olan müsted‘îler müceddeden ta‘yîn olunup gönderilmesi ile etfâlin hemân o yolda emr-i ta‘lîm ve terbiyesine bed’ ve mübâşeret olunması, bir daha techîziyyeden rüşdiyyeye nakl olunacak şâgirdânı işbu imtihân hey’etiyle mu‘âyene olunacağından mekâtib-i sıbyâna okunması meşrût olan Kur’ân-ı ‘azîm ve resâ’ili güzelce tahsîl eylediğini müş‘ir rüşdiyyeye dâhil olacak şâgirdin eline bir şehâdet-nâme verilmesi tasvîb kılındıysa da bunu meclisce bi't-tezekkür verilecek karâr savb-ı dâ‘iyâneme iş‘âr buyurulması bâbında fî 29 Safer sene [12]91 ve fî 4 Nîsân sene [12]90 [16 Nisan 1874].

[27] Mekâtib-i Rüşdiyye şâgirdânı bir müddet sülüs ve nesih hatlarını karalamağla hatteyn-i mezkûreyni gereği gibi yabdıklarından sonra bir daha rik‘a içün bir mu‘allimin istid‘âsı ta‘lîmât-ı seniyye münderecâtından ise de Akçahisâr Rüşdiyyesi küşâdının zemânı olan sekiz ay zarfında şâgirdânın hatteyn-i mezkûreynin gereği gibi yapdıkları me’mûl değil ise de ba‘dehû îcâbına bakılmak üzere evvel emirde mekteb-i mezkûrda tahsîl etmekde olan şâgirdânın hattlarını bu tarafa göndermesiyçün mekteb-i mezkûrun mu‘allimine tavsiye kılınmak üzere cevâben Akçahisâr Kā’im-makāmlığı'na bir kıt‘a emir-nâmenin tastîri bâbında ve herhâlde; fî 19 Ağustos sene [12]89 [31 Ağustos 1873]

[28] Def‘a-i sânîyede me’mûren Bar taraflarına gittiğimizde aldığımız harc-ı râhdan dolayı verdiğimiz senedlerin sûretîdir.

Müfettiş-i Mekâtib Dâvud Efendi

Sâ‘at	
9	‘an İşkodra ilâ Bar azîmet
9	‘an Bar ilâ İşkodra ‘avdet
18	Beheri

	Guruş
162	9

Defter-i Hâkānî Me’mûru Sâlih Efendi

Sâ‘at	
9	kezâ
9	Kezâ
18	Beheri

	Guruş
135	7.5

Yüzbaşı Mustafa Efendi

Sâ‘at	
9	kezâ
9	Kezâ

18	Beheri	
3.5		Yol ücreti
1	10	Harc-ı râhı

Me’mûr-i Terceme

Sâ‘at	
9	kezâ
9	Kezâ
18	Beheri

	Guruş
90	5

beherî	
85.5	…….
85.5	İ‘tibârî
171	

558 guruşdur.

Diğer senedin Bar'da vukū‘ bulan sekiz gün müddet ikāmet ‘âcizânemizin yevmiyyesi

120	Mekâtib-i Müfettiş Dâvud Efendi	8	15
120	Defter-i Hâkānî Me’mûru Sâlih Efendi	**8**	**15**
080	Yüz bâşı Mustafa Efendi	0	10
080	Terceme Me’mûru Yovan		
400			

[29] Tercemân-ı Hakîkat'in 1347 numero ve fî 29 Teşrîn-i sânî sene [12]97 [11 Aralık 1881] ve fî 30 Muharrem sene 1300 [11 Aralık 1882] târîhlü nüshasının ikinci sahîfesinde yazılmış olan bendin aynen bu mahalde naklolunur.

Kırk-kilisa Mutasarrıfı sa‘âdetlü Câvîd Paşa hazretleri Me’mûrîn Karâr-nâmesi'nin dokuzuncu bendine mugāyır olarak kendi dâmâdı Zihnî Beyi Meclis-i İdâre Kitâbeti'ne ta‘yîn eylediği hakkında Edirne'den irsâl olunan bir mektûba cevâben mûmâ ileyh Zihnî Bey kendisine bu me’mûriyyete ta‘yîni mugâyir-i nizâm olmadığını isbât içün Mâliyye Nezâret-i celîlesinin doksan altı senesi içinde ta‘mîmen vilâyâta irsâl buyurduğu bir emri der-meyân eyleyor ki, emr-i mezkûr ber-vech-i âtî derc olunur.

Me’mûrîn-i Mülkiyye Karâr-nâmesi'nin dokuzuncu mâddesinde nüzzâr ve vilâyetin peder ve evlâd ve birâder ve dâmâd ve kā’in ve ‘amuca ve enişte ve dayı ve yeğen me’mûr oldukları dâ’ire-i nezâret ve vilâyet dâhilinde me’mûriyyete ta‘yîn etmesi ve etdirmesi ve bunların mâdûnunda bulunan me’mûrîn-i sâ’irenin dahi kendi dâ’ire-i me’mûriyyetleri dâhilinde kezâlik istihdâm etmesi etdirmesi memnû‘ olduğu muharer ise de bu memnû‘iyyet re’s-i me’mûriyete mi yoksa kitâbet gibi hıdmetlere mi şâmil olduğunda tereddüd edilmiş olduğundan ru’esây-ı me’mûrînden birisinin bu kabîlden olan ekārıbından birini taht-ı idâresinde bulunan kalemde beş-altı yüz guruş me‘âşla bir ma‘iyyet kitâbetinde istihdâmı câ’iz olup olmayacağından bahisle istîzân keyfiyyetini mutazammın takdîm kılınan tezkire-i ‘âcizî zeyline muharrer cevâb-ı Sâmî'de nuzzâr ve vilâyetin ve bunların mâdûnunda bulunan me’mûrîn-i sâ’irenin mâdde-i mezkûrede gösterilan ekārıb ve müte‘allikātını dâi’re-i me’mûriyyetleri dâhilinde bir

me’mûriyyete ta‘yîn edemeyeceklerine ve etdirmeyeceklerine dâ’ir olan memnû‘iyyet mesâlih-i câriyece i‘mâl-i nüfûz edecek re’s-i me’mûriyyetlere şâmil olup, ma‘iyyet kitâbeti gibi hidmetlere şümûlü olmayacağı emr ü iş‘âr buyurularak mûcebince keyfiyyetin sâ’ir vilâyât-ı celîle ile müstakillen idâre olunan mutasarrıflıklara ve sâ’ir îcâb eden mahallere bildirilmesi a‘şâr ve ağnâm emânet-i behiyyesinden ifâde kılınmış ve keyfiyyet ta‘mîmen bildirilmiş olmağla, vilâyet-i celîlelerince de ber-mûceb-i iş‘âr-ı ‘âlî îfây-ı muktezâsı bâbında **[30]** Bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i Şehriyârî İşkodra cibâl-i mülhakasında emr-i mesnûn hıtân olunacaklara i‘tâsı muktezî olan elbise ve sâ’ire içün komisyonumuz mazbatasıyla ve gerek muvakkat senedimiz ile cânib-i Sandık'dan aldığımız mebâliğin beyânı

Guruş

00300	Bir kıt‘a mazbatamız ile fî 16 S[afer] sene [12]86 [28 Mayıs 1869] cânib-i Sandık'dan alınmış.	
17497.5	Bir kıt‘a muvakkat mazbatamız ile fî 17 Haziran sene [12]85 [29 Haziran 1869] târîhinde cânib-i Sandık'dan alınmış.	
02000	Bir kıt‘a mazbatamız ile fî 22 Haziran sene [12]85 [4 Temmuz 1869] târîhinde Boks tarafına gitdiğimiz vakitde cânib-i Sandık'dan alınmışdır.	
00500	Bir kıt‘a muvakkat senedimiz ile fî 16 Temmûz sene [12]85 [28 Temmuz 1869] Mütesellim tarafına gitdiğimiz vakitde cânib-i Sandık'dan alınmışdır.	
20297.5		
05000	Bir kıt‘a mazbatamız ile fî 22 R[ebî‘ulâhır] sene [12]86 [29 Eylül 1869] Grija ve Koplik taraflarına gitdiğimiz vakitde cânib-i Sandık'dan alınmışdır.	
05000	Bir kıt‘a muvakkat senedimiz ile ta‘vîzan Sandık-i Askerî'den Reç ve Loha taraflarına gitdiğimiz vakitde alındı; fî 6 Ağustos sene [12]85 [18 Ağustos 1869].	
30297.5		
20000	Bir kıt‘a muvakkat mazbatamız ile cânib-i Sandık'dan aldık; fî 28 Ağustos sene [12]85	
04000	Bir kıt‘a muvakkat mazbatamız ile cânib-i Sandığa alındı; fî Teşrîn-i Evvel sene [12]85 [Ekim 1285].	
02500	Bir kıt‘a muvakkat senedimiz ile cânib-i komisyondan âhz olundu; fî 25 Receb sene [12]86 [31 Ekim 1869].	
56798.5		
10698	Bez behâsından Gün Krayna'ya vermek içün bir kıt‘a mazbatamız ile alınan mebâliğ; fî 14 Şa‘bân sene [12]86 [19 Kasım 1869].	Bu mazbatanın yekûnü. Guruş, 15938

67495.5	
05240	Bu mazbata ile
72735.5	
3000	? cihetiyçün bir kıt‘a mazbatamız ile cânib-i Sandık'dan aldığı mebâliğ; fî 13 Temmûz sene [12]86 [25 Temmuz 1870].
75735	Mahsûben bi'l-icrâ bu bâbda sandık ile hiçbir ahz ve i‘tâmız kalmadı.

Ve işbu mazbata altı bin guruşluk ise de Meclis-i İdâre'nin karârınca üç bin guruş alındı.

[31] Cibâl-i mülhaka tarafi hıtâm buldukdan sonra hıtân komisyon-i mahsûsu tarafından mukaddemâ mazbata ve senedât ile cânib-i sandıkdan alınan mebâliğ içün mezâbıt ve senedât-ı mezkûreyi li-ecli't-tahlîs mu’ahharan verilan yek senedin sûretidir.

Guruş

70865.30

Yalnız yetmiş bin sekiz yüz altmış beş guruş otuz pâreden

İşkodra cibâlinde mütemekkin ehâlî-i Müslime'den bâ-irâde-i seniyye emr-i mesnûn hıtânları icrâ olunan iki bin beş yüz kırk üç nefere ber-mûceb-i karâr-ı meclis ma‘rifet-i ‘âcizânemiz ile verilan elbise ve ‘atâyây-ı nakdiyye ile istihdâm olunan cerâhların ücreti ve mesârıf-ı sâ’ire zeyli mazbatalu olan merbût defterde beyân olunduğu gibi, bâliğ olan bâlâda ber-vech-i muharrer yalnız yetmiş bin sekiz yüz altmış beş guruş otuz pâre İşkodra Mâl Sandığı'ndan ahz ve makbûzumuz olduğunu mübîn işbu memhûrlu sened-i komisyon ‘âcizânemiz tārafından terkîm ve takdîm kılındı; fî 15 Ramazân sene [1]286 [19 Aralık 1869] ve fî Kânûn-i evvel sene [1]285 [Aralık 1869].

A‘zâ	A‘zâ	A‘zâ	A‘zâ	Re’îs-i Komisyon
Selîm	Hayreddîn	Selîm Gjyrezi	el-Hâcc Ahmed Efendi	Dâvud Şükrü
Sokol	Lopçi			

[32] Sadâret-i ‘Uzmâ'dan ‘umûm sırasında İşkodra Valîliği'ne gelan emir-nâmenin sûretîdir

113

Vilâyât mekâtib-i rüşdiyyesi mu‘allim-i evvelleri me‘ârifce ba‘de'l-imtihân ehliyyetleri tebeyyün etdikden sonra ta‘yîn kılınmakda iken, ba‘zıları hakkında ‘adem-i liyâkat behânesiyle dürlü şikâyetler vukū‘ bularak tebdîllerine mecbûriyyet hâsıl olayor ise de ihtiyâten def‘a-i sâniyede edilan tecribe ve imtihân mahalli inhâsı hılâfında olarak kifâyet-i bidâ‘alarını te’kîd etmekde ve tahkîkât-ı vâkı‘aya göre ekserîsinin hidmetlerinden mehcûriyyetine tenfizât-ı memleketin garaz ve nefsâniyyeti sebeb olduğu anlaşılıp, şu hâl ise mekâtib-i mezkûrenin intizâm-ı idâresine sekte verdikden başka, mu‘alliminin becâyîş vesîlesiyle harcırâh için

hazîne-i devlete bîhûde masrafı mûcib olmakda idüği beyânıyla ba‘de-ezîn vilâyât rüşdiyye mu‘allimlerinden haklarında şikâyet vukū‘ bulanların kabâhat ve noksânı her ne ise bi'l-etrâf tahkîk kılınmadıkça ‘azlleri inhâ olunmaması zımnında keyfiyyetin ta‘mîmen tavsiye vü iş‘ârı Me‘ârif Nezâret-i celîlesinden bâ-tezkire beyân ve ifâde kılınmış ve vâki‘â mu‘allimîn-i mûmâ ileyhimin öyle şunun bunun nefsâniyyetine mebnî bi-lâ-sebeb ‘azl ü tebdîlleri kendülerinin mağdûriyyetini müstelzim oldukdan mâ‘adâ, bîhûde yere hazîne-i celîleyi masrafa dûçâr ve bi'l-âhıre mekâtib-i rüşdiyyenin intizâm-ı hâlini sektedâr edeceğinden, ba‘demâ sahîhan bir gûne kusûr ve kabâhatleri zuhûr etmeyan mu‘allimînin bi-lâ-tedkîk azlleri inhâ olunmaması zımnında bi'l-cümle vülât-ı ‘izâm hazerâtına îfây-ı vesâyâ edilmiş olmağla, taraf-ı devletlerinden dahi ol sûretle icrây-ı îcâb-ı hâle medd-i enzâr-ı dikkat buyurulması siyâkında şukka-i senâverî terkîm kılındı efendim; fi 27 Şevvâl sene [1]290 ve fî 5 Kânûn-i evvel sene [1]289 [17 Aralık 1873]

es-Seyyid Mehmed Rüşdî

[33] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye cânib-i ‘âlîsinden İşkodra Vâlîsi'ne gelan tahrîrâtın sûretidir.
İşkodra Eyâleti dâhilinde küşâdına lüzûm-i hakîkî görünan mekâtib-i sıbyânın mu‘allimleri, ma‘âşlarına karşuluk olmak ve ilerüde tasarruf vukū‘ buldukça beş bin guruşa iblâğ olunmak üzere Sûriyye Vilâyeti Matbû‘ât Müdîrliği'nden münhall olup, sarfına me’zûniyyet verilmiş olan iki bin guruş ma‘âş ba‘zı mekteblere tevzî‘ ve tahsîs edilmiş ve ba‘zısına belediye hâsılâtından ma‘âş verilmekde bulunmuş ise de ekserîsine ma‘âş almamasından dolayı henüz mu‘allim ta‘yîn olunamadığından bahisle üç bin guruşun daha tahsîsi lüzûmu eyâlet-i mezkûre meclis-i idâresi cânibinden var olan mazbatada beyân ü iş‘âr olunmuş olup, zikr olunan mektebler mu‘allimleri vazîfeleri karşuluğu içün şimdiye kadar pek çok tahrîrât icrâ olunmuş ise de bulunamadığından iktizây-ı hâl bu kerre cânib-i Bâb-ı ‘âlî'ye ‘arz ve istîzân olunmasıyla vukū‘ bulacak irâde-i ‘aliyye mûcebince îcâbı icrâ olunacağı derkâr ise de mezkûr iki bin guruşla kangı mekteblere tahsîsi olunmuş ise muvazzah bir kıta‘ defterinin gönderilmesi mukaddemâ izbâr olunduğu hâlde el-hâletü hâzihi vürûd etmediğinden, bunun serî‘an gönderilmesi ve ma‘âşâtı beledî hâsılâtından tesviye olunan mekâtibin mikdâr-ı ‘adediyle mu‘allimlerin esâmî ve verilan ma‘âşın mikdârını ve bundan böyle açılacak mekteblerin ‘aded ve ta‘yîn olunacak mu‘allimlerin isimlerini ve ne kadar ma‘âş verilmek lâzım geleceğini mübîn müfredâtlı defterinin tanzîm ve irsâl kalınması husûsunun taraf-ı ‘âlî-i Âsafânelerine iş‘ârı bi'l-havâle Meclis-i Ma‘ârif'den ifâde olunmağla, ol vechile îcâbının îfâ buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 26 Şevvâl sene [1]290 ve fî 4 Kânûn-i Evvel sene [1]289 [16 Aralık 1873]

Ahmed Cevdet

[34] Mu’ahharan İşkodra ma‘ârif tahsîsâtına zamm ve ‘ilâve buyurulan iki bin guruş hakkında makām-ı vilâyet-penâhîden gelan tahrîrâtın kopyasıdır.

Manastır Vilâyet-i celîlesine

Numero 67
Devletlü Efendim Hazretleri
İşkodra ve havâlîsinde mekâtibin teksîri ve etfâlın hüsn-i te‘allüm ve terbiyesi lüzûm-i kavîsine mebnî oranın ma‘ârif masârıfının beş bin guruşa iblâğı mukarrer olmak hasebiyle mukaddemâ ba‘zı karşuluk bulunarak muhassesât-ı kadîmesine iki bin guruş zamm olunmuş ise de bu akça şimdiye kadar oralarda açılan mekâtibin mu‘allimlerine tahsîs olunmuş ve şimdi de mevâkıf-ı

münâsibede müceddeden otuz iki bâb mekteb küşâd edilmiş olduğundan, sâye-i ma‘ârif-vâye-i cenâb-ı Pâdişâhî'de havâlî-i merkūmede terbiye-i ‘umûmiyye emr-i ehemminin terakkîsi maksadına medâr olmak içün mekâtib-i mezkûre mu‘allimlerinin tavsîfiyle sâl-i hâl ma‘ârif büdcesinde muharrer tertîb-i mahsûsdan zikr olunan muhassesâta iki bin guruş daha zamm ve ‘ilâvesi Ma‘ârif Nezâret-i celîlesinden vukū‘ bulan iş‘âr üzerine şeref-vârid olan buyuruldu-i Sâmî'de emr ü iş‘âr buyurulmuş ve mezkûr iki bin guruşun dahi ta‘yîn kılınacak hâcelere sûret-i tevzî‘ ve tahsîsiyle bunların ve ba‘demâ isim ve târîh-i ta‘yînleri bildirilmeyan Kavaya ve Peklin mektebleri hâcelerinin isim ve târîh-i ta‘yînleri gösterilerek bir kıt‘a defterinin serî‘an bi't-tanzîm cânib-i hazîneye irsâli lâzım geleceği mesârif-ı ‘umûmiyye mühâsebesinden yazılan der-kenârda gösterilmiş olmağla, ol vechile îfây-ı muktezâsı husûsuna himem-i ‘aliyye-i Âsâfâne'leri derkâr buyurulmak bâbında emr ü irâde hazret-i men-lehu'l-emrindir; fî 25 Cumâdelâhıre sene [12]91 ve fî 27 Temmûz sene [12]90 [8 Ağustos 1874].

İşkodra Mutasarrıflığı'na

Numero 71

Sa‘âdetlü Efendim hazretleri

Mâliyye Nezâret-i celîlesinin bâlâda sûreti mastûr tahrîrât-ı ‘aliyyesi, muhâsebe-i vilâyete kayd olmağla, ber-mûceb-i iş‘âr icrây-ı muktezâsıyla isteilan ve defterinin serî‘an tanzîm ve tesyârı husûsuna himem-i vâlâları derkâr buyurulmak bâbında emr ü ve irâde efendim hazretlerinindir; fî 10 Şa‘bân sene [12]91 ve fî 9 Eylül sene [12]90 [21 Eylül 1874].

Manastır'dan es-Seyyid Âlî Sâ’ib

[35] Tahrîrât-ı ‘aliyye-i mezkûre tarafımıza bi'l-havâle tarafımızdan Mutasarrıf Paşa hazretlerine yazılan tezkirenin sûretidir.

İşkodra Mutasarrıflığı cânib-i ‘âlîsine

İşkodra Ma‘ârif tahsîsâtına bu kerre ‘ilâve ve ihsân buyurulan iki bin guruşun sûret-i tevzî‘ ve taksîmi zîrde zikr olunur.

Ma‘âşât Guruş	Mevakı‘-i mekâtib	Esâmî-i mu‘allimîn	Târîh-i küşâd ve ta‘yîn-i mu‘allimîn
190	Karye-i Vizgar	Hüseyin Efendi	Fî ibtidây-ı Teşrîn-i evvel sene [12]90 [Ekim 1874]
190	Mahalle-i ‘Ayazma	Hâfız Mustafa Efendi	Bu dahi
150	Mahalle-i Dirgut	‘Osmân Efendi Fako	Bu dahi
140	Karye-i Veyukay	Murtezâ Efendi	Bu dahi
190	Brisk		
190	Martik		
190	Ostros		

190	İska Zuga		
190	Şas yahûd Karoşa yahûd Berayşa		
190	Karaka		
190	Buşat		
2000			

Bu Veyukay Mektebi fî 25 Hazîrân sene [12]90 [7 Temmuz 1874] târîhinde küşâd ve mu‘allimliğine işbu tahsîsât ‘ılâvesinden üst tarafı ikmâl olunmak üzere muvakkaten şehrî elli guruşa bi'l-irzâ târîh-i mezkûrda Murtezâ Efendi ta‘yîn olunmasına mebnî bu kerre işbu tahsîsatdan ismi hizâsına muharrer daha yüz kırk guruş zammla ma‘âşı emsâli misüllü yüz doksan guruşa iblâğ edildiği ma‘lûm olmak içün şerh ve lede.

Mukaddemki ‘ilâveden başka bu kerre dahi İşkodra ma‘ârif tahsîsâtına vukū bulduğu fî 10 Şa‘bân sene [12]90 [3 Ekim 1873] târîhi ve yetmiş bir numerosuyla müveşşehan ve zeylen makām-ı ‘âlî-i vilâyetden şeref-vürûd tahrîrât-ı ‘âliyyede emr ü iş‘âr buyurulan iki bin guruş zammın mukaddemce ve bu bâbda küşâd olunmuş ve ta‘yîn ve tavzîf mu‘allimleri lâzım gelmiş oldukda, bi'l-müfredât bâlâda yazılan mevâkı‘ mekâtibi hâcelerine tevzî‘ ve taksîmi îcâb edeceğinden, henûz küşâd olunmayan ve mu‘allimleri intihâb ve ta‘yîn olunmayan mektebler küşâd ve mu‘allimleri intihâb ve ta‘yîn olundukça târîh-i küşâd ve ta‘yînleriyle mu‘allimlerin esâmîsi başkaca ‘arz olunmak ve şimdilik gelan zammın kangi mektebler hâcelerine bir sûretle tevzî‘ ve tahsîs kılınmak münâsib idüğüne ma‘lûmât olmak ve ba‘dehû bu tertîb dâhilinde intihâb ve ta‘yîn edilecek mu‘allimlerin ana göre kabûlleri tesviye edilmek üzere muhâsebe-i livâya havâle-i keyfiyyet buyurulması bâbında; fî 16 Eylül sene [12]90 [28 Eylül 1874] Müfettiş-i Mekâtib-i İşkodra

[36] Manastır Vilâyeti Vâliliği cânibinden İşkodra Mutasarrıflığı'na

Numero 74
Tiran ve Kavaya ve Leş ve Akçahisâr ve Ülgün kazâlarıyla Peklin ve Dıraç nâhiyelerinde yeniden birkaç mekâtib-i rüşdiyye ve sıbyâniyyenin küşâdıyla ma‘arifce ba‘zı ıslâhât icrâ’âtını mutazammın İşkodra Mekâtib Müfettişi tarafından verilan lâyiha ve jürnalin isrâ kılındığı beyânıyla icrây-ı îcâbı 16 Receb sene [12]91 [29 Ağustos 1874] târîh ve altmış dokuz numerolu tevârüd eden tahrîrât-ı ‘aliyyeleri Meclis-i İdâre-i Vilâyet'de kırâ’at etdirildi. Mekâtib-i mezkûre mu‘allimleriyçün münâsib mikdâr ma‘âş tahsîsi zımnında evrâk-ı mezkûrenin kefîle keyfiyet Ma‘ârif ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesine yazılmış ve îcâbâtı diğer lâyıha ile beyân olunacağı irsâl buyurulan lâyıhada muharrer mevâdd-ı sâ’irenin dahi sür‘at-i mümkine ile tedkîkāt lâzime bi'l-icrâ keyfiyâtının iş‘ârı husûsunun savb-ı Sâmîlerine teblîği bi't-tezekkür ifâde kılınmış olmağla, mûcebince îcâbâtının sür‘at-i icrâ ve inbâsı husûsuna himem-i ‘aliyyeleri derkâr buyurulmak bâbında emr ü irâde efendim hazretlerimindir; fî 11 Ş‘abân sene [12]91 [23 Eylül 1874] ve fî 10 Eylül sene [12]90

Manastır'dan es-Seyyid ‘Ali Sâ’ib

[37] …. zerre …. nâ'iliyyetle ….. iftihârım zâten bâlâ-güzârımız ve ferkadân ve …..-i lütf u ihsân-ı 'amîmü'l-cereyân ma rifetleriyle dil ü cân-ı bendegânem ân-be-ân merkez-i kurb ve ihtisâsa şitâbân iken, şâhid-i me'mûl cilve-pîrây-ı âgūş-i husûl olarak bu kere Rumeli Vilâyet-i celîlesinin teşkîli ve Üçüncü Ordu-yi hümâyûn-i müşîrîlerine zamîme-i 'uhde-i mu'âlîmde Hidîvî'lerine şeref …. vukū'uyla minnetdârı bulunduğum 'âtıfet-i zalîl-i nûr-i nüvâzîlerine mukārenet-i çâkerânem sebeb ve münâsetinin zuhûru istihsâl-i rızây-ı meyâmin-mezây-i çırâğ-efrûzîleri uğurunda ….. cânı selâmet-i dü-cihân bilmekde olan …. bendelerinin hakîkaten tahsîl-i kemâl-i mübâhât ve mefharetine sebebiyet ve bu bâbda istifâde olunan vefîr mesâr u mahzûziyyet telgrafla îfâ olunan hasene-i tes'îd ve başka zimmet-i 'ubûdiyyetim bulunan ferîza-i tahmîd ve şükrâniyyeti dahi îfâ için tesvît-ı 'arîza ile tasdî'a da cihet-i cevâz ve meşrû'iyyet vermiş olduğundan binâ'en 'aleyh du'ây-ı mefrûzu'l-edâyı …. lerine nezd-i menâkıb-ı celîle-i dil-şikârîlerine olan devâm ve muvâzabeti 'arz u îmâ ve kayd-ı 'atîk-ı 'ubûdiyyet-i bendegânemin te'mînini hâssaten temennâ ma'razında ref'-i ruk'a-i rıkkıyyete ictirâ kılındı, bâkî her hâlde emr u fermân men lehu'l-emrindir.

[38] Emr-i mesnûn-i hıtân keyfiyyetine dâ'ir ma'rifet-i 'âcizânemizle sarf olunan meblağın beyânı.

Guruş	
00190	Verilecek câme-şûyun kat'ı zımnında terzî nefer yevmiyye çift 10; fî 27 Mayıs sene [12]85 [8 Haziran 1869] verilmişdir, bâ-sened.
00105	Kırk çift câme-şûyun hayyâtıyye için 19 terzîlere bâ-sened verilmiş; fî 1 Hazirân sene [12]85 [13 Haziran 1869].
17445	Gün Krayna'ya üç yüz kırk bir top bezinin işbu mebâliği verildi; fî 17 Haziran sene [12]85 [29 Haziran 1869], bâ-sened.
00052.5	Numûne için mukaddemâ Toy Cele'den alınan bir top bezinin mebâliği, bâ-sened verildi.
17792.5	
00056	Boks tarafına gitdiğimiz vakitde alınan bir yük arpa.
00040	Mum deste kıyye 100**,** çift 40.
00027.5	Boks'a gitdiğimiz vakitde alınan kahve kıyye 20; şeker kıyye 1.5.
00350	Boks Karyesi'nde yetmiş beş kişiye altışar guruş verilmiş.
00030	Boks Karyesi'nde yemeğimizi verenlere verilmiş.
18396	
00216	Dragoç Karyesi'nde sünnet olunan otuz altı nefere altışar guruş verilmiş.
00066	Tıraş Karyesi'nde sünnet olunan onar kişiye altışar guruş bahşîş verilmiş.
00595	Yüz on dokuz kişinin hakk-ı üstâdiyye için bâ-sened cerrâhlara verilmiş.
00188.10	İplik behâsı kıyye 370 = 10 ve ale'l-hesâb nakden guruş 150 makine ile dikenlere

	bâ-sened verilmiş.
00050	Terzî Gorgi'ye bâ-sened ale'l-hesâb verilmiş
00067.20	Boks tarafına gitdiğimiz vakitde el-Hâcc Ahmed ve el-Hâcc Hayreddîn ve İsmâ‘îl Ağa içün boya alınan 3 bârgirler içün.
19628.30	
00130.00	Def‘a-i sâniyede bicdirdiğimiz elbisenin terzî fî guruş 10 hakk-ı üstâdiyyeleri verildi, bâ-sened.
00011.10	Kırk beş ‘aded çarşafın yıkamasiyçün Hıristiyân Kastina'ya verilmiş..
00006.00	İşbu defterin pâresi ya‘nî bu hesâbları yazmak üzere işbu defter-i sânî guruş alındı
19756.00	
00096.00	Müsellim Karyesi'nde sünnet olunan on altı kişiye âdem başında altışar guruş verildi; fî 19 R[ebî‘ulâhır] sene [12]86 [26 Eylül 1869].
00015.00	Müsellim Karyesi'nde gitdiğimiz gün sünnet olunanlara cünbüş yapmak üzere tabla ve zurnacılara.
00082.00	‘Ale'l-hesâb olarak terzî Abdo ve Gorgi'ye verildi; fî 19 Temmûz sene [12]85
00061.20	‘Ale'l-hesâb olarak terzî Mati Markata ve Başko Ruizi ve Zef Şeldi’ye ve Nûh Ceri'ye verildi; fî 19 Temmûz sene [12]85 [31 Temmuz 1869].
00080.00	Müsellim Karyesi'nde sünnet olunan on altı kişinin hakk-ı üstâdiyyesi temâmen Rüstem Lupça Verildi.
00500.00	Grija ve Koplikler'de sünnet eden cerâhlardan ‘ale'l-hesâb cerrâh Yûsuf Hali'ye verildi; fî gurre-i Cu[mâdelûlâ] sene [12]86 [27 Ağustos 1869].
20590.20	
00001.20	Grija'ya gitdiğimiz vakitde alınan urgan.
00005.00	Grija'ya gitdiğimiz vakitde bir bârgîr kirasına verilan.
00015.00	Bârgîrlerimize yemlik içün Grija alınan arpa kıyye 1
00006.20	Gruda'da alınan arpa kıyye 1
00008.00	Grija'dan Gruda'ya kadar iki bârgîr kirâsı.
20626.20	

[39] Nakl-i yekûn
Guruş

20626.20	
00013.20	Grija'ya gitdiğimiz vakitde alınan mum deste 3 çift 4.5
01152.20	Grija'da sünnet olunan nefer 192 çift 6 adam başında bahşîş verildi.
00738.00	Koplik-i Zîr'de sünnet olunan [nefer]123 [çift] 6 adam başında bahşîş verildi.
01122.00	Koplik-i Bâlâ'da sünnet olunan [nefer] 187 [çift] 6 adam başına bahşîş edâ şud.
00007.00	İşkodra'dan Koplik Mektebi'ne kadar câme-şûyu getüren bârgîrin kirâsına verilan.
00003.00	Koplik-i Bâlâ'da bârgîrlerimiz içün alınan bir yük su.
00002.00	Çingânelere ‘ale'l-hesâb verilan
00006.00	Koplik Çeşmesi'nden İşkodra'ya kadar bir re’s bârgîrin kirâsına verilan
23670.00	
00225.00	Grija ve Koplik-i Zîr u Bâlâ'da gitdiğimiz vakitde ehâlîye cümbiş etmek üzere bi'l-ma‘iyye aldığımız iki zûr[uâ] ve üç tabla yedi buçuk guruş yevmiyye hesâbıyla altı gündelikleri olan otuz nefer yevmiyye verildi
00052.20	Yedi buçuk guruş hesâbıyla Hacı Hayreddîn içün alınan bârgîrin yedi gündelik ücreti verildi.
00092.00	‘Ale'l-hesâb cerrâh Met Uyka’ya verildi
00100.00	‘Ale'l-hesâb bilâ-sened terzî Mati Markite'ye verilmiş; fî 23 R[ebî‘ulâhır] sene [12]86 [30 Eylül 1869]
24139.20	
00101.00	Def‘a-i çarşâf kıyye 200 çift pare 25 ve yük gömlek ma‘a çift 20 çift 2 ve orta boy gömlek ma‘a don, çift 30 kıyye 1.30
00137.00	Ve ufak boy gömlek ma‘a don çift 30 çift 1.5 tekmîl hesâbı terzîde edâ şud.
00137.00	‘Ale'l-hesâb terzî Gorgi'ye verildi; fî 29 Temmûz sene [12]85
00150.00	Boks Karyesi'nde ba‘de'l-hıtân bir takımı fenâ hâlde hasta olup
24527.20	Yetmiş beş guruş mu‘âlece ve meclisce tahsîs olan üstâdiyyeden
00410.00	Yetmiş beş ki cem‘an yüz elli guruş Rüstem Lupça'ya verildi
00037.00	‘Ale'l-hesâb cerrâh Liç Pulta verildi; fî 30 Temmûz sene [12]85 ve fî 20 Temmûz sene [12]85 [1 Ağustos 1869].

23974.20	
000037.00	Kilidli çanta alındı; fî 31 Temmûz sene [12]85 [12 Ağustos 1869]
24974.20	
000037.00	On beş çârşâfın yıkanmasına Hıristiyân Kostina'ya verildi; fî 31 Temmûz sene [12]85 [12 Ağustos 1869]
00003.00	Hükûmet'den Koplik Bölük-başısı kadar gönderilan eşyâ içün verilan iki hamâmlarla
00061.20	‘Ale'l-hesâb terzî ‘Ali bin Yûsuf Bey Gârusa verildi; fî 4 Ağustos sene [12]85 [16 Ağustos 1869]
00022.20	Grija tarafına gitdiğimiz vakitde Komisyon-i Hıtân a‘zâsından el-Hâcc Ahmed Efendî içün alınan bârgîrin kirâsı yevm 3 çift 7.5 Bekir Kalmi'ye verildi; fî 4 Ağustos sene [12]85 [16 Ağustos 1869]
25065.20	
00722.20	Hakk-ı hayyâtıyye olarak terzî Mati ve Başko ve Zef ve Noça verildi; fî 6 Ağustos sene [12]85 [18 Ağustos 1869]
00120.00	Lubç Karyesi'nde yirmi kişiyi sünnet etmek üzere gönderilan Met Uyka? ile bahşişler gönderildi; fî 6 Ağustos sene [12]85 [18 Ağustos 1869]
00020.00	Cerrâh Mat Uyka Lubiç Karyesi'ne gitdiği gün ‘ale'l-hesâb olarak senedsiz işbu mebâliğ verildi; fî 6 Ağustos sene [12]85 [18 Ağustos 1869].
00003.20	Reç ve Loha taraflarına gitdiğimiz vakitde su içmeğe tenekeden ma‘mûl bir ‘aded ıbrıkın behâsı verildi.
00008.20	Reç ve Loha taraflarına gitdiğimiz vakitde aldığımız iki deste mûm
25939.10	
00002.20	Reç Bayrâkdârına verilmek üzere mahsûsen biçdirilan gömlek ve donun dikmesine hakk-ı üstâdiyye Mati Markati'ye verildi.
00030.00	Hıdmetci Ülgünlü İbrâhîm'e ‘ale'l-hesâb verildi; fî 19 Cu[mâdelûlâ 12]86 [27 Ağustos 1869].
00011.00	Kırk dört ‘aded çarşafın yıkamasına Kistat nâm zimmîye verildi.
00002.00	İşkrel'den ‘avdet ederken Koplik Çeşmesi Hân'ın kahve-hânede içilan kahve
25984.30	

[40] Nakl-i yekûn

Guruş	
25984.30	
01626.00	Ezgir Lopç Reç cebelinde sünnet olunan iki yüz yetmiş bir kişinin bahşîşleri beher âdem başında
00690.00	Loha cebelinde sünnet olunan yüz on beş kişiye altışır guruş verilmiş.
01144.00	İşkrel cebelinde sünnet olunan yüz doksan dört kişinin bahşişleri verilmesine mazbata.
29444.30	
00300.00	Reç ve Loha ve İşkrel cebellerde üç tabla ve iki zurna ile sekiz gün cünbiş eden yedi buçuk guruş yevmiyye hesâbıyla beş.
00069.00	Berber Met Uyka Lupça'da sünnet eylediği on sekiz kişinin tekmîl hesâbından verilmiş; fî 22 Cu[mâdelûlâ] sene [12]86 [30 Ağustos 1869]
00002.20	Reç-i sağîr, ya'nî Reç-i zîr'de yatdığımız oda bir? bahşîş verilmiş
00090.00	'Ale'l-hesâb Ahmed Uyka'ya verilmiş; fî 22 Cu[mâdelûlâ] sene [12]86 [30 Ağustos 1869].
29906.10	
00030.00	Mu'ahharan Rüstem Lopç ma'rifetiyle sünnet olunanların bahşîşleri, ya'nî İşkrel'de
00150.00	Grija ve Koplikler'de senet eden Rüstem Lupça 'ale'l-hesâb bâ-sened verilmiş fî 21 Ağustos sene [12]85 [2 Eylül 1869]
00006.00	Mu'ahharan Podgoriçe'li Usta 'Osmân İşkrel'de Deday Mahallesi'nde sünnet eylediği taburu Ahmed'e bahşîş tarafından edâ şud.
30092.10	
01278.00	Grija ve Koplikler'de cerrâhların sünnet eyledikleri -nefer 502- kişinin tekmîl'l-cenkârı bir bire Verildi; fî 29 ağustos sene [12]85 [10 Eylül 1869].
01355.00	Reç cebelinde berberlerin senet eyledikleri 502 nefer kişinin tekmîl alacakları berberlere verildi; fî 29 Ağustos sene [12]85 [10 Eylül 1869]
05000.10	Def'a sâniyede alınan ma'lûmü'l-mikdâr bezden 'ale'l-hesâb olarak Gün Kranya'ya verildi; fî 29 Ağustos sene [12]85 [10 Eylül 1869].
00150.00	Hakk-ı hayyâtıyyeden 'ale'l-hesâb 'Abdo ve Gaça verildi; fî 31 Ağustos sene [12]85 [12 Eylül 1869].

37865.10	
00052.20	Hakk-ı hayyâtıyyeden Toy Cele'nin çırağı Luz Rakula'ya verildi; fî 3 Eylûl sene [12]85 [15 Eylül 1869].
00692.20	Makineci terzî Abdo ve Garuca'ya tekmîl hesâbı temâmen edâ ve sened âhz şud; fî 2 Eylül sene [12]85 [14 Eylül 1869]
01064- 00	Makineci terzî Gorgi bin Hacı Kalfa'ya tekmîl hesâbı bi't-temâm edâ ve sened âhz; fî 2 Eylül sene [12]85 [14 Eylül 1869].
00420.00	Çift çamâşırı hayyâtet eden Bayrâm Debre'ye hakk-ı üstâdiyyesi edâ ve sened ahz şud; fî 2 Eylül sene [12]85 [14 Eylül 1869].
00316.00	Loha ve İşkrel'de sünnet eyleyan Yûsuf Hâlî hakk-ı üstâdiyyesi edâ ve sened âhz şud; fî 2 Eylül sene [12]85 [14 Eylül 1869].
40410.10	
00002.20	Gölkenârı ehâlîsi elbisesini hükûmetden bölükbaşı hânesine kadar nakliyyesiyçün verilan bir bârgîrin icâresi.
00034.00	Gölkenârı ve Istrat ve Tuz ve Gruda taraflarına gitdiğimiz vakitde alınan mum deste 8, çift 4=1.
00020.00	Gölkenârı taraflarına gitdiğimiz vakitde aldığımız tutum, be-dest Alo
00010.00	Gölkenârı'nda kâ'in Molla Meda bahşîş verilan guruş 7.5, İşkodra'ya gönderdiğimiz âdeme.
000020.00	İskele'ye çıkdığımız vakitde içdiğimiz kahveye 2.5-10 ve Voyvoda İlyâs hânesine
00120.00	‘An İşkodra ilâ Kastrat ve ‘an Kastart ilâ ka'ık kirâsına verilan
00003.20	Urgan kıyye 20
00837.20	Lupar ve Luçar ve Berka ve Lupin ehâlîsiyçün müceddeden Podgoriçe'de yapdırdığımız büyük boy gömlek ma‘a don
00005.00	İşkodra hükûmetinden kalfalara kadar câmeşûyun siyçün verilan be-dest Mollâ ‘Osmân çift 62, çift 13.5
00036.00	Arpa ve otluk, Podgoriçe'de iken hayvânlar içün
00005.00	‘An Gruda ilâ Podgoriçe'ye bârgîr kirâsına verilan

41484.31

[41] Nakl-i yekûn

Guruş

41484.30

00050.00 Podgoriçe'den ‘avdetimizde İskelesi'nden Kastrat ve yerine kadar kā’ık kirâsına verilan

00000.30 Koplik Çeşmesi'nde kahve içilan

00008.00 Gruda'dan ‘avdetimizde İlyâs Reca'nın hânesinde bahşîş verilan

00090.00 Gölkenârı ve Kastrati'de vukû‘ bulan sünnetden hakk-ı üstâdiyyeden ‘ale'l-hesâb Elbasanlı Usta Hasan'a verilmiş.

00375.00 Gölkenârı'dan Gruda'ya kadar cünbiş eden beş nefer tabla ve zurnacılara onar gömlek verildi; 7.5

41708.20

00804.00 Gölkenârı'da sünnet olunan yüz otuz dört kişilere altışar guruş bahşîş verildi.

00948.00 Kastrat'da sünnet olunan neferlere 126 neferlere altışar guruş bahşîş verilmiş.

00948.00 Tuz'da sünnet olunan neferlere 158 neferlere altışar guruş bahşîş verilmiş

02016.00 Gruda ve Funda ve Luyin ve Veladina Ve Verayna'da sünnet olunan 336 neferlere altışar guruş bahşîş verilmiş

46232.20

00500.00 Komisyon-i hitân a‘zâsından el-Hacc Ahmed Efendi masârıf-ı râhiyeden ale'l-hesâb verilan.

00157.20 Komisyon a‘zâsından el-Hacc Hayreddîn içün yedi buçuk gündeliği olmak üzere yirmi bir gündelik bârgîrin kirâsına

00097.20 Hıtân Komisyonu a‘zâsından el-Hacc Ahmed Efendi, Gölkenârı ve Kastrat ve Tuz ve Gruda taraflarına geldiği vakitde Selîm Kastrati’den yedi buçuk guruş günde icâre aldığı on üç günlük icâresi Selîm Kastrat edâ şud

- - Gölkenârı ve Kastrat’da sünnet eden sünnetciler Matradife ve Hüseyin Caka ve Kāsım Pulta ‘ale'l-hesâb verildi.

00280.00

48258.20

00100.00 Tuz ve Gruda hakk-ı üstâdiyyesinden ‘ale’l-hesâb Rüstem Lupça’ya verilan.

00091.00 Hıtân Komisyonu Tuz ve Gruda taraflarına gitdiği vakitde yedi guruşgünde on üç günlük Ramazân Hal'in bârgîrkirâsına verilan.

00003.00 Hükûmetde bulunan câme-şûyun deste yapmasiyçün Selîm Ağa Gürisi ma'rifetiyle Mati Markite'ye verilan.

00001.20 Hükûmetden çarşuya kadar Tuz ve Gruda câmeşûyun nakliyyesiyçün Selîm Ağa ma'rifetiyle hamâla verilan.

00006.00 Tuz ve Gruda'dan artan câmeşûy ile def'a-i sâlisede alınan üç top bezin nakliyyesiyçün iki bârgîr kirâsına verilmiş

48459.00

00010.00 Def'a-i sâlisede kat' olunan câmeşûyun yevmiyelerine mahsûben Marti Markite'ye verilan; fî 3 Eylül

00572.00 Ve Vasi Karyesi'nde sünnet olunan doksan yedi kişiye altışar guruş verildi; fî 10 Receb sene 86 [16 Ekim 1869]

9056.10 Domen ahâlîsinin sûr-i hıtân içün bir zurna ve iki tabla ile iki buçuk günde cübiş eden kantıyâna verildi.

48107.10

00100.00 Def'a-i sâlisede kat' ve hayât olunan câmeşûyun hakk-ı üstâdiyyelerine mahsûben Mati ve Zek Şükri'ye edâ şud.

02570.00 Def'a-i sâlisede alınan bez 60 top, çift 43 Selîm Ağa Gürisi verildi; fî 11 Teşrîn-i evvel sene 85 [23 Ekim 1869].

00090.00 Bir zurna ve üç tablacı ile ve Ergiri ehâlîsi sünnet oldukları vakitde üç günde yeni kıbtîlere verildi.

00150.00 Bir zurna ve üç tablacı ile Riyol bayrağiyle ve Derme ehâlîsine beş gün cünbiş eden kıbtîlere verildi.

00082.20 Domen Ve Dargiri ve Riyol ve Dezme'ye gitdiğimiz vakitde el-Hacc Hayreddîn Ağa'nın on bir günlük bârgîr kirâsına edâ şud.

00500.00 Komisyon a'zâsından el-Hacc Hayreddîn Ağa'ya harc-ı râha mahsûben bâ-emr-i Vâlî Paşa edâ şud.

51609.30

01554.00 Riyol bayrağında sünnet olunan 259 neferlere altışar guruş bahşîş verilmiş.

00300.00 Ve Varka'da sünnet olunan 50 neferlere altışar guruş bahşîş verildi.

53462.30

00040.00	Ve yolda bahşîş verilan.

[42] Nakl-i yekûn

Guruş	
53467.30	
00090	‘Ale'l-hesâb Şa‘bân Müsellim'e verildi
00010	‘Ale'l-hesâb Ülgünlü İbrâhîm'e verildi
10698	Bez hesâbından Gün Krayna'nın matlûbu bi't-temâm verildi
64265.30	
00040	Bir ‘aded varaka sahîhaya verildi
00100	Matî Markata'ya ‘ale'l-hesâb verilan; fî 23 Şa‘bân sene [12]86 [28 Kasım 1869].
00020	‘Ale'l-hesâb İlbasanlı Usta Hasan'a bilâ-sened verilmiş; fî 26 Şa‘bân sene [12]86 [1 Aralık 1869].
00005	Mukaddemâ İbrâhîm'e verilan
00105	Def‘a Matı Markat'a ve Zef Şeldi'ye hakk-ı hayyâtıyyeden ‘ale'l-hesâb verilan; fî 2 Kânûn-i evvel sene [12]85 [14 Aralık 1869].
064540.30	Sünnetcilerin tekmîl alacakları verildi; fî 1 Kânûn-i evvel sene [12]85 [13 Aralık 1869]
070618.30	

‘Avâtıf-i seniyye-i cenâbı Mülûkâne'den ‘uhde-i ‘âcizâneme rütbe-i sâlise tevcîh buyurulduğu irâde sini şâmil şeref-ârây-ı mevkı‘-i ta‘zîm olan fî 21 Teşrîn-i evvel sene [12]98 [2 Kasım 1882] târîhlü emir-nâme-i sâmî-i cenâb-ı emân-penâhîleri mâl-ı mehâsin iştimâli rehîn-i çâkerânem olmuşdur. Zerrece istihkākım olduğu hâlde böyle bir lütf-ı ‘âli'l-‘âle mazharîyet-i güzerânem mahzâ bi'l-cümle bendegân-ı sadâkat-nişân haklarında öteden berü bî-dirîğ buyurulan ve meşhûd-i dîde-i ibtihâcım olan şîme-i ‘adâlet ü himâyet-i ‘aliyye bende perver-i dîrîn ilerü geldiği şübhesiz olmağla, hemîşe da‘avât-ı hayrîyye-i çerâğ-efzûnlarına terdîfen ‘arz şükrâniyyete ictisâr ve her hâl ü kârda bekâsıyla mutma’in ve müftehir olduğum intizâr me‘âlî-idisâr-ı cenâb-ı veliyyü'n-ni‘amîlerinin istikrârı rızâ ve istid‘âsına ictirâ kılındı; ol-bâbda; fî 29 Muharrem sene [1]300 [1882]ve fî 29 Teşrîn-i sânî sene [12]98 [11 Aralık 1882]

[43] Mekâtib-i sıbyân şâgirdânına taksîm olunmak üzere bâ-sened İşkodra Vâlî Mu‘âvinliği tarafından aldığım Elif-Bâ cüz’leri; fî 19 Eylül sene [1]287 [1 Elim 1871] sandık 3.

‘Aded 2938

Aslâ istihkākım olmadığı hâlde mücerred Efendimin eser-i lütf u sahâbeti olarak bu kerre ‘avâtıf-ı ‘aliyye-i cenâb-ı Mülûkâneden ‘uhde-i ‘âcizâneme rütbe-i sâlise tevcîh buyurulduğu rif‘atlü Sâlim Efendi bendelerine vürûd eden emir-nâme-i ‘aliyye-i veliyyü'n-ni‘amilerinde istibşâr buyurulmuş ve şu yolda lütuf ve ‘inâyete nâ’iliyyetim mahzâ bi'l-cümle bendegân-ı sadâkat-nişân haklarında bî-dirîğ buyurulan sahâbet ve müsâ‘adât-ı ‘aliyye-i veliyyü'n-ni‘amîlerinden ilerü geldiği derkâr bulunmuş olmağla, hakk-ı ‘acizânemize şu sûretle mebzûl buyurulan eltaf-ı mâ-lâ-nihâye-i ‘aliyyelerine karşu sad hezâr ‘arz-ı şükrâniyyete ictisâr ve da‘avât-ı devâm-ı ‘ömr ü iclâl-ı ‘aliyyeleri ref‘-i bârgâh-ı cenâb-ı Perverdigâr kılınmağla, ol bâbda; fî 21 Muharrem sene [1]300 ve fî 21 Teşrîn-i sânî sene [12]98 [3 Aralık 1882].

[44] Savb-ı dâ‘iyâneme havâle buyurulan işbu ‘arz-ı hâl mutala‘a kılındı. İşbu mektebin dört yüz guruş senevî vâridâtı vardır ve câmi‘-i şerîf ile muttasıl olmak münâsebetiyle cihet-i hıtabetden ve öyle ve ikîndinin cihet-i imâmetden câmi‘-i şerîfin evkāfından dahi iki yüz guruş ki cem‘an[799] senevî altı yüz guruş mekteb-i mezkûrda mu‘allim bulunacak zâtın vâridâtı bâliğ olur[800] ve mekteb-i mezkûr Rus-i Kebîr Mahallesi'nin vasatında bulunduğundan, zükûr u inâsdan altmış ve ba‘zan daha ziyâde şâgirdân müdâvemete bulunurdu. Ve senevî çocuk başında mu‘allime on beş guruş verilmesi mu‘tâd iken mahalle ehâlîsinin ba‘zısı havâleye seneliğini vermemekde idüklerinden, mekteb-i mezkûrda mu‘allim bulunan Bekir Efendi işbu geçen Hızır-İlyâs'da hıdmet-i mezkûreyi terk eylemeğle mekteb kapalu kalmışdır. Ve geçenlerde ma‘ârif tahsîsâtına ‘ilâve buyurulan iki bin guruş, görünen elzemiyyet üzerine sâ’ir mahallerde taksîm kılınmağla, bu paradan fazla kalmadığından, istid‘âlarının is‘âfi şimdilik nâ-kābile gibi görünüyor, fekat mekteb-i mezkûrün böyle kapalu bırakması, mahalle-i mezkûrenin hamiyyetkârân içün revâ olmadığı vâreste-i kayd-ı iştibâhdır. Ehâlî mezkûrenin ba‘zı ilerü gelenleri bir vakt-i münâsibde meclis-i idâreye celbiyle i‘âne edecekleri bilinmek ve bir an akdem mektebin küşâdına gayret olunması ba‘de't-teşvîk bu bâbda ne kadar tasvîb kılındıysa da fermân; fî 19 Eylül sene [12]88 [1 Ekim 1872].

[45] Tarafımızdan İşkodra Vâlîliği'ne

Mekteb-i Rüşdiyye'ye gönderilüp satılan kütüb ve resâ’ilin esmânı, hükûmet-i mahalliyeye ba‘de't-teslîm müttehidü'l-misâl iki kıt‘a sened alınarak biri kendü yanlarında hıfz olunup, diğerinin ma‘ârif muhâsebesine gönderilmesini âmir Ma‘ârif-i ‘Umûmî Nezâret-i celîlesinden ‘umûm sırasında İşkodra Rüşdiyyesi mu‘allimliğine[801] gelmiş olan tahrîrât-ı ‘aliyye ile bu bâbda mekteb-i mezkûrun mu‘allimi tarafından dâ‘înize gelan tezkire bu kerre matviyyen takdîm-i hâk-i pây-i Hidîv-i ekremîleri kılınmmış olmağın, îcâb-ı muktezâsını[802] lâzım gelan bendegâna

[799] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “mekteb-i mezkûrda mu‘allim bulunacak zât” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

[800] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “ve çocuk başında senevî on beş guruş” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

[801] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “gelüp, matviyyen takdîm kılınan tahrîrât” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

[802] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “her hâlde fermân-ı devletlerine menût olmağın, ol bâbda” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

emir buyurulması bâbında ve her hâlde emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 10 Zilka‘de sene [12]90 ve fî 18 Kânûn-i evvel sene [12]89 [30 Aralık 1873].

İşbu ‘arz-ı hâl mütâla‘a-güzâr-ı dâ‘iyâneme emr olup[803], sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şehriyârî'da İkbâle Karyesi'nde cânib-i mîrîden i‘mâl olunan câmi‘ı şerîfde imâmet ve îfâ-yı va‘z u nasîhat ve mektebde ta‘lîm-i sıbyân etmek üzere emsâli misillü ma‘âşla seksan yedi senesinde bir hoca ta‘yîn ü isrâ kılınmış idi. Bir müddet zükûrdan sekiz ve inâsdan beş ki cem‘ân on üç şâgirdân devâm eylediler ise de mu’ahharan ehâlîsi câmi‘-i şerîfeye gitmamek ve şâgirdânı mektebe göndermameğe başladıklarından mâ‘adâ ehâlînin beynlerinde vukū‘ bulan münâza‘ada hocayı dahi tahkîr ve bir takım eşyâsını ihrâk eyledikleri haber alındıkda, Puka Kā’im-makāmlığı'yla olunan muhâbere üzerine kendülerine verilan nasîhat-i Âsafânelerine eylemediklerinden, kendüleri bu ni‘met-i ‘uzmânın teşekkürünü bilmediklerinden, te’dîben lehum merhûm Şevket Paşa hazretlerinin emriyle mekteb-i mezkûrun mu‘allimi bulunan Ramazân Efendi seksan dokuz senesi eylülün ibtidâsında münhal bulunan Keret mektebine nakliyle İkbâle Mektebi ve câmi‘-i şerîfi hocasız kaldığı şimdilik ehâlî-i mezkûre işlediklerine nedâmet ve mu‘allim içün istirhâm etmekde olduklarından, hâk-i pây-i devletlerine ‘arz olunmak üzere ve müsta‘id hoca taraf-ı dâ‘iyânemden aranılmakda ise de ile'l-ân bulunamamışdır. Ve sahîb-i istid‘â oralı ve ehâlîsi kendüüünden hoşnûd oldukları Puka Kā’im-makāmlığı'ndan ve başkalardan tahkîk-kerde-i da‘iyânem ise de, taraf dâ‘iyânemden ‘inde’t-tecribe merkūm Molla ‘Alî'nin bidâ‘a-i ‘ılmiyyesi ancak kelâm-ı kadîme kadar olduğu ve İkbâle ehâlîsini imâmet ve ta‘lîm-i sıbyân ile olunmadığı her hâlde fermân-ı hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 20 Kânûn-i sânî sene [12]89 [2 Aralık 1873].

[46] Hıtân komisyonu a‘zâsından el-Hâcc Hayreddîn Ağa'nın hesâbı

Guruş	
2005	Bârgîr ücretiyle harc-ı râhına meclis ma‘rifetiyle tahsîs olunan mebâliğ
0500	Mukaddemâ tarafımızdan bir kıt‘a sened ile harc-ı râhına mahsûben aldığı; fî 4 Şa‘bân sene [12]86 [9 Kasım 1869]
1505	
22.5	Hacı Ağa Boks ve Deragoç ve Raş taraflarına gitdiği vakitde bârgîrin ücetine verilan mebâliğ tarh şud.
1482	
52	Hacı Ağa Grija ve Koplikler taraflarına gitdiği vakitde bârgîrin ücretine verilan
1430	
157.5	Hacı Ağa Rec ve Luha ve İşkrel ve Gölkenârı ve Kastrat ve Gruda ve Tuz taraflarına gitdiği vakitde bârgîrin ücretine verilan
1272.5	
82.5	Hacı Ağa Domen ve Dargiri ve Reyol ve Vorfa’ya gitdiği vakitde bârgîrin
1190	ücretine verilan
1190	Nakden el-Hacc Hayreddîn Ağa'ya hânemizde temâmen verdim; fî 1 Kânûn-i

[803] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “seksan yedi senesinde İkbâle Karyesi'nde emsâli misillü ma‘âşla bir bâb” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

sânî sene [12]85 [13 Kasım 1869], sâ‘at 3.5, yevm-i hamîs.

0000

Hıtân komsiyonu a‘zâsından el-Hacc Ahmed Efendi'nin hesâbı

Guruş	
1002.5	Meclis ma‘rifetiyle bârgîr ücretiyle harc-ı râhına tahsîs buyurulan
500	‘Ale'l-hesâb mukaddemâ aldığı
502.5	
22.5	Mûmâ ileyh Boks tarafına gitdiği vakitde bârgîrin kirâsına verilan
485.5	
22.5	Efendi-yi mûmâ ileyh Grija taraflarına gitdiği vakitde bârgîrin ücretine verilan
457.5	
97.5	
360	
360	‘Arzdır, Mûsâ Efendi ve Kāsım Tayyib bunları nakden temâmen verdim; fî 1 Kânûn-i sânî sene [12]85, bir sened dahi ahz olundu.
000	

[47] Savb-ı dâ‘iyâneme havâle buyurulan işbu ‘arz-ı hâl mutâla‘a kılındı. Bobot on üç ve Vizgâr on ve Stavaş sekiz ve Kravar-i Bâlâ on beş ki cem‘an işbu dört karyenin kırk altı hâne-i muslimeyi hâvîdir. Mukaddemâ Oblika karyelerinden Karabay nâm mahalde küşâd olan mektebde Valaz ve Dramoş ve Ducat ve Karabay ve Morik ve Hocay ve Ca‘feray ve Dormay ve ‘Ali Metay nâm karyeler ehâlîsinin etfâli okumakda[804] bunlar aralarında vukū‘ bulan bu‘d mesâfesi işbu emr-i hayrın husûsuna mâni‘ olacağından, cânib-i ehâlîden i‘mâli mutasavver kılınan mektebde hayli şâgîrdân tecemmu‘ ve sâye-i hazret-i Pâdişâhî ve müşîr-i efhamîlerinde bunları dahi hısse-mend-i ma‘ârif etmek üzere re’y-i rezîn-i isâbet-karîn-i Âsafâneleri tevâfuk eylediği hâlde İşkodra ma‘ârif tahsîsâtına zamm u ‘ilâve vukū‘ bul[duk]da ta‘yîn kılınacak mu‘allime ma‘âş verilmek üzere şimdilik ber-mûceb-i istid‘â işbu dört parça köylerin vasatında bulunan ve Vizgar Karyesi'nde mektebin i‘mâline müsâ‘ade buyurulması tensîb kılındıysa da her hâlde; fî 10 Şubat sene [12]89 [22 Şubat 1874]

[48] Hayırlusiyle Dukagîn cihetinde icrâ olunacak emr-i mesnûn hıtân içün ma‘rifetimiz ile sarf olunan meblağın beyânı:

Guruş	
2262.5	Bez top 250, çift 49.5, numero 60, ve bez top 25, çift 41, numero 50, Man Lopç dükkânından meblağı verilmeğle kendüsünden sened aldım.
105	Cemâşırın hakk-ı kat‘iyye ve hayyâtıyyeden ‘ale'l-hesâb olarak Mat Lupça'ya verdiğim bir yüzlük Mecîdî altunı; fî 31 Temmuz sene [12]86 [12 Ağustos 1870], fî 15 Temmuz sene [12]86 [27 Temmuz 1870]
105	Def‘a-i cemâşırın hakk-ı kat‘iyye ve hayyâtîyyeden ‘ale'l-hesâb Mat Lupça'ya verdiğim bir yüzlük altunı fî 29 Ağustos yevm-i cum‘a .

[804] Metnin bu kısmından sonra yazılmış olan “oldukları ve dört parça köylerin mesâfesi mekteb-i mezkûrdan ba‘îd bulunduğundan, bunların etfâli” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

186.10 Mezkûr cemâşırın hakk-ı kat‘iyye ve hayyâtîyyesinin tekmîl hesâbı el-Hacc Hayreddîn'e temâmen verilüp sened âhz olundu; fî 28 Teşrîn-i evvel sene [12]87 [9 Kasım 1871]

2658.30

328.00 Gene bez top 8, numero 50, çift 41, Mat'dan

2986.30

14.10 Ve yeni Sandık

3000.00

Mu’ahharan Dukagîn cihetiyçün aldığım üç bin guruş hakkında takdîm kılınan mazbatayı hulâsa etmek üzere verdiğimiz senedin sûretîdir

Guruş 2986.30

İşkodra'da Dukagin ciheti ehâlî-i Müslimesinin bâ-irâde-i seniyye emr-i mesnûn hıtânın icrâ olunmak üzere ma‘rifet-i ‘âcizânemizle yapdırılan elbise behâsına mahsûb olmak üzere bâlâda muharrer olan iki bin dokuz yüz seksan altı guruş otuz para İşkodra Mâl Sandığı'ndan makbûzumuz olduğunu mübîn işbu mühürlü sened, komisyon-i ‘âcizânemiz tarafından terkîm ve takdîm kılındı; fî Kânûn-i evvel sene [12]88 [Ocak 1873].

A‘zâ A‘zâ A‘zâ Re’îs-i Komsiyon-i Hıtân

Hüseyin Ağa el-Hacc Hayreddîn Selîm Gerzi Dâvud Şükrû

[49]

Şühûdü'l-hâl Bekir Efendi ve ‘Abdül Efendi ve Mûsâ Efendi ve Muharrem Bey

[50] İşbu mazbatanın hâli

Bar Kasabası beş yüz hâneden dûn bulunduğundan, Rüşdiyye içün mesâğ olmayup, fekat iki mahallede kâ’in iki mekteblerinin ıslâhı esbâbının istikmâline sarf-ı makdereret olunacağından ‘ibâret olup, fi'l-vâki‘ nizâm-nâme-i ma‘ârifin on sekizinci mâddenin ahkâmınca Bar Kasabası Rüşdiyye mektebiyçün mütehammil olmayup, ancak istid‘â eyledikleri iki mekteblerinin ıslâhı neye mevkūf olduğunu beyân olunmak üzere be-tekrâr Bar Kā’im-makāmlığı'ndan su’âli zımnında bir kıt‘a emir-nâmenin tastîri lâzım gelür fermân; fî 17 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [29 Ekim 1872]

Mekteb-i mezkûrün küşâdında istid‘â olunan resâ’ilden her bir nev‘inden nezdimizde bulunanlarını mu‘allime vermiş isem de vefâ etmeyeceği Akçahisar Kā’im-makāmlığı'ndan vürûd eden işbu tahrîrâtın me’âlinden anlaşılmış, ber-vech-i istid‘â melfûf pusula mûcebince resâ’il-i matlûbeyi celbi husûsuna ma‘ârif-i ‘umûmiyye nezâret-i celîlesine bir kıt‘a tahrîrât-ı müşîrâneleri tastîr buyurulması bâbında.

Podgoriçe ve İşpozi ve Gruda ve Tuz'da kâ’in dört mekteblerin mu‘allimlerine seksan sekiz senesi martından i‘tibâren ma‘âşları Podgoriçe Mâl Sandığı'ndan i‘tâ olunmak üzere makām-ı

hidîv-i ekremîlerinden Podgoriçe Kā'im-makāmlığı'na emir-nâme tastîr ve muhâsebe-i mâliyeden tesyâr kılınan büdcede tezkîr kılındıysa da Podgoriçe'de kâ'in mu'allimi bulunan Selîm Hamdî Efendî dâ'îleri haylî zemândan berü ma'âş alamadığından, geçenlerde dâ'înize verdiği ma'lûmât üzerine bu bâbda kā'im-makāmlık-ı mezkûreden isti'lâm-ı keyfiyyet olunup, cevâben gelan telgraf-nâme ile mu'allim-i mûmâ ileyhden tevârüd eden tezkire leffen takdîm-i hâk-i pây-i hazret-i eyâlet-penâhî kılınmağla, ol-bâbda fî 6 Şubat sene [12]88 [18 Şubat 1873]

İşbu mazbatā ve melfûfü mutâla'a-güzâr-ı dâ'iyânem olunup, Tiran Kazâsı dâhilinde İşyak Nâhiyesi'nde kâ'in Res-i Pişkaz?(ريسقز) [Rethi Pişkaz] nâm doksan hâne-i müslimeden 'ibâret ve etrâfında haylî köyler bulunduğu ve sâhib-i istid'â el-Hacc Süleymân Domen dâ'îleri bir kaç seneden berü ta'lîm-i sıbyân etmekde olduğu kayden tebeyyün eyledi. Sâye-i hazret-i eyâlet-penâhîde İşkodra tahsîsâtına zamm ve ihsân buyurulduğu vakitde evvel be-evvel mesrûr u bekâm olacağını mübeşşir cevâben Tiran Kā'im-makāmlığı'na bir kıt'a emir-nâmenin tastîri tensîb kılındıysa da her hâlde fermân hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 30 Kânûn-i evvel sene [12]89 [11 Ocak 1874]

[51] Dâr-ı Şûrây-ı 'Askerî Riyâset-i celîlesine revnak-efzâ olan devletlü Ahmed Es'ad Paşa hazretlerine mukaddemâ tarafımızdan gönderilan 'arîzanın kopyasıdır

Bu dâ'îleri bundan on dört seneden berü İşkodra'da kâ'in Mekteb-i Rüşdiyye'de tedrîs-i etfâl ile meşgūl bulunarak sâye-i ma'ârif-vâye-i hazret-i Şehrîyârîde şimdiye kadar hüsn-i ta'lîm ve terbiyede vech-i dil-hâh-ı 'âlî üzere aslâ tecvîz-i kusûr olunmamış ve mekteb-i mezkûrdan feyz-yâb olarak bâ-şehâdet-nâme çıkan ma'lûmu'l-mikdâr şâgirdân el-hâletü hâzih umûr-i Devlet-'aliyye'de istihdâm ile müstevfâ ma'âşlara nâ'il olduklarını gördükçe dâ'înize tâze hayât gelmekde olduğu ve bu 'âlemde âdem yetişdirmek kadar büyük devlet olamadığını biliyor iken sinnimiz elliye yakın olmak münâsebetiyle bi't-tab' vücûdumuzca 'ârız olan za'fiyyete mebnî birkaç seneden berü tekā'üden çırâğ buyurulmaklığım hakkında takdîm-i müsted'âta ictisârı kurardım. Bunun üzerine altı sene mukaddem İşkodra'da küşâd buyurulan yirmi altı mekteblerin nezâretini dahi cânib-i hükûmetden me'mûriyetimize 'ilâve buyurularak, artık bir tarafdan Rüşdiyye ve bir tarafdan mekâtib-i mezkûreye nezâret ve arasıra gidüp cibâl-i mülhaka ehâlîsine merâm anlatmak ne kadar müşkil olduğu müstağnî-i 'arz u beyândır. Ve bununla berâber vücûdca sa'y ü ikdâmdan mâ'adâ mâlen dahi mutazarrırım. Çünki nezâret-i mezkûreden dünyevî bir habbe fâ'idem yokdur ve ma'âş-ı kadîmimize bir şey zamm olunmadı. Mekâtib-i mezkûrenin müfettişliğini 'uhde-i 'ubeydânemize ihâle buyurmağla ihyâ buyurmanızı zât-ı devletleri tarafından olunan inhâ, devletlü Dervîş Paşa hazretleri tarafından dahi mesmû'umuza göre iki kerre te'kîd olunmuş ise de aslâ cevâb gelmamiş ve geleceği dahi bellü değildir. Binâ-berîn dâ'îniz iki câmi' arasında bî-nemâz gibi kalmışım. Gelmeyeceğini bilsem bâri Rüşdiyye ile hasr-ı evkāt ederdim. Zîrâ bu gidiş ile Rüşdiyye'ye halel geleceği bedîhîdir. Aman el-aman buna istirhâm ederim ki şâyed Müfettişlik-i mezkûreye müsâ'ade olunmayacağı oraca tahakkuk eder ise, "el-Ye's ihde'r-râhateyn" fehvâsınca dâ'înize iş'âr ve Rüşdiyye'den dahi ist'ifâ ve du'ây-ı bekāy-ı eyyâm-ı 'ömr ü şevket-i hazret-i Şehrîyârî ile hasr-ı evkāt etsem, bir münâsib cüz'î ma'âş ile tekā'üdlüğüm ma'ârifce müsâ'ade olunup olunmayacağının dahi emr ü irâde buyurulması fevka'l-gāye temennî vü recâ ederim, ol-bâbda; fî 23 S[afer] sene [1]287 ve fî 12 Mayıs sene [1]286 [24 Mayıs 1870]

[52] Hayırlusiyle me’mûriyet-i cedîdemize dâ’ir İşkodra Vâlîliği'ne gelan tahrîrât-ı Sâmiye-i hazret-i Sadaret-penâhî'nin sûretîdir.

21

İşkodra Vilâyeti'ne

Devletlü Efendim hazretleri

İşkodra Vilâyeti'nde bulunan sıbyân mekâtibinin teftîş-i ahvâli zımnında dâ’imî bir müfettiş istihdâmı lüzûmuna dâ’ir tevârüd eden tahrîrât-ı behiyyeleri, ol bâbda Ma‘ârif Nezâret-i celîlesiyle cereyân eden muhâbereyi şâmil tezkire ile berâber Şurây-ı Devlet'e havâle olunmuşidi. Vilâyet merkezlerinde birer Dâ’ire-i Ma‘ârif teşkîliyle vesâ’it icrâ’iyyesi olmak üzere ma‘ıyyetinde müfettişler istihdâmı, Ma‘ârif ‘Umûmiyye Nizâm-nâmesi'nin muvâfık ise de bunun icrâ’âtınca müttehiz olan kā’ide mebâdâ ta‘lîm ve tahsîle muktezî vesâ’ilin istihsâliyle ba‘dehû umûr-i teftîşiyyesine ‘â’id tedâbîr ve mesârifin istihzâr ve ihtiyârı cihetine tertîben ve tedrîcen gidilmek esâsına mübtenî bulunduğu cihetle oraca bu misullû vesâ’it-i idârenin vaz‘ına dahi te’sîsât-ı ‘umûmiyye sırasında bed’ edilmesi lâzım gelür ise de İşkodra Vilâyeti ahvâl-i mahsûsası îcâbınca bir mevki‘-i müstesnâ olup, oralara müstevlî olan âsâr-ı cehâlet ve vahşetin izâlesiyle kavâ‘id-i medeniyyeyi te’sîs etmek ve bu vesîle ile ehâlîsinde revâbıt-ı hüsn-i mu‘âşereti istihsâl ile berâber ıslâhât-ı matlûbe vücûda getürülmek, mücerred neşr-i ma‘ârif kaziyyesine mevkūf olmasına ve bir kaç sene evvel ol havâlîde te’sîs olunup, mu’ahharan talebeden hâlî kalmış olan mekteblerin tekrâr küşâdı ve devâmı esbâbını istihsâl etmek ve te’sîs-i mekâtib gibi teşebbüsât-ı hayriyyeyi hüsn-i telakkıye alışmamış olan efkâr-ı ehâlîyi tahsîl ‘ilm ü ma‘rifete tergîb ve teşvîk eylemek içün öyle bir me’mûr istihdâmının ihtiyâc-ı mutlak menzilesinde bulunmasına mebnî, bunun icrâ’ât-ı ‘umûmiyyeye ta‘lîk olunmayarak harc-ı râh ve devir mesârıfı dâhil olmak üzere iki bin guruş ma‘âş ile İşkodra Rüşdiyye Mektebi Mu‘allim-i evveli Dâvûd Efendî'nin ve yâhûd âhar münâsibinin müfettiş ta‘yîni tensîb olunarak bi'l-istîzân müte‘allak ve şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye cenâb-ı Pâdişâhî mantûk ‘âlîsince icrây-ı îcâbı nezâret-i müşârün ileyhâya ve ma‘âş mâddesi dahi Mâliyye Nezâret-i celîlesine havâle ve iş‘âr kılınmış olmağla, mahallince dahi îfây-ı muktezeyâtına himmet buyurulması siyâkında şukka-i senâverî terkîm kılndı efendim; fî 11 Rebî‘ulevvel sene [1]287 ve fî 30 Mayıs sene [1]286 [11 Haziran 1870].

Es-Seyyid Mehmed Emîn ‘Âlî

[53] Ma‘ârif-i ‘Umûmîyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Vâlîliği'ne gelan tahrîrâtın kopyasıdır.

4

İşkodra Vilâyet-i celîlesîne

Devletlü Efendim hazretleri

Cânib-i Bâb-ı ‘âlî'ye vukū‘ bulan inhây-ı devletleri ve ol bâbda nezâret-i ‘âcizî ile cereyân eden muhâbere üzerine İşkodra Vilâyeti'nde bulunan sıbyân mekâtibinin teftîş-i ahvâli zımnında harc-ı râh ve devir mesârifi dâhil olmak üzere iki bin guruş ma‘âş ile İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli Dâvûd Efendî'nin ve yâhûd âhar münâsibinin müfettiş ta‘yîni husûsuna bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i hazret-i Pâdişâhî müte‘allak ve şeref-sudûr buyurularak,

ol bâbda tastîr buyurulmuş olan emir-nâme-i Sâmî-i cenâb-ı Vekâlet-penâhî leffen tesyîr-i sûy-i vâlây-ı düstûrîleri kılınmış ve mûmâ ileyh Dâvûd Efendî'nin bu hıdmeti hüsn-i îfâya muktedir olduğu, taraf-ı vâlây-ı düstûrîlerinden inhâ vü iş‘âr kılınmış olduğu misillü buraca vâki‘ olan tahkîkât dahi inhây-ı ‘âlîlerini mü’eyyed bulunmuş olmağla, mûmâ ileyhin ber-mantûk-ı irâde-i seniyye icrây-ı me’mûriyyeti husûsuna himem-i ‘aliyye-i müşîrîleri derkâr buyurulmak bâbında emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 27 Rebî‘ulevvel sene [1]287 ve fî 15 Hazîran sene [1]286 [27 Hazîran 1870] Safvet

[54] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye cânib-i ‘âlîsinden İşkodra Vâlîliği'ne gelan tahrîrât

Devletlü Efendim hazretleri
Sâye-i muvafakat-vâye-i hazret-i Mülûkâne'de intişâr-i ‘ulûm ve ma‘ârif hakkında her tarafca meşhûd olan mesâ‘î-i ‘umûmiyye semeresiyle bu yakınlarda Vilâyet-i celîleleri dâhilinde hükûmet-i seniyyenin teşvîki ve hamiyyet-kârân ehâlînin mu‘âvenet ve gayretleri ile müceddeden bir hayli mekâtib-i rüşdiyye inşâ olunup bunlar içün lüzûmu olan mu‘allimlerin ta‘yîn ve irsâli cânib-i Nezâret-i ‘âcizîye iş‘âr olunmakda ve iktizâlarının sür‘at-i icrâsı emel ve arzû edilmekde olup, ancak mekâtib-i mezkûre içün mu‘allim yetişdirmeğe mahsûs olan Dârü'l-Mu‘allimin'de ikmâl tahsîlât-ı mukannene ile şehâdet-nâme almış efendîlerin kâffesi mekâtib-i mevcûdeye yerleşdirilmiş olduğundan, bunlardan boşda mu ‘allim olmayup, Dârü'l-Mu‘allimîn-i mansûra devâm etmekde olan efendilerin dahi bâ-şehâdet-nâme çıkmalarına daha iki sene müddet olduğuna ve ol zemâna kadar ber-vech-i muharrer inşâsı ikmâl olunup küşâd olunmak üzere mu‘allimlerinin ta‘yînine intizâr olunmakda olan mekâtibin mu‘attal durması münâsib olmayup, bunlara müceddeden alınacak şâgirdân ise mekâtib-i sıbyâniyyede yalnız Kur’ân-ı Kerîm ve Tecvîd ve ‘İlm-i hâl görmüş tâkımdan olarak Mekâtib-i Rüşdiyye'de iki sene mikdârı ‘ulûm-i ‘Arabiyye ve Fârisiyye gördükden ve sülüs ve nesih ve rik‘a hatları karalayüp oldukça imlâ dahi öğrendikden sonra ‘ulûm-i riyâziyye ve sâ’ire okumaları lâzım gelüp, şehâdet-nâmelü mu‘allim-i evvellerin ol vakit vücûdlarına muhtâc olunacağına mebnî mekâtib-i mezkûre içün şimdilik ‘Arabî ve Fârisi tedrîsine muktedir mahalleleri ‘ulemâsından emsâli misillü üç yüz otuz guruş ma‘âş ile bir mu‘allim-i sânî ve seksanar guruş ma‘âş ile birer de yazü hâcesi intihâb ve ta‘yîn olunarak ve mahallerinde bulunamadığı sûretde Nezâret-i ‘âcizî ma‘rifetiyle intihâb ve irsâl kılınarak işbu mekteblerin küşâdıyla hemân derslere mübâşeret olunması ve ilerüde iktizâ eden mu‘allim-i evvellerin gönderilmesi Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'de tezekkür ve ifâde olunmuş ve bu sûret muvakkaten idâre olunacak mekâtibin ders cedvelleri bi't-tab‘ tegayyür edeceğinden bunlar içün muktezây-ı hâle muvâfık cedvel ve ta‘lîmât dahi der-dest-i tanzîm bulunmuş olmağla, Vilâyet-i celîleleri dâhilinde dahi inşâ olunmuş olan mekâtib içün muktezî bulunan mu‘allim ve hâcelerin mahallerince ashâb-ı iktidârdan olmak üzere meclisce bi'l-imtihân intihâbıyla me’mûriyyetleri tasdîk olunmak üzere isim ve târîh-i istihdâmlarının savb-ı ‘acizîye iş‘âr ve yazuları görülmek üzere ba‘s ü tesyârıyla berâber mekâtib-i mezkûre hemân küşâd olunarak ‘Arabî ve Fârisi derslere mübâşeret etdirilmesi ve bulunamadığı sûretde buradan intihâb ve irsâl olunmak üzere keyfiyyetin bu tarafa iş‘âr buyurulması bâbında emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 16 Muharrem sene [1]287 ve fî 6 Nisan sene [1]286 [18 Nisan 1870].

Safvet

[55] Devletlü Efendim

Fî 16 Muharrem târîhiyle vilâyât-ı celîleye ta‘mîmen tastîr u tesyîr olunan muharrerât-ı ‘âcizîde hükûmet-i mahalliyenin teşvîki ve hamiyyetkârân ehâlînin mu‘âvenet ve gayretleri ile müceddeden inşâ olunan mekâtib-i Rüşdiyye içün ‘Arabî ve Fârisî tedrîsine muktedir, mahalleri ‘ulemâsından emsâli misillü üç yüz otuzar guruş ma‘âş ile birer mu‘allim-i sânî intihâb ve ta‘yîni beyân ü iş‘âr olunduğu sırada seksaner guruş ma‘âş ile birer de bevvâb istihdâmı yazılacak iken sehven seksan bir guruş ma‘âş ile yazu havâlesi intihâb ve ta‘yîni yazılmış olduğuna ve şimdilik müstakil yazu havâlesine lüzûm olmayup, sülüs ve nesih hatları mu‘allimliği mu‘allim-i sânîlerin vazîfe-i me’mûriyyetleri dâhilinde olduğundan ma‘âş-ı mezkûr ile bevvâb ta‘yîni iktizâ edeceğine binâ’en tashîh-i keyfiyyete ibtidâr olundu, ol bâbda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 8 Rebî‘ulevvel sene [1]287 ve fî 25 Hazîrân [1]286 [7 Temmuz 1870] Safvet

Hayırlusiyle me’mûrîyet-i cedîde ile ma‘âşımıza dâ’ir Mâliyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Vâliliği'ne gelan tahrîrât-ı ‘aliyyenin kopyasıdır

İşkodra Vâliliği'ne

Numero
86
Devletlü efendim hazretleri,
İşkodra Eyâleti ahvâl-i mahsûsu îcâbınca oralara müstevlî olan âsâr-ı cehâlet ve vahşetin izâlesiyle kavâ‘id-i medeniyyeyi te’sîs etmek ve bu vesîle ile ehâlîsi beyninde revâbıt-ı hüsn-i mu‘âşereti istihsâl ile berâber ıslâhât-ı matlûbeyi vücûda getürmek, mücerred neşr-i ma‘ârif kaziyyesine mevkūf olmasına ve bir kaç sene evvel ol havâlîde te’sîs olunup mu’ahharan talebeden hâlî kalmış olan mekteblerin tekrâr küşâdı ve devâmı esbâbını istihsâl etmek ve te’sîs-i mekâtib gibi teşebbüsât-ı hayriyyeyi hüsn-i telakkîye alışmamış olan efkâr-ı ehâlîyi tahsîl-i ‘ilm ü ma‘rifete tergîb ve teşvîk eylemek içün bir müfettiş istihdâmının ihtiyâc-ı mutlak menzilesinde bulunmasına mebnî, bunun icrâ’ât-ı ‘umûmiyyeye ta‘lîk olunmayarak harc-ı râh ve devir mesârıfı dâhil olmak üzere iki bin guruş ma‘âşla İşkodra Rüşdiyye Mektebi Mu‘allim-i evveli Dâvûd Efendî'nin ve yâhûd âhar münâsibinin müfettiş ta‘yîni husûsuna savb-ı ‘âlîlerinden vukū‘ bulan iş‘âr ve ifâde ve Ma‘ârif Nezâret-i celîlesiyle cereyân eden muhâbere üzerine Şûrây-ı Devlet karârıyla bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i hazreti Pâdişâhî müte‘allak ve şeref-sudûr buyurularak keyfiyyet taraf-ı devletlerine bildirilmiş olduğu beyân-ı ‘âlîsiyle hazînece îfây-ı muktezâsı şeref-vârid olan fermân-ı ‘âlîde emr u iş‘âr buyurulmuş ve Meclis-i kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresinden olunan i‘lâm mûcebince zikr olunan müfettişliğe ta‘yîn kılınan eyâlet-i mezkûre Rüşdiyye Mektebi Mu‘allim-i evveli Dâvûd Efendi'ye seksan altı senesi hazîrânının yirmi beşinci gününden i‘tibâren dolaşacağı mahaller harc-ı râh ve devir mesârıfı dâhil olmak üzere şehrî iki bin guruş ma‘âş bi't-tahsîs masârıfât muhâsebesince kaydı tesviye kılınmış olmağla, ma‘âş-ı mezkûrün ol vechile îfâsı bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 9 Şa‘bân sene [1]287 ve fî 22 Teşrîn-i evvel sene [1]297 [3 Kasım 1881]

İşkodra muhâsebesine havâlesi fî 13 Teşrîn-i sânî sene [1]286 [25 Kasım 1870]

Mustafa Fâzıl
1 m

Numero 328

[56] Mâliyye Nezâreti cânibinden İşkodra Vâlîliği'ne tenzîl-i ma‘âşât hakkında gelan tahrîrâtın sûretîdir

İşkodra Vâlîliği'ne

Numero 71

Sa‘âdetlü efendim hazretleri

Ahvâl-i mâliyyenin ıslâh ve te’mîni maksad-ı mühimmiyle teşebbüs kılınan usûl-i tenkîhiyye sırasında mukaddemâ kayırılmış ve etbâ‘ makūlesinden bulunmuş olanlar müstesnâ olmak üzere hakîkaten bendegân-ı devletden ve emekdârândan bulunup çıkarılmış ve bilâ-cunha bi't-tab‘ infisâl etmiş olanların ve sahîhan merhamet ve sadaka-i seniyyeye muhtâc bulunanların i‘âşesi içün merâtib ve ahvâl ve sıfâtca tabaka tabaka ve imkân üzerine ma‘âş tahsîsi şân-ı ‘âtıfet-nişân-ı hazret-i Şehenşâhî'ye muvâfık olup, hâlbuki işbu ma‘âşların mikdârı bir haylî mebâliğa bâliğ olacağına ve tenkîhât-ı câriyeden maksûd-i aslî, idâre-i mâliyyenin taslîhi kaziyye-i nâfi‘a ve münciyesi iken andan neş’et eden bir masrafı yine ana ‘â’id olan tasarrufdan çıkarmak tarîkıne gitmek münâsib olmayup, karşuluğu başka yolda bulmak lâzım geldiğine ve fukarâ aylıkları ve du‘â-gûyân ve hademe-i evkāf vezâ’ifi gibi şeyler müstesnâ olmak üzere gerek burada ve gerek taşralarda ‘ale'l-‘umûm mehâkim ile şer‘ıyye ve mülkiyye ve mâliyye me’mûriyyet müstahdemesi ma‘âşlarından yüzde beş guruş tevkîf olunsa, tahsîs edilecek aylıkların mikdâr-ı mühimine takarrub eyleyeceği misillü bunlar kā‘idesiz sûretde tertîb olunmayup ve mahlûlâtı hazîne-i mâliyyeye kalmayup, fevâ’id-i ‘umûmiyyenin muhâfızasıyla tahsîs olunacağı, ya‘nî o makūle ma‘zûlîn ve mütekā‘idîn içün verilecek aylıkların karşuluğu bi'l-âhıre yine her sınıf me’mûrunun bulundukları dâ’irelerin ma‘zûlîn ve mütekā‘idînine kalacağı mülâbesesiyle, bundan ma‘nâ yine kendüleri müstefîd olmuş ve müstakbel içün te‘ayyüşlerine emniyyetli sermâye kazanılmış olacağı derkâr idüğüne mebnî şu esâs ve kā‘ideye tatbîkan bir minvâl-i muharrer bi'l-‘umûm me’mûrîn ve müstahdemîne mehâkim ile şer‘iyye ve mülkiyye ve mâliyye ma‘âşâtından yüzde beş guruş tevkîf olunması husûsuna Encümen-i Mahsûs-i Vükelâ karârıyla bi'l-istîzân irâde-i seniyye hazret-i Pâdişâhî müte‘allak ve şeref-sudûr buyurularak ol bâbda şeref-vârid olan buyuruldu-i ‘âlî üzerine hazînece.

[57] Seksan yedi senesi Teşrîn-i evvel'inden i‘tibâren ol vechile icrây-ı tenzîlât edilmek üzere mu‘âmele-i lâzimesi îfâ ve keyfiyyet sâ’ir vilâyâta dahi tavsiye ve inbâ kılınmış olmağla, İşkodra'ca dahi fukarâ aylıkları ve du‘â-gûyân ve hademe-i evkāf vezâ’ifi gibi şeyler müstesnâ olunarak yüz guruş ve andan yukaru ma‘âş almakda olan bi'l-cümle me’mûrîn-i müstahdeme ma‘âşlarından yüzde beşinin târîh-i merkūmeden i‘tibâren tenzîl ve tevkîfiyle işbu tenzîlâtdan şehriyye hâsıl olan akçanın mikdârını mübîn bir kıt‘a pusulasının serî‘an ve ‘âcilen cânib-i hazîneye irsâline himmet buyurmaları siyâkında nemîka-i senâverî terkîmine ibtidâr kılındı, efendim; fî 8 Şa‘bân sene [1]288 ve fî 10 Teşrîn-i evvel sene [1]287 [22 Ekim 1871] Mehmed Sâdık

Sinîn-i sâbıkaya tatbîkan meblağ-ı mezkûre i‘tâsı muvâfık göründüyse de be-tekrâr muhâsebe-i eyâlete havâle buyurulması bâbında fermân.

Muhâsebeci-i eyâlet ‘izzetlü Hâlid Bey'den alacağım

guruş

107 örme masa örtüsü

072.5 kilim kıyye 1; fî 5 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [17 Ekim 1872].

[58] Karâr-i Meclis; fî 14 Temmûz sene [12]86 [26 Temmuz 1870]

Mesbûk olan eş‘âr-ı ‘âlî-i Âsafâneleri üzerine İşkodra cibâl-i mülhakasında mukaddemce küşâd olunmuş olan mekâtib-i sıbyân müfettişliğine, İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli mekremetlü Dâvud Efendî'nin icrây-ı me’mûriyyeti, irâde-i seniyye-i cenâb-ı Pâdişâhî'den müktezây-ı celîlinden idüği irâdesini şâmil Ma‘ârif-i ‘Umûmîyye Nezâret-i celîlesinden savb-ı Sâmî-i Âsafânelerine meb‘ûs melfûf fî 15 Hazîrân sene [12]86 [27 Haziran 1870] ve fî 4 numerolu tahrîrât-ı ‘aliyye ve ol bâbda 21 ‘adedi ile murakkam emir-nâme-i Sâmî-i hazreti Vekâlet-penâhî, Meclis İdâre-i Eyâlet'de kırâ’at olundu. Ber-mantûk-ı irâde-i seniyye efendi-i mûmâ ileyhin huzûr-i Sâmî-i düstûrîlerine celbiyle me’mûriyyeti icrâ buyuruldukdan sonra, muhâsebe-i eyâletce mu‘âmele-i kalemiyye ve kaydiyyesinin îfâsiyçün melfûf emir-nâme-i Sâmî ve tahrîrat-ı ‘aliyyenin muhâsebe-i mezkûreye emir ve havâlesi ve efendi-i mûmâ ileyhin işbu müfettişliğe nasb u ta‘yîninden murâd-ı ‘âlî ol bâbda olan emir-nâme-i Sâmî'de dahi tavzîh ve irâde buyurulduğu vechile ezhân-ı ehâlîde yerleşmiş olan kayd-ı cehâlet ve vahşetin izâlesiyle kavâ‘ıd-i medeniyyeyi te’sîs etmek ve ıslâhât-ı matlûbeyi vücûda getürmek neşr-i ma‘ârif kaziyyesine mevkūf olduğundan te’sîs-i mekâtib gibi teşebbüsât-ı hayriyyeyi hüsnü telakkîye alışmamış olan efkâr-ı ehâliyi tahsîl-i ‘ilm ü ma‘rifete tergîb ve teşvîk etmesi maksadına mebnî idüğünden ber-minvâl-i ma‘rûz izâle-i cehl ü nâdânî ve tertîbin te’sîsi ve takrîri zımnında tafsîlât-ı muktezıyye derciyle me’mûriyyetini i‘lânen bir kıt‘a buyuruldu-i ‘âlî-i Âsafânelerinin tastîri ve müfettiş-i mûmâ ileyh seyyâr hâlde cibâl-i mülhaka mekâtibini geşt ü güzârla meşhûdâtını hükûmet-i seniyyeye pey-der-pey ‘arz u inhâ eyleyeceği misillü mekâtib-i mezkûrede mevcûd etfâlin ta‘lîm ve te‘allümlerine mu‘allimlerinin derece-i mecbûriyyeti ve etfâl-i mûmâ ileyhin mekâtibe devâmlarıyla tedrîs olunacak kütüb ve resâi’li ve içlerinde devâm etmeyanlerin sûret-i te’dîb ve terbiyeleri ve vâlideyni tarafından ‘özr-i nâ-ma‘kūl ile mektebe gönderilmez ise, o misillülerin derece-i müteveliyyeti keyfiyyâtiyle teferru‘ât-ı sâ’iresini mutazammın ma‘lûmât-ı müktesebesi hasebiyle Müfettiş-i mûmâ ileyh tarafından kaleme alınup, meclisce ba‘zı mahalleri ıslâh ve ta‘dîl kılınan ta‘allümât ile tahdîd ve ta‘yîn kılınmış idüğünden, tab‘ etdirilerek düstûru'l-‘amel tutulmak üzere bâlâsına buyuruldu-i ‘âlî-i Âsafâneleriyle bi't-tevşîh mekâtib-i mezkûreye irsâl va ta‘lîki ve işbu mektebler çend sene mukaddem inşâ olunup, bir daha ta‘mîrât mukteziyyelerine bakılamadığı cihetle, ba‘zıları harâbe yüz tutmuş olduğundan, Müfettiş-i mûmâ ileyh hîn-i geşt ü güzârında o misillü harâb ve ta‘mîre muhtâc olanlardan cüz’î masârıfla termîmi mümkin olabilanlerin buraya mürâca‘at hâcet bırakılmaksızın mahallerince

[59] Mu‘âvenet-i ehâlî ile icrây-ı îcâbına i‘tinâ ve himmet olunması lâzım geleceği misillü bunlara muktezî mefrûşât ve sâ’ire gibi cüz’î mesârif hakkında dahi ‘ayniyle diğer mesârif gibi olunmak üzere mekâtib-i mezkûrece mesârif-i külliyyeye ihtiyâc zarûrî olunanlarını beyân ü iş‘âr eylemesinin yazılaacak buyurulduya derc ve ‘ilâvesiyçün mektebi kalemine havâlesi, kaldı ki İşkodra Eyâleti'nin umûr-i mülkiyyece idâresi iki kısım üzerine mebnî olup, bir kısmı hâl-i istisnâda bulundurulan cibâl-i mülhaka ile İşpozi ve Podgoriçe ve Bar ve Ülgün ve Leş Kā’im-makāmlıkları ve diğer kısmı dahi evvelce dâ’ire-i tanzîmâta aldırılmış ve emr ü idâresi bir taht-ı muttarıda ve mazbûta altında cereyân eylemekde bulunmuş olan Akçahisâr ve Tiran ve Kavaya

kā'im-makāmlıklarının sûret-i idâresîdir. Mebhûsun 'anhâ olan neşr-i 'ulûm ve ma'ârif ve tertîb-i ehâlî kaziyye-i mergûbesinin mülkiyyece olan idâreye kat'iyyen ta'alluk eder mahalli görülemediğinden, emr-i ma'ârifin eyâletin her tarafında nesek-ı vâhidde intişâri ve şu emr-i hayrın hayyiz-i husûle îsâli, birinci vazîfe-i me'mûriyyet ve belki zimmet-i 'ubûdiyyet ve tâbi'ıyyet idüği emr-i celî olmasıyla bu bâbda zikr olunan Kavaya ve Tiran ve Akçahisâr kā'im-makāmlıkları idâresinde meskûn ehâlî-i Müslime etfâlinin dahi ta'lîm ve ta'allümlerini teftîş ve tahsisi etmek ve mekâtib-i mevcûde şâgirdânının ber-minvâl-i meşrûh nesek-ı vâhid üzere tedrîslerini mu'allimlerine tavsiye ve tevdî' eylemek ve îcâb edecek kütüb ve resâ'ili nezd hükûmetde tedârüki muktezî olan kütüb-hâne mevcûduna ve mekâtibde bulundurulan şâgirdânın 'adedine nisbetle mu'allimlerine göndermek üzere zikr olunan mahaller mekâtibi müfettişliğinin dahi efendi-i mûmâ ileyhe ihâlesi her hâlde emr-i ma'ârif ve medeniyetin esra' ve a'cel sûretle intişârına bâdî olacağı vârid-i hatır olayor. Suver-i ma'rûza nezd-i 'âlî-i müşîrânelerinde dahi tasvîb buyurulur ise tafsîlât-ı lâzime ve muktezıyye derciyle mülhakāta 'umûmen muharrerât ve düstûrîleri testîriyle berâber ve 'umûm eyâlet müfettişliği efendî mûmü ileyh ihâle kılındığının dahî ma'ârif-i 'umûm eyâlet müfettişliği efendi-i mûmâ ileyhe ihâle kılındığının dahi Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesine 'arz ve inhâsıyla beyân-ı hâl edilmesi bâbında fermân.

Tiran Rüşdiyyesi'nden mu'allim-i evvellik lagv olunduğu üzerine Tiran Meclisi'nden mu'allim-i evvellik istid'asını hâvî gelan mazbata tarafımıza bi'l-havâle tarafımızdan olunan i'lâm kopyası zikr olunur.

Tiran Meclisi'nden bi'l-vürûd dâ'îlerine havâle buyurulan işbu mazbata mütāla'a kılındı. Mekteb-i mezbûrun mu'allim-i sânî ile idâresi hakkında Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden vukū' bulan irâde vü iş'âr üzerine bu istid'âlarına taraf-ı dâ'îyânemden bir şey denilemamesi zarûrî idüğünden, yalnız beyân-ı hâl zımnında bu mazbatānın leffiyle Nezâret-i müşârün ileyhâya takdîmi menût-ı irâde 'aliyye-i velâyet-penâhîleri bulunmuşdur, ol-bâbda.

[60] Bu mâddeye dâ'ir Müşîr Paşa hazretleri tarafından olunan buyuruldunun sûretîdir.

Mekremetlü fekāhetlü efendiler ber-mûceb-i mezkûre Meclis-i İdâre-i Eyâlet, icrây-ı îcâbına himmet buyurmaları temennâ olunur; fî 19 Temmûz sene [1]286 [31 Temmuz 1870][805].

Karâr-ı Meclis fî 15 temmûz sene [12]86 [27 Temmuz 1870]

Diğer mazbatada tavzîh u beyân kılındığı vechile İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu'allim-i evveli mekremetlü ve Dâvud Şükrî Efendî'nin cibâl-i mülhaka müfettişliğe tahvîl-i me'mûriyyeti hasebiyle mekteb-i mezkûre bir mu'allim-i evvel ta'yînine lüzûm görünmüş idüğüne binâ'en sıfât-ı matlûbede muktedir bir zâtın mu'allim-i evvel nasb ve ta'yîn olunmak üzere keyfiyyetin iş'ârı husûsunun müfettiş-i mûmâ ileyh fekāhetlü müftî efendiye hâvâlesi lüzûmu tezekkür ve tensîb kılındıysa da fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; fî îtidây-ı Cemâziyelevvel sene [1]287 ve fî 18 Temmûz sene [1]286 [30 Temmuz 1870]

Meclis İdâre-i

Eyâlet-i İşkodra

[805] "Bu mâddeye …… sene [1]286" kısmı metnin üstünde yazılıdır.

Me’mûriyyet-i cedîdemizin i‘lânına dâ’ir İşkodra Eyâleti dâhilinde olan Ülgün ve Bar ve Podgoriçe ve Leş ve İşpozi ve Akçahisâr ve Tiran ve Kavaya ve Puka kā’im-makāmlıklarına vâlî-i vilâyet tarafından tastîr edilan emir-nâmenin kopyasıdır.

Leş Kā’im-makāmlığı'na

Rif‘atlü Ağa

İşkodra âyâleti dâhilinde kâ’in bi'l-cümle mekâtibin ıslâh-ı hâl ve idâreleri zımnında ‘Umûm Mekâtib Müfettişliği ‘ünvânıyla İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi mu‘allimi sâbık mekremetlü Dâvud Efendi, bâ-irâde-i ‘aliyye ta‘yîn buyurulmuş ve efendi-i mûmâ ileyh evkāt-ı münâsibede mekâtib-i mezkûrenin tahkîk ve teftîş ahvâlleriyçün seyyâr sûretle geşt ü güzâr edeceğinden, yedinde bulunan ta‘lîmâta tevfîkān ve îcâb-ı maslahat ve mevkı‘a göre vâki‘ olacak icrâ’âtında hüsn-i mu‘âvenet olunması husûsuna himmet buyurmaları siyâkında şukka terkîm kılındı; fî 10 Cemâziyelevvel sene [12]87 ve fî 27 Temmûz sene [1]286 [8 Ağustos 1870]

Dervîş İbrâhîm

Gruda hâne 9	Dod hâne 5	Gorm hâne 9	Gerçar hâne 9	Domay hâne 3
Kastuş hâne 9		Reç-i Velây hâne 2		Kazma hâne 2
Kiras hâne 2		Cübeybe hâne 5		Balipepay hâne 9
Grumira hâne 8			Cem‘an yekûn 67	

[61] Tarafımızdan ‘umûm mekâtib mu‘allimlerine

Dâhil-i eyâletde bulunan mekâtib-i sıbyân ahvâlinin ıslâhâtı müzâkere olunmak ve bu sırada devletlü Vâlî Paşa hazretleriyle mülâkāt etdirilmek üzere zât-ı şerîflerin dahi işbu Eylül-i rûmînin onuncu pencşenbe günü İşkodra'da mevcûd bulunmanız lâzım geldiğine binâ’en, yevm-i mezkûrda vâlî-i müşârün ileyh hazretleriyle görüşüp, bu bâbda vukû‘ bulacak tenbîhât-ı Âsafâneleri istimâ‘ kılınmak üzere hıdmetinizin îfâsiyçün şâgirdândan en müsta‘iddini yerinize vekîl bırakarak, İşkodra'da mevcûd bulunmaları ihtârıyla şukka-i mahsûsa-i ‘umûmiyye terkîm kılındı.

Grija ehâlîsi beyânı, câmi‘-i şerîfe bir daha mekteb ‘ılâvesiyçün hükûmete takdîm eyledikleri ‘arz-ı hâl tarafımıza bi'l-havâle tarafımızdan ne vechile i‘lâm olunduğu kopyası zikr olunur.

İşbu ‘arz-ı hâl mütâla‘a-güzâr-ı dâ‘iyânem oldu. Grija Bayrağı ma‘lûmu'l-isim on iki karyeden ‘ibâret olup ve altmış yedi ehâlî-i Müslime hânesini şâmildir. Eskiden Grija'da Gorm nâm karyede yalnız bir câmi‘-i şerîfi olup sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Zıllullahî ve Müşîr-i

ekremîlerinde cibâl-i mülhaka mekâtibinin inşâsı sırada işbu câmi‘-i şerîfin civârında dahi bir bâb mekteb yapılmış idi. İşbu mektebe Gruja ve Gürm ve Garçar ve Domay dört karye civârdır. Metn-i ‘arz-ı hâlde muharrer olduğu üzere zikr olunan Grija Bayrağı'nın diğer sekiz karye Kotos ve Kazga ve Reç-i Velay ve Balibay ve Grumir ve Cübeybe ve Dud ve Kiras ehâlîsi mevki‘i güzel ve Bayrağ'nın hâne vasatında müceddeden bir câmi‘-i şerif inşâ edüp, bir de mekteb inşâsı lüzûmu derkârdır. Gürm Karyesi'nde vaktiyle yapılmış olan mekteb, mahall-i mezkûra nakl olunsa, câmi‘lerin araları ancak yirmi dakîka mesâfe bulunduğundan şâgirdânın gidüp gelmelerinde ol kadar ‘usret yoğise de kadîmî olan mektebin nakli pek de muvâfık-ı hâl olamayacağına binâ’en îcâbı kāsırâne lede't-te’emmül müsted‘î-yi mûmâ ileyhim celb ile kelimât-ı münâsibe irâd olunarak re’y-i rezîn-i isâbet-karîn-i hidîvîlerine tevâfuk eder de ber-vech-i istid‘â mekteb inşâ ve hâce ta‘yîn buyurulur ise, bu bâbda mektebin inşâsiyçün ne yolda hıdmetlerinde bulunacakları istimzâc olundukda, fakr-ı hâllerinden bahisle isti‘tâf yolunda bulundular ise de sâye-i seniyye-i cenâb-ı müşîrânelerinde irâd olunan ifâdât-ı dâ‘iyânem üzerine zikr olunan mektebe muktezî taş ve kum ve kireç ve kerâste misillü şeyleri bi'l-iftihâr îfâ ve çamur yapmak gibi hıdemâtı dahi icrâda kusûr etmeyecekleri te‘ahhüdâtı alınmış ve mârru'z-zikr sekiz karye ehâlîsinin nüfûsu nisbetince mektebe devâm edecek şâgirdân nihâyet altmış neferden ‘ibâret olup, bunların iskânıyçün bir oda ve bir de halâ inşâsıyla iktifâ olunup, şu hâlde buna muktezî kiremîd ve ‘amele yevmiyyesiyle birkaç ‘aded tahtaya lüzûm görüneceği bedîhî ve hâce ta‘yîni dahi emsâline muvâfık sûretde idüği emr-i celî bulunmuş olmağla ve istid‘â ve ta‘ahhüd olduğu vechile icrây-ı müktezâsı mutlakā irâde-i ‘aliyye-i cenâb Hidîvîlerine menût ve mütevakkıf bulunmağla, ol bâbda fermân; fî 20 Receb sene [12]87 ve fî 3 Teşrîn-i evvel sene [12]86 [15 Ekim 1870][806].

[62] Me’mûriyeti cedîdemizin tebrîkini şâmil Dâr-ı Şûrây-ı Askerî Riyâset-i celîlesi cânib-i ‘âlîsinden tarafımıza gelan bir kıt‘a emir-nâmenin sûretîdir.

Fazîletlü Dâvud Efendi'ye

Fazîletlü efendim,

İşkodra Eyâleti dâhilinde kâ’in cibâl-i mülhakada küşâd olunan Rüşdiyye Mekâtibi Müfettişliği'ne me’mûriyyet-i behîyyeleri hakkında vesâtat-i hâlisânem iltimâsına dâ’ir vârid olan tahrîrât-ı şerîfeleri me’âli ma‘lûm muhibbânem olmuşdur. Husûl-i mesrûriyyet-i fâzılâneleri hasbu'l-muhibbe mültezim olduğundan, ol vechile me’mûriyyet-i behiyyeleri emrinde olan ehemmiyyet şifâhan ve bu bâbda İşkodra Vâlîliği cânib-i sâmîsinden vurûd ve andan inhânın bir ân evvel icrây-ı îcâbı husûsu dahi tahrîren Ma‘ârif Nezâret-i celîlesine tavsiye olunmuşidi. Nezâret-i müşârün ileyhâdan gelan cevâbda vilâyetlere bu sûretle müfettiş ta‘yîni hakkında Ma‘ârif Nizâm-nâmesi'nin mevâdd-ı mündericesi tedrîcen icrâ olunmak üzere vakt-i merhûna ta‘lîk olunmakda olduğu hâlde, İşkodra içün böyle bir me’mûriyyetin teşkîli hasbe'l-mevki‘ lâzım ve mühimm olduğu anlaşıldığından, sûret istisnâ’iyyede olarak icrây-ı me’mûriyyet-i behiyyelerine istihsâl, müsâ‘ade-i seniyye olunduğu ve keyfiyet mahalline bildirildiği beyân ü izbâr buyurulmağın ve şimdiye kadar İşkodra'ca dahi îcâbı icrâ kılınmış olacağı derkâr bulunmuş olmağla, tebrîk-i me’mûriyyet-i cedîdeleriyle berâber beyân-ı hâli

[806] “görüneceği bedîhî…… sene [1]286” kısmı önceki sayfada 9 rakamı ile buraya girmesi işaret edilerek kaydedilmiştir.

siyâkında nemîka-i muhlisî terkîmine ibtidâr olundu efendim; fî 28 Rebî‘ulevvel sene [1]287 [26 Ağustos 1870]. Ahmed Es‘ad

Dâr-ı Şûrây-ı ‘Askerî Riyâset-i celîlesine cevâben tarafımızdan gönderilan ‘arîzanın sûretîdir

Bâ‘is-i fahr u mebhân-ı bî-gāyât ‘acizânemiz olan ‘ubûdiyyet-i müktesibe-i nâçizâne iktizâsınca mefrûz-i ‘uhde-i rıkkıyyet bildiğimiz du‘ây-ı bî-riyây-ı tezâyüd-i ‘ömr ü ikbâl-i Dâverîlerine muvâzıb ve hakk-ı ‘âcizânemizde evvel ve âhır fevka'l-istihkāk mebzûl buyurulan bunca eltâf ve mekârim-i seniyyelerinin edây-ı şükrâniyyetde olan ‘acz ü taksîr kāl ü kalemiyyemizi bi'l-i‘tirâf hemîşe dürûd-i mütevâliyyü'l-vurûd-i devletleriyle tartîb-i nâtika-i muhâdenet eylemekde bulunduğum derkârdır. İhsânât sâbıka-i devletlerine ‘ılâveten bu kerre dahi himmet-i ‘âlî-menkabet-i Sâmîleriyle min-gayr-i liyâkatin nâ’il olduğum İşkodra Vilâyeti dâhilinde kâ’in mekâtibin müfettişliğinin mâddesine dâ’ir takrîr ve tahrîren cânib-i devletlerinden **[63]** ne vechile ikdâm buyurulmasıyla me’mûriyyet-i cedîdemizin tebrîkini hâvî fî 28 Rebî‘ulevvel sene [1]287 târîhlü revnak-tırâz-hâme-i mübâhâtım olan olan fermân-nâme-i Sâmî-i mün‘imâneleri nâ’il-i enâmil-kemteri olarak misâl-i meserret-iştimâli karîn-i iz‘ân-ı ‘abîdânem oldukda, ne sûretle ‘arz-ı mahmedetde lisân-ı rıkkıyyet-beyânımızı ‘âciz ü ebkem etdiği bedîhî ve hemîşe kalb ü zebânımız ed‘iye-i hayriyye-i tevâfür-i ‘izz ü iclâl-i Hidîv-i a‘zamîlerine mevkūf ve mahsûr idüği ta‘rîfden müstağnî olmağla ve ehass-ı âmâl ve emâne-i çâkerânemiz bekāy-ı teveccüh-i ma‘âlî müteveccih-i hazret-i safderîleri bulunmağla, mücerred ‘arz-ı şükrâniyet ve rıkkiyyetle istid‘ây-ı teveccühât-ı seniyyeleri ma‘razında takdîm ‘arîza-i ‘âbîdânemize ictisâr kılındı; ol bâbda fî 23 Rebî‘ulevvel sene [1]287 ve fî 6 Temmûz sene [1]286 [18 Temmuz 1870]

İşkodra Vâlîsi-yi esbak devletlü İsmâ‘îl Paşâ hazretlerine

tarafımızdan gönderilan ‘arîzanın sûretîdir.

Hakkımda her zemân birer sûretle şa‘şa‘a-bahş-ı lutf u ‘inâyet olan teveccühât-ı veliyy-i ni‘amîleri bu kerre dahi dâ’î-i kemterlerini cibâl-i mülhakada te’sîs ü ihyâsına muvaffak buyurulmuş oldukları mekâtibin nezâreti me’mûriyetine nasb u ta‘yîn etdirmişdir. ‘Âcizlerinin şu lutf-i celîle nâ’iliyyetim mücerred zât-ı ‘âlî-cenâb-ı Hidîv-i a‘zamîlerinin bu havâlîde te’sîs ü icrâ buyurdukları ıslâhât ve tanzîmât ne derecelerde nezd-i ‘âlîde mültezim idüğüni mu‘lin ü müzekkir olduğu bedîhî ve istihkāksızlığımla berâber me’mûriyyet-i dâ‘iyânemin icrâsı, mücerred sahâbet ve ‘inâyât-ı seniyyeleri semere-i feyz-eseri idüği emri celî olduğuna binâen bu bâbda hakk-ı nâ müstehakk-ı ‘abîdânemize olan lütf u ‘inâyât-ı celîle-i veliyy-i ni‘amîlerinden ötürü ma‘raz-ı şükrâniyyetde takdîm-i varakaya ibtidâr ve her ân ü zemân eyyâm-ı ömr ü ikbâl-i Sâmî-yi Hidîv-i efhamîlerini yâd ü tekrâr eylediğimde dahi arz u beyâniyle hatm-i kelâm eylerim, bâkî emr u fermân fî 28 Rebî‘ussânîl sene [1]287 ve 14 Temmûz sene [1]286 [26 Temmuz 1870].

[64] Tarafımızdan Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesine gönderilan teşekkür-nâmenin sûretîdir

Zerrece ehliyyet ve istihkākdan haberim ve hiçbir şeylere değerim olmadığı hâlde mücerred hakk-ı dâ‘iyânemde olan lutf u ‘inâyet-i seniyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri eseri olmak üzere min gayr-i liyâkatin bu kerre İşkodra cibâl-i mülhakası Mekâtib-i Sıbyân Nezâreti'ne vukū‘ me’mûriyet-i dâ‘iyânem irâde-i ‘aliyye-i Âsafâneleri muktezây-ı celîlinden idüği tebşîr ve me’mûriyet ‘abîdânem icrâ kılınmışdır. Şu lutf-i celîl-i Hidîvîleri dâ‘îlerini sahîhan müstağrak-ı

sürûr ve mübâhîm lâ-tahsâ buyurduğu cihetle, bu bâbda îfâsı mütehattim-i zimmet-i dâ‘iyânem olan du‘ây-ı bekāy-ı eyyâm-ı ‘ömr ü ikbâl-i Sâmî-i nezâret-penâhîleri edâ ve tekrâr müsteniden bi-tevfîkıhî te‘âlâ umûr-i me’mûre-i ‘abîdâneme bed’ ü mübâşeret kılındığının ‘arz u beyânıyla teveccühât-ı cihân-der-cân-ı cenâb-ı Âsafânelerinin kemâ-kân hakk-ı müstemendânemize bekāsı niyâzına ibtidâr eylerim, bâkî emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 27 Rebî‘ulâhır sene [1]287 ve fî 14 Temmûz sene [1]286 [26 Temmuz 1870].

Cevâben Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden şeref-sudûr eden tahrîrâtın kopyasıdır.
İşkodra Cibâl-i mülhakası Mekâtib-i Sıbyân müdîri Dâvud Şükrî Efendi

Mekremetlü efendim,

Bu kerre ‘uhde-i şerîfelerine ihâle olunan İşkodra cibâl-i mülhakası Mekâtib-i Sıbyân Müdîrliği vezâ’ifinin îfâsına ne vechile bed’ ü mübâşeret olunduğu ifâdesini hâvî vârid olan tahrîrât-ı şerîfeleri me’âli ma‘lûm-ı muhyî oldu. Mekâtib-i mezkûrenin hüsn-i hâl ve idâresi umûr-i mültezimeden ve bunun husûlü ise himmet ü akdâmınıza mütevakkıf olan hâlâtdan olarak bu bâbda savb-ı şerîflerinden her hâlde hıdemât ve mesâ‘î-i makbûle zuhûru me’mûl ü muntazır bulunduğunun beyânıyla terkîm-i cevâb-nâme-i mecîye ibtidâr kılındı; fî 15 Cemâziyelevvel sene [1]287 ve fî 1 Ağustos sene [1]286 [13 Ağustos 1870] Safvet

[65] İşbu bin ikiyüz seksan yedi senesi Şevvâl-i mükerremin altıncı pencşenbe günü vedâ‘makāmında İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi ehâlîsine hıtâben tarafımızdan îrâd olunan nutukdur.

Sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şehrîyârî'de bin iki yüz yetmiş üç senesinde işbu mektebin hâceliğine ta‘yîn olundum ve tâkatım yetdiği kadar rûz u şeb tahsîl-i rızây-ı ‘âlîde hareket ve devlet ü millete ve memleketime on dört sene mikdârı kemâl-i sadâkat ile ve vukū‘ bulan hıdmetime mükâfâten ihsânât sâbıkalara ‘ilâveten sâye-i hazret-i Pâdişâhî'de zerrece istihkākım olmadığı hâlde bu kerre derûn-i eyâletde bulunan mekâtib-i sıbyânın müfettişliğine nâ’il olduğumdan yerimize birâderimiz ‘Ârif Efendî hazretleri bâ-irâde-i seniyye işbu mektebin hâceliğine ta‘yîn buyuruldu. İn-şâ’allâhu'r-Rahmân bu zât dahi bizden ziyâde umûr-i me’mûresinde muvaffak bi'l-hayr ve bekâm olur. Ben cümlenizden müteşekkir olduğum hâlde hakkımı cümlenize helâl etdim. Hemân siz dahi hakkınızı bize helâl ve du‘â ve hüsn-i rızâmızı tahsîl edin. Hüsn-ü rızâmız budur ki hâceleriniz olan ‘Ârif Efendi ile Mûsâ Efendi'ye kemâl mertebe itâ‘at etmekle selâmet-i dâreyn olan tahsîl-i ‘ilm ü ma‘ârif ve edebe hasr-ı evkāt ederek sa‘y ü gayret etmelisiniz ve ara sıra ki mektebe gelürüm ve ders ve yazularınızı yoklarım, çalışanları âferîn ile tahsîn ve çalışmayânları fenâ hâlde tekdîr ederim. İşte birâderim ‘Ârif Efendî ve oğlum Musâ Efendî siz dahi iki karındaş gibi geçindiğiniz hâlde işbu mekteb-i feyz-müktesib evvelkisinden ziyâde ilerüler ve ez-her cihet şâgirdânının emr-i tahsîllerine teshîlât-ı ‘adîde hâsıl olur. Hakk Te‘âlâ hazretleri hemân muvaffakiyyetler ihsân buyursun. Cümleniz Allah'a emânet olasız.

[66] Me’mûriyet-i cedîdemizin icrâsı hakkında İşkodra Vâlîsi devletlü Dervîş İbrâhîm Paşa hazretleri tarafından tarafımıza verilan buyuruldunun sûretîdir.

Dervîş İbrâhîm
Kumandan-ı Fırka-i Askeriyye
ve Vâlî-yi İşkodra

Kıdvetül-‘ulemâ’i'l-muhakkikîn İşkodra Eyâleti'nde kâ’in bi'l-cümle kazâ ve cibâl-i mülhaka ve nevâhî ve kurâda vâki‘ mekâtib-i sıbyâna, müfettişi mükremetlü Dâvud Şükrî Efendİ zîde ‘ilmuhû inhâ olunur ki, sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Pâdişâhî'de mahâll-i ma‘lûme-i mezkûrede küşâd olunmuş olan mekâtib-i sıbyâniyyenin tahkîk ve teftîş-i ahvâli zımnında bir müfettişin istihdâmına lüzûm görünmüş ve zât-ı fâzılânlerinin hilye-i ‘ilm ile mütehallî erbâb-ı liyâkat ü ehliyyetden bulunmaları hasebiyle mesârıf-ı devriyye ve harc-ı râh dâhil olmak üzere seksan altı senesi şehr-i Hazîrân'ın on beşinden i‘tibâren şehriyye iki bin guruş ma‘âşla müfettişlik-i mezkûra ta‘yîniniz lede'l-inhâ ol vechile icrây-ı me’mûriyyetleri husûsuna bi'l-istîzân idâre-i seniyye-i hazret-i Pâdişâhî müte‘allak ve şeref-sudûr buyurulduğu bâ-emir-nâme-i Sâmî-i cenâb-ı sadâret-penâhî emr u inbâ buyurulmuş ve işbu müfettişliğe nasb u ta‘yîninizden murâd-ı ‘âlî ezhân-ı ehâlîde yerleşmiş olan kayd-ı cehâlet ve vahşetin izâlesiyle kavâ‘id-i medeniyyeyi te’sîs etmek ve ıslâhât-ı matlûbeyi vücûda getürmek kazıyyesi olup, bu dahi neşr-i ma‘ârif umûr-i mu‘tenâsının husûlüne mevkūf olduğundan, te’sîs-i mekâtib gibi teşebbüsât hayriyyeyi hüsn-i telakkîye alışmamış olan efkâr-ı ehâlîyi tahsîl-i ‘ilm ü ma‘rifete tergîb ve teşvîk eylemek ve bu bâbda ikdâmât-ı mütemâdiye ve mütevâliyeye himmet buyurularak evkāt-ı münâsibede cibâl-i mülhaka mekâtibini geşt ü güzâr ile teşvîkāt-ı lâzime bi'l-îfâ etfâl-i ehâlînin ta‘lîm ve tedrîsi tahtında îcâbının icrâsı ve bu sırada meşhûdât ve mutâla‘âtınızı pey-der-pey merkez-i eyâlete ‘arz u inhâ edilerek ber-vech-i muharrer mekâtib-i mezkûrede mevcûd etfâlin ta‘lîm ve te‘allümlerine mu‘allimlerinin derece-i mecbûriyyeti ve etfâl-i mûmâ ileyhimin mekâtibe devâmlarıyla, tedrîs olunacak kütüb ve resâ’ili ve iclerinde devâm etmeyanlerin sûret-i te’dîb ve terbiyeleri ve vâlîdeyni tarafından ‘özr-i nâ-makbûl ile mektebe gönderilmez ise **[67]** o misillülerin derece-i mes’ûliyyeti keyfiyyetiyle teferru‘ât-ı sâ’iresi istihsâl olunmak üzere kaleme aldığınız ta‘limât Meclis-i İdâre'ce ta‘dîl ve tasdîk olunarak mekâtib-i mezkûreye li-ecli't-ta‘lîk münâsib mikdâr nüshası tab‘ etdirilerek taraf-ı fâzilânelerine irsâl olunmuş olmağla, mûcebince ‘amel ü hareket olunması ve işbu mekteblerden cend sene evvel inşâ olunup da ta‘mîrât-ı mukteziyyelerine bakılamayarak ba‘zı mahalleri harâbe yüz tutmuş ve cüz’î masrafla ta ‘mîre muhtâc bulunmuş olanların buraya mürâca‘ata hâcet bırakılmaksızın mahallerince mu‘âvenet-i ehâlî ile icrây-ı ta‘mîrine i‘tinâ olunması lâzım geleceği misillü bunlara muktezî mefrûşât ve levâzımât-ı sâ’irenin dahi tedârük ve tesviyesi hakkında ol vechile mu‘âmele edilmesi ve mekâtib-i mezkûrece mesârıf-i külliyyeye muhtâc olunlar ve müceddeden mekâtib küşâdına lüzûm hakîkî görünan mahaller olduğu hâlde, derhâl beyân ü iş‘ârı ve Akçahisar ve Tiran ve Kavaya idâresinde meskûn ehâlî-i Müslime etfâlinin dahi ta‘lîm ve te‘allümlerine teftîş ü tefahhus etmek ve mevcûd şâgirdânın nesak-ı vâhid üzere tedrîslerini mu‘allimlerine tavsiye ve tevdî‘ eylemek ve îcâb eden kütüb ve resâ’ili şâgirdânın ‘adedine nisbetle derhâl mu‘allimlerine göndermek üzere ‘umûm mektebler müfettişliğinin ‘uhde-i fâzılânelerine ihâlesi ber-minvâl-i muharrer emr-i ma‘ârif ve medeniyyetin sür‘at-i intişârına bâdî olacağından, ol vechile icrây-ı îcâbı Meclis-i İdâre'ce tezekkür ve tensîb kılınmış ve keyfiyyet mülhakāta dahi ‘umûmen bildirilmiş olmağla, mûcebince ‘amel ü hareket ve dirâyet ü fetânet-i Müslimeleri îcâbınca îfây-ı vazîfe-i me’mûriyyete sarf-ı nakdîne-i himmet buyurmak bâbında işbu buyuruldu tastîr u ıstâr kılındı.

Buyuruldu
Fî 28 Temmûz sene [1]286

[68] Vâlî Paşa'dan tarafımıza

281

Şiyak Nâhiyesi Sıbyân Mektebi Mu‘llimi Süleymân Efendi'nin isti‘fâ eylediği beyânıyla yerine muktedir birinin buradan nasb u irsâli ve yâhûd oraca ta‘yîni ifâdesine dâ’ir Tiran Kā’im-makāmlığı İdâre Meclisi'nden mevrûd mazbata, melfûfu bulunan varaka ile İdâre-i Eyâlet Meclisi'nde ba‘de'l-kırâ’e manzûr-i vâlâları olmak üzere leffen tesyîr-i savb-ı fâzilâneleri kılınmağla, bi'l-mutâla‘a îcâbının serî‘an iş‘âr ve mazbata-i mersûlenin dahi i‘âde ve tesyârı husûsuna himmet buyurmaları siyâkında terkîm tezkire-i hâlisîye ibtidâr kılındı; fî 26 Cumâdessânî sene [12]87 ve fî 10 Eylül sene [12]86 [22 Eylül 1870]

İsmâ‘îl Hakkı

Cevâben tarafımızdan gönderilan ‘arîzanın kopyası

Şiyak Nâhiyesi Sıbyân Mektebi Mu‘allimi Süleymân Efendi'nin isti‘fâ eylediği beyânıyla yerine muktedir birinin buradan nasb u irsâli ve yâhûd oradan ta‘yîni ifâdesine dâ’ir Tiran Kā’im-makāmlığı İdâre Meclisi'nden mevrûd mazbata, melfûfu bulunan varaka ile İdâre-i Eyâlet Meclisi'nde ba‘de’l-kırâ’e manzûr-i dâ‘îleri olmak üzere bi'l-mutâla‘a îcâbının serî‘an hâk-i pây-i müşîrânelerine ‘arz u iş‘âr ve mazbata-i mersûlenin dahi i‘âde ve tesyâr eylemamizi âmir fî 26 Cumâdessânî sene [12]87 ve fî 10 Eylül sene [12]86 [22 Eylül 1870] târîh ve 281 rakamlu tevârüd eden emir-nâme-i hazret-i Hidîv-i ekremilerinin me’âl-i ‘ulyâsı karîn-i iz‘ân-ı dâ‘iyânem olmuşdur. İntihhab olunup i‘zâmı mekteb küşâdına ta‘lîk olarak ve el-yevm müsâfereten İşkodra'da bulunan ‘Ali Efendi dâ‘îleri bu hidmeti hüsn-i îfâya muktedir ve oranın ehâlîsiyle hüsn-i imtizâc edeceği nümâyân ve zâhir olmağla, husûl-i mesrûriyyetle icrây-ı me’mûriyyeti her hâlde mutevakkıf-ı re’y-i rezîn-i isâbet-karîn-i Âsafâneliri olmağın ol bâbda; fî 28 Cumâdessânî sene 287 ve fî 12 Eylül sene 286 [24 Eylül 1870].

[69] Cevâb-ı mezkûr üzerine Vâlî Paşâ'dan gelan emir-nâmenin sûreti

Numero 203

Şiyâk Nâhiyesi Mektebi Mu‘allimi Süleymân Efendî'nin vukū‘-i isti‘fâsına mebnî yerine Tiran ‘ulemâsından ‘Ali Efendi'nin ta‘yîni bi't-tensîb ol bâbda Tiran Kā’im-makāmlığı'na hıtâben yazılan tahrîrât leffen tesyîr-i sûy-i vâlâları kılındığı beyânıyla şukka-i senâverî terkîm kılndı; fî 4 Recebü'l-ferd sene [1]287 ve fî 17 Eylül sene [12]86 [29 Eylül 1870]

İsmâ‘îl Hakkı

Bu bâbda Tiran Kā’im-makāmlığı'na yazılan tahrîrât-ı müşîrînin sûretîdir.

Şiyak Nâhiyesi Sıbyân Mektebi Mu‘allimi Süleymân Efendi'nin vukū‘-i ist‘ifâsına mebnî bir sâbık ehâlîye va‘z u nasîhat etmek üzere Tiran ‘ulemâsından ‘Ali Efendi'nin seksan altı senesi Eylül'ünün on beşinci gününden i‘tibâren ma‘âş-ı mahsûsuyla mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine ta‘yîni Meclis-i İdâre-i Eyâlet'de bi't-tensîb mûcebince muhâsebe-i eyâletce dahi mu‘âmele-i kalemiyye ve kaydiyyesi icrâ kılınmış olmağla, ol vechile Efendi-yi mûmâ ileyhin hüsn-i istihdâmı husûsuna himmet eylemeleri siyâkında şukka terkîm kılındı; fî 4 Recebü'l-ferd sene [1]287 ve fî 17 Eylül sene [1]286 [29 Eylül 1870]

İsmâ‘îl Hakkı

Min-gayr-i resmin

Tarafımızdan Tiran Kā'im-makāmlığı'na

Şeref-hâmili bulunan emir-nâme-i müşîrî nâtık olduğu üzere münhal olan Şiyak mektebi mu'allimliğine Tiran 'ulemâsından 'Alî Efendi Şâkir dâ'îlerinin ta'yîni buraca bi't-tensîb bu kerre mahal-i me'mûriyetine müteveccihen ol tarafa i'zâm kılındı. Zât-ı vâlâlarının umûr-i hayriyyede ve bâ-husûs mekâtibin ilerülemesinin esbâbına teşebbüs buyurulması hasbe'l-meftûriyyet mu'tâd-ı kadîmleri olduğu, kazây-ı müsellemeden olmağla, isbât-ı müdde'âya suğrâ ve kübrâ ityân ile edilleye hâcet mess etmeyüp, mekteb-i mezkûrun ikmâliyle ilerülemesine nâhiye-i mezkûrenin ehâlîsi teşvîk u tevsîk ve merkūmun hakkında dahi îcâb eden muzâheret-i 'aliyyelerinin mebzûl buyurulacağı meczûm-i 'âcizânem olmağın, hakkında hüsn-i telattuf ile müzâheret buyurulması recâsı zerî'a-i istibkây-ı teveccühât-ı behiyyeleri olmuşdur, ol-bâbda; fî 6 Recebü'l-ferd sene [1]287 ve fî 19 Eylül sene [1]286 [1 Ekim 1870]

[70] Tarafımızdan devletlü Vâlî Paşa hazretlerine

Hıdmet teftîşiyyesi min-gayr-i istihkākın mufavvaz-ı 'uhde-i dâ'iyânem olan mekâtib-i sıbyâniyye-i eyâleti devr ü mu'âyeneye çıkmak niyyetinde bulunduğumdan, lütfen refâkat-i 'âcizânemde bulunmak üzere karîn-i tensîb-i 'âlîleri buyurulacak süvârî zabtiyyelerin ta'yîn ve i'tâsiyle 'azîmet-i 'âcizâneme müsâ'ade-i seniyye-i müşîrîleri şâyân buyurulmak bâbında fî 19 Eylül sene [12]86 [1 Ekim 1870]

Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya

Gölkenarı Mektebi Mu'allimi bulunan 'Abdullah Efendi dâ'îlerinin hasbe'l-îcâb gecenlerde infisâli vukū' bulmağla, mahall-i mezkûr münhal kalmış olduğundan yerine evsâf-ı matlûbe ile muttasıf bulunan Ahmed Efendi Buşat dâ'îlerinin ma'âş-ı mahsûsuyla nasb u ta'yîni tasvîb kılınmış, ol vechile icrây-ı îcâbı herhâlde menût-ı emr ü irâde-i düstûr-i efhamîleri olmağın, ol bâbda fermân; fî 11 Şubat sene [12]86 [13 Şubat 1871]

Cevâben gelan emir-nâmenin sûreti

Fî 3 Zilhicce sene [12]87 târîhlü tezkire-i fâzılâneleri mûcebince Gölkenarı Mektebi Mu'allimliği'nden infisâlı vukū' bulan 'Abdullah Efendi'nin yerine ma'âş-ı mahsûsuyla ashâb-ı iktidârdan Ahmed Efendi Buşat'ın seksan altı senesi Şubat'ının on beşinci gününden i'tibâren ta'yîni Meclis-i İdâre'ce bi't-tensîb mu'âmele-i kaydiyyesi icrâ kılınmış olmadığı beyânıyla tezkire-i hâlisi terkîmine ibtidâr kılındı; fî 14 Zilhicce sene [12]87 ve fî 11 Şubat sene [12]86 [23 Şubat 1871]

İsmâ'îl Hakkı Vâlî ve Kumandan-ı İşkodra

Kezâ Keret Karyesi Mektebi Mu'allimi Edhem Efendi'nin ehâlî ile 'adem-i imtizâcından dolayı münhal olan Puka Mektebi'ne tahvîl-i me'mûriyyeti hakkında tevârüd eden tezkire-i behiyyeleri mûcebince Efendi-i mûmâ ileyhin mekteb-i mezkûr mu'allimliğine tahvîl-i me'mûriyyeti tensîb kılınmış ve muhâsebe-i eyâletce dahi mu'âmele-i kaydiyyesi icrâ olunmuş olmağla, ol vechile efendi-i mûmâ ileyhin ba'de-mâ Puka Mektebi'ne devâm etdirilmesi husûsuna himmet buyurmaları siyâkında şukka-i hâlisî terkîmine ibtidâr kılındı; fî 3 Zilhicce sene [12]87 ve fî 11 Şubat sene [12]86 [23 Şubat 1871].

İsmâ‘îl Hakkı Vâlî ve Kumandan-ı İşkodra

Kânûn-i evvel ve sânî ma‘âş Gölkenârı Mu‘allimi sâbık Molla ‘Abdullah'ın bir kıt‘a senedi fî 8 Nisân sene [12]87 [20 Nisan 1871].

[71] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Vilâyet-i celîlesine
19
Tiran Kazâsı'na muzâfe Şiyak Nâhiyesi Sıbyân Mektebi Mu‘allimi Süleymân Efendi'nin vukū‘ bulan isti‘fâsına mebnî yerine istihdâmı târîhinden i‘tibâren ‘Ali Efendi'nin ta‘yîni vukū‘ bulan iş‘âr-ı devletleri üzerine Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresinde tensîb olunarak mûcebince îcâbı icrâ ve keyfiyyet Mâliye Nezâret-i celîlesine iş‘âr u inbâ kılınmış olmağla, mahallince dahi iktizâsının icrâsı bâbında emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 3 Zilhicce sene [1]287 ve fî 11 Şubat sene [1]286 [23 Şubat 1871]

Safvet 1 m numero 414

Keret Mektebi Mu‘allimliği'ne ta‘yîn olunan Molla Yûnus hakkında Müşîr Paşa efendimiz taraflarından Puka Kā’im-makāmlığı'na gönderilan tahrîrât-ı ‘aliyyenin sûretîdir.

Numero
‘Aded
14

Puka Kā’im-makāmlığı'na

Fütüvvetlü Ağa
Keret Mektebi'nin münhall olan mu‘allimliğine ma‘âş-ı mahsûsu ile seksan yedi senesi Nisân'ının yirmi altıncı gününden i‘tibâren erbâb-ı ehliyyetden Yûnus Efendi bi't-ta‘yîn ol tarafa i‘zâm kılınmış olduğu beyânıyla şukka terkîm kılındı; fî 30 Safer sene [1]288 ve fî 29 Nisan sene [1]287 [11 Mayıs 1871]

İsmâ‘îl Hakkı

Tiran Rüşdiyye Mektebi şâgirdânına tedrîs olunmak üzere Terbiye-i etfâl nâm risâlelerden yüz kıt‘a mekteb-i mezkûr mu‘allimi tarafından vukū‘ bulan istid‘â üzerine Tiran Meclis-i İdâresi tarafından tanzîm ve hâk-i pây-i müşîrânelerine takdîm kılınan mazbata ile mu‘allim mûmâ ileyhin tahrîrâtı manzûr-i ‘abîdânem oldu. Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye cânib-i ‘âlîsinden mekâtib-i rüşdiyye mu‘allimlere gönderilan ders cedveline mürâca‘at olundukda, risâle-i mezkûre muharrer olduğu tebeyyün eylediyse de mu‘allim-i mûmâ ileyh tarafından serd olunan kelimâtı beyânıyla risâle-i mezkûre matbû‘ olduğu hâlde, mahallinden istid‘â buyurulması becâ görünmeğle, ol-vechile icrây-ı îcâbı menût-ı re’y-i rezîn-i isâbet-karîn-i Âsafâneleri olmuşdur, ol bâbda.

[72] Ma‘âşımız senedinin sûretîdir

Bâ-irâde-i seniyye mahsûs olan şehriyye iki bin guruş ma‘âş-ı dâ‘iyânemin seksan altı senesi Hazîranı ibtidâsından sene-i merkūme Ağustos gâyetine kadar üç aylığı olan altı bin guruş, İşkodra Mâliyye Sandığı'ndan makbûzum olduğunu mübîn sened takdîm olundu; fî zemân-ı Ağustos sene [12]88 [Ağustos 1872]

Müfettiş-i Mekâtib

Tarafımızdan Vâlî Paşa hazretlerine

Tiran kazası muzâfâtından Şiyak nâhiyyesi ehâlîsine îfây-ı va‘z ü nasîhat ve küçüklerini te‘allüm ve terbiyet etmek üzere kendülerine altı sene mukaddem Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye cânib-i ‘âlîsinden mahsûs hoca ta‘yîn ü irsâliyle müsâ‘ade olunmuş ve îcâb eden mekteb, ehâlî-i mezkûre tarafından yapılacak idi. Bu kerre istihbâr olunduğuna binâ’en mekteb yapılmadıkdan mâ‘adâ mektebin binâsiyçün daha ol vakit cem‘ eyledikleri kereste ve kerpiç ve sâ’ireyi dağıtmağa başlamışlar. Ve nâhiye-i mezkûre ma‘lûmü'l-ism bir on bir köyden ‘ibâret olup, köylerin bir takımı birbirinden ba‘îd bulunmağla, tûlü altı ve ‘arzı üç ki sath-ı murabba‘ı On sekiz sâ‘atlik mesâfe bulunduğundan, ‘umûm ehâlîye ri‘âyet olunması kābil değildir. Ve mukaddemâ mekteb içün keşif ve intihâb olunan mahal, pazar yeri ve ehâlînin ekserîsi haftada bir ya‘nî cum‘a günlerinde cem‘ oldukları bir müferrah mevki‘ ise de köylerden uzakça bulunduğundan, küçüklerin gidüp gelmelerine ‘usret gelmamek içün cesîm bulunan üç dört köy vasatında sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şehriyârı ve müşîr-i ekremîlerinde mekteb yapıldığı sûretde ez-her-cihet emr-i tahsîlde küçüklere sühûlet ve muvâfık-ı hâl görüneceği ifâdesi bâbında; fî 20 Receb sene [12]87 ve fî 3 Teşrîn-i evvel sene [12]86 [15 Ekim 1870]

Ma‘ârifden mevrûd tahrîrât-ı ‘alîyyenin sûretîdir.

Devletlü efendim hazretleri

İşkodra Rüşdiyye Mektebi Mu‘allim-i evveli Dâvud Efendi'nin vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan sıbyân mekâtibi müfettişliğine vukū‘-i me’mûriyeti cihetiyle mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine mahsûs olan ma‘âş ile seksan altı senesi Hazîrân'ının yirmi beşinci gününden i‘tibâren Yenişehir-i fenâr Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli ‘Ârif Efendi'nin ta‘yîni, Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresinde tezekkür ve tensîb olunarak keyfiyyet cânib-i Bâb-ı ‘âlî'den bi'l-istîzân müte‘allak buyurulan irâde-i ‘aliyye mûcebince hazîne-i celîlece ve nezâret-i ‘âcizîce îcâbı icrâ kılınmış olmasıyla, mahallince dahi îfây-ı muktezâsı husûsuna hımem sâmiye-i düstûrîleri derkâr buyurulmak bâbında emr ü fermân hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 28 Cumâdelâhıre sene [1]287 ve fî 12 Eylül sene [12]86 [24 Eylül 1870] Safvet

[73] Ma‘ârif'den İşkodra Vilâyeti'ne gelan tahrîrâtın kopyasıdır

İşkodra Vilâyet-i celîlesine

15

Devletlü efendim hazretleri

İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli Dâvud Efendi'nin vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan mekâtib-i sıbyân müfettişliğine ta‘yîn kılındığı cihetle zikr olunan Rüşdiyye Mektebi Mu‘allim-i evvelliğine, Tiran Rüşdiyye Mektebi'nin Mu‘allim-i evveli bulunan ‘Ömer Efendi'nin ve mûmâ ileyhin yerine dahi Tiran ehâlîsinden olup, iki seneden mütecâviz Dâru'l-mu‘allimîn'e müdâvim bulunan ‘Abdullah Efendi'nin ta‘yînleri hakkında şeref-vürûd eden tahrîrât-ı ‘alîyye-i düstûrîleri, Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresine lede'l-havâle tahrîrât-ı ‘aliyye-i Âsafîlerinin vusûlundan mukaddem mezkûr İşkodra Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evvelliğine Yenişehir-i fenâr Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli ‘Ârif Efendi ta‘yîn olunarak, icrây-ı me’mûriyyetini mutazammın fî 28 C[umâdelâhıre] sene [12]87 târîhli tahrîrât-ı ‘âcizî irsâl kılınmış olduğu ifâde olunmuş olmağla, beyân-ı hâle ibtidâr kılındı, ol bâbda emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 8 Şa‘bân sene [1]287 ve fî 21 Teşrîn-i evvel sene [1]286 [2 Kasım 1870] Safvet

Kezâ

13

Devletlü efendim hazretleri

Bu kerre Meclis-i Ma‘ârif'in Dâ’ire-i ‘İlmiyyesi'nde tanzîm ve terbiyet olunmuş olan mekâtib-i rüşdiyye nizâm-nâme-i dâhilîsiyle ders cedvelinin nüsah-ı matbû‘asından sekiz ‘adedi postaya teslîmen irsâl-i sûy-i Sâmî-i düstûrîleri kılınmış olmasıyla, bunların vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan mekâtib-i rüşdiyyeye irsâlleriyle her bir mektebin şâgirdânına nisbetle cedvel-i mezkûrda muharrer kitâblardan bir sene zarfında ne mikdârının gönderilmesi lazım geleceğinin bi't-tahkîk iş‘âri bâbında emr u irâde hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 8 Şa‘bân sene [1]287 ve fî 21 Teşrîn-i evvel sene [1]286 [2 Kasım 1870] Safvet **[74]**

أهدي إلى جانب المحب الصادق والخليل الموافق الذي هو بمكارم الأخلاق متخلق وبكل وصف جميل متحقق، وليس في وداده بمتملق، الفاضل الكامل حاوي رتب الفضائل بهجة الصدور قطب رحى السرور لبيب الزمان أديب الأوان داود شكري أفندي أقر الله تعالى عينيَّ بمشاهدة طلعته السنية وشرح صدري باستجلاب ألفاظه البهية وجمعني وإياه في حرم قوسه لاغتنم مغانم أنسه وخلصني وإياه من كل مكروه كما يتخلص اليوم من أمسه أبهى تحيات وأزكى تسليمات؛ احتلها نسمات الصبا إذا مرت بتلك الديار لتنوب عني في التحية حيث بعد المزار وشطت الدار.

وبعد، يا أخي حامل هذا المكتوب سليمان الذي هو من مجلس الدعاوي من أخص أحبائي، التمس إلى جنابك أن تجتهد في تلخيصه عن عكس قضية "البلية إذا عمت سهلت". وبيانُ حاله أن له ميراث ساعة الوقف بطنا بعد بطن وقد جاء مدير الأوقاف سابقا وكلفه أن يعطيه الحساب فرضي أن يعطيه حساب سنة واحدة فلم يقبل ووعد له أني أجرك في ...درة الوقف فتندم فيُفهم أن مدير الأوقاف قد شكى عليه فأمر المشير زيد مجده وقدره بإحضاره في جانبكم وأن تشرف جنابكم أن تفهم كيف الحال في قصة بار فعلى ظني لا قصة أفقر منها حتى حين سمع... بك ... أن مدير الأوقاف يطلب حساب الوقف فرَّ مع أهله وهجر في إسلامبول فإذا فعل من هو أغنى الكل هكذا، فكيف لا يفعل من هو دونه. فالحاصل على ظني لو أجرى مدير الأوقاف لما قال لم يبق هناك أحد إلا من لا خير فيه؛ ومعلوم عند جنابكم كيف نظر بالرحمة الدولة العلية والسلطنة السنية أبقى الله شرفها ما دام الفلك الدوار وخلد قوتها وبهجتها آمين. قصة بار نعفى العشر مع كونه بالشرع الشريف والقانون المنيف فإن شاء الله الرحمن يعفو ما هو بالقانون وحده بالطريق الأولى فحاصل رجائي أن تأمر واحدا من أحبائك كالمعاوين بك أو ما يقال له مكتوبجي وفقهما الله ورفع رتبتهما و أوصلهما إلى ما يتمناه أو المحاسب بك زيد فضله ورفع قدره آمين. فعلى ظني القاصر جنابك مع هؤلاء الفضلاء يد طولى في تخليص هذا الشخص المعهود من المحاسبة وبدئه من غير سبق مثله ثم بعد زمان أن وقع للعالم في أمان الله فيدخل في قضية "البلية إذا عمت سهلت" ولقال مع هؤلاء الشرفاء أن تأخذوا دعاء الأهالي ويقبلوا تراب أقدامكم فسبب تخليص الأهالي عن الشيء الذي لم يقع في قضيتهم فلنكتف بهذا القدر قرر الله تعالى لنا ولكم العافية والسعادة والسلامة والسلام

من المحب في الله حسني الي جناب شكري

بنده خدا حسن حسني [807]

807 Bu mektup Davud Şükrü Efendi'nin bir arkadaşı tarafından yazılmıştır. Arkadaşı mektubu getiren kişinin vakıf arazisiyle alâkalı bir problemi vesilesi ile bunu yazmıştır. Mektubun sonundaki imzadan anlaşıldığı üzere mektubu gönderen Hasan Hüsnü isminde bir zâttır.

Mektup Davud Şükrü Efendi'yi övücü cümlelerle başlamakta, daha sonra, mektubu getiren kimsenin problemi anlatılmakta ve Davud Şükrü Efendi'den bu problemin çözümünde yardımcı olması talep edilmektedir.

[75] Tarafımızdan Ser‘asker Paşa hazretlerine

Âsitân-ı ‘ubûdiyyet-i seniyyeleri mensûbiyet-i cihân kıymetinden kazandığım hısse ve behre-i me‘âlî semeresinden müktesib bulunduğum mübâhât ve mebâhîc-i lâ-tuhsâ üzerine hemîşe muvâzabet-i du‘ây-ı ber-pây tezâyüd-i ‘ömr-i ikbâl-i ‘âlî-yi Âsafîleriyle evkāt-güzâr ve hem-vâre-i mülâzemet südde-i rıkkıyyet-i ‘âlî-yi kerîmîleriyle karîn-i iftihâr olduğuma ve arada takdîm-i ‘arîza ile istibkāy-ı teveccüh-i me‘âlî müteveccih-i veliyy-i ni‘met iktizây-ı mâ‘ide-i ‘ubûdiyyet olduğu cihetle, bu kaziye-i memdûhayı îfâya hâhiş-ker olduğum gibi, ‘ubûdiyyet gayr-i resmiye-i çâkerânem takdîm-i ‘arîza içün vesâ’il-i resmiyye teharrrîsine hâcet göstermeyeceğine ve mebhas-ı ‘ubûdiyyet-i ‘âcizânem teşekkür-i eltâf-ı ‘âlîlerinde olan ‘acz ü taksîr-i çâkerânem bahsi, müstağnî-i itnâb ve belki bu yolda tafsîl, bâ‘is-i tasdî‘ olacağı bî-irtiyâb bulunduğuna binâ’en mücerred bi'l-‘âfiye ve'l-iclâl hüsn-i muvâsalat-i hazret-i veliyy-i ni‘amîleri ed‘iyesinin îfâsıyla berâaber karâr-ı tevcîhât-ı celîle-i hidîvîlerini müteferri‘an takdîm-i ‘arîza-i çâkerâneme cür’et eyledim, ol bâbda savb-ı sâfiyânemde teveccühât-ı fâzilânelerinin bekāsını müş‘ir ve ba‘zı ifâdât ve telattufâtı müzekkir tahrîrât-ı semûlûleri kemâl-i fahr u mesâr ile alındı. Ol bâbda husûle gelen memnûniyet-i ‘azîme-i ‘acizânemi mübâ‘adetle savb-ı savâb-nümây-ı kerâmetlerine olan meyl ü mahabbet-i samîmiyyemi dahi ityândan mücânib kılınmışdır. Her hâlde hüsn-i muvafakıyyet-i ‘aliyyelerini sahîhan arzû ederek muhibb-i sâdık olduğu îmâ eder. Ve devletlü veliyy-i ni‘metim filân paşa efendimiz hazretlerinin tahsîl-i rızâ her ne sûretle ise sarf-ı efkâr ve iktidâra himmetinizi celb ü recâ ederim. el-Hamdü lillah cümlemiz kemâl-i sıhhat ü ‘âfiyetde olduğumuzu beyânıyla ba‘demâ dahi hakk ‘âcizânemize bekây-ı teveccühât-ı semûhîlerini niyâzıyla hatm-i kelâm eyledim, ol bâbda irâde efendimindir; fî 9 Muharrem sene [12]87 ve fî 30 Mart sene [12]86 [11 Nisan 1870]

Mutasarrıf-i Livâ’-i Bihke

fî Mehmed Sâlih

[76] Olunan iş‘ârımız üzere Keret Mektebi Mu‘allimi İlyâs Efendi'nin ‘azliyle yerine Yakovalı Edhem Efendi'nin nasb u ta‘yîni hakkında Vâlî Paşa tarafından Puka Kā’im-makāmlığı'na gönderilan emir-nâmenin sûretidir.

Puka Kazâsı Kā’im-makāmlığı'na

Numero 35
Fütüvetlû Ağa
Keret Mektebi Hâcesi İlyâs Efendi'nin ba‘zı harekât-ı nâ-becâda bulunmasından dolayı ‘azliyle yerine seksan altı senesi Teşrîn-i sânînin yedinci gününden i‘tibâren ma‘âş-ı sâbıkıyla Edhem Efendi'nin ta‘yîni, Mekâtib-i Eyâlet Müfettişliği'nden vukū‘ bulan ifâde üzerine Meclis-i İdâre-i Eyâlet'de tensîb olunarak, buraca îcâbı icrâ ve efendi-i mûmâ ileyh bu kerre ol tarafa isrâ kılınmağla, beyân-ı hâl siyâkında şukka terkîm kılındı; fî 25 Şa‘bân sene [1]287 ve fî Teşrîn-i sânî sene [1]286 [20 Kasım 1870] İsmâ‘îl Hakkı

Vâlî ve Kumandan-ı İşkodra

İbtîdâ’en İkbâle Mektebi'nde ta‘yîn olunan Tiranlı ‘Ali Efendi'nin hakkında Puka Kā’im-makāmlığı'na taraf-ı hazret- müşîrîden gönderilan emir-nâmenin kopyasıdır.

Puka Kā'im-makāmlığı'na

Numero 34

Fütüvvetlü Ağa

İkbâle Nâhiyesi'nde inşâ olunmuş olan câmi‘-i şerîfde imâmet ve mektebde hâcelik etmek üzere hâce ta‘yîni ifâdesine dâ'ir fî 29 Teşrîn-i evvel sene [12]86 târîhlü ve on dokuz numerolu tahrîrât-ı Şerîfeleri, Muhâsebe-i Eyâlet'e bi'l-havâle Mekâtib-i Eyâlet Müfettişliği'nden vukū‘ bulan ifâde üzerine Tiranlı ‘Alî Efendi'nin îfây-ı va‘z ü nasîhat ve ta‘lîm-i sıbyân ve imâmete iktidârı tebeyyün eylediğine binâ'en seksan altı senesi Teşrîn-i sânî'nin yedinci gününden i‘tibâren ma‘âş-ı mahsûsu olan iki yüz sekiz guruş ma‘âşla imâmet ve mu‘allimliğe ta‘yîni, Meclis-i İdâre-i Eyâlet'de bi't-tensîb buraca mu‘âmele-i kalemiyye ve kaydiyyesi icrâ kılınmış ve mu‘allim-i mûmâ ileyh ol tarafa gönderilmiş olmağla, beyân-ı hâl siyâkında şukka terkîm kılındı; fî 25 Şa‘bân sene [1]287 ve fî 7 Teşrîn-i sânî sene [12]86 [20 Kasım 1870]

İsmâ‘îl Hakkı
Vâlî ve Kumandan-ı
İşkodra

Karacadağ Mekteb Mu‘allimi İlbasanlıMolla Hasan Dâşî bi'l-isti‘fâ seksan yedi senesi Mâyıs'ın yirmi yedinci gününde me'mûriyetinden munfasıl olduğu.

[77] Mu'ahharan İkbâle Mektebi'ne mu‘allim ta‘yîn olunan İpekli Reşîd Efendi'nin hakkında Puka Kā'im-makāmlığı'na gönderilan emir-nâme-i müşîrînin kopyasıdır.

Puka Kazâsı Kā'im-makāmlığı'na

Numero 36

Fütüvvetlü Ağa

İkbâle Nâhiyesi'nde inşâ olunmuş olan câmi‘-i şerîfde imâmet ve meektebde hâcelik etmek üzere hâce ta‘yîni ifâdesine dâ'ir fî 29 Teşrîn-i evvel sene [12]86 târîhlü ve on numerolu tahrîrât-ı şerîfeleri Muhâsebe-i Eyâlet'e bi'l-havâle Mekâtib Müfettişliği'nden vukū‘ bulan ifâde üzerine Tiranlı Ali Efendi ta‘yîn olunmuş ise de mahal-i me'mûriyyetine gitmediği tahkîk kılınmak cihetiyle bi'l-‘azl yerine İpekli Reşîd Efendi'nin seksan altı senesi Teşrîn-i sânî'nin yedinci gününden i‘tibâren ma‘âş-ı mahsûsu olan iki yüz sekiz guruşla imâmet ve mu‘allimliğine ta‘yîni Meclis-i İdâre-i Eyâlet'den ifâde olunmuş ve mûcebince muhâsebe-i mezkûrece mu‘âmele-i kalemiyye ve kaydiyyesi bi'l-icrâ mu‘alim-i mûmâ ileyh evvelce mahall-i me'mûriyyetine gönderilmiş olmağla, şukka terkîm kılındı; fî 5 Ramazân sene [12]87 ve fî 15 Teşrîn-i sânî sene [12]86 [29 Kasım 1870]

İsmâ‘îl Hakkı
Vâlî ve Kumandan-ı
İşkodra

Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya

Puka Kazâsı dâhilinde Keret Karyesi ehâlîsi, karye-i mezkûrede kâ'in mekteb hâceliğine geçenlerde ta‘yîn olunan Edhem Efendi dâ‘îlerine ba‘zı esbâb vâhiyeden dolayı itâ‘atsizlik eylediklerinden, merkūmun tahvîl-i me'mûriyyetiyle münhal olan Puka Mektebi hâceliğine nasb u ta‘yîni tensîb kılınmış, ol vechile icrây-ı îcâbı her hâlde menût-ı emr ü irâde-i hazret-i düstûr-i ekremîleri olmağın, ol bâbda fî 26 Zilka‘de sene [12]87 ve fî 4 Şubat sene [12]86; fî 7 Şevvâl sene [12]88 [20 Aralık 1871] ve fî 8 Kânûn-i evvel sene [12]87 [].

[78] Tarafımızdan Vâlî Paşa hazretlerine

İşkodra mekâtib-i sıbyâniyyenin hıdmet-i teftîşiyyesi min-gayr-i istihkākın mufavvaz-ı ‘uhde-i dâ‘iyânem olmak cihetiyle İşkodra Rüşdiyye Mektebi Mu‘allim-i evveliğine mahsûs olan ma‘âş ile seksan altı senesi Hazîrân'ının yirmi beşinci gününden i‘tibâren Yenişehir-i fenâr Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli ‘Ârif Efendi ta‘yîn ve mahallince me’mûriyyeti icrâ olunmuş olduğu müstağnî ‘ani'l-beyândır. Ve emr-i şifâhî-i düstûrânelerine imtisâlen efendi-i mûmâ ileyhin hıdmeti, taraf-ı dâ‘iyânemden ve bulunmadığım vakitde Mu‘allim-i sânî dâ‘îleri tarafından şimdiye kadar ber-vech-i vekâlet îfâda tecvîz-i kusûr olunmadıysa da, efendi-i mûmâ ileyhin geleceğine dâ’ir kendüsünden bir işâret vukū‘ bulmayup, bu kerre tevârüd eden ders cedveline nazaran dahi Rüşdiyye'nin dersleri tabi‘atiyle tekessür edecek ve dâ‘îniz bir yeni hıdmet ile meşgūl bulunduğumdan ve Mu‘allim-i sânî pek yalnızca kaldığından kemâ hüve'l-esbâk hıdmet-i mezkûra bakılamayacağı ve ‘umûm Mekâtib-i Rüşdiyye Nizâm-nâme-i dâhilîsinin yirmi üçüncü mâddesine tatbîkan mu‘allim-i evveller ‘özr-i kavîye mebnî müddet-i medîde mektebe gelemeyecek olur ise Der-sa‘âdet'de doğrudan doğruya ve vilâyetlerce hükûmet vasıtasıyla keyfiyyet Ma‘ârif Nezâret-i celîlesine bildirileceğinden, ol vechile icrây-ı îcâbı menût-ı re’y-i rezîn-iisâbet-karîn-i Hıdîv-i a‘zamîleri olmağın, ol bâbda; fî 16 Ramazân sene [12]87 ve fî 27 Teşrîn-i sânî sene [12]86 [9 Aralık 1870].

Meclis-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i ‘ilmiyyesinde kezâ tanzîm ve tertîb olunmuş olan Mekâtib-i Rüşdiyye Nizâm-nâme-i dâhilîsiyle ders cedvelinin nüsah-ı matbû‘asından sekiz ‘adedi Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden irsâl-i sûy-i Sâmî-i düstûrîleri kılınmış olmasıyla, bunların vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan mekâtib-i rüşdiyyeye irsâlleriyle her bir mektebin şâgirdânına nisbetle cedvel-i mezkûrda muharrer kitâblardan bir sene zarfında ne mikdârının gönderilmesi lâzım geleceğinin bi't-tahkîk taraf-ı müşîrânelerinden emr u iş‘âr buyurulmasını mütezammın; fî 8 Şa‘bân sene [12]87 ve fî 21 Teşrîn-i evvel sene [12]86 [2 Kasım 1870] târîh ve on üç numerolu Nezâret-i müşârun ileyhâdan bi'l-vürûd savb-ı dâ‘iyânemize irsâl buyurulan tahrîrât ve sâlifü'z-zikr nizâm-nâme ve ders cedvelleri **[79]** mütâla‘a-güzâr-ı ‘abîdânem olmuşdur. Mezkûr cedvellere nazaran mekâtib-i mezkûrede bulunması lâzimeden iken bulunmayan birinci sene şâgirdâniyçün lisân-ı ‘Osmânî'den medhal-i kavâ‘id ve kırâ’atden ma‘lûmât-ı muhtasara ve ikinci sene şâgirdâniyçün inşây-ı Türkî'den müntehebât-ı Türkiyye ve üçüncü sene şâgirdâniyçün hesâbdan küsûrât ve usûl-i a‘şâriyye ve târîh-i ‘Osmânî'den Fezleke-i Târîh-i ‘Osmânî, ve dördüncü sene şâgirdâna ta‘lîm olunmak üzere ‘Arabî'den Müntehebât-ı ‘Arabiyye ve târîhden Medhal-i Târîh-i ‘Umûmî ve Hesâb'dan Usûl Defteri nâm sekiz takım resâ’ilinden kırkar kıt‘a ki cem‘an üç yüz yirmi kıt‘a kütüb ve resâ’ili Nezâret-i müşârün ileyhâdan celbi husûsuna müsâ‘ade-i ihsân-‘âde-i hazret-i düstûr-i ekremîleri şâyân buyurulması bâbında; fî 16 Ramazân sene [12]87 ve fî 27 Teşrîn-i sânî sene [12]86 [9 Aralık 1870].

417

Vâlî Paşa'dan tarafımıza

Tiran Kazâsı'na muzâfe Şiyâk Nâhiyesi mu‘allimliğine Tiran ‘ulemâsından ‘Ali Efendi'nin ta‘yîni hakkında Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden vukū‘ bulan inhâya cevâben fî 5 Ramazân sene [12]87 târîhinde tevârüd eden tahrîrât-ı ‘aliyyede ba‘dehû iktizâsına bakılmak

üzere evvel emirde mekteb-i mezkûrda ne kadar şâgird vardır ve ne ders tedrîs olunmakdadır ve efendi-i mûmâ ileyh ‘Arabî ve Fârisi bilür mi ve yazusı var mıdır buralarının tahkîk ve iş‘ârı irâde vü izbâr buyurulmuş olmağla, mevâdd-ı mezkûrenin bi't-tahkîk sûy-i senâverîye iş‘ârı husûsuna himmet buyurmaları siyâkında şukka-i mecî terkîm kılındı; fî 6 Şevvâl sene [12]87 ve fî 17 Kânûn-i evvel sene [12]86 [29 Aralık 1870]

İsmâ‘îl Hakkı

Cevâben taarafımızdan gönderilan ‘arîzanın kopyasıdır

Tiran Kazâsı'na muzâfe Şiyak Nâhiyesi Mektebi mu‘allimliğine Tiran ‘ulemâsından ‘Ali Efendi'nin ta‘yîni hakkında Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesine vukū‘ bulan inhây-i müşîrânelerine cevâben tevârüd eden tahrîrat-ı ‘aliyyede ba‘dehû iktizâsına bakılmak üzere evvel emirde mekteb-i mezkûrda ne kadar şâgird vardır ve ne ders tedrîs olunmakdadır ve efendi-i mûmâ ileyh ‘Arabî ve Fârisî bilür mi ve yazusı var mıdır, buralarının tahkîk ve iş‘ârı izbâr buyurulmuş olmağla, mevâdd-ı mezkûrenin bi't-tahkîk hâk-i pây-i hazret-i veliyyü'n-ni‘amîye ‘arz u beyân eylemelerini âmir; fî 6 Şevvâl sene [12]86 ve fî 17 Kânûn-i evvel sene [12]86 [29 Aralık 1870] târîh ve dört yüz on yedi numerolu şeref-vürûd eden emir-nâme-i müşîrânelerin me’âl-i ‘ulyâsı karîn-i ittılâ‘-ı çâkerî olmuşdur. Mekteb-i mezkûrda devâm eden bir kırk kişi vardır **[80]** ve şâgirdân-ı mevcûde eczây-ı şerîfe ve Mushaf ve ahlâk ve ‘ilm-i hâl risâleleri okumakda oldukları ve ta‘yîn olunan Tiranlı ‘Ali Efendi dâ‘îleri eserden müe’ssire istidlâl kabîlinden olmak üzere bunca seneden berü Tiran Kazâsı'nda yetişdirdiği talebe-i ‘ulûm, efendi-i merkūmun ‘ulûm-ı ‘Arabiyye ve Fârisiyye'de yed-i tûlâsı olduğu delâlet-i vâzıhadan ise de kable't-ta‘yîn hîn-i tecribede ‘ulûm-i mezkûreyi güzelce bildiğinden isbât-ı liyâkat eylemeğle, hüsn-i zannımızı tasdîk eyledi. Oldukça kendüsünde yazusı dahi bulunacağı ifâdesi bâbında; fî 8 Şa‘bân sene [12]87 ve fî 19 Kânûn-i evvel sene [12]86 [31 Aralık 1870].

Tarafımızdan Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesine

Hakk-ı dâ‘iyânemize olan lutf u ‘inâyet-i seniyye-i cenâb-ı nezâret-penâhîleri eseri olmak üzere min-gayr-i liyâkatin İşkodra Mekâtib-i Sıbyâniyye Müfettişliği'ne vukū‘ bulan me’mûriyyet-i dâ‘iyânem üzerine Mekteb-i Rüşdiyye Mu‘allim-i evveliğine ta‘yîn buyurulan Yenişehir-i fenâr Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli sâbık Mehmed ‘Ârif Efendi dâ‘îleri bu kerre İşkodra'ya bi'l-vusûl dâ‘î-i müstedimleriyle devr u teslîm kā‘ide-i mer‘iyyesini icrâ ve himmet-i bâhiru'l-bereketi hazret-i nezâret-penâhîleriyle müsteniden bi-tevfîkıhî Te‘âlâ işbu mâh-ı hâlin altıncı pencşenbe günü ta‘lîm-i fünûn-i ‘ulûma şurû‘ u ibtidâ eylemiş ve muvâzıbı bulunduğumuz du‘ây-ı bekāy-ı eyyâm-ı ‘ömr ü şevket-i hazret-i Pâdişâhî'ye ed‘ıye-i tezâyüd-i ‘ömr ü devlet-i müşîrâneleri ‘ilâve vü îfâ kılınmış olmağla, edây-ı levâzım-ı tahmîd ve teşekkürle beraber teveccühât-ı füyûzât-âyât-ı Âsafâneleri istibkā ma‘razında ‘arîza-ı sıdk-ferîza-i dâ‘iyânem takdîmine ictirâ olundu; fî 11 Şevvâl sene [1]287 ve fî 22 Kânûn-i evvel sene [1]286 [3 Ocak 1871].

Fî 9 Kânûn-i sânî sene [12]86 [21 Kasım 1870] el-yevm Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi'nde mevcûd olan resâ’il ve kütübün beyânı

Birgivî 98	Ahlâk Risâlesi 140	Dürr-i Yektâ 45	Münyetü'l-musallî 17	Kavâ‘id-i ‘Osmânîyye 13	İzhâr 5	Maksûd 31	Müntehebâ t-ı Gülistân 11

Ta‘lîm-i Fârisi 36	Nesâyih-i hükemâ 11	Emsile 38	Binâ 43	Ma‘lûmât-ı nâfi‘a 26	Medhal-i kavâ‘id 12	Muhtasar Hesâb Risâlesi 5
‘İlm-i hâl 15	Tecvîd 13					

Fî 16 Ramazân sene [12]87 ve fî 27 Teşrîn-i sânî sene [12]86 [9 Aralık 1870] târîhlü bir kıt‘a ‘arîzamız ile İşkodra ve Tiran Mekteb-i rüşdiyyeleriyçün hükûmet-i seniyyeden istid‘â olunan kütüb ve resâ’ilin beyânı

Medhal-i kavâ‘id 40	Ma‘lûmât-ı muhtasara 40	Müntehebât-ı Türkiyye	Küsûrât-ı a‘şâriyye 40	Târîh-i ‘Osmânî 40	Müntehebât-ı ‘Arabiyye 40
Medhal-i Târîh-i ‘Umûmî 40		Usûl defteri 40			

[81] fî 17 Kânûn-i evvel sene [12]86 [29 Aralık 1870]

Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi'yçün mu‘allimi tarafından istid‘â olunup, ba‘dehû îcâbına bakılmak üzere şimdilik terk olunan kitâbların beyânı

Medhal-i Târîh-i ‘Umûmî 20	Târîh-i ‘Osmânî 20	Küsûrât-ı a‘şâriyye 50	Ma‘lûmât-ı muhtasara 30	Müntehebât-ı ‘Arabiyye 30		
Müntehebât-ı Türkiyye 40	Ta‘lîmü'l-Hendese 30	Coğrâfya 50	Emsile 60	Binâ 80	Ta‘lim-i Fârisî 60	Maksûd 60
Müntehebât-ı Gülistân 80	Gülistân 30	Târih-i Enbiyâ 25	Mecmû‘atü’l-Mühendisîn 30	Kavâ‘id-i Fârisiyye 60	‘Avâmil 80	
Risâle-i erba‘a 20	A‘mâl-i erba‘ayı müştemil risâle 80	Medhal-i Kavâ‘id 30	Küre-i musattaha 1	Harîtalar büyük 5		
İmtihân cedvelleri 1	Matbû‘ şehâdet-nâme 40	cem‘an yekûn 1031				

Fî 17 Kânûn-i evvel sene [12]86 [29 Aralık 1870] târîhinde Tiran'da mekteb-i techîziyye makāmında ittihâz olunacak mekteb içün Tiran Rüşdiyye Mu‘allimi tarafından istid‘â olan kütüb

Usûl-i cedîd üzere Elif-bâ 200	‘Amme 80	Tebâreke 100	Kad Semi‘a 120	Ve’z-zâriyât 100	ez-Züyyine 100	Tecvîd 120
Ahlâk Risâlesi 120	‘İlm-i hâl 120	Muhtasar fenn-i hesâb 100	Muhtasar Târîh-i ‘Osmânî	Muhtasar Coğrafya 80	Ma‘lûmât-ı nâfi‘a 120	

			120	
Ufak harîta 5	cem‘an 1360			

Fî 15 Kânûn-i evvel sene [12]86 [27 Aralık 1870] Şiyak Mektebi Mu‘allimi tarafından istid‘â olunan eczây-ı şerîfe ile resâ’il

Elif-bâ 30	‘Amme 40	Tebâreke 40	Kad semi‘a 40	Ez-züyyine 40	Emsile 30	Binâ 30	Maksûd 30	‘Avâmil 30
İzhâr 30	Risâle-i erba‘a 30	Birgivî 30	Ahlâk Risâlesi 30	Dürr-i Yektâ 30	‘İlm-i hâl 40			
Ma‘lûmât-ı nâfi‘a 30	Muhtasar Hesâb 30	Münyetü'l-musallî 20	Ta‘lîm-i Fârisî 20	Cem‘an yekûn 710				

[82] Çâkerleri heme-ân şecere-i sâbitetü'l-asl himâyet ü sahâbet-i ‘aliyyelerinden sâye-mend-i lutf u re’fet ve behredâr-ı semere-i cûd u ‘âtıfet olduğuma mebnî, gâh u bî-gâh takdîm-i ma‘rûzât ile tasdî‘-i ser-i übehhet-efser-i ‘âlîlerinden ihtirâzen hemân ferîza-i zimmetim olan du‘ây-ı füzûnî-i ‘ömr ü devletleri hıdmet mülâzemet ve edây-ı şerâ’it-i ‘ubûdiyyet ve ihtisâsa müdâvemet üzere iken, bu def‘a ‘îd-i şerîfin idrâki müyesser olarak, hasbe'l-‘ubûdiyye ed‘iye-i hayriyye-i veliyyü'n-ni‘amânelerine zîver-i zebân-ı dil ü cân ederek vesâtat-i kalem-i ‘âciz-rakam-ı bendegânemle îfây-ı lâzime-i tebrîk ve tehniyete mübâderet kılınmağın, hemvâre cenâb-ı Rabb-i Mecîd-i feyz-mezîd ve ikbâl-medîd ile ‘îd-i şerîf-i meyâmin-redîflerin sa‘îd-ender-sa‘îd ve vücûd-i me‘âlim-nümûd-i mün‘imânelerin ‘avârız-ı kevniyyeden her dem ba‘îd eylemek da‘avâtına mübâşeret kılındığı beyânıyla, istibkāy-ı ehâss-i teveccühât-ı seniyye-i bende-perverîleri ma‘razında ‘arîza-i bendegânem terkîm ve takdîm kılındı. İnşâ’allahü Te‘âlâ resîde-i dest-i devlet ve manzûr-i ‘ayn-ı ‘inâyetleri buyuruldukda, nezdin ve devr-i (?) muhtâc ve ümmîdvâr olduğum hüsn-i teveccühât-ı ‘aliyye ve yümn-i ta‘attufât-ı seniyye-i veliyyü'n-ni‘amîleri fark-ı bendegânemde memdûd ve mebsût buyurulmak bâbında ve her hâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-ihsân efendimizindir.

Def‘a-i sâniyede te’kîden Oblika ve Dobriç mektebler hakkında Mustafa ‘Âsım Paşa hazretleri tarafından Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye'ye yazılan tahrîrâtın târîh ve numerosu

Numero 72 fî 18 Receb sene [12]88 ve fî 21 Eylül sene [12]87 [3 Ekim 1871].

İşbu mazbata ve melfûfâtı mütâla‘a-güzâr-ı dâ‘iyânem oldu. Metninde küşâd olunacağı mebhûs olan mektebe muktezî bulunan hâceye emsâli misillü sûret-i i‘tâsı istîzân olunan vazîfe hakkında ma‘ârif tahsîsâtına zammı, Ma‘ârif Nezâret-i celîlesiyle mesbûku'l-muhâbere bulunan mebâliğin irâdesi alınmadıkça, zarûrî bir şey denilemeyeceğinden bu bâbda muntazar olan irâdenin zuhûrunda îcâbına bakılacağının beyânıyla cevâben mahall-i tahrîrât tastîri iktizâ eder ise de ol bâbda fî 12 Kânûn-i sânî sene [12]89 [24 Ocak 1874].

[83] Bu kulları bu kadar vakitden berü hıdmet-i müstelzimü'l-mefharet-i hazret-i Pâdişâhî'de müstahdem olduğum hâlde ibrâz-ı hüsn-i hıdmet ve sadâkat lehü'l-hamd ve'l-minneh bu ana değin mügāyir-i rızây-ı ‘âlî bir gûna vaz‘ u hâlet vukū‘a getürülmemiş ve familyay-ı çâkerînin

kesreti cihetiyle idâre-i te‘ayyüş husûsunda müzâyaka-i hâliye-i çâkerânem derece-i nihâyete varmış olduğundan, bi'l-vücûh lütf u merhamet-i hazret-i Pâdişâhî'ye ve himmet-i kûh-endâzî-i müşîr-i efhamîlerine eşedd-i ihtiyac ile muhtâc bulunmuş ve bu makūle bendegân-ı rızâ-cûyân öteden berü nâ’il-i lütf u merhamet-i hazret-i Pâdişâhî olageldiği derkâr bulunmuş olmağla, İşkodra Sancağı'nda ve nâhiyesinde bi-lâ-veled fevt olan filân veled-i filândan mahlûl ve cânib-i mîrîden mazbût olup, seksan dört senesinde yedi bin guruş bedel ile der-‘uhde ve iltizâm olunup, seksan beş senesinde emâneten idâre olunan tîmârın emsâli misillü hıdmet-i lâzimesini îfâ etmek üzere ‘uhde-i çâkerâneme tevcîh u ihsân-ı Pâdişâhî buyurulması husûsuna müsâ‘ade-i celîle-i cenâb-ı müşîrileri erzân ve sezâvâr, çâkerlerin ma‘a-fâmilyâ yeniden memnûn ve ihyâ buyurulmak bâbında ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

İşbu mazbata ve melfûfu mütâla‘a-güzâr-ı dâ‘iyânem oldu. Mebhûsün ‘anh olan mektebe sûret-i ta‘yîniyle taraf-ı mîrîden tavzîfî istirhâm kılınan mu‘allim efendi buraya gelmiş olmasıyla, Meclis-i İdâre-i Eyâlet karârınca, nezd-i dâ‘iyâneme celb ve derece-i liyâkati tahkîk olundukda, kendüsünün derece-i iktidâr ve ma‘lûmâtı mekteb-i mezkûrda îfây-ı vazîfe-i ta‘lîmiyye ve tedrîsiyye-i sıbyâna kâfî olduğu anlaşılmış ise de mekteb-i mezkûr hâceliğine şimdilik cânib-i mîrîden tahsîs ve i‘tây-ı vazîfe-i lâzimeye mahal olmadığı misillü bu gibi nâzır ve hâceye muhtâc diğer mahallerde daha birkaç mekteb bulunarak, bunlara verilecek vezâ’if içün ma‘ârif tahsîsatına kâfî mikdâr daha zamm ve ‘ilâvenin icrâsı evvelce ‘arz u inhâ edilmiş olduğu hâlde, iş daha muhâbere üzerinde bulunarak henûz me’mûriyyet-i muktezası istihsâl olunamadığına binâ’en ilerüde hâsıl olacak netîce-i muhâberâta göre îcâbına bakılmak üzere şimdilik bu yolda cevâben mahal kā’im-makāmlığına beyân-ı hâl kılınması umûr-i zarûriyyyeden görünmeğle, ol bâbda fî 12 Kânûn-i sânî sene [12]89 [24 Ocak 1874].

[84] Tarafımızdan Vâlî Paşa hazretlerine

Sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şehriyârî ve yümn-i himem-i müşîrâneleriyle mukaddemâ küşâd buyurulan mekâtib-i sıbyâniyyeden bu günlerde vukū‘ bulan devr ve ‘azîmetimizde Postriba’dan mekteb bulunan sekiz mahalde gitdiğimizde ez-gayr-i Boks cümlesi müteşekkir ve du‘ây-ı bekāy-ı eyyâm-ı ‘ömr ü şevket-i hazret-i Şâhâne'ye terdîfen ed‘iye-i hayriyye-i hazret-i müşîrânelerini tertîl ü tilâvet ederek taraf-ı dâ‘iyânemden olunan teşvîkât üzerine olunan nesâyihi hüsn-i kabûl ve zükûrdan yedi yaşından on bir yaşına kadar ve inâsdan altı yaşından on yaşına kadar sûret-i dâ’imîde ve bu esnân-ı tahsîlin mâ-fevkında bulunanları iş ile meşgūl bulunduklarından sûret-i muvakkatede mektebe gönderecekleri ve sûret-i dâ’imîde mekteblerine devâm edecek şâgirdânın künyesiyle berâber esâmîsi defterimizde ve mu‘teberân-ı ehâlîden mu‘allimlere verilan imzâlu defterde yazılup kayd oldukları ve defterde isimleri muharrer küçüklerden mektebe gelmeyan olur ise hâce tarafından mahalle muhtârına haber verilerek ol çocuğun peder veya vâlidesi ve yâhûd yakın akrıbâsı ihtiyâr-ı meclise celb olunarak çocuğu mektebe göndermesi, bir ayda üç kerre teklîf ve ihtâr vukū‘ buldukda, çocuğun a‘zâr-ı şer‘iyye ile ma‘zûr olmayarak gönderilmediği tahakkuk eder ise, o makūlelerden iktidârına göre beş guruşdan yüz guruşa kadar cezây-ı nakdî alınup, mektebin ihtiyâcâtına sarf olunmak üzere hükûmet-i seniyyeye teslîm kılınması ve cezây-ı nakdî alındıkdan sonra yine te’sîri görülemez ise çocuk hükûmet-i mahilliyye tarafından cebren mektebe konulacağı ve mâdde-i katl ve kātili saklamak dünyevî ve uhrevî ne kadar muzır şey olduğunu ve şerde mu‘âvenet etmek vebâli ne idüğüni ve birbirleriyle karındaş gibi geçinmek ne kadar muhsenâtı şâmil idüğüni ehâlî güzelce

tefhîm olundukdan sonra, şâgirdân okumakda olan derslerinden taraf-ı dâ‘iyânemden mu‘âyene olunduklarında, li-ecli't-teşvîk münâsib kelimât-ı Tayyibe îrâd olunarak her birisine şekerleme verildikde, ziyâdesiyle hazz etdiler. Ve gitdiğimiz yedi mahallin ehâlîsi etdikleri kabûlun ‘aksi Boks ehâlîsinden ne vechile çıkdığı bu kerre leffen takdîm olunan cedvelden müstefâd olacağı beyânı bâbında; fî 4 Şa‘bân sene [12]87 ve fî 17 Teşrîn-i evvel sene [12]86 [29 Ekim 1870].

Dâr-ı Şûrây-ı ‘Askerî Riyâseti'yle Birinci Hâssa Müşîri devletlü Es‘ad Paşa taraflarından cevâben tarafımıza gelan emir-nâmenin sûretîdir.

Me’mûriyyet-i cedîde-i hâlisânemden dolayı izhâr-i memnûniyyeti hâvî tevârüd eden telegraf-nâmeleri mahabbet-i kadîme âsârından olmasıyla beyân-ı mesrûriyyet ve tab‘-ı şerîfleri istifsâriyle icrây-ı resm-i meveddet siyâkında nemîka-i sitâyişverî terfîkine ibtidâr kılındı; fî 28 Cumâdelûlâ sene [12]87 ve fî 13 Ağustos sene [12]86 [25 Ağustos 1870].

Ahmed Es‘ad

[85] Beynenâda kadîm hükmüne girmiş olan müvâlât-ı samîme ve meveddet-i müstahkeme lâzimesince ed‘iye-i hayriyye-i fâzilâneleri ve ezkâr-ı cemîle-i kâmilânelerinin yâd ü tezkârında bir gûna kusûr olunmaz ise de te’kîd-i râbıta-i vedd ü velâyı müstelzim olan irsâl-i mürâselât kā‘ide-i mergûbesine ri‘âyet olunmaması mücerred bir müdetden berü vücûd-i hâlisîye ‘ârız olan ba‘zı ‘ilel-i ‘asabiyyenin îrâs eylediği küdûrâtdan neş’et edüp, bu def‘a birâderim İsmâ‘îl bendeleri tahsîl etmiş olduğu Debre Süvârî zâbtiyyelerinin çavuşluk emr-i kat‘îsini vâlî-yi vilâyet cânib-i sâmîsine takdîmi iktizâ eylediğinden, kendüsi İşkodra'ya ‘âzim ve müterâhî olmağla, merkūm düçâr-ı ‘ukde-i ‘avk u te’hîr olmak husûsunda himem-i fâzilânelerinin masrûfiyyeti arzû olunan teşyîd-i mebânî halt ve muhâdenet-i zerî‘a-i hasene ‘add olunmuşdur, ol bâbda himem efendimindir; fî Zilhicce sene [12]85 [Mart 1869].

Müftî-i Ergiri-yi sâbıkā Yûnus Efendî

Fî 27 S[afer] sene [12]87 ve fî 14 Mayıs sene [12]86 [26 Mayıs 1870] târîhli bir kıt‘a emir-nâme-i ‘âlî-i Âsafâneleri ma‘a't-ta‘zîm alındı. Tıbk-ı irâde-i ‘aliyye-i hidîvîleri vechile Dukagin ciheti etfâlinin emr-i mesnûn hıtânı zemânı tekarrub etdikde, îcâbı icrâ olunacaksa da ma‘lûm-i ‘âlî-i cenâb-ı müşîrâneleri buyurulduğu vechile cibâl-i mülhaka hıtân masârıfını mübîn akdemce Mâliyye Sandığı'ndan on kıt‘a muvakkat senedât mûcebince komisyon-i mahsûsunun makbûzâtı olan mebâliğ mu’ahharan pek senede rabt edilmiş ve ol bâbda bir kıt‘a müfredât mazbatası tanzîm ve takdîm kılınmışidi. Mesârif-i mebhûsanın mahsûbu icrâ olunarak, evvelce verilmiş olan muvakkat senedât henüz redd olunmamış olduğundan, lütfen senedât-ı merkūmenin i‘âdesi husûsunun muhâsebe-i eyâlete emr ü havâlesi ve sâlifü'z-zikr icrâsı irâde vü iş‘ârı ‘âlî-i hıdîvîleri müktezây-ı celîlinden bulunan Dukagin ciheti hıtân mesârifiyçün dahi muvakkat sened i‘tâsıyla Mâl Sandığı'ndan akça âhz olunarak ilerüde hıtâm-ı maslahatda yine pek senede rabt ile verilecek sened ve ol bâbda tanzîm ve takdîm kılınacak müfredât mazbatası mûcebince muhâsebe-i mezkûrece mahsûbu husûsunun dahi irâde ve fermân buyurulmasına müsâ‘ade-i seniyye-i Âsafîleri şâyân buyurulmak bâbında ve her hâlde fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; Fî 4 Rebî‘ulevvel sene [12]87 ve fî 22 Mayıs sene [12]86 [3 Haziran 1870].

[86] ‘An Ser-bevvâbîn-i Peklin hânedânından Süleymân Sâlim Bey tarafından tarafımıza

Hükümrân-ı milket-i fazl ü ‘irfân ve ser-firâz-ı bülegā ve dânişverân olan zât-ı kerîmâneleri ‘asrımızın ser-‘ulemây-ı mümtâzı ve reşk-efzây-ı İmâm Fahr-i Râzî olup, kemâl-i sıdk ve bî-riyâ ile savb-ı Sâmîlerine rabt-ı kalb-i muhâlesat etmiş olan senâver-i mütehassısları hakkā ki ed‘iye-i hayriyyeye ve ensiye-i cemîleleriyle güzârende-i evkāt ve her düşdüğüm meclisde sâkin olduğumuz Arnavudluk'da zât-ı ‘âlî-i samîmiyyü'l-fezâhatleri gibi bir fâzıl-ı yegâne bulunduğunu beyân ü tezkâr ile herkesle tefâhur-nümây-ı mübahât olmakda iken, bu def‘a lisân-ı asliyyemizin dahi sâ’ir elsine-i mu‘tebere gibi kalemen kullanmasına dâ’ir Elif-bâ cüz’ünün ve şerh-i Mushaf'ın te’lîfine muvaffak oldukları resîde-i güş u hûşum oldukda, mutlakā hâsıl olan sürûr-i ‘azîm mütecâviz-i derece-i ifâde vü tefhîm olmuş olmağla, ez-ser-i nev du‘ây-ı tezâyüd-i ‘ömr ü menziletleri tekrâr kılınmışdır ve doğrusu şu ni‘met-i celîliyyenin edây-ı şükrüne her muy-i ser bir ‘andelîb olsa, HÜdâ hakkı değil hakkı ile mümkin edâ hâkkı müfredini inşâ’ ve hücûm-i teşekkür-i sürûr ü ma‘ârif ile diyâr-ı Arnavudluk'dan dahi ordu-yi cehl-i rû-siyâhı tard u ib‘âd eyledim. Mücerred beyân mahyûyi-yetimler tazyîf-i‘alîlerini tebrîk ve silsile-i mühür ve mahabbeti tahrîk ve tezkîk ma‘razında takdîm-i ‘arîza-i teşekkiyyeye ibtidâr eyledim. Bi-mennihî Te‘âlâ ma‘lûm-i fâzılâneleri buyuruldukda beldemizin kibâr u sığārı dahi istifâde etmek üzere ne kadar kiymetle tab‘ olunmuş ise, bir iki risâlenin nâvil-i ‘arîzam Cemâl Efendi bendelerine tevdî‘an savb-ı ‘âcizîye tesyârı ve behâsının mûmâ ileyhden âhzı bâbında masrûfu lütuf ve ihsânları derkâr buyurulmak bâbında irâde ve himem zât-ı fâzılânelerindir; fî 13 Şa‘bân sene [12]87 ve fî 25 Teşrîn-i evvel sene [12]86 [6 Kasım 1870].

‘An-Ser-bevvâbîn-i hanedân-ı Peklin Süleymân Sâlim

[87] Tarafımızdan Vâlî Paşa hazretlerine

Müstağnî ‘ani'l-beyân altı yüz hâne-i Müslime'yi mütecâviz bulunan Ülgün Kasabası'nın ehâlîsi, mütemeddin ve Rüşdiyye Mektebi'yçün mesâ‘î olduysa da, nice ise bir eyyâmdan berü lâyıkıyla etfâli ta‘lîm ve terbiyet eden bir hâceye dest-res olmadıklarından, Şiyak ve Turin[808] ve İşem mekteblerine tatbîkan üç yüz otuz üç guruş ma‘âş ile nîm-Rüşdiyye nâmıyla bir mektebin küşâdına lüzûm-i kavî tahtında bulunduğu ve hâzır ve müheyyâ bulunan mekteb cüz’î ta‘mîre muhtâc ise de ehâlî-i mezkûre tarafından ta‘mîr olunacak ve İşkodralı İbrâhîm Efendi dâ‘îleri bu hıdmeti hüsn-i îfâya muktedir ve mücerrebü'l-etvâr ve evsâf-ı matlûbe ile mevsûf bulunduğuna binâ’en mekteb-i mezkûru küşâdıyla sâlifü’z-zikr ma‘âş ile merkūmu hâcelik-i mezkûre ile bekâm ve ta‘yîniyle icrây-ı îcâbının husûsuna müsâ‘ade-i ‘aliyye-i düstûr-i ekremîleri şâyân buyurulmak bâbında ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 19 Zilhicce sene [12]87 ve fî 26 Şubat sene [12]86 [10 Mart 1871].

Mâliyye Nezâret-i celîle cânibinden Vâlî Paşa hazretlerine

Yenişehir-i fenâr Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli olup, İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allimi evvelliğine tahvîl-i me’mûriyyet etmiş olan ‘Ârif Efendi, me’mûriyyet-i sâbıkası ma‘âşı seksan altı senesi Teşrîn-i evvelinin yirmi beşinci gününe kadar almış idüği Yanya Vilâyet-i celîlesinden bâ-tarîrât iş‘âr olunmasıyla, İşkodra'ca efendi-i mûmâ ileyh ma‘âşın me’mûriyyetine mübâşereti târîhinden i‘tibâren îfâsı lüzûmu, mesârifât muhâsebesinden yazılan der-kenârda gösterilmiş olmağın, ma‘âş-ı mezkûrun ol vechile îfâsı bâbında emr ü irâde hazret-i

[808] Yazar, Tiran kelimesini Turin olarak yazmıştır.

men lehü'l-emrindir; fî 16 Safer sene [12]88 ve fî 24 Nisan sene [12]87 [6 Mayıs 1871]. es-Seyyid Mehmed Rüşdî

Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye'den İşkodra Vâlîliği'ne 10

Vilâyet-i celîleleri dâhilinde kâ’in Ülgün Kasabası'nda küşâd olunan Rüşdiyye Mektebi'ne târîh-i istihdâmından i‘tibâren üç yüz otuz guruş ma‘âşla İşkodra'da mukîm İbrâhîm Efendi'nin Mu‘allim-i sânî ta‘yîni ve seksan guruş aylıkla mahallince bir nefer bevvâbın intihâb ve istihdâmı ile mekteb-i mezkûre emsâli misillü senevî bin guruş mesârif-ı müteferrika tahsîs husûsları vukū‘ bulan iş‘âr-ı vâlây-ı düstûrîleri üzerine Bâb-ı ‘âlî'ye lede'l-‘arz müte‘allak-ı şeref-sudûr buyurulmuş olan irâde-i ‘aliyye mûcebince dâ’ire-i ‘âcizîye ve hazîne-i celîlece îcâbı icrâ kılınmış olmağla, idârece dahi îfây-ı muktezâsı bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 24 Rebî‘ulevvel sene [1]288 ve fî 1 Hazîrân [1]287 [13 Haziran 1871]. Safvet

[88] Ma‘ârif'den 13

İşkodra Vilâyet-i celîlesine 13

Vilâyet-i celîleleri dâhilinde Ülgün Kazâsı'nda küşâd olunan Mekteb-i Rüşdiyye'nin birinci şâgirdâniyçün bâ-tahrirât taleb olunan kütüb ve resâ’il melfûf pusula mûcebince bu kerre postaya teslîmen irsâl-i savb-ı düstûrîleri kılınmış olmağla, vusûlünde iktizâsının icrâsıyla keyfiyyetin iş‘ârı bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 16 Cumâdelûlâ sene [12]88 ve fî 22 Temmûz sene [12]87 [3 Ağustos 1871]. Safvet

Ülgün Rüşdiyyesi'yçün gönderilan kütübün mikdârını mübîn pusuladır.

‘Aded-i kütüb	Esâmî-i kütüb
30	Dürr-i Yektâ
30	Vezâ’if-i etfâl
30	Emsile
30	Binâ
30	Ta‘lîm-i Fârisî
30	Medhal-i Kavâ‘id
30	Ma‘lûmât-ı muhtasara

210

Bunlardan 4 kıt‘a Fahrî Efendi ve Müftî Efendî ve Mustafa Bey Kâdî ve tercüman ‘Aleksandır birer kıt‘a ‘âriyet almışlar; fî 22 Ağustos sene [128]8 [3 Eylül 1870].

[89] İktizâsı Meclis-i İdâre-i Eyâlet'den fî 20 Hazîrân sene [12]86 [2 Temmuz 1870].

Dâ‘îleri İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allim-i sânîliğine şehrî üç yüz ve ders tenkîhâtından sonra iki yüz elli guruşla on seneden berü istihdâm olunmakda ve elde olan kuvve-i bızâ‘at ve istitâ‘at-ı dâ‘iyânemi nihâye derecesine kadar sarfla, edây-ı vazîfe-i tedrîs ve ta‘lîminde kusûr etmamekde ise de, ma‘âş-ı mahsûsum emsâlime nisbetle dûn ve almakda olduğum ma‘âşdan mâ‘adâ âhar gûna vâridâtım olmamak ve dokuz-on nüfûsun münhasır infâk u iksâsı bulunmak

hasebiyle idâre cihetinden şiddet-i zarûretim bedîhî ve rû-nümûn olduğundan ve mevâkı‘-ı sâ’ire mekâtib-i rüşdiyyesi mu‘allim-i sânîlerinin ma‘âşatı tenzîlâtdan sonra ‘ale's-seviyye üç yüz otuz üçer guruş bulunduğundan, binâ-berîn ‘âtıfet-i ma‘âş du‘â-gûyîlerinin dahi emsâlime tevfîk ve ânifâ zikri mesbûk olan mikdâra iblâğıyla mesrûr ve her hâlde devâm-ı du‘ây-ı mefrûzu'l-edây-ı müşîr-ı efhamîlerine mecbûr buyurmaları husûsuna şâyânı müsâ‘ade-i seniyye-i Âsafâneleri bâbında ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 20 Hazîrân sene [12]86 [2 Temmuz 1870].

Morik-i zîr Mektebi hâceliğine ta‘yîn olunan Akçahisârlı ‘Ali Efendi'nin hakkında tevârüd eden emir-nâmenin kopyasıdır.

Münhall kalmış olan Morik-i zîr Mektebi Mu‘allimliğine taraf-ı şerîfinizden intihâb olunan Akçahisarlı ‘Ali Efendi'nin tasdîk-i me’mûriyyeti hakkında tevârüd eden tezkire-i behiyyeleri Meclis-i İdâre-i Eyâlet'e lede'l-havâle sûret-i iş‘âr-ı fâzılâneleri becâ görünerek ol vechile seksan yedi senesi Teşrîn-i evvelin on altıncı gününden i‘tibâren mu‘allimlik-i mezkûreye mahsûs ma‘âş ile mûmâ ileyh ‘Ali Efendi'nin ta‘yîni tensîb kılınmış ve muhâsebece dahi mu‘âmele-i kaydiyyesi icrâ kılınmış olmağla, mûmâ ileyhin mahal-i me’mûriyyetine isrâ buyurmaları siyâkında tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr kılındı; fî 15 Şa‘bân sene [12]88 ve fî 18 Teşrîn-i evvel sene [12]87 [30 Ekim 1871].

Mirlivâ ve Vekîl-i Vâlî ve Kumandân-ı İşkodra

Mehmed Sâdık

[90] Hüvel'l-Mu‘în

Bâ-irâde-i ihsân-‘âde-i hazret-i Şehrîyârî İşkodra cibâl-i mülhakasında kâ’in ehâlîden emr-i mesnûn hıtân icrâ olunmayanların lâzime-i sünnetlerinin icrâsıyla i‘tâsına muktezî olan birer kat gömlek ma‘a dona ve adam başında altışar guruş bâ-emr-i hazret-i vilâyet-penâhî ta‘yîn buyurduğumuz komisyon-i ‘âcizânemiz ma‘rifetiyle ne vechile ve kangı târîhde icrâ ve i‘tâ kılındığı zîrde sırasıyla zikr ü beyân olunur.

Fî 25 Rebî‘ulevvel sene [12]86 ve fî 23 Hazîrân sene [12]85 [5 Temmuz 1869] ki pazarertesi gününde hayırlusuyla Boks Karyesi'nde emr-i mesnûn hıtân icrâ olunan kesân isimleri zîrde zikr ü beyân olunur.

Halîl Mustafa sinn 16	‘Abdül Mustafa sinn 15	Liç İbrâhîm sinn 8	Şa‘bân Hüseyin sinn 10	Tâhir Hüseyin sinn 8	İslâm Sula sinn 15	Zekeriyyâ Beyto sinn 9
Fazlî Bayram sinn 8	Receb Tâhir sinn 10	Tāf Velî sinn 15	Selmân İsmâ‘îl sinn 10	Murâd ‘Ömer sinn 16	İbrâhîm Bekir sinn 10	Dân ‘Ömer sinn 12
İsmâ‘îl Şa‘bân sinn 10	Yûsuf Hâcı sinn 10	Met Mehmed sinn 10	‘Ali Hasan sinn 10	Hüseyin Hâcı Sinn -	Selîm Bayram sinn 1	Yusûf Zübeyr sinn-
‘Abdül ‘Ali	Zogmali ‘Abdül	Zogmali Rüstem	Dümenli Bayram	‘Alemdâr-oğlu		

Sinn-	Hasan sinn 13	‘Ömer sinn 11	Yûsuf sinn 30	Zeynel ‘Ali sinn 3		
Mustafa Mehmed sinn 1	‘Alemdâr-oğlu Râm sinn 1	Hasan Ahmed sinn 30	‘Osmân Ahmed sinn 26	Mem Hasan sinn 6	Bayram Hasan Sinn 4	‘Abdül Hasan sinn 2
İsmâ‘îl Hasan sinn 1 Mehmed Yûsuf sinn 30	Lut Âdem sinn 10	Selîm Rama sinn 26	Şa‘bân Zeynel sinn 10	Zeynel Tufeyl sinn 15	Âdem Hâcı sinn 1	Lân ‘Osmân sinn 25
Hâcı Kāsım sinn 25	Ramazân Kāsım sinn 10	Zekeriyâ Hâcı sinn 1	Ahmed Âdem sinn 25	Nûro Sula sinn 32	Şa‘bân Mehmed sinn 30	Yûsuf Şa‘bân sinn 2
Hâcı Hüseyin sinn 25	Ahmed Hüseyin sinn 20	Liç Hüseyin sinn 17	Mat Sula sinn 25	Selîm Sula sinn 20	Hüseyin Bayram sinn 5	‘Osmân Beyto sinn 5
Dâvud Bâyrâm sinn 4	Haydar Bayram sinn 1	Ramazân Zübeyr sinn 1	Selmân ‘Ali sinn 1	‘Süleymân Turku sinn 2	‘Ali Hacı sinn 17	

[91]

Mat Hâcı sinn 15	Selmân Hâcı sinn 5	Hüseyin İbrâhîm sinn 1	Ramazân Mustafa sinn 3	Zekeriyyâ Mustafa sinn 1	Tâhir Zeynel sinn 1	Mustafa Tâhir sinn 7
Yusûf Tâhir sinn 15	Şa‘bân Halîl sinn 1	Selmân Âdem sinn 3	Mehmed Şa‘bân sinn 1	Cem‘an yekûn ‘aded 72		

Dul ‘Ömer sinn 5 ve Sulo ‘Ömer sinn 2. Bu iki kişi mukaddemâ sünnet olmuşlar ise de, câme-şûy ve bahşîşin verilmesi tensîb kılınmışdır.

Şa‘bân Selîm nâm kimesne meczûb bulunduğundan, sünnet etmeğe cesâret olunmadıysa da câme-şûy ile bahşîşin verilmesi komisyonca tensîb şud.

‘aded 75

Fî 26 Rebî‘ulevvel sene [12]86 ve fî 23 Hazîran sene [12]85 [5 Temmuz 1869] ki yevm-i salıda hayırlusuyla Deragoç Karyesi'nde emr-i mesnûn hıtân icrâ olunan kesânın isimleri zîrde yegân yegân zikr ü beyân olunur.

Hüseyin Şa‘bân sinn 10	Ramazân Muya sinn 7	Zübeyr Bayram sinn 12	‘Abdül Bayram sinn 8	Ahmed Bayram sinn 14	Nûro İbrâhîm sinn 13	Hâcı İbrâhîm sinn 6
‘Ali Haydâr sinn 6	Kāsım Bekir sinn 11	İdrîs Haydâr sinn 12	Halîl Bayram sinn 15	Liç Yâho sinn 17	Sâlih Bayram sinn 4	Zekeriyyâ Şa‘bân sinn 6
Zekeriyyâ Yûsuf	Bayram Sâlih	Selmân Hâcı	Arslân İlyâs	Yûsuf İbrâhîm	Mat İlyâs sinn 2	

sinn 3	Bayram sinn 14	sinn 6	sinn 4	sinn 3		
Mustafa Yâho sinn 2	‘Ali Bayram sinn 5	Bekir Sâlih sinn 6	Ahmed Bayram Beraçe sinn 2	Hil Bayram sinn 3	Mehmed Şa‘bân sinn 3	
Velişo Tâhir sinn 1	Reşîd Tâhir sinn 3	Mat Bekir sinn 3	İsmâ‘îl Bekir sinn 4	Kāsım Bekir sinn 11	Mat ‘Ömer sinn 3	‘Ali ‘Ömer sinn 5
Âdem ‘Ömer sinn 2	‘Abdül İlyâs sinn 2	‘Osmân Şa‘bân sinn 1	Cem‘an yekûn nefer 36			

[92] fî 27 Rebî‘ulevvel sene [12]86 ve fî 25 Hazîrân sene [12]85 [7 Temmuz 1869] ki yevm-i çehârda Raş Karyesi'nde icrâ olunan emr-i mesnûn hıtânın kesânın isimleri zîrde zikr ü beyân olunur.

Hâcı İbrâhîm sinn 35	Bayram Hâcı sinn 16	İbrâhîm Hâcı sinn 13	Tâhir Hâcı sinn 7	Bekir Hâcı sinn 7	Mustafa Hüseyin sinn 20
Haydar Mustafa sinn 5	Mustafa Uyka sinn 20	Reç Mehmed sinn 7	Mehmed ‘Ali sinn 12	Hüseyin Âdem sinn 15	Cem‘an yekûn nefer 11

‘Abdül Mustafa nâm sabî keyifsiz bulunduğundan, bu sefer sünnet olmadıysa da câme-şûy verildi.

Fî 19 Rebî‘ulâhır sene [12]86 ve fî 17 Temmûz sene [12]85 [29 Temmuz 1869] ki yevm-i hamîsde hayırlusuyla Müsellim Karyesi'nde emr-i mesnûn hıtân icrâ olunan kesânın isimleri zîr[de] zikr ü beyân olunur.

Selîm bin Ramazân Şâhîn sinn 18	Bekir bin Ramazân Şâhîn sinn 12		Âdem bin Ramazân Şâhîn sinn 6	
Ahmed bin ‘Ali Mehmed sinn 5	‘Osmân bin Velî Hasan sinn 5	Âdem Câf Velî sinn 13	Hüseyin ‘Abdî sinn 5	Hasan bin ‘Ali Mehmed sinn 23
Golemli Râm Sulu sinn 20	Golemli Hâcı Ahmed sinn 14	İsmâ‘îl Rama sinn 3	Haydar Rama sinn 1	Golemli Nûro ve İbrâhîm sinn 15
Golemli ‘Osmân İbrâhîm sinn 20	Golemli Yûsuf İbrâhîm sinn 10	Hâcı Selmân sinn 16	Cem‘an yekûn nefer 16	

[93] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyenin kopyasıdır.

15

Mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimlerinin eyyâm-ı ta‘tîliyyeden mâ‘adâ vakitlerde hıdmetlerinden infikâk etmeleri câ’iz olmadığı ve zemân-i ta‘tîlde ruhsat talebinde bulunanlara ma‘ârif ile muhâbere olundukdan sonra izin verilmesi lâzimeden olduğu hâlde, ba‘zı Rüşdiyye hâcelerine buraya ma‘lûmât verilmeksizin mahallerince ruhsat verilmekde idüğünden, o misillülerin gerek vakt-i ta‘tîlde ve gerek eyyâm-ı sâ’irede buradan su’âl olunmadıkça ruhsat verilmamesi ve ba‘de'l-muhâbere izin verileceklere dahi müddet-i me’zûniyyetleri inkızâsında mahall-i me’mûriyyetlerine ‘avdet etmezler ve yâhûd başka mahalle tahvîl-i me’mûriyyet istid‘âsına kalkışurlar ve bu ecilden şâgirdânın tahsîlleri sekte-dâr olur mütāla‘asına mebnî me’mûriyyeti beş seneye bâliğ olmayanlardan kable'l-‘azîme müddet-i me’zûniyyetleri tecâvüz etmeden ‘avdet edecekleri hakkında mahallerince münâsibi vechile te’mînât istenilmeli, Meclis-i Ma‘ârif'den ifâde kılınmış ve keyfiyyet bi'l-cümle vülât-ı ‘izām hazerâtına bildirilmiş olmasıyla, vilâyet-i celîlelerince dahi iktizâsının ber-minvâl-i muharrer icrâsı bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 7 Şa‘bân sene [1]290 ve fî 17 Eylül sene [12]89 [29 Eylül 1873]. Ahmed Cevdet

Tiran ve İşkodra'da ve Akçahisâr ve Ülgün rüşdiyyeleri mu‘allimlerine keyfiyyet ayrı ayrı bâ-tahrîrât tarafımızdan bildirildi; fî 10 Şevvâl sene [12]90 [1 Aralık 1873].

Ma‘ârif'den gelan tahrîrâtın sûreti

İşkodra Mutasarrıflığı'na

112
İşkodra Sancağı dâhilinde müceddeden küşâd olunan zükûr ve inâs mekâtibi etfâline tevzî‘ olunmak üzere bâ-tahrîrât taleb olunan ‘âdî Elif-bâ cüz’ünden beş yüz nüshası bu kerre postaya teslîmen irsâl kılınmış olmağla ve sonra iktizâsının icrâsıyla keyfiyyetin iş‘ârı bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 12 Ramazn sene [1]291 ve fî 10 Teşrîn-i evvel sene [12]90 [22 Ekim 1874].

Safvet
Vusûlü fî 21 Kânûn-i evvel sene [12]90 [2 Ocak 1875].
[94] Sâye-i ihsân-‘âde-i hazret-i Şehriyârî'de İşkodra cibâl-i mülhakada emr-i mesnûn hıtân icrâ olunanların ‘adediyle târîh ve karyelerin isimlerini mübîn defterdir.

Nefer

72	Boks Karyesi'nde der-târîh fî 25 Rebî‘ulevvel sene [12]86 ve fî 23 Hazîrân sene [12]85 [5 Temmuz 1869] icrâ şud.
36	Deragoç Karyesi'nde der-târîh fî 26 Rebî‘ulevvel sene [12]86 ve fî 24 Hazîrân sene [12]85 [6 Temmuz 1869] icrâ şud.
11	Raş Karyesi'nde der-târîh fî 27 Rebî‘ulevvel sene [12]86 ve fî 25 Hazîrân sene [12]85 [7 Temmuz 1869] icrâ şud.
16	Müsellim Karyesi'nde der-târîh fî 19 Rebî‘ulâhır sene [12]86 ve fî 17 Temmûz sene [12]85 [29 Temmuz 1869] sünnet oldular.
192	Grija Cebeli'nde der-târîh fî 23 Rebî‘ulâhır sene [12]86 ve fî 21 Temmûz sene [12]85 sünnet oldular.
123	Koplik-i zîr'de der-târîh fî 26 Rebî‘ulâhır sene [12]86 ve fî 24 Temmûz sene [12]85 [5 Ağustos 1869] sünnet oldular.

187	Koplik-i bâlâ'da der-târîh fî 27 Rebî‘ulâhır sene [12]86 ve fî 25 Temmûz sene [12]85 [6 Ağustos 1869] sünnet oldular.
637	
291	Mülhakātıyla Reç Cebeli'nde der-târîh fî 13 Cumâdelûlâ sene [12]86 ve fî 9 Ağustos sene [12]85 sünnet oldular.
195	Loha Cebeli'nde kâ’in kurâda der-târîh fî 17 Cumâdelûlâ sene [12]86 ve fî 12 Ağustos sene [12]85 [24 Ağustos 1869] sünnet oldular.
194	İşkrel Cebeli'nde kâ’in kurâda der-târîh fî 19 Cumâdelûlâ sene [12]86 ve fî 12 Ağustos sene [12]85 [24 Ağustos 1869] sünnet oldular.
1237	
0006	Mu’ahharan İşkrel'de Rüstem Lopç yediyle der-târîh fî 21 Cumâdelûlâ sene [12]86 ve fî 17 Ağustos sene [12]85 [29 Ağustos 1869] sünnet oldular.
0001	‘Avdetimizden sonra Usta ‘Osmân sünnet etdiği İşkrel'de Deray Mahallesi'nden Kazu Ahmed
0134	Fî 10 ve fî 11 C[umâdelâhır] sene [12]86 fî 4 ve fî 5 Eylül sene [12]85 [17 Eylül 1869] târîhinde Gölkenârı ehâlîsi sünnet oldular.
0126	Fî 13 ve fî 14 C[umâdelâhır] sene [12]86 fî 7 ve fî 8 Eylül sene [12]85 [18 Eylül 1869] târîhinde Kastrat Cebeli'nde sünnet oldular
0158	Fî 16 ve fî 17 C[umâdelâhır] sene [12]86 fî 10 ve fî 11 Eylül sene [12]85 [23 Eylül 1869] târîhinde Tuz ehâlîsi sünnet oldular
0336	Fî 18 ve fî 19 ve fî 20 ve fî 21 C[umâdelâhır] sene [12]86 [26 ve 27 ve 28 Eylül 1869] târîhinde Gruda ve Kuç Funda’larıyla ve Lâdina ve Verâyna ehâlîsi sünnet oldular
1998	
0097	Fî 9 Receb sene [12]86 ve fî 4 Teşrîn-i evvel sene [12]85 [16 Ekim 1869] târîhinde Domen Karyesi'nde sünnet oldular
0136	Fî 19 Receb sene [12]86 ve fî 14 Teşrîn-i evvel sene [12]85 [26 Ekim 1869] târîhinde Dârkiri Karyesi'nde sünnet oldular.
2231	
0259	Reyol Bayrağı dâhilinde fî 25 Receb sene [12]86 [31 Ekim 1869] ve fî Teşrîn-i evvel sene 85; Linây nefer 26 ve fî 26 Receb sene [12]86 [1 Kasım 1869] Ağrac nefer 27 ve fî 27 Receb sene [12]86 [7 Kasım 1869] Reyol nefer 38 ve Korta nefer 48
0050	Fî 28 Receb sene [12]86 [8 Kasım 1869] ve fî 23 Teşrîn-i evvel sene [12]85 neferz 26 ve Verne ehâlîsinden sünnet oldular, be-dest-i Cuf Hali
2540	
0003	Mu’ahharan Kodra Budân'da sünnet olmuşlar; fî 26 Teşrîn-i evvel sene 85 [7 Kasım 1869].
2543	

[95]

Karaferye Karyesi'nin hâne-i Müslimesi ‘aded 40 Müslime 23 Gayr-i Müslime	Yuban Karyesi'nin hâne ‘aded 10 Müslime 70 Gayr-ı Müslime	Gaytan Karyesi hânesi ‘aded 2 [Müslime] 5 Gayr-ı Müslime
Vukatana Hâne	‘An Karakaya Dakîka	

‘aded 30	‘aded 20 Vukatana 20 Yuban 20 Gaytan	

Ve fî 23 Receb sene [12]86 Repişt nefer 71 ve fî 25 Receb sene [12]86 [31 Ekim 1869] Lipuruş nefer 39 târîhlerinde ehâlîleri sünnet oldular[809].

İşbu ‘arz-ı hâl mütâla‘a-güzâr-ı dâ‘iyânem olundu. Karakaya Karyesi kırk hâne-i Müslime ve yirmi üç hâne-i gayr-i Müslime'den ‘ibâret bir karye olup ve yirmi-yirmi beş dakîka mesâfede hem-civâr karye-i mezkûrenin ehâlî-i etfâli bulunup, yirmi hâne-i Müslime hâvî ve Vukatana ve on hâne-i Müslime ve yetmiş hâne-i gayr-ı Müslime'i müştemil Yuban ve iki hâne-i Müslime ve beş hâne-i gayr-ı Müslime'i şâmil, Gaytan karyeleri ehâlîsi etfâliyle yetmiş seksane kadar bâliğ olacakları melhûzdur. Ber-vech-i istid‘â mektebin binâsı, ehâlîsi tarafından tesviye olunmak üzere sâye-i hazret-i Pâdişâhî ve düstûr-i ekremîleri İşkodra Ma‘ârif tahsîsâtına zamm u ‘ilâve buyuruldukda, ta‘yîn buyurulacak mu‘allime münâsib bir ma‘âş ve te‘allüm edecek şâgirdâna eczây-ı şerîfe ve resâ’il i‘tâsıyla kendüleri bekâm buyurulması tensîb kılındıysa da her hâlde; fî 17 Şubat sene [12]89 [1 Mart 1874].

‘An fî 23 Hazîrân ilâ 23 Temmûz mâh 1
‘An fî 23 Temmûz ilâ 23 Ağustos mâh 1
‘An 23 Ağustos ilâ 23 Eylül mâh 1
‘An 23 Eylül ilâ 23 Teşrîn-i evvel mâh 1
İmtidâdı
mâh
4

[96] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye'den İşkodra Vilâyet-i celîlesine gelan tahrîrâtın kopyasıdır.
1 m numero 428
Taşra mekâtib-i rüşdiyyesi mu‘allimlerinden ba‘zıları şâgirdânın devâmlarını mübîn üç ayda bir kerre göndermekde oldukları jurnaller hakkında olan tahrîrâta mevâdd-ı sâ’ire derc ve ba‘zıları dahi başka husûsa dâ’ir olan tahrîrâta jurnâller vaz‘ ederek irsâl etmekde olduklarına ve bu ise iki mâddenin bir tahrîrâta derc olunması hakkında olan usûl-i müttehaze-i ‘umûmiyyeye münâfî ve hem de umûri mühimmenin te’hîr-i tesviyesine bâdî olacağına mebnî, ba‘demâ bir mâddeye dâ’ir olan tahrîrâta diğer husûsu yazılmamasıyla berâber jurnâller derûnuna dahi mevâdd-ı sâ’ireye dâ’ir kâğıd vaz‘ olunmaması husûsunun bi'l-cümle mekâtib-i rüşdiyye mu‘allimlerine beyân ve tefhîmi, Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresinde tezekkür ve tensîb kılınmış ve mûcebince keyfiyyet bi'l-cümle vülat-i ‘izām hazerâtına bildirilmiş olmasıyla, vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan mekâtib-i rüşdiyye mu‘allimlerine dahi taraf-ı Sâmî-i düstûrîlerinden bu bâbda teblîğât-ı lâzime îfâsı husûsuna himem-i ‘aliyye-i düstûrîleri derkâr buyurulmak bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 22 Zilhicce sene [12]87 ve fî 2 Mart sene [12]87 Safvet

[809] “Ve fî 23 Receb ..... oldular” kısmı sayfanın sağ tarafında yukarıya dikey olarak yazılmıştır.

3 1 M numero 429 Kezâ

Leş Kasabası'nda i‘âne-i ehâlî ile inşâ edilecek olan mektebin mu‘allimliğine yüz elli guruş ma‘âşla Tiranlı ‘Ali Efendi ta‘yîn kılınmış ise de, mekteb-i mezkûr yapılamayup kalmış ve Podgoriçe'de bir bâb sıbyân mektebinin inşâsına ehâlî tarafından mübâşeret edilmiş olduğundan, zikr olunan ma‘âşın iki yüz guruşa iblâğıyla mu‘allimliğine seksan altı senesi Teşrîn-i sânî'sinden i‘tibâren Selîm Efendi'nin ta‘yîni hakkında Dâhiliyye Nezâret-i celîlesine bi'l-vürûd icrây-ı îcâbı zımnında nezâret-i ‘âcizîye hâvâle ve irsâl buyurulan tahrîrât-ı devletleri üzerine ber-mûceb-i iş‘âr ma‘âş-ı mezkûrun iki yüz guruşa iblâğıyla târîh mezkûrdan i‘tibâren mûmâ ileyh Selîm Efendi'ye tahsîsi, Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresinde tezekkür ve ifâde olunarak, lede'l-‘arz müte‘allak buyurulan irâde-i ‘aliyye mûcebince nezâret-i ‘âcizî dâ’iresince ve hazîne-i celîle-i mâliyece îcâbı icrâ kılınmış olmasıyla, mahallince dahi îfây-ı muktezâsı bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 29 Zilhicce sene [12]87 ve fî 9 Mart sene [12]87 [21 Mart 1871].

Safvet

[97] 1 m numero 427

2

Mekâtib-i Rüşdiyye'ye girmek isteyan şâgirdânın re’s-i sene i‘tibâr olunan Temmûz'dan Eylül nihâyetine kadar kabul olunup ondan sonra alınmaması usûl iktizâsından olduğu hâlde, ba‘zı mekteblerde buna ri‘âyet olunmayarak müddet-i mezkûre munkaziye oldukdan sonra dahi şâgirdân alınup dâhil-i sınıf edildiği istihbâr olunmuş ve usûl-i mezkûrenin ittihâzı ise böyle mu’ahharan gelan şâgirdânın kendülerinden evvel dâhil-i sınıf olanlardan ma‘lûmâtca noksân kalmamaları maksadına mübtenî bulunmuş olduğundan, ba‘demâ mekâtib-i mezkûreye alınacak olan şâgirdânın müddet-i merkūme zarfında kabul olunup dâhil-i sınıf edilmesi ve andan sonra girmek isteyenler olduğu takdîrde o makūleler kabûl olunup fekat bunlar içün mahsûsan sınıf açılmayarak o sene nihâyetine kadar en sonraki sınıfa mülâzemet sûretiyle devâm etdirilüp, re’s-i senede sınıfa idhâl olunması husûsunun bi'l-cümle mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimlerine bildirilmesi, Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif’in Dâ’ire-i İdâresi'nde tezekkür ve tensîb olunarak keyfiyyet ta‘mîmen vilâyât-i celîleye iş‘âr kılınmış olmasıyla, vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan Mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimleriyle dahi taraf-ı vâlây-ı düstûrîlerinden bu bâbda teblîğât-ı lâzime îfâsı husûsuna himem-i Sâmî-i dâverîleri derkâr buyurulması bâbında emr ü irâde hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 28 Zilhicce sene [1]287 ve fî 8 Mart sene [1]286 [20 Mart 1870].

Safvet

Tarafımızdan Vâli Paşa'ya

Keresteci Suli Lika ile Muhtâr Ağa ve Süleymân ispâhi beynlerinde istihkâmât mesârifâtından dolayı ?? olan husûsun bi-hakkın zâhire ihrâcı ol vakıt Sandık Emîni olup el-yevm Ülgün Rusûmât Me’mûru bulunan Mustafa Efendi'nin vucûduna mutevakkıf görünmüş olduğundan, efendi-i mûmâ ileyhin heman bir gün ? yine ‘avdet etdirmek üzere celbi zımnında İşkodra

Rusûmât Nezâreti'ne tezkire-i Sâmî-i Âsafânelerinin tastîri tezekkür olunmuş ise de icrây-ı iktizâsı bâbında fermân hazret-i men lehu'l-emrindir; fî 9 Nisan sene [12]88 [21 Nisan 1872].

[98] Vâlî Paşa'dan tarafımıza

Reç Mektebi Mu‘allimi Yahyâ Efendi'nin vukū‘-i vefâtına mebnî yerine Molla İbrâhîm bin Molla Bayram'ın me’mûrîyyeti ifâdesine dâ’ir fî 22 Zi[lka‘de] sene [12]87 [13 Şubat 1871] târîhiyle murakkamen tevârüd eden tezkire-i fâzılâneleri, Meclis-i İdâre-i Eyâlet'e lede'l-havâle ber-mûceb-i iş‘âr mûmâ ileyh Molla İbrâhîm'in işbu Şubat-ı Rûmî'nin onuncu gününden i‘tibâren mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine muhassas olan ma‘âşla ta‘yîni bi't-tensîb Muhâsebe-i Eyâlet'çe mu‘âmele-i kaydiyyesi icrâ kılındığından, kendüsinin ba‘demâ îfây-ı vazîfeye devâm etdirilmesi husûsunun savb-ı vâlâlarına lüzûm-i teblîği meclis-i mezkûrdan i‘lâm ve ifâde kılınmış olmağla, ber-vech-i muharrer îfây-ı muktezâsı husûsuna himmet buyurulmaları siyâkında tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr kılındı; fî 3 Zilhicce sene [12]87 [24 Şubat 1871] ve fî 11 Şubat sene [12]86.

Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden Vâlî Paşa'ya

‘Aded 13

Taşra mekâtib-i Rüşdiyyesiyçün gönderilmekde olan kütüb ve resâ’il ve sâ'irenin hîn-i ta‘dâdında noksân zuhûr etmekde olduğu mahallerinden beyân ü iş‘âr olunmakda olduğundan, ba‘de-ezîn bir gûna zâyi‘ât vukū‘ bulmamak içün kitâb ve sâ’ire gönderilecek mekteb kangı vilâyet dâhilinde ise ol vilâyetin kapu çukadârı celb ile huzûrunda ba‘de't-ta‘dâd vaz‘-ı sandık olundukdan ve nezâret-i ‘âcizî kapu çukadârı ve hâfız-ı kütüb ile vilâyet kapu çukadârının zâtlarına muhassas olan mühürlerinden başka nezâret mührü dahi basıldıkdan sonra irsâl olunması ve bu makūle sandıklar vilâyetlere vusûl buldukda, merkez-i vilâyetde ise merkez ve livâda muhâsebecileri ve kazâlarda mâl me’mûrları huzûrunda mu‘âyene birle sandıklara mühürlerinden bir gûna bozukluk ve şübhe olmadığı hâlde küşâd ve ta‘dâd kılınmasının usûl-i ittihâzı Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'de tezekkür ve tensîb kılınmış ve ol vechile îcâbı icrâ olunmakda bulunmuş olmasıyla, vilâyet-i celîlelerinde bulunan mekâtib içün gönderilecek kütüb ve resâ’il hakkında dahi mahallerince ber-minvâl-i muharrer îcâbının îfâsı bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 25 Rebî‘ulâhır sene [1]288 [11 Eylül 1871] ve fî 1 Temmûz sene [1]287 Safvet

[99] Kezâ

12

İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi Yazu Mu‘allimi Rüstem Efendi'nin vukū‘-i isti‘fâsına mebnî yerine Selîm Efendi mahsûsu olan ma‘âşla ta‘yîn kılındığından, icrây-ı îcâbı şeref-vürûd eden tahrîrât-ı devletlerinde inhâ vü iş‘âr olunmuş ise de, bu misillü yazu mu‘allimlerinin evvel emirde hatları buraca görülüp matlûba muvâfık olduğu hâlde ta‘yîni usûlü iktizâsından olduğundan, ba‘dehû îcâbına bakılmak üzere mûmâ ileyhin hatt-ı destinin irsâli husûsunun savb-ı vâlây-ı düstûrîlerine iş‘ârı, Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresinden ifâde olunmuş olmağla, ber-minvâl-i muharrer îcâbının icrâsı bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir;

fî selh-ı Rebî‘ulâhır sene [1]288 ve fî 6 Temmûz sene [12]87 [18 Temmuz 1871]. Safvet

Morik-i Zîr'in Mektebi Mu‘allimi bulunan Molla İbrâhîm Puka'dan zuhûra gelen cünha sebebinden fî 4 Ağustos sene [12]87 târîhinden i‘tibâren me'mûrîyyetinden ‘azl şud.

Reç Mektebi Mu‘allimi bulunan Molla İbrâhîm Puka'nın irtihâli; fî 7 Şevvâl sene [12]88 ve fî 8 Kânûn-i evvel sene [12]87 [20 Aralık 1871].

Tiran Meclisi'nden bi'l-vürûd

Savb-ı dâ‘iyâneme havâle buyurulan işbu mazbata mütâla‘a olundu. Mukaddemâ Tiran Kā’im-makāmlığı'yla vukū‘ bulan muhâbere üzerine oralarda rik‘a mu‘allimliğine elverir bundan ilerü ve zât bulunmadığına binâ'en, merkūm Mehmed Şâkir Efendi'nin târîh-i istihdâmından seksan guruş ma‘âşla ta‘yîni tensîb kılınmış ve ma‘âş-ı mezkûr ma‘ârif tahsîsâtına ‘ilâve ve ihsân-ı ‘alî buyurulan iki bin guruşda dâhil bulunmuş ise de[810] fî 6 Temmûz sene [12]87 târîh ve on iki numerolu bu bâbda Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden şeref-vürûd eden tahrîrât-ı ‘aliyyenin mantûkunca bu misillü yazu mu‘allimlerinin evvel emirde hatları Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Meclis-i Kebîr'inde görülüp, matlûba muvâfık olduğu hâlde ta‘yîni usûlü iktizâsından olduğundan, ba‘dehû îcâbına bakılmak üzere mûmâ ileyhin hatt-ı destinin irsâliyle keyfiyyetin ifâdesini müştemil nezâret-i müşârün ileyhâya bir kıt‘a tahrîrât-ı müşîrânelerinin tastîr ve tesyîr buyurulması bâbında; fî 3 Şubat sene [12]88 [15 Şubat 1873].

[100] Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya

Puka Kazâsı dâhilinde Karacadağ Mektebi Mu‘allimi bulunan İlbasanlı Molla Hasan geçenlerde me'mûriyyetinden bi'l-isti‘fâ seksan yedi senesi Mayıs'ın yirmi yedinci gününde me'mûriyyet-i mezkûreden ‘afvıyla yerine diğerinin nasbı hakkında merkūmun tarafından takdîm olunan ‘arz-ı hâlin bâlâsında şeref-sudûr buyurulan buyuruldu-i müşîrâneleri üzerine Yakova'dan celbiyle gelmiş olan Yakovalı Mehmed Efendi dâ‘îleri bu işe ehil görüldiğine binâ’en muvâfık-ı irâde-i ‘aliyye-i Hidîv-i ekremîleri buyurulduğu hâlde merkūmu Keret Mektebi Mu‘allimliği'ne ve Keret Mektebi Mu‘alimi bulunan Yûnus Efendi dâ‘îleri ber-vefk-ı istid‘â münhal olan Karacadağ Mektebi mu‘allimliğine muhassas olan ma‘âşlarıyla ta‘yînle keyfiyyetin taraf-ı dâ‘îyânemize dahi emr u iş‘âr buyurulması bâbında; fî 19 Cumâdelûlâ sene [12]88 ve fî 25 Temmûz sene [12]87 [6 Ağustos 1871]

Mûcebince fî ibtidây-i Ağustos sene [12]87 târîhinden i‘tibâren me'mûrîyetleri icrâ ve muhâsebede kayd şud.
Vâlî Paşa'dan Puka Kā'im-makāmlığı'na
Numero 23
Karacadağ Mektebi Mu‘allimi Molla Hasan geçenlerde bi'l-isti‘fâ yerine liyâkatı nümâyân olan Keret Mektebi Mu‘allimi Yûnus Efendi'nin ve Keret Mektebi Mu‘allimliği'ne Yakovalı Mehmed Efendi'nin seksan yedi senesi Ağustos ibtidâsından i‘tibâren ma‘âş-ı muhassaslarıyla

[810] Metinde “seksen yedi senesi Temmûz'un altıncı” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.

ta‘yînleri bi't-tensîb mûmâ ileyh Mehmed Efendi ol tarafa gönderilmiş olmağla, mûmâ ileyhin Keret Mu‘allimliği'ne ve Keret Mu‘allimi Yûnus Efendi'nin Karacadağ Mektebi'ne i‘zamı husûsuna himmet buyurmaları siyâkında şukka terkîm kılındı; fî 4 Cumâdelâhır sene [12]88 ve fî 8 Ağustos sene [12]87 [18 Ağustos 1871].

İsmâ‘îl Hakkı Vâlî ve Kumandân-ı

İşkodra

Bu bâbda müşârün ileyhden tarafımıza gelan emir-nâmenin sûreti

Numero 218

Bâ-tezkire vukū‘ bulan iş‘âr-ı vâlâlarına mebnî Mekteb-i Keret Mu‘allimi Yûnus Efendi'nin seksan yedi senesi Ağustos'u ibtidâsından i‘tibâren ma‘âş-ı muhassaslarıyla Karacadağ Mektebi'ne tahvîl-i me’mûriyyeti ve bunun yerine dahi Yakovalı Mehmed Efendi'nin ta‘yîni bi't-tensîb ol tarafa i‘zâm kılınmış olunduğu beyânıyla tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr kılındı; fî 4 Cumâdelâhır sene [12]88 ve fî 8 Ağustos sene [12]87 [20 Ağustos 1871]

İsmâ‘îl Hakkı Vâlî ve Kumandân-ı

İşkodra

Merkûm Mehmed Efendi'nin Keret Mektebi'nden infisâli; fî 30 Teşrîn-i sânî sene [12]88 târîhinde merkūmun kaydı terkîn olduğu.

[101] Tarafimızdan Vâlî Paşa'ya

Sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şehrîyârî'de İşkodra'da cibâl-i mülhakasında küşâd buyurulmuş olan mekâtib-i sıbyânda bir müddet hayli şâgirdân bi't-tecemmu‘ tahsîl-i ‘ilm ü ma‘ârif etmekde oldukları hâlde, geçenlerde ser-zede-i zuhûr olan ba‘zı şûriş sebebiyle, evveline nisbetle cibâl-i merkūme ehâlîsi etfâlini pek azı göndermekde oldukları mu‘allimleri taraflarından gelmekde olan jurnâllerden müstebân olmuş ve nezd-i dekāyık-vefd-i kerîmîlerinde müstağnî-i ‘arz u beyân bulunduğu cihetle, cibâl-i merkūme ehâlîsi kendi hâline bırağılmış olsa, mübtelâ oldukları cehâlet hasebiyle çocuklarını mektebe göndermeyecekleri bi'd-defe‘ât edilan tecribelerden anlaşılmış olmağla, muvâfık-ı re’y-i rezîn-i Âsafâneleri buyurulur ise evvel emirde bölük-başıları vâsıtasıyla mekteb bulunan mahaller ehâlîsine şedîden emir ve tenbîh buyurulmasıyla berâber bi'l-cümle mekâtibde bulunan şâgirdân ve mu‘allimlerinin sûret-i devâmlarının li-ecli't-teftîş sâbık ve emsâli vechile refâkat-i dâ‘iyânem bir nefer sipâhî ihsân buyurulması bâbında; fî 29 Receb sene [12]88 ve fî 2 Teşrîn-i evvel sene [12]87 [14 Ekim 1871].

Diğer ‘arîza

Morik-i zîr Mektebi Mu‘allimi İbrâhîm Efendi'nin hasbe'l-îcâb infisâli vukū‘una mebnî yerine Akçahisârlı ‘Ali Efendi'nin mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine ta‘yîni, nezd-i dâ‘iyânemde münâsib gibi görünmüş olmağla, Meclis-i İdâre-i Eyâlet'de dahi tensîb buyurulur ise, me’mûrîyyeti icrâ buyurulmak üzere mekteb-i mezkûr hâceliğine mahsûs ma‘âş mikdârının

ifâdesiyçün evvel emirde işbu tezkire-i dâ‘iyânemin Muhâsebe-i Eyâlet'e havâle buyurulması bâbında fermân; fî 29 Receb sene [12]88 ve fî 2 Teşrîn-i evvel sene [12]87 [14 Ekim 1871].

[102] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Vâlîliği'ne

15

Taşra mekâtib-i rüşdiyyesinde mu‘allimler ile şâgirdânın devâmlarını mübîn tanzîm olunacak jurnâllerinin sûret-i tertîbini hâvî mukaddemce gönderilan meşrûh jurnal nümûnesinin hâşiyesinde bu tarafa irsâl olunacak jurnallere bir def‘a olarak mektebin küşâdıyla mu‘allim ve sâ’iresinin me’mûr olduğu târîhlerin derci muharrer olduğu hâlde ekser mahallerden vürûd eden jurnallerde bu kā‘ıdeye ri‘âyet olunmamuış ve ma‘a-hâzâ mekâtib-i mezbûrenin ber-vech-i muharrer küşâdıyla mu‘allim ve hademe-i sâ’irenin nasbı târîhlerinin buraca bilinmesine lüzûm-i hakîkî görünmüş idüğünden, her bir mu‘allim taht-ı idâresinde bulunan mektebin târîh-i küşâdıyla kendüsinin ve me'mûrîn-i sâ’irenin ta‘yînleri târîhinin ve bir de el-ân mu‘allim-i bulunduğu mahalden başka mekteblere dahi Mu‘allim-i evvel yâhûd sânîlik etmiş ise kangı mektebde ve kangı târîhinden kangı târîhe kadar bulunmuşlardır, buralarının lüzûm-i isti‘lâmı Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresinden ifâde olunmuş olmağla, ol vechile keyfiyyetin vilâyet-i behiyyeleri dâhilinde bulunan mekâtib-i rüşdiyye mu‘allimlerine teblîğiyle alınacak cevâblarının savb-ı ‘âcizîye iş‘ârı husûsuna himem-i ‘aliyye-i kerîmâneleri derkâr buyurulması bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 10 Şa‘bân sene [1]288 ve fî 12 Teşrîn-i evvel sene [12]87 [24 Ekim 1871].

es-Seyyid Ahmed Kemâl

İşbu sûret bâlâsında bi't-tastîr tarafımızdan Tiran Rüşdiyyesi mu‘allimine fî 30 Şa‘bân sene [1]288 ve İşkodra ve Ülgün rüşdiyyeleri mu‘allimlerine fî 3 Ramazân sene [1]288 [16 Kasım 1871] ayrı ayrı bildirildi.

[103] Kezâ Ma‘ârif'den
İşkodra Vâlîliği'ne
14
İşkodra Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli Mehmed Efendi'nin zevce-i mutallakasından mütevellide sağîre kerîmesine bâ-hüccet-i şer‘iyye nafaka ve kisve-behâsı olarak tahsîs edilmiş olan şehrî yüz guruşun bir seneden berü i‘tâsında tereddüd eylediğinden, nafaka-i mezkûrenin mâh-be-mâh i‘tâsı hakkında mukaddemâ mûmâ ileyhânın vukū‘ bulan istid‘âsı üzerine kendüsine bâ-telegraf iş‘âr kılınmış ve her üç ayda bir üç yüz guruş göndereceğini ve üç yüz guruş kendü yedine verdiğini cevâben beyân ve iş‘âr eylemiş ise de işbu üç yüz guruş i‘tâsının aslı olmadığından başka, ol vakitden berü sekiz mâhı tecâvüz ederek henüz bir akça irsâl eylemediğinden bahisle icrây-ı îcâbı mezbûre tarafından bu kerre dahi bâ-‘arz-ı hâl istid‘â olunmuş ve kendüsi kemâl derece hâl-i zarûretde olduğu dahi haber verilmiş olduğundan, mu‘allim-i mûmâ ileyhin muhassas olan ma‘âşından beher mâh yüz guruşun bi'l-ifrâz mûmâ ileyhâya verilmek üzere bu tarafa irsâl ü tesyârı ve terâküm eden senelik nafakanın dahi başkaca bi'l-istihsâl esbâbı bâbında emr ü irâde efendim hazretimindir; fî 18 Receb sene [1]288 ve fî 21 Eylül sene [12]87 [3 Ekim 1871] Safvet

Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye'ye gelan tahrîrâtın sûretîdir

22

Zîr-i idâre-i ‘aliyyelerinde vâki‘ Mekâtib-i Rüşdiyye şâgirdânına te‘allüm ve irâ'e olunmak üzere serî‘an tevzî‘iyçün leffen gönderilmiş olan yirmi beş ‘aded kerrât cedvelinden mekâtib-i rüşdiyyenin beherine dörder ‘adedinin i‘tâsıyla ve bir ‘adedinin dahi nümûne ittihâzıyla sıbyân mekteblerine erişdirilmesi ve bu vechile dahi bir emri hayra mu‘âvenet buyurulması bâbında; fî 6 Receb sene [12]89 ve fî Ağustos sene [12]88 [9 Eylül 1872].

[104] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Vilâyet-i behiyyesine

16

Sa‘âdetlü Efendim hazretleri

Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli ‘Ömer Efendi'nin Mostâr Rüşdiyyesi'ne nakl-i me’mûriyyet edeceğinden ve mûmâ ileyh lisân-âşinâ bulunmak hasebiyle mezkûr mu‘allimlikde bulunduğu müddetce şâgirdân-ı mevcûde müstefîd olduğundan, mekteb-i mezbûrdan infikâki hâlinde şâgirdân istifâdeden mahrûm kalmamak üzere yerine müderrisînden ‘Abdullah Efendi'nin ta‘yîni hakkında selef-i vâlâları tarafından mevrûd tahrîrâta ve telgraf-nâme ile ol bâbda olan mahalli mazbatası ve yine bu bâbda ehâlî tarafından keşîde olunan telegraf-nâme takımıyla Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresine lede'l-havâle mûmâ ileyh ‘Ömer Efendi Mostâr Rüşdiyyesi mu‘allim-i evvelliğine tahvîl-i me'mûriyyeti icrâ kılınarak, keyfiyyet fî 28 Cumâdelâhır sene [1]288 târîhiyle makām-ı ‘âcizîden Bosna Vilâyeti'ne iş‘âr kılındığı kayden tebeyyün eylemiş olduğu ve Tiran Rüşdiyyesi şâgirdânın kılletine mebnî Mu‘allim-i evvele lüzûm olmayup, ilerüde şâgirdân tekessür eylediği hâlde îcâbına bakılmak üzere şimdilik Mu‘allim-i sânî ile idâre etdirilmesi husûsunun savb-ı vâlây-ı kerîmîlerine iş‘ârı ifâde olunmuş olmasıyla, ol-vechile îcâbının icrâsı bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 22 Şa‘bân sene [1]288 ve fî 25 Teşrîn-i evvel sene [1]287 [6 Kasım 1871] es-Seyyîd Ahmed Kemâl

Bu zemânda bir tarafdan ba‘zı ma‘âş istid‘â içün mahall görünmediği kendüsine li-ecli't-tefhîm cevâben Tiran Kā'im-makāmlığı'na emir-nâmenin tastîri bâbında; fî 24 Mayıs sene [12]89.

[105] Mukaddemâ cânib-i ehâlîden Leş Kazâsı'nda yapılmış olan mektebin muvazzaf mu‘allimi bulunmadığına binâ'en Vâlî Paşa hazretleri eyâleti devre teşrîf buyurduğu hengâmında, bu bâbda cânib-i ehâlî-i mezkûreden takdîm kılınan ‘arz-ı hâlin sûretîdir.

Devletlü Efendim hazretleri

Etfâl-i ‘ibâdullahın te‘allüm ve terbiyeleriyçün vâlî-i esbâk devletlü Dervîş Paşa hazretlerinin irâdesiyle ‘umûm ehâlîsi tarafından Leş Kasabası'nda müceddeden bir bâb mekteb binâ ve inşâ olunmuş ise de, mekteb-i mezkûrun mu‘allimi henûz şimdiye değin nasb u ta‘yîn buyurulamadığından, bi'l-cümle etfâl-i ‘ibâdullahı ta‘lîm ve terbiyelerinden ‘âciz ve mahrûm kalmaları rızây-ı ‘âlî-yi Şehrîyârî olmadığı bedîhî olmağla, lütfen ve merhameten irâde-i seniyyeye tevfîkān mekteb-i mezkûr içün îcâb eden bir mu‘allimin tedârüküyle ta‘yîn

buyurulması istirhâm ve bâbında takdîm-i ‘arz-ı hâl-i ‘umûmiyye-i çâkerânemizi cür’et kılındı. Ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emri ve'l-ihsândır.

‘umûm ehâlî-i Kasaba-i Leş kulları

Bu bâbda Vâlî-i müşârün ileyh hazretlerinden Vâlî Vekîli bulunan sa‘âdetlü Mehmed Paşa hazretlerine Leş Kazâsı'ndan gönderilan tahrîrât-ı ‘aliyyenin kopyasıdır.

Sa‘âdetlü Efendim hazretleri

Leş Kasabası'nda inşâ kılınan mekteb-i sıbyân hâcesinin şimdilik ma‘âşı fevka'l-‘âde tahsîsâtından tesviye olunmak üzere ta‘yîni, fazîletlü Dâvud Efendi'ye emir ve tenbîh buyurulması bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 30 Zilhicce sene [1]288 ve fî 28 Şubat sene [1]287 [11 Mart 1872]. Vâlî ve Kumândân-ı İşkodra

Mustafa ‘Âsım

Melfûfiyle berâber işbu mazbata mütâla‘a kılındı; fî 22 Şa‘bân sene [12]88 ve fî 25 Teşrîn-i evvel sene [12]87 [6 kasım 1871] târîh ve 16 numero ile murakkamen Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyeden Tiran Rüşdiyyesi şâgirdânının kılletine mebnî Mu‘allim-i evvele lüzûm olmayup, ilerüde şâgirdân tekessür eylediği hâlde îcâbına bakılmak üzere şimdilik mu‘allim-i sânî ile idâre etdirilmesi seksan yedi senesi Eylül'ün on beşinci gününden Mostar Rüşdiyyesi'ne nakl târîhi olan mu‘allim olacak Velî Efendi’nin[811] ta‘yîni târîhi bulunan seksan sekiz senesi Kânûn-i evvelin on beşinci gününe kadar bu esnâda Mu‘allim-i evvelin bulunduğundan[812]

[106] Manastır'da sâye-endâz-ı ‘âtıfet [ü] iclâl Üçüncü Ordu-yi hümâyûn Müşîriyyet-i celîlesine

Devletlü Efendim hazretleri

Muvâzabeti zimmet-i dâ‘iyâneme farz-i ‘ayn olan ed‘iye-i mahsûsa-i Hidîvâne'leriyle ….dân sahâ’if-i şeb ü rûz ve me’âsir-i müstakılle-i rıkkiyyetimin ibrâzıyla hakk-ı dâ‘iyânemde iksîr-i mahz bildiğim teveccühât-ı seniyye-i asdak-perverîlerini istibkāya zerî‘a-cûy ve dîde-dûz olduğum hâlde, hakk-ı ehakk-ı Dâverâne'lerinde fi'l-asl pertev-endâz-ı subh-gâh-ı karâr u kemâl olan neyyir-i âfâk-efrûz-i teveccühât-i hazret-i Cihândâri ez-ser-i nev eşi‘‘a-rîz-i minassa-burûz olarak, bu evân-ı sa‘d-iktirânda Üçüncü Ordu-yi hümâyûn Müşîriyyet-i celîlesi iktisâb-ı mefharet eylemesi keyfiyyeti ne sûretle dâ‘îlerine garîk-ı lücce-i mesâr ve dil-sîr-i ‘aynü'l-hayât iftihâr etmişdir, ta‘rîf olunamaz. Cenâb-ı hazret-i Feyyâz-ı mutlak câh-ı vâlây-ı Âsafâne'lerine müteyemmen ve mes‘ûd ve her bir umûr-i hayrîyyet-nüşûr-i Dâverî'lerinde tevfîkāt-ı İlâhiyye'sin yâver ve reh-nümûn eylemek da‘avâtı evkāt-ı penc-gâhımda zamîme-i evrâd ü ezkârım olan temâdî-i eyyâm-ı ömr ü devlet ve iclâlleri ed‘iye-i hayriyyesine terdîf ü tezyîl kılınarak tebrîk ve tehniye farîzasını îfâ ile bekāy-ı teveccühât-ı ‘âciz-nüvâzîleri ve her hâlde muhtâc olduğum talattufât-ı Âsafâne'leri kemâ-kân hakk-ı dâ‘iyânemde bî-dirîğ ve şayân bururulmak bâbında ve her hâlde emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 16 Zilhicce sene

[811] “Velî Efendi’nin…… me'mûriyyeti”ne kadar çizilmiştir.
[812] Bu cümlenin devamı çiziktir.

[12]88 [26 Şubat 1872].

[107] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Vilâyeti'ne

22

Mekâtib-i Rüşdiyye şâgirdânına i‘tâ olunmak üzere melfûf pusula mûcebince altmış ‘aded matbû‘ şehâdet-nâme postaya teslîmen irsâl kılınmağla, zîr-i idâre-i ‘aliyyeleri dâhilinde bulunan Mekâtib-i Rüşdiyyeye tevzî‘ ve i‘tâsı husûsuna himem-i ‘aliyyeleri derkâr buyurulması bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 26 Zilhicce sene [12]88 ve fî 23 Şubat sene [12]86 [7 Mart 1871].

Es-Seyyîd Dervîş Mehmed Emîn
Melfûf puslanın kopyası
İşkodra Vilâyeti dâhilinde kâ'in Mekâtib-i Rüşdiyye şâgirdânından bu sene bâ-şehâdet-nâme çıkacak olan sınıf-ı evvel şâgirdânına ‘ale't-tahmîn verilmesi lâzım gelan matbû‘ şehâdet-nâme

‘aded
60
Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye'den İşkodra Vâliliği'ne mevrûd diğer tahrîrâtın kopyasıdır
28
İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi Rik‘a Mu‘allimi Rüstem Efendi'nin vukū‘-i isti‘fâsına mebnî intihâb olunan Selîm Efendi'nin icrây-ı me’mûriyyeti hakkında vilâyet-i celîleleri tarafından vârid olan tahrîrât üzerine seksan altı senesi nisanı ibtidâsından i‘tibâren mûmâ ileyh Selîm Efendi'nin tasdîk-i me’mûriyyeti Meclis-i Ma‘ârif'de tensîb kılınarak dâ’ire-i Ma‘ârif ve hazîne-i celîlece îcâbı îfâ kılınmış olmağla, mahallince dahi îfây-ı muktezâsı bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü’l-emrindir; fî 5 Zilka‘de sene [1]288 ve fî 4 Kânûn-i sânî sene [1]287 [16 Ocak 1872].

es-Seyyîd Dervîş Mehmed Emîn
Diğer tahrîrâtın sûretîdir
24
Vilâyet-i celîleleri dâhilinde yeni küşâd olunan Mekâtib-i Rüşdiyye ve sıbyân içün bâ-tahrîrât taleb olunan eczây-ı şerîfe ile kütüb ve resâ’ilden Ma‘ârif Kütüb-hânesi'nde mevcûdu olanları melfûf pusula mûcebince bu kerre postaya teslîmen irsâl-i savb-ı ‘alîleri kılınmış, vusûlünde iktizâsının icrâsıyla keyfiyyetin iş‘ârı bâbında emr ü irâde efendim hazretimindir; fî gurre-i Muharrem sene [1]289 ve fî 28 Şubat sene [12]87 [11 Mart 1872].

es-Seyyid Dervîş Mehmed Emîn

Pusulanın sûreti

Kütüb ‘aded	Esâmî-i kütüb
40	Medhal-i kavâ‘id
40	Vezâ’ifü'l-etfâl
20	Târîh-i ‘Osmânî
40	Dürr-i Yektâ

40	Emsile
40	Binâ
40	Birgivî
500	‘Amme cüz’ü
500	Tebâreke
500	ve ez-Zâriyât
1760	

[108] Sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i Pâdişâhî'de işbu bin iki yüz seksan altı senesinde İşkodra cibâl-i mülhakasında vukū‘ bulan hıtân keyfiyyetine dâ’ir istihdâm olunan cerrâhların isim ve ‘adediyle ve nerelerde sünnet eylediklerini mübîn hesâbıyla alacakları ve Komisyon-i Hıtân tarafından verileceğini müfessir defterdir.

Beş guruş adam başına cerrâhlara verilmesi Meclis-i Hıtân ma‘rifetiyle tensîb ve kat‘ olunmuşdur.

Boks ve Dragoç ve Raş'da istihdâm olunan cerrâhların isimleri Çuf Hali, Rüstem Lopç, Ahmed Uyka, Çâno Reçi

İşbu üç mahalde sünnet olunan kesân

Nefer	
72	Boks'da
36	Dragoç'da
11	Raş'da
119	Çift 5

595	İşbu mebâliğ temâmen cerrâhlara edâ ve sened ahz şud.

Müsellim Karyesi'nde istihdâm olunan cerrâhın ismi Rüstem Lopç
Müsellim Karyesi'nde sünnet olunan

Nefer	Çift
16	5

80	İşbu mebâliğ temâmen Rüstem Lopç'e edâ ve sened ahz şud.
80	

Grija ve Koplik-i zîr ve Koplik-i bâlâ'da istihdâm olunan sünnetçiler Çuf Hali, Rüstem Lopç, Ahmed Uyka, Biç Pult, Şa‘bân Müslim, Bayram Gâç.

İşbu üç mahalde sünnet olunan

Nefer	
192	Grija'da
123	Koplik-i zîr'de
187	Koplik-i bâlâ'da
502	

İşbu beş yüz iki kişinin hakk-ı üstâdiyyeleri

Guruş

2510	‘Ale'l-hesâb Çuf Hal'e bâ-sened verilmiş
0500	
2590	‘Ale'l-hesâb Ahmed Uyka'ya bâ-sened verilmiş
0092	
1998	‘Ale'l-hesâb Liç Pult'a bâ-sened verilmiş
0410	
1558	‘Ale'l-hesâb tekrâr Ahmed Uyka'ya bâ-sened verilmiş
0090	
1498	‘Ale'l-hesâb Rüstem Lopç'e verilmiş; fî 21 Ağustos sene [12]85
0150	
1268	Tekmîlen verilüp sened ahz şud.
1268	
0000	

[109] Reç Cebeli'nde sünnet eden cerrâhlar bunlardır ki zikr olunur.
Podgoriçeli ‘Osmân Usta, Çuf Hali, Rüstem Lopç, Liç Pult
Çano Reçi, Elbasanlı Usta Hasan
Ez-gayr-i Lopç Reç Cebeli'nde sünnet olunan
Nefer Çift
271 5
Guruş

1355	Cerrâhların alacakları bu kadar eder
1355	Cerrâhlara tekmîlen verilüp sened ahz şud.

13
1355 6
0225 Beherine bu kadardır şud
Lopç Karyesi'nde Ahmed Uyka ma‘rifetiyla sünnet olunan
Nefer Çift
18 5
Guruş

90	Temâmen işbu mebâliğ Ahmed Uyka'ya verilüp sened ahz şud.
90	

00
[110] Loha ve İşkrel cebellerde ehâlîyi sünnet eden cerrâhlar bunlardır ki zikr olunur.
Usta ‘Osmân Podgoriça, Yûsuf Hâli, Rüstem Lopç, Liç Pult, İlbasanlı Usta Hasan.
Nefer

115	Loha'da sünnet eyledikleri	Çift 5
201	İşkrel'de sünnet eyledikleri	5

Guruş

0575
1005
1585
0316 Çuf Hali aldı
1264 verildi

Gölkenârı ve Kastrat'da bulunan sünnetçiler
Usta ‘Osmân, Met Uyka, İlbasanlı Usta Hasan, Hüseyin Çani, Kāsım Pult
Nefer

134	Gölkenârı
126	Kastrat
260 nefer	
5 Guruş	
1300	Mat Uyka Hüseyin Hali ve Kasım Pult'a ‘ale'l-hesâb verilmişdir
1080	
1060	‘Ale'l-hesâb İlbasanlı Usta Hasan'a verilmişdir Beyân
00	Guruş 90
941	Nakl-i yekûn Guruş

940	Bi-lâ-sened Usta Hasan aldığı
20	
920	Verildi

Tuz ve Gruda ve Lupin ve Lumaro ve Luhar ve Kodra Budan ve Verayna taraflarına sünnet eden sünnetçiler.
Yûsuf Hali, Rüstem Lopç, Hasen Reç, Şa‘bân Müslim.
Nefer

108	Tuz
336	Gruda ve sâ’irede
494	
5	Guruş
2470	Rüstem Lopç almış
100	
2370	
90	Şa‘bân Müslîm ‘ale'l-hesâb almış
2280	Verildi

[111] Domen ehâlîsini sünnet eden sünnetçiler
Yûsuf Hali Rüstem Lopç

Nefer	1 2
98	485
5	242
485	

Dârgîri ehâlîsini sünnet eden sünnetçiler
Yûsuf Hali Rüstem Lopç Hüseyin Hali İlbasanlı Usta Hasan
Nefer 139
Repişt ehâlîsini sünnet eden
Liç Pulti nefer 81
Guruş 5

355
Kurta ehâlîsini sünnet eden sünnetçi
Rüstem Lopç nefer 49
guruş 5

_____
245
Vorfa ehâlîsini sünnet eden sünnetçi
Yusuf Hali nefer 50
guruş 05
_____
250
Reyol ve Linay ve Ağrac ve Lipuruş ehâlîsini sünnet eden cerrâhlar
Yûsuf Hali, Rüstem Lopç, Hüseyin Cani, Kāsım Pult.
Sünnet olunan
Nefer 4213
139 695
5 guruş _____
_____ 173
695

[112] Fî 10 Zilka‘de sene [12]90 ve fî 19 Kânûn-i Evvel sene [12]89 [31 Ekim 1873] devletlü Ahmed Râsim Paşa'ya bunun ‘aynı takdîm şud.

Pîş-gâh-ı mekârim-iktinâh-ı cenâb-ı Vâlî-i vâlâ-şân-ı İşkodra'ya

Sâye-i ma‘ârif-pîrâye-i cenâb-ı Pâdişâhî'de İşkodra Eyâleti'nde ve cibâl-i mülhakasında küşâd buyurulmuş olan mekâtib-i Rüşdiyye ve Sıbyâniyye'de bulunan zükûr ve inâs şâgirdânın seksan sekiz senesi Cumâdelâhıresi'nde mikdâr-ı mevcûdunu ve dersleriyle mu‘allimlerinin esâmîsini mübîn taraf-ı dâ‘iyânemden terkîm kılınan bir kıt‘a cedvel manzûr-i müşîrâneleri buyuruldukdan sonra ‘ale'l-usûl cânib-i ‘âlî-yi kerîmîlerinden yazılacak tahrîrât-ı ‘alîyyelerine leffen Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesi cânibine gönderilmek üzere düstûrîlerinden matviyyen takdîmine ictirâ kılınmış olmağla fermân; fî 9 Receb sene [12]88 ve fî 12 Eylül sene [12]87.

Morik-i Zîr Mektebi Mu‘allimi ‘Alî Efendî hakkında mukaddemâ tarafımızdan Vâlî Paşa hazretlerine yazılan tezkire Meclis-i İdâre-i Eyâlet'e bi'l-havâle ol vechile olunan i‘lâmın sûretîdir

Mekâtib-i Eyâlet Müfettişliği'nden bi'l-vürûd Meclis-i İdâre-i Eyâlet'e havâle buyurulmuş olan işbu tezkire mütâla‘a kılındı. Morik Mektebi Mu‘allimi İbrâhîm Efendî'nin ‘azli vukû‘una mebnî yerine Akçahisârlı ‘Alî Efendî'nin ta‘yîni tensîb kılınmış olmağla, Muhâsebe-i Eyâlet'ce mu‘âmele-i kılmaya ve kaydiyyesinin bi'l-icrâ bu tezkireye de cevâb-nâme-i ‘alîyye-i Âsafâne'lerinin tastîri lüzûmuna bi't-tezekkür karâr verildiyse de fermân; fî 16 Teşrîn-i Evvel sene [12]87 [28 Ekim 1871].

Meclis-i İdâre-i
Eyâlet-i İşkodra

Mûcebince
Mûma İleyh ‘Alî Efendi'nin seksan yedi senesi Teşrîn-i Evvel'in on altıncı gününden i‘tibâren me’mûriyyeti bi'l-icrâ mekâtib-i sıbyân müfettişliğine dahi ol vechile ma‘lûmât i‘tâ olundukdan sonra işbu müzekkirenin muhâsebe kaleminde hıfzı îcâb edeceğinden ol bâbda; fî 18 Teşrîn-i Evvel sene [12]87 [30 Ekim 1871].

Muhâsebeci Eyâlet-i İşkodra ‘İsmet

Ol vechile mekâtib-i sıbyân müfettişliğine tezkire yazıldıkdan sonra işbu tezkire Muhâsebe-i Eyâlet'e; fî 18 Teşrîn-i Evvel sene [12]87 [30 Ekim 1871].

[113] Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya

Cenâb-ı Hakk ve Feyyâz-ı mutlak hazretleri zât-ı hazret-i Pâdişâhî ile zât-ı Âsafânelerine dükenmez ömürler ihsân buyursun. İşbu seksan yedi sene-i rûmiyyesi Kânûn-i evvel'in sekizinci çehârşenbih günü Reç Cebeli Mekteb Mu‘allimi bulunan Bayram Efendi, hulûl-i ecel-i mev‘ûdiyle irtihâl-i dâr-ı bekā eylediğine mebnî, yerine ‘Ali Efendi bin Sulo Zago'nun mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine ta‘yîni nezd-i dâ‘iyânemde münâsib gibi görünmüş olmağla, Meclis-i İdâre-i Eyâlet'de dahi tensîb buyurulur ise me’mûriyyeti icrâ olunmak üzere mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine mahsûs ma‘âş Muhâsebe-i Eyâlet'de ba‘de'l-kayd keyfiyyetin taraf-ı dâ‘iyânemize dahi iş‘âr buyurulması bâbında ve her hâlde emr ü fermân; fî 12 Şevvâl sene [12]88 ve fî 13 Kânûn-i evvel sene [12]87 [25 Aralık 1871].

Cevâben Vâlî Paşa tarafından gelan emir-nâmenin kopyası

Mevrûd fî 12 Şevvâl sene [12]88 târîhlü tezkire-i fâzılânelerinde inhâ olunduğu üzere Reç Cebeli Mekteb Mu‘allimi olup vefât eden Bayram Efendi'nin yerine seksan yedi senesi Kânûn-i evvel'in yirmi birinci gününden i‘tibâren ma‘âş-ı sâbıkıyla ‘Ali Efendi'nin ta‘yîni tensîb olunarak me’mûriyyeti bi'l-icrâ Muhâsebe'ce dahi mu‘âmele-i kaydiyyesi îfâ kılındığı bi'l-havâle Meclis-i İdâre'nin i‘lâmı üzerine cânib-i muhâsebeden der-kenâr ve îfâ kılınmış olmağla, mûmâ ileyh ‘Ali Efendi'nin mahall-i me’mûriyyetine i‘zâmı husûsuna himmet buyurulmak tevfîkiyle terkîm-i tezkire-i hâlisîye ibtidâr kılındı; fî 25 Şevvâl sene [12]88 ve fî 26 Kânûn-i evvel sene [12]87 [7 Ocak 1872]

Mustafa ‘Âsım Vâlî ve Kumandan-ı İşkodra

[114] Fî 26 Zilka‘de sene [12]88 ve fî 27 Kânûn-i evvel sene [12]87 [8 Ocak 1872] ki yevmü'l-isneyn İkbâle ehâlîsinden olup, ‘Alemdâr'ın akrıbâsı bulunan İbrâhîm Selmân nâm kimesne hâceleri İpekli Molla Reşîd ile berâber hânemize gelüp söyledi ki, hâcemiz bulunan Molla Reşîd'in ‘aleyhine söylenan lakırdı, ashâb-ı ağrâz taraflarından neş’et etmiş, yohsa merkūm Molla Reşîd umûr-i me’mûresine devâm etmekdedir ve kendüsünden hoşnûd bulunan ehâlî bunlardır ki zikr olunur: ‘Alemdâr ‘Ali ve Sâlih ‘Osmân ve Hüseyin Zeme ve Zübeyir Haydar ve Seyyid ‘Ârif ve Muhsin Hasan ve ‘Ârif Hasan ve Mehmed Sula ve Selmân Hasan ve Mustafa Hasan ve Mehmed Selîm ve Haydar Meta ve İbrâhîm Selmân ve merkūm Molla Reşîd'den hoşnûd olmayan ve ‘aleyhine hücûm ederek Kā'im-makāma şikâyet eden bunlardır ki zikr olunur: ‘Ali Ağa, Velî Ağa, Selmân Ağa ve Ahmed Haydar ve Sadrî Berâha ve Âdem Selmân ve Sokol Muslih nâm kimesnelerdir.

Ve Kā’im-makām bulunan Tâhir Ağa'ya gidüp ehâlî tarafından şikâyet eden Velî Ağa ve Sadrî Berâha'dır. Bunların merâmı ise merkūm Molla Reşîd tarafından rüşvet kapmak, hattâ Velî Ağa'nın hânesinde bir senede sarf olunan kahve ve şeker hâce tarafından edâ olunmak ve ehâlî

tarafından hâceye bahş olunan peynirin cümlesini ve üç kîle mısır kendüsine verüp Molla Reşîd anın hânesinde yatup kalkmak ister.

[115] Kavaya Kazâsı dâhilinde kâ'in Androvik Nâhiyesi ehâlîsi tarafından verilüp cânib-i ehâlîden takdîm kılınan melfûf 'arz-ı hâl ile Kavaya Meclisi tarafından bi'l-vürûd savb-ı dâ'iyâneme hâvâle buyurulan işbu mazbata mütâla'a kılındı. Kavaya ve Peklin kazâlarınınеşedd-i lüzûm ile lâzım gelan mahallerde iki bâb mekteb küşâd olunmak üzere geçenlerde İşkodra ma'ârif tahsîsâtına 'ilâve ve ihsân-ı 'âlî buyurulan iki bin guruşda iki nefer mu'allimlerinin ma'âşları dâhil bulunmağla, mu'allimliğine ta'yîni cânib-i ehâlîden iltimâs olunan 'Ömer Efendi'nin iktidârı hakkında Kavaya Kā'im-makāmlığı'na vukū' bulan istifsâr-ı dâ'iyânem üzerine cevâben vürûd eden telegraf-nâmenin me'âlinden merkūmun hıdmet-i mezkûremize liyâkatı olduğu anlaşılmış, Androvik Nâhiyesi ehâlîsinin istid'âları üzerine doksan altı hâneyi müştemile olan Küçükak Mahallesi'nde mektebin inşâsına mübâşeret eylemelerini ve yevm-i küşâdından i'tibâren emsâli misillü yüz doksan beş guruş ma'âşla merkūm 'Ömer Efendi'nin ta'yîni tensîb kılındığı tebşîriyle lâzım gelecek eczây-ı şerîfenin cins ve 'adedinin bu tarafdan bâ-mazbata istid'â eylemelerini Kā'im-makāmlık-ı mezkûreye cevâben emir-nâmenin tastîri münâsib göründüyse de her hâlde; fî 8 Şubat sene [12]88 [20 Aralık 1872]

Numero 36 ve fî 2 Rebî'ulevvel sene [12]90 ve fî 18 Nisan sene [12]89 [30 Nisan 1873] târîhlü Kavaya'dan gelen mazbata üzerine tarafımızdan olunan i'lâmın kopyası

Savb-ı dâ'iyâneme havâle buyurulan işbu mazbata mütâla'a kılındı. Geçenlerde İşkodra Ma'ârif tahsîsâtına 'ilâve ve ihsân-ı 'alî buyurulan iki bin guruşda Kavaya Kâzası'nda işbu lüzûm ile lâzım gelan mahallerde küşâdı mutasavver olan iki bâb mektebler mu'allimlerinin ma'âşları dâhil bulunduğuna binâ'en mukaddemâ bu bâbda tastîr buyurulan emir-nâme-i eyâlet-penâhîleri üzerine Androvik Nâhiyesi dâhilinde Kerçukak nâm mahalde i'mâl olunmuş olan bir bâb mektebin hâceliğine intihâb olunan 'Ömer Efendi'nin liyâkatı mu'ahharan Kā'im-makâmlık-ı mezkûre ile vukū' bulan muhâbereden anlaşıldığına binâ'en, merkūmun icrây-ı me'mûriyyeti fî 8 Şubat sene [12]88 târîhinde taraf-ı dâ'iyânemden i'lâm olunduysa da henüz bir emir zuhûr etmamiş, bunun bir daha nâhiye-i mezkûrede Pazar Mahallesi'nde inşâ olunmuş olan diğer bir bâb mektebin mu'allimliğine intihâb olunan Hâce İbrâhîm Efendi'nin ehliyyeti mesbûk bulunduğundan, emsâli misillü yüz doksan beşer guruş me'âşla ikisinin ta'yîn buyurulmasıyla istid'âlarının is'âfi hakkında müsâ'ade buyurulduğu hâlde ma'âşları muhâsebe büdcesinde bi'l-kayd merbût bulundukları kazâ sandıklardan ma'âşları verilmek Kavaya Kā'im-makāmlığı'na ve muktezâsı icrâ olunmak üzere dâ'îlerine birer emir-nâmenin tastîri bâbında ve her hâlde; fî 7 Mayıs sene [12]89 [19 Mayıs 1873][813]

[116] 25

Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Vilâyet-i behiyyesine

Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu'allim-i sânîsinin bidâ'a-i 'ilmiyyesi derece-i kifâyede olmaması, şâgirdânın tahsîl-i 'ulûm ve ma'ârifden bî-behre kalmalarını mûcib olacağı cihetle gayr-i câ'iz olunduğundan ve Tiranlı 'Abdullah Efendi'nin liyâkat ve iktidârı Mekteb-i Rüşdiyye Mu'allim-i

[813] "buyurulmasıyla istid'…… [12]89" kısmı 9 rakamıyla s.119'un alt kısmına yazılmıştır..

evveliğini idâreye vâfî bulunduğundan bahisle mûmâ ileyhin ve yâhûd Arnavud lisânına vâkıf oraca dîğer birinin Mu‘allim-i evvel ta‘yîn olunması lüzûmunu hâvî Tiran Meclisi'nin vârid olan mazbatasının irsâliyle îcâbının icrâsı ifâdesini şâmil yüz beş numero ve fî 20 Şevvâl sene [12]88 târîhiyle vârid olan tahrîrât-ı ‘aliyyeleri Meclis-i Ma‘ârif'e lede'l-havâle şimdiki ittihâz olunan usûl muktezâsınca mekâtib-i rüşdiyye'den her kangısının ‘aded-i şâgirdânı altmış beş nefere bâliğ olur ise ol hâlde bir de Mu‘allim-i evvel ta‘yîni îcâb edeceğine ve mekteb-i mezkûrun mevrûd jurnallerinden müstebân olduğuna göre aded-i şâgirdân elli neferden ‘ibâret olup, bunun şimdilerde tekessürüyle hadd-i mukarrerine bâliğ oduğuna dâ’ir mazbata-i mezkûrede de bir gûna sarâhat görülemediğine mebnî mekteb-i mezbûrun ‘aded-i şâgirdânı ber-vech-i muharrer altmış beş nefere vâsıl olmuş ise bir de Mu‘allim-i evvel ta‘yîn olunmak üzere evvel emirde burasının istifsârı ve mekâtib-i Rüşdiyye'de Mu‘allim-i evvel olacakların pâyelerinde Dâru'l-mu‘allimîn Rüşdiyye Şehâdet-nâmesi bulunması ve yâhûd şehâdetnâmeli mu ‘allimler arasında ma‘lûmâtlı olması ya‘nî Ma‘ârif Nizām-nâmesi'nde Rüşdiyye dersi cedvelinde muharrer ‘ulûmdan Meclis-i Ma‘ârif'de imtihân vermesi lâzimeden idüğünden, mûmâ ileyh ‘Abdullah Efendi'nin yedinde şehâdet-nâmesi olmayup da Mu‘allim-i evvellik talebinde olduğu hâlde ber-vech-i muharrer imtihân vermek üzere Der-sa‘âdet'e gelmesi iktizâ edeceğinin taraf vâlâlarına iş‘ârı meclis-i mezkûrdan ifâde olunmuş olmasıyla ber-minvâl-i muharrer iktizâsının îfâ ve iş ‘ârı husûsuna himem-i behiyyeleri derkâr buyurulması bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî gurre-i Muharrem sene [1]289 ve fî 28 Şubat sene [1]287 [11 Mart 1872].

Es-Seyyid Dervîş Mehmed Emîn

[117] Cevâben İşkodra Vâlîsi Mustafa ‘Âsım Paşa hazretleri tarafından tarafımıza gelan emir-nâmenin sûretidir

Numero
497
Oblika Karyesi'nde cânib ehâlîden yapılmış olan mektebin muvazzaf mu‘allimi ta‘yîn olunmamasından dolayı mesdûd ve mu‘attal kaldığı beyânıyla etfâl-i ehâlînin okutdurulması zımnında mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine intihâb kılınan Hasan Efendi'ye emsâli misillü ma‘âş tahsîsi istîzânına dâ’ir tevârüd eden fî 22 Zilhicce sene [12]88 târîhlü tezkire-i fâzılâneleri Meclis İdâre-i Eyâlet'e lede'l-havâle İşkodra Eyâleti'ne merbût cibâl ve nevâhî-i ma‘lûme ehâlîsini isti‘lâ eden cehl ü nâdânînin esbâb-ı indifâ‘iyyesinin husûli maksadıyla sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Pâdişâhî'de etfâlinin okutdurulması yolunda hayli mektebler küşâd olunmuş ve etfâl-i ehâlî envâr-ı ‘ulûm u ma‘ârife kesb-i vukûf eylemiş olup, bu misillü mekâtib içün Bâb-ı ‘âlî cânib-i eşrefinden tahsîsât taleb edilmiş ise de henüz irâde-i ‘aliyyesi şeref-zuhûr etmamiş ve eyâletin fevka'l-‘âde nâmıyla ihsân buyurulan tahsîsât-ı ma‘lûme dahi bu gibi zarûriyyât ve ilcâ’ât-ı mübreme-i eyâlete mahsûs bulunduğundan mekâtib içün istenilan tahsîsâtın vürûdunda andan tesviyesi çâresinde bakılmak üzere şimdilik mekteb-i mezkûr içün şehrî yüz doksan beş guruşun muvakkaten fevka'l-‘âde masrafından tesviye ve i‘tâ olunmak üzere mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine intihâb kılındığı beyân olunan Hasan Efendi'nin bi't-ta‘yîn etfâl-i ehâlînin okutdurulmasıyla hâl-i cehâletden vikāyesi esbâbının istihsâli içün savb-ı vâlâlarına tezkire-i senâverî terkîmi lüzûmu ifâde kılınmış olmağla, ber-mûceb-i ifâde iktizâsının icrâsıyla efendi-i mûmâ ileyhin târîh-i ta‘yînin iş‘ârı husûsuna himmet buyurmaları siyâkında tezkire-i senâverî terkîmine ibtidâr kılındı; fî 28 Zilhicce sene [12]88 ve fî 25 Şubat sene [1]287 [8 Mart 1872].

Mustafa ‘Âsım Vâlî ve Kumandân-ı İşkodra

[118] Sûret-i i‘lân-ı resmî

Sâye-i ihsân-vâye-i hazreti Mülûkâne'de işbu seksan sekiz senesi büdcede hazîne-i celîlenin cereyân mesâlihine emniyet-bahşâ olduğundan, ashâb-ı vezâ’if ve ma‘âşâtın dahi evvelki seneler gibi aylarca aylıkları tedâhülde kalmasından dolayı muzâyaka ve hasâretlere düçâr olmamaları emr ü fermân-ı hazret-i Şehinşâh-ı ‘âtıfet-fermâ ve bu bâbda hesâb-ı sahîh üzerine sağlam bir meslek ittihâzı maksad-ı aksâdır. Meselâ ay başlarında aylıklar kâmilen îfâ olunacağı i‘lân edilse, ihtiyât edilmamiş olacağından, şâyed fi‘liyyâtına muvaffak olunamaz ise halka doğru söylenmamiş olur ve evvelki gibi hiçbir tedbîre teşebbüs kılınmamış olsa yine erbâb-ı ma‘âşâtın bir senede sekiz dokuz ay aylık alamamalarıyla te‘ayyüşleri kesb-i te‘assür eyler. Neteki el-yevm seksan altı ve yedi senesinden verilmamiş ma‘âşlar mevcûd ve zarûret-i mübremeden dolayı kırdırılmış olan sûret ve sergîler mütedâvildir. İşte şunlar olmamış ve hazînenin ma‘âşca tedbîri sahîh ve sağlam cereyân etmek içün kırk günde bir ma‘âş verilmek üzere hazîne bir tedbîr-i fi‘lî ittihâz eylemişdir. Lütf-i Hakk ve ‘inâyet-i veliyy-i ni‘met ile sene-i mezkûrenin tahsîlâtı vaz‘-ı cedîdinde cereyân eder ise otuz günde aylıklar verilecek ve buna imkân müsâ‘id olamaz ise nihâyet kırk günü geçürülmeksizin aylıklar i‘tâ kılınacakdır. Zann olunmasun ki aylar kırk gün fursat olunacak ve bununla bir senede üç dört aylık kazanılacakdır. Ve işte bu on iki kîse beşer yüz guruş ile ödenüp, sene âhırında matlûbu kalur ise yine kâmilen ve temâmen kendüsine verilecekdir. Cümle ma‘âşlular bu karârdan minnetdâr olmalıdırlar ki, sağlam kırk günde aylığını alacak ve aylarca ma‘âş alamamakdan dolayı muztarıb ve mutezarrır olmayacaklardır.

(Matba‘a-i ‘Âmire'de tab‘ olunmuşdur; fî 12 Muharrem sene 1289).

[119] Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya

Oblika Karyesi'nde müceddeden küşâd olunan sıbyân mektebi mu‘allimliğine İşkodralı Hasan Efendi ta‘yîn olunmuşidi. Kendüsünün kuvve-i ‘ilmiyyesi eğerçi inkâr olunamaz ise de pek müsinn ve bî-tâb ü tüvân ve husûsiyle zîk-ı sadr ‘illetine pûyân olduğu ve mekteb-i mezkûrun şâgirdânı ise tekessür etmekde olup, el-ân yüz nefere bâliğ olarak mûmâ ileyhin şu galebeliğe tâb-âver olamayacağı ve bu sebeble mekteb-i mezkûr birkac günden berü kapalu kaldığı tahkîk olunmuş ve Tiranlı Mustafa Efendi dâ‘îleri evsâfı matlûbe ile muttasıf mu‘allimlerden bulunmuş olmağla, mûmâ ileyh Hasan Efendi’nin ‘azliyle yerine mûmâ ileyh Mustafa Efendi'nin ta‘yîni husûsuna müsâ‘ade-i ‘aliyye-i eyâlet-penâhîleri şâyân buyurulmak bâbında; fî 26 Safer sene [12]89 ve fî 19 Nisan sene [12]88 [1 Mayıs 1872].

Fî 24 Nisan sene [12]88 Hasan Efendi ‘azliyle yerine fî 25 Nisan sene [12]88 [7 Mayıs 1872] Tiranlı Mustafa Efendi Oblika Mektebi mu‘allimliğine ta‘yîn şud.

Boboşt Karyesi mektebi hakkında olunan i‘lâmımız üzerine Vâlî Paşa'nın buyuruldusunun sûreti, Muhâsebe-i Eyâlet'e kayd ile mekteb-i mezkûre devâmının tenbîhi, Mekâtib Müfettişliği'nden himmet buyurula. Şevket

Muhâsebenin der-kenârı

Şeref-sâdır olan fermân sâmîlerine imtisâlen kuyûd ve mühâsebece mu‘âmele-i mukteziyyesi îfâ kılındığı ve mekteb-i mezkûrun ber-mûceb-i der-kenâr seksan sekiz senesi Kânûn-i evveli iptidâsından i‘tibâren küşâd olunmasına dâ’ir taraf-ı ‘alî-i cenâb-ı eyâlet-penâhîlerinden Mekâtib Müfettişliği'ne tastîr buyruldukdan sonra işbu ‘arz-ı hâlin Muhâsebe-i Eyâlet'e i‘âde buyurulması bâbında; fî 23 Teşrîn-i sânî sene [12]88 [5 Aralık 1872].

Muhâsebe-i Eyâlet-i İşkodra

[120] Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya

Leş Kasabası'nda mukaddemâ cânib-i ehâlîden inşâ kılınan bir bâb mektebin şimdiye kadar muvazzaf mu‘allimi ta‘yîn olunmadığına ve oraca bu hıdmeti îfâya muktedir âdem bulunmadığına binâ’en ve zât-ı ‘ulyâları oralarda iken bu bâbda ehâlî-i mezkûre cânibinden takdîm olunan ‘arz-ı hâl üzerine şimdilik me‘âşı fevka'l-‘âde kapalu kalmışdır. Tahsîsâtından tesviye olunmak üzere mekteb-i mezkûr içün bir hâce buldurulmasıyla ta‘yîni hakkında fî 30 Zilhicce sene [12]88 ve fî 28 Şubat sene [12]87 târîhlü sa‘âdetlü Mehmed Paşa hazretlerine bi'l-vürûd savb-ı dâ‘îyânemize havâle buyurulan emir-nâme-i vilâyet-penâhî müfâd-ı ‘âlîsince erbâb-ı liyâkatdan olup, bu hidmeti hüsn-i îfâya muktedir bulunan me’zûn ve ders-i ‘âmm hâcelerden ‘Âli Efendi bin el-Hâcc Mehmed dâ‘îlerinin mekteb-i mezkûr mu‘allimliğine ta‘yîni nezd-i dâ‘îyânemde münâsib gibi görünmüş ise de Meclis-i İdâre-i Eyâlet'de dahi tensîb buyurulur ise me’mûriyyeti icrâ olunmak üzere savb-ı dâ‘iyâneme emir ve tenbîh ve tezekkür olunacak ma‘âş mikdârı ifâde buyurulması bâbında; fî 28 Muharrem sene [1]189 ve fî 26 Mart sene [1]287 [7 Nisan 1871].

Kezâ
Leş Kasabası'nda i‘âne-i ehâlî ile inşâ edilan mektebin mu‘allimliği ma‘âşsız kaldığı, Vâlî-i esbak devletlü Dervîş Paşa hazretlerinin inhâsıyla yüz elli guruş ma‘âşla Tiranlı ‘Ali Efendi, Ma‘ârif Nezâret-i celîlesiyle mâliyyece ta‘yîn kılınmış idiyse de bu bâbda şeref-sudûr eden emir-nâmelerin vürûdunda mekteb-i mezkûr hâzır ve müheyyâ bulunmadığından neş’et eylemişdir. Ve Podgoriçe'de tedrîs-i etfâl ile meşgūl bulunan Selîm Hamdi Efendi dâ‘îleri bilâ-ma‘âş bulunduğuna binâ’en zikr olunan ma‘âşın iki yüz guruşa iblâğıyla mu‘allimliğine seksan altı senesi Teşrîn-i sânî'sinden i‘tibâren merkūm Selîm Efendi'nin ta‘yîninin istizânı hakkında selef-i devletleri devletlü İsmâ‘îl Paşa hazretleri taraflarından Dâhiliyye Nezâret-i celîlesine takdîm kılınan inhâ icrâyı îcâbı zımnında Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesine bi'l-havâle ber-mûceb-i iş‘âr ma‘âş-ı mezkûrün iki yüz guruşa iblâğıyla târîh-i mezkûrdan i‘tibâren mûmâ ileyh Selîm Efendi'ye tahsîsi Meclis-i Kebîr-i Ma‘ârif'in dâ’ire-i idâresinde tezekkür ve ifâde olunarak, lede'l-‘arz müte‘allak buyurulan irâde-i ‘aliyye mûcebince nezâreti müşârün ileyhâ dâ’iresince ve hazîne-i celîle-i mâliyece îcâbı icrâ kılınmış olduğu üç numero ve fî 29 Zilhicce sene [12]87 ve fî 9 Mart sene [12]87 târîhlü Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd bir kıt‘a tahrîrât-ı ‘aliyyeden müstebân olduğu ifâdesi bâbında; fî 29 Muharrem sene [12]89 27 Mart sene [12]88 [8 Nisan 1872].

[121] 36 Cevâben Vâlî Paşa tarafından tarafımıza gelan tahrîrât-ı ‘aliyyenin kopyası.

Leş Kazası'nda cânib-i ehâlîden küşâd kılınan mektebi sıbyâniyye mu‘allimliğine ta‘yîn olunan ders-i ‘âmm hâcelerden ‘Ali Efendi'nin ma‘âşının sûret-i tesviyesi ifâdesine dâ’ir tevârüd eden

fî 26 Mart sene [12]88 târîhlü tezkire-i fâzilâneleri Meclis-i İdâre-i Eyâlet'e lede'l-havâle müstağnî-i tavzîh u iş‘âr olduğu üzere bu havâlî ehâlîsini istîlâ eden beliyye-i cehl ü nâdânînin indifâ‘ı esbâbının istihsâl ü istikmâli maksad-ı hayr-mirsadıyla sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Pâdişâhî'de bu misillü mekâtib-i sıbyâniyye içün Bâb-ı ‘âlî cânib-i eşrefinden tahsîsât mütâlebe olunduğundan ve eyâletin fevka'l-‘âde nâmiyle ihsân buyurulmuş olan tahsîsât-ı ma‘lûme dahi bu gibi zarûrât ve ilcâ’ât-ı mübremeye mahsûs ve munhasır bulunmuş olduğuna binâ’en, istenilan tahsîsâtın vürûdunda andan tesviyesi çâresine bakılmak üzere Nisan'ın onuncu gününden i‘tibâren şehrî yüz doksan beş guruş ma‘âşın muvakkaten mesârif-i fevka'l-‘âdeden tesviye edildiğinin savb-ı fâzilânelerine lüzûm-i iş‘ârı Meclis-i İdâre-i Eyâlet'den ifâde kılınmış olmağla, ol vechile îfây-ı muktezâsına himmet buyurmaları siyâkında terkîm tezkire-i senâverîye ibtidâr kılındı; fî 14 Safer sene [1]289 ve fî 11 Nisan sene [1]288 [23 Nisan 1872].

Mustafa ‘Âsım Vâlî ve Kumandân-ı İşkodra

İşbu Deyrgut mahalle ehâlîsi tarafından mukaddemâ verilan istid‘â savb-ı dâ‘iyâneme havâle buyurularak ma‘ârif tahsîsâtından pâre kalmadığı beyân ile bu keyfiyyet memleketin müzeyyenâtından olduğundan gelmesi me’mûl olan tahsîsât gelinceye değin emsâli misillü bu mektebin mu‘allimliğine intihâb kılınan mahalle-i mezkûre imâmı Ahmed Efendi dâ‘îlerinin ma‘âşı olan yüz doksan beş guruş münâsib ise beledî sandığından i‘tâ buyurulması hakkında taraf-ı dâ‘iyânemden olunan i‘lâm üzerine selef-i devletleri taraflarından ol vechile müsâ‘ade buyurmağla mûcebince hareket olunması hakkında beledî dâ’iresine bâ-buyuruldu vukū‘ bulan emir üzerine ma‘âş-ı mezkûr seksan dokuz senesi martı ibtidâsından i‘tibâren verilmek beledî büdcesinde dâhil bulunduğundan, mahalle ehâlîsi tarafından yapılup müheyyâ bulunan işbu mektebin küşâdı gelecek pencşenbe günü menvî ise de bir daha li-ecli't-tezekkür Meclis-i İdâre-i Eyâlet'e havâle buyurulması bâbında; fî 20 Şubat sene [12]88 [4 Mart 1873][814].

[122] Hamza Ağa bin Tâhir Çufa tarafından Vâlî Paşa hazretlerine takdîm kılınan ‘arz-ı hâlin kopyasıdır.

Bu çâker-i kemîneleri dokuz sene mikdârı Aydın ve Mısır ve Beled-i Sûdân taraflarında gezmiş ve oralarda İpek Kasabası'nda Reşîd Bey Mahallesi'nde kâ’in akdemce vefât eden İşkodralı Ahmed Usta'nın zevce-i menkûhası bulunan ‘amucam kerîmesi Merkûze bint-i Süleymân Yûsuf nâm hâtun bundan iki sene mukaddem irtihâl-i dâr-ı bekā eylemeğle, mâl-i metrûkü ve mîrâsı bırakmış olduğu bir kız ile kulunuza münhasır olduğundan, daha ol vakit İpek Kā’im-makāmlığı'ndan aranılmış isem de ber-vech-i muharrer diyâr-ı gurbetde bulunduğum cânib-i hükûmetden cevâb verilmişdir. Geçenlerde İşkodra'ya geldiğimi ve savb-ı ‘âcizâneme isâbet eden mîrâs-ı hissem nerede ve ne kadar olduğunu mahallinden isti‘lâmıyla keyfiyyet savb-ı devletlerine bildirilmesiyçün lütfen ve merhameten Prizrin Vilâyet-i celîlesi Vâlîliği'ne bir kıt‘a tahrîrât-ı ‘aliyye tastîr buyurulması istirhâmı bâbında; fİ 10 Nisan sene [12]88 [22 Nisan 1872].

Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyenin kopyası.
23
Mekâtib-i Rüşdiyye rik‘a mu‘allimlerinin tebeddülü vukū‘ buldukça halef ve selef yazuları beynindeki fark anlaşılarak selefin yazusundan eyü ve yâhûd bir derecede olmadığı hâlde kabûl

[814] “İşbu Deyrgut ….. Şubat sene 88” kısmı sayfanın alt tarafına yazılmıştır.

olunmayup dîğerinin teharrî ve intihâbı zımnında el-hâletü hâzihi mekâtib-i Rüşdiyye'de müstahdem rik‘a mu‘allimlerinin hatt-ı destlerinin kemâ fi's-sâbık halli ve bir mahalde hıfzı ile hîn-i iktizâda mürâca‘at ve tatbîk olunmasının usûl-i ittihâzı Meclis-i Ma‘ârif'de tezekkür ve ifâde olunmuş ve keyfiyyet ta‘mîmen vilâyet-i celîleye yazılmış olmasıyla, zîr-i irâde-i ‘aliyyeleri dâhilinde bulunan mekâtib-i Rüşdiyye rik‘a mu‘allimlerine üçer satır yazu yazılarak ve zîrleri imzâ etdirilerek Dâ’ire-i Ma‘ârif'e irsâli zımnında iktizây-ı hâlin îfâ buyurulması bâbında irâde efendim hazretlerinindir; fî 11 Receb sene [1]289 ve fî 2 Eylül sene [1]288 [14 Eylül 1872].

Ahmed Vefîk

[123] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Vâlîliği'ne

4

Bi-tevfîkıhî Te‘âlâ umûr-i mekâtibin ıslâh-ı ahvâline mübâderet olunarak Der-se‘âdet'ce ittihâz olunan tedâbîr pey-der-pey mevki‘-i icrâya konulmakda bulunduğu misillü taşralarda bulunan mekâtib-i sıbyâniyye ile medârisin dahi ahvâl-i hakîkiyyesine lâyıkıyla kesb-i vukūf olunup ana göre ikmâl-i ıslâhâtına bakılması lâzimeden olmasıyla, el-yevm bi'l-cümle vilâyetler merkeziyle mülhakātı olan elviye ve kazâ ve nevâhî ve kurâsında mekâtib ve medârisin mevcûdu ve içlerinde bulunan etfâl ve talebenin ‘adedi ne kadardır ve kaç nefer mu‘allimleri olup bunların isimleri ve vezâ’if-i mu‘ayyene ve mertebeleri nedir ve işbu mekteblerde ve gerek medreselerde okunan dersler neden ‘ibâretdir ve bir de harâb ve münhedim olup meskûn olmayan mekâtibin dahi hâl ve keyfiyyetleri ne merkezdedir ve Rûm ve Ermeni ve Yehûdî mektebleriyle mu‘allim ve etfâlin ‘adedi ne mikdardır ve bunların okudukları dersler ne makūle fenlerden ‘ibâretdir ve mu‘allimlerinin vatan ve tâbi‘iyyetleri neresidir Keyfiyyât-ı meşrûhanın ol bâbda tanzîm olunmuş olan cedvele işâretle Ma‘ârif Nezâreti'ne beyân olunması emrinde makām-ı ‘âlî-i cenâb-ı Vekâlet-penâhî'den tastîr buyurulmuş olan evâmir-nâme-i Sâmî mantûk-i celîli mûcebince icrây-ı îcâbı husûsu fî 16 Şevvâl sene [12]84 târîhiyle makām-ı ‘âcizîden vilâyât-ı celîleye ta‘mîmen iş‘âr kılınmış ve zikr olunan cedvellerden dahi lüzûmü mikdârı gönderilmiş olduğu hâlde ekser mahallerden bunların ecvibe-i lâzimesi henûz vürûd etmamiş ve Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye mesâlihinin matlûb-i ‘âlî vechile tesviyesi, husûsât-ı mezkûre hakkında alınacak ma‘lûmâta mütevekkıf bulunmuş olduğundan, ber-mûceb-i irâde-i ‘aliyye keyfiyyetin îzâhan iş‘ârı husûsuna himem-i ‘aliyyeleri derkâr buyurulması bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 3 Rebî‘ulevvel sene [12]89 ve fî 29 Nisan sene [12]88 [11 Mayıs 1872].

es-Seyyîd Dervîş Mehmed Emîn

[124] Numero 9

Tarafımıza gelan emir-nâmenin sûreti

Taşralarda müceddeden küşâd olunacak Rüşdiyye mektebleriyçün Dârü'l-mu‘allimîn'de matlûba muvâfık mu‘allimler yetişdirilüp çıkarılıncaya kadar lüzûmü olan mu‘allim-i sânîlerin mahallerince tedârük ve intihâbı, mukaddemâ makām-ı ‘âcizîden bi'l-cümle vilâyâta iş‘âr olunarak şimdiye değin açılan mektebler içün lâzım gelan mu‘allim-i sânîler mahallerince

tedârük ve istihdâm olunmakda ise de bu sene Dârü'l-mu‘allîmin'den ikmâli müddet tahsîliyye ile bir haylî mu‘allim çıkarılmış ve şu cihetle evvelki zarûret ve ihtiyâc def‘ olmuş olduğundan bundan böyle bir mahalde Rüşdiyye Mektebi açıldıkda ve yâhûd bir mu‘allim-i sânîlik münhal oldukda, mahallerince ta‘yîn olunup şâgirdânı kesîr olan mahallere mu‘allim-i evvel ve az bulunan yerlerde sıfat-ı matlûbede mu‘allim-i sânîler bu tarafdan gönderilmek üzere şâgirdânın mikdâr-ı ‘adediyle berâber keyfiyyetin nezâreti ‘acizîye bildirilmesi husûsunun ta‘mîmen iş‘ârı lüzûmü Meclis-i Ma‘ârif'den ifâde kılınmış ve ol vechile keyfiyyet vilâyât-ı sâ’ireye iş‘âr olunmuş olmasıyla, vilâyet-i celîlelerince dahi ber-minvâl-i muharrer îcâbının îfâsı husûsuna himem-i ‘aliyye-i düstûrîleri derkâr buyurulması bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 2 Zilka‘de sene [1]288 ve fî 1 Kânûn-i sânî sene [1]287 [13 Ocak 1872].

9

Bir mahalde Rüşdiyye Mektebi açıldıkda ve yâhûd bir mu‘allim-i sânînin mahalli münhal oldukda, edilecek mu‘âmeleye dâ’ir Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden şeref-vârid olup, sûreti bâlây-ı nemîka-i senâverîye ihrâc olunan tahrîrât-ı ‘aliyye hükm-i ‘âlîsine tevfîkan hareket buyurmaları siyâkında şukka-i mecî terkîmine ibtidâr kılındı; fî 15 Muharrem sene [1]289 ve fî 12 Mart sene [1]288 [24 Mart 1872].

Mirlivâ Vekîl-i Vâlî-i İşkodra
Mehmed Sâdık

[125] Turuk ve Me‘âbir Müdîri Kastan Efendi'ye

Sâbıka-i vedd ü muhâdenet nezd-i ‘âcizîde dürr-i yektâ gibi zî-kıymet ve İşkodra'da iken meşhûdum olan sunûf-i telattuf ve iltifât-ı ‘âlîleri zâ’ika-i ihlâs ve musâdakata resânende-i halâvet olduğuna binâ’en arasıra huzûr-i vâlâlarına nîm-nâ’iliyyet kadar hazz ve eser verecek mu‘âmele ki resm-i cemîl-i mükâtebeye ri‘âyet, zimmet-i muhâlesatıma elzem derecesinde görmekdeyim. Eğerci bir müddetden berüdür bu vazîfeyi îfâya muvaffak olamadığımdan dolayı giriftâr-ı kusûr isem de bu taksîr, kesret-i meşgūliyyetin tevlîd etdiği ‘ârıza olmağla, umarım ki nezd-i vâlây-ı vefâ-dârîlerinde ma‘zûrum, fekat gözüm hemîşe bu matlaba husûl içün ihtitâf-ı vakt birle inkişâf-ı rûy-i maksada müterassıd iken bu kerre meşâgil-i muhâcemeden fi'l-cümle görilan fâsıla husûl emniyyeye zerî‘a-i bedî‘a ittihâz olunarak bi'l-hâssa te’yîd-i râbıta-i muvâneset ile istikrâr-ı teveccüh-i müstelzimü'r-fe‘ata mübâderet eylerim. Bâkî esâs-ı ‘izz ü ikbâlleri hemvâre müstahkem ve kalb-i ferahnâk-i vâlâları şâd ü hürrem ola, irâde efendimindir; fî 18 Nisan sene [12]88 [30 Nisan 1872].

Lisân-ı ‘azbü'l-beyân Türkî üzerine te’lîf ve tab‘ına muvaffak oldukları Rûm Târîhi'nin buralarda nüshası olmadığından, târîh-i mezkûrün bir nüshasıyla bâsıra-i mütâla‘a-i ‘âcizânemi tezyîn, hakkımda teveccühât hasenelerini te’mîn edecek âsâr-ı serîrenin nezd-i hâlîsîde en mu‘azzez ve mütebahhir olacağından, o sûretle izhâr buyuracakları me’mûlüm olan me’âsir-i cemîle-i dil-nüvâzîlerine şimdiden daha ‘arz-ı teşekküre mecbûrum.

[126] Peklin Meclisi'nden vürûd eden mazbatanın kopyası

Vâreste-i tekellüf-i isbât ve istişhâd olduğu üzere ictimâ‘-ı ezdâd hâric-i irâde-i ezeliyye-i cenâb-ı Rabb-i ‘ibâd olup, muhâzece-i âteş ü mâ ve mülâkāt-ı arz u semâ kabîlinden olarak cehl

ü şakāvet, ma‘ârif ve sa‘âdet ile yaşamaz ve ‘ilm ü hilm ve edeb, humk u nâdânî ve ‘unf u gazab birle imtizâc edemez. Ve efkâr fâside cehlden mütevellid ve a‘mâl ve niyyât-ı hayriyye ve üns ve ‘irfân ve kemâlât-ı insâniyyeden mütevâriddir. Bast-ı mukaddimâtdan netîce-i murâd ‘asây-ı kilim-i ma‘ârif olan kalem ve devât, ibtâl-i sihr-i cehl ü şakāvete ni‘me'l-edevât olmağla, teksîr ve ikmâl-i âlât müstevcib-i kabz u necât iken sâye-i hemâ-vâye-i Mülûkâne'de âsûde-nişîn olduğumuz Peklin Kasabası'nda bulunan mekâtib-i sıbyâniyye bile bir vakitden berü muhtâc-ı ıslâhât olmuş ve bu kerre dâmen-der-meyân-ı gayret olup, muteveffâ Fehmî Bey merhûmun âsâr-ı hayriyyesinden olan mekteb-i sıbyânın vakfı bulunan jurnal (?) ta‘bîriyle ma‘lûm değirmen hayli vakit mecrâsı bozulup kābil-i ta‘mîr görülmediğinden, mekteb-i mezkûr bânîsinin mahdûmu tarafından senevî altı yük mısır hâsılât verür diğer bir değirmen vakf edilüp, başka yüzden dahi senevî on yük mısır peydâ etdirilmiş olduğuna ve fukarây-ı sıbyân başkasından dahi üç-dört yüz guruş toplanabilebileceği mesbûkan derkâr bulunduğuna mebnî, şu ücretle muktedir bir mu‘allim-i sıbyânın sür‘at-i tedârük ve ta‘yîni der-dest-i icrâ bulunmuş ve şununla mekteb-i mezkûr muhtâcînden kurtarılmış ise de şu dahi vefk-ı matlûb üzere ma‘ârifin derece-i lüzûmîsine ilerülemesine gayr-i kâfî görülmüş olmağla, bir mekteb-i Rüşdiyye'nin yeniden te’sîs ve küşâdı tasavvur olunmakda ve bir takım vatan-perverâne ehâlînin matlûb ve emelî bulunmakda olup, faekat levâzımât-ı inşâ’iyyesi ehâlî tarafından tesviyesi lâzım gelüp ve birkaç kişi kemâl-i hâhiş ve istekle mu‘âvenetde bulunacakları bedîhî bulunmağın, fekat ekserî efkâr-ı ‘atîka tarafdârı kalacağı melhûz olduğundan, mesârıfât-ı lâzimesinin beyne'l-ehâlî hâl ve tehammüllerine ve virgüy-i mukannenelerine göre taksîm ve tahsîli ancak hükûmet-i seniyye-i mahalliyyenin emr-i kat‘îsine ve re’y ü tenbîhe vâbeste olup ve bu dahi sûret-i kat‘iyyede zuhûr-i emr ü irâde-i Âsafânelerine menût bulunmağın, hemân çâr-çeşm tevakku‘ ile intizâr ederiz. Ve mekteb-i mezkûrda şehriyye dört yüz guruş ma‘âşla bir mu‘allim-i sânînin ta‘yîni mukaddem ve mu’ahhar dilsîr-i envâ‘-ı merâhim ü ihsânı olduğumuz zât-ı şevket-me’âb-ı hazret-i Şehriyâr-ı ma‘delet-efkârin cümle-i eltāf-ı bî-nihâye-i Mülûkâne'lerinden ümmîd olunur ve şuna rızây-ı meyâmin-irtizây-ı Şâhâne dahi müsâ‘id olacağı cihetle mevhûb min ‘indillah olup tanîn- endâz-ı mesâmi‘-i sığâr u kibâr olan şîme-i fahîme-i mekârim-güsteri ve sübha-i seniyye-i ma‘ârif-perverîleri îcâb-ı ‘âlîsince keyfiyyetin mahâl-i ‘âliyeye ‘arz ve inhâ buyurulmasını tazarru‘ u temennâ ma‘razında takdîm mazbata-i bendegânemize ictirâ edildi, ol bâbda ve her hâlde; fî 3 Safer sene [12]89 ve fî 30 Mart sene [12]88 [11 Nisan 1872].

‘An a‘zâ Hasan Hüseyin	Kâtib-i Tahrîrât Mahmûd	A‘zâ Müderris Ahmed Sa‘dî	Nâ’ib Süleymân Hıfzı	Müdîr-i Peklin Süleymân Sâlim

[127] Vâlî Paşa'ya

Münhal olan Puka Kazâsı dâhilinde İkbâle Mektebi mu‘allimliğine ‘inde't-tecribe liyâkatı nümâyân olan Molla Ramazân dâ‘îlerinin muhassas olan ma‘âşla ta‘yîni tensîb kılındıysa da re’y-i devletlerine tevâfuk eylediği hâlde muhâsebece bi'l-kayd Puka Kā’im-makāmlığı'na tahrîrâta devletlerinin tastîriyle li-ecli'l-i‘zâm dâ‘înize emr ü tenbîh buyurulması bâbında; fî 9 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [21 Ekim 1872].

Tiran Kazâsı dâhilinde kâ'in Millet Karyesi ehâlîsi cânibinden mukaddemâ olunan istirhâm ve ol bâbda Tiran Meclisi tarafından gelan mazbata üzerine ehâlî tarafından yapılacak bir bâb mekteb mu‘allimliğine intihâb olunan Tiranlı Yûsuf Efendi'nin yevm-i küşâdından i‘tibâren emsâli misillü ma‘âşla ta‘yîni bi't-tensîb ol vechile Tiran Kā’im-makāmlığı'na tahrîrât-ı eyâlet-penâhî tastîr kılınarak gönderilmiş idi. Mekteb-i mezkûr ise bir aydan mütecâviz hitâm bulmuş olduğu ba‘zı tarafdan istihbâr ve işbu mu‘allimin ma‘âşı İşkodra Ma‘ârif tahsîsatına ‘ilâve buyurulan iki bin guruşdan ifrâz olduğuna binâ’en mekteb-i mezkûrün şimdiye kadar küşâdının te’hîri neden neş’et eylediğini Tiran Kā’im-makāmlığı'ndan bir kıt‘a emir-nâme-i devletleriyle istihbâri bâbında fermân.

[128] Me’mûrîn hakkında kırk günde bir kerre ma‘âş almağa dâ’ir tevârüd eden emir-nâme-i Sâmîye'nin sûretîdir.

Veliyy-i ni‘met-i bî-minnetimiz Pâdişâh-ı fârûkî-haslet ve Şehinşâh-ı me‘âlî-menkabet efendimiz hazretlerinin her şeyde rû-nümûd ve dîde-i iftihâr ile meşhûd olan muvaffakiyet-i seniyye-i Mülûkâneleri cümle-i teyemmünesinden olmak üzere hazîne-i celîle vâridât ve mesârifâtının hakk ve hakîkati vechile mevâzenesini mübîn tanzîm olunan işbu seksan sekiz senesi büdcesi ve ol bâbda Mâliyye Nezâret-i celîlesinin takrîriyle Meclis-i Hâss-ı Vükelâ'nın mazbatası lede'l-‘arz manzûr-i dekā’ik-nüşûr-i cenâb-ı Pâdişâhî buyurularak şeref-efzây-ı sünûh ve sudûr buyurulan emr ü fermân-ı hümâyûn-i hazret-i Mülûkâne mantûk-i münîf-i ilhâm-redîfî üzere neşr ü i‘lân kılınmağla, mütâla‘asından keyfiyyet herkesin ma‘lûmu olacakdır. Beyân ve tekrâra hâcet olmadığı üzere hazîne-i celîlenin seksan yedi senesi açığı bir milyon kırk bin altı yüz otuz sekiz kîseye bâliğ olmuş iken sâl-i hâlin yekûn-i vâridâtı dört milyon yüz yirmi yedi bin dörtyüz kırk iki kîseye resîde olup ve dört milyon beşyüz elli üç bin altmış yedi kîsesine sâbıka mesârifâtı dahi ba‘zı ‘ilâvât ile berâber dört milyon seksan bin sekiz yüz doksan kîseye inüp, lede'l-mukāyese işbu seksan sekiz senesi açığı yalnız yüz elli üç bin dört yüz kusûr kîseden ‘ıbâret kalmışdır. İşte eser-i müstakil himmet ü ‘inâyet-i hazret-i veliyy-i ni‘metle devlet ve milletin esâsı mes’ele-i hayâtiyyesi hükmünde bulunan büdcece şimdilik şu netîce-i hayriyye ve sahîha ve asl-ı derece-i husûl olmuş olduğundan, ba‘demâ dahi ıslâhât ve i‘mârât-ı Memâlik-i mahrûse emrinde devâm ile bi-‘inâyetillahi Te‘âlâ tevsî‘ ve tezyîd-i ma‘mûriyyet ve tanzîm ve tesviye-i mehâmm-ı tebe‘a ve devlete ‘ale'd-devâm i‘tinâ ve ikdâm ve ıslâhât umûr-i mâliyyede şu meslek-i mültezem ve muhtârın müdâvemetinde dahi sa‘y-i mâ-lâ-kelâm kılınması, matlûb-i kat‘î-i cenâb-ı Pâdişâhî bulunmuş olmasıyla, ol bâbda ittihâz olunan tedâbîrin bir sûret-i mevsûka ve mü’teminede müstekarr ve pâydâr olmak üzere musârifât ve muhassesât-ı mukarrerede bir vechile müsâmaha vukū‘u tecvîz olunmayacağına ve bu karâr-ı kat‘î Der-se‘âdet'de ve taşraların hiçbir mahallinde bozdurulacağına ve bu karâra mugāyir masraf açmağa mütecâsir olan me’mûrlar ‘ale'l-‘umûm şedîden mes’ûl tutulacağına mebnî, şu sûret cümlenin ma‘lûm ve meczûmları olması ve bir de sâye-i hazret-i Pâdişâhî'de mahsûs olan ma‘âşların evvelki gibi sekiz dokuz aylar tedâhülüyle mu‘âmelât ve ma‘îşet-i ‘umûmiyyenin kesb-i müşkilât eylemesi câ’iz olamayacağı misillü ba‘zı me’mûrînin ay başı ve ba‘zısının birkaç ayda bir ma‘âş almaları çendân câ’iz olamayacağından, Der-se‘âdet ve taşralarda ‘umûmen işbu seksan sekiz senesi Mart'ından i‘tibâren kırk günde bir ma‘âş verilmesi ve mütedâhil bulunan ma‘âşât ve vezâ’if ve sâ’irenin dahi ba‘de-ezîn sene-i cedîde mâlından verilmeyüp, seksan yedi senesi nihâyetine değin sinîn-i ‘atîka zimemât ve bekāyâsından vukū‘ bulacak tahsîlâtdan **[129]** tesviyesi Meclis-i Mahsûs-i Vükelâ'da karâr-gîr olmuş olmağla, bu

karâra dahi her yerde muhâlefet, bâdi-i ‘itâb olacağından ve meselâ bu sûret-i tesviyeden ahar senede bir mikdâr matlûbât zuhûr eder ise anın dahi ayruca sene âhırında tesviyesi sûretine bakılacağından ve hattâ cümle-i me’mûrîn ma‘âşları hakkında dahî ve ‘ale'l-icrâ tutulacağından, bubun hılâfında âhz-ı vezâ’ife mütecâsir olacakların istirdâd-ı me’hûzâtından başka şâyeste-i tevbîh olmaları ve tahsîlât-ı mâdde-i mu‘tenâsında dahi ‘avk u te’hîr tarîkine gidilerek bizzât bezl-i mesâ‘î-i mahsûsa ile emvâl-i cedîde ve bekāy-ı ‘atîka ve sâ’irenin bilâ ifâte-i vakt istihsâline müsâra‘at ve tasarrufât ve taklîl-i mesârifâta her tarafca bir kat daha i‘tinâ vü dikkat kılınması kaviyyen ve kat‘iyyen mukarrerdir. İşte kazâyây-ı meşrûha ve mu‘âmelât-ı mütesâviye, ıslâhât-ı mâliyyenin esbâb-ı mûcebe ve mühimmesinden olarak her tarafa tavsiye vü iş‘âr kılınmağla, şi‘âr-ı mehâmm-ı âşinâyî ve reviyyet-i zâtiyye-i se‘âdetleri iktizâsınca ehemmiyet-i maslahat güzelce mütâla‘a olunarak îcâbâtının temâmî-i icrâsıyla istihsâl-i memdûhiyyet ve isticlâb-ı teveccühât-ı ‘âliye-i veliyy-i ni‘mete i‘tinâ vü himmet olunması siyâkında şukka-i mahsûsa-i mecî terkîm kılındı; fî 6 Muharrem sene [1]289 ve fî 4 Mart sene [1]288 [16 Mart 1872].

Mahmûd Nedîm

Tiran Meclisi'nden bi'l-vürûd

Savb-ı dâ‘iyâneme havâle buyurulan işbu mazbata mütâla‘a kılındı. Mekâtib-i Rüşdiyye yazu ve rik‘a mu‘allimleri hakkında on iki ve yirmi üç numerolu Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesi cânib-i ‘âlîsinden mevrûd ve tahrîrât-ı ‘aliyyelerinin ahkâmınca.

[130] Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya

İşkodra Eyâleti mahsûlât ve m‘amûlâtıyla masnû‘âtından Viyana'da küşâd olunacak sergi içün tertîb ve irsâlî muktezây-ı iş‘âr-ı ‘âlîden olan eşyâ ve sâ’ire hakkında yapılan bir kıt‘a defter matviyyen takdîm kılındı. Defter-i mezkûrun hâvî olduğu eşyâ ve kıyâfetleriyle sâ’irenin tedârük ve irsâlî mutasavver ise de iştirâ ve istihzârlarına şurû‘dan mukaddem bu tasavvurâtın emzice-i ‘âlî-i evliyây-ı ni‘amâya ‘arzı daha münâsib görünmüş olmağın, re’y-i ‘âlî-yi Âsafânelerine tevâfuk etdiği hâlde, ba‘dehû mübâya‘âta bed’ olunmak üzere evvel emirde defter-i mezkûrun leffiyle anda muharrer ve mezkûr olan eşyâ ve sâ’irenin sergi-yi mezkûre irsâlî becâ olup olmadığının Nâfi‘a Nezâret-i celîlesinden istizânı husûsa müsâ‘ade-i ‘aliyye-i Dâverâneleri şâyân buyurulmak bâbında zât-ı vâlây-ı Sadâret-penâhî'den fî 18 Rebî‘ulevvel sene [12]89 ve fî 14 Mayıs sene [12]88 [26 Mayıs 1872].

İşkodra Vâlîliği'ne gelan tahrîrât-ı Sâmiye'nin sûretîdir.
Numero 866
10
Ma‘ârif Nizâm-nâmesi'nin on sekizinci mâddesinde beş yüz hâneyi mütecâviz olan Berkasa ehâlîsi sırf İslâm ise yalnız İslâm ve sırf Hıristiyân ise yalnız Hıristiyân içün ve eğer muhtelit ise İslâm ve Hıristiyân içün başka başka bir bâb mekteb-i Rüşdiyye'nin inşâsı ve bu vechile muhtelit kasabada mekteb-i Rüşdiyye'si olacak sınıf-ı ehâlînin ‘adedi yüz hâneden ziyâde olması musarrah bulunduğu hâlde bir mahalde müceddeden mekteb-i Rüşdiyye küşâd olundukda, oranın kaç hâneden ‘ibâret olduğu ve sekenesi kangi sınıf-ı tebe‘adan bulunduğu mahallerinden bildirilmediği cihetle, iş muhâbere ve istiş‘âra düşerek vakit zâyi‘ olduğuna ve ne

mikdâr etfâli bulunduğuna ma‘lûmât-ı tâmme alınamadığına binâ’en elde mükemmel defter bulunmak üzere her vilâyet dâhilinde gerek mekteb küşâd olunmuş ve gerek olunmamış ne kadar şehir ve kasaba vardır ve bunların ehâlîsi kangi sınıf-ı tebe‘adan ve kaç hâneden ve her bir şehir ve kasabada mektebe devâm etmeğe sinni müsâ‘id ne mikdâr etfâl olup, bunların ne kadarı Rüşdiyye ve yâhûd sıbyân mekteblerine gidüp gelmekde ve ne kadarı devâm etmamekdedirler. Ve bundan başka ehâlîsi sırf İslâm olduğu hâlde beş yüz ve muhtelit bulunduğu takdîrde yalnız sekene-i Müslimesi yüz hâneyi mütecâviz olmak üzere her bir kazâ derûnunda ne kadar cesîmce karye ve bunlara nihâyet yarım sâ‘at bu‘d-i mesâfede tarîk cihetince sabâh ve akşâm gidüp gelmeğe mâni‘ ve mahzûrdan vâreste kaç köy olup bunların her biri kaç hâneyi ve kangi sınıf-ı tebe‘ayı hâvî ve her bir karyede nizâmen mektebe **[131]** devâma şâyeste ne kadar çocuk mevcûd idüğünün sûret-i muvazzaha ve mükemmelede ve bir daha isti‘lâm ve istîzâha hâcet kalmayacak derecede birer kıt‘a cedvelinin tanzîm ve irsâlî Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden vukū‘ bulan iş‘âr üzerine Şûrây-ı Devlet'de tensîb olunmuş ve bu sûret, hükm-i nizâmın hüsn-i cereyânını müstelzim olarak keyfiyyet bi'l-cümle vilâyât-ı vülât-ı ‘izâmı hazerâtına ve sûret-i hâli nezâret-i müşârün ileyhâya beyân ü iş‘âr kılınmış olmağla, oraca dahi ber-vech-i muharrer îfây-ı muktezây-ı hâle himmet ve cedvel-i mebhûsun sûret-i matlûbede bi't-tanzîm irsâline müsâra‘at olunması lâzım geleceğini beyânen işbu şukka terkîm kılındı; fî 29 Muharrem sene [1]289 ve fî 28 Mart sene [1]288 [9 Nisan 1872].

Mahmûd Nedîm
Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyenin kopyasıdır.
Taşra mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allim ve me’mûrîn ve hademesinden ba‘zıları işlerine devâm etmediği vârid olan jurnal varakalarından anlaşıldığından, böyle devâmsız olan mu‘allimlerin ‘azliyle yerlerine ehil ve erbâbının ta‘yînleri Meclis-i Ma‘ârif'de tezekkür ve tensîb kılınmış ve mûcebince keyfiyyet bi'l-cümle vülât-ı ‘izâm hazerâtına bildirilmiş olmasıyla, vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan Rüşdiyye'de dahi bu misillü devâmsız mu‘allimler var ise ‘azl olunarak yerlerine dîğerleri ta‘yîn kılınmak üzere keyfiyyetin iş‘âr buyurulması bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 21 Rebî‘ulevvel sene [1]289 ve fî 17 Mayıs sene [12]88 [29 Mayıs 1872].

Vâlî Paşa'dan tarafımıza

Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden bi'l-vurûd sûreti bâlây-ı ‘anîka-yı? () mecîye nakl ü ihrâc olunan tahrîrât-ı ‘aliyye mûcib-i ‘âlîsince harekete i‘tinâ ve himmet buyurulmaları siyâkında terkîm-i rakîmeye ibtidâr kılındı; fî 18 Rebî‘ulâhır sene [1]289 ve fî 12 Haziran sene [1]288 [24 Haziran 1872].

es-Seyyid Mehmed Şevket

[132] Akçahisâr Mekteb-i Rüşdiyyesi hakkında şeref-vürûd eden emir-nâme-i Sâmî'nin sûretîdir.
İşkodra Vâlîliği'ne
Cevâb
43
Sa‘âdetlü efendim hazretleri

Akçahisâr Kasabası'nda ehâlî tarafından olunacak i‘âne ile inşâ etdirilecek Rüşdiyye Mektebi içün Arnavud lisânına âşinâ bir mu‘allimin ta‘yîn ve i‘zâmıyla bir de bevvâb istihdâmı hakkında selefleri se‘âdetlü paşa hazretleri tarafından vukū‘ bulan iş‘âr üzerine Ma‘ârif Nezâret-i celîlesiyle olunan muhâbere cevâbında Leskovik Mekteb-i Rüşdiyye mu‘allim-i sânîsi İsmâ‘îl Efendi'nin târîh-i vusûlünden i‘tibâren muhassas olan üç yüz otuz guruş ma‘âşıyla mezkûr Akçahisâr Mekteb-i Rüşdiyyesi'ne ve Dârü'l-mu‘allimîn'den bâ-şehâdet-nâme çıkmış olan lisâna âşinâ Sa‘dullah Efendi'nin dahi müceddeden altı yüz yirmi beş guruş ma‘âş tahsîs edilerek mezkûr Leskovik Mekteb-i Rüşdiyyesi'ne Mu‘allim-i evvel nasb u ta‘yînleriyle mezkûr Akçahisâr Mekteb-i Rüşdiyyesi'ne mahallince seksan guruş aylık ile bir nefer bevvâbın intihâbı ve senevî bin guruş mesârıf-ı müteferrika tahsîs ve taleb edilan kütüb ve resâ’ilin dahi der-dest-i irsâl bulunduğu beyân ü izbâr kılınmış ve mûmâ ileyhimânın tesviye-i ma‘âş ve harc-ı râhları Mâliyye Nezâret-i celîle[si] olunmuş olmağla, oraca dahi îfây-ı mu‘âmele-i lâzimeye himmet buyurulması siyâkında şukka-i mecî terkîm kılındı; fî 13 Rebî‘ulevvel sene [1]289 ve fî 9 Mayıs sene [1]288 [21 Mayıs 1872] Mahmûd Nedîm

Seksan sekiz senesi Haziran'ın yirmi dördüncü gününden i‘tibâren yüz doksan beş guruş ma‘âşla Tophâne Mektebi mu‘allimliğine Hâcı Hâfiz Nûreddîn Efendi ta‘yîn olunmuşdur.

Seksan sekiz senesi Temmûz'un ibtidâsından i‘tibâren yüz elli guruş ma‘âşla Tukemil Mektebi mu‘allimliğine Barlı ‘Abdullah Efendi ta‘yîn şud. Seksan sekiz senesi Teşrîn-i evvel'in on ikinci gününden i‘tibâren mesârif-ı fevka'l-‘âdeden tesviye olunmak üzere emsâli misillü ma‘âşla Hâfız Mustafa Trebiş ‘Ayazma Mektebi hâceliğine ta‘yîn kılınmışdır.

Seksan sekiz senesi Teşrîn-i sânî'sinden i‘tibâren Molla Ramazân bin Molla Hasan, İkbâle Mektebi'ne ta‘yîn şud.

Seksan sekiz senesi Teşrîn-i evvel'in yirmi beşinci gününden i‘tibâren Akçahisâr Rüşdiyyesi mu‘allim-i sânîliğine Hacı Yûsuf Efendi.

Seksan sekiz senesi Teşrîni evvel'in on ikinci gününden i‘tibâren mesârif-i fevka'l-‘âdeden guruş 195 ma‘âşla Hâfız Mustafa Trebiş ‘Ayazma Mektebi'ne ta‘yîn şud. Mükerrer

[133] Nâfi‘a Nezâret-i celîlesinden cevâben Vâlî Paşa hazretlerine mevrûd tahrîrâtın kopyası.

Viyana'da küşâdı mukarrer olan sergi-i ‘umûmîye vaz‘ olunmak üzere İşkodra Eyâleti'nden tertîb olunan eşyânın Mahkeme-i Ticâret a‘zâsından Angel Efendi'ye tevdî‘an ve bir kıt‘a defteri dahi leffen irsâl buyurulduğu ifâdesine dâ’ir fî 19 Receb sene [1]289 târîhiyle müverrahan doksan bir numero ile murakkamen makām-ı ‘âlîleri vekâletinden tevârüd eden tahrîrât me’âli ma‘lûm-i ‘âcizî oldukdan-sonra, komisyon-i mahsûsuna lede'l-i‘tâ zikr olunan eşyâ bi'l-vürûd Efendi-yi mûmâ ileyh hâzır olduğu hâlde yegân yegân tedkîk ve mu‘âyene olundukda, temâmen ve kâmilen vâsıl olmuş olup, fekat defter-i mezkûrun beşinci tertîbinin altmış yedinci numerosunda murakkam altmış yedi buçuk guruş kiymetlü bir ‘aded kilimden başka kilim ve halı gönderilmamiş olduğu gibi, bu misillü kilimlerin envâ‘ı ve daha büyükleri bulunacağı me’mûr-i mûmâ ileyhin ifâde-i şifâhîyyesinden anlaşılmış olmasıyla, eyâlet-i celîleri dâhilinde bu makūle mensûcâtın her nev‘inden en küçüğünden en büyüğüne kadar ikişer ‘adedinin serî‘an tedârük ve irsâlî husûsunun savb-ı ‘âlîlerine iş‘ârı, komisyon-i mezbûrdan ifâde olunmağla,

icrây-ı îcâbı bâbında emr ü irâde efendim hazretlerinindir; fî 12 Şa‘bân sene [12]89 ve fî Teşrîn-i evvel sene [12]88 [15 Ekim 1872].

Edhem

Angel Efendi'den Vâlî Paşa'ya gelan telegrâf-nâme

Daha on kilimin irsâlî hakkındaki emir-nâme posta ile gönderilecekdir ve irsâlini Dâvûd Efendi'ye fermân buyurulması; fî 11 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [23 Ekim 1872]. Angel

Vâlî Paşa'nın buyuruldusu

İktizâsına himmet buyurulmak üzere fazîletlü Dâvûd Efendi'ye

Beheri elli üç buçuk guruş kıymetlü iki ‘aded kilim alınup, fî 7 Teşrîn-i sânî sene [12]88 [19 Kasım 1872] târîhinde vapura teslîmen Nâfi‘a'ya hükûmet ma‘rifetiyle gönderildi ve guruş 8=15 resm-i gümrüğü tarafımızdan verildi.

[134] Bi-‘avnihî Te‘âlâ yarın sâ‘at bir buçukda icrâsı musammem olan imtihânda bulunmak üzere Mekteb-i Rüşdiyye'yi teşrîfleri iltimâsı olunur, efendim; fî 9 Temmûz sene [12]88 [21 Temmuz 1872]. Müfettiş-i Mekâtib-i Eyâlet-i İşkodra

Ashâb-ı ‘arz-ı hâle mukaddemâ verilan cevâb üzerine mekteb-i mezkûr bu günlerde hitâm-pezîr bulmağla, mukaddemâ mekteb-i mezkûrün mu‘allimliğine intihâb kılınan ‘Osmân Efendi gelüp isti‘fâ eylediğinden, bunun yerine ashâb-ı iktidârdan ve mahalle ehâlîsinin marzîsi bulunan Dirgos Mektebi mu‘allimi ‘Abullah Efendi'nin seksan sekiz senesi Kânûn-i evvel'in ibtidâsından i‘tibâran ma‘âş-ı sâbıkıyla ve Dobranc Mektebi'nin mu‘allimliğine tahvîl-i me’mûriyyeti muvâfık-ı maslahat görünmeğle ve Dirgos mu‘allimliğine intihâb olunacak mu‘allimin ismini dîğer ‘arîza ile ‘arz u beyân olunacağından, re’y-i devletlerine tevâfuk eylediği hâlde, Muhâsebe'ce mu‘âmele-i kalemiyyesi icrâ buyurularak müceddeden yapılmış olan işbu mektebin küşâdiyçün dâ‘îlerini emr u tenbîh buyurulması bâbında; fî 30 Teşrîn-i sânî sene [12]88 [12 Aralık 1872].

Ber-muktezây-ı irâde-i hazret-i eyâlet-penâhî mekteb-i mezkûrun binâsına mahalle ehâlîsine himmet olunmak üzere vukū‘ bulan tefhîm-i dâ‘îyânem üzerine mekteb-i mezkûr bu günlerde hitâm-pezîr bularak mu‘allimliğine mahalle-i mezkûrenin emsâli misillü ma‘âşla imâmı Ahmed Efendi tensîb kılındıysa da ma‘âşı ma‘ârif tahsîsâtının hâricinde bulunup ve bu keyfiyyete mahallince bir tezyîn dimek bulunduğundan, tahsîsâtının emri gelinceya kadar ma‘âş-ı mezkûr seksan sekiz senesi Kânûn-i sânî ibtidâsından i‘tibâren beledî sandığından i‘tâsı tezekkür kılındıysa da fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 1 Kânûn-i sânî sene [12]88 [13 Ocak 1873].

[135] Tevârüd eden emir-nâme-i Sâmiye'nin sûretîdir.

24

Sâye-i me‘âlî-vâye-i hazret-i Pâdişâhî'de Der-se‘âdet ve bilâd-ı selâsede kâ’in mekâtib-i Rüşdiyye şâgirdânının ta‘yîn olunan etıbbâ ma‘rifetiyle icrây-ı mu‘âyenesiyle içlerinde aşısız

bulunanlara ‘ameliyyât-ı telkîhiyye icrâsı mukarrer olduğu gibi, bu usûlün taşralarca dahi ta‘mîmî lüzûmu Ma‘ârif Nezâret-i behiyyesinden bâ-tezkire iş‘âr u ifâde olunmuş ve bu sûret çiçek ‘illetinin zuhûr ve sirâyetini mâni‘ ve fevâ’id ve muhassenâtı zâhir olmasıyla, keyfiyyet her tarafa ta‘mîmen tavsiye ve iş‘âr kılınmış olmağın, zîr-i idâre-i behiyyelerinde kâ’in mahallerde bulunan mekâtib-i Rüşdiyye'ce dahi usûl-i mebhûsenin mer‘iyyü'l-icrâ tutulması esbâbının hüsn-i istihsâline himmet ve i‘tinâ buyurulması beyânıyla şukka-i mahsûsa-i mecî terkîmine ibtidâr kılındı; fî 2 Ramazân sene [1]289 ve fî 22 Teşrîn-i evvel sene [1]288 [3 Kasım 1872]

Mehmed Rüşdî

Şeref-vurûd buyurularak savb-ı dâ‘iyâneme havâle buyurulan işbu emir-nâme-i Sâmiye'nin mantûk-i münîfince el-ân İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi'nde devâm etmekde olan şâgirdân yegân yegân mu‘allimleri ma‘rifetiyle bi'l-mu‘âyene ba‘zılar çiçek ‘illetini geçirmiş ve ba‘zılar ‘illet-i mezkûra etıbbâ vâsıtasıyla aşdırılmış oldukları el-hâletü hâzihi içlerinde aşısız şâgird mekteb-i mezkûrda bulunmadığı tebeyyün eylediyse de dâhil-i eyâletde Rüşdiyye Mektebi bulunan Ülgün ve Tiran ve Akçahisâr kazâlara muharrerât-ı ‘aliyye olunlarının tastîr buyurulması tensîb kılındıysa da fermân; fî 3 Kânûn-i evvel sene [12]88 [15 Aralık 1872].

Sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şehrîyârî ve eyâlet-penâhîlerinde Macar Köprüsü câmi‘-i şerîfin hâvlusunda geçenlerde binâsı cânib-i ehâlîsinden yapılup, dâ‘îleri hâzır olduğu hâlde müceddieden küşâd olunan mektebde yirmi altı zükûr ve yirmi iki inâs ki cem‘an kırk sekiz çocuk cem‘ olarak derslerine mübâşeret olundu. Ve mekteb-i mezkûrun mu‘allimliğine ta‘yîn kılınan Dirgos Mektebi mu‘allimi ‘Abdullah Efendi'nin yerine erbâb-ı istihkākdan Molla Haydar Derişt dâ‘îlerinin muhassas olan ma‘âşla seksan sekiz senesi Kânûn-i evvelin on beşinci gününden i‘tibâren ta‘yîni tensîb kılındıysa da.

[136] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrâtın kopyası.

12

Memâlik-i şâhâne'de bulunan bi'l-cümle mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimleriyle me’mûrîn ve hademe-i sâ’iresinin târîh-i ta‘yînleriyle bu mektebler mu‘allimlerinden mukaddemâ başka mahallerde dahi mu‘allimlik edenler olduğu takdîrde nerelerde ve kangı târîhde ve ne kadar müddet hidmet etdiklerinin beyân ü iş‘ârı mukaddemâ isti‘lâm kılındığı hâlde ekser mahallerden henüz cevâb vürûd etmediği ve bu hâlin Dâ’ire-i Ma‘ârif'ce bilinmesi lâzimeden bulunduğu cihetle bu kerre tab‘ etdirilüp leffen irsâl kılınan nümûne cedvellerine tevfîkan zîr-i idâre-i ‘aliyyelerinde bulunan mahallerdeki mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimîn ve me’mûrîn-i sâ’iresinin esâmî ve târîh-i ta‘yînlerinin ve mukaddemâ başka mahallerde bulunmuşlar ise nerede va kangi târîhde ve ne kadar müddet bulunduklarının ve kemmiyyet-i ma‘âşlarıyla mektebin târîh-i küşâdının ve mesârif-ı müteferrika-i seneviyyesinin ve her bir mekteb-i Rüşdiyye'de ne mikdâr şâgird ve bunların vâki‘ oldukları mahallerde kaç hâne bulunup ne kadarı İslâm ve ne kadarı Hıristiyan hânesi ve buralarda ne mikdâr sıbyân mektebi ve her sıbyân mektebinde kaç çocuk olduğunun bir daha su’ale hâcet bırağılmayacak sûretde tahrîr ve iş‘ârı ve istihsâlına

himem-i ‘aliyyeleri masrûf buyurulmak bâbında; fî 5 Cumâdelûlâ sene [12]89 ve fî 23 Haziran sene [12]88 [5 Temmuz 1872].

es-Seyyîd Ahmed Vefîk

Numero 62

Mâliyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyenin kopyasıdır.

Akçahisâr Kasabası'nda ehâlî tarafından olunacak i‘âne ile inşâ etdirilecek Rüşdiyye Mektebi'ne Leskovik Mekteb-i Rüşdiyyesi mu‘allim-i sânîsi İsmâ‘îl Efendi'nin târîh-i vusûlünden i‘tibâren şehrî üç yüz otuz guruş ma‘âşla mu‘allim-i evvel ta‘yîni ve mahallince seksan guruş aylıkla bir nefer bevvâbın intihâbı ve mekteb-i mezkûra senevî bin guruş mesârif-i müteferrika tahsîsiyle mûmâ ileyh İsmâ‘îl Efendi'ye üç yüz altmış yedi buçuk guruş harc-ı râh i‘tâsı husûsuna Ma‘ârif Nezâret-i celîlesiyle cereyân eden muhâbere üzerine irâde-i ‘aliyye müte‘allak buyurularak bu bâbda şeref-vârid olan buyuruldu-yi ‘âlî mûcebince muallim-i mûmâ ileyhine mahalline vusûlünden i‘tibâren verilmek üzere yüzde beşden mâ‘adâ şehrî üç yüz on beş ve mahallince ta‘yîn kılınacak bevvâba dahi seksan guruş ma‘âşlar ve mekteb-i mezkûrün târîh-i küşâdından i‘tibâren senevî bin guruş mesârif-i müteferrika bi't-tahsîs mesârifât-ı ‘umûmiyye muhâsebince kayıdları tesviye kılınmış ve mezkûr harc-ı râhın mahallince i‘tâsı Yanya Vilâyet-i celîlesine bâ-tahrîrât bildirilmiş olmağla, ma‘âşât ve mesârifât-ı mezkûrenin mahallince dahi tesviye kaydıyla îfâsı ve efendi-i mûmâ ileyhin mahal-i me’mûriyyetine muvâsalatı ve ta‘yîn kılınacak bevvâbın istihdâmıyla mekteb-i mezkûrun küşâdı târîhlerinin iş‘ârı bâbında irâde efendimindir; fî 21 Rebî‘ulâhır sene [12]89 ve fî 15 Haziran sene [12]88 [27 Haziran 1872].

Mehmed Emîn

[137] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd telegrâf-nâmenin sûreti

Mekâtib-i Rüşdiyye şâgirdânın imtihânlarının icrâsıyla şehr-i Temmûz'un üçünde Ağustos ibtidâsına değin cümlesi ta‘tîl edilmişdir; fî 4 Temmûz sene [12]88 [16 Temmuz 1872].

Vefîk

Dîğer telegrâf-nâme-i Nezâret-penâhînin kopyasıdır.

‘Umûm vilâyâta

İşbu ta‘tîl eyyâmında Rüşdiyye mu‘allimleri usûlü üzere bütün sıbyân mektebleri dikkatle gezüp teftîş ve tenbîhât-ı lâzime icrâ edüp muhâverât ve mütâla‘alarını tafsîlen inhâ etmelerinin tenbîh buyurulması; fî 17 Temmûz sene [12]88 [29 Temmuz 1872] Vefîk

Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye'den gelan dîğer tahrîrâtın kopyası

13

Ma‘ârif Nizâm-nâmesi iktizâsınca mekâtib-i Rüşdiyye şâgirdânının imtihânları şimdiye kadar Temmûz'un on beşinden nihâyetine değin icrâ ve Ağustos'un yirmi ikisine kadar mektebler ta‘tîl edilmekde ise de müddet ta‘tîliyyenin bi'n-nisbe mu‘tedilce bulunan Ağustos'a tesâdüf etdirilmesi, muvâfık-ı hâl olacağından, ba‘de-ezîn Hazirân'ın on beşinden nihâyetine kadar imtihâna hasr olunup, Temmûz'un ibtidâsından gāyetine değin ta‘tîl zemânı ittihâzı, Meclis-i Ma‘ârif karârı üzerine cânib-i Bâb-ı ‘âlî'den bi'l-istîzân ol vechile icrây-ı îcâbı Meclis-i Hâss-ı

Vükelâ'da tensîb edilerek nizâm-nâme-i mezkûr ta‘dîl olunmuş olduğunu bu kerre şeref-bahş-ı vürûd olan tezkire-i Sâmî'ye-i cenâb-ı Vekâlet-penâhî'nin emir ve iş‘âr buyurulmuş olmasıyla, zîr-i idâre-i ‘aliyyelerinde bulunan mekâtib-i Rüşdiyye'de dahi ber-minvâl-i muharrer hareket olunmak üzere îcâbının îfâ buyurulması bâbında emr ü irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 8 Cumâdelûlâ sene [12]89 ve fî 2 Temmûz sene [12]88 [14 Temmuz 1872]. Tiran'a teblîğ şud.

es-Seyyid Ahmed Vefîk

[138] Önümüzdeki Pencşenbe ahşamı Cum‘a gicesi berây-ı fekk-i savm iftâr hâne-i ‘âcizîyi teşrîfe rağbet buyurulması bâbında

Tiran Müftülüğü'ne

Mukaddemâ Tiran Kā’im-makāmlığıyla cereyân eden muhâbere üzerine Millet Karyesi ehâlîsi cânibinden yapılacak mektebin hâceliğine emsâli misillü ba‘de't-tenkîh yüz doksan beş guruş ma‘âşla tensîb kılınan Yûsuf Efendi'nin icrây-ı me’mûriyyeti, mektebin hıtâmıyla küşâdına ta‘lîk olunmuş idi. Mekteb-i mezkûrun hıtâmına dâ’ir kā’im-makāmlık-ı mezkûrdan şimdiye kadar bir gûna iş‘âr vukū‘ bulmadıysa da fazîletlü nâ’ibü'ş-şer‘ Ahmed Hamdî Efendi işbu mekteb hakkında lede's-su’âl mekteb-i mezkûrun tekmîline tesâdüf eylediğini senâverinize söyledi. Lutfen ve Millet ehâlîsi ibrâz eyledikleri asar-ı hasenesine şefekaten bir an akdem mekteb-i mezkûrün küşâdiyçün hıtâm-ı keyfiyyeti beyânıyla mu‘allim ma‘âşını Tiran Sandıkı'na tahvîliyle i‘tâsının istîzânı hakkında lâzım gelan mazbatayı bâ-terkîm taraf-ı bâhirü'ş-şeref-i hazret-i Eyâlet-penâhî'ye takdîm kılınmasının esbâbına teşebbüs buyurulması.

Kavaya Kazâsı'na tâbi‘ Paze-i Kebîr Nâhiyesi'nde ehâlî tarafından i‘mâl olunan bir bâb mekteb hâceliğine yüz doksan beş guruş ma‘âş ile îfây-ı va‘z u nasîhat ve te‘allüm-i sıbyân ve imâmete muktedir ve oldukça yazu bilür ehliyyetli bir zâtın ta‘yîni lâzım gelmiş ve Kavaya'da bu sıfatla muttasıf âdem bulunmadığı olunan muhâbereden anlaşılmış, Tiran Kasabası mezkûr Paze Nâhiyesi'ne civâr ve kurbiyyeti bulunması cihetle Tiran'da öyle hâceliğe şâyân âdem bulunabileceği me’mûl-i kavî bulunmağla, ber-vech-i muharrer oraca mekteb-i mezkûrun mu‘allimliğine şâyân ve tâlib var ise isim ve şöhretinin beyân buyurulması bâbında lütf u irâde efendimindir; fî 11 Eylül sene [12]88 [23 Eylül 1872].

[139] Boks Karyesi'nde ne kadar çarşâf verildiği beyân olunur.

Çarşâf

Çift	
20	Rüstem Lopç sünnet eylediği âdemlere
16	Çano Reçi sünnet eylediği âdemlere
23	Çuf Hâlî sünnet eylediği âdemlere
13	Mat Uyka sünnet eylediği âdemlere
76 45	Hükûmet cânibinden celb olarak Kostina nâm Hıristiyan karyesi yediyle yedimize vusûl şud; fî 8 Ağustos sene [12]85 [20 Ağustos 1869].

27

Deragoç Karyesi'nde verilan çarşâfların yekûnü
Çarşâf

Çift	
36	Çuf Hâlî ve Mant Uyka sünnet eyledikleri âdemlere verildi
21	Çuf Hâlî götürüp teslîm eylediği
11	Mant Uyka teslîm eylediği
11	

00
Raş Karyesi'ne verilan çarşâf 30 ‘âliyâ
Turuş Karyesi'nde verilan çarşâfların beyânı
Çarşâf
11 Çano Reçi der-hâne-i Hacı Mustafa sünnet eylediği âdemlere verildi.
Müsellim Karyesi'nde verilan çarşâfların hesâbı
Çarşâf
16 Cerrâh Rüstem Lopç sünnet eylediği âdemlere verildi
15 Be-dest-i Rüstem gönderdiler

_____
01
[140] Grija'da çarşâf kimlere verilmiş isimleri ve ‘adedi zîrde zikr olunur.
Çarşâf

çift	
16	Garuça Mahallesi'ne be-dest-i İbrâhîm Hüseyin
20	Gruemira'da be-dest-i‘Abdül Bayrâm
13	Reç Vele Mahallesi'nde çift 3 İdrîs İlyâs'a ve çift 2 ‘Abdül İbrâhîm'e ve 3 2 Def‘a 5 çift 3 Kazma Mahallesi'ne Kiras Mahallesi'yçün 2 1 Def‘a 3
03	Hüseyn Mahallesi'ne be-dest-i Bekir İshâk'a
07	Hüseyn Mahallesi'ne be-dest-i Zek'a
02	def‘a Hüseyn Mahallesi'ne be-dest-i Zek'a
61	
16	Gruda Mahallesi'ne be-dest-i Şut Koro ve İbrâhîm Gruda
16	Baliye Mahallesi'ne be-dest-i Bayram Hasan ve Râm Turko 15 01 Def‘a 16

28	Körm Mahallesi'ne be-dest-i ‘Abdül Bayram ve Hacı Yaho ve Reç Hacı ve Koro ve Selmân içün Molla Ahmed ve Moç Yûsuf
10	‘Alemdâr Mahallesi olan Vora Mahallesi'ne be-dest-i Laf ve Abro ve gayriler
131	

Koplik-i Zîr'de çarşâf kimlere verildi beyân olunur.
Çarşâf

çift	Muhay Mahallesi'yçün Bayrâkdâr Sokol'a teslîmen ‘âriyeten i‘tâ şud
40	Lozan Mahallesi'yçün Şa‘bân Çeney'e teslîmen i‘tâ şud
18	Bogin Mahallesi'yçün Zef Reçe'ye teslîmen i‘tâ şud
24	Yolevar Mahallesi'yçün Tâhir Çun'a verildi
103	Koplik-i Bâlâ bayrağında Podgora Mahallesi'nde Bekir İshâk'a hânesine ‘âriyeten bir ‘aded çarşâf verildi.
001	
104	

[141] Akçahisâr Kasabası'nda i‘âne-i ehâlî ile yapılmakda olan mekteb-i rüşdiyyenin mua‘llim-i sânîliğine Leskovik Rüşdiyyesi Mu‘allim-i sânîsi Sâbık Efendi'nin ta‘yînine dâ’ir cevâben kırk üç numerolu ve fî 9 Mayıs sene [12]88 târîhiyle tahrîrât-ı Sâmiye-i hazret-i Sadâret-penâhî ile altmış iki numerolu ve fî 15 Haziran sene [12]88 târîhiyle Mâliyye Nezâret-i celîlesinden savb-ı devletlerine bi'l-vurûd dâ‘înize havâle buyurulan tahrîrât-ı ‘aliyye mufâdınca mu‘allim-i mûmâ ileyhin târîh-i vüsûlundan i‘tibâren ez-gayr-i tenkīh üç yüz on beş guruş ve mahallince ta‘yîn kılınacak bevvâba dahi seksan guruş ma‘âşlar ve mekteb-i mezkûrün küşâdından i‘tibâren senevî bin guruş mesârif-i müteferrika bi't-tahsîs mesârifât-ı ‘umûmiyye muhâsebesince kayıdları tesviye kılındığı anlaşılmış ve mu‘allim-i mûmâ gelüp Leskovik Mekteb-i Rüşdiyyesi'nde dört seneden berü mu‘allim-i sânîlik etmiş olan Yûsuf Efendi idüği ‘inde't-tahkīk tebeyyün etmeğle[815], lâzım gelan resâ’il ve sâ’ireden yüz on üç kıt‘ası zimmet kaydıyla taraf-ı dâ‘iyânemden Efendi-yi mûmâ ileyhe verildi. Mûmâ ileyhin vüsûlü seksan sekiz senesi Teşrîn-i evvelin yirmi beşinci gününde vukū‘ bulduğundan, târîh-i mezkûrdan i‘tibâren i‘tâ buyurulacak ma‘âşlarıyla[816] mesârif-i müteferrikası muhâsebe-i eyâletde bi'l-kayd bu bâbda Akçahisâr Kā’im-makāmlığı'na bir kıt‘a emir-nâmenin tastîri bâbında; fî 29 Teşrîn-i evvel sene [12]88 ve fî 8 Ramazân sene [12]86 [12 Aralık 1869].

Tarafımızdan Mekâtib mu‘allimlerine

Mekâtib-i Rüşdiyye mesârif-i müteferrika-i seneviyyelerinin sûret-i sarfı hakkında Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden şeref-vürûd edüp, sûreti balâyı nemîka-i senâverîye nakl olunan tahrîrât-ı ‘aliyye mûcebince harekete i‘tinâ ve himmet olunması siyâkında terkîm-i zeyle ibtidâr kılındı efendimiz; fî 25 Nisân sene [1]288 [7 Mayıs 1872].

[815] Bu kısımdan sonra metinde yer alan “Sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şehriyârî ve eyâlet-penâhîde mekteb-i mezkûr işbu bin iki yüz seksan sekiz senesi Teşrîn-i sânînin ibtidâsında küşâd olunacağından” kısmının üzeri çizilmiştir.

[816] “Mûmâ ileyhin vüsûlü ….. ma‘âşlarıyla” kısmı “9” rakamıyla buraya girmesi işaret edilerek sayfanın altına yazılmıştır.

[142] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye'den mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyenin kopyası
15
Mekâtib-i sıbyânda tedrîs olunacak dersler eczây-ı şerîfe ve ‘ilm-i hâl ve hesâbdan a‘mâl-i erba‘a ve yazudan dahi meşkı almakdan ve cümleden ziyâde Türkçe'yi selîs okumakdan ‘ibâret bulunacağı cihetle, evvel emirde vilâyet merkezleriyle mutasarrıflık ve kā’im-makāmlıklarda Rüşdiyye mektebleri mu‘allim-i evvelleri ve erbâb-ı kalemden ve mahallî ‘ulemâsından mürekkeb bir imtihân hey’eti teşkîl olunarak ve mevcûd sıbyân.

Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya[817]

Hidmeti terkiyle Puka Kazası dâhilinde İkbâle ehâlîsi bir müddetden berü çocuklarını mektebe göndermediklerinden mekteb-i mezkûr mu‘attal kalmış, geçenlerde karye-i mezkûre ehâlîsi beynlerinde tehaddüs eden münaza‘ada mektebin mua‘llimi Molla Ramazân dâ‘îlerinin eşyâsını yakdıklarından kendüsine gadr-i küllî olduğuna binâ’en merkūm mahsûs ma‘âşla seksan dokuz senesi eylülün ibtidâsından i‘tibâren fî 30 Teşrîn-i sânî sene [12]88 târîhinden münhal kalan Keret Mektebi mu‘allimliğine tahvîl-i me’mûrîyyeti münâsib göründüyse de her hâlde fermân; fî 1 Eylül sene [12]89 [13 Eylül 1873].

[143] Ma‘ârif'den gelan tahrîrâtın kopyası
27
Taşra Mekâtib-i Rüşdiyyesi'nden vürûd etmekde bulunan devâm jurnallerinin ba‘zısına ‘Arabî ve ba‘zısına Rûmî târîhi vaz‘ olunmakda olduğundan, ba‘de-ezîn mezkûr jurnallere hem ‘Arabî ve hem Rûmî târîhleri vaz‘ olunmasının ta‘mîmen vilâyâta iş‘ârı Meclis-i Ma‘ârif'den ifâde edilmiş ve ol vechile icâbı icrâ kılınmış olmağla, Vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan Mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimlerine dahi cânib vâlây-ı düstûrîlerinden vesâyây-ı lâzime iş‘âr buyurulması bâbında, fî 5 Ramazân sene [12]89 ve fî 25 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [6 Kasım 1872].

Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya
İşkodra Eyâleti'nin mahâll-i münâsibesinde küşâd olunmakda olan sıbyân mekteblerine ta‘yîn kılınacak hâcelere tahsîs olunmak üzere eyâletin Ma‘ârif tahsîsâtına zammı inhâ olunan beş bin guruşdan itfâ olunan Sûriyye Vilâyeti Matbû‘ât Müdürlüğü ma‘âşı olan iki bin guruş zamm ve ‘ilâve buyurulmağla, buraca müceddeden mahâll-i ma‘lûmede küşâd olunan mekâtib mu‘allimlerine tevzî‘ kılındıysa da Ayazma Mektebi mu‘allimlik ma‘âşı vefâ etmediğinden, sûret-i muvakkatada Beledî Sandığı'ndan verilmekdedir. Dirgut ve Buşat ve Berdiçe ve bunlara mümâsil mahallerin ve mekteblerin, küşâdı elzem olan mekteblerine ta‘yîn kılınacak hâcelere tahsîs olunmak üzere 26 numero ve fî 26 Safer sene [12]89 târîhlü emir-nâme-i Sâmî-i cenâb-ı Sadâret-penâhî ve fî 9 numero ve fî 16 Rebî‘ulâhır sene [12]89 târîhlü Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden vürûd eden tahrîrât-ı ‘aliyyelerinin müfâdlarınca ber-vech-i muharrer zammı inhâ olunan beş bin guruşun ilerüde tasarruf vukū‘ buldukça mikdârı hadd-i matlûba iblâğı va‘d-i ‘âlî buyurulduğundan, işbu üç bin guruşun dahi ihsân buyurulmasıyçün mahâll-i ‘âliyeye ‘arz ve inhâ buyurulmasını tazarru‘ mevki‘inde takdîm-i ‘âcizîye cür’et olundu; ol bâbda fî 7 Mayıs sene [12]89 [19 Mayıs 1873].

[817] Metinde yer alan “Leş Mektebi Mua‘llimi bulunan ‘Ali Efendi dâ‘îleri bir tarafdan istizân etmeksizin işbu güzerân eden Mayıs ibtidâsından bu güne kadar İşkodra'da bulunduğu istihbâr kılınmış” kısmının üzeri çizilmiştir.

[144] Her zemân takdîm-i ma‘rûzâtla isticlâb ta‘attufât-ı veliyyü'n-ni‘amîleri ferîza olduğu hâlde kulların bu bâbda şimdiye kadar vukū‘a gelan taksîrâtım hadden aşmış olduğunu i‘tirâf ederim. Ancak hemîşe hakkımda bî-dirîğ buyurulmuş olan ‘afv u merhamet-i bende-herverîlerine bu bâbda dahi nâ’il olacağımı müteyakkın olduğumdan mütesellîyim. Gerçi izhâr-ı kâlây-ı ‘ubûdiyyetde tekâsülüm rû-nümâ ise de du‘ây-ı vâcibü'l-edây tezâyüd-i eyyâm-ı ‘ömr u ikbâl-i veliyy-i ni‘amânelerine müdâvemetde kusûrum olmadığı ma‘lûm-i cenâb-ı Kibriyâ olduğundan ve sıdk u ihlâs-ı ‘ubûdiyyetimin nezd-i ‘ârifânelerinde karîn-i tasdîk olduğuna i‘tikād-ı sahîhim bulunduğundan, mücerred ehass-ı âmâlim ve dâreynde sermâye-i sa‘âdet-i hâlim olan teveccühât-ı seniyyelerinin karârı recâsıyla hatm-i ‘arîzaya ibtidâr eylediğim muhât-ı ‘ilm-i ‘âlîy-i kerîmâneleri buyuruldukda, ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Şi‘âr-i celîl-i mürüvvet-kârîleri tesrîr-i dil-i mehcûrânemi iltizâm eylediğini resîde-i dest-i ihtirâm ve ziyâ-bahş-ı fark-ı ihlâs-iltizâm-ı ‘acizânem olan ihsân-nâme-i kirâmîlerinin ‘ibârât-ı münderice-i taltîfiyyesinden istidlâl ile da‘avât-i hayriyye-i füzûnî-i ‘ömr ü ‘âfiyetlerini ref‘-i bârgâh-ı Vâhibü'l-âmâl eyledim. Şimdiye kadar cevâb takdîminin te’hîri bir sebebe müstenid olmayup, mücerred mevsim-i sayf olmak ve teferrüc ve tenezzüh edecek mevâki‘, bizim gibi eli bu şeylere muntazır bulunmak hasebiyle ‘afv-i ‘âlîlerine magrûren bu kadarcık kusûru ihtiyâr ediyorum. Fulân efendinin dahi lütuf-nâmelerini alup iktisâb-ı mefharet eyledim. İşte yarın düğüne gideceğimden, şimdi cevâb tahrîrine muvâffak olamadım. Kendüsüne bilhâssa selâm ederim, haremce dahi selâmların teblîğini lütf-i ‘âlîlerine tevdî‘ ile teveccühât-ı kalbiyyelerini istikrâra cür’et eyledim efendim; fî 15 R[ebî‘ulâhır] sene [12]87 [12 Eylül 1870].

Muhlıs Süreyyâ
‘Osmân Tevfîk

Ferîza-i zimmet bildiğim takdîm-i ma‘rûzatda hayli vakitden berü kusûr etmiş bulunduğum hâlde ne derece kendimi lekedâr eylediğimi bilürüm.

Hâk-i pây-i ‘âlîlerine derkâr olan ‘ubûdiyyet-i ‘âcizânem muktezâsınca bu cihetden ‘afv-ı ‘âlî-i kerîmâneleri ihsân buyurulacağı dahi kalb-i çâkerânemle şehâdet ederim. Bu bâbda tatvîl-i makālâta hâcet görilemeyüp, muhtâc olduğum hüsn-i teveccühât-ı seniyyelerini ber-karâr buyurulmuş hâssaten niyâz eder. Ve beyân[dan] müstağnî olduğu üzere fulân efendi da‘îleri fulân mâddeden ne derece müteneffir olduğu cümle ‘indinde müsellem ve âşikâr bulunmasıyla, tekrâr merkeze celb ü ihzâr olduğundan ol cânibe ‘azîmet eylemiş ve kendüleri çâkerlerine müte‘allık bulunmağla, hakkında mu‘âvenet-i nizâmiyesinin îfâ buyurulması husûsuna müsâ‘ade-i mekârim-‘âde-i seniyyeleri sezâvâr buyurulmak min gayr-i haddin recâ eylerim, ol bâbda.

[145] Âsitân-ı ‘ubûdiyyet-i seniyyeleri mensûbiyyet-i cihân kıymetinden kazandığım hisse ve behre-i me‘âlî semeresinden müktesib bulunduğum mübâhât ve mübâhic-i lâ-tuhsâ üzerine hemîşe muvâzabet-i du‘ây-ı bî-riyây-ı tezâyüd-i ‘ömer ü ikbâl-i ‘âlî-yi Âsafîleri'yle evkāt-güzâr ve hem-vâre mülâzemet südde-i ‘âlî-i kerîmîleriyle karîn-i iftihâr olduğuma ve arada takdîm-i ‘arîza ile istibkāy-ı teveccüh-i me‘âlî müteveccih-i veliyy-i ni‘met iktizâyı kā‘ide-i ‘ubûdiyyet olduğu cihetiyle bu kaziyye-i memdûhayı dahi îfâya hâhiş-ker olduğum gibi, ‘ubûdiyyet-i gayr-i resmiye-i çâkerânem takdîm-i ‘arîza içün vesâ’il-i resmiyye teharrîsine hâcet göstermeyeceğine

ve mebhas-i ‘ubûdiyyet-i ‘âcizânem teşekkür-i eltâf-ı ‘âlîlerinde olan ‘acz ü taksîr-i çâkerânem bahsi, müstağnî-yi itnâb ve belki bu yolda tafsîl bâ‘is-i tasdî‘ olacağı bî-irtiyâb bulunduğuna binâ’en mücerred bi'l-‘âfiyet ve'l-iclâl hüsn-i muvâsalat-i hazret-i veliyyü'n-ni‘amîleri ed‘iyesinin îfâsıyla berâber karâr-ı teveccühât-ı hidîvîlerini mütezarri‘an takdîm-i ‘arîza-i çâkerâneme cür'et eyledim, ol bâbda.

Zât-ı Ma‘ârif-âyât-ı fâzilâneleri, Dürer-i ‘ulûm-i dîniyye ve Gurer-i fünûn-i edebiyye ile mütehâlî ve müzeyyen olduğu emr-i müsellem ve müberhen olmakdan nâşî “A‘ti'l-kavse bârîha” mısdâkınca bu evân-ı meserret-iktirânda İşkodra Eyâleti'nin bi'l-cümle Mekâtib-i Rüşdiyye Müfettişliği umûr-i ‘ilmiyyesi, ‘uhde-i liyâkat ve istîhâl-i fâzilânelerine tevcîh u ihsân buyurulduğu haber-i meserret-eseri sâmi‘a-pîrây-ı dâ‘iyânem olmuş ve pîş-gâh-ı ma‘ârif-iktinâh-ı meveddet-kârîlerine merbût olan etemm-i müvâlât ü musâdakat-i dâ‘iyânem iktizâsınca bu yüzden hâsıl olan mesrûriyyet ve şükrâniyyet fevka'l-‘âde dâr-ı ‘âcizânemin bi'lm-cümle hulkunu ve husûsiyle senâver-i mütehassıslarını ihâta ederek yed-i iktidâr-ı Sâmîlerine teveccüh buyurulan işbu hidmet-i ‘ilmiyyenin hüsn-i îfâsıyla mesûbât-ı ‘adîde ve bundan böyle sâye-i ma‘ârif-vâye-i hazret-i Şâhâne'de bunun mâ-fevkında gayrice merâtib ve mesânid-i celîleye nâ’il ve şâdâmân olmaları da‘avât-ı icâbet-âyâtı bi-hulûsi'l-bâl merfû‘-i bârgâh-ı cenâb-ı müte‘âl kılınmışdır. Mahzâ izhâr-ı teşekkürle beraber îfây-ı levâzım-ı tebrîk ü tes‘îde ve istid‘ây-ı bekāy-ı teveccühât-ı fâzılânelerine cür’et kılınmış idüği beyânı bâbında fî 31 Temmûz sene [12]86 [12 Ağustos 1870].

Ed-Dâ‘î
Sâbık Müftî-yi Kazây-ı Tiran
Âdem Safî

Dâ‘î ve sitâyiş-verân-ı ‘âlîlerinden olan muharrer-i hurûf Ohri Rusûmât Müdîri Tiranî İbrâhîm Efendi mahsûs ellerinizi öper ve bu me’mûriyyet-i cedîde ‘Alîlerinden ziyâdesiyle mesrûr olduğu hâlde tebrîk ve tes‘îd-i me’mûriyyet-i fâzılânelerine cür’et eder efendimiz.

[146] Devletlü Ahmed Es‘ad Paşa hazretlerine Birinci Hâssa-i Ordu-yi Hümâyûn Müşîriyyet-i celîlesi tevcîh buyurulduğu vakitde tebrîkine dâ’ir tarafımızdan keşîde olunan telegrâf-nâmenin kopyasıdır.

‘Aded-i kelimât
20

Hâssa Müşîriyyet-i celîlesine

İstibşâr olunan müsned celîleyle rütbe-i müşîr-ânelerini tebrîk ve teşekkürle lisânımızı tahrîk ederim, fî 8 Ağustos sene [12]86.

Müfettiş-i Mekâtib-i
İşkodra
Dâvûd

Vâcibe-i zimmet-i ‘ibâdullah olan edây-ı hayr-du‘ây-ı hazret-i Padişâh-ı ‘âlem ve îfây-ı ed‘iye-i lâzime-i hazerât-ı vükelây-ı ‘izâm efendilerimizin icrâsında leyl ü nehâr meşgūliyet-i ‘âcizânemiz ise de mazhar olduğumuz ni‘am ve ihsân ve iltifât-ı ‘alîyyelerine karşu şu binde bir edâ olunamadığı mukarr[er] olarak ancak ekâbir-i ‘izâm efendiler hazerâtının deryây-ı

merhamet ve şefekatlerinden ümmîd-var olurum ki hakk-ı ‘âcizânemde kemâl-i merhamet ü şefekat-i ‘alîyye-i düstûrânelerin şâyân buyurulması niyâz u istirhâmında olduğumun ‘arzı bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 8 Ağustos sene [12]86 târîhlü Hâssa Birinci Ordu-yi Hümâyûnü Müşîri devletlü Es‘ad Paşa hazretlerine gönderilan telegrâf-nâmemiz cevâben müşîr-i müşârün ileyh tarafından bâ-posta vürûd eden tahrîrâtın kopyasıdır.

Fazîletlü Dâvûd Efendi'ye

Fazîletlü Efendi

Me'mûrîyye-i cedîde-i hâlisânemden dolayı izhâr-ı memnûniyyeti hâvî tevârüd eden telegraf-nâmeleri muhabbet-i kadîme âsârından olmasıyla beyân-ı mesrûriyyet ve tab‘-ı şerîfleri istifsârıyla icrây-ı resm-i meveddet siyâkında nemîka-i sitâyiş-verî terkîmine iptidâr kılındı; fî 28 Cemâziyelevvel sene [12]87 ve fî 13 Ağustos sene [12]86 [25 Ağustos 1870].

Ahmed Es‘ad

[147] Ba‘zı mesâlih zâtiye-i kemterânem zımnında mahsûsan âdemim Bahtiyâr Ağa bendeleri ol savb-ı ‘âlîye gönderilmiş ve takrîrinden ma‘lûm-i ‘âlîleri buyurulacağı vechile her hâlde himmet buyurulacaklarına şek ve şübhem olmadığı ra‘nâ meczûmum olup, bundan bahs etmeğe hâcet göremediğimden mahzâ mütehattim-i ‘uhde-i ‘ubûdiyyetim olan duây-ı deymûmiyyet-i eyyâm-ı ömr ü ikbâl-i ‘aliyyelerini yâd ü tezkâr ile medâr-i feyz bildiğim hüsn-i teveccühât-ı Sâmîleri istibkâsı zımnında terkīm ve takdîm-i ‘arîzaya cür’et eyledim, ol bâbda irâde efendimindir; fî 11 Cumâdelâhıre sene [12]87 [8 Eylül 1870].

Kā’im-makām-ı Kazâ’-i
Kavaya
Ahmed Behcet

Debre Mutasarrıflığı tarafından tarafımıza

Debre Sancağı Tahrîrât Müdîri Devletlü Bayram Efendi'nin birâderi ve meşâhîr-i ‘ulemâdan Berkofçalı merhûm İsmâ‘îl Efendi'nin yeğeni Râşid Efendi refîki Dilâver Efendi ile Şevvâlü'l-mükerremin haftasında tahsîl ‘ilim zımnında Der-sa‘âdet'e gitmek ve hulûlü tekarrub etmekde olan Ramazân-ı şerîfi İşkodra'ya geçürmek üzere bu kerre ol tarafa müte‘âzım olmuş olmalarıyla haklarında hürmet ü ri‘âyet-i lâzimenin kemâ-yelîku îfâ ve mûmâ ileyhimânın muhtâc olacakları her dürlü mu‘âvenâtın icrâ ile memnûnen emel-i mahsûsları olan Der-sa‘âdet'e isrâsı husûsuna himem-i behiyyeleri derkâr buyurulması hâssaten istizâde-i teveccühât-ı ‘alîyyelerine vesîle-i cemîle-i ittihâz edilmişdir efnedim; fî 28 Receb sene [1]286 ve fî 22 Teşrîn-i evvel sene [12]85 [3 kasım 1869].

Mutasarrıf-ı Livâ’-i Debre
Es-Seyyid Râşid Mahmûd

Gene Debre Mutasarrıfı Râşid Paşa'dan tarafımıza

Debre-i Bâlâ Kazâsı ehâlîsinden ve talebeden Hâfız Muharrem Efendi İşkodra'da şuhûr-i selâseyi geçürüp kesb-i erzâk mukadderesi zımnında bu kerre ol tarafa mute‘âzım olmuş olmağla, lutfen hakkında hürmet-i lâ’ikanın îfâsıyla sâ’ir sûretce dahi istihsâl-i mesrûriyyet-i

âcizânesine himem-i ‘âlîleri derkâr buyurulması niyâzı mahzâ vesîle-i bekāy-ı teveccühât-ı vâlâları olmuşdurefendim; fî 28 Receb sene [1]286 ve fî 22 Teşrîn-i evvel sene [12]86 [3 kasım 1870].

Mutasarrıf-ı Livâ’-i Debre

es-Seyyîd Râşid Mahmûd

[148] Debre Müderrisi Ahmed Hilmî Efendi tarafından tarafımıza

Du’ây-ı deymûmiyyet-i eyyâm-ı ‘ömr ü ikbâl ve tevâfür-i übehhet ü iclâl-i fâzilâneleri yâd ü tezkâr ve isâl-i kabûlgâh-ı cenâb-ı Rabbü'l-Gaffâr kılınmış ve kılınmakda bulunmuş olduğu vâzıha ve müsellemeden olup, oralardan sarf-ı nazarla keyfiyet-i âtîyyü'z-zikr ‘ilâvesine iptidâr olunur. Şöyle ki talebe ve müte‘alikāt-ı ‘âcizîden Hâfiz Muharrem Efendi bu kerre isticlâb-ı erzâk-ı mukadderesi zımnında şehr-i Ramazân-ı mağfiret-gaseyân içün ol cânib-i seniyyü'l-cevânibe ‘azîmet etmiş ve ‘âcizîlerinin Zât-ı ‘âlî-yi rahîmânelerine mensûb olan vedd-i hulûsu ve ihtisâsıma âşinâ olması cihetiyle işbu tahrîrât-ı ‘âcizîlerinin takdîmi Efendi-yi mûmâ ileyh tarafından niyâz ü istirhâm olunmuş olmadığından lütfen ve hâtır-ı ‘âcizîye murâ‘aten elden geldiği mertebe Efendi-yi mûmâ ileyh hakkında hüsn-i himmmet ve mürüvvetin ve ba‘zı mu‘âvenât-i mümekkinenin icrâsı ve Efendi-yi mûmâ ileyh hakkında olunacak ri‘âyet ü hürmet külliyyen taraf-ı ‘âcizîye ‘â’id ve râci‘ idüğünden mahzâ işbu iltimâs-nâme-i çâkerî vesîle ittihâzıyla eşedd-i ihtiyâc ile muhtâc ve talebe-kârı olduğum neyyir-i teveccühât-ı mekârim-gāyât falûmâmenelerinin kemâ-kân îfâsı ma‘razında terkîm ‘arîza-i çâkerîye cür’et kılındı, ol bâbda ve herhâlde emr u fermân hazret-i men lehü’l-emrindir; fî 26 Recep sene [12]86 ve fî 19 Teşrîn-i evvel sene [12]85 [31 Ekim 1869]

Bey
Müderris-i Kazâ‘-i Debre
Ahmed Hilmî

Sâkin olduğunuz Petrile Kal‘ası'nda bir bâb mektebin küşâdı hakkında mukaddemâ taraf-ı şerîflerinizden olunan istid‘â üzerine Tiran Meclisi tarafından bu bâbda gönderilan mazbatayı hâkî; fî 5 Teşrîn-i evvel sene [12]88 târîhlü bir kıt‘a tahrîrât-ı müşterekeleri me‘âli ma‘lûm-i hâlisânem oldu. Bu bâbda ne taraf eyâlet-penâhîye ve ne de senâverinize mazbata ve tahrîrât geldiği yokdur. Fekat Millet Karyesi'nin Mektebi hakkında gelan mazbata mûcebince cânib-i ehâlîden yapılacak mektebin mu‘allimliğine intihâb olunan Tiranlı Yûsuf Efendi'nin doksan beş guruş ma‘âşla icrây-ı me’mûriyyeti mektebin hıtâmına ta‘lîk olunmuş idi. Mekteb-i mezkûr ise istihbâr olduğuna göre bu günlerde hıtâm bulmağla, keyfiyetin istihbârı Tiran Kā‘im-makāmlığı'na emri-nâme-i eyâlet-penâhî bu posta ile gönderilecekdir Millet-i Petrila'ya civâr olmak münâsebetiyle etfâliniz dahi hisse-mend olacakları me’mûl olmağla; fî 9 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [21 Ekim 1872].

[149] Cânib-i ehâlîden ebnâ ve mu‘allimin ma‘âşı ma‘ârif-i tah[sî]sâtına ‘ilâve buyurulan iki bin guruşda dâhil bulunan işbu mekteb bu günlerde tekmîlen hıtâm bulmuşdur. Ve mu‘allimliğine geçenlerde intihâb kılınan Ostroslu İbrâhîm Efendi dâ‘îleri umûr-i zâtiyye ile meşgūl ve hânece yalnızca bulunduğundan afvını recâ etmeğle, bunun yerine erbâb-ı istihkākdan Molla İbrâhîm bin Molla Bayrâm dâ‘îleri işbu bin iki yüz seksan sekiz senesi Teşrîn-i sânî'nin iptdâsından

i‘tibâren ta‘yîniyle mekteb-i mezkûrün küşâdına müsâ‘ade buyurulduğu hâlde muhâsebede bi'l-kayd dâ‘îlerini emir ve tensîb buyurulması bâbında; fî 16 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [28 Ekim 1872].

Sâ’ir evrâk ile beraber savb-ı dâ‘iyâneme havâle buyurulan işbu mazbata mütâla‘a kılındı. Geçenlerde İşkodra Ma‘ârif tahsîsâtına ‘ilâve buyurulan iki bin guruşda işbu Millet Mektebi dâhil bulunduğundan ve me’al-i mazbataya göre cânib-i ehâlîden yapılmış olan işbu mektebin binâsı tekmîl olarak işbu seksan sekiz senesi Teşrîn-i evvel'in birinci gününde Tiran Kā’im-makāmlığı ma‘rifetiyle küşâd olunduğuna binâ’en, mu‘allimliğine mukaddemâ intihâb olunan Yûsüf Efendi’nin emsâli misillü yüz doksan beş guruş ma‘âşla ta‘yîni muvâfak-ı re’y-i devletleri olduğu hâlde yevm-i küşâdından i‘tibâren Tiran Mal Sandığı'ndan i‘tâ olunması hakkında lâzım gelan emir-nâmenin tastîri bâbında; fî 16 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [28 Ekim 1872].

Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinin iş‘ârları üzere İşkodra ve Tiran Rüşdiyye mekteblerinin Rik‘a mu‘allimlerine üçer satır yazu yazdırılarak Nezâret-i müşârün ileyhâya gönderilmek üzere leffen takdîm-i pişgâh-ı Hidîv-i ekremîleri kılınmışdır, ol bâbda; fî 16 Teşrîn-i evvel sene [12]88 [28 Ekim 1872].

[150] Cevâben Viyana sergi eşyâsının vüsîlünden bahisle tevârüd eden Emir-nâme-i Sâmîye'nin sûretîdir.

İşkodra Vâlîliği'ne

27

Viyana Sergi-i ‘Umûmî'si içün tedârük olunup Mahkeme-i Ticâret a‘zâsından Vangel Efendi'ye tevzdî‘an irsâl kılındığı; fî 17 Receb sene [12]89 târîhiyle mü’errehan tevârüd eden tahrîrât-ı behiyyelerinde beyân olunan eşyâ bi'l-vusûl mahalline teslîm etdirildiği beyânıyla cevâb-nâme-i mecî terkīm kılındı; fî 13 Ramazân sene [1]289 ve fî 2 Teşrîn-i sânî sene [1]288 [14 Kasım 1872].

Mehmed Rüşdî

Cenâb-ı Hakk zât-ı melâ’ik-sıfât-ı hazret-i Şehriyârî'ye dükenmez ‘ömürler ihsân buyursun. Geçenlerde Akçahisar Kazası'nda küşâd buyurulan Rüşdiyye Mektebi'nin Mu‘allim-i sânîsi bulunan Yûsüf Efendi’nin fî 28 Şubat sene [12]88 târîhinde hulûl-i ecel-i mev‘ûdiyle irtihâl-i dâr-ı bekā etmiş olduğundan beri münhal[818]Muharrem kaldığı, fî 8 Mart sene [12]89 [20 Mart 1873] taraf-ı dâ‘îyânemden olunan i‘lâmda ‘arz.

Tiran Meclisi tarafından bi'l-vurûd savb-ı dâ‘îyâneme havâle buyurulan işbu mazbata mütâla‘a-güzâr-ı dâ‘îyânem oldu. Me’âlinde ba‘zı münâsib mahallerde sekiz bâb kadar mekteb küşâdıyla bunların her birine birer mu‘allim bi't-ta‘yîn hâsıl olunacak terakkıyyât ma‘ârif uğurunda

[818] “Münhal kalmışdır. Mekteb kaplu kalmak içün ve kırkdan mütecâviz şâgirdân derssiz kalmamak içün diğeri gelinceye kadar vekâlet etmekde olan Muharrem Efendi kaldığı ve mektebi mezkûr kapalü kalmağla kırkdan mütecâviz bulunan şâgirdân derssiz kalmamak içün Arnavud Lisânına âşinâ mu‘allim ta‘yîn oluncaya kadar vekâleti hüsn ü îfâya muktedir görünan Akçahisar ‘ulemâsından” kısmının üzeri çiziktir.

mu‘allimîn-i mûmâ ileyhimin ma‘âşâtının Dâ’ire-i Belediyye-i Mahaliye emvâlinden i‘tâsı gibi bir fedâkarlığın ihtiyârı tasavvur olunduğu gösteriliyor ise de Ma‘ârifin terakkîsi mu‘allimlerin devâm-ı me’mûrîyetlerine ve bu matlab dahi ma‘âşlarının ‘ale't-temâdî i‘tâsına mutevakkıf olup, metn-i mazbatada ise Beledî mâlından i‘tâsı tasavvur olunan şu ma‘âşâtın hemîşe îfâsına Beledî Sandıkı kâfil olup olmadığı ve şâyed kâfil olamayağı takdîrde ma‘âşât-ı mezkûre içün ilerde esâsan karşuluk tedârükü mümkin bulunmuş bulunmadığı tasrîh olunmadığından, ba‘dehû îcâbına bakılmak üzere evvel emirde buralarının dahi bi'l-mütâla‘a sarîhan iş‘âri içün cevâban mahallî Kâ’im-makāmlığı'na tahrîrât-ı aliyye-i Eyâlet-penâhîleri tastîri icâb edeceği mütevârid-i hâtır-ı dâ‘îyânem ise de her hâlde; fî 1 Eylül sene [12]89 [13 Eylül 1873].

[151] Vilza ehâlîsi tarafından takdîm kılınup savb-ı dâ‘îyâneme havâle buyurulan işbu ‘arz-ı hâl mütâla‘a kılındı. Bir müddetden berü ehâlî-i mezkûre çocuklarını mektebe göndermediklerinden taraf-ı dâ‘îyânemden ve gerek Mekteb Mu‘allimi tarafından vukū‘ bulan nesâyihe ısgā eylemediklerinden, mektebin bu gidiş ile kapanacağı bir seneden berü kendülerine tefhîm ve Bölük-başı ve ‘alemdârlarına bildirildiyse de fâ’ide vermeyüp, bu günlerde bâ-emr-i hazret-i eyâlet-penâhî mekteb-i mezkûr kapandıkda, işbu güzerân eden çehârşenbe günü Vilza ru’esâsından bir tâkımı dâ‘înize gelüp eyledikleri ihmâlden peşîmân ve etdikleri kabâhati mukırr olarak: “Aman acemîlik etdik” dimeleriyle, ba‘de-mâ çocuklarını mektebe irsâlde muhâlefet edenler hakkında cibâl-i kāi′desince fevka'l-‘âde bir cezâ tertîb olunmak üzere temenây-ı ‘afv u merhamet-i ‘aliyyeleriyçün vesâtat-i dâ‘îyânemi recâ etmiş ve hâceleri hakkında bir gûnâ tekarruru söylemeyerek yalnız şimdiye kadar bulundukları hareketden beyân-ı nedâmet etmiş olmalarına göre bu ‘arz-ı hâl bir şey’ olmak lâzım geleceğinden oralarda bu ‘arz-ı hâli yazdıranlar her kimler ise bi't-tahkīk isimlerinin ifâde ve inbâsı zımnında işbu ‘arz-ı hâlin zâbıtaya havâlesi menût-ı Sâmîleridir, ol bâbda. Fî 5 Ağustos sene [12]89 [17 Ağustos 1873].

Manastır Vilâyet-i celîlesine

33

Devletlü Efendim Hazretleri

Taşra Mekâtib-i Rüşdiyyesi'nin mesârif-i müteferrikasını mübîn ba‘zı mu‘allimleri cânibinden vürûd eden evrâkın ekserinde kâğıd ve kalem ve tebâşir misillü cüz’iyyât dahi mektebin mesârif-i müteferrikası tahsîsden sarf olunduğu gösterilmekde ise de bunları şâgirdân almak lâzım geldiği gibi mekâtibin ta‘mîrât ve mefrûşâtı masrafı mahalleri himmetiyle anın tesviye eyleyecekleri şeyler iken, şunlar da müteferrikaya yükledilmekde olup, hâlbuki mesârif-i müteferrika yalnız kömür ve hatab ve süpürge ve meşrebe ve desti ibrîk ile na‘leyn-i mübâyi‘asa zımnında tahsîs kılınmış olduğundan ba‘de-ezîn nâm-ı dîğerle sarfiyyât gösterilmamesi ve bâlâda beyân edilan cüz’iyyât şâgirdan taraflarından tedârük olunarak ta‘mîr ve tefrîş masrafının dahi hamiyyet zâtiyye ve gayret-i vataniyyeleri iktizâsınca mütehavvilât-i memleket cânibinden tesviye kılınması husûsunun vülât-ı ‘izâm hazerâtiyle müstakıllen idâre olunan mahaller mutesarrifîn-i kirâmına iş‘ârı Meclis-i Ma‘ârif'den teblîğ edilmiş olmasıyla, vilâyet-i celîleleri dâhilinde bulunan mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimlerine bu yolda icrây-ı vesayâya masrûfiyyet himmet-i mahsûsa-i Âsafâneleri mütemennâ bulunduğundan, ol bâbda emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 9 Cumâdelâhır sene [1]292 ve fî 30 Haziran sene [1]291 [12 Temmuz 1875].

İşkodra Mutasarrıflığı'na

‘Umûm
156
Sa‘âdetlü efendim hazretleri
Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinin sûreti bâlâya menkūl tahrîrât-ı ‘aliyyesi münderecâtına Tevfîk-ı hareket olunması zımnındea bi'l-havâle Meclis-i İdâre-i Vilâyet karârıyla terkîm-i zeyle iptidâr kılındı, ol bâbda emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 5 Şa‘bân sene [1]292 ve fî 24 Ağustos sene [1]291[5 Eylül 1875].

Manastır'dan

17 numero ve fî 18 Zilhicce sene [1]292 ve fî 3 Kânûn-i sânî sene [1]291 [15 Ocak 1876] târîhiyle işbu mesârif-i müteferrika keyfiyyeti te’kîden İşkodra Vâlîliği'ne dahi gelüp ‘aynı olduğundan kaydından bu kadarla iktifâ kılındı.

Re'îs-i Erkân-ı Ordu ve Kā’im-makām-ı evvel

[152] Mes Mektebi Mu‘allimi tarafından bi'l-vürûd leffen Vâlî Paşa hazretlerine takdîm eylediğim ‘arîzanın kopyası.

Mübârek ‘îd-i adhânın murûrundan sonra me’mûr bulunduğum Mes Karyesi Mektebi'nin küşâdına mübâderetle vazîfe-i ta‘lîmiyyeyi îfâya bed’ ve mübâşeret eylemiş isem de, mekteb etfâlinin ekserîsi Müslim karyeli olup, hâlbuki Düşman ve İşlâk cebelleri sâkinlerinden Kol Dupaya nâm kimesnenin oğlu bir refîkiyle ba‘de'l-musâlaha ve'l-hüccet Süleymân Yaho nâm kimesneyi katl etdikleri sırada edilan mudârabede merkūm Kol Dupaya oğlu dahi mecrûh olarak müte’ssiran vefât etmiş ve anın üzerine malisörlerine âhz-ı sâra kıyâm etdikleri şuyû‘ bulmuş ve nezd-i ‘âlîlerinde müstağnî-yi beyân olduğu malisörleri her ki bulurlar ta‘yîn karye-i mezbûreden dört aylık bir çocuğa bile râst gelürler ise intikāmı andan almaları mu‘tâd-ı kadîmleri olmuş hasebiyle mezbûr Müsellim Karyesi ehâlîsi ister ise sıgārdan, ister ise kibârdan olsun, tâ’ife-i zükûrdan hiçbir ferd-i vâhid tışaru çıkamamakda olduğundan, mekteb mu‘attal hükmünde kalmış ve bundan başka bu cum‘a nemâzı dahi câmî‘inin pencereleri kapadılarak ve câmî‘-i şerîfin etrâfına nevbetciler bırakarak kemâl-i ‘usret ü haşyetle salât-ı cum‘a ve zuhr edâ kılınmış olduğu muhat-ı ‘ilm-i ‘âlî-yi müfettişîleri buyurulduysa emir; fî 3 Şubat sene [12]88 [15 Şubat 1873].

Tarafımızdan Vâlî Paşa'ya

Mes Mektebi mu‘allimliğinden savb-ı dâ‘îyâneme vürûd eden müzekkere bu kerre leffen takdîm-i pişgâh-ı Hidîv-i ekremîleri kılınmağla, ol-bâbda; fî 3 Şubat sene [12]88 [15 Şubat 1873].

Kezâ

Gölkenârı Mekteb Hâcesi bulunan Ahmed Efendi dâ‘îleri Reç Cebeli Mektebi Mu‘allimliği'ne ve Reç Mektebi Mu‘allimi bulunan ‘Ali Efendi dâ‘îleri Gölkenârı Mektebi Hâceliği'ne seksan dokuz senesi Mart'ın ibtidâsından i‘tibâren arzûları üzerine becâyiş sûretiyle ba‘zı esbâba mebnî tahvîl-i me’mûriyyetleri münâsib göründüyse de zât-ı Hidîv-i ekremîlerine tevâfuk eylediği

hâlde muhâsebece mu‘âmele-i kalemiyyesi ba‘de'l-icrâ savb-ı dâ‘îyâneme emir ve tenbîh buyurulması bâbında; fî 17 Zilhicce sene [12]89 ve fî 3 Şubat sene [12]88 [15 Şubat 1873].

[153]

İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi'yçün lâzım olan resâ’il		Kavâ‘id-i ‘Osmâniyye 20	Ma‘lûmât-ı Muhtasara 20	Gülistân 20
Asya ve Afrika Harîtaları ‘aded 2	Müntehebât-ı Türkiyye ‘aded 20	Hesâb-ı Küsûrât ‘aded 20	Müntehebât-ı ‘Arabiyye ‘aded 20	Usûl Defteri ‘aded 20

Medhal-i Târîh-i ‘Umûmî ‘aded 20

Tiran Rüşdiyyesi'yçün lazım olan resâ’il

Kesûrât ve Tenâsüb ‘aded 20	Târîh-i ‘Umûmî ‘aded 20	Târîh-i ‘Osmânî ‘aded 20	Müntehebât-ı Türkiyye İnşâ 20	İzhâr ‘aded 20	Dürr-i Yektâ ‘aded 20	Medhal-i Kavâ‘id ‘aded 20
Ma‘lûmât-ı Muhtasara ‘aded 20			4 vesika, ‘aded 20 4 ya‘nî dördüncü sene şâgirdâniyçün 41			

Mecmû‘ân

Asya ve Afrika harîtaları ‘aded 2	Kavâ‘îd-i ‘Osmâniyye ‘aded 20	Ma‘lûmât-ı Muhtasara ‘aded 20 / 20 / 40	Gülistân ‘aded 10	Müntehebât-ı Türkiyye ‘aded 40	Hesâbdan Küsûrât ‘aded 40
Müntehebât-ı ‘Arabiyye ‘aded 40	Hesâbdan Usûl Defteri‘aded 40	İzhâr ‘aded 20	Dürr-i Yektâ ‘aded 20	Medhal-i Kavâ‘id ‘aded 20	….. ‘aded 20
Medhal-i Târîh-i ‘Umûmî ‘aded 40			Târîh-i ‘Osmânî ‘aded 20		

Mekâtib-i sıbyânda okutdurulmasıyçün Nizâm-nâme-i Ma‘ârif'in altıncı mâddenin cedvelinde gösterilan Tecvîd ‘aded 800; Muhtasar Fenn-i Hesâb ‘aded 400; Muhtasar Târîh-i ‘Osmânî ‘aded 400;

Muhtasar Coğrafya ‘aded 400; Ma‘lûmât-ı Nâfi‘a ‘aded 400

Nizâm-nâme-i Ma‘ârif'le cedveller nâtık oldukları gibi bâlâda muharreru'l-esâmî on dokuz kalem resâ’ili dâhil-i eyâletde bulunan Rüşdiyye ve Sıbyân mekâtibin şâgirdânına irâ’e olunması nizâmdan olmağla, burada bulunmadıklarına binâ’en Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden celbi husûsuna müsâ‘ade buyurulması bâbında; fî 4 sene [12]90 ve fî 19 Şubat sene [12]88 [3 Mart 1873].

[154] Mu'âhharan mesârif-i müteferrika hakkında gelan emir-nâmenin sûreti iki sahîfe mukaddem kayd kılınmışdır.

Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden şeref-vârid olan

tahrîrât-ı 'aliyyenin sûretidir.

Mekâtib-i Rüşdiyye Nizâm-nâme-i Dâhiliyyesi'nin on ikinci mâddesinde mesârif-i müteferrika Mu'allim-i evveller ma'rifetiyle bi't-tesviye bunun müfredâtı kırk ve mecmû'u dahi şehrî yüz guruşu tecâvüz etmeyecekdir" deyü muharrer olup, şu hâlde mekâtib-i mezbûrenin on ay müddet-i tedrîsiyyesinde kâffe-i mesârif-i seneviyye bin guruşa bâliğ olabileceğinden, mezkûr mûcebince bi'l-cümle mekâtibin vukū' bulacak mesârifi mâh-be-mâh bâ-sened mu'allimine i'tâ ve fazlası 'inde'l-iktizâ ta'mîrât ve mefrûşâta sarf ve ifâ olunmak maksadına mebnî idüği iş'âr olunmuşdur. Mâdde-i mezbûrün hükmünce bir mektebin şehrî Mmesârif-i müteferrika-i mecmû'asiyçün yüz guruşa kadar müsâ'ade olunması lâzım gelüp, Rüşdiyye mektebleri mesârif-i müteferrika-i seneviyyesine nihâyet-i me'zûniyyet bin guruşa kadar olarak hasbe'l-îcâb andan ziyâde masrafa ihtiyâc mess etdiği hâlde, Nezâret-i senâverîden istifsâr olunmak lâzım gelüp, işbu bin guruş dahi sûret-i maktû'iyyetde olmayarak, meselâ bir mektebin senevî mesârif-i müteferrikası sekiz yüz guruşa bâliğ olur ise mu'allimine yine bin guruş verilmeyüp vukū' bulan masraf kadar akça verilmesi iktizâ edeceğinden ve bununla beraber Rüşdiyye mekteblerinin ta'mîrât ve tefrîşâtı ol mahallin ashâb-ı servet ü iktidârları taraflarından yapdırılmak îcâb ederek, mesârif-i müteferrika dahi hatab ve kömür ve mektebin ufak-tefek masraflarından 'ibâret olduğundan, ol vechile îcâbının icrâsı ve senevî bin guruşdan fazla mesârif-i müteferrikası olan mektebler tahsîsâtının bin guruşa tenzîliyle beraber her mu'allim bulunduğu mekteb içün vukū' bulan mesârif-i müteferrika-i makbûleye dâ'ir hükûmet-i mahalliyyeye bir kıt'a müfredât defteri tanzîm ve bunu musaddık evrâk ve senedât irâ'e ve takdîm edüp meblağ-ı masrûfu almaları îcâb edeceğinden, ba'de-mâ bu yolda hareket olunacağının bi'l-cümle mekâtib-i Rüşdiyye mu'allimlerine teblîği husûsunun ta'mîman vilâyât-i celîleye iş'ârı lâzım geleceği, Meclis-i Ma'ârif'de tezekkür ve tensîb olunarak mûcebince keyfiyyet vilâyât-i sâ'ireye bildirilmiş olmasıyla, Vilâyet-ı behiyyeleri dâhilinde bulunan mekâtib-i Rüşdiyye mesârif-i müteferrika-i seneviyyelerinin dahi bu yolda sarf u i'tâsıyla mu'allimlerine bu bâbda teblîğat-ı lâzıme îfâsı husûsuna himem-i sâmiyeleri derkâr buyurulması bâbında emr u irâde efendim hazretlerinindir; fî 25 Zilhicce sene [1]288 ve fî 26 Şubat sene [1]287 [9 Mart 1872].

Birden nokta-i hafîfeden dan nokta-i uca 'urûcu usûl-i merâtib-i 'ilmiyyeye tevâfuk eylemediği hâlde kibâr-i müderrisîn râddesine girmekliğim ile terfî'-i rütbe ile müsâ'ade buyurulması müsterhamdır. Dâ'îleri efendimizin birkaç cihetden çırağınızda bulunduğumdan, Vâlî-yi sâbık devletlü Mustafa Paşa hazretlerine ru'us-i hümâyûnun bir sûreti verildi. Şâyed efendimize takdîm ideceklerdir. Bu bâbda efendimizin dirîğ-i himmet buyurmayacaklarını bildiğimden, beyân-ı hâle cür'et etdim, ol bâbda.

9 ve el-Hâc Selîm Efendi dâ'îlerinin mülâzemet tezkiresinin birer sûretleri.

[155] Makām-ı Celîl Sadâret'uzmâ'ya telegraf

Makām-ı celîl-i Sadâret‘uzmâ'ya me’mûriyyet-i fahîmâneleri bâ‘is-i teşekkür ü iftihâr olarak hüsn-i muvaffakıyet-i vekâlet-penâhîleri da‘avât-ı hayriyyesi tekrâr ve tebrîk ve tes‘îd ve iptidâr olunmuşdur, efendimiz.

Evrâkda kayd-ı şud; fî 27 Şubat sene [12]88 [11 Mart 1873].

Mâliyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyenin sûreti

Numero 135

Tiran Rüşdiyye Mektebi'ne seksan sekiz senesi Kânûn-i evvel'in on beşinci gününden i‘tibâren yüzde beşden mâ‘adâ şehrî beş yüz doksan guruş ma‘âş ile Velî Efendi'nin Mu‘allim-i evvel ta‘yîni husûsuna Ma‘ârif Nezâret-i celîlesinden vukū‘ bulan iş‘âr üzerine bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı Pâdişâhî müte‘allak ve şeref-sünûh buyurularak hazînece îfây-ı muktezâsı şeref-vârid olan buyuruldu-i ‘âlîde emr ü iş‘âr buyurulmuş ve Efendi-yi mûmâ ileyha mahalline vüsûlüne kadar nısfı ve ba‘dehû temâmı verilmek üzere şehrî ol mikdâr ma‘âş tahsîsiyle mesârifât-ı ‘umûmiyye muhâsebesince kaydı tesviye edilmiş olmağın, mahallince dahi ol vechile tesviye-i kaydı ile ma‘âş-ı mezkûrün ma‘ârif büdcesinin zamîme-i tertîbâtı olan yüz elli bin guruşdan mahsûb olunmak ve seksan dokuz senesi büdcesine ‘ilâve kılınmak üzere emvâl-i mahalliyyeden îfâ ve cedvel-i mesârıfâta idhâl ve imlâsı bâbında emr u irâde hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 21 Zilka‘de sene [12]89 ve fî 7 Şubat sene [1]288 [19 Şubat 1873].

Es-Seyyid Mehmed Rüşdî

Makām-ı celîl-i Sadâret‘uzmâ'ya me’mûriyyet-i fahîmânelerinin tebrîk ve tes‘îdini hâvî geçenlerde min gayr-i haddin takddîmine mütecâsir olduğum ‘arz-ı hâlin cevâbına nâ’il olamadığından, nâm-ı güm-nâm-ı dâ‘îyânem cerîde-i bendegândan terkīn olmuş olduğu şâ’ibesiyle mahzûn olmuş olan kalb-i dâ‘îyânem şeref-vurûduna muntazır bulunmuş olduğum emir-nâme-i Sâmiye-i hazret-i veliyyü'n-ni‘amî ile mücellâ olacağı ümmîdiyle mütesellî bulunmuş olduğum dâ‘î-i kadîmleri rütbe-i hâliye-i çâkerâneme nâ’il olalı altı buçuk sene olup, eğerçi buna dahi istihkāk ve liyâkat-ı zâtiyem olmadığı mu‘terif ve mukırr ve eltâf-ı seniyeye her hâlde müteşekkir isem de ba‘zı emsâl-i dâ‘iyâneme kesb-i terakkî ile kullarından birkaç rütbe ilerü geçdikleri görülüp, işidildikçe buna hasbe'l-beşeriyyet mahzûn olmamak elde olmadığına mebnî Devriyye Mevleviyyeti'yle be-kâm buyurulmaklığım arzû etmekde

[156] Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allim-i evveli hakkında taraf hazret-i Ser‘askerî'den tevârüd eden bir kıt‘a tahrîrât-ı ‘aliyyenin sûretîdir

İşkodra Vâlîliği'ne

719

Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi'nin mevcûd olan mu‘allimlerinin bızâ‘asızlığından dolayı yerine Der-sa‘âdet'de Fâtih Câmî-i şerîfi civârında Baş Tetimme Medresesi'nde sâkin Abdullah Efendi'nin ta‘yînine dâ’ir Ser-yâver-i hazret-i Şehriyârî Ferîk sa‘âdetlü İbrâhîm Paşa hazretleri tarafından irsâl olunan Tiran İdâre Meclisi'nin mazbatasıyla melfûf ‘arz-ı hâl üzerine Ma‘ârif Nezâret-i celîlesiyle muhâbereyi şâmil tezkire-i ‘âcizî zeyline muharrer cevâbda mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimliklerinde istihdâm olunacakların Ma‘ârif Nizâm-nâmesi'nde münderic ders

cedvelinde muharrer fünûndan imtihân vermeleri lâzım geleceğinden mûmâ ileyh celb ile imtihân vermesi teklîf olundukda muvâfakat etmamiş olduğu gösterilmiş olduğundan, taraf-ı vâlây-ı Âsafânelerine ve Ferîk-ı müşârün ileyh hazretlerine beyân-ı hâl olunması Dâr-i Şûrây-ı Askerî'den ifâde olunmuş ve sûret-i ifâde Ferîk-ı müşârün ileyhe buyurulmuş olmağla emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir; fî 18 Zilhicce sene [1]289 ve fî 4 Şubat sene [1]288 [16 Şubat 1873].

Hüseyin ‘Avnî

Tarafımızdan olunan i‘lâmın sûretidir

Cenâb-ı Hakk zât-ı melâ’ik-sıfât-ı hazret-i Şehriyârî'ye dükenmez ‘ömürler ihsân buyursun. Geçenlerde Akçahisâr Kazâsı'nda küşâd buyurulan Rüşdiyye Mektebi Mu‘allim-i sânîsi bulunan Yûsuf Efendi'nin; fî 28 Şubat sene [12]88 târîhinde irtihâl-i dâr-ı bekā eylemesine mebnî yeri münhal kalmış ve bir mahalde Rüşdiyye Mektebi açıldıkda ve yâhûd bir mu‘allim-i sânîlik münhal oldukda mahallerince ta‘yîn olunmayup, şâgirdânı kesîr olan mahallerde mu‘allim-i evvel ve az bulunan yerde sıfat-ı matlûbede mu‘allim-i sânîler bu tarafdan gönderilmek üzere şâgirdânın mikdâr-i ‘adediyle berâber keyfiyyetin Ma‘ârif-i ‘Umûmîyye Nezâret-i celîlesine bildirilmesi Nezâret-i müşârün ileyhânın dokuz numerolu ve fî 2 Zilka‘de sene [12]88 târîhli tahrîrât-ı ‘aliyyesi ahkâmından ise de seksan senesinde bi'l-imtihân Dârü'l-mu‘allimîn duhûliyle bir seneden mütecâviz devâm ederek iktisâb-ı ma‘ârif etmiş ve Dârü'l-mu‘allimîn devâmı mukarrer olan zemânı bekleyüp, Şehâdet-nâme âhz ve istihsâline zucret-i hâli mânî‘ olduğu hâlde Tiran Kazâsı Nâhiyesi'nde İşim Mektebi'ne bundan dokuz sene mukaddem ba‘de’t-tenkîh üç yüz on beş guruşdan ‘ibâret olan ma‘âşıyla bâ-imtihân Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye cânib-i ‘âlîsinden ta‘yîn ü i‘zâm buyurulmuş olan İpekli Mahmûd Efendi dâ‘îleri geleliden berü umûr-i me’mûresine fevka'l-gāye îfây-ı hüsn-i hidmet ve dikkat ve vazîfe-i mevkûlesince ibrâz-ı sadâkat ve gayretle isbât-ı dirâyet etdiği gibi buraca mu‘allimîn-i Rüşdiyye içün birinci mertebede lüzûmlu olan Arnavud lisânına da âşina bulunmağla, münhal olan mârru'z-zikr Akçahisâr Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allimliği’ne liyâkatı kâfî görünmüş olduğundan, mu‘allimlik-i mezkûre mûmâ ileyh Mahmûd Efendi'nin ve anın yerine de derece-i kifâyede iktidârı olan Oblika Karyesi Mektebi Mu‘allimi Tiranlı Mustafa Efendi'nin ve Oblika Mektebi'ne dahi ashâb-ı iktidârdan İşkodralı Ahmed Efendi’nin ma‘âşât-ı mahsûsalarıyla bi’l-intihâb **[157]** ta‘yîni münâsib ise de her hâlde îfâ-yı muktezâsıyla mûmâ ileyhimden Akçahisâr ve İşim mektebleri mu‘allimliklerine ta‘yîni ‘arz edilan Mahmûd ve Mustafa efendilerin icrây-ı me’mûriyyetleri husûsunun Nezâret-i müşârün ileyhâya beyân ve inhâ ve mektebîn-i mezkûrînin şâgirdânı ‘adedini mübîn bi't-tanzîm-i matviyyen takdîm kılınan pusulanın leffiyle isrâsı menût-ı re’y ü müsâ‘ade-i ‘aliyye-i eyâlet-penâhîdir, ol bâbda; fî 23 S[afer] sene [12]90 ve fî 9 Nisan sene [12]89 [21 Nisan 1873].

Bu bâbda Ma‘ârif-i ‘Umûmî Nezâret-i celîlesinden cevâben tevârüd eden tahrîrât-ı ‘aliyyenin sûretîdir.

7

Akçahisar Mekteb-i Rüşdiyyesi Mu‘allim-i sânîsi Yûsuf Efendi’nin vukū‘-i vefâtına mebnî yerine İşem Nâhiyesi Mektebi mu‘allimi İpekli Mahmûd ve anın yerine Oblika Karyesi Mektebi

mu‘allimi Tiranlı Mustafa ve Oblika Mektebi'ne de İşkodralı Ahmed efendilerin ta‘yînleri hakkında Vilâyet-i behîyyelerinden gelan tahrîrât, Meclis-i Ma‘ârif'e lede'l-havâle ma‘ârifçe olan kayda nazaran mezkûr Akçahisâr Mektebi Mu‘allimi İsmâ‘îl Efendi ise de vefât etmiş olduğu cihetle isminin tashîhine lüzûm olmadığından, ber-vech-i inhâ mûmâ ileyhimin ma‘âş-ı mahsûslarıyla mahallince intihâb olundukları târîhden i‘tibâren tasdîk-i asâlet-i me’mûrîyetleri tezekkür ve ifâde kılınarak icâbı icrâ ve keyfiyyet Mâliyye Nezâret-i celîlesine iş‘âr ve inbâ kılınmağla, mahallince dahi iktizâsının icrâsı ve bir de zikr olunan Akçahisâr Rüşdiyyesi şâgirdânının devâmlarını mübîn jurnâl varakaları gelmediğinden, ba‘de-mâ usûlu üzere üç ayda bir kerre jurnâl varakasının tanzîm ve Nezâret-i ‘âcizîye irsâli husûsunun mu‘allimine tenbîh buyurulması bâbında; fî 17 Rebî‘ulâhır sene [1]290 ve fî 31 Mayıs sene [1]289 [12 Haziran 1873].

Ahmed Cevdet

Cevâben
Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesi cânib-i ‘âlîsinden vürûd edüp savb-ı dâ‘iyâneme havâle buyurulan işbu tahrîrât-ı ‘aliyye mütâla‘a olundu. Mu‘allimîn-i mûmâ ileyhim celb olunarak bu günlerde mahal-i me’mûriyetlerine gideceklerinden Akçahisâr Rüşdiyyesi mu‘allim-i sânîliğine Mahmûd Efendi ve İşem Nâhiyesi Mektebi'ne ta‘yîn buyurulan Mustafâ Efendi'nin muhassas olan üç yüz on beş guruş ma‘âşları seksan dokuz senesi Temmuz'un ibtidâsından i‘tibâren Akçahisâr Mâl Sandığı cânibinden verilmek üzere Eyâlet Meclisi'nin mu‘âmele-i kalemiyyesi ba‘de'l-icrâ Akçahisâr Kā’im-makāmlığı'na bir kıt‘a emir-nâmenin tastîri târîh mezkûrdan i‘tibâren Oblika Mektebi mu‘allimliğine tahvîl-i ma‘âşiyçün muhâsebe-i eyâlete havâle buyurulması bâbında.

[158] Tarafımızdan Vâlî Paşâ'ya

Külfe-i beyândan müstağnî olduğu gibi İlim ve ma‘rifet iki ‘âlemde büyük sermâyedir ki anları tahsîl edenler dünyâda herkesin yanında ri‘âyet ü i‘tibâr ve akrânın ‘indinde imtiyâz ü iftihâr kazanur. Her bir iş ve gücünü de ‘ilim ve ma‘rifeti kuvvetiyle bitürür ‘Ömr-i ‘azîzini refâh u râhatla geçürür âhıretce de fâ’ideleri pek çokdur ki meselâ bir âdem ‘ilim sebebiyle ferâ’iz ve şerâ’it-i dîniyyeyi bilür ve edâsının vücûh ve erkânını anlar ve îfâ eder de sa‘âdet-i uhrevîye nâ’il olmuş. İşte ‘ilim ve ma‘rifetin insâna göre bu gibi pek çok daha sâ’ir eyülükleri vardır ki, mikdârı mümkin olamaz. Zulmet-i cehl ü nâdânîde yaşa[ya]nlar ise bi'l-aks her gitdiği yerde ri‘âyetsizlik.

Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyenin sûretidir.
11
Tiran Mekteb-i Rüşdiyyesi'yçün mu‘allimleri tarafından bâ-tahrîrât istenilan kütüb ve resâ’ilden Ma‘ârif Kütüphânesi'nde mevcûdu olanları melfûf pusula mûcebince postaya teslîmen irsâl kılınmış ve bunların fey’âtı leff edilan varakada muharrer bulunmuş olduğundan, oraya vusûlünde îcâbının icrâsıyla haber-i vürûdunun iş‘ârı bâbında

Ahmed Cevdet

Gelan resâ'il kırmızı defter-i kebîrimizde yazılmışdır; fî 19 Receb sene [1]290 ve fî 30 Ağustos sene [1]289 [11 Eylül 1873].

Ma‘ârif'den tahrîrâtın kopyası

16

Akçahisâr Mekteb-i Rüşdiyyesi'yle mekâtib-i sâ’ire içün bâ-tahrîrât taleb olunan kütüb ile jurnâl evrâkı melfûf pusula mûcebince bu kerre postaya teslîmen irsâl kılınmış ve kütüb-i mezkûrenin fey’âtı leff edilan varakada muharrer bulunmuş olduğundan ve sonra iktizâsının icrâsıyla keyfiyetin iş‘ârı bâbında; fî 17 Şa‘bân sene [1]290 ve fî 27 Eylül sene [12]89 [9 Ekim 1873].

Ahmed Cevdet

Pusulanın kopyası

Akçahisâr Rüşdiyyesi'ne gönderilan kütübün mikdârını mübîn pusuladır

50 Hülâsa cedveli
50 Jürnâl varakası
400 Def‘a jürnâl varakası mekâtib-i sâ’ire içün
50 ‘Avâmil
50 Maksûd
50 Kavâ‘îd-i Fârisî
50 Nasîhat-ı hükemâ
50 Muhtasar Münşe’ât

_____

750

[159] Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden İşkodra Rüşdiyye Mu‘allimi'ne gelan tahrîrâtın kopyası

Mekâtib-i Rüşdiyye içün Ma‘ârif Nezâreti'nden şimdiye kadar gönderilmiş olan kütüb ve resâ’ilin nev‘ ve mikdâri bilinüp muhâsebece bir kayd tutulmak üzere ve defterlerinin mekâtib-i mezkûreden lüzûm-i celbi Meclis-i Ma‘ârif'den ifâde ve teblîğ olunması üzerine keyfiyyet ta‘mîmen iş‘âr olunmasıyla me’mûr-i tedrîsi olduğunuz mekteb içün dahi şimdiye kadar bu tarafdan gönderilan kütüb ve resâ’ilin nev‘ ve mikdârını mübîn defterinin serî‘an tanzîmiyle irsâline mübâderet eylemeniz siyâkında şukka-i mahsûsa terkîm kılındı; fî 24 Şa‘bân sene [1]290 ve fî 4 Teşrîn-i evvel sene [12]89 [16 Ekim 1873].

Ahmed Cevdet

Diğer

Şimdiye kadar Mekteb-i Rüşdiyye'ye gönderilan kütüb ve resâ’ilin ne mikdârı satılmış ve ne kadarı meccânen verilmişdir ve mevcûdu nedir ve satılanların esmânı neye bâliğdir ve ne tarafa teslîm edilmişdir. Buralarını mübîn ve muvazzah bir kıt‘a defter tanzîm ve irsâl olunmasına ve ba‘de-mâ satılacak kitâbların esmânı hükûmet-i mahalliyyeye ba‘de't-teslîm müthehidü'l-me’âl iki kıt‘a sened alınarak biri kendü yanlarında hıfz olunup, dîğerinin Ma‘ârif-i Muhâsebe'sine gönderilmesinin ve fukarâ etfâline verilan kitâblar içün ‘ilm ü haber ahz ve sene-i nihâyetinde Hükûmet ile muhâsebesi ru’yet olunmasının Mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimlerine iş‘ârı Meclis-i Ma‘ârif'den ifâde ve teblîğ olunmuş ve ol vechile ta‘mîmen iş‘âr kılınmış olmasıyla taraf-ı şerîfinizden dahi ber-minvâl-i muharrer harekete mübâderet olunması siyâkında şukka-i tahrîr u tesyîr kılındı; fî 19 Şa‘bân sene [12]90 ve fî 29 Eylül [12]89 [11 Ekim 1873].

Tiran Meclisi'ne bi'l-vürûd dâ‘îlerine havâle buyurulan işbu mazbata mütâla‘a kılındı; fî 25 Zilhicce sene [1]288 ve fî 26 Şubat sene [1]288 târîhlü Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd tahrîrât-ı ‘aliyyede Rüşdiyye mektebleri mesârif-i müteferrika-i seneviyyesine nihâyet-i me’zûniyyet bin guruşa kadar olarak hasbe'l-îcâb andan ziyâde masraf ihtiyâc mess etdiği hâlde Nezâret-i müşârün ileyhâdan istiftâ olunmak lâzım geleceği emir ve iş‘âr buyurulmuş ve ihtiyâclıkda mekteb-i mezkûr ile İşkodra Rüşdiyyesi müsâvî bulunduklarından beyân-ı hâli zımnında bu mazbatanın leffiyle Nezâret-i müşârün ileyhâya takdîmi menût-ı irâde-i ‘aliyye-i ‘âtufîleri bulunmuşdur, ol bâbda; fî 19 Şubat sene [1]290 [3 Mart 1875].

[160] Sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i Şehriyârî'de İşkodra cibâl-i mülhaka ehâlîsi üzerine vukū‘ bulan emr-i mesnûn-i hıtân içün biçdirilan elbise meccânen kimlere dikdirilmiş ber-vech-i zîr zikr olunur; 1286

Gömlek ma‘a-don

Büyük boy	Orta boy	Ufak boy	Cem‘an yekûn	
Çift	Çift	Çift	Çift	
40	30	30	100	Vâlî Paşa hazretlerine
20	20	10	050	İbrâhîm Paşa hazretlerine
20	20	10	050	Mu‘âvin Bey'e
20	10	20	050	Defterdâr-ı sâbık el-Hâc ‘Osmân Efendi'ye
20	20	10	050	Rusümât-ı Nâzırı ‘Ali Bey'e
120	100	80	300	
010	010	00	020	Muhâsebeci İsmâ‘îl Efendi'ye
010	010	00	020	Ser-kerde Hodo Bey'e
010	000	10	020	Hüseyîn Ağa Loha
000	000	09	009	Müftî-i sâbık Hâfız ‘Abdullah Efendi'ye
000	010	00	010	Serhezâr Mehmed Ağa
150	130	99	379	
010	000	00	010	Sandık Emîni Süleymân Efendi'ye
010	010	00	020	Hot Bölükbâşı Ahmed Ağa
010	000	10	020	Kalmend Bölükbâşı Selîm Ağa
010	010	00	020	Reç Bölük-başı Yûsuf Ağa Koka
010	000	00	000	Reyol Bölük-başı Abdullah Ağa
200	150	109	449	
000	010	000	010	Grija Bölük-başı Yûsuf Ağa'ya
000	000	010	010	Gölkenârı Bölük-başı ‘Ali Ağa'ya

010	000	000	010	Postriye Bölük-başı Tâhir Bey'e
000	010	000	010	Dâğ-kenârı Bölük-başı Muhtâr Ağa Reç'e
010	000	000	010	Krayna Bölük-başı Tayyib Ağa'ya
220	170	119	499	
000	000	010	010	Boyana Kenârı Bölük-başı Malo Bey'e
010	000	000	010	Derin Kenarı Bölük-başı Hüseyin Ağa'ya
010	010	010	030	İdâre Meclisi Bâş-kâtibi Fahrî Efendi'ye
010	000	000	010	Ser-hezâr Selîm Efendi'ye
000	010	000	010	Kol-ağası Halîl Ağa'ya
250	190	139	569	

[161]

Büyük boy	Orta boy	Ufak boy	cem‘an yekûn	
Çift	Çift	Çift	Çift	
250	190	139	569	Nakl-i yekûn
000	000	010	010	Merhûm Hâce Sâlih Efendi-zâde Âdem Efendi'ye
010	000	000	010	Süleymân Bey Grams
010	000	000	010	‘Osmân Bektâş
000	010	000	010	Tâlib Necât
010	000	000	000	Beytullah Bey
280	200	149	609	
005	000	000	005	‘Alî Ağa İşkrile ufak boydan on çift verilmiş ise de sehve mebnî birleşdirüp alafranga büyük beş çift teslîm eyledi.
010	000	000	010	‘Osmân Ağa Serrâc
000	010	000	010	Selîm Ağa güresi [Gjyrezi]
000	000	010	010	Mano Bey Koplik
010	000	000	010	İsmâ‘îl Ağa Golem
305	210	159	654	
000	010	000	010	Edhem Ağa Çene
000	000	010	010	Çano Çuka
010	000	000	010	‘Osmân Ağa Mat
000	000	005	005	Yedinci Şeş-hâne Kâtibi Necîb Efendi'ye ufak boydan on çift verildiyse de Murâd Çavuş yediyle

				ancak beş çift teslîm eyledi sehv ne tarafdan idüği mechûldür.
000	000	010	010	Kol Ağası Hazîr Efendi
315	220	184	699	
000	010	000	010	Bayrâm Çako
000	000	010	010	İbrâhîm Efendi Dragoşa
000	005	000	005	Yüzbaşı Dervîş Ağa
000	005	000	005	Yüzbaşı ‘Ali Ağa
005	000	000	005	Yüzbaşı Behlûl Ağa
005	000	000	005	Yüzbaşı Mehmed Ağa
000	005	000	005	Sekizinci Yüzbaşı ‘Ali Ağa
000	005	000	005	Cerrâh Ahmed Efendi
000	000	005	005	Kāsım Tayyib
000	000	010	010	Muhtâr Ağa Sokol
325	250	209	764	

[162]

Büyük boy	Orta boy	Ufak boy	Cem‘an yekûn	
Çift	Çift	Çift	Çift	
320	250	209	764	Obür sahîfelerin nakl-i yekûnudur
000	000	005	005	Droçin Mahallesi İmâmı Molla Ya‘kûb
000	010	000	010	Muho Beşere
010	000	000	010	Ramazân Muka
010	000	000	010	‘Abdül Vila
345	260	214	799	İşbu yedi yüz doksan dokuz çift câme-şûy dikilüp komisyon-i hıtâna teslîm eyledikleri

Hıtân keyfiyyetine dâ’ir biçdirilan çarşafların meccânen dikdirilmesiyçün kimlere verilmiş ve cânib-i komisyon teslîm edinmiş çarşafların beyânı

Büyük çarşaf		Orta çarşaf	
‘Aded		‘Aded	
10	‘Alî Ağa Avra'ya	10	Mehmed Bey Koplik
10	Mehmed bin Bektaş Ağa'ya	10	‘Abdullah Ağa Çuka
10	Rüstem Bala'ya	10	Şa‘bân Ağa Paruça
10	Hasan Ağa Sokol'a	10	Câf Dani

10	Hüseyin Ağa Kazzâz'a	10	Mahkeme Kâtibi Hasan Efendi
10	Şehsüvâr Bey'e	10	Müftî-yi sâbık Hâfız ‘Abdullah Efendi
10	Mehmed Bey ‘Ömer Şernî Efendi	10	Kâtib Ahmed Efendi
10	Selîm bin el-Hâc Mehmed Krayna'ya	10	Esbak Sandık Emîni Mustafâ Efendi
10	Mürto Murto'ya	80	İşbu seksan ‘aded çarşafı dikilmiş olarak cânib-i komisyon-i hıtâna teslîm eyledikleri.
90	El-Hâc Selîm Karakaş	10	Zeynel Ağa Puka sehve mebnî dona tebdîl ederek dikdirüp don göndermiş
10		10	El-Hâc Zübeyîr Puka sehven don yapmış ve çift 4 ‘aded götürdü.
100			
Diklimiş olarak işbu yüz ‘aded çarşafı cânib-i komisyona teslîm eylediler.			

[163] Meccânen dikdirmeğe verilüp cânib-i komisyon-i hıtâna hâlâ teslîm olunmayan câme-şûyun beyânı, bugünki Cumâde's-sânîye'nin ikinci günü bundan sonra kim ki götürürse karşısına iki cizgi ile işâret olunacakdır.

Büyük boy	Orta boy	Ufak boy	Cem‘an yekûn	
Çift	Çift	Çift	Çift	
010	000	010	020	Evkāf Müdîri Şükrî Efendi
010	010	010	030	Cibâl Ser-kerdesi Sâlih Ağa
010	000	010	020	Kastrat Bölük-başısı Şa‘bân Ağa
010	000	000	010	Şala Bölük-başısı Mahmûd Ağa Sokol
010	000	000	010	Koplik Bölükbâşı ‘Ömer Ağa Hâce
050	010	030	090	
000	010	000	010	Şa‘bân Bey
000	000	010	010	Ya‘kûb Ağa vâsî
000	010	000	010	‘Ömer Ağa Nezîr
000	000	005	005	Muhtâr Ağa Rok [Roqi]
000	000	005	005	Kâtib Ahmed Necmî Efendi
000	000	010	010	Dulo Kişa
050	030	060	140	
Orta çarşâf çift 6; el-Hâc Zübeyir Puka hâlâ götürmemişdir.				

Fî 27 S[afer] sene [12]86 [8 Ekim 1869] nûmunelik içün dikmek üzere terzi Mati Markita verilan câme-şûy büyük boy

Fî 23 S[afer] sene [12]86 [4 Haziran 1869] dikmek üzere terzi Kol Dema'ya verilan çâma-şûy büyük boy.

Fî 23 S[afer] sene [12]86 [4 Haziran 1869] dikmek üzere terzi Çela'ya verilan orta boy.

Fî 23 S[afer] sene [12]86 [4 Haziran 1869] dikmek üzere mukaddemâ Kol Marko'ya verilan çâme-şûy ufak boydan.

Çift	Çift	El-hakkı
		Guruş
10	3	30
10	3	30
10	2	25
10	2	20
40		105
40		105
		000

[164] Müştereken. Makine ile dikmek üzere fey'ât-ı mukarrere ile ‘Abdo Garuç ve Hâc Kalfa oğluna verilan câme-şûyun beyânı

Çift 200		Çift 30=1		Çift 20=1	cem‘an yekûn	El hakkı
Büyük boy		Orta boy		Ufak boy	Çift	0197
Çift	Abdo götürdü; fî 20 Temmuz	010	Abdo götürdü	Çift	100	
090		10		000		
055		00				
35	Bunlar Gorki bin Hac Kalfa'da kaldı	Bu hesâb ayrı ayrı zîrde tahrîr ve bu mahalden resîd şud				

Makine ile dikmek üzere yalnız ‘Abdo Garuç'a verilan câme-şûyun beyânı

Çift 2	Çift 30=1		Çift 30=1				
Büyük boy	Orta boy		Ufak boy	Cem‘an yekûn		El hakkı	
Çift	Çift		Çift	Çift		Guruş	
030	010		010	050 def‘a		20=092	
030	010		010	050 def‘a		20=092	
000	080		020	100 def‘a		00=170	
100	000		000	100 def‘a		00=200	
080	130		000	210 def‘a		20=387	
240	230	Mikdâri	040	010	İle	20=942	‘Ale'l-hesâb
55	10	Götürüp teslîm şud	000	000	aldıkları	00=050	verilmiş

295	240	040	010		20=892	Gorki ile beraber ikisine 82 guruş verilmiş
055	10	000	065		00=041	
240	230	040	445		20=851	
030	10	10	150		20=061	
210	220	30	395		00=790	Gorki ile bâ-sened müştereken aldıkları 150 guruş nısf-ı hıssası
030	10	10	050		00=075	
180	210	20	245		00=715	
000	080	20	100		00=127	
180	130	00	245		00=742	
100	000	00	100		150	
080	130	00	145		20=692	
080	130	00	075		20=692	
000	000	00	210	Gorki ile aldıkları kısım	00=000	
			210		Tekmîlen edâ ve sened ahz şud; fî 2 Eylül	
			000			

[165] Makine ile dikmek üzere fey'ât-ı mukarrere ile Gorki bin Hâc kalfaya verilan câme-şûyun beyânı

Büyük boy çift	Orta boy çift	Ufak boy çift	Cem'an yekûn		El hakkı	
Çift	Çift	Çift	Çift		Guruş	
070	020	010	100		190	
050	030	020	100 def'a		182	
120	060	020	200 def'a		375	
100	200	000	300 def'a		550	
340	310	050	700	Fî gurre-i Cu[mâdelûlâ] sene [12]86 götürüp teslîm şud	1297	'ale'l-hesâb verilmiş
205	090	040	335		50	
135	220	10	365		1247	
070	20	10	100		0041	
65	200	00	265		1206	
					0137	
					1069	

35	Mukaddemâ ‘Abdo ile müştereken aldıkları yüz çiftden				0075
					994
					070
100					1064
100				35	1064
000				400	0000

Guruş 82 nısfiyyet üzere ‘Abdo ile aldıkları

Abdo ile müştereken aldıkları bâ-sened guruş 151 nısf hissesı; fî 2 Eylül sene [12]85 [14 Eylül 1869].

Cem‘an yekûn

Büyük boy	Orta boy		Ufak boy	
Çift	Çift	Çift	Çift	Çift
375	310	30=1	50	1
	Guruş		Guruş	
	542		75	

Yekûn

Guruş
750
542
075
1367
50
1317
41
1276
137
1139

[166] Beheri yirmi beş pâre el hakkı ile dikmesine Mati Markıta ve Paşko Zevîzi ve Zef Şüldi'ye ve Nûh Çeri'ye çarşâf verilmiş

Guruş		‘Aded
125		200
125		200
000		000-Gönderüp teslîm eylediler.

Muharrer olunacak fey’âtlar üzere dikmek içün terzi Zef Şüldi'ye verilan câme-şûyun beyânı

Çift	Çift	Çift		

2		30=1		1			
Büyük boy		Orta boy		Ufak boy	Cem‘an yekûn		El hakkı
Çift		Çift		çift	Çift		Guruş
010		010		010	030		20=052
050		050	Çift 30=1	000	100		20=162
030		030	30=1	000	030		20=052
090		060		010	160		20=167
10		10		10	30		
080		50		00	130	Fî 6 Ağustos sene [12]85 [18 Ağustos 1869]	
050		50		50	100		
30	def‘a;fî 6 Ağustos sene [12]85 [18Ağustos1869]	00		00	30		
30					30		
					00		
					50		
					50		

Muharrer olunacak fey’âtlar ile dikmek içün Mati Ma[r]kita'ya verilan çâma-şûyun beyânı

El hakkı	Büyük boy		Orta boy		Ufak boy		Cem‘an yekûn	
Guruş	Çift	Çift	Çift	Çift	Çift	Çift	Çift	
387	10	2	10	30=1	10	10=1	130	
	50	30=1	30	Çift	20	Çift	100	
	30	30=1	00	1	00	10=1	030	Zef Şüldi'ye ile Mati müştereken aldılar; fî 19 Temmûz sene [12]85 [31 Temmuz 1869].
	00		00		50		050	
	90		40		80		210	
	10		10		10		30	
	80		30		070		180	Fî 28 Temmûz sene [12]85
	70		10		020		100	
	10		20		50		80	Fî 6 Ağustos sene [12]85 teslîm şud
			20		040		60	
			00		10		20	

[167] Muharrer olunacak fey’âtlar ile el-hakkı ile dikmesine Paşko Zeviziye verilan câme-şûyun beyânı

Büyük boy	Orta boy	Ufak boy	Cem‘an yekûn	El hakkı
Çift	Çift	çift	çift	Guruş
00	00	20	20	30
30 çift 1=30	00	00	30	52.5
30 [Çift] 1=30	00	00	30	52.5
60	00	20	80	135
30		20	20	
30		00	60	
30 Def‘a fî Ağustos sene [12]85 [Ağustos 1869] götürüp teslîm şud			30;fî 6 Ağustos sene [12]85 [18 Ağustos 1869]	
00			30	
			30	
			00	

Muharrer olunacak fey’âtlar ile Nûh Çeri'ye verilan câme-şûy

Büyük boy	Orta boy	Ufak boy	Cem‘an yekûn	el hakkı
Çift = Çift	Çift =Çift	Çift = Çift	Çift	Guruş
10 1=30	10 1=10	30 1=10	30	45
30 1=30	00	00	30	52
40	10	10	60	97
10	10	10	30	
30	10	10	30	
30	00	00	30	
00			00	

[168]

Fey’ât-ı muharrere ile el-Hâc Hayreddîn ma‘rifetiyle bir kadına dikmek içün, ya‘nî Bayrâm Debre vâlidesi gönderilan câme-şûyun beyânı.

Ufak boy		El-hakkı	
Çift	Guruş	Guruş	
30	1.5	45	
60	1.5	90	
50		57	
140		210	
280		420	Bu sened el-Hâc Hayreddîn edâ ve sened âhz şud
280		420	

Fey’ât-ı muharrere ile dikmek üzere Neviçile çırâğı Lazar Kola'ya verilan câme-şûyun beyânı.

Büyük boy		Fî 20 Temmuz sene [12]85 [1 Ağustos 1869] verilmişdir	El hakkı
Çift	Çift		Guruş
30	1=30		52.5
30	Teslîm eyledi; fî 1 Eylül sene [12]85		52.5 00

[169]Ta‘mîmen Mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimlerine gelan tahrîrât-ı hazret-i nezâret-penâhînin sûretidir.

Mekâtib-i Rüşdiyye'ye gönderilan kütüb ve resâ’ilin ağniyâ etfâline fey’ât-ı mukannenesiyle i‘tâsı ve fukarâ evlâdına verileceklerden fey’âtı yüz pâredan ziyâde olanların mektebin Timurbaş Defteri'ne kaydı icrâ kılınarak, bunlar okutduruldukdan sonra bi'l-istirdâd dîğer çocuklara verilmesi ve behâsı üç guruşdan aşağı olanların meccânen i‘tâsıyla bu makūle Kitâblara vaz‘-ı yed edecek şâgirdânın fakîr olduklarına dâ’ir mahalleleri cânibinden iki nüsha olarak ‘ilm-i haber alınarak sene nihâyetinde mahallî muhâsebesiyle hesâb görülmek üzere; fî 19 Şa‘bân sene [1]290 [12 Ekim 1873] târîhiyle ta‘mîmen irsâl olunan tahrîrât-I mecîde beyân u iş‘âr olunduğu vechile ağniyâ evlâdına satılacak kitâbların esmânı Hükûmet-i Mahalliye'ye ba‘de't-teslîm müttehidü'l-me’âl iki kıt‘a sened alınarak birisi kendü yanlarında hıfz olunup, dîğerinin Ma‘ârif Muhâsebesi'ne gönderilmesi ve irsâl olunan kitâbların ‘aded ve mikdârıyla esâmîsini mübîn ve sarf olunan ile mevcûd bulunan ve fürûht olunmuş olanların ayruca hesâblarını mutazammın bir muntazam defteri ma‘an irsâl eylemeleri ve birinin orada tevkîfiyle dîğerinin dahi bu tarafa izbâr olunması Meclis-i Ma‘ârif'in teblîği üzerine mekâtib-i Rüşdiyye mu‘allimlerine ta‘mîmen iş‘âr olunmasıyla, taraf-ı şerîfenizden dahi ber-minvâl-i muharrer harekete mübâderet olunması siyâkında şukka tahrîr u tesyîr kılındı; fî 9 Zilka‘de sene [1]290 ve fî 17 Kânûn-i evvel sene [12]89 [29 Aralık 1873].

Ahmed Cevdet

[170] Makām-ı devletlerine

Vilâyâtda bulunan mekâtib ve medârisin ve kütübhâne ve matba‘aların keyfiyyet ve kemmiyyetine dâ’ir Dâ’ire-i Ma‘ârif'ce ma‘lûmât-i sahîha olmadığından, bi'l-cümle vilâyât merkeziyle mülhakatı olanelviyeden ve nevâhî dâhilinde kâ’in kurâ sıbyân mektebleriyle medreselerin ve talebesinin mikdârının ‘arz olunmasını âmir 84 numero ve fî 7 Receb sene [1]290 ve fî 18 Ağustos sene [1]289 târîhlü tevârüd eden emir-nâme-i Sâmî-i hazret-i vekâlet-penâhînin ahkâmınca îcâb eden cedvel taraf dâ‘îyânemden yapılması havâle buyurulduğundan, dâhil-i eyâletde kâ’in medâris ve talebenin mikdârı ve mekâtib-i Müslime ve gayr-i Müslime'nin ‘adediyle zükûr ve inâs şâgirdânın ve sûret-i idâreleri tahsîs olunmağla[819], cedvel-i mezkûr der-dest-i tanzîm bulunmuşdur. Fekat Ma‘ârif-i ‘Umûmiyye Nezâret-i celîlesinden mevrûd cedvellerin hânelerinde kütüb-hâne ve kitâbların ‘adediyle müte‘allik oldukları fen ve esâmî-i mü’ellifîn ve esâmi-i kütüb ve kitâbların nev‘-i hattları ve kütüb-hânelerin bânîleri ve kütüb-hânelerin sûret-i idâreleri derc buyurulduğuna ve cedvel-i mezkûrun sür‘at-i ikmâli kütüb-hânelerin bilinmesine mevkūf bulunduğuna binâ’en işbu keyfiyyeti tahkîk zımnında ta‘mîmen

[819] “dâhil-i eyâletde…… olunmağla” tı harfi ile işaret edilerek sayfanın altına kaydedilmiştir.

kazâlara ve İşkodra ber-vech-i muharrer kütüb-hânesiyçün mekremetlü Ahmed Efendi dâ‘îlerine bir kıt‘a emir-nâmenin tastîri bâbında; fî 22 Kânûn-i evvel sene [12]89 [3 Ocak 1874].

[171] Tarafımızdan Alî Sâ’ib Paşa hazretlerine keşîde olunan telegraf-nâmenin sûretidir.

‘Aded-i kelimât 20
Hazîne-i nakliyye, guruş 15

Manastır'da devletlü Sâ’ib Paşa hazretlerine

Memleketimizin Mukārenet-i İdâre-i hıdîvîleriyle teşerrüfünden dolayı ‘arz-ı mefharetle tebrîke cür’et eylerim, her hâlde; fî 18 Haziran sene [12]90 [30 Haziran 1874].

Müfettiş-i Mekâtib
Dâvûd

Sûret-i istihdâmleri yedi seneyi mütecâviz ve riyâzıyâtdan tedrîs iktidârını hâ’iz bulunan Rüşdiyye mu‘allim-i evvellerinin ma‘âş-ı kadîmlerinin hadd-ı nizâmîsi bulunan yedişer yüze iblâğ buyurulduğu dokuz numero ve fî 9 Teşrîn-i evvel sene [12]90 [21 Ekim 1874] ve fî 10 Ramazân sene [12]91 târîhlü Rumeli Gazetesi'nde resîde-i nazar-ı dâ‘îleri kılınmışdır. Ve İşkodra Rüşdiyye Mu‘allimi müddet-i istihdâmına nazaran işbu mükâfât-ı celîleye mazhar olunduysa da bu bâbda şimdiye kadar buraca emir zuhûr etmediğinden, taraf-ı hazret-i vilâyet-penâhîden îcâb eden emir-nâmenin celbiyle mu‘allim-i mûmâ ileyhin mesrûriyyetine müsâ‘ade buyurulması bâbında; fî 2 Teşrîn-i sânî sene [12]90 [14 Kasım 1874].

[172] Hayırlusuyla mahdûmlarım Ahmed ve Süleymân efendilere biçdirdiğim yelek ve câmedân içün sarf olunup verdiğim mebâliğ:

Guruş		Guruş		
20=38	Bârûtî çuka	7=0		
10=26	Kırmuzı çuka	5=0		
00=149	Gılabdan	Dirhem 1=31	Çift 30=4	Işbu dört kalem Zeynel Çupa nma‘rifetiyle Paşko Çupa'dan alınmış
15=58	Gılabdan şerît	0=0 16	20=30	
05=272 00=147	Paşko Çupa'nın çırâğı Mark Simon'a teslîmen Zeynel Çupa dükkânında edâ etdim, mecîdî beyâz yirmilik; fî 17 Kanûn-i sânî sene [12]87 [29 Kasım 1871] guruş, 7; çift, 21			
05=125	bâkî			
20=053	Gılabdan	Dihem 1=11		def‘a Paşko'dan
30=018	Al çuka			
30=032	def‘a gılabdan	3=06		
00=019	def‘a gılabdan	04		
00=004	Bize, guruş 2			
30=010	def‘a gılabdan	1=2		
00=003	def‘a gılabdan			
35=266 30=166	Def‘a-i sâniyede Paşko Çupa'nın çırâğı Mark Simon nâm kimesneye Zeynel Çupa dükkânında Zeynel mahdûmlarıyla ve çıraklarıyla hâzır iken verdim; fî			

	23 Şubat sene [12]87 [6 Mart 1872], yevm-i salı.
05=100	Paşko Çupa'ya şimdilik bu kadar deynim kaldı; fî 23 Şubat sene [12]87 [6 mart 1872].
05=100 00=000 Elbise-i mezkûrenin yekûnü guruş 13=1024	Fî 12 Nisan sene [12]88 [24 Nisan 1872] Zeynel Çupa ve oğulları Hasan ve Selîm hâzır oldukları hâlde temâmen çırâğı Mark Simon yediyle temâmen Paşko Çupa'ya verdim aslâ vereceğim kalmadı.

Bârgîrimiz nakl ve otluk behâsından Bekir Domni vereceğim olan 30 guruş temâmen verildi; fî 12 Nisan sene [12]88 [24 Nisan 1872], yevm-i çehâr.

Mukaddemâ aldığım bakırlardan dolayı kalaycı Filib Resto'ya bâkî kaldığım yüz on iki guruş şu kadar pâre ve gerek yeni aldığım iki sahanın mebâliği olan yirmi dokuz şu kadar pâreyi kâmilen verdim vereceğim kalmadı; fî 12 Nisan sene [12]88 [24 Nisan 1872].

[173] Alınan gaytân ve beheri

Dirhem	Çift
116	19=1

Hakk-ı hayyâtiyye ya'nî üstâdiyyeye mahsûben Zeynel Çupa'ya verdiğim, 84 guruş, beyâz yirmilik kıyye 4; fî 24 Kânûn-i sânî sene [12]87 [6 Aralık 1871]; zîrde tahrîr şud.

On pâre sehven yazmamış.

Sâlifü'l-beyân elbise içün Zeynel Çupa verdiği pusulanın sûretîdir.

Guruş

18=073	Kazzâz Usta Receb'e	Tafsîli		
10=129	Buşat'da menekşe gaytân	Guruş 36=6	Gılabdan el hakkı	Dirhem 1=00
10=046	İbrişim	00=2	Sarı gaytân	=2
00=250	Yelek ve câmedânların el hakkı	37=10	Sarı gaytân	4=9 Çift 6=1
10=068	Gılabdan gaytân	00=13	Gılabdanlı düğme	Çift 2
20=043	Düğme; Kıyye, 29; ?, 19 35=40		Alaca harîr şerît	5=13
18=610	Mukaddemâ 'ale'l-hesâb Zeynel'e verdiğim; fî 24 Kanûn-i sânî sene [12]87			
00=84				
18=610 00=84	Bu cümleden 'ale'l-hesâb be-tekrâr Zeynel'e verdiğim; fî 23 Şubat sene [1]287 [6 Mart 1872], Salı			
18=296	Şimdilik terzi ve kazzâz ve sâ'ireye bu hesâbdan ez-gayr-i Paşko Çupa['ya]			

	bu kadar deynim kaldı.
18=296	Bu bâkî kalan mebâliği bi't-temâm Zeynel Çupa'ya verdim, bu bâbda kimseye vereceğim kalmadı; fî 12 Nisan sene [12]88 [24 Nisan 1872].

00=000

[174] Müteveffâ Mahmûd Bey Barbuluş ile Ağo Bey'in hâne takımlarına meclisimiz ma‘rifetiyle ne vechile kıymet tahmîn ve takdîr olunmağla, kıymet-i mevzû‘a ile kimler aldığı karşusuna ismi zikr olunacak eşyâ yegân yegân zîrde beyân olunur.

Guruş		‘aded	
1000	Sîmli altına tüfeng	1	Marto Bey aldı
0750	Sîmli paraküte tüfeng	1	Ağo Bey
0750	Sîmli tüfeng	1	Ağo Bey
0750	Sîm sikkeli kûşe	1	Ağo Bey
0500	Cevher-dâre tüfeng	1	Ağo Bey
0500	Sim sikkeli Macareş tüfeng	1	Ağo Bey
0400	Balmuşka tüfeng	1	Ağo Bey
0250	Çifte tüfeng	1	Ağo Bey
4900			Ağo Bey
0800	Sîmden kılıç	1	Ağo Bey
0600	Sîmden pala	1	Marto Bey
0400	Ufak kılıç	1	Marto Bey
0025	Palaska	1	Marto Bey
0025	Palaska dîğer	1	Marto Bey

6750

Çift 10	Çift 35	
Yasdık 12 kıyye	Çuka 2 kıyye	Basma Kıyye 1
Şilte	Minder	
Kıyye, 1	Kıyye, 3	Çift 50

Guruş

445	Köşk odasının döşemesi			
100	Mahmûd Bey’in odasında seccâde	‘aded, 2		
500	Ağo Bey’in odasında	Ihram	Yasdık	Minder
		‘aded,10	‘aded, 4	‘aded, 4
190	Marto Bey'in odasında yasdık o tile 12; çift 5. Ot ile memlû mak‘ad kıyye 4; çift 20. kezâlik minder kıyye 4; çift 13			
1235				
0075	Şem‘dân	3		
0080	Kazagınık	1		
0100	Bagraca	5		
0070	Tencere kıyye 1; Kovası ‘aded 1.			

0060	Bakır sahân 6	
1620		
0015	Tas, 2	
0012	Kâse, 1	
0012	Bakırdan ibrik, 1	
0050	Tepsî, ‘aded 2	
0080	Minder tepsîsi, 1	
0040	Sarı tepsî, 1	
0100	Bakır mangal ve ufak güğüm	

1930

Eyerli bârgîr, aded 1 semerli bârgîr ‘aded 2
Öküz, aded 10; inek ‘aded 3; buzağu ‘aded 3
Keçi, aded 00 Durfa'da Hoş Yûsuf'da
def‘a keçi 00 Barbuluş'da
koyun 00 Zadrima'da Kuzul Karyesi'nde
Mısır
Buğday. – İşbu ilk meclisimizde bu eşyâya kıymet vaz‘ olunamadı.

300	Peraş-i Zîr Mahallesi'nde kâ’in bağçe ve mülhakātıyla hâne
00000.	

Pres ‘aded 2, Barbuluş'da çifte kıyye 1 Barbuluş'da cevherdâre kıyye 1 Malisya'da olduğu. Işbu tüfengler hâzır bulunmadıklarından vaz‘-ı kıymet olunamadı.

[175] Verese beynlerinde olunan şikâyet üzerine taraf-ı hazret-i Müşîrî'den vukū‘ bulan emre imtisâlen işbu karârımızı bâ-mazbata beyân eylediğimizden, kopyası zikr olunur. Müteveffâ Mahmûd Bey Barbuluş'un birâderi Ağo Bey ile ber-vech-i nasfet Peraş-i Zîr Mahallesi'nde kâ’in müştemilâtiyle mutasarrıf oldukları bir bâb hâne ve tâkımına takdîr-i kıymet etmek içün mukaddemâ ‘akd olunan meclis-i ‘âcizânemiz ma‘rifetiyle takım ve hâne eşyâsıyla ve mâlik oldukları hayvânâta on sekiz bin dokuz yüz yetmiş sekiz buçuk guruş ve hânesine otuz bin guruş ki cem‘an kırk sekiz bin dokuz yüz yetmiş yedi buçuk guruş cümlenin hoşnûdiyyet ile takdîr-i kıymet kılınmağla, eşyânın bir takımını Ağo Bey ve bir takımını Marto Bey kıymet-i mevzû‘a ile aldıkları, müteveffâ Mahmûd Bey'in kerîmesi Havvâ tarafından vekîl kılındıkda gelan Süleymân Ağa Hot fuzûlen hânesinin hisse-i şâyi‘asını ve asâleten Mahmûd Bey'in mahdûmu Marto Bey ile haremleri Mahmûde binti Bayrâm Bey Serdâr ve Zehrâ binti ‘Ömer Çân fey’ât-ı mukarrer üzerine huzûrumuzda hisse-i şâyi‘alarını Ago Bey'e bey‘ ve fürûht olduğu semen-i ma‘lûm ile iştirâ eylediği ifâde bâbında; fî 29 S[afer] sene [12]88 ve fî 7 Mayıs sene [12]87 [19 Mayıs 1871].

Sâhib-i imzâ

Davûd Efendi, Arslân Puka, Mahmûd Reç, Halîl Selaça Selîm Bey Barbuluş, Muhtâr Sokol, Süleymân Bey Garuç, Zeynel Doberniç, Mahmûd Hâcı Ahmed.

İkinci meclisimizde takdîr-i kıymet eylediğimiz eşyanın beyânı
Guruş

125	toy	kıye 5	çift 25
025	Kâse	2	12
150	kezâ kâse	Kıye 2	
030	Yol tası	3	
040	Sahan	6	
040	filitre	6	
275			
035	Güğüm	‘aded 1	
090	Sîmden zarf	‘aded 3	
050	Kahve takımı		
020	seccâde	Kıye 1	
010	âyine		
250	sâ‘at	Kıye 1	
150	tüfeng	Kıye 1	
150	Çifte tüfeng	1	
1035			
0040	Başlık	‘aded 1	
0760	Eyerli bârgir	‘aded 1	Marto Bey üzerine kalmış
3307.5	Koyunlar		
0700	Sîm kîse		
0300	Setre ve kürk		
3956	Nakden Napolyan altını 43		Çift 92
10098			
00200	İnek	‘aded 1	Marto Bey
10298			

[176] Ba‘zı erbâb-ı hasenât i‘ânesiyle mütevveffâ Usta Sinân Debre'nin kerîmesi için alınan eşyâ bilinmek üzere zikr olunur.
Guruş

85	Yorgan	‘aded 1	
35.14	Yorgan için çarşaf	8	Çift 1: 30
15.00	Yasdık yüzü	1: 6	8 : 20
04.00	Kırmızı Musul		
01.00	Yasdık için düğme ve gaytân ve iplik		
29.10	Döşek yüzü	13	

00.15	Siyah iplik		
149.20			
022.00	Kuşak	Kıye 1	
019.00	Kahve ‘aded 1	Şeker, kıyye 1	
130.00	Yün, düşek içün	Kıyye 20	Çift 6
019.00		Hıssa 3	
026.00	Şem‘dân	1	
008.00	Tas	1	
015.00	Sofra bezi		
023.00	Boya ve kınâ ve sâ’ire almak içün nakden vâlidesine gönderilan boş 		
411-20			
175.00	Bakırdan ibrik ve leğen ve güğüm		
016.00	Hoşab tası	Kıye 1	
048.04	Sahan	Kıye 4	
031.34	tepsi	1	
019.00	Tigan		
001.20	Bakırları götürene hammâliyye olarak verilan		
702-38 092.00	Sîmden müceddeden çintiyân paçaları ve çintiyanı Man Lopç hediyye verdi		
794.38			

[177] Takrîben İşkodra Eyâleti'nin nüfûsü

60000	İslâm	İşkodra Eyâleti'nden Avrupa'ya imrâr olunan erzâkın beyânı
60000	Katolik	Kile 60000 mısır 07000 buğday 67000
20000	Rum	
140000		

Bu hiesâb üzere senevî her bir nüfûs içün takrîben üç yük nafaka lâzım geleceğinden kîle 420.000 eyâletde sarf ve kîle 67.000 hârca imrâr etmekde bulunacağından, eyâletin senevî mısır ile buğdayın mecmû‘ hâsılâtı, kile 487.000 olmuş olur şöyle ki

Kile

457000	Mısır
039000	Buğday

487000

Ve Kile

15000	Arpa
04000	‘Alef

01000	Cevdar

20000

İşbu bin iki yüz doksan üç senesinde Karadağ ile vukū‘ bulan muhârebe esnâsında İşkodra cibal-i mülhaka ehâlîsine cânib-i Hükûmet'den verilan şeş-hânenin cins ve ‘adedi zikr olunur.

‘Aded	Cins	İsm-i cebel
279	Kabaklı	Hot
000		-Gruda'da Podgoriçe'da aldıklarından buraca kıymeti mechûldur
400	Kabaklı ve kabsüllü	Kelmend
304	kabsullu	Kastrat
264	Kapaklı ve kabsüllü	İşkrel
196	Kapsüllü	Reç me‘a Loha
241	Kapsüllü	Postriba
061	Kapsüllü	İşlak
055	Kapsüllü	Temal
160	Kapsüllü	Şal ve Şoş
077	Kapsüllü	Reyol
045	Kapsüllü	Grija
083	Martin Henri	Koplik
047	Martin Henri	Göl kenârı
290	Kabsüllü	Ma‘a İkbale Puka
151	Kabsüllü	Leş Malisyası

.....

000

[178] Podgoriçe Kazâsı dâhilinde Gruda ve Tuz karyelerde mukaddemâ sâye-i ma‘ârif-vaye-i hazret-i Şehriyârî'de küşad [ve] bir müddetden berü şâgirdânlarından gitmedükleri ba‘zı tarafdan olunan istihbâr üzerine, tahkîk-i mâdde içün Podgoriçe Kā’im-makāmlığı'na taraf-ı dâ‘iyânemden iş‘âr olunduysa da, bir cevâb-ı şâfîye dest-res olunamadığından, mekteblerin tahkîk-ı ahvâli zımnında refâkat-i dâ‘iyânemde bulunan İspâhî Nureddîn Bey ol tarafa i‘zâm olmağla, oralarda gitdikde mu‘allimlerini her ne kadar ki mekteblerde bulduysa da şâgirdânından hiç bir kimse bulunmadığından, bu bâbda bir tâkımı göndereceğiz ve otuz üç şâgirdânın esâmîsini hâceye yazdırup dâ‘înize getürmek içün merkūm İspâhî'ye i‘tâ eylemiş iseler de içlerinden ve ilerü takımından me’mûrîn Murâd Hako ve Esmân Hâci nâm kimesneler bize muvazzaf hâce gönderilmiş, cum‘a ve ramazân ve ‘îdeynde câmi‘lere hidmet etmekdir. Yalnız çocuklarımızı ta‘lîm etmek içün değildir, derken evvel vahşî bulunan ehâlîye bu iki kişi igvâ ve mekteblerine bunların yüzünden sekte îrâs etmesi gerek mu‘allim tarafından ve gerek merkūm İspâhî takrîrinden ma‘lûm-i ‘acizânem olup[820], eğer bu iki kişi[821] yahud ihâfe olunmadıkları hâlde sâlifü'z-zikr mekteblerin bir semeresi olmayacağı ‘arzı bâbında; fî Temmûz sene [12]90 [Temmuz 1874].

[820] Burada yer alan “buranın cibâl olduğu ehâlîsi” kelimelerinin üzeri çizilmiştir.
[821] Burada yer alan şahısların isimleri silinmiştir.

[179] Nezdimizde emânet bulunup, cânib-i sandıkdan mebâliği tarafımızdan ahz olunan senedât

Guruş

<table>
<tr><td>195</td><td>Mayıs [12]90 [Mayıs 1874]</td><td rowspan="2">Sened ‘aded 1</td><td rowspan="2">Kastrat. İşbu senedin guruş 390 mebâliği Molla ‘Ali'ye vermek üzere Ya‘kūb Ağa ve Ahmetlere verildi; fî 20 Teşrîn-i sânî sene [12]90 [2 Aralık 1874].</td></tr>
<tr><td>195</td><td>Haziran sene [1290] [Haziran 1874]</td></tr>
<tr><td>195</td><td>Temmûz sene [1290]</td><td rowspan="2">Sened ‘aded 1</td><td rowspan="2">Kezâ Kasrat işbu 390 guruş bizdedir.<table><tr><td>390</td><td>Bizde</td></tr><tr><td>42</td><td>Ve bizden tenzîl şud; fî 16 Kânûn-i sânî sene [12]90 [28 Ocak 1875]</td></tr><tr><td>348</td><td></td></tr></table>Mebâliği temâmen Veyukay verdim.</td></tr>
<tr><td>195</td><td>Ağustos sene [1290]</td></tr>
<tr><td>780</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>010</td><td>Haziran sene [12]90 eyyâm 6</td><td rowspan="4">Sened ‘aded 1</td><td rowspan="4">fî 21 Teşrîn-i sânî sene [12]90 [3 Aralık 1874].</td></tr>
<tr><td>050</td><td>Temmuz sene [1290]</td></tr>
<tr><td>050</td><td>Ağustos sene [1290]</td></tr>
<tr><td>050</td><td>Eylül sene [1290] [Eylül 1874]</td></tr>
<tr><td>940</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>195</td><td>Temmûz sene [1290] [Temmuz 1874]</td><td rowspan="2">Sened ‘aded 1</td><td rowspan="2">Morik-i Zîr</td></tr>
<tr><td>195</td><td>Ağustos sene [1290]</td></tr>
<tr><td>1330</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>0030</td><td colspan="3">Sandıkların ücret-i nakliyyesi işbu mebâliğ mukaddemâ tarafımızdan verildiğinden bizimdir aldım</td></tr>
<tr><td>1360</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>30</td><td colspan="3">İşbu mebâliğ bizim olduğundan tevkîf şud.</td></tr>
<tr><td>1330</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>390</td><td colspan="3">Kastrat mu‘allimine vermeğe Ya‘kūb Ağa verilan tenzîl şud.</td></tr>
<tr><td>940</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>160</td><td colspan="3">Veyukay mu‘allimine verildiğinden tenzîl şud</td></tr>
<tr><td>780</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>390</td><td colspan="3">Morik-i Zîr mu‘allimine Temmuz ve Ağustos me‘âşlarının mebâliği verildi; fî 16 Kanûn-i evvel sene [12]90 [18 Aralık 1874].</td></tr>
<tr><td>390</td><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>390</td><td colspan="3">Kastrat mu‘allimine verildi; fî 13 Şubat sene [12]90 [25 Şubat 1875]</td></tr>
<tr><td>000</td><td colspan="3"></td></tr>
</table>

[180] Cibâl-ı mülhakada ashâb-ı nüfûz olan zevâtın esâmîsi

Luis Nikoli

Cebel-i Kebîr

Numero

1. Hot ‘Alemdârı Çun Mola	Hot ru’esâsından Miras Hasi	Hot ru’esâsından İvan Miholi	Hotlu Nikol Miras
Gruda ‘Alemdârı İsmâ‘îl Martin	Gruda Koca-başısı Yaho Lord	Tuz ‘Alemdârı Tafîl Kurd	Tuz Koca-başısı ‘Adiç İsmâ‘îl
Kalmend Rü’esâsından Âdem Yaho	Kalmend ru’esâsından Uyk Gila	Kalmend ru’esâsından Luç Prenla	Kalmend ‘Alemdârı Kaçil Turko
Kastrat ru’esâsından Şa‘bân İlyâs	Kastrat ru’esâsından Tom Nikola	Koca-baş Kel Dotsan	‘Alem-dâr Sokol Prenci
İşkrel ‘Alemdârı Maras Daşi	İşkrel Koca-başısı Prenk İstaka	Voyvoda Tek Uyka	Koca-baş Tom Pellum
Reç ‘Alem-dârı Zübeyr Selmân	Reç-i Sagîr Koca-başısı ‘Abdül ‘Alî	Loha ‘Alem-dârı Tan İlyâs	Loha Voyvodası Halîl İshâk
Koplik ‘Alem-dârı Sokol	Gölkenârı ‘Alem-dârı	Grija ‘Alem-dârı Selmân	Reyol ‘Alem-dârı Mehmed İbrâhîm

Zef Prenka

Postriba

Dirgos ‘Alem-dârı Hasan	Dirgos Koca-bâşısı Hasan ‘Ali	Boks ‘Alem-dârı	Suma ‘Alem-dârı
Şlak ‘Alem-dârı	Şlak Koca-bâşısı Şlak Gega	Temal ‘Alem-dârı Maras	Temal Koca-başısı

Şala ma‘a Şoş ‘Alem-dârları	Krayna ‘Alem-dârı	Dağkenârı ‘Alem-dârı	Barbaluş ‘Alem-dârı	Buşat ‘Alem-dârı
Ya‘nî Şala ve Şoş ve Kîr ve Çevan ve Pellan ve Toplan				

Kasabanın onbeş ‘Alem-dârân

Dukagîn cihetinde nüfûzlu olan zâtların beyânı

Keret'de: Mustafa Dayç; ve Mûsâ ‘Ali ‘Alem-dâr İsmâ‘îl[822]; Puka'da Molla Mûsâ; ‘Osmân Çavuş; ‘Ali Ağa bin Zekr Ağa

Kabaş'da: Birinci ‘Alem-dâr Sadri Selmân; İkinci ‘Alemdâr Hâç Çan Velî Ağa, Ahmed Yûsuf, Miraş Andro ve Hüseyin Mehmed

İkbâle'de: ‘Alemdâr ‘Alî Muhtâr; Sâlih ‘Osmân; Dermân Ağa; Hıristiyan Siman Miraka; Hıristiyan Prenil Mehmed[823]

Bu günde: Hıristiyan Kol Reca; Maçun Mehmed, İbrâhîm ‘Abbâsî; Karuzi'de İsmâ‘îl Ağa Kahremân Ağa, Şa‘bân Ağa Kaymak Ağa

[822] Bu iki kelime metnin tersinde yazılmıştı

[823] Bu şahsın ismi Hıristiyan, soyadı ise Müslüman.

Kalen'de: Selmân İbrâhîm Zekr Tâhir; Latini Dod ‘Ali; Kolumri Karyesi'nde Muhtâr İbrâhîm Selmân, Muhtâr ‘Ali.
Karacadağ'da**:** Molla Celâleddîn, Receb Ağa, ‘Alem-dâr Mehmed İlyâs, Sâdık Selmân, Yaşâr Edhem, İbrâhîm İsmâ‘îl, Hayreddîn Mustafâ, Receb Selîm
Zeko Hüseyîn ve Ahmed Hasan bu iki zâtlar gâlibâ sâkāt direkleri mahallin ru’esâsı oldukları.
[181] Merdita'da teşkîl olunan Meclis-i İdâre'nin a‘zâları
Endreç Doda, Tuç Nikoli, Leş Nikoli, Dokola, Nikol Doda
Meclis-i De‘âvî a‘zâları
Papas-ı Rûm Pyeter, Dod Gafa, Endreç Nikoli, Endreç Endreça, Nikol Kola, Nikol Deda.
Merdita'da ashâb-ı nüfûz olanlar:

‘Alemdâr karye-i Oroş	‘Alem-dâr karye-i Deber	‘Alem-dâr karye-i Fan
Oroş Muhtârları	Debre Muhtârları	Fan Muhtârları
3	8	5
‘Alem-dâr karye-i Kuşni	‘Alem-dâr karye-i İspaç	
Kuşni Muhtârları	İspaç muhtârları	
2	4	

Kabaşlı Baytar Miraş; İkbale’li Numan Miras; İkbale’li Prel Mehmed; Bugünlü Kol Reca; Bugünlü Maçun Mehmed.
Kalmetli Nik ‘Ali; Gelzeli Paluş Mark; Gelzeli Kul Dede.
İşbu sekiz zevât Puka Kazâsı Meclis a‘zâsından Kabaşlı Hüseyin Mehmed nâm kimesne ile bu tarafa gelmeleriyçün haber gönderildi; fî 9 Kânûn-i sânî sene [12]92 [21 Kasım 1876].
Merkûm Hüseyin Mehmed tarafımıza emânet bırakdığı iki kıt‘a senedin mebâliğini bi't-tahsîs geldiği vakitde vermek üzere.
Guruş

100	İki mâhlık sened	‘Aded 1
400	Sekiz mâhlık sened	‘Aded 1
500		
30	Kîsemden ödünc verdiğim; fî 9 Kânûn-i sânî sene [12]92 [21 Ocak 1877]	
470	Tekmîlen verildi; fî 14 Şubat sene [12]92 [26 Şubat 1877] be-huzûr-i hâkim ve Kāim-makām-ı Leş ve Müdîr-i Zâdriçe.	

[182]
Hâne-i Müslime - Hâne-i Gayr-i Müslime

065	01	Tepe
233	44	Rus-i Sağîr
083	00	Peraş-i Zîr
24	00	Peraş-i Bâlâ
76	00	Parusa
000	640	Peraş-i Zîr ve Peraş-i Bâlâ ve Parusa
100	000	Noçay
153	000	Dudaylı
200	004	Top-hane

191	029	Rus-i Kebîr Mahallesi
1125	718	Seksan sekiz senesi Şa‘bân'ında cânib-i Hükûmet'den kemâl-i dikkat ile lede't-ta‘dâd bu kadar çıkdılar.
000	000	Debbâğ Mahallesi
000	000	Bağçalık Mahallesi
000	000	Kâfa Mahallesi
000	000	Ayazma Mahallesi
000	000	Kuç Mahallesi
000	000	Berdiçe

İşbu belli mahallelerin hâneleri sayılmadıklarından hakîkaten mechûldur. Fakat takrîben Hâne-i Müslime ve Gayr-i Müslime'nin mecmû‘u iki bin iki yüz elli, mülhakātıyla belki iki bin üç yüz hâneye bâliğ olur[824].

[183] On beş mahallelerin tertîbleri

Tophâne 1	Rus-i Kebîr 2	Peraş-i Sagîr 3	Noçak 4
Parusa 5	Rus-i Sagîr 6	Peraş-i Bâlâ 7	Dudak 8
Debbâğ 9. Alî Bey Mahallesi dahi dinür ve kendüsüne Karakaya ve Berdiçe-i Bâlâ mülhakdır.	Bakçalık 10	Kâfe 11. Hâcı Rusül dahi itlâk olunur ve kendüsine Vukatana ve Rugam mülhakdır	Ayazma 12. Berniç Karyesi mülhakdır
Tepe 13	Kuç 14	Berdiçe Zîr 15	

[Mektub 2]

İşkodra Mekteb-i Rüşdiyyesi'nde mevcûd timurbaş kütübün defteridir; fî 25 Nisân sene [12]92.							
Timurbaş kütübün esâmîsi	‘Aded-i kütüb	Fürûht olunmak üzere vürûd eden resâ’il	‘Aded-i kütüb	Fiyâtları	Kıymet-i kütüb-i mecmû‘a	Dolabda mevcûd bulunan resâ’il	Füruht olunan resâ’il
Harîta Kıt‘a	3	Gülistân	35	5.5	192.5	09	26
Atlâs Cilbend	3	Mukaddimetu'l-hisâb	20	8	160	13	07
Kâfiye	47	Muhtasar Usûl-i Fıkarî	20	6	120	13	18
Hendese	19	Mikyâs Risâlesi	15	3	040	06	09
Müntehe bât-ı	33	Cedvel-i Mikyâs	15	3	140	10	15

[824] . Sayfanın alt tarafında ne olduğu belli olmayan bazı çıkarma işlemleri vardır.

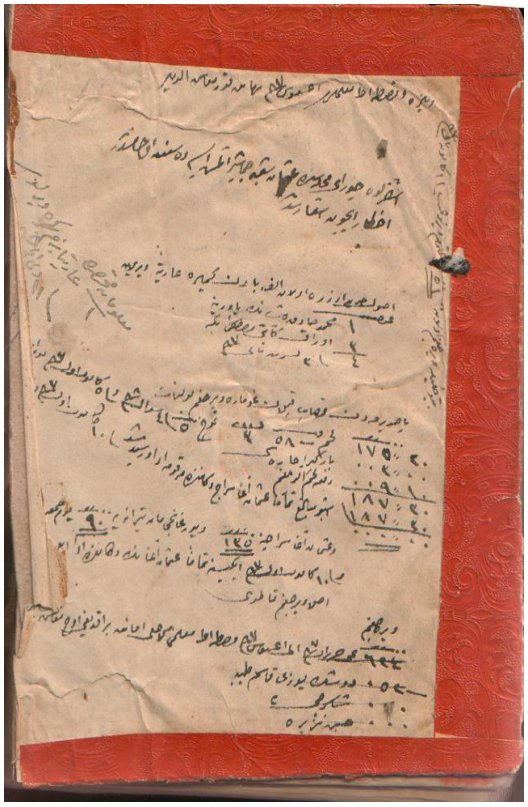
Gülistân							
Esmâru't-tevârîh	10	Nesâyih-i Hükemâ’	20	1	020	20	00
Hülâsa-i Latîfe	41	Mi‘yârü'l-kelâm	20	1	030	20	00
Coğrafya	72	Ta‘lîm-i Fârîsî	21	1	030	15	15
Cümle-i Sarf	17	Kavâ‘id-i Fârîsî	15	1	030	11	04
Târîh-i ‘Osmânî	33				665	208	256 -261 _____ 090 Teslîm sandîk

Medhal-i Kavâ‘id	20
Risâle-i Erba‘a	31
Zeyl-i Ahlâk	40
Risâle-i Hisâb	43
Miftâhü'l-Fünûn	06
Ma‘lûmât-ı nâfi‘a	44
Emsile	72
Tecvîd	26
İzhâr	58
Risâle-i Ahlâk	46
‘Avâmil	13
Gülistân	14
Münyetü'l-Musallî	19
Birgivî	40
Kavâ‘id-i Fârisiyye	20
Ta‘lîm-i Fârisî	58
Nesâyih-i Hukemâ’	24

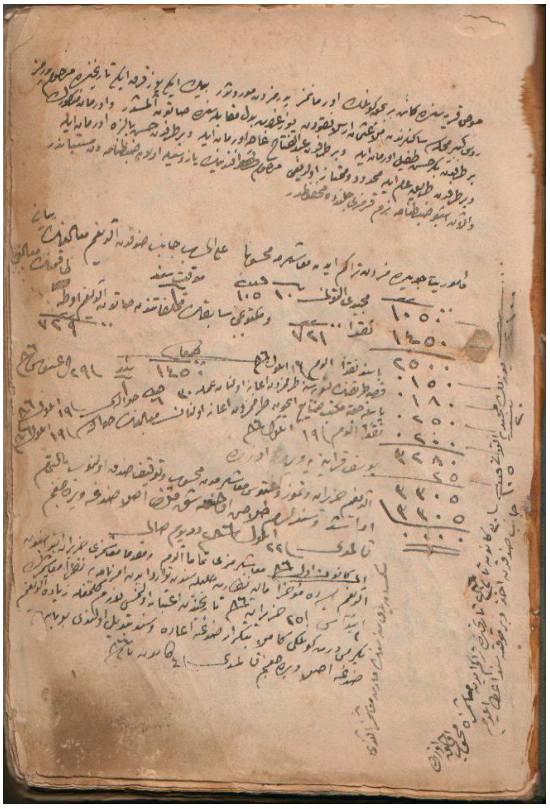
[Mektub 3]

Binâ’	44
‘İlm-i hâl	28
Târîh-i Cevdet	18
Maksûd	83
Dürr-i Yektâ	28
Vezâ’if-i Etfâl	21
İnşây-ı Türkî	25
Cem‘an kütüb	1128

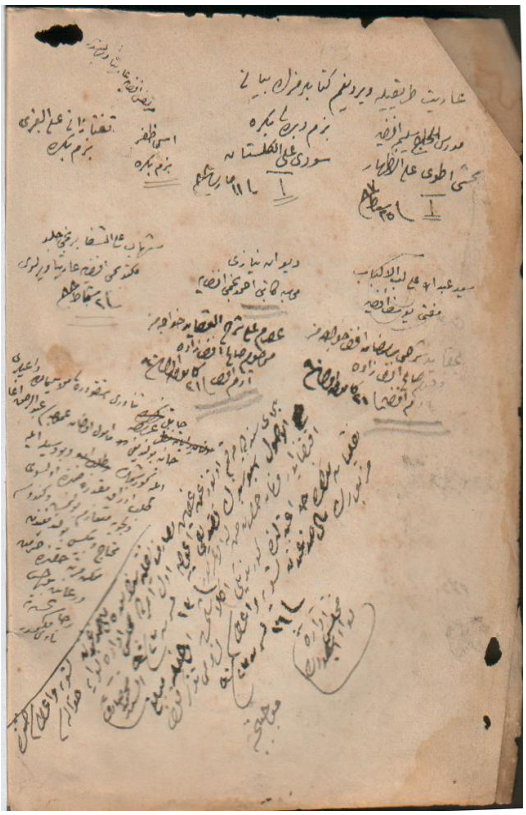
DAVUT BORİÇİ'NİN GÜNLÜĞÜ'NÜN ORİJİNAL METNİ

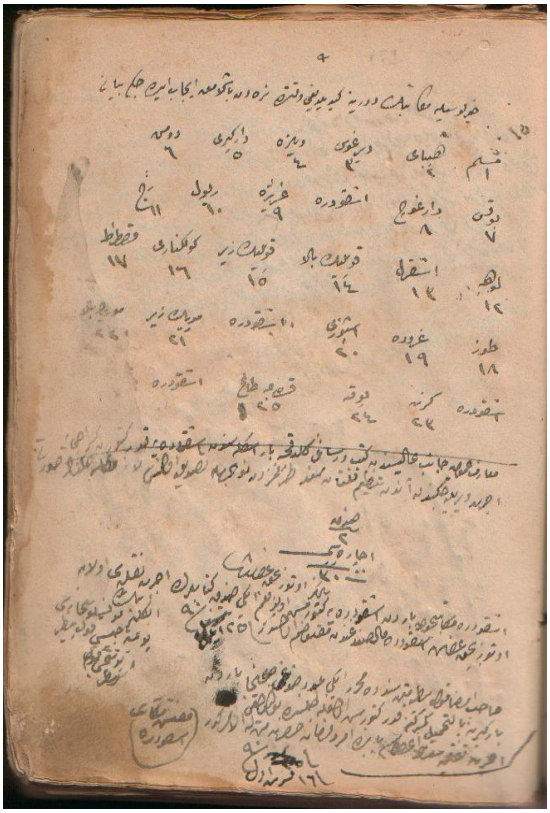
1

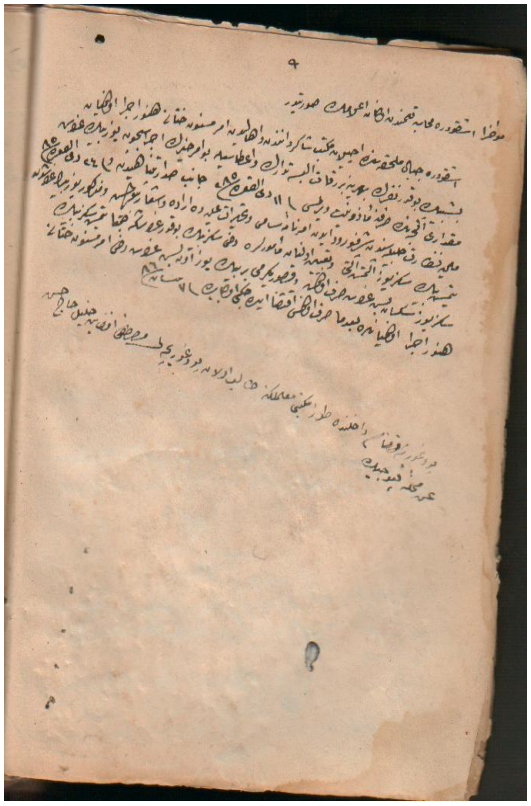
2

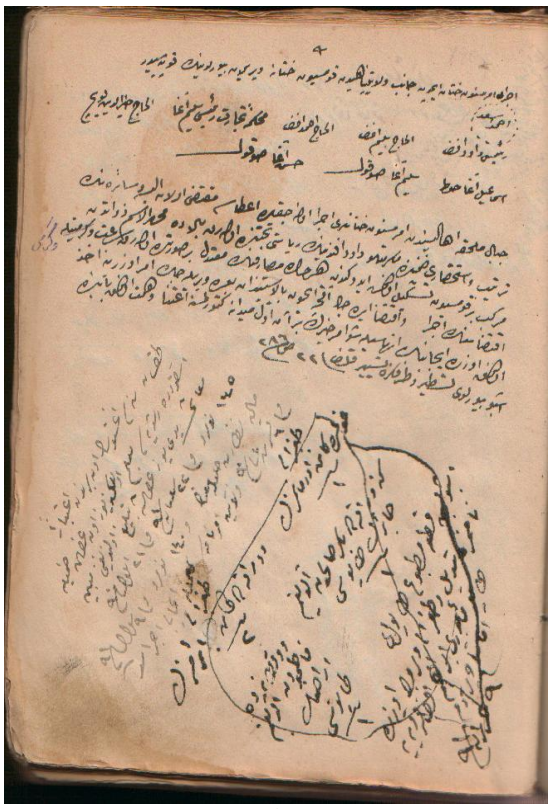
3

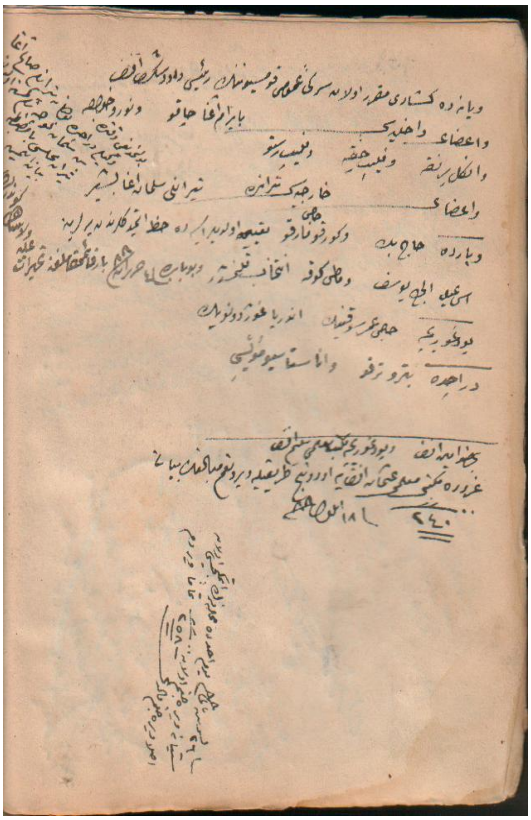
4

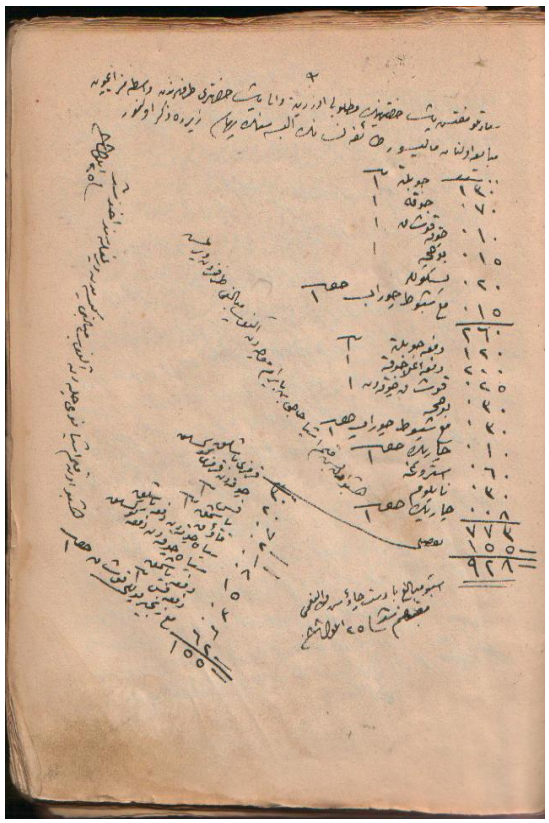
5

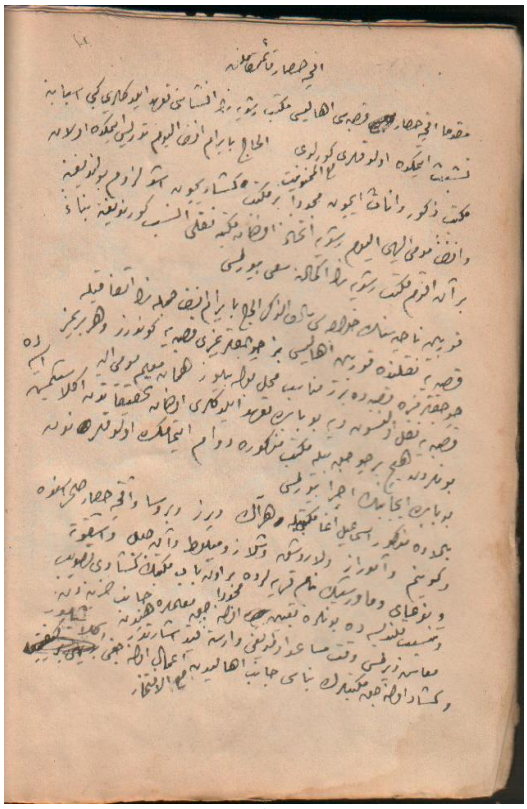
6

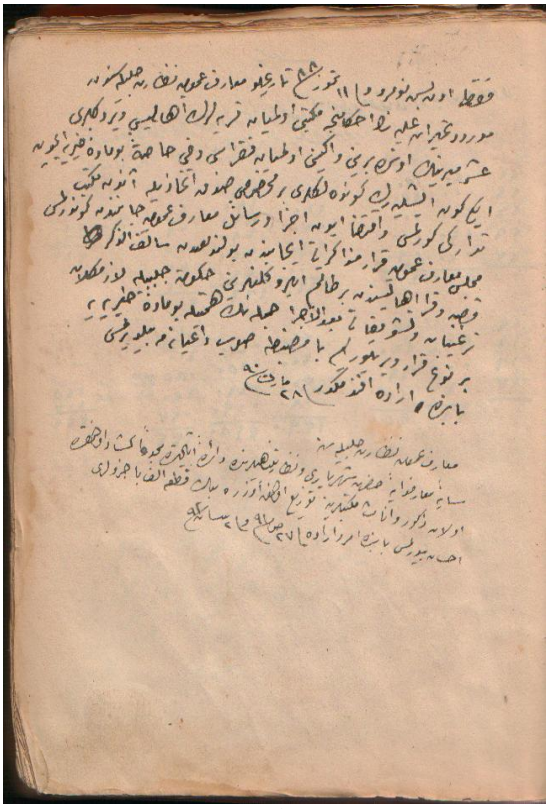
7

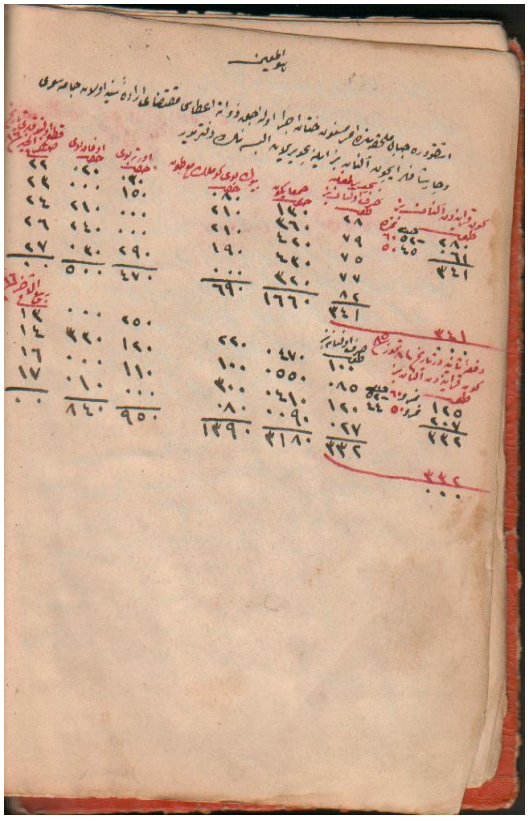
8

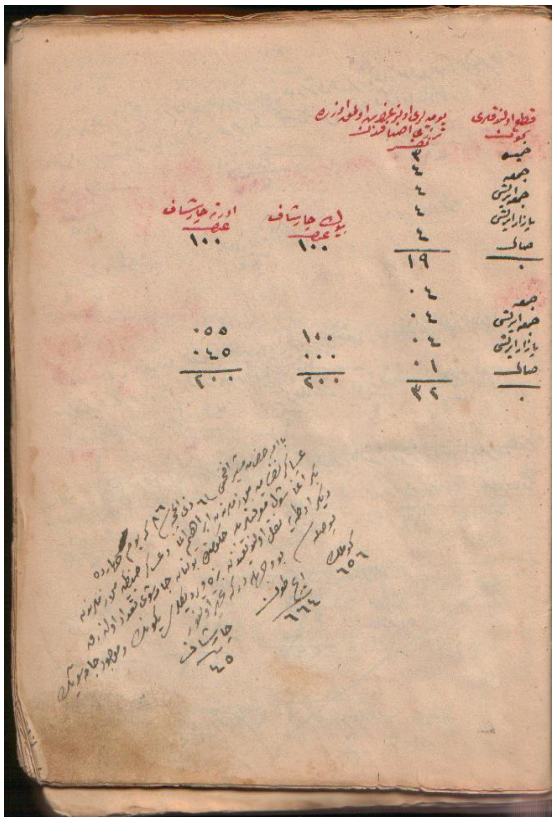
9

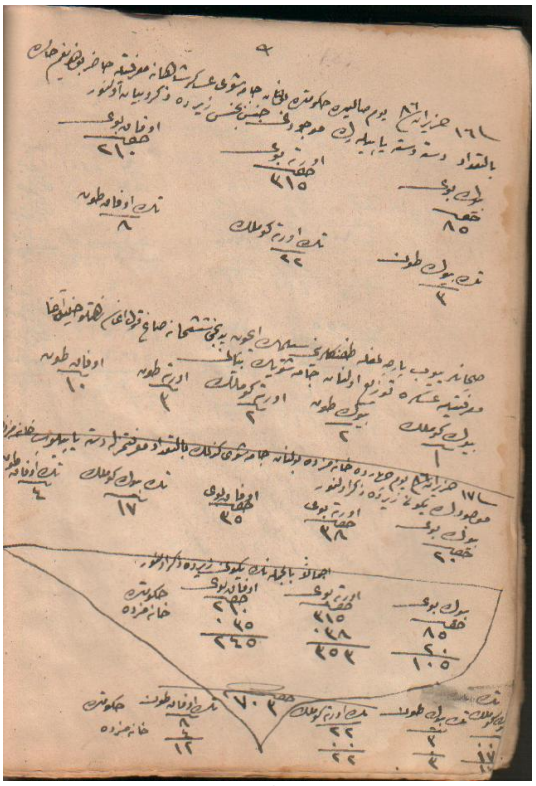
10

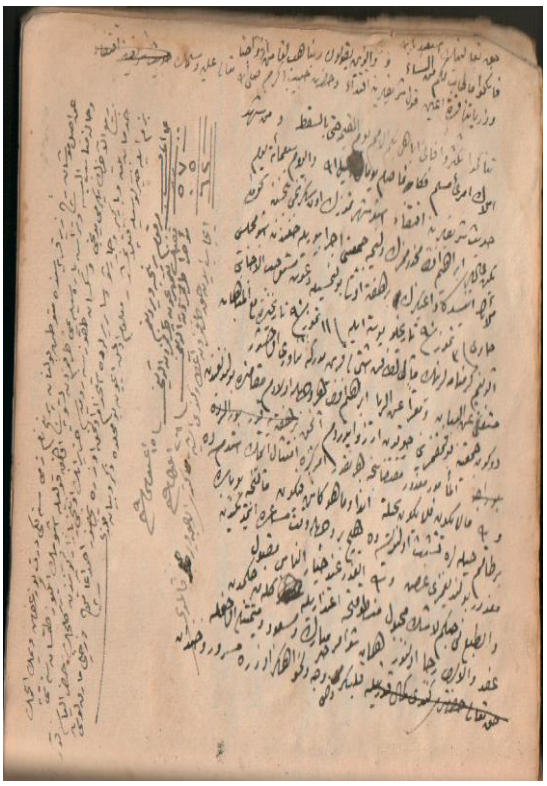
11

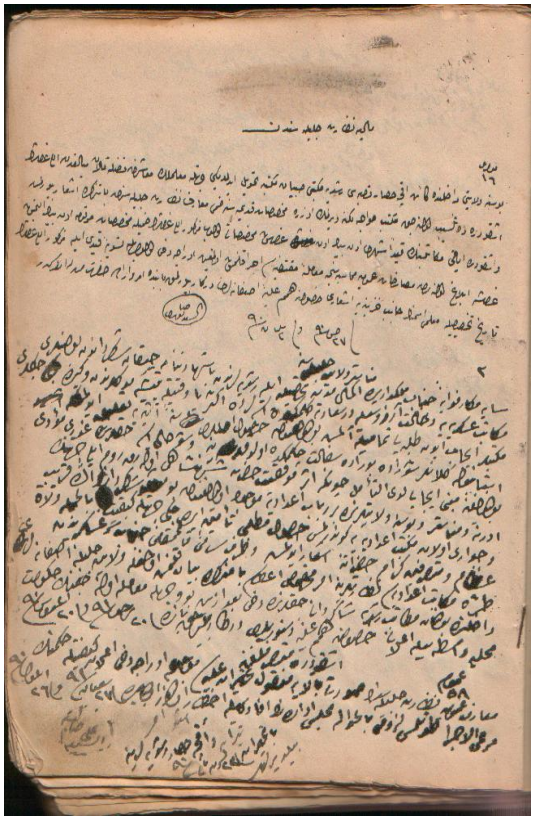
12

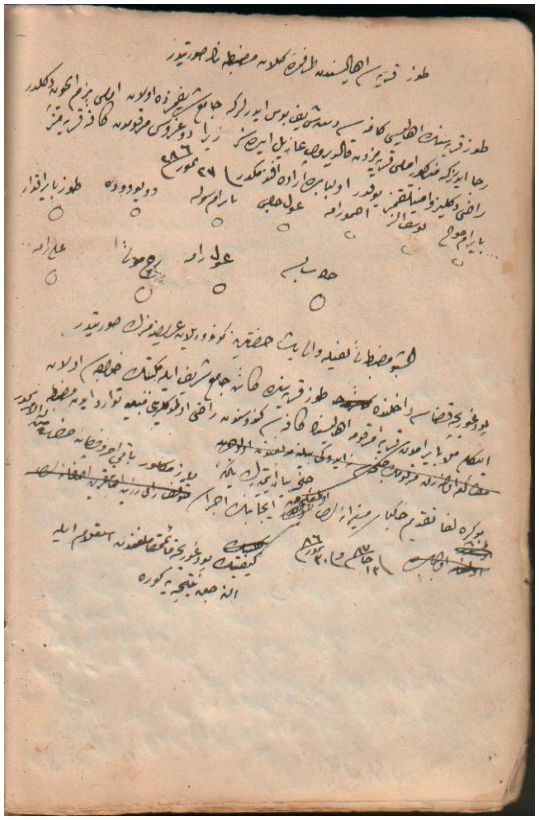
13

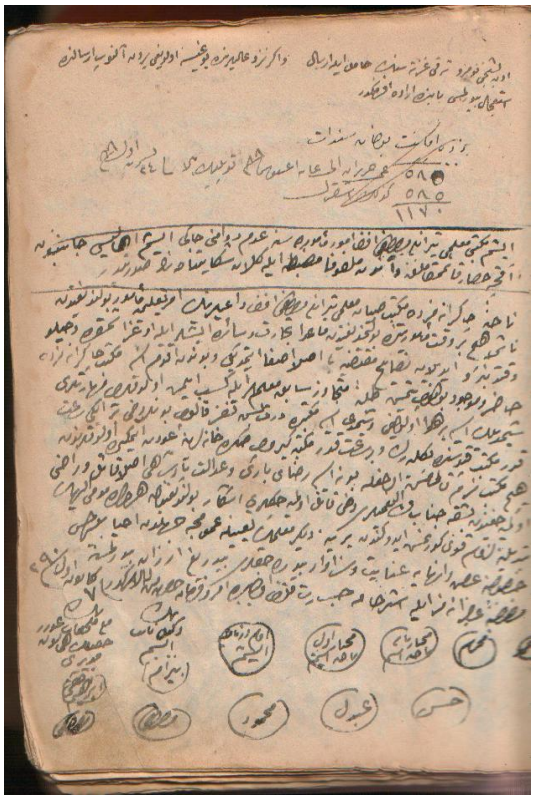
14

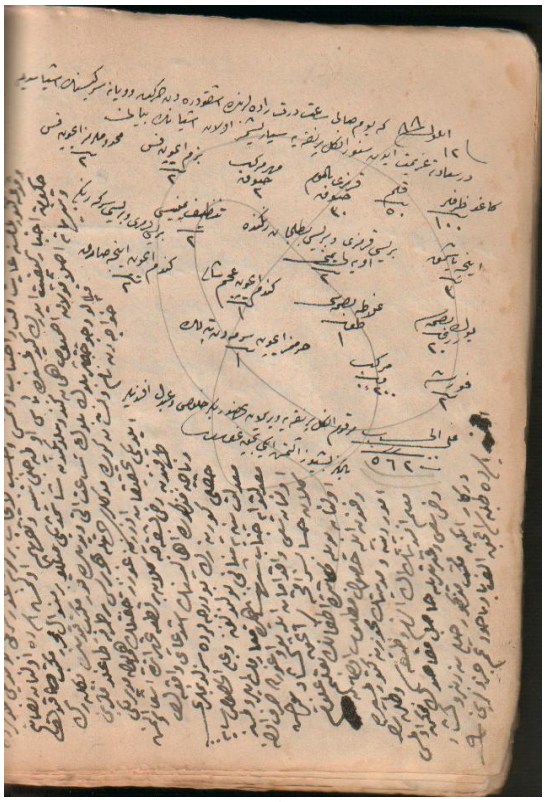
15

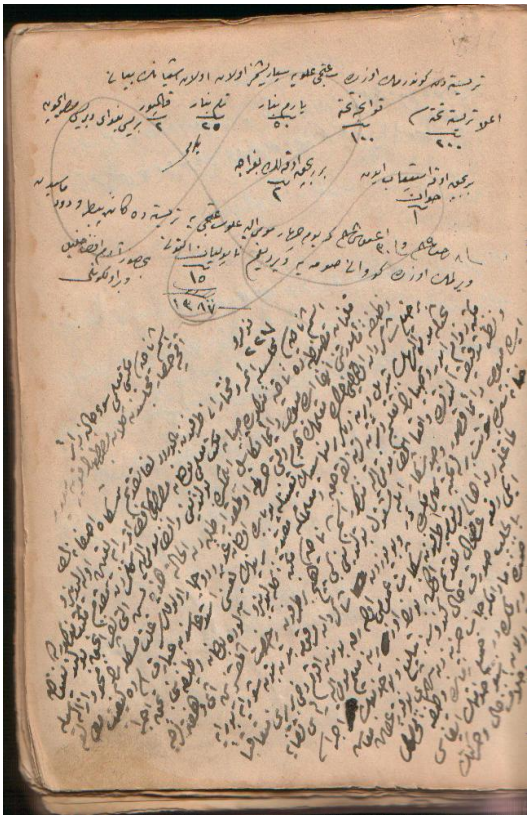
16

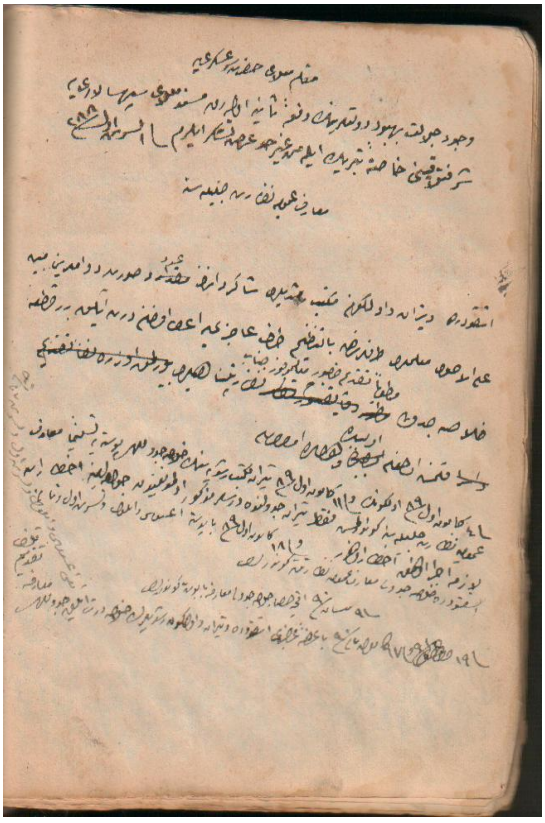
17

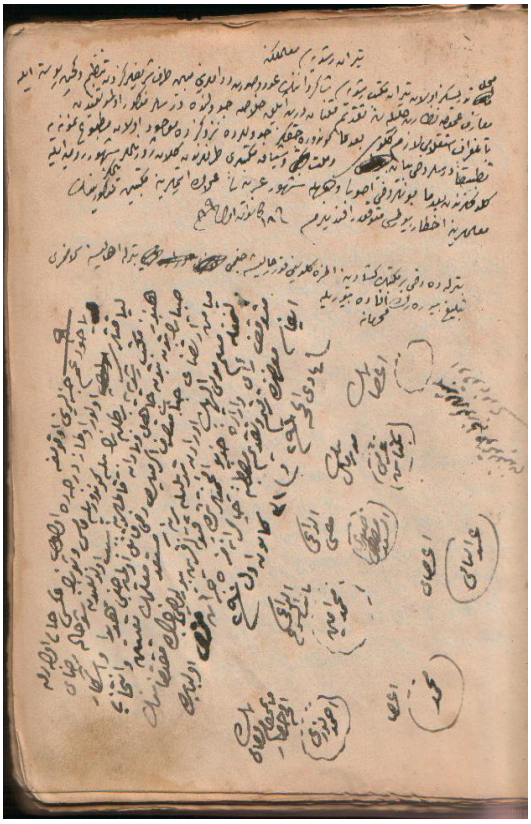
18

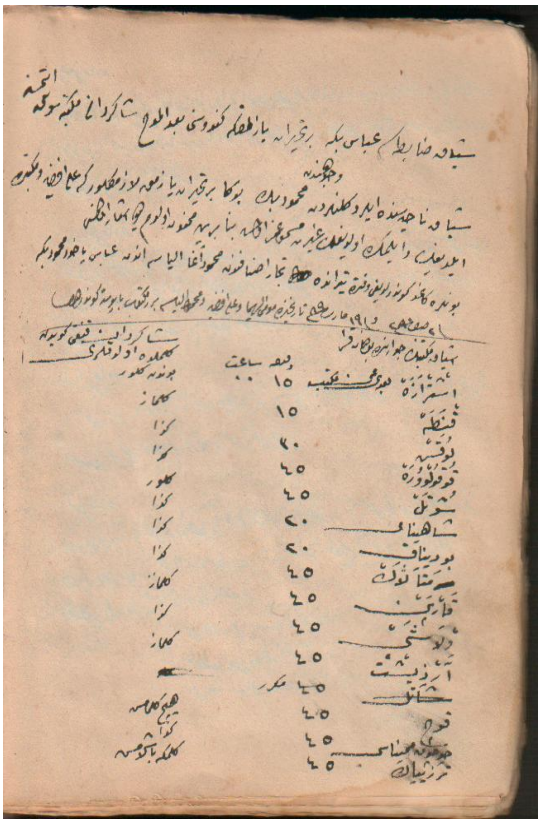
19

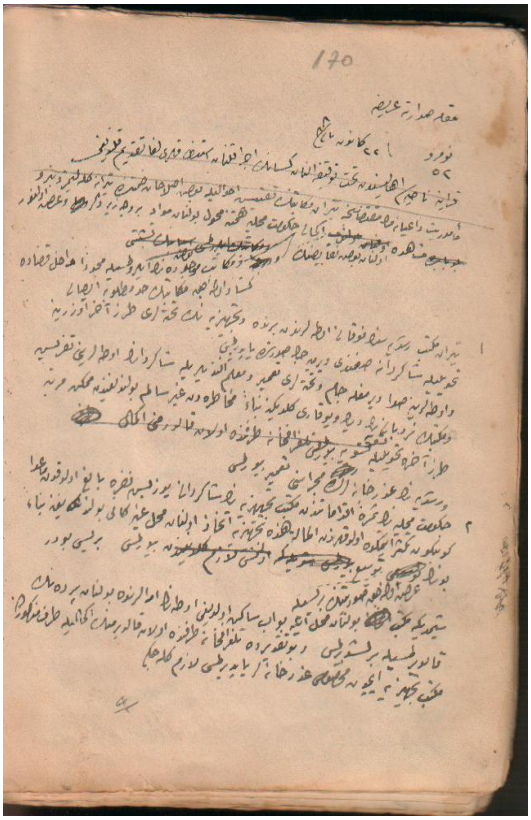
20

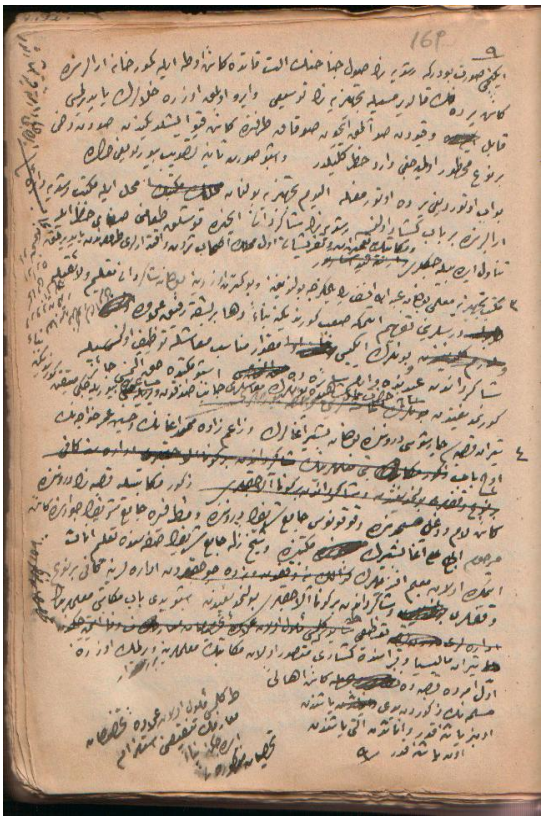
21

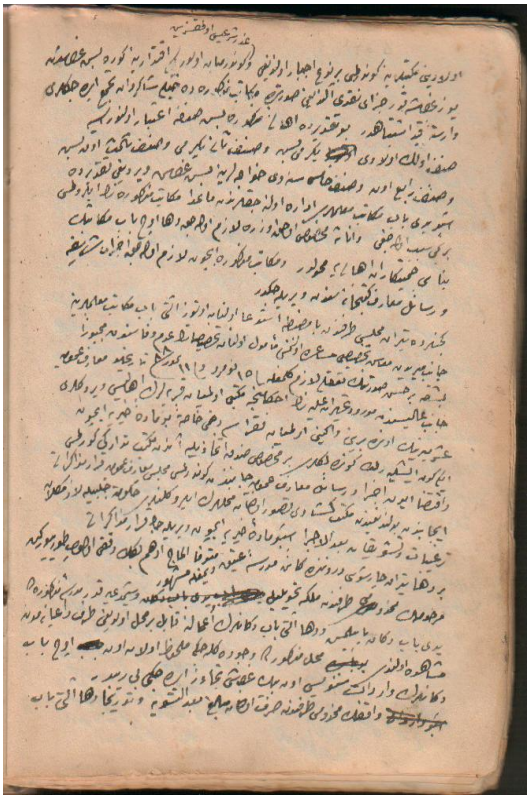
22

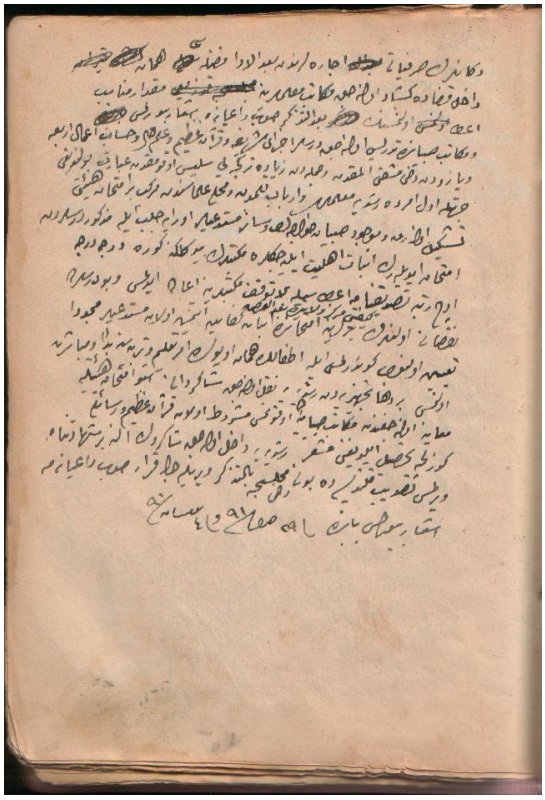
23

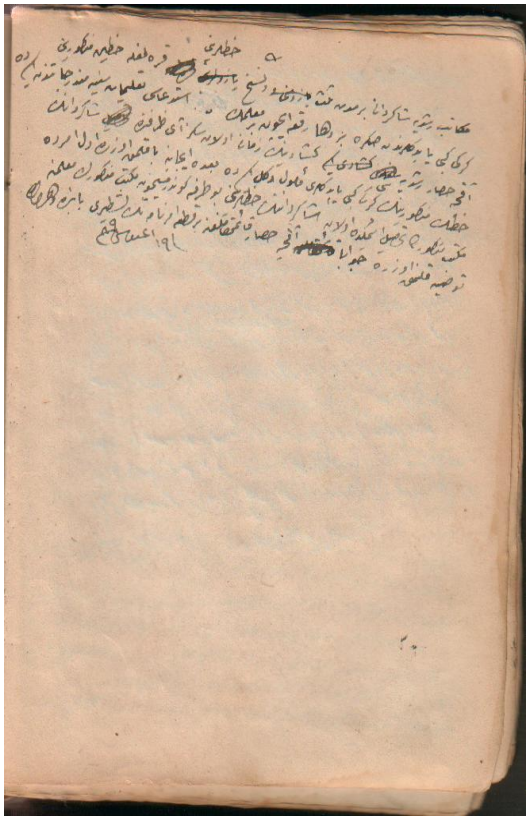
24

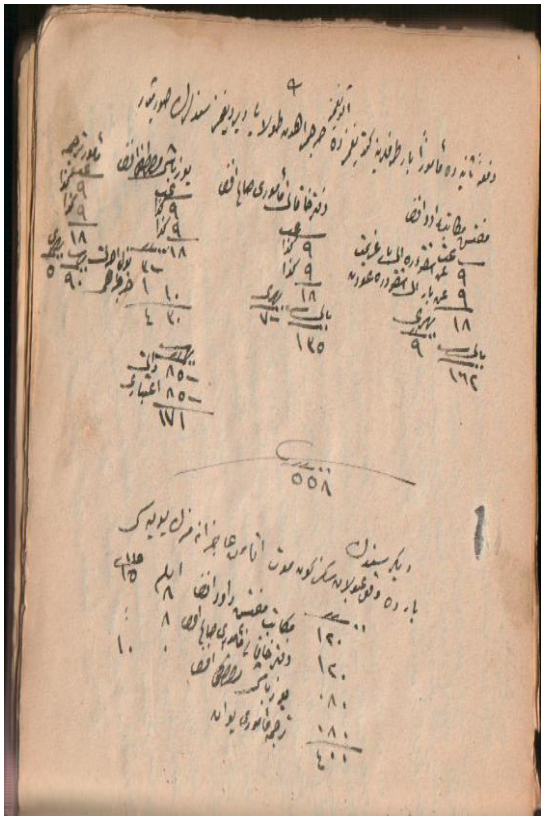
25

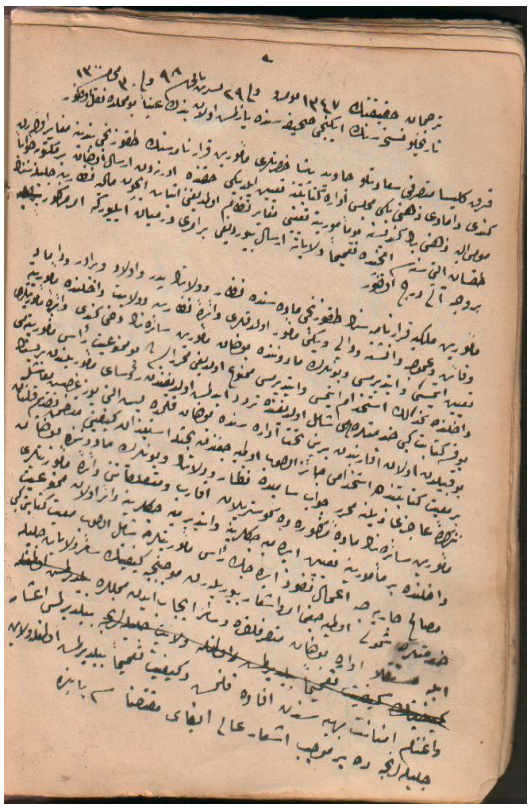
26

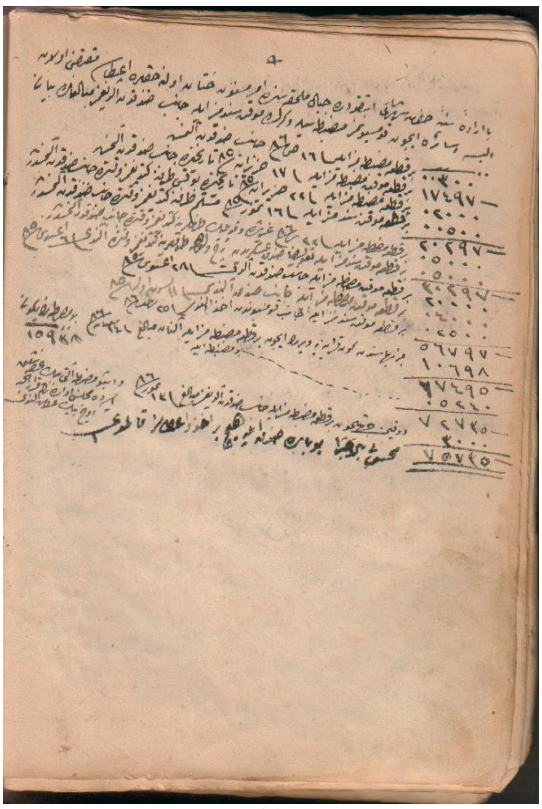
27

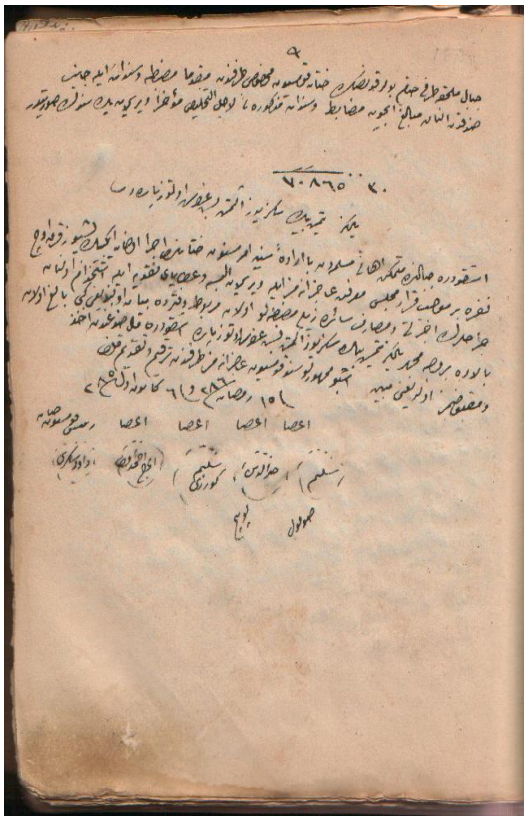
28

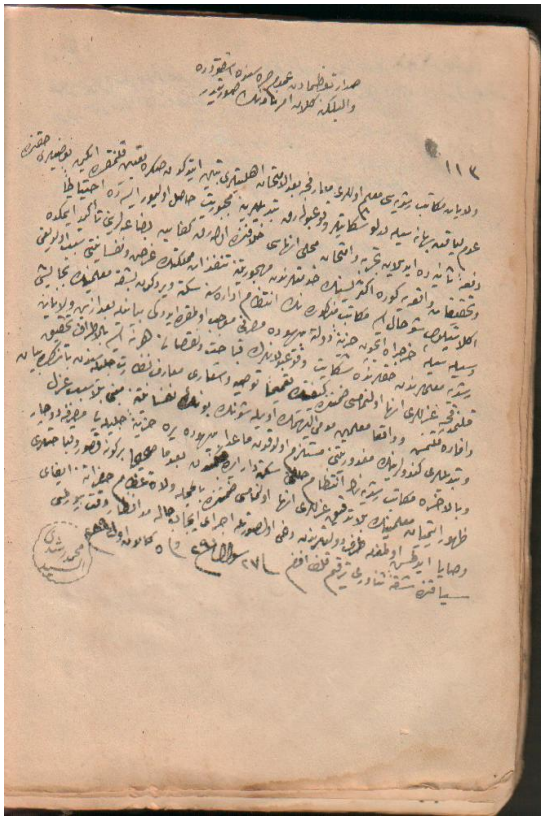
29

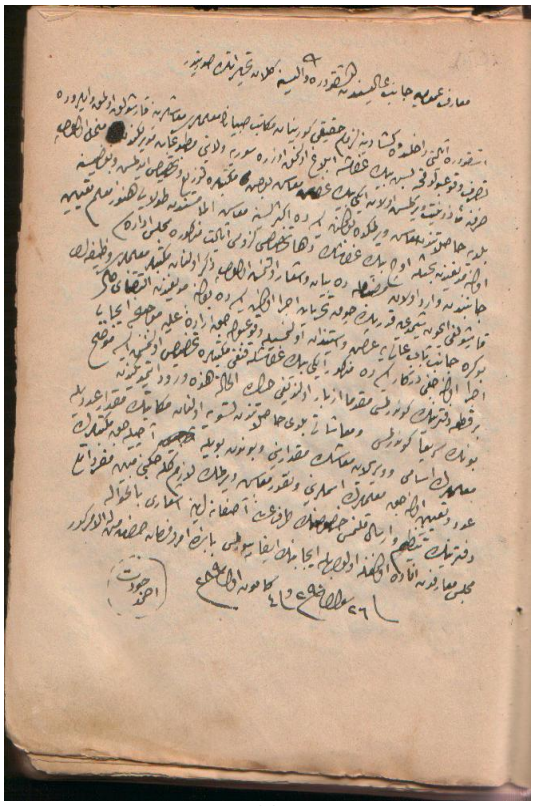
30

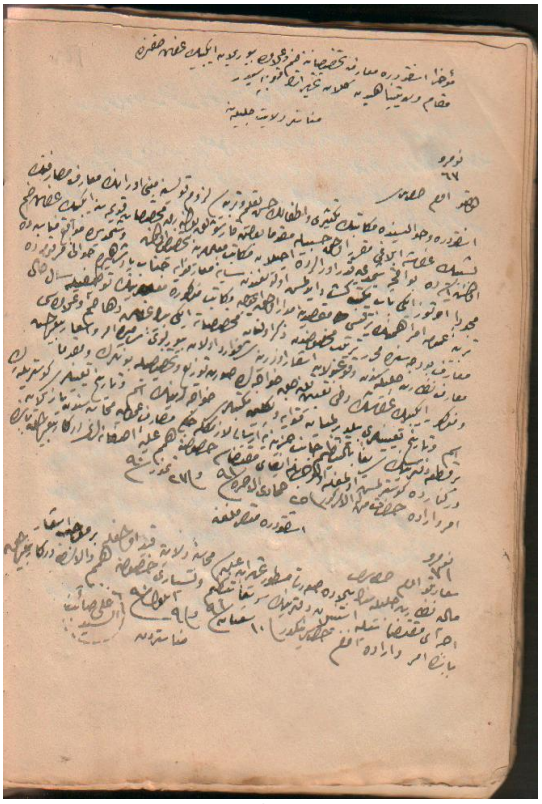
31

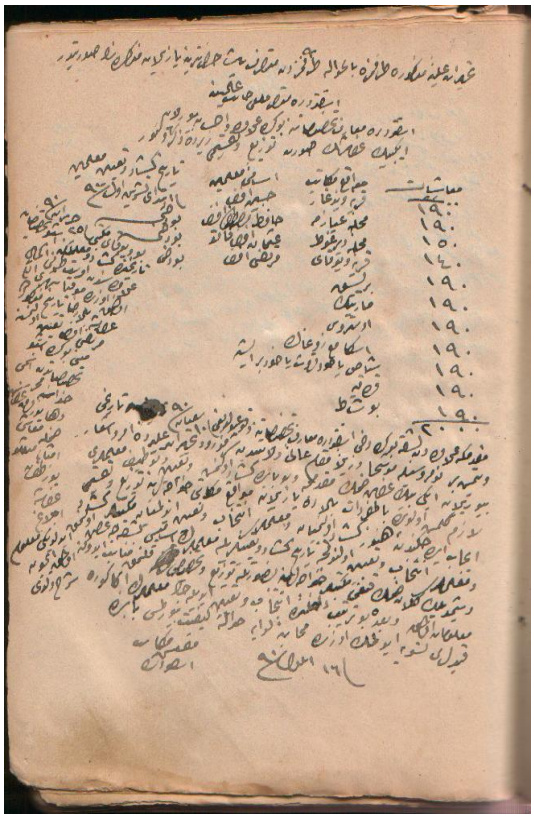
32

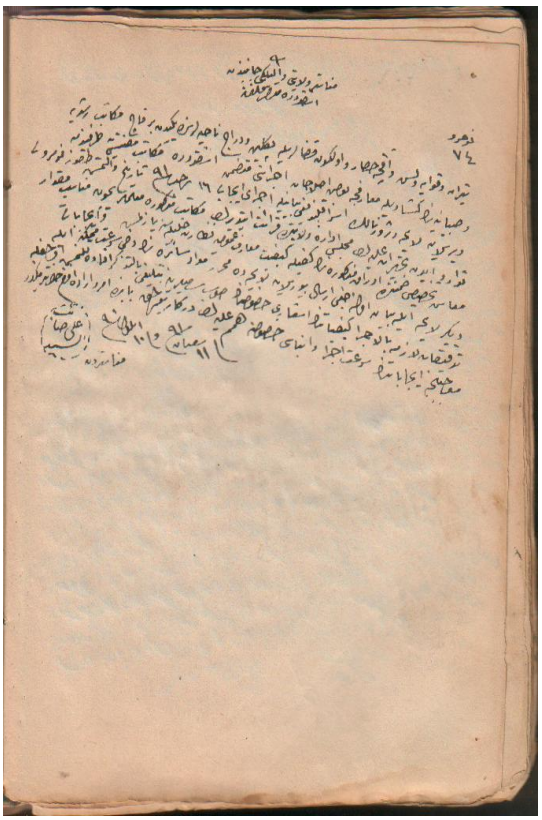
33

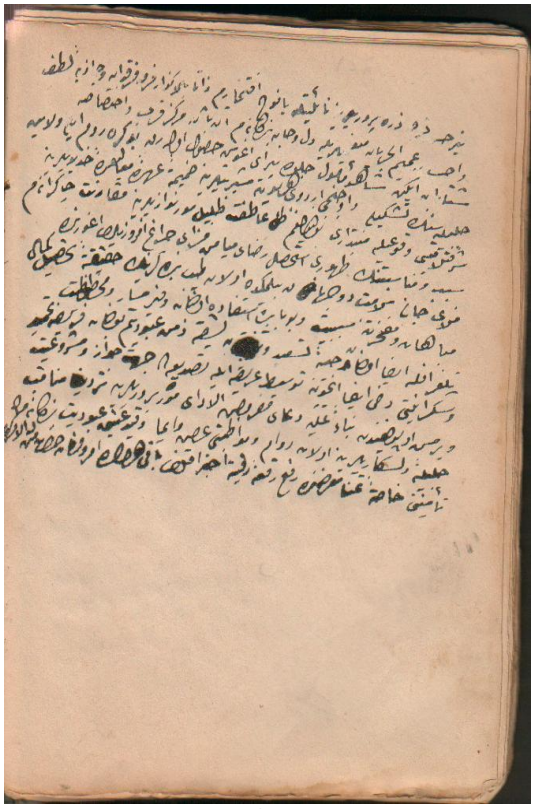
34

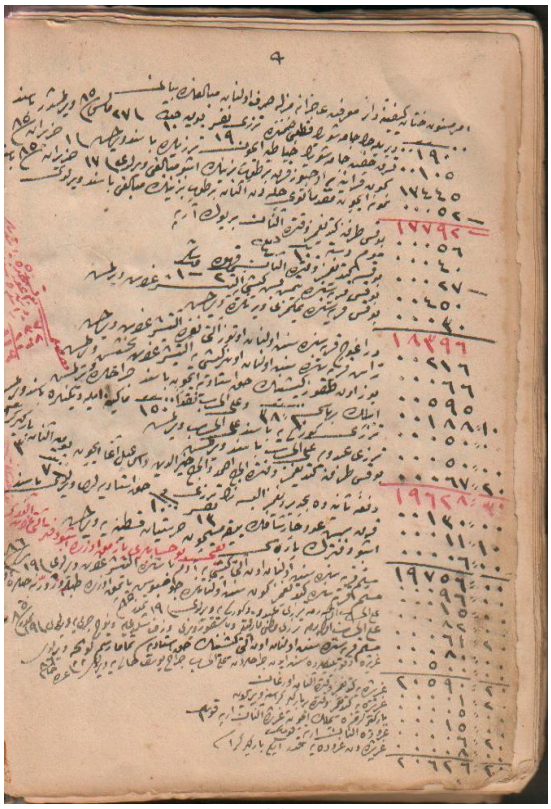
35

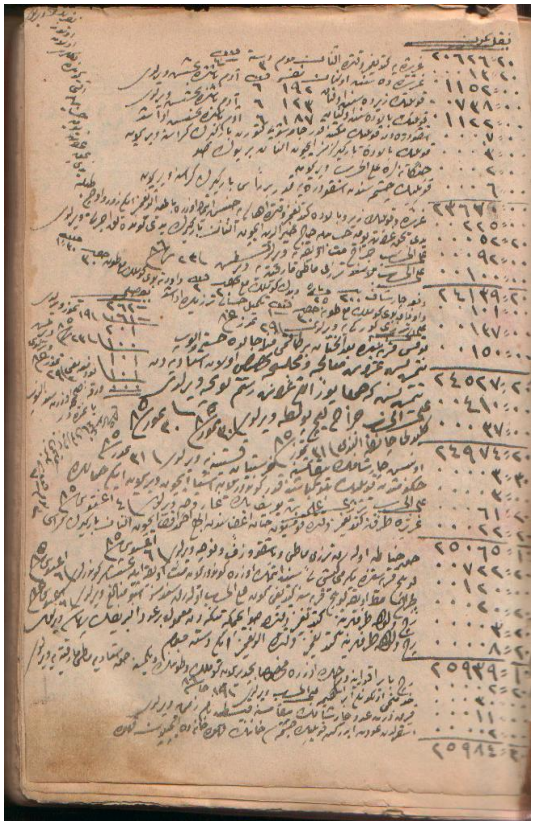
36

37

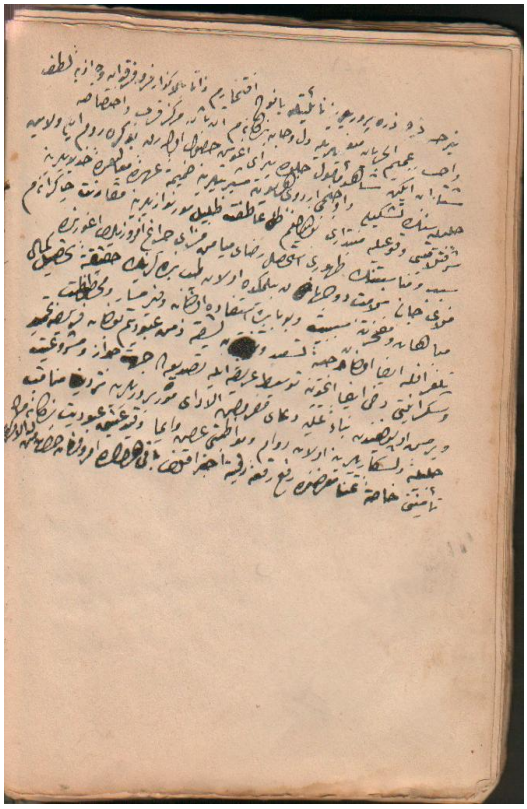
38

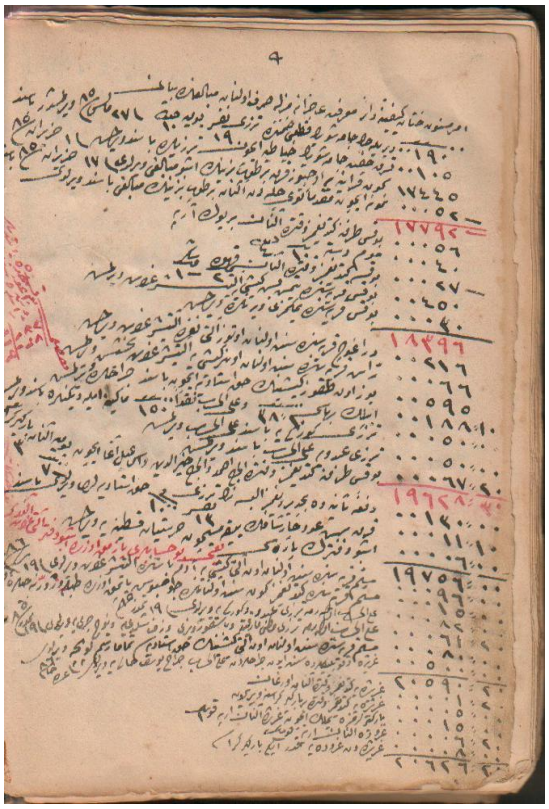
39

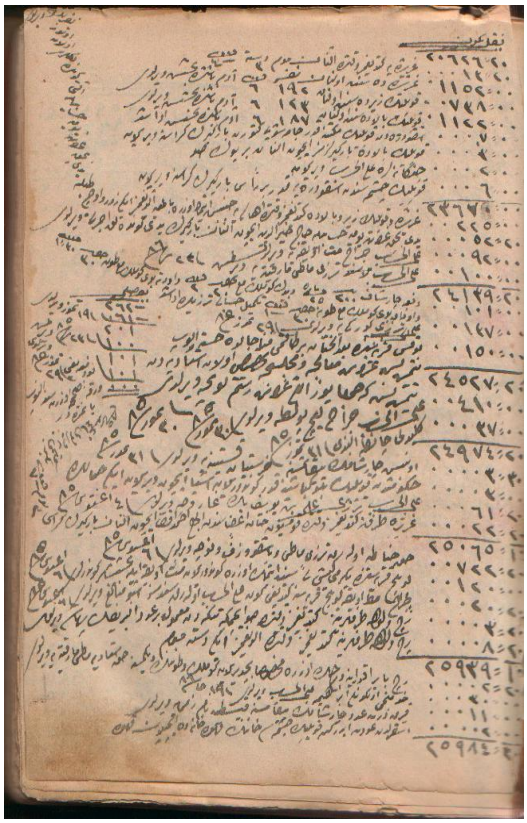
40

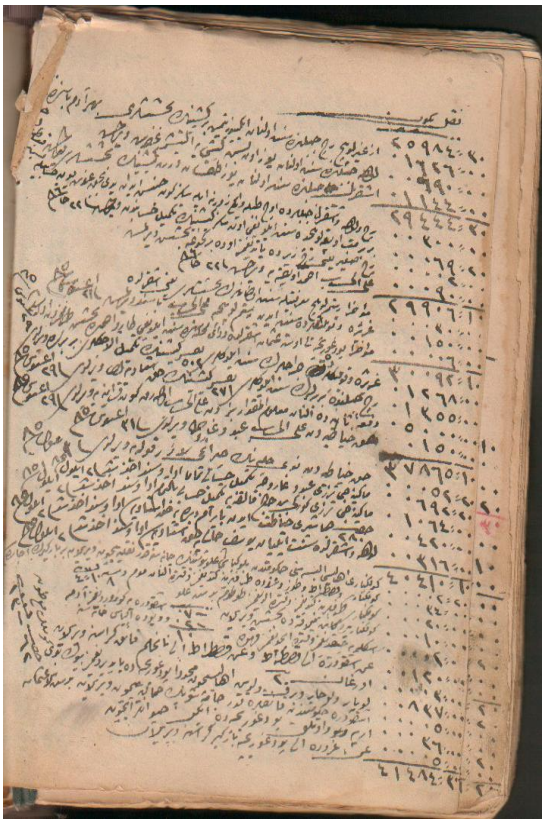
41

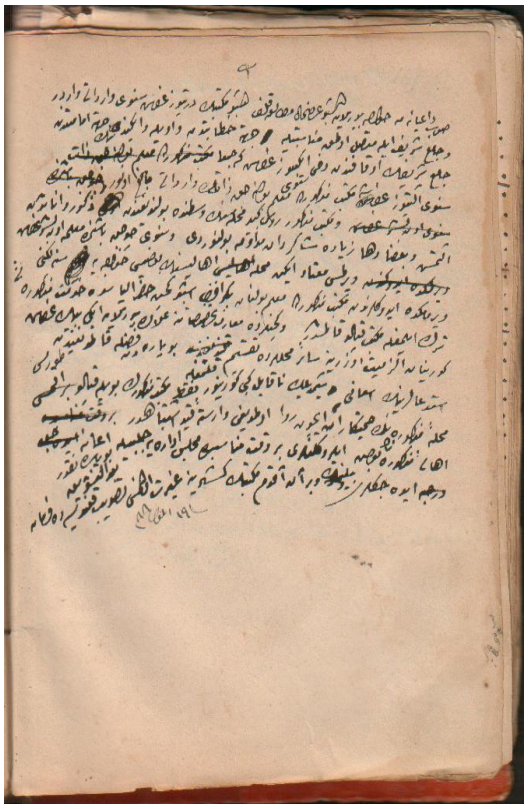
42

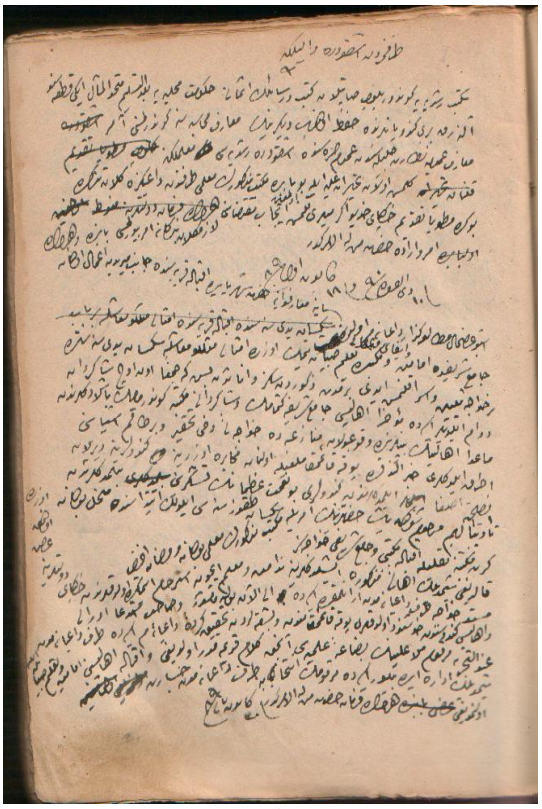
43

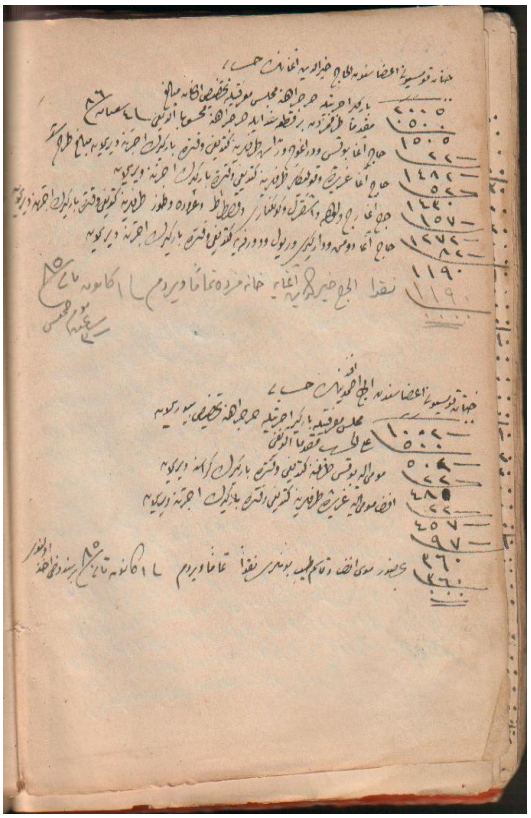
44

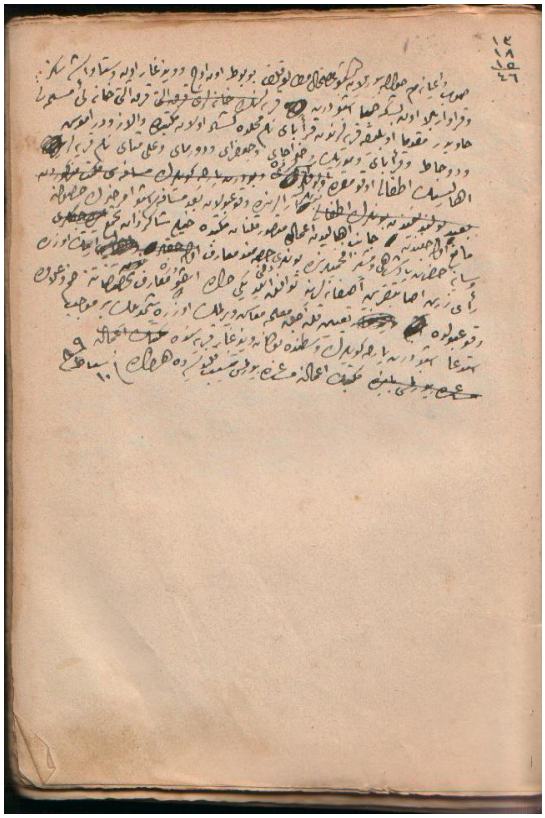
45

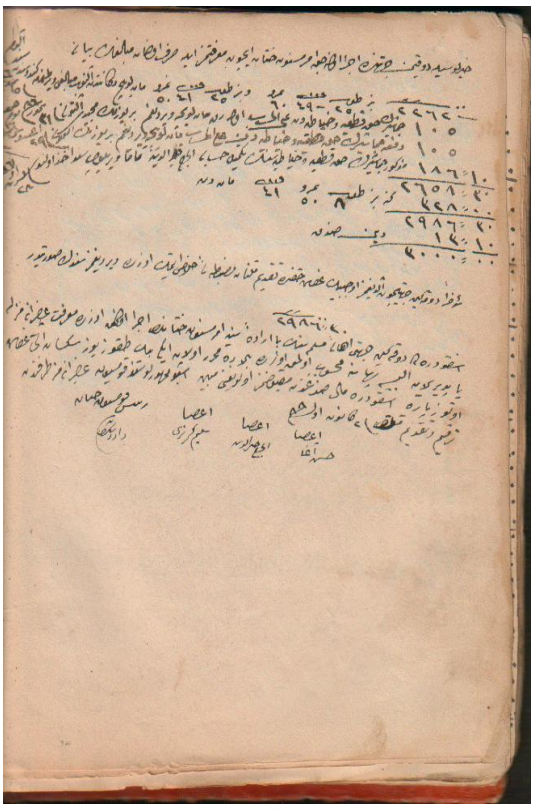
46

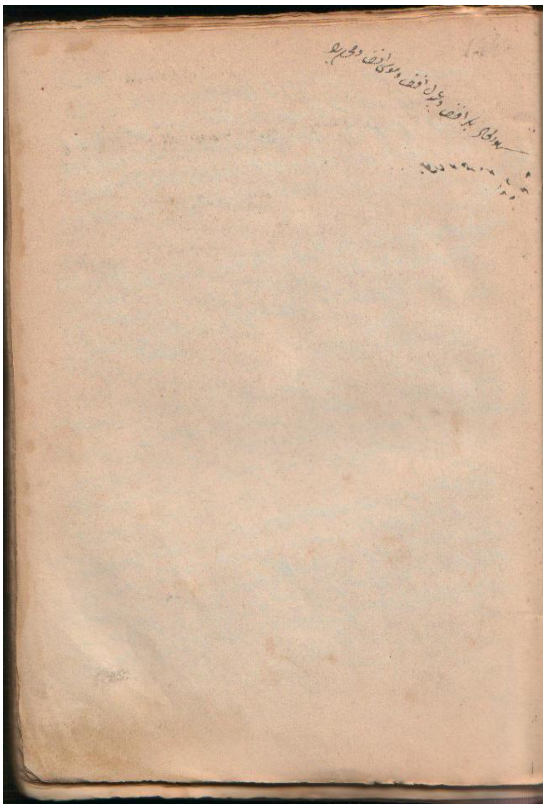
47

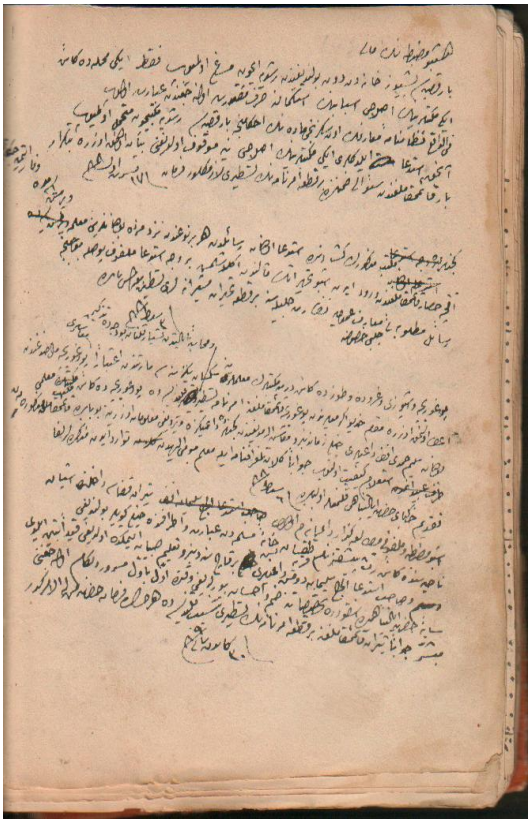
48

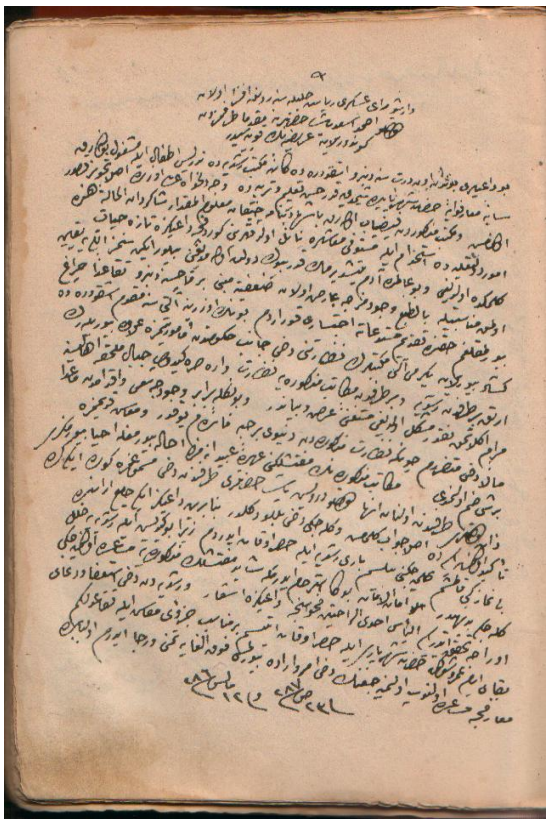
49

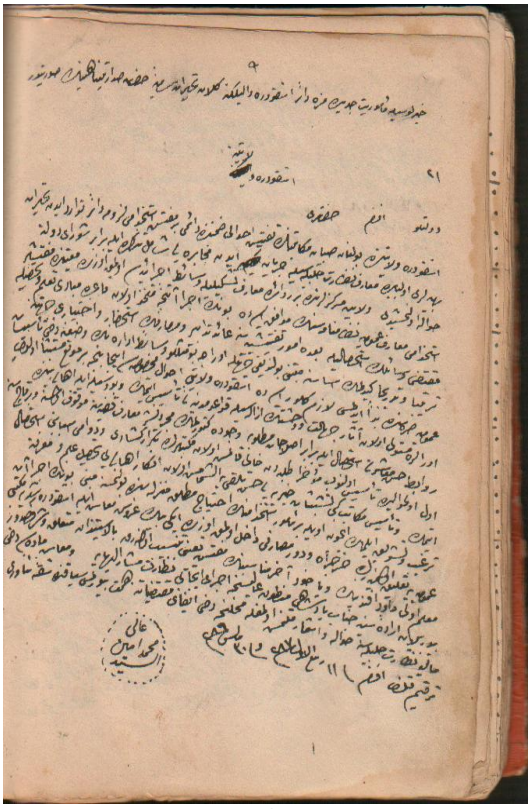
50

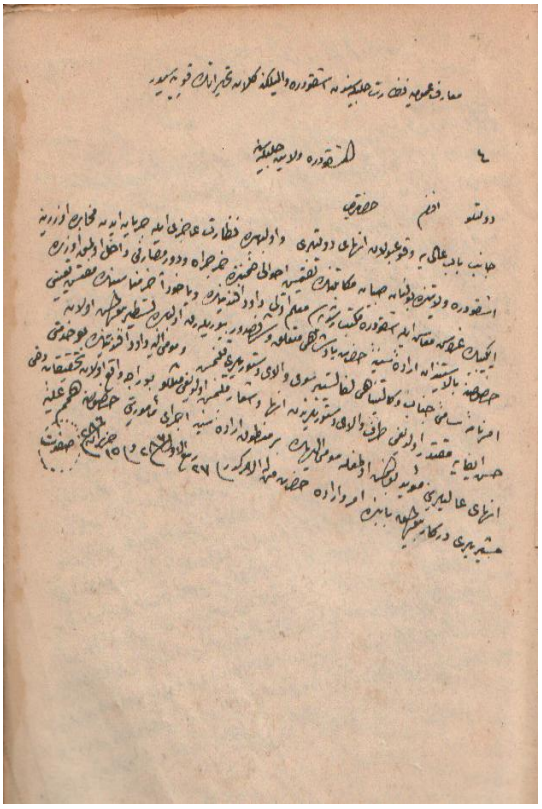
51

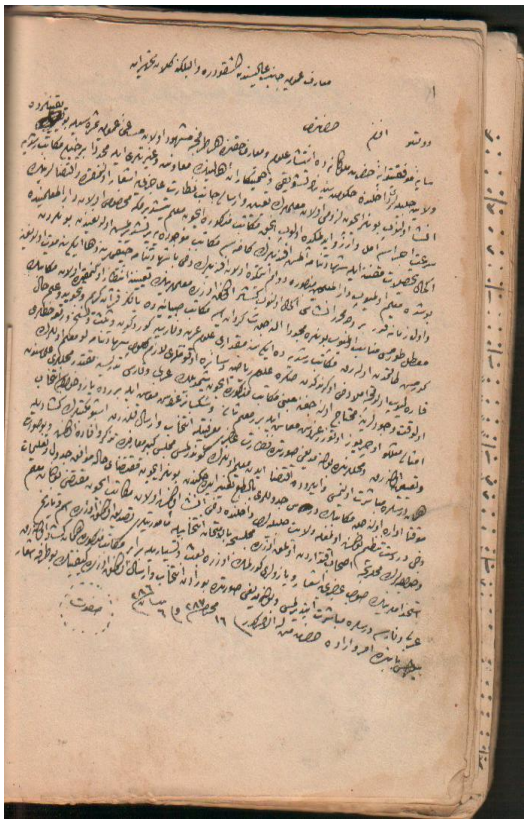
52

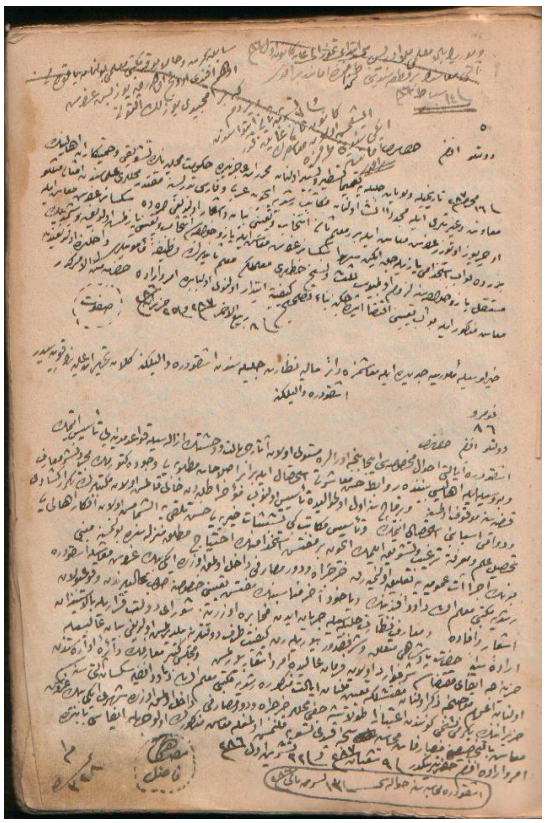
53

54

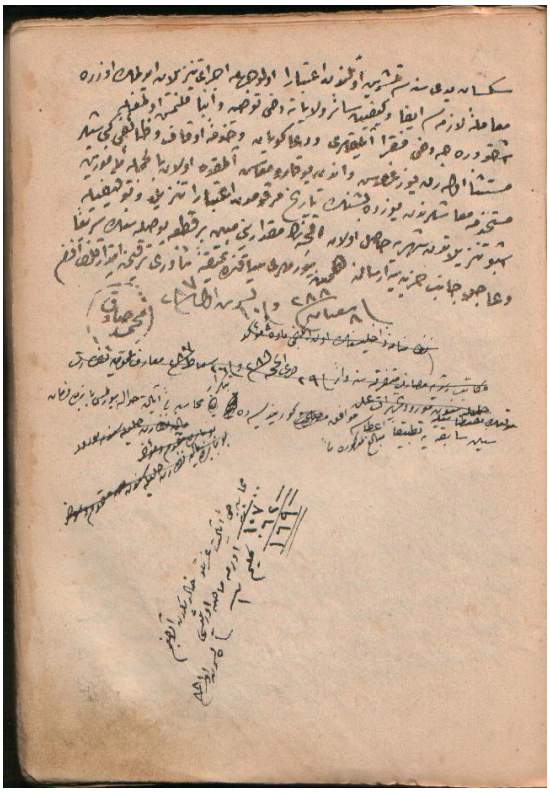
55

56

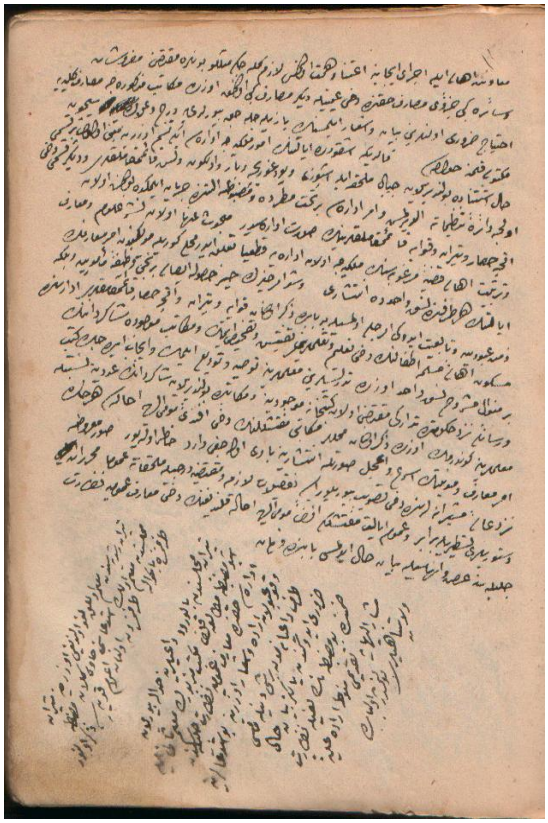
57

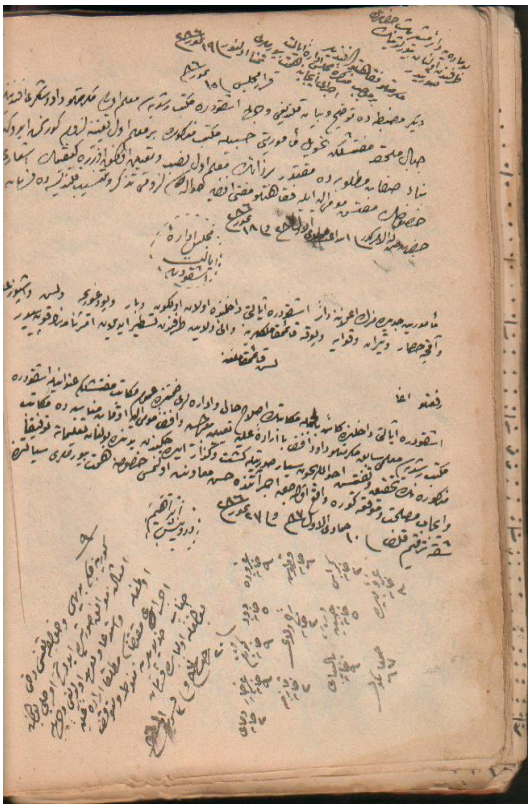
58

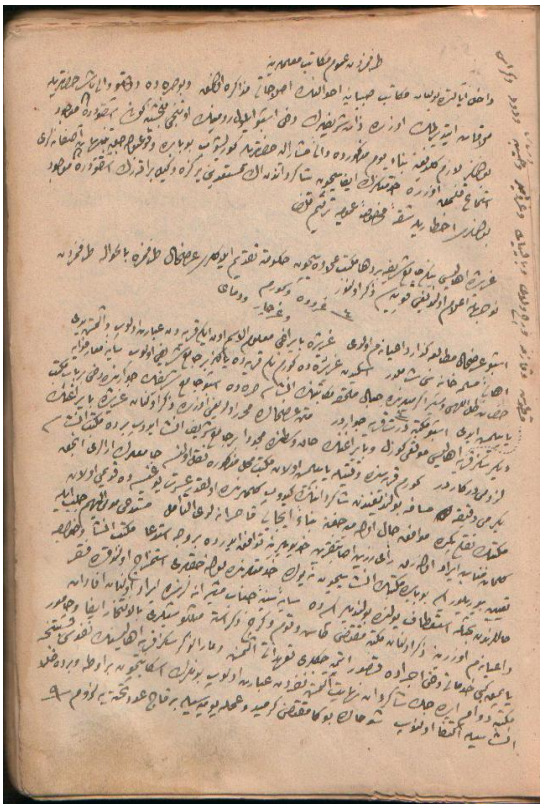
59

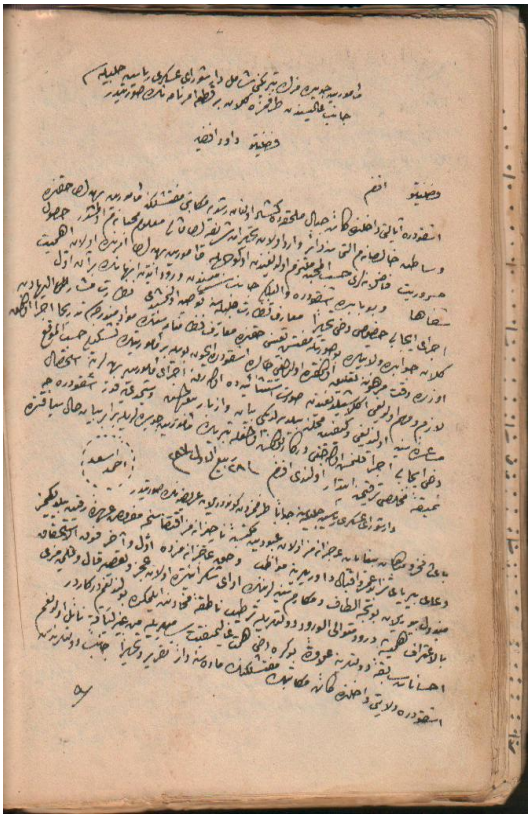
60

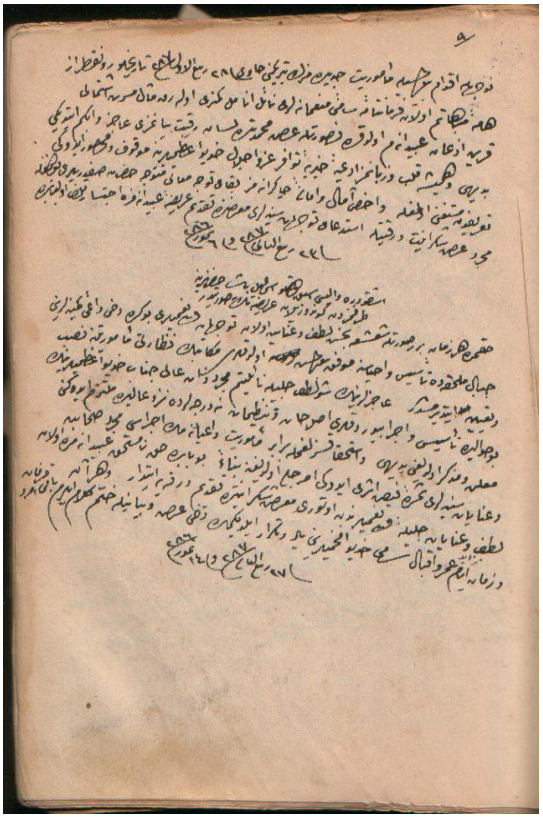
61

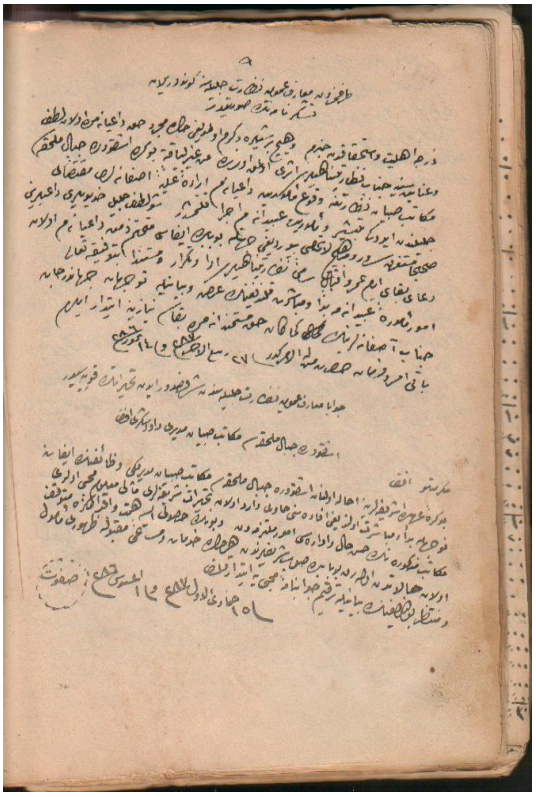
62

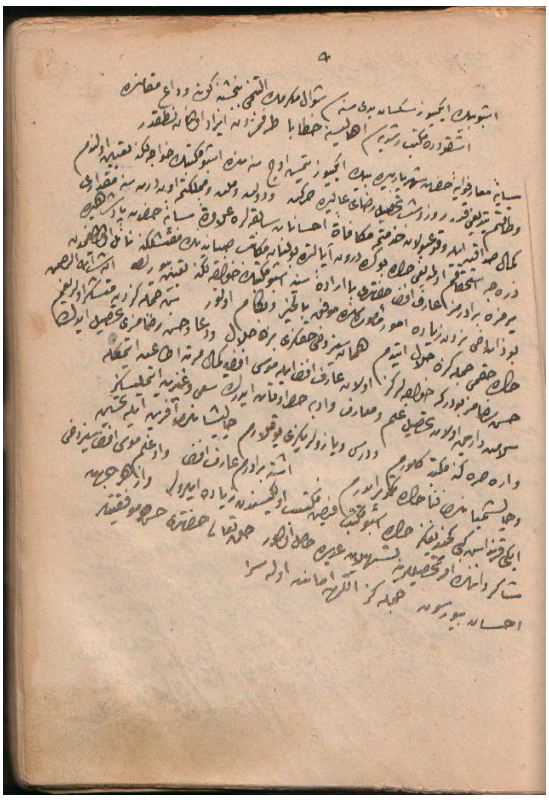
63

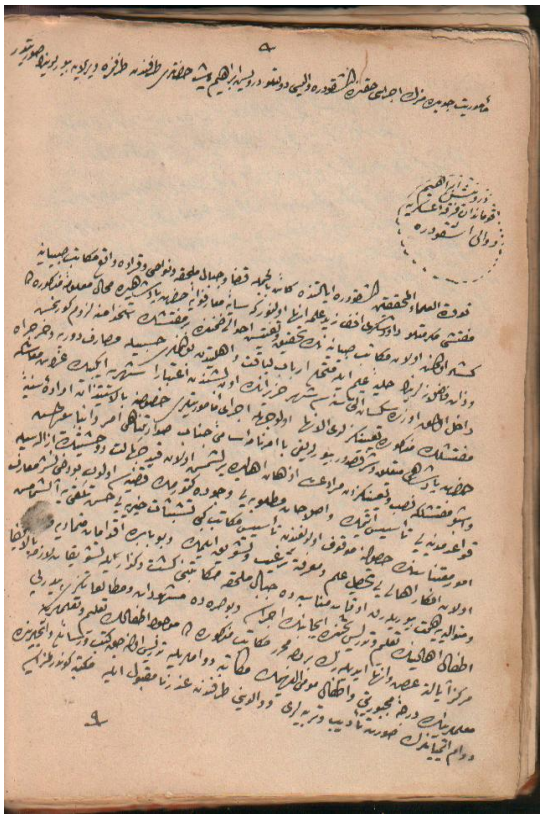
64

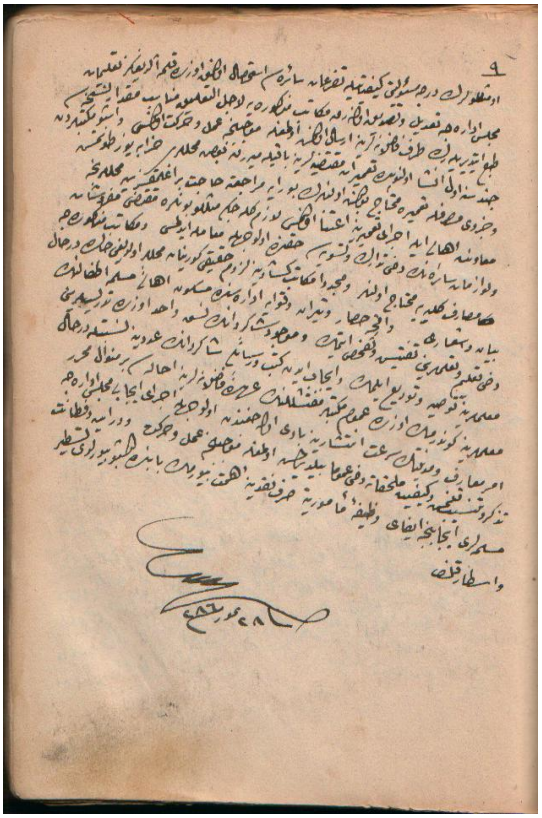
65

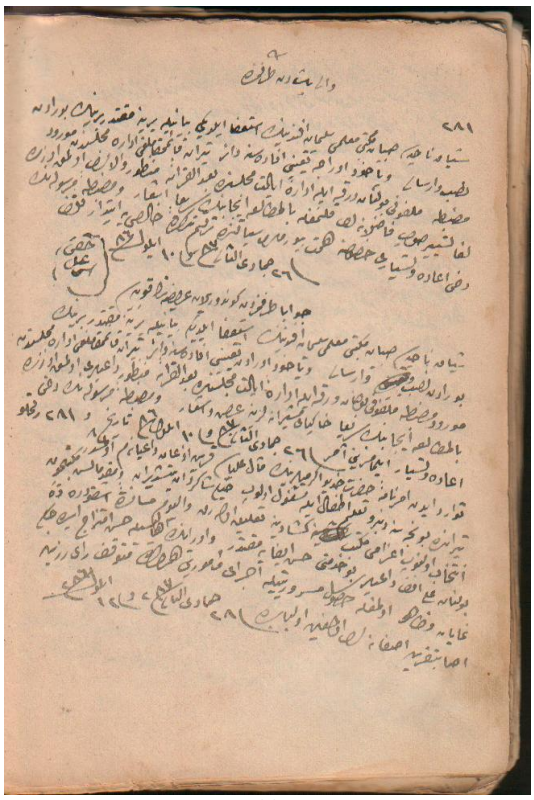
66

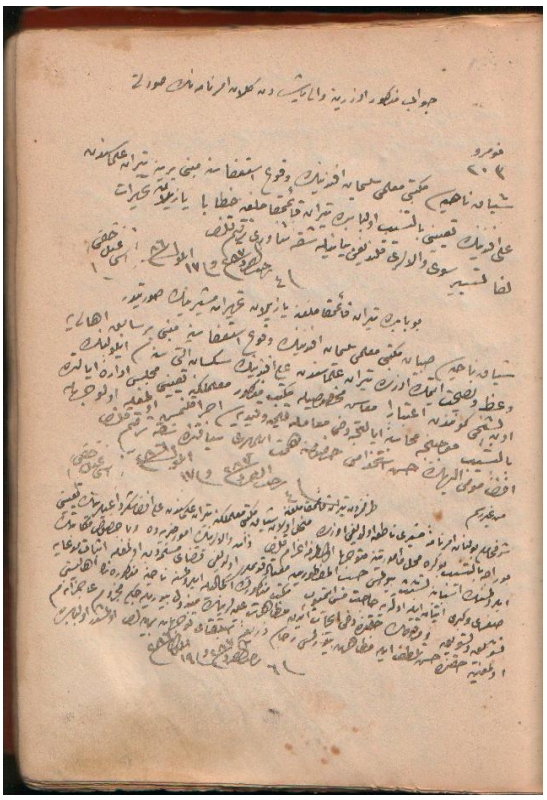
67

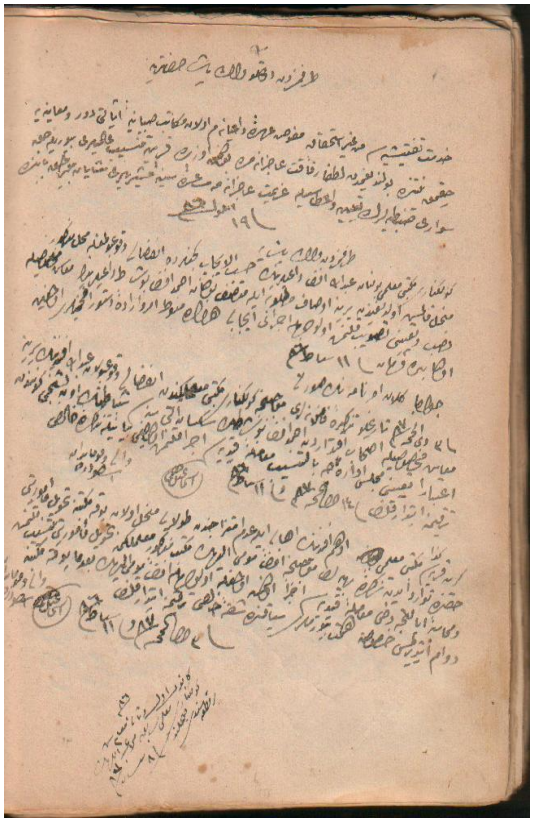
68

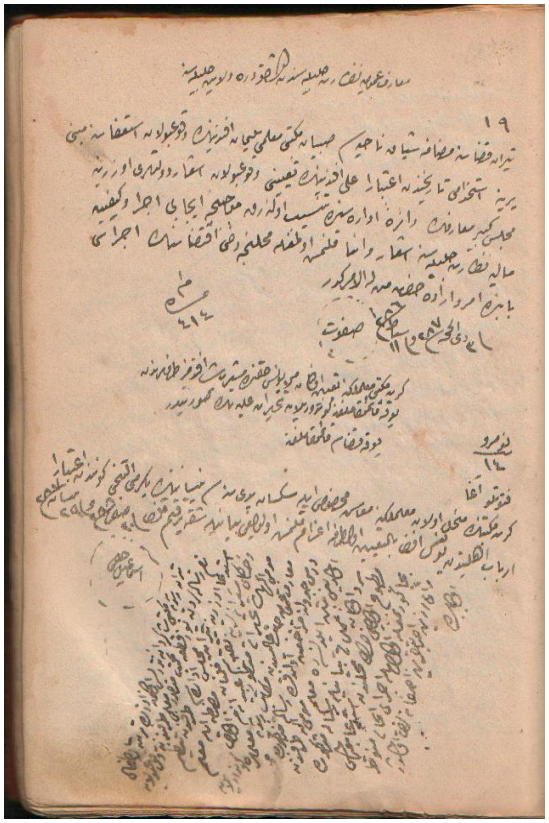
69

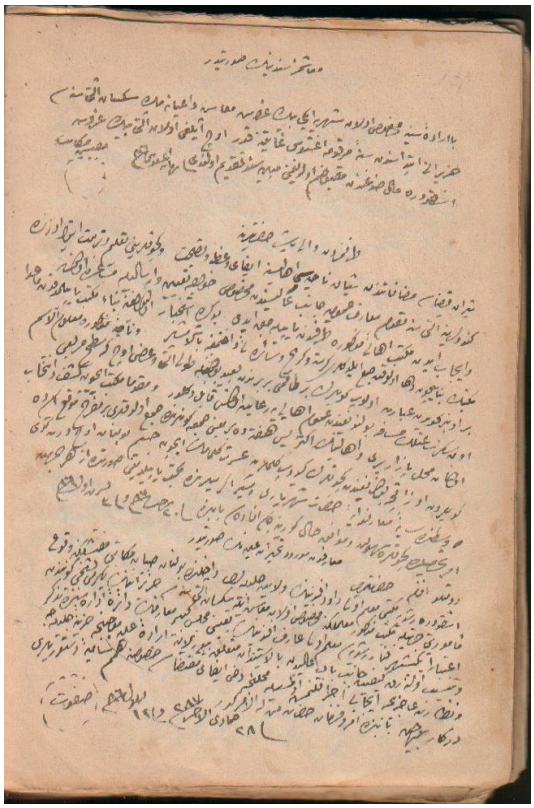
70

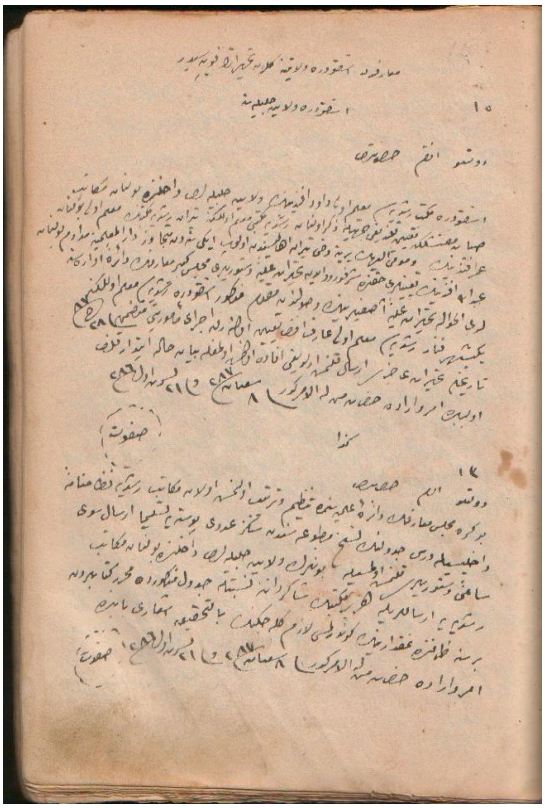
71

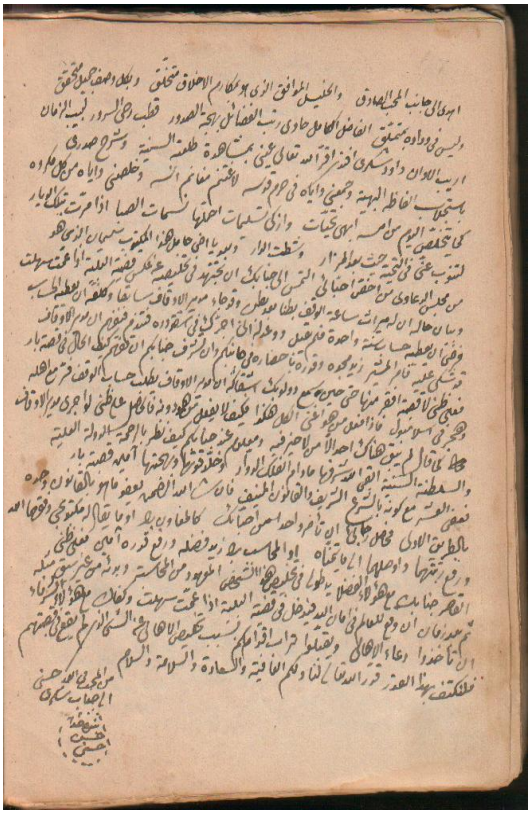
72

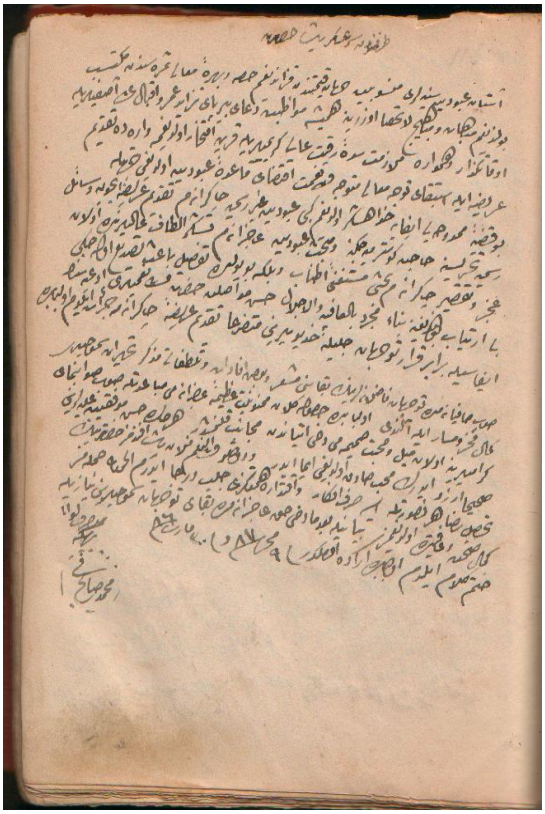
73

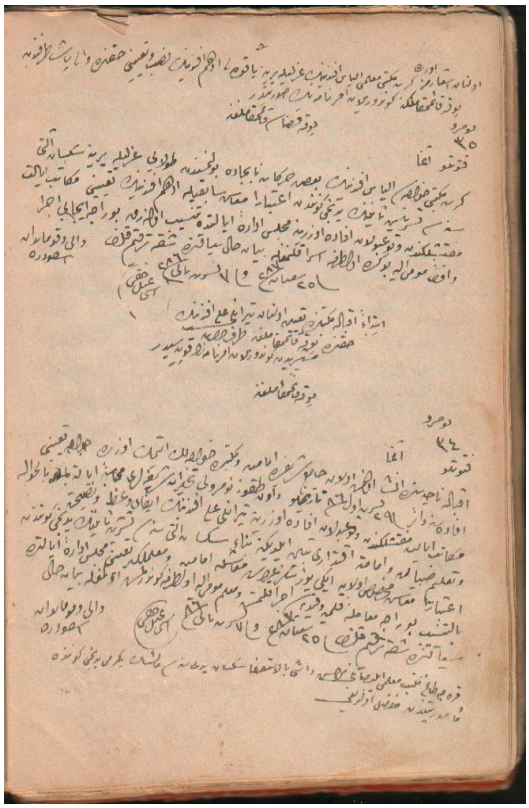
74

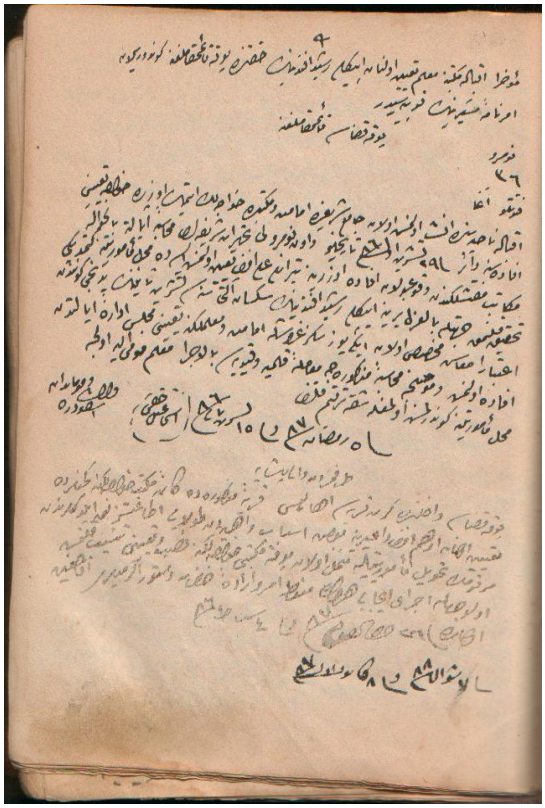
75

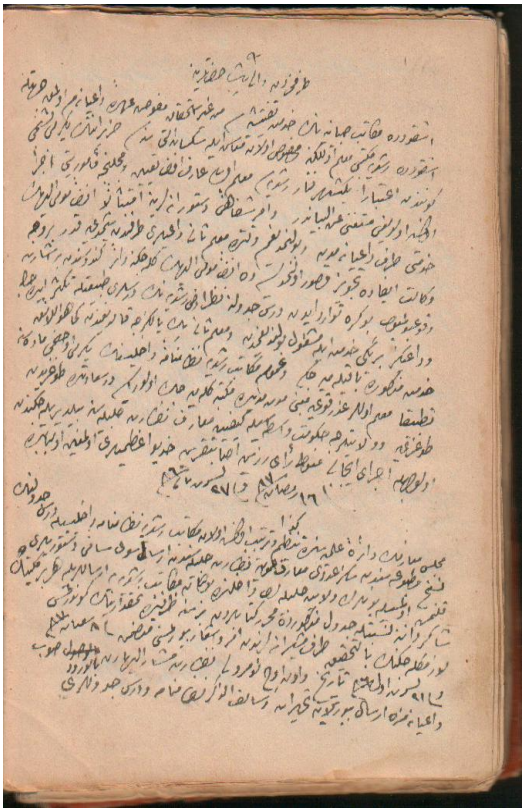
76

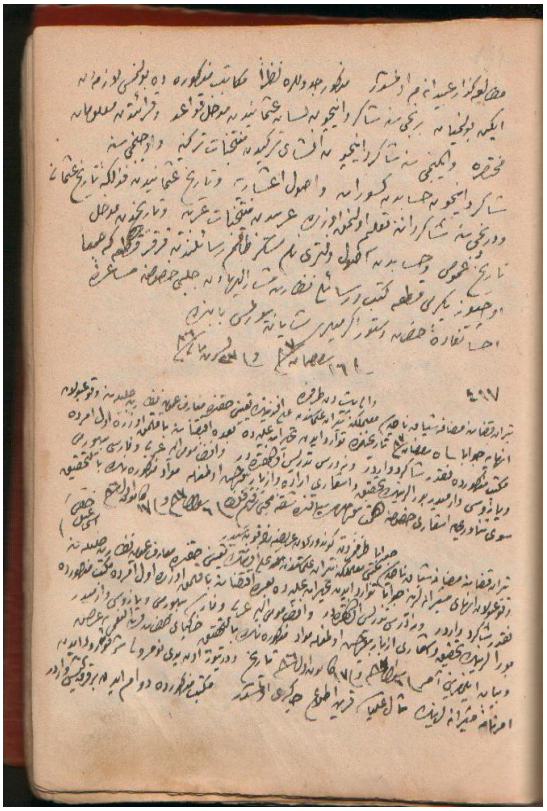
77

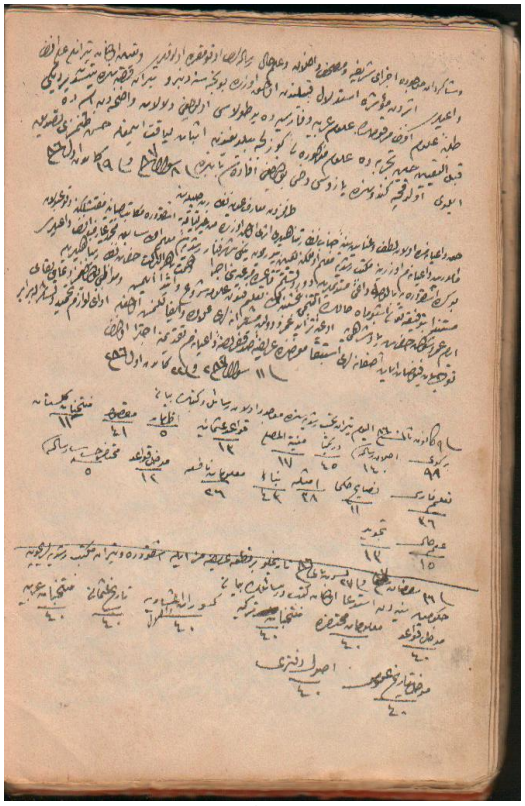
78

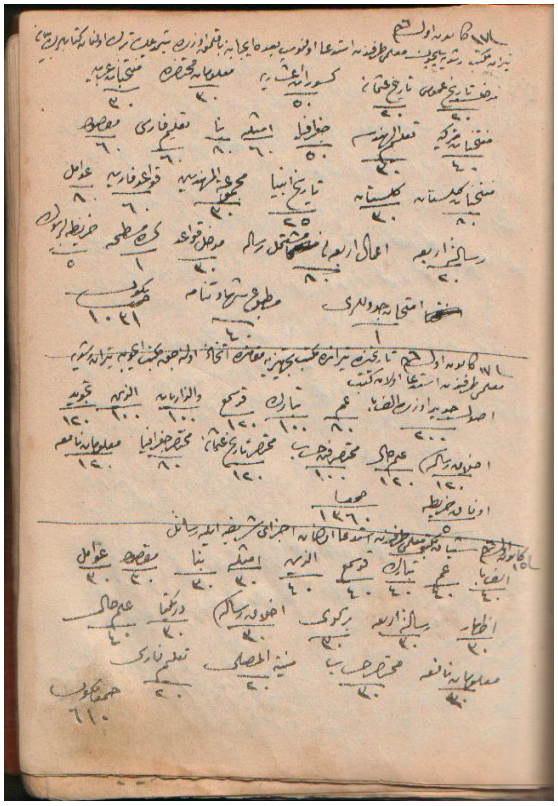
79

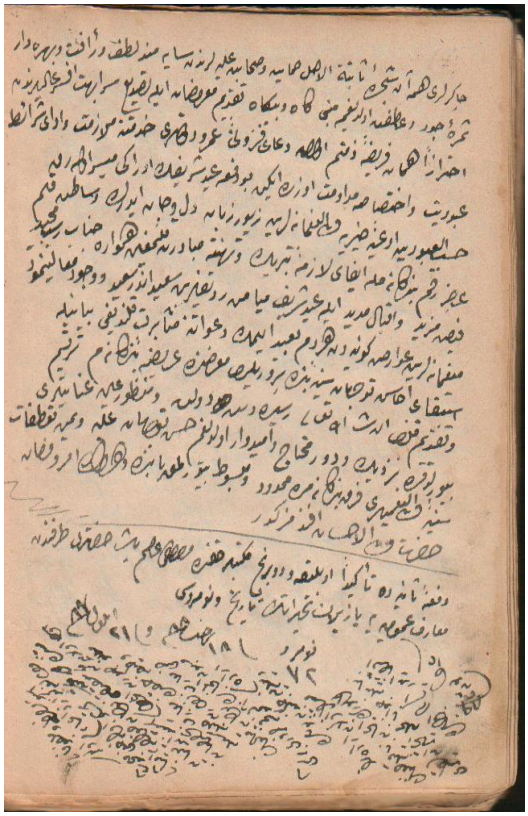
80

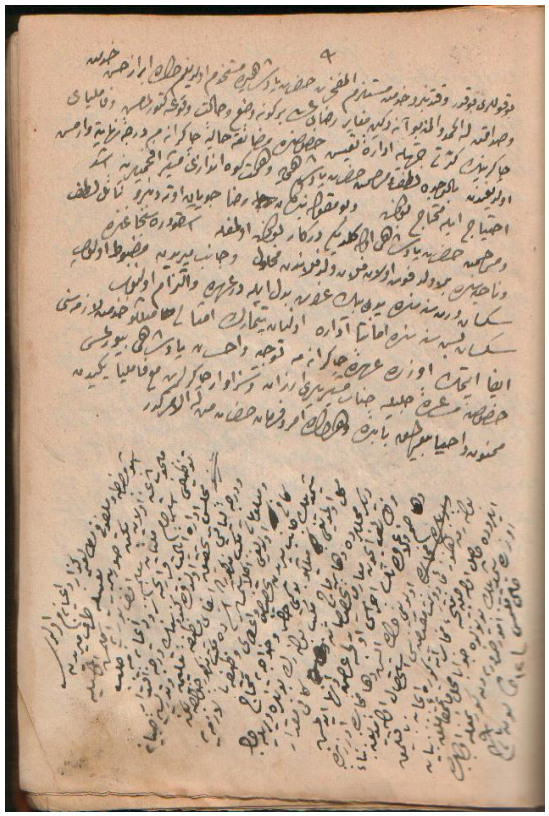
81

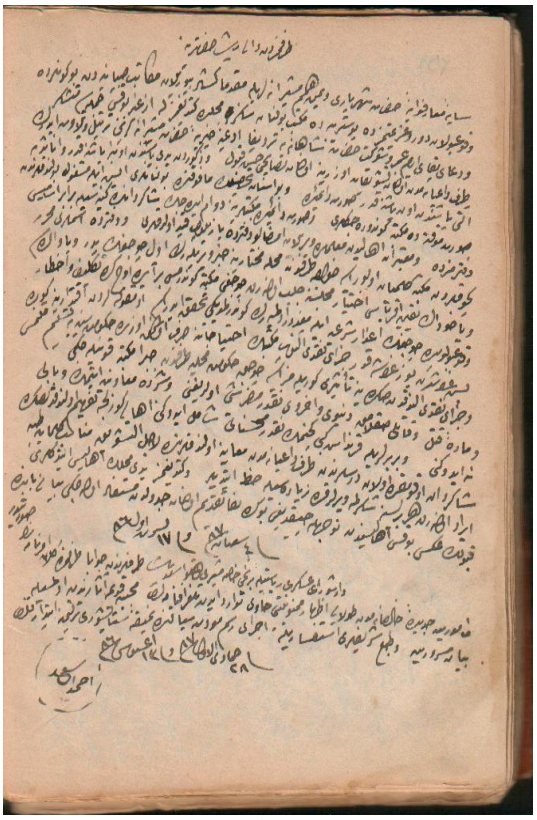
82

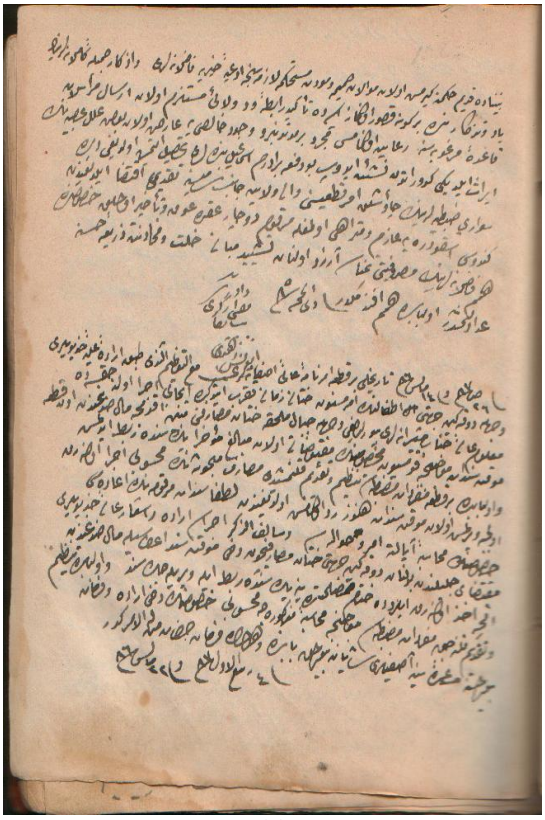
83

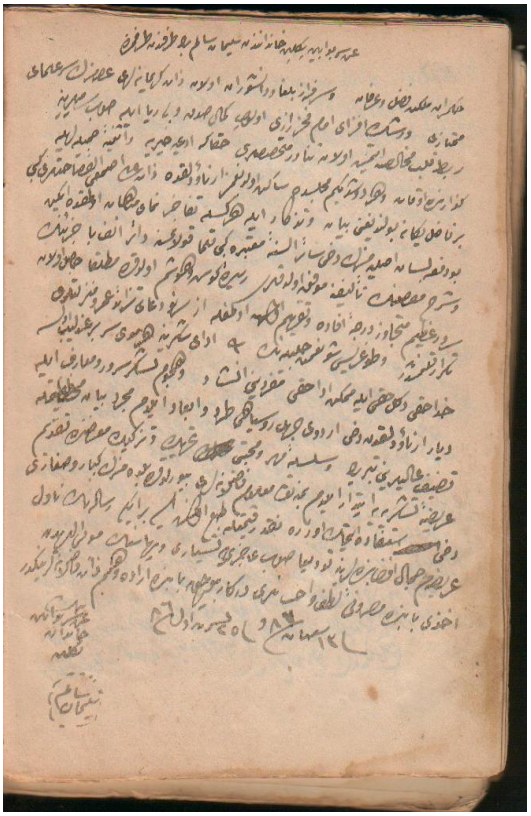
84

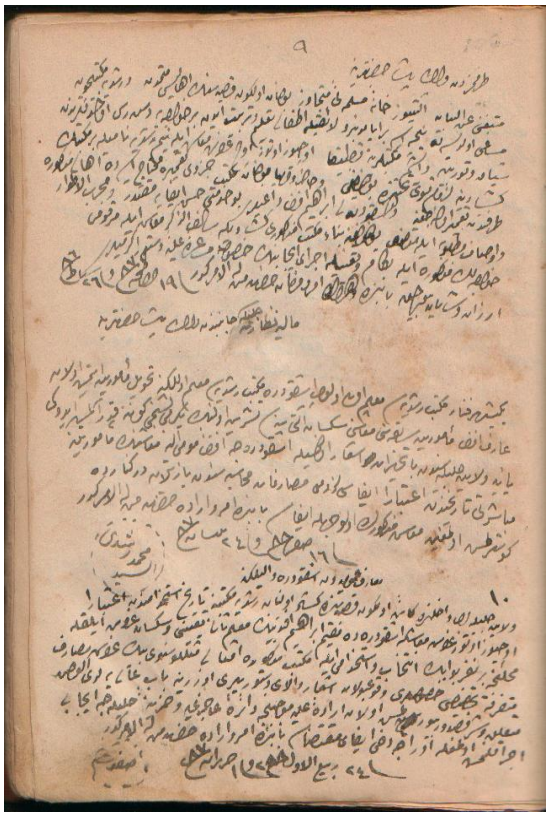
85

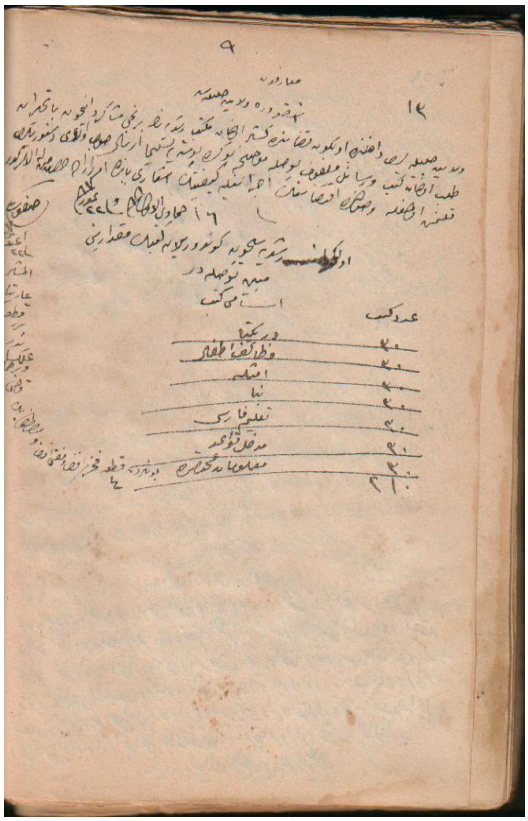
86

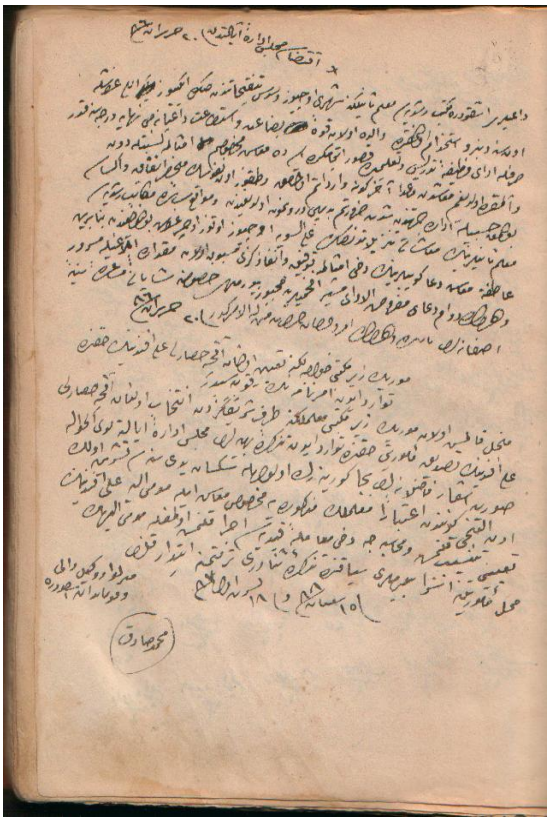
87

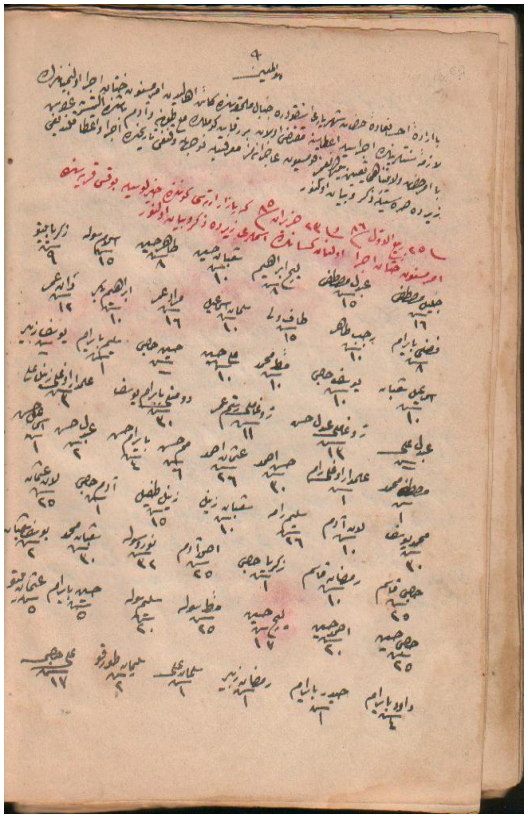
88

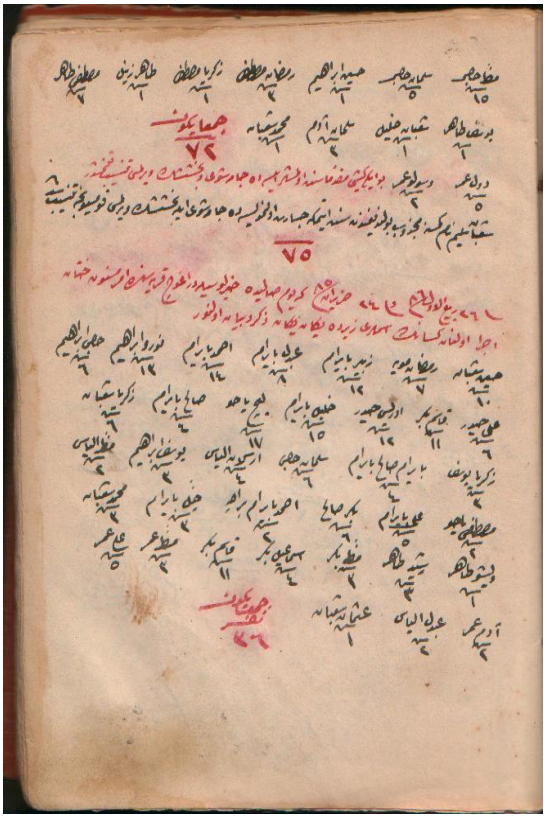
89

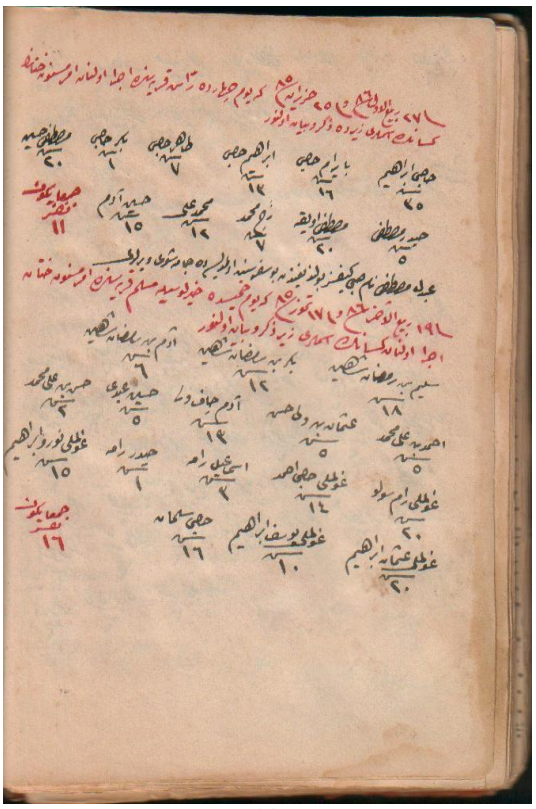
90

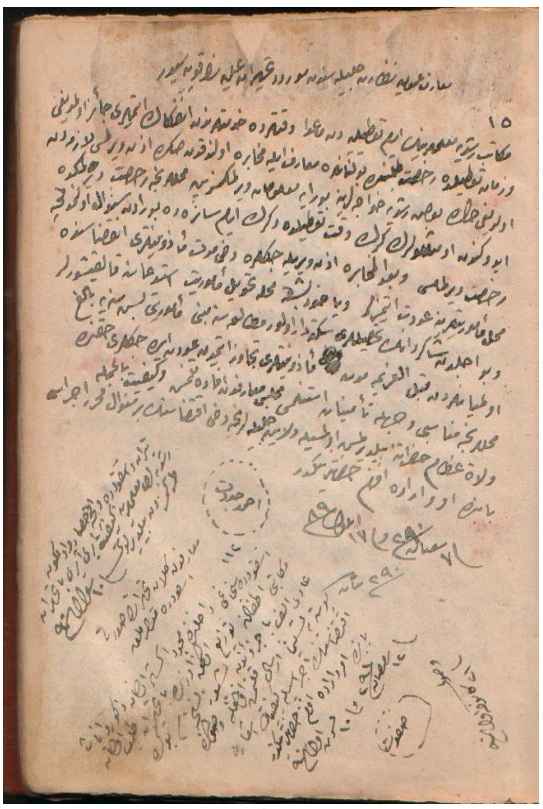
91

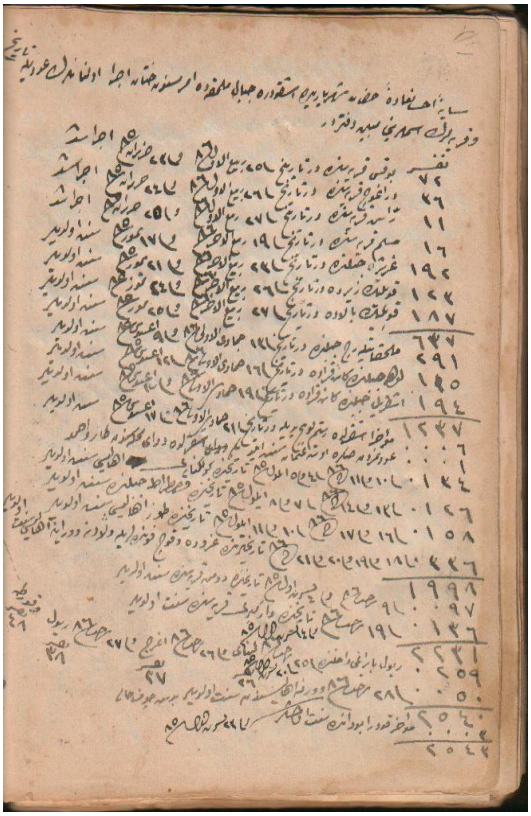
92

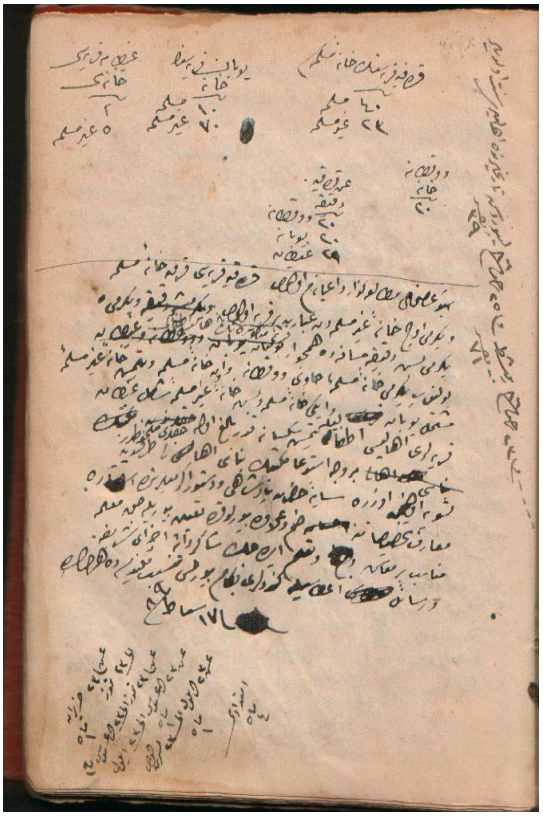
93

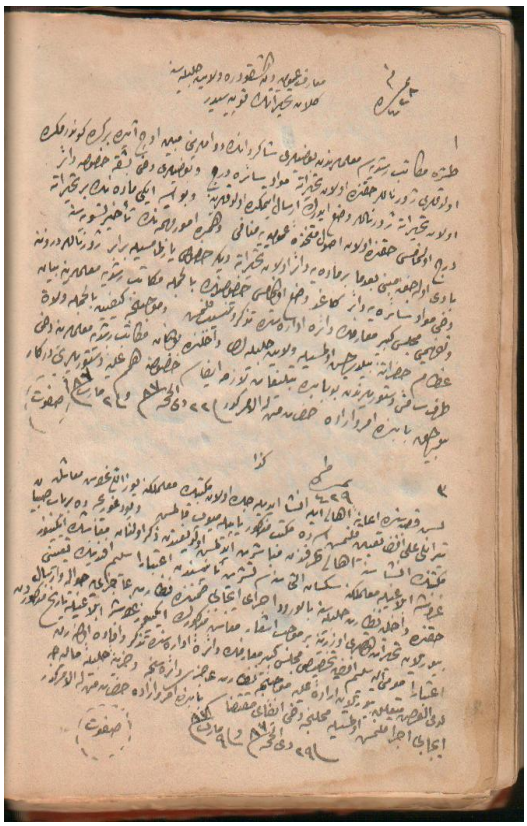
94

95

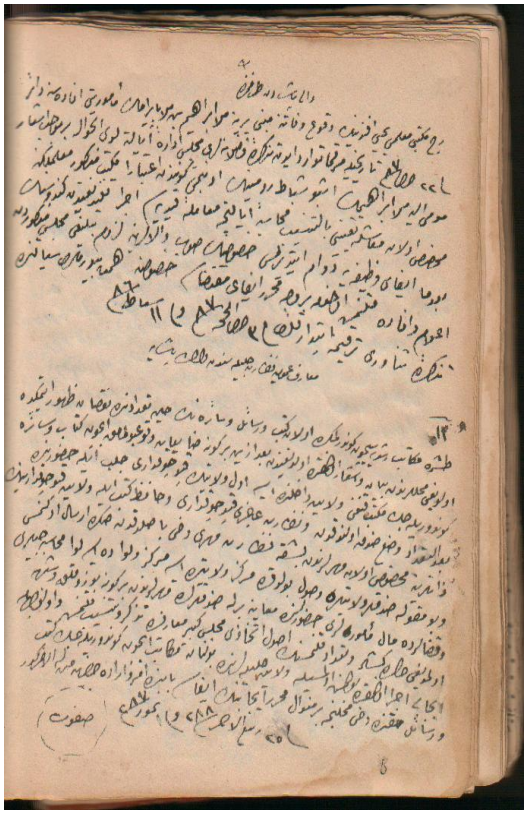
96

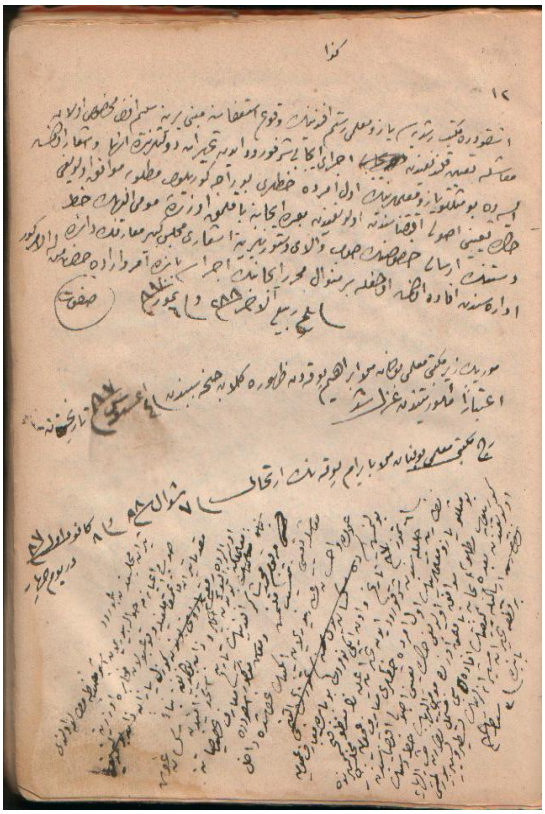
97

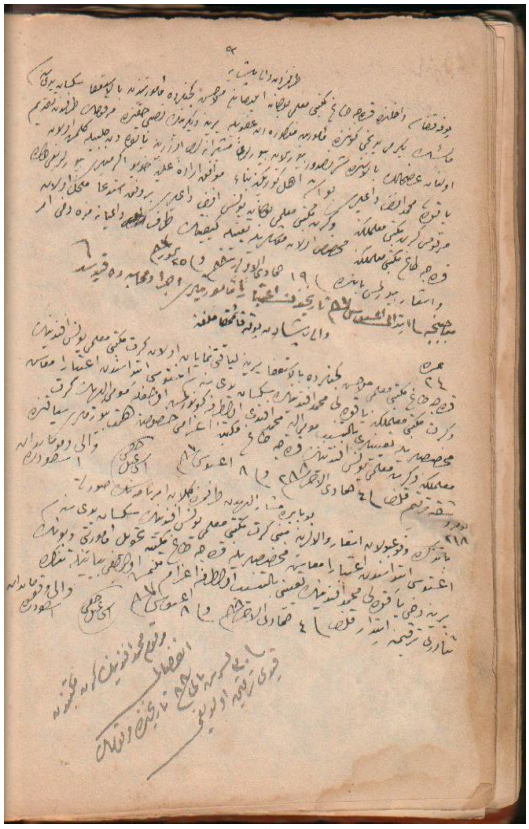
98

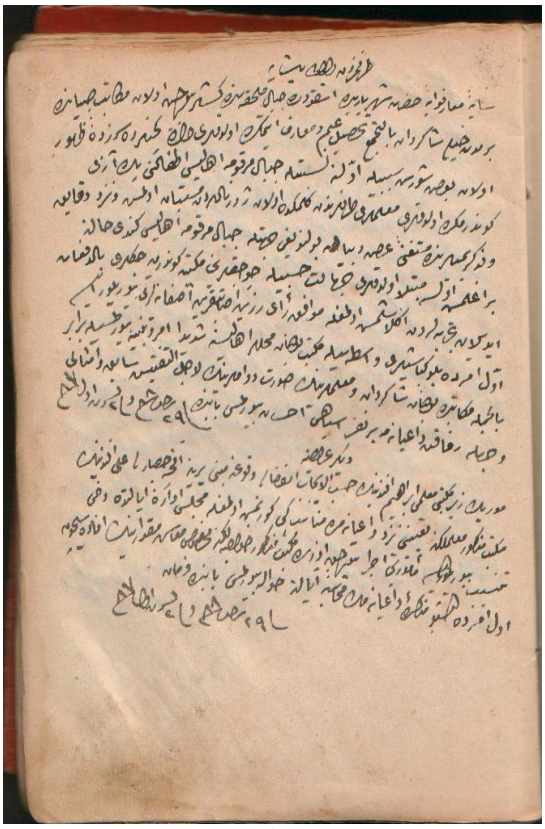
99

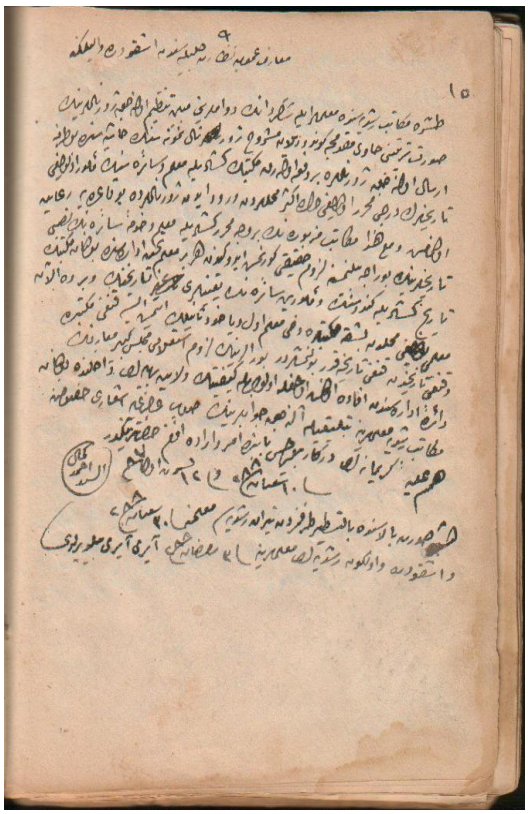
100

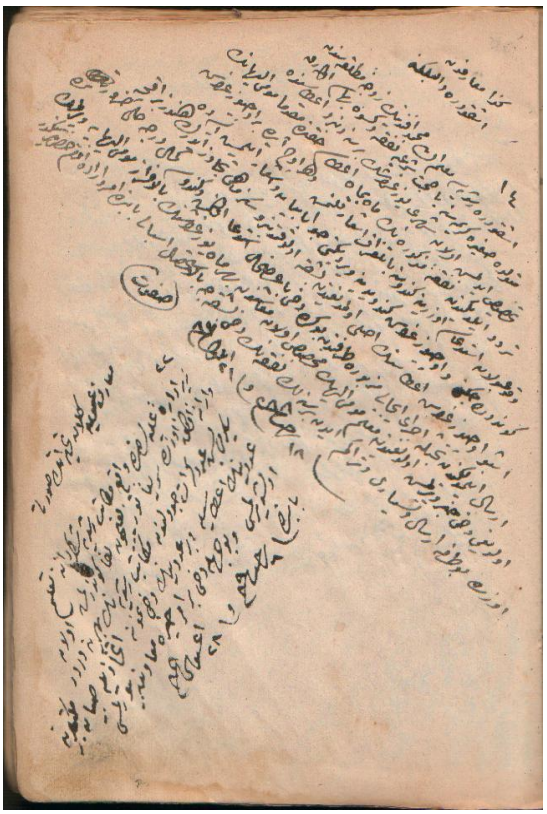
101

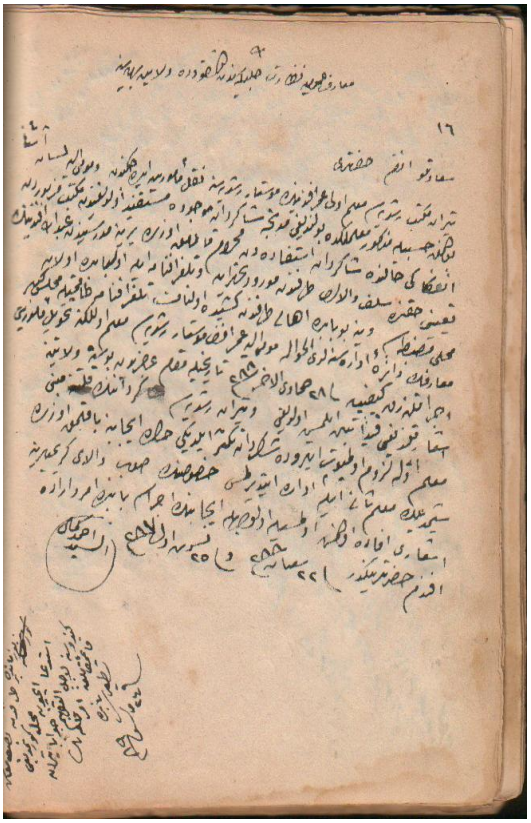
102

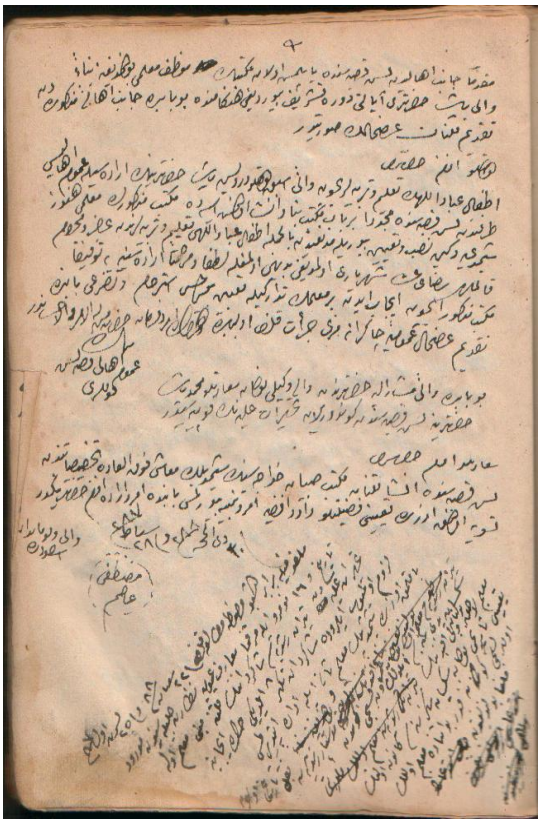
103

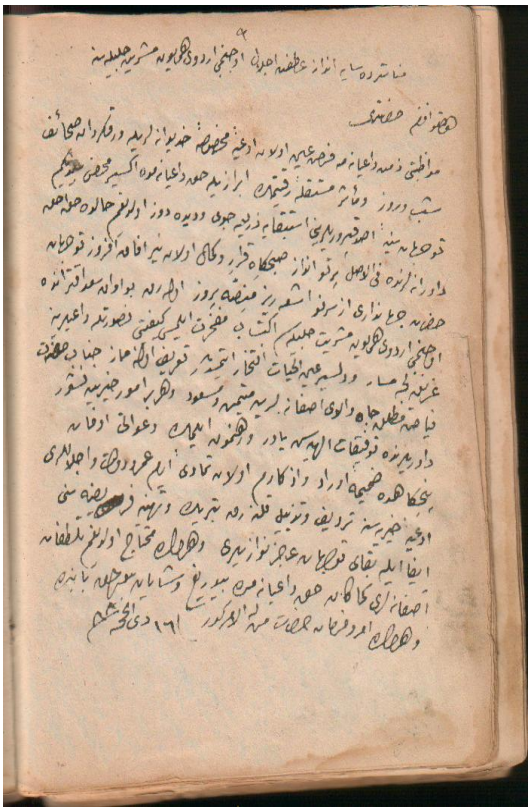
104

105

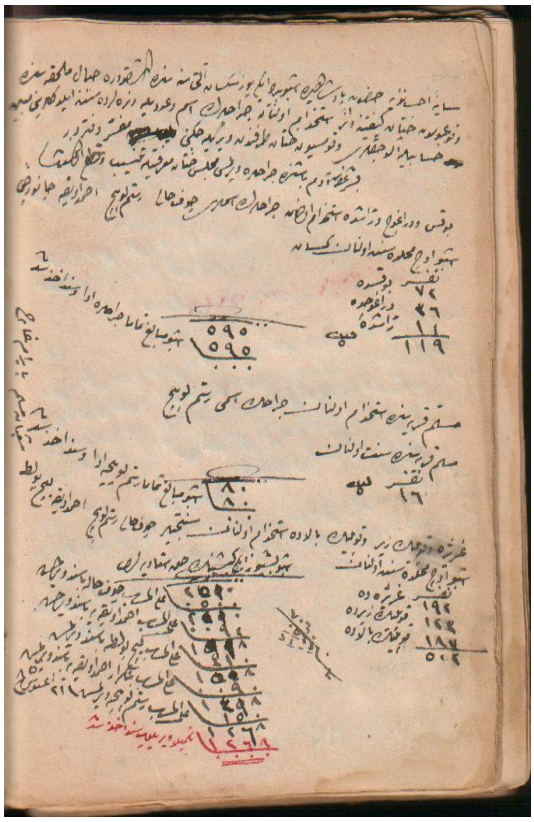
106

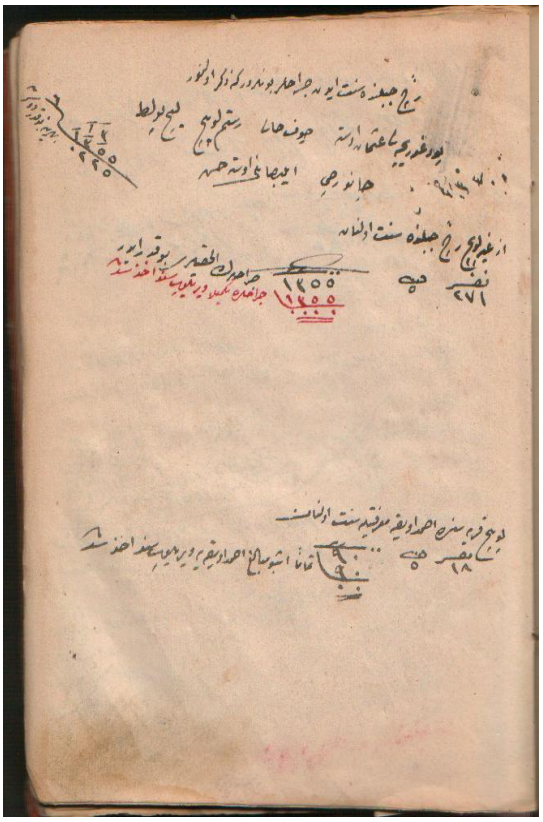
107

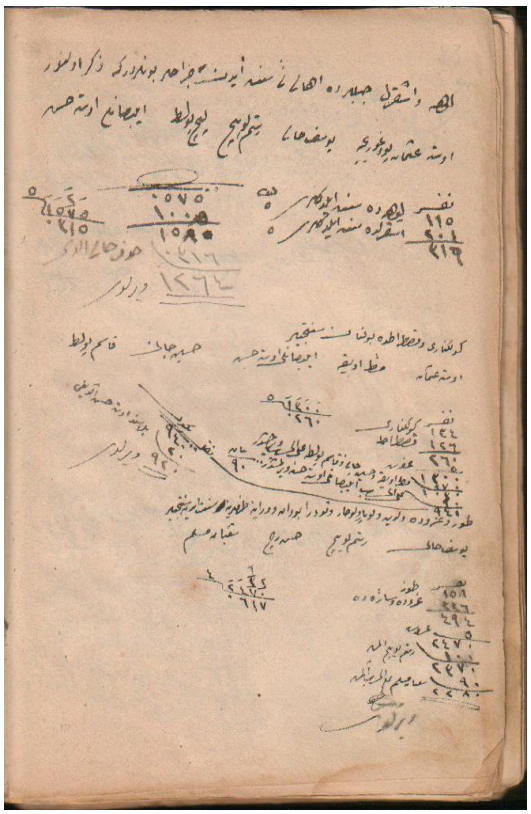
108

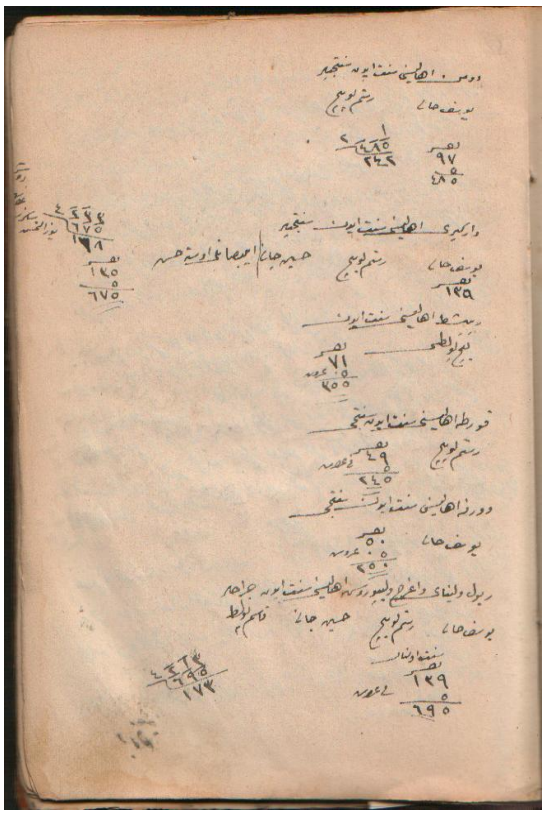
109

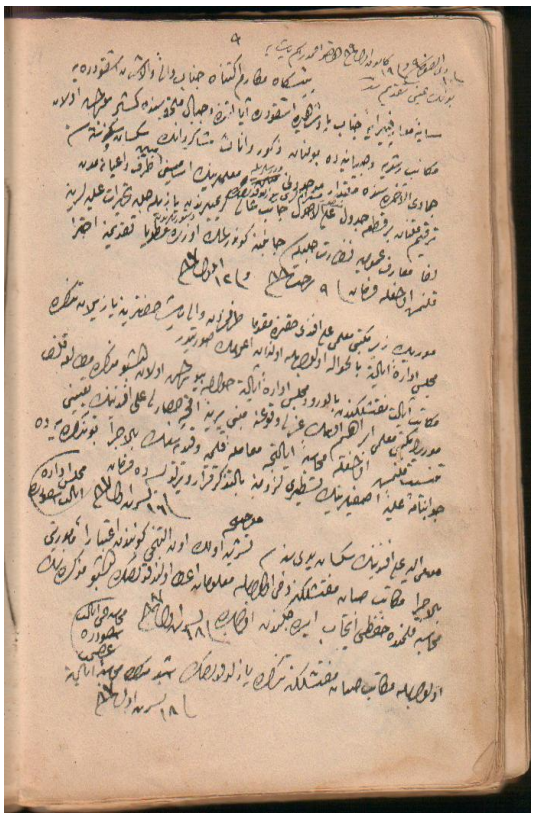
110

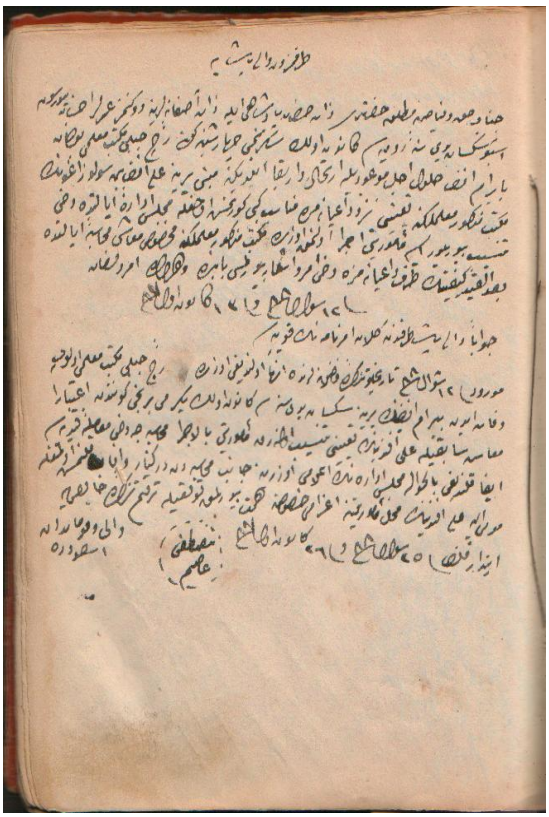
111

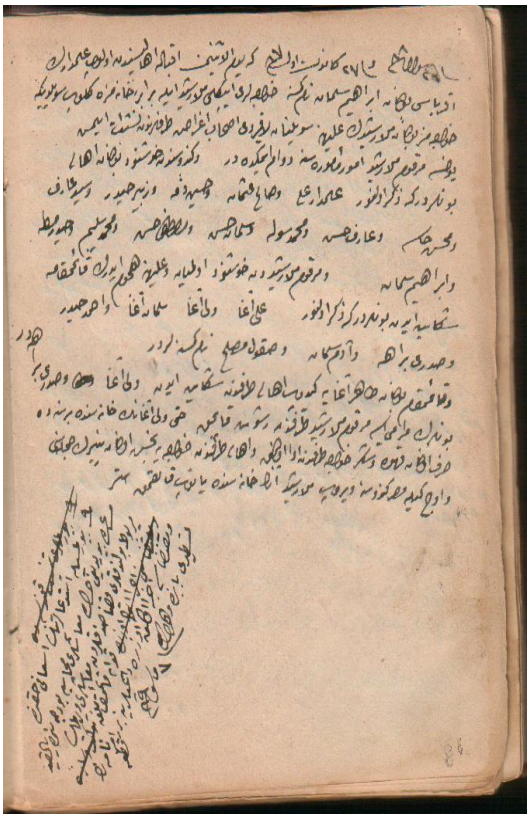
112

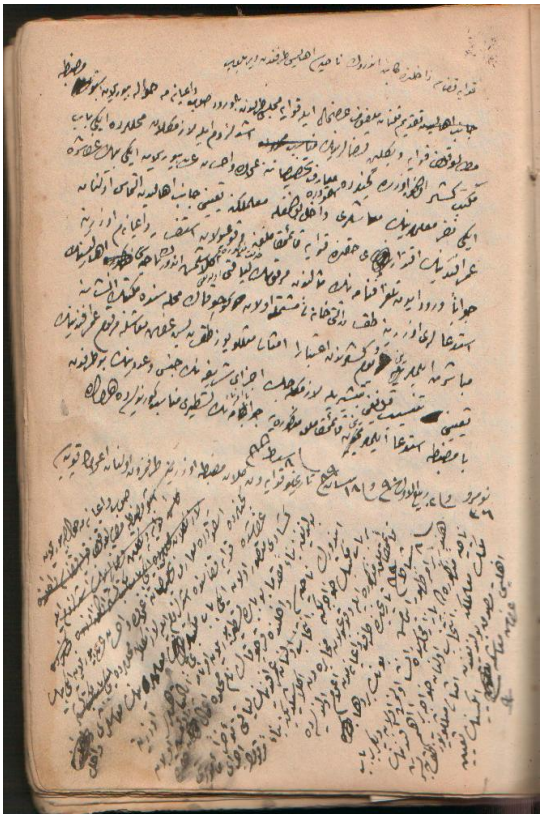
113

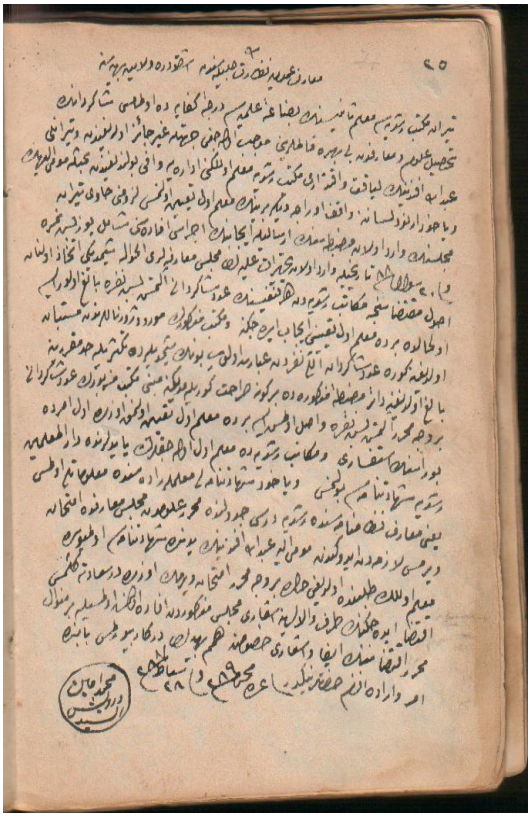
114

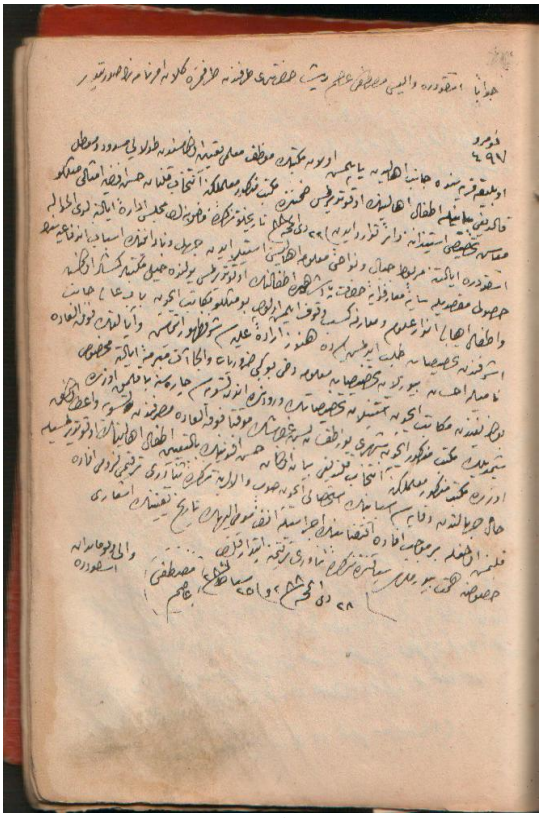
115

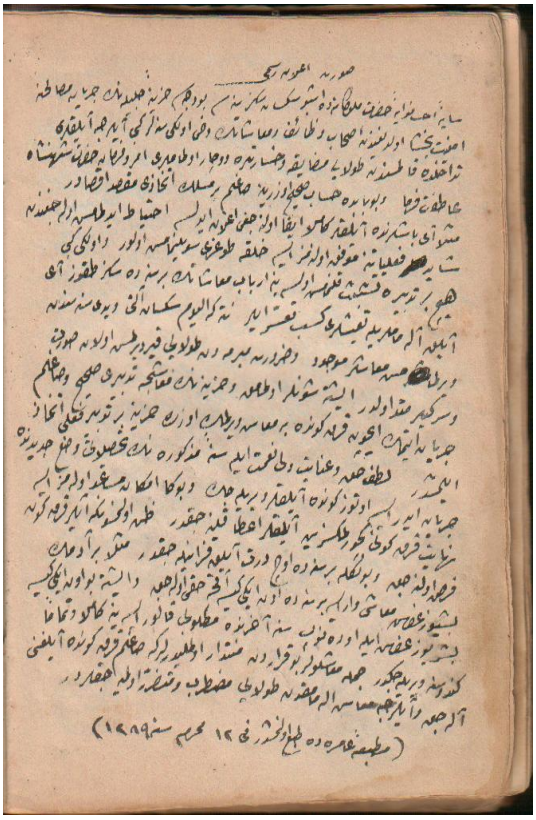
116

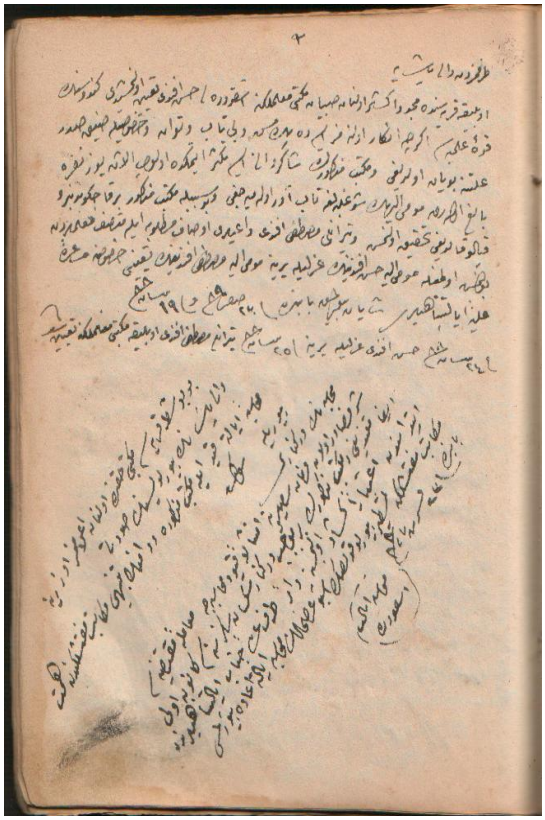
117

118

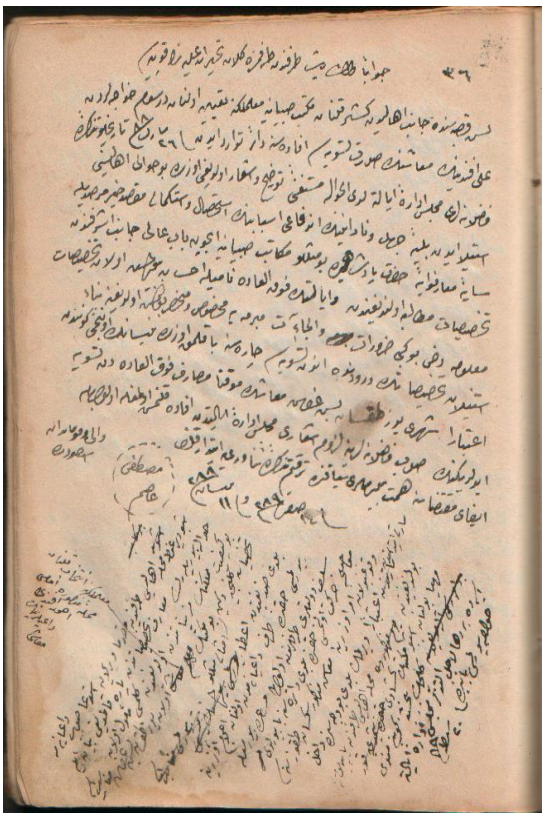
119

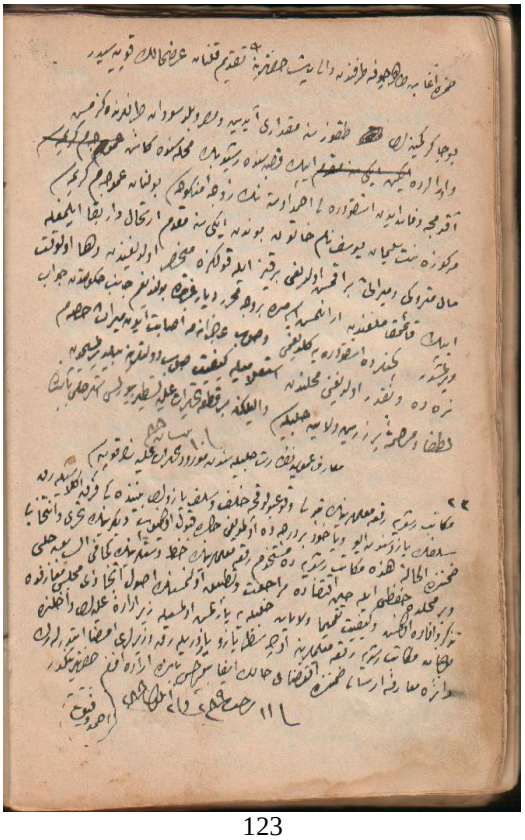
120

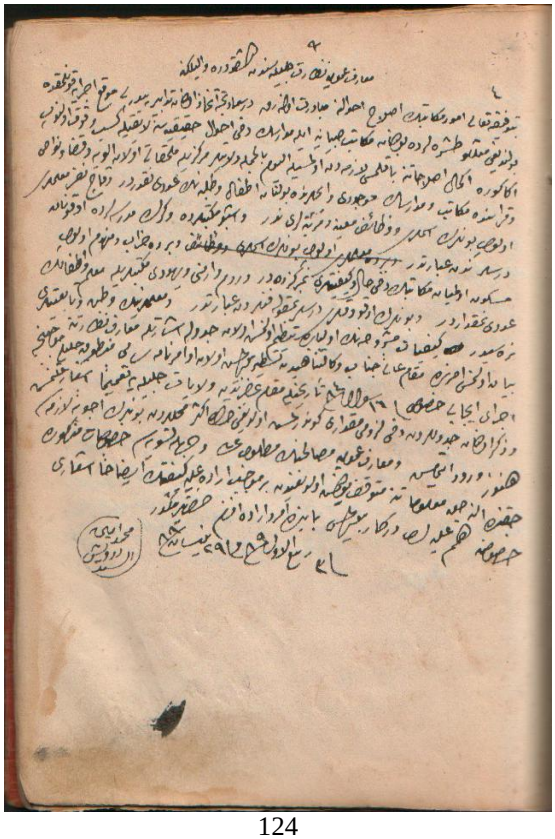
121

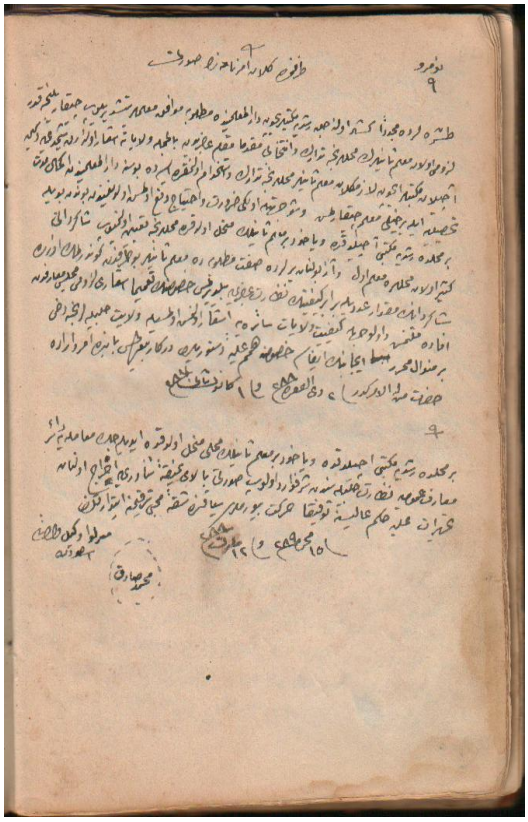
122

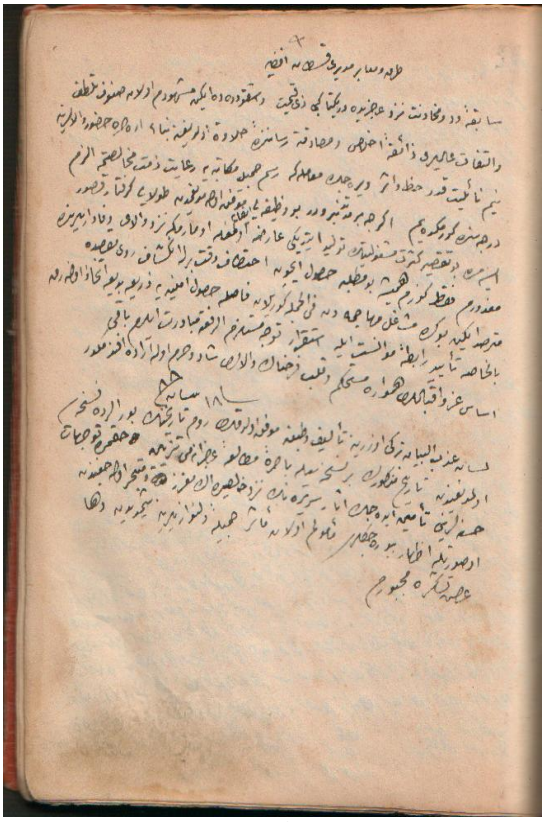
123

124

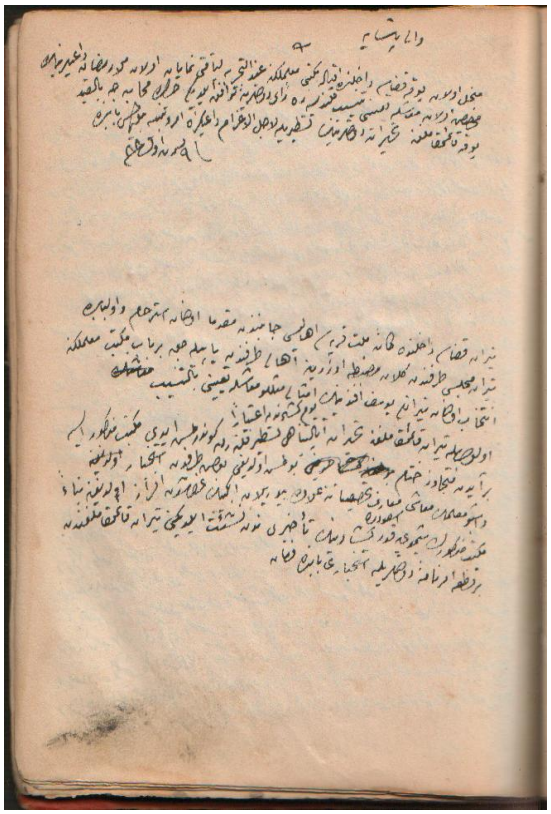
125

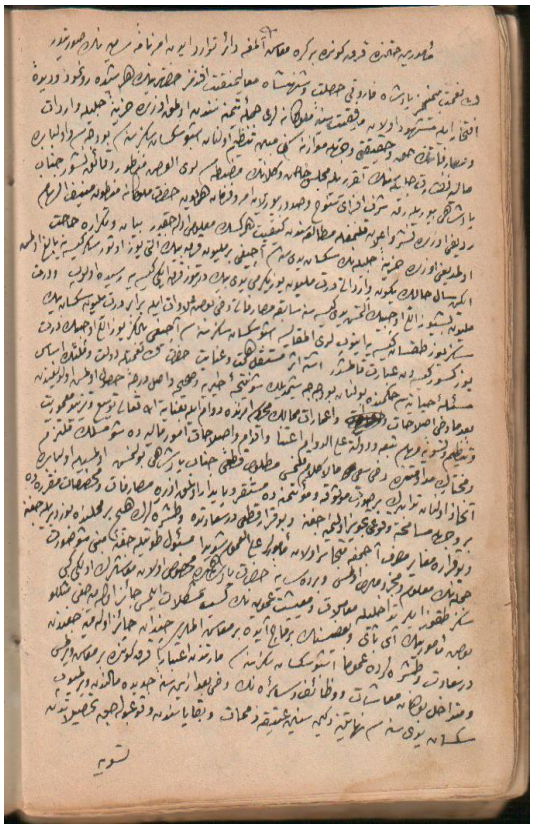
126

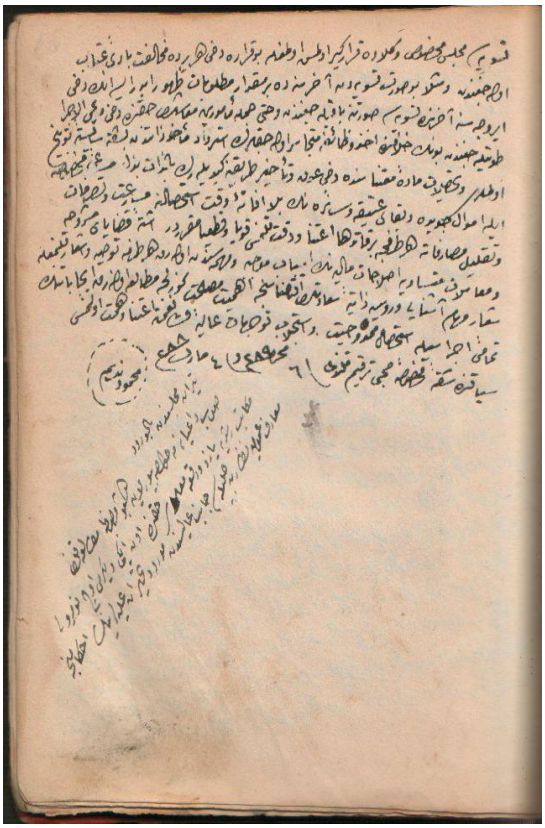
127

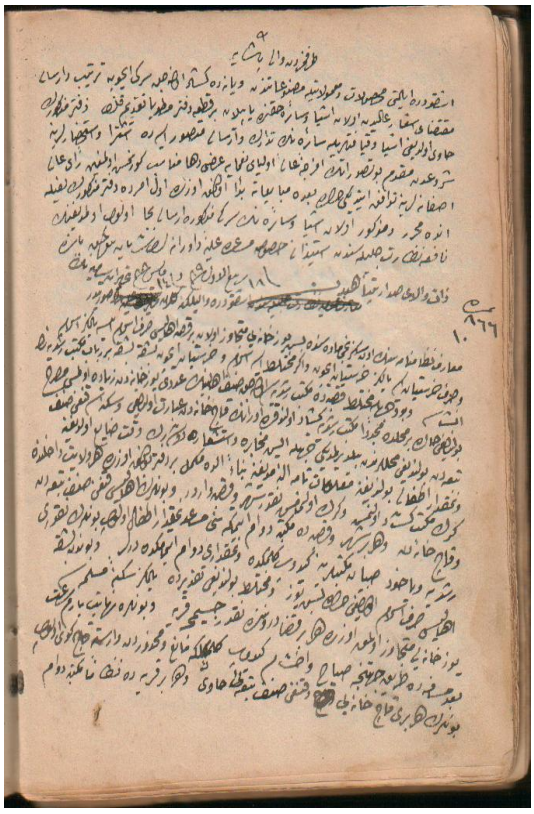
128

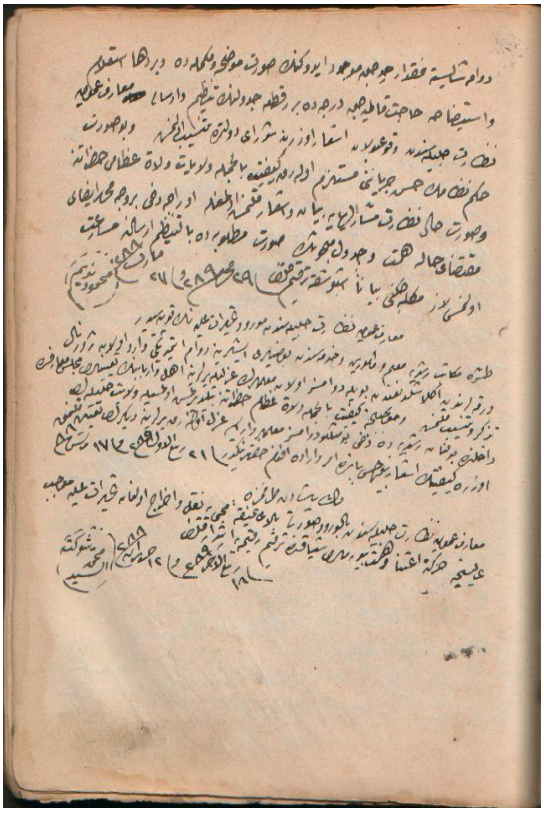
129

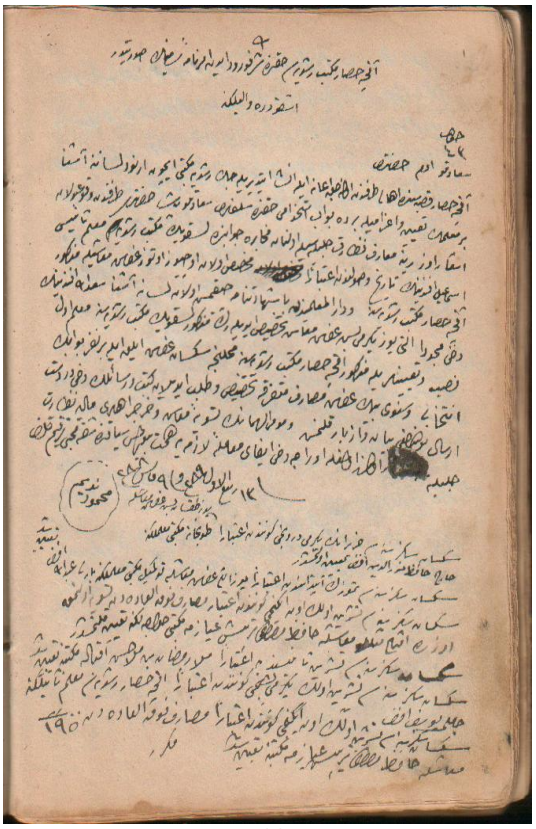
130

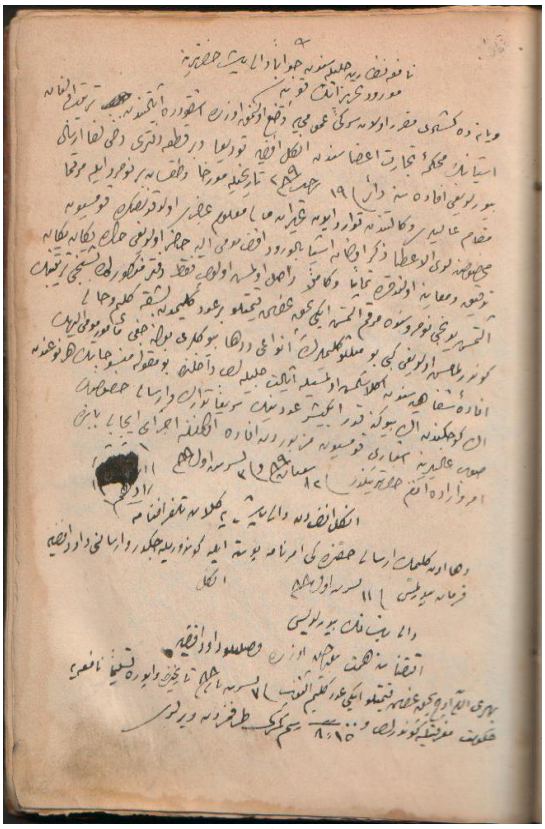
131

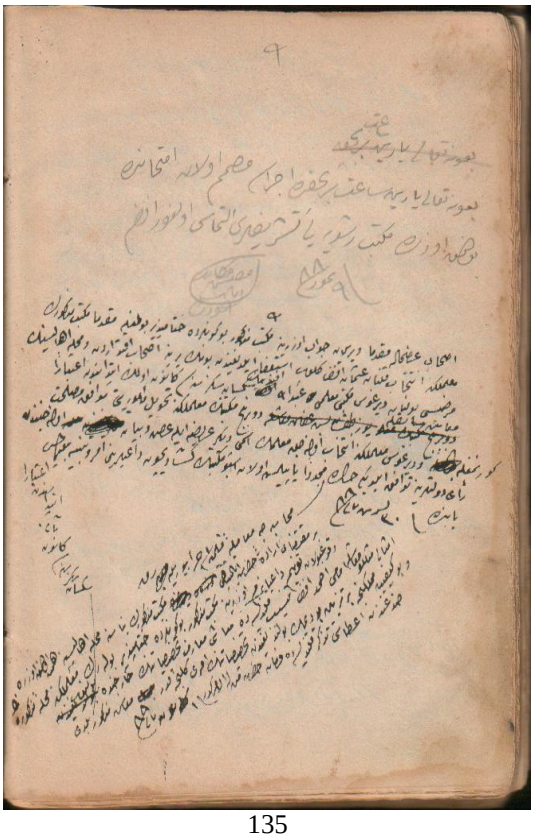
132

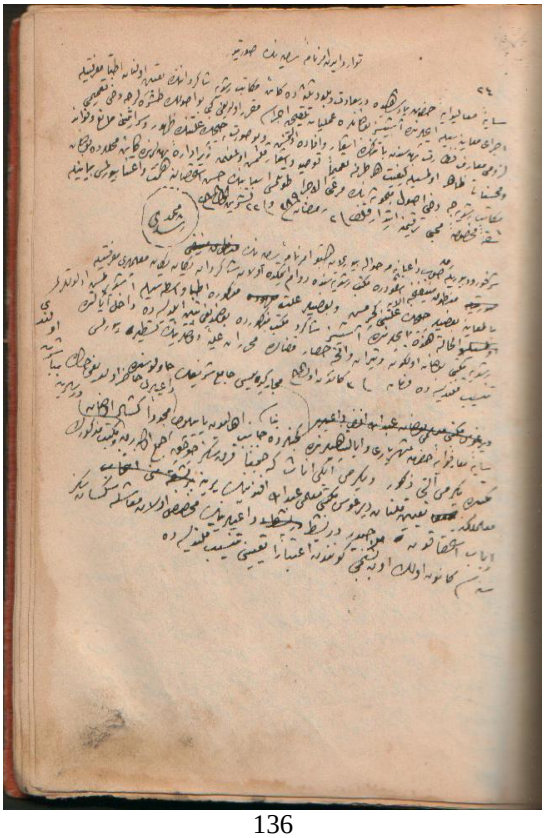
133

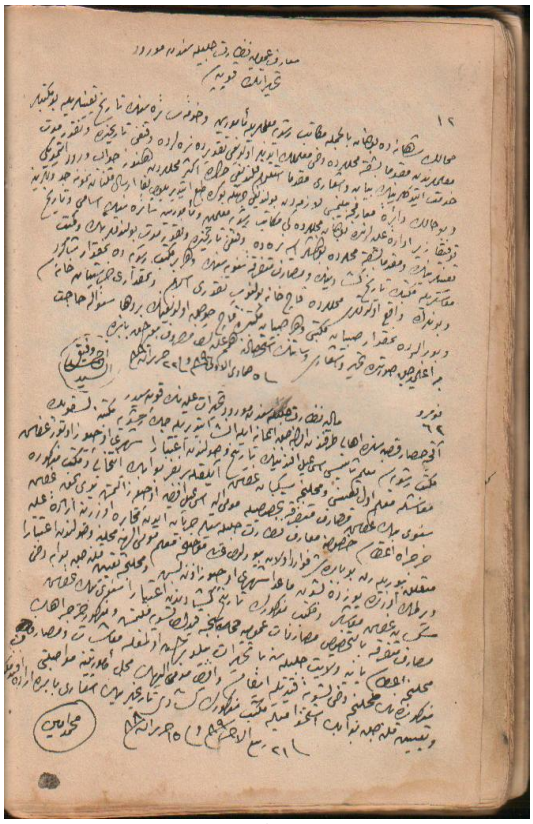
134

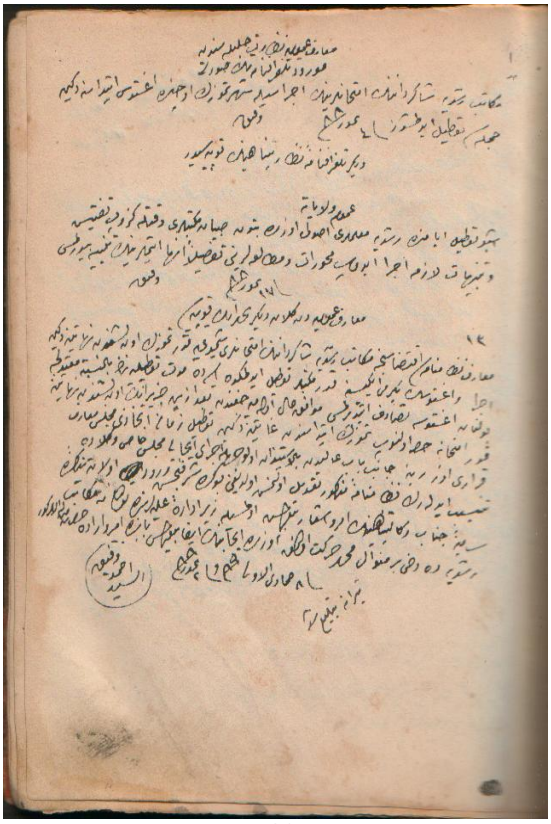
135

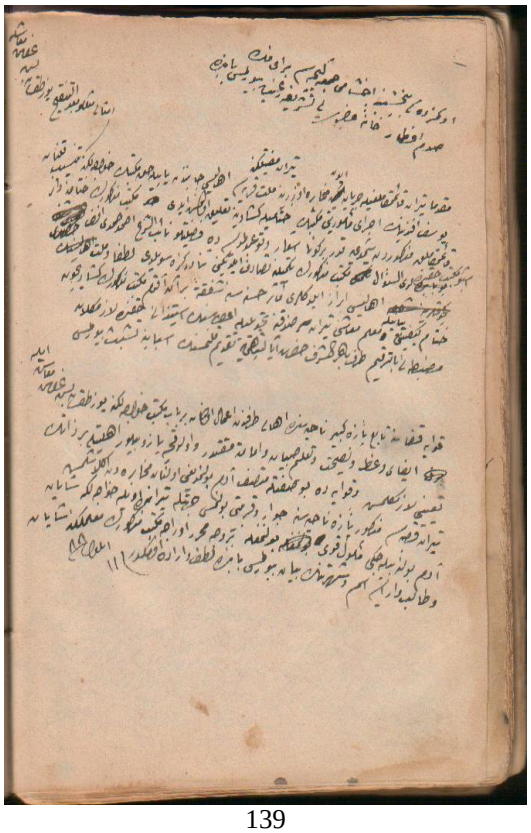
136

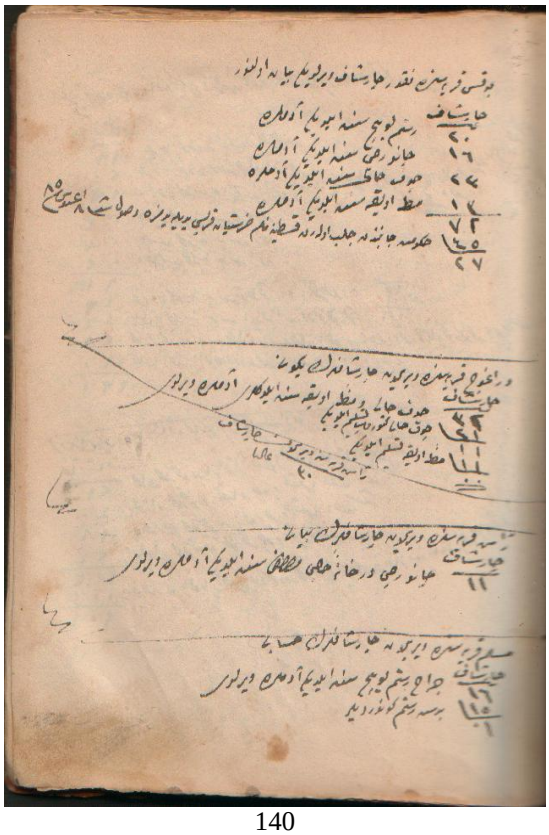
137

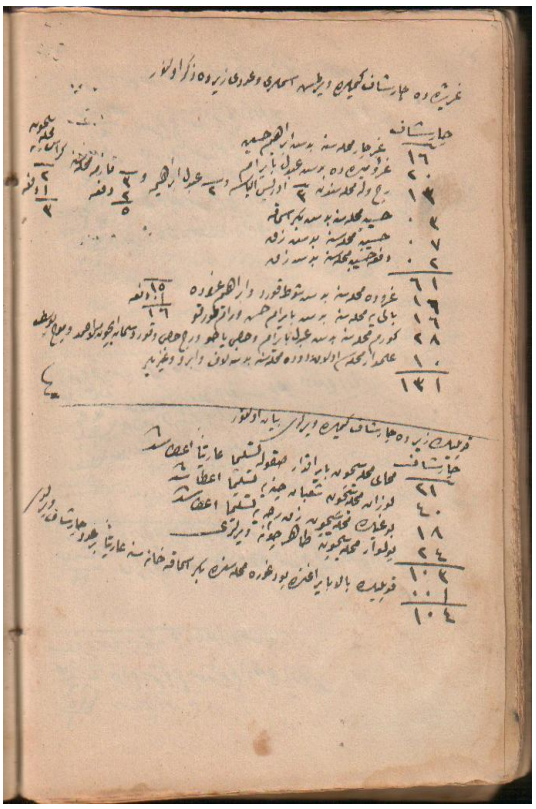
138

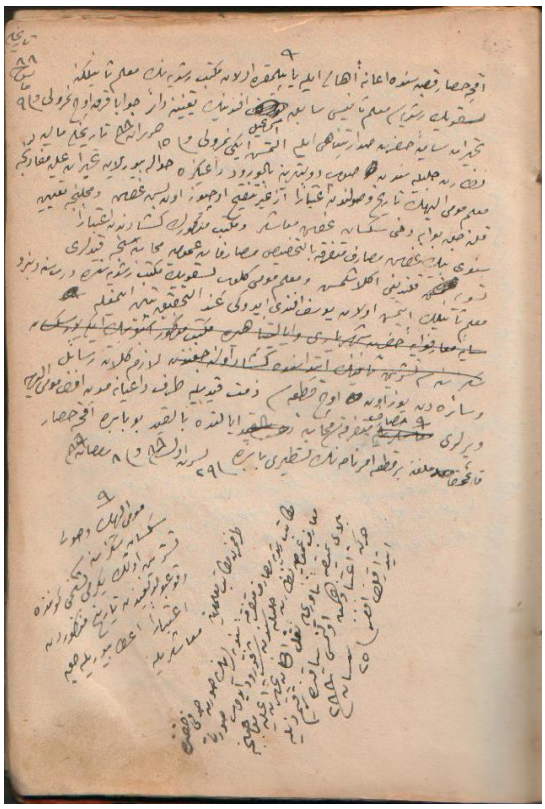
139

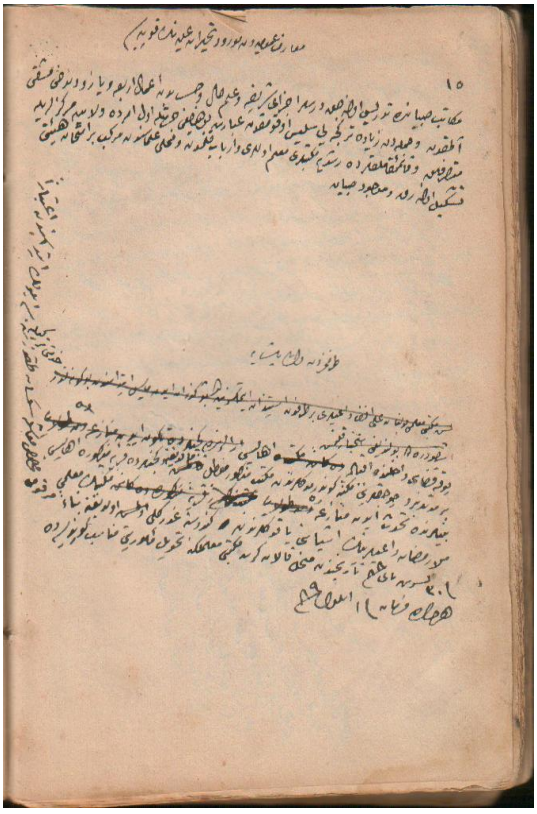
140

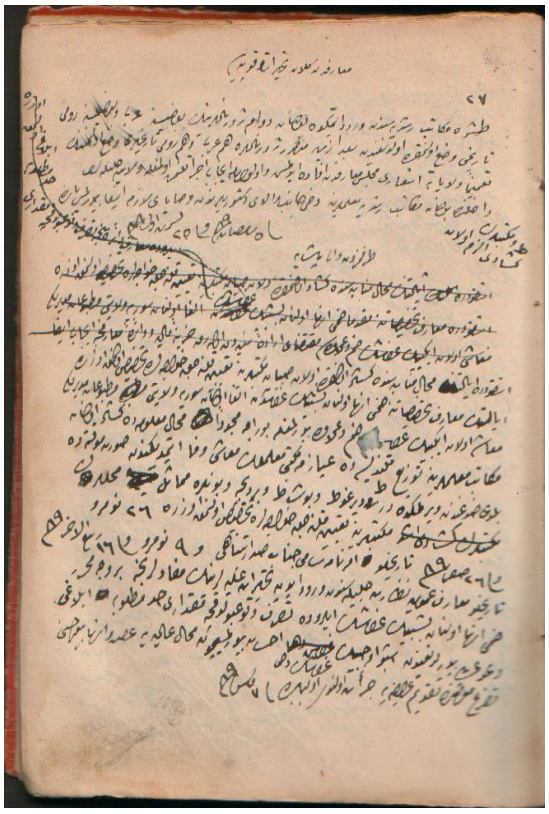
141

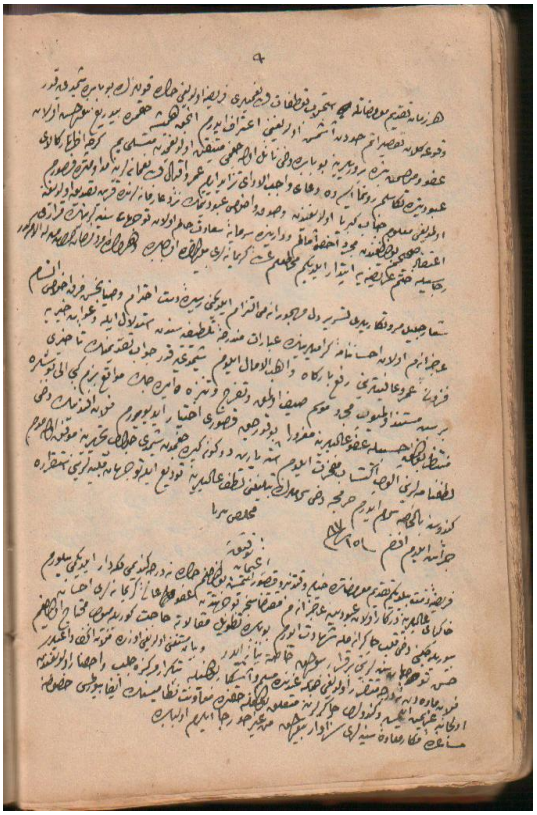
142

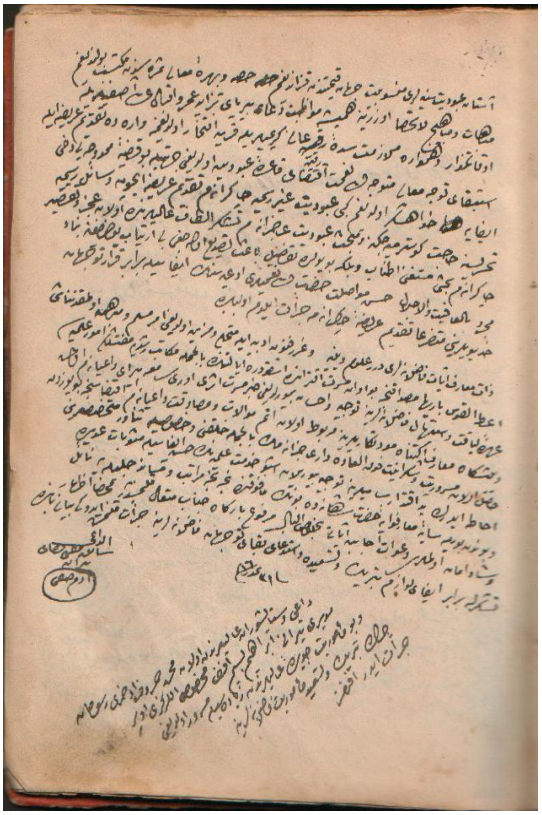
143

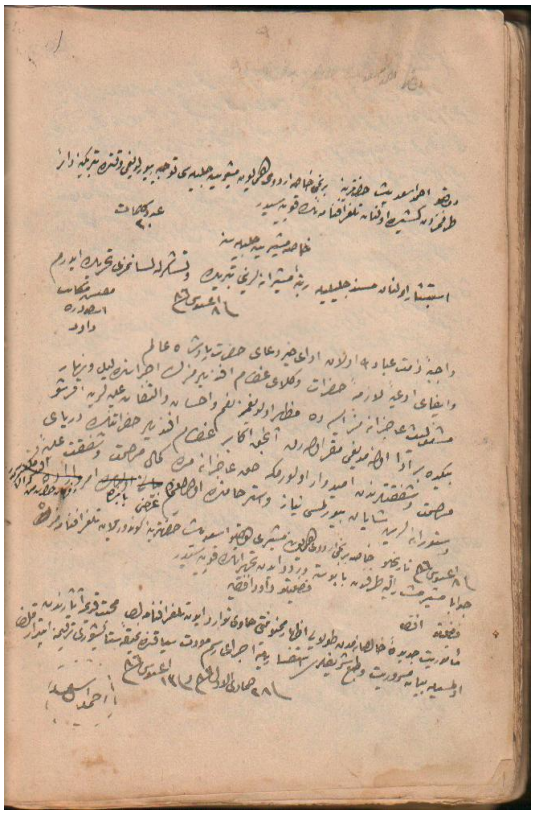
144

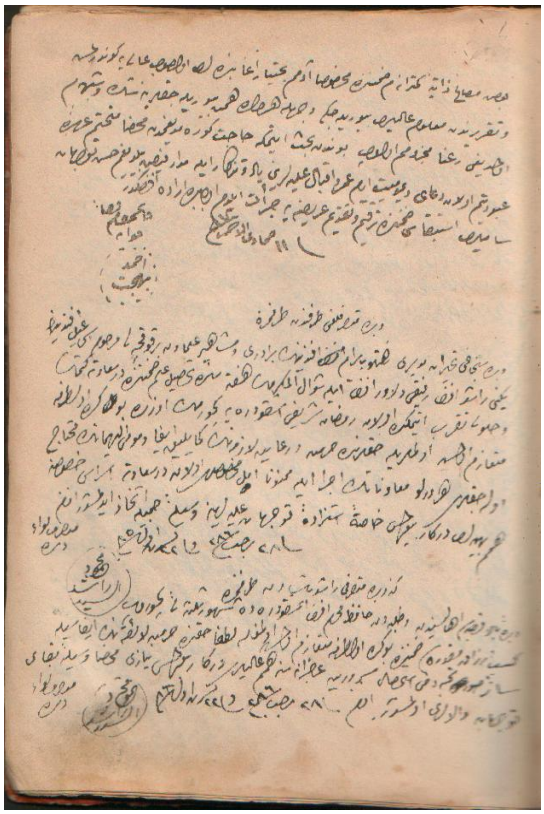
145

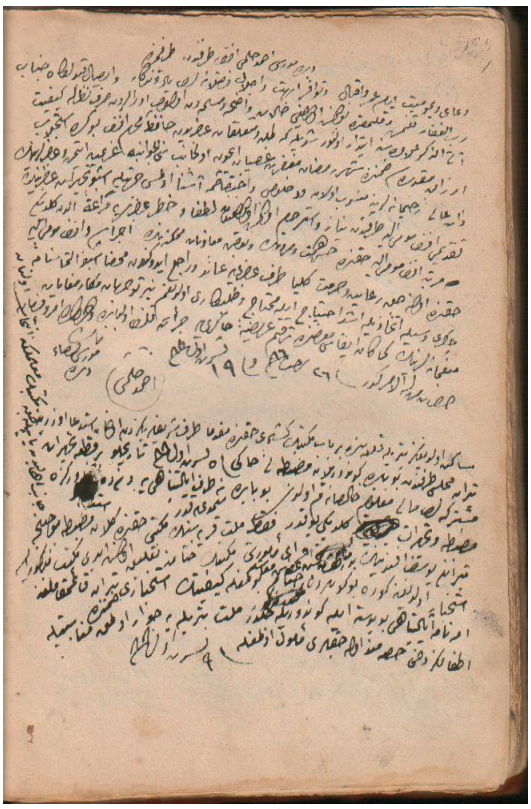
146

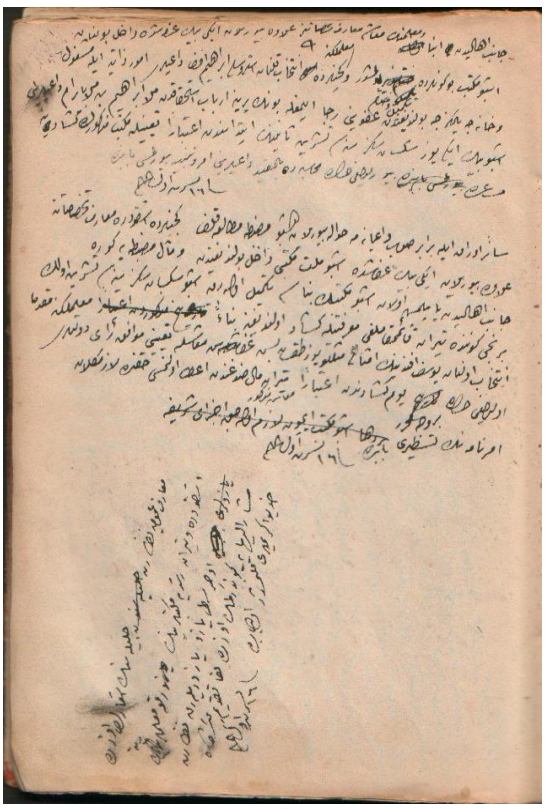
147

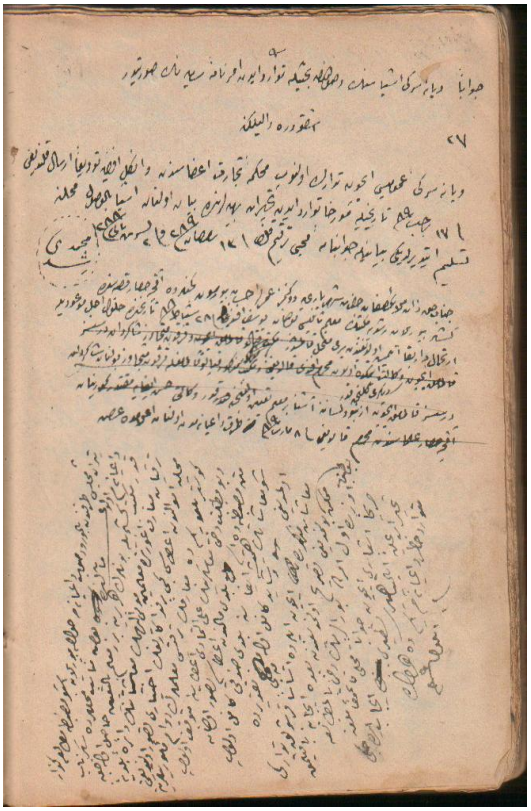
148

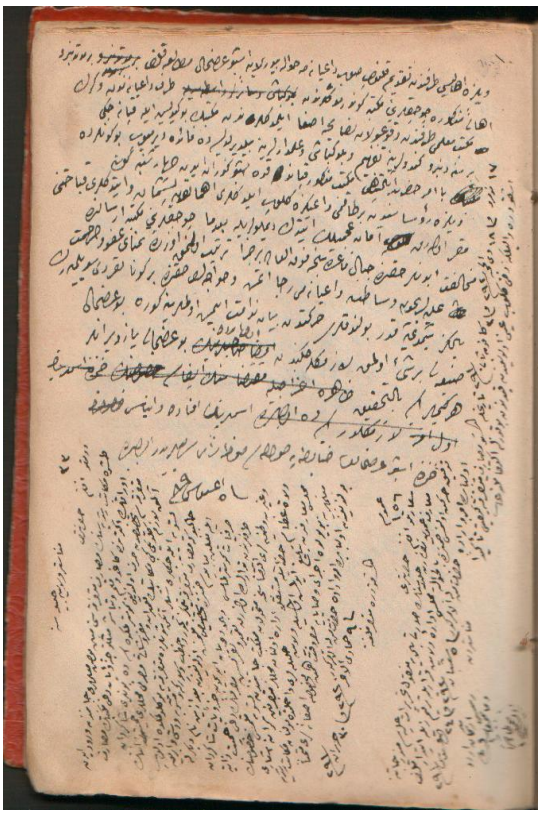
149

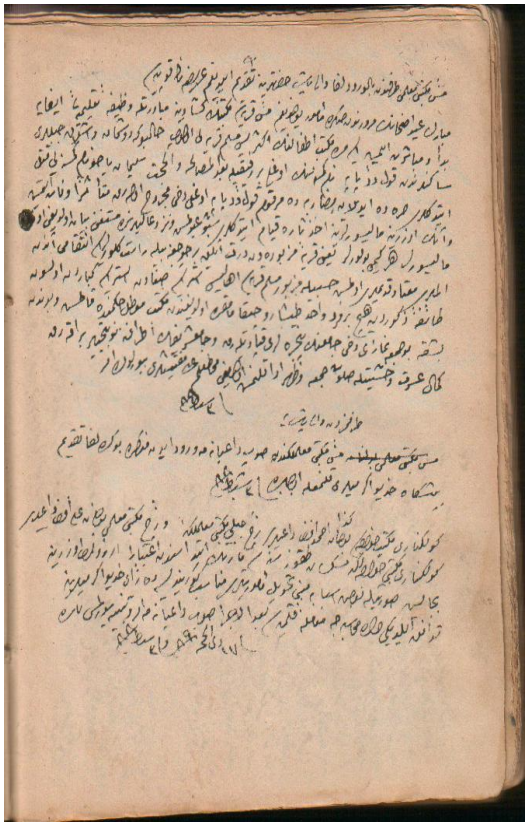
150

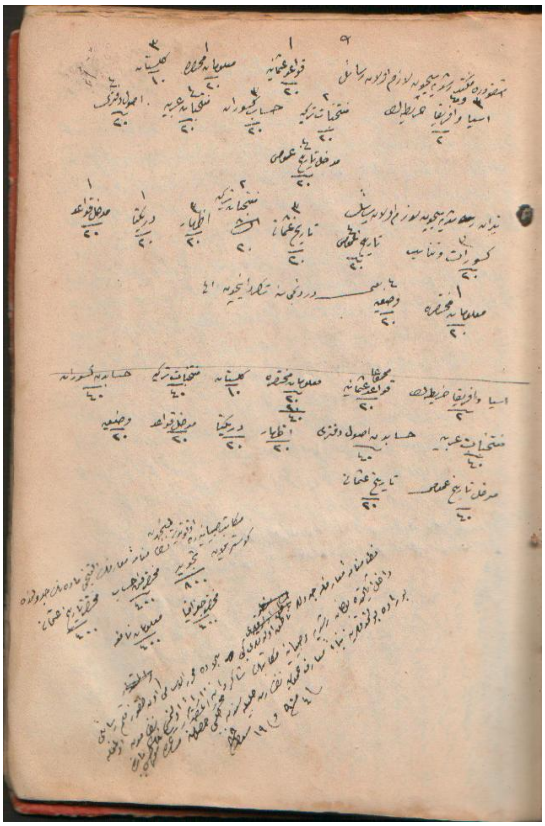
151

152

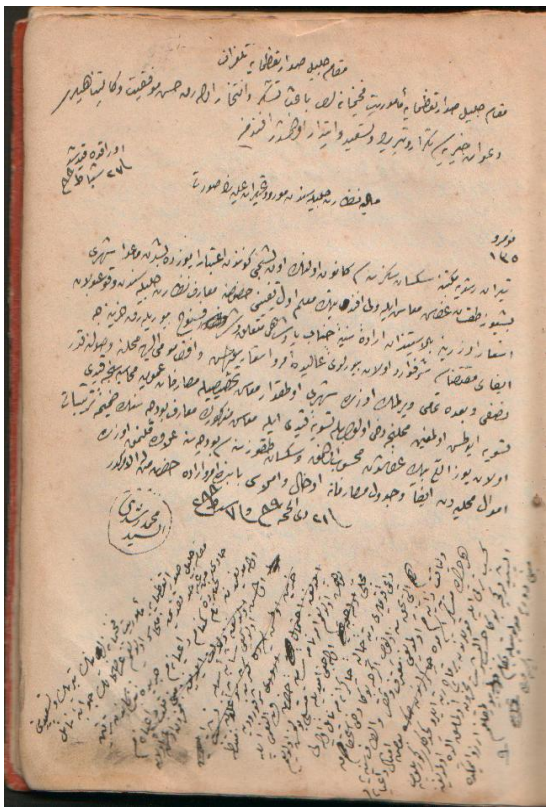
153

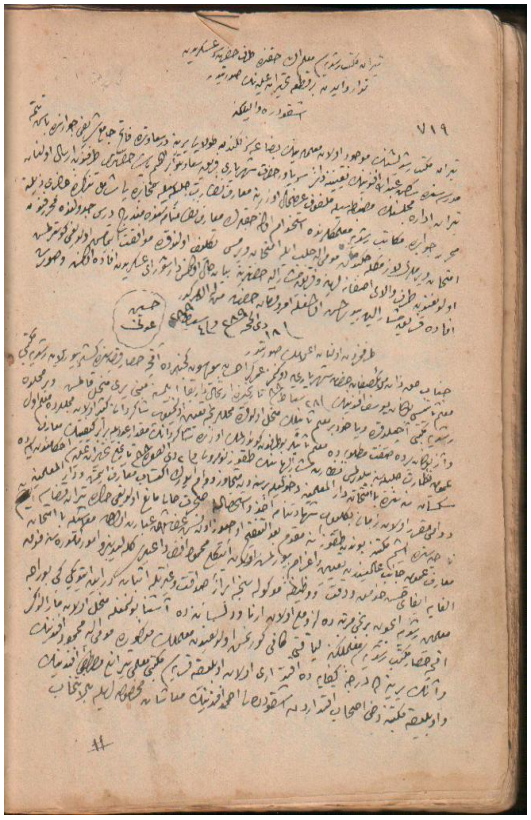
154

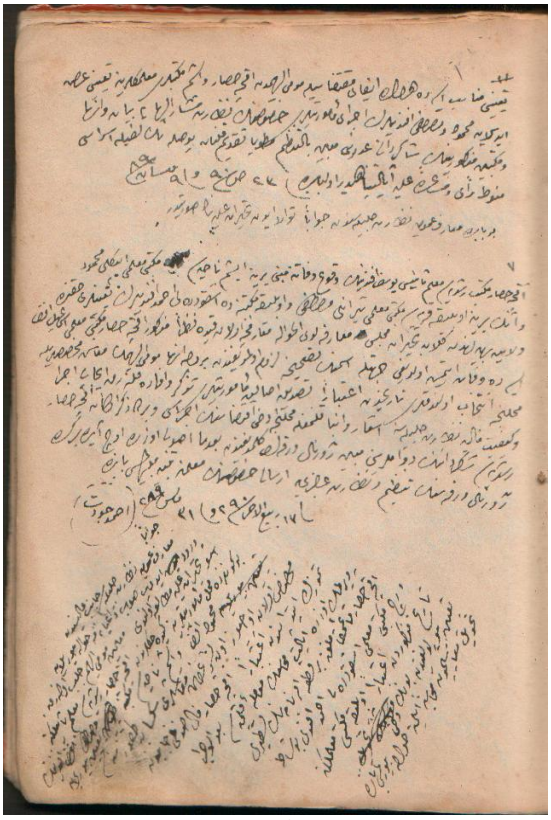
155

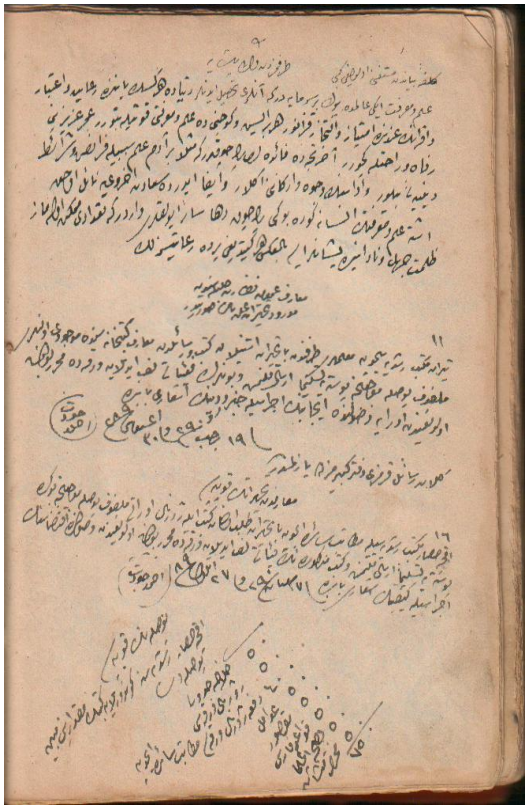
156

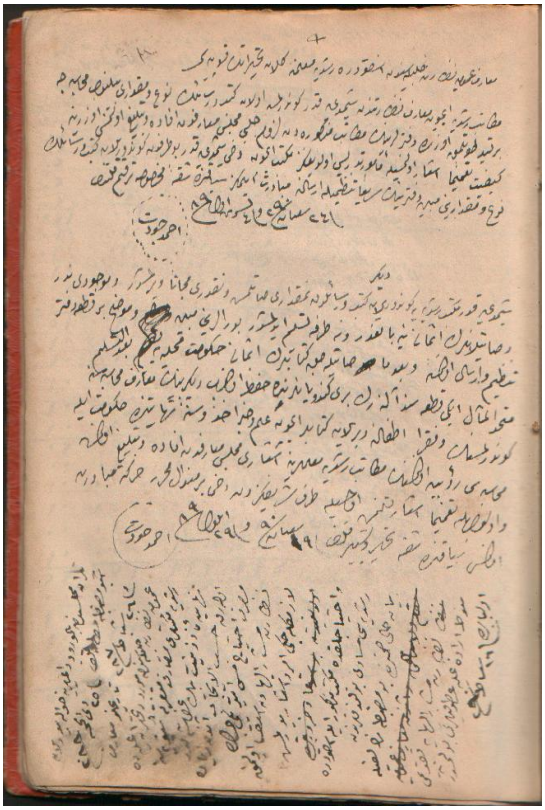
157

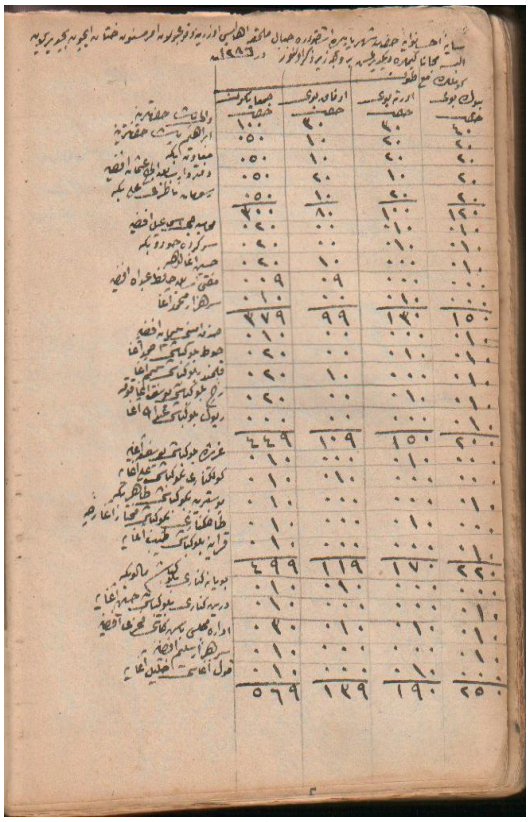
158

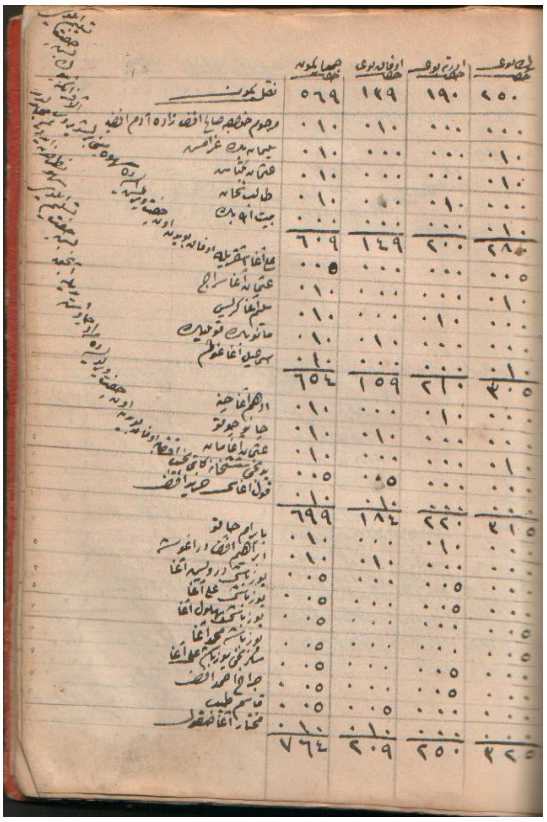
159

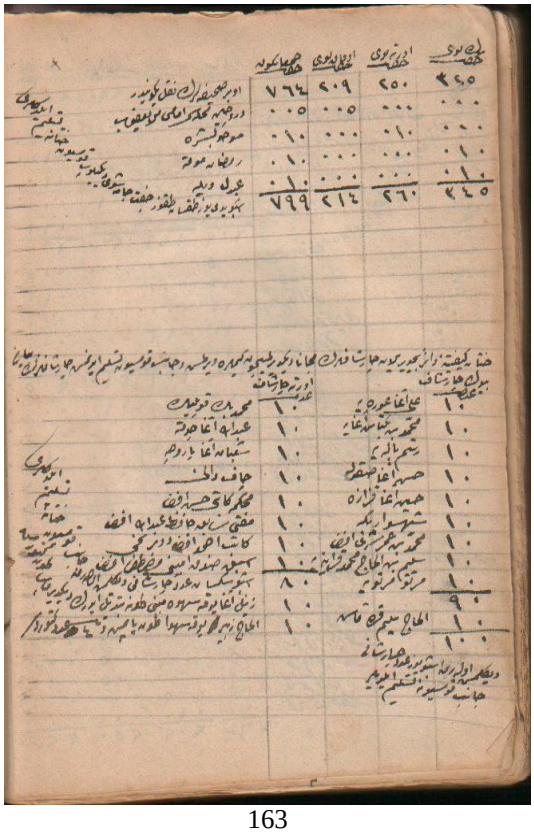
160

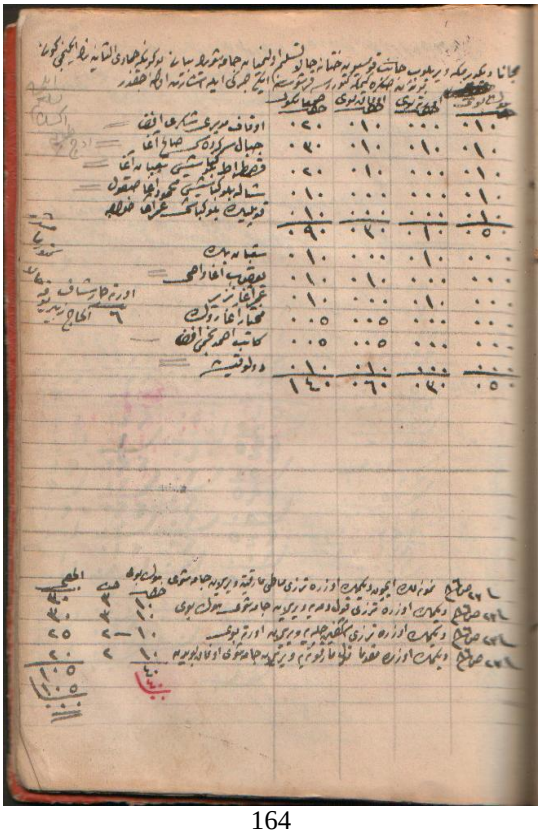
161

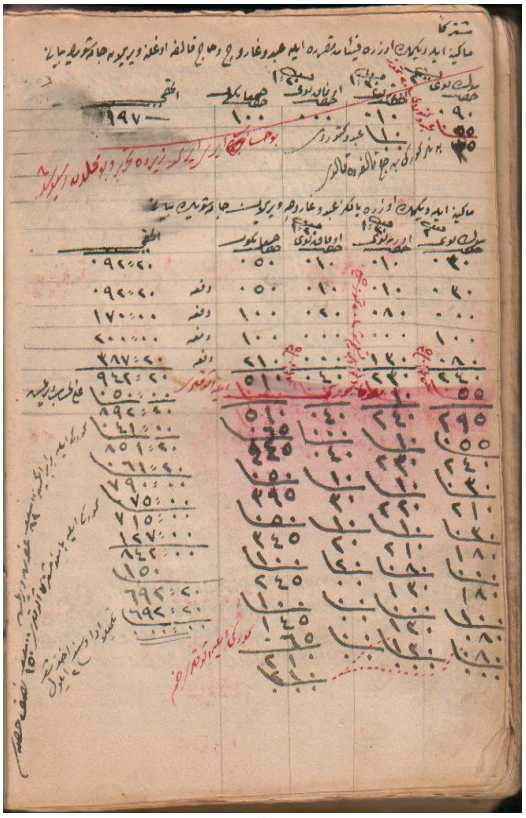
162
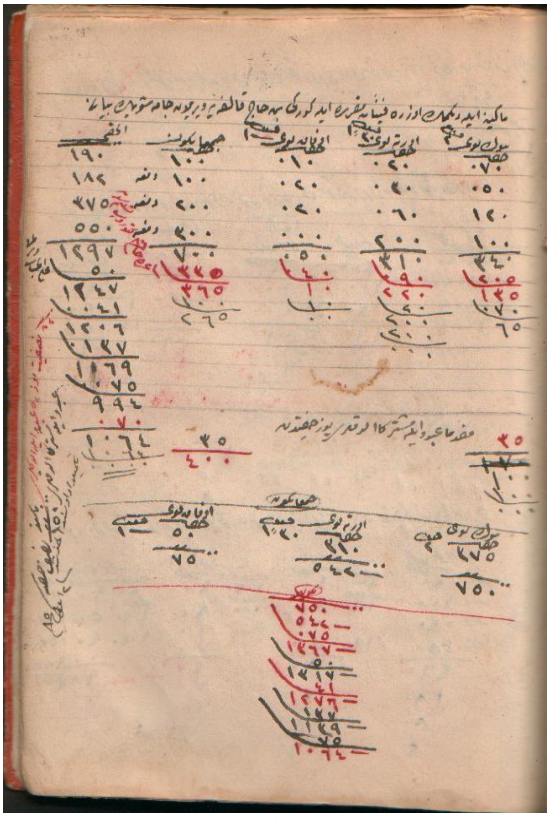

163

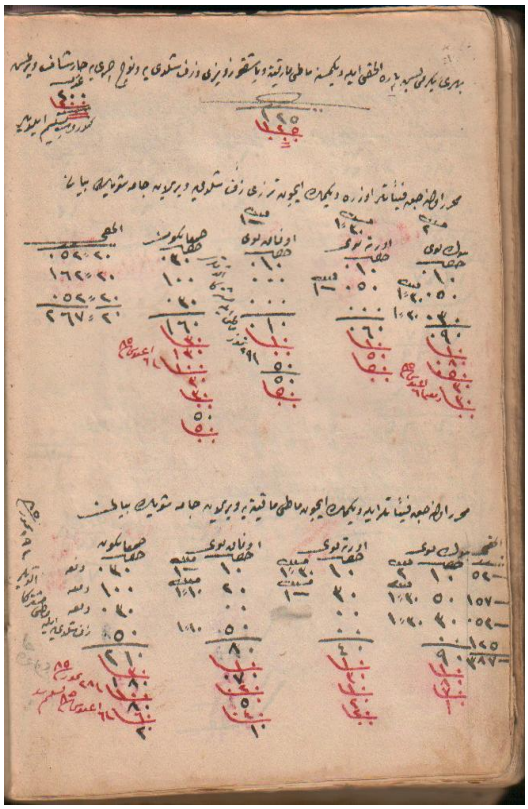
164

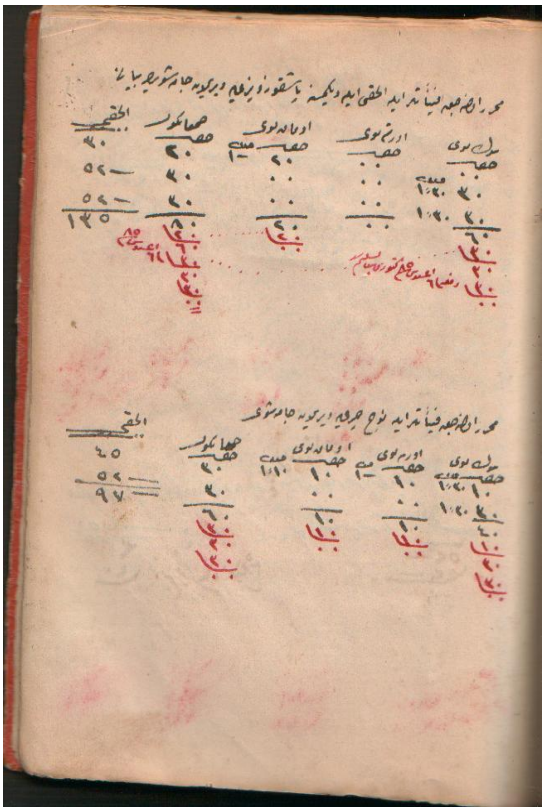
165

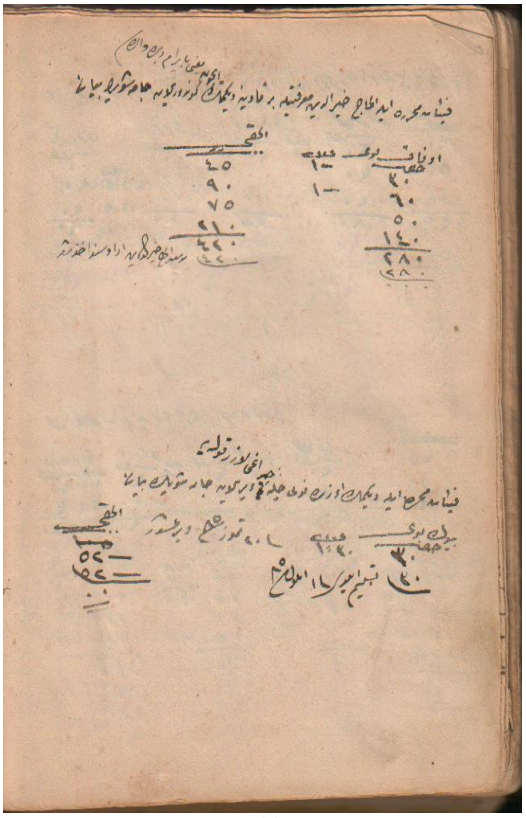
166

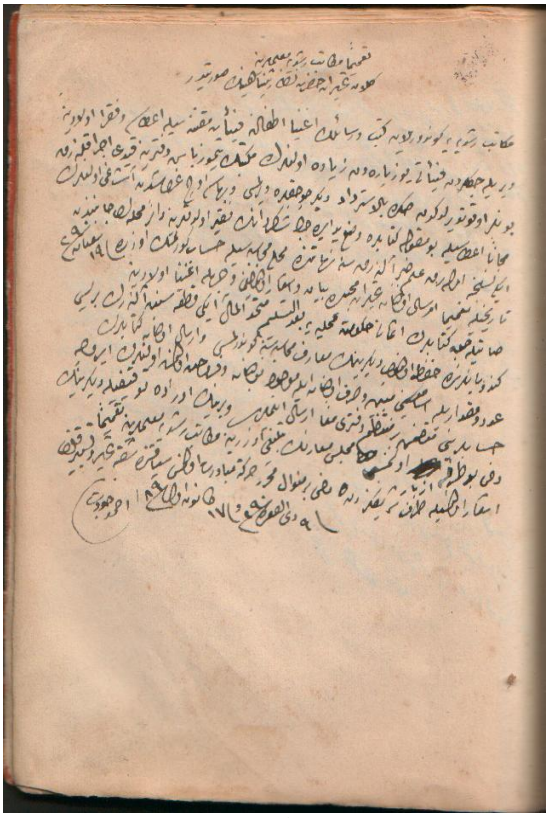
167

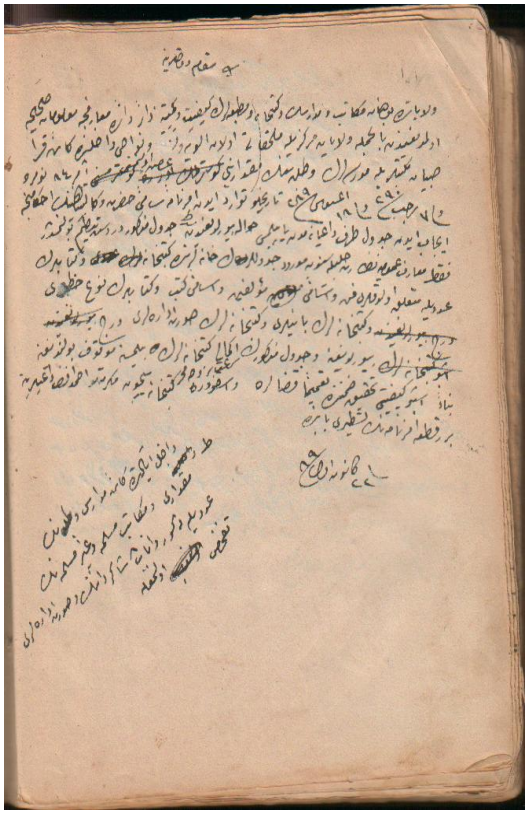
168

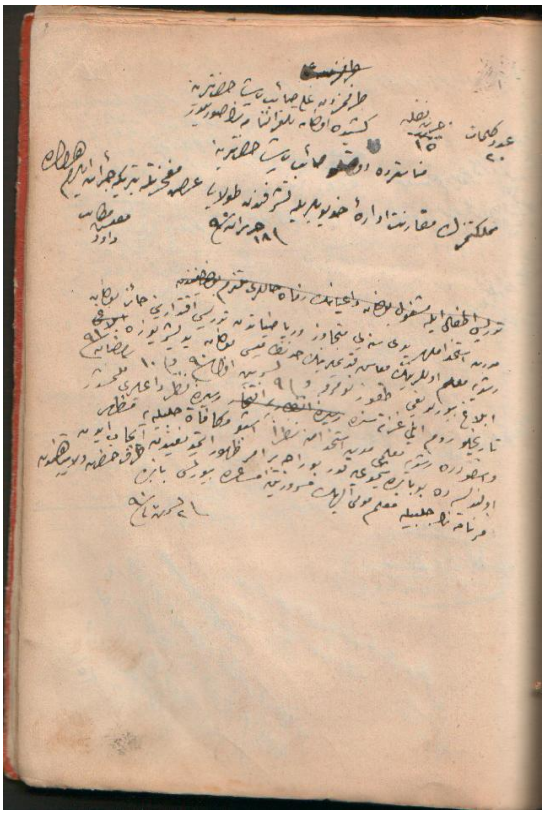
169

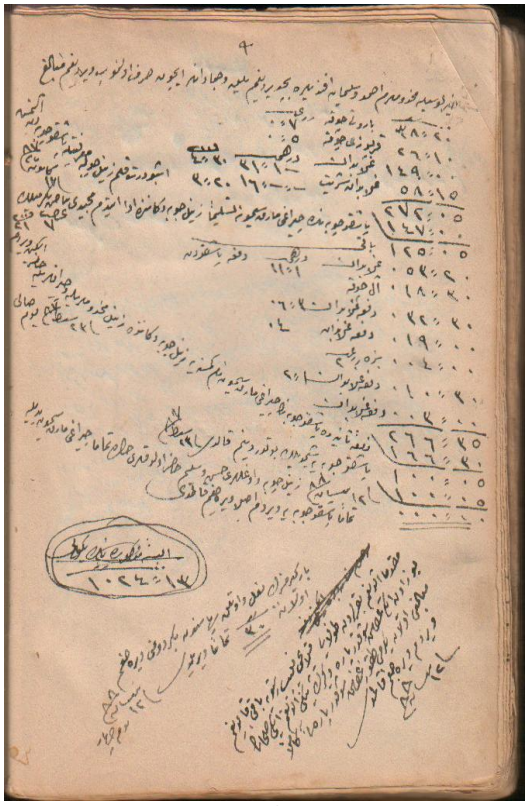
170

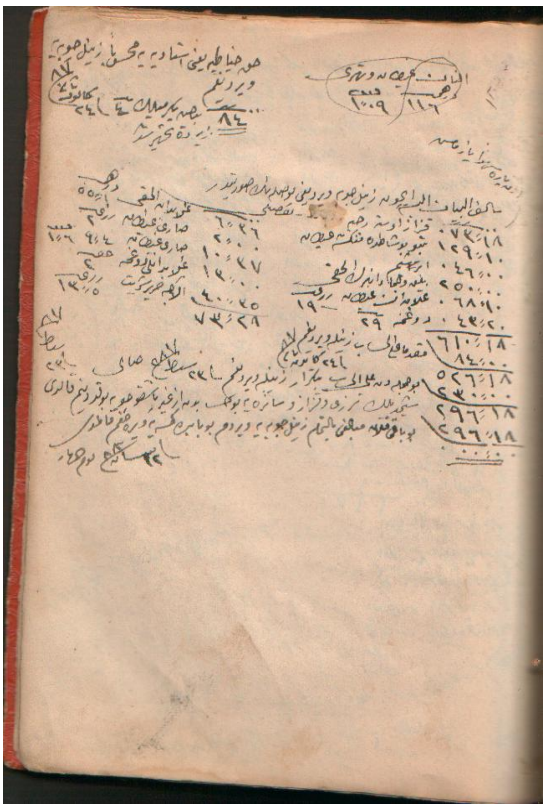
171

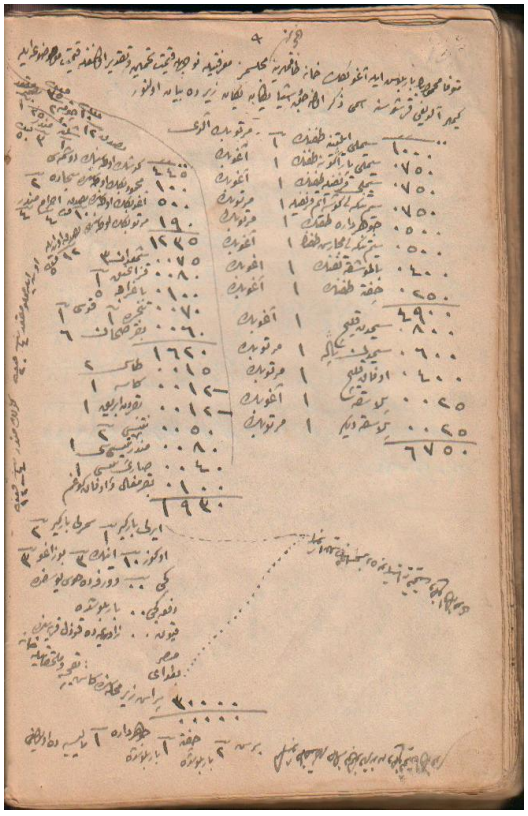
172

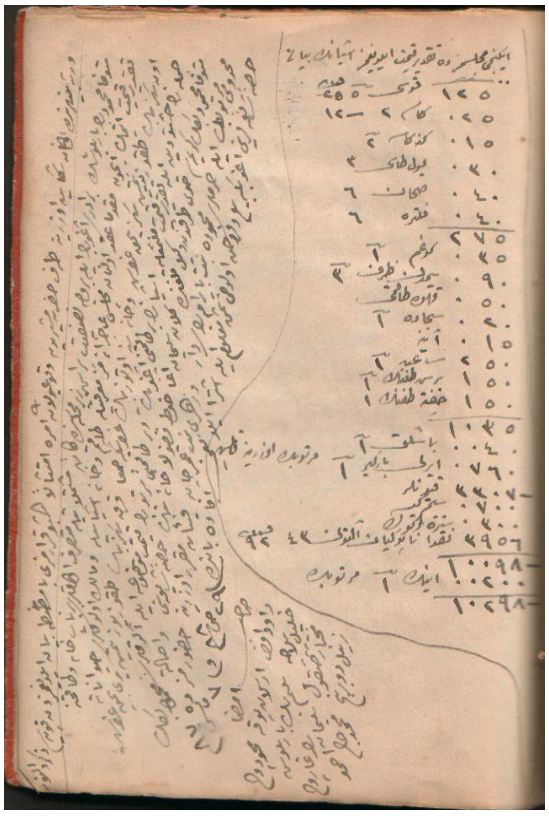
173

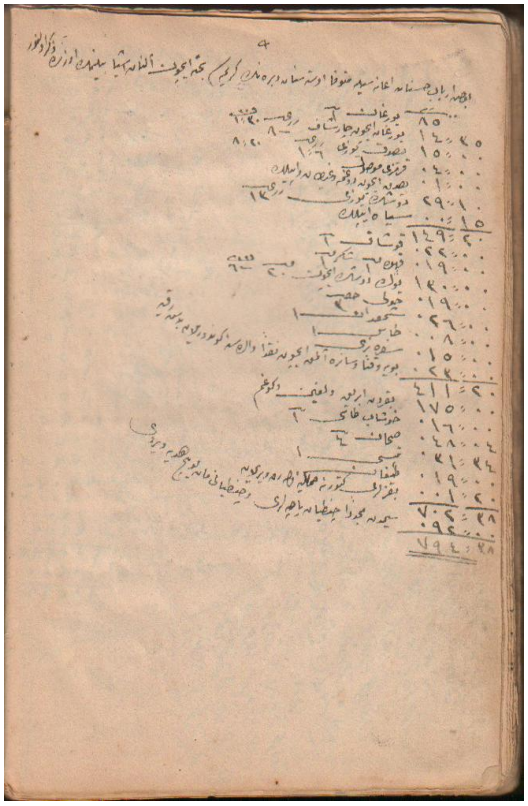
174

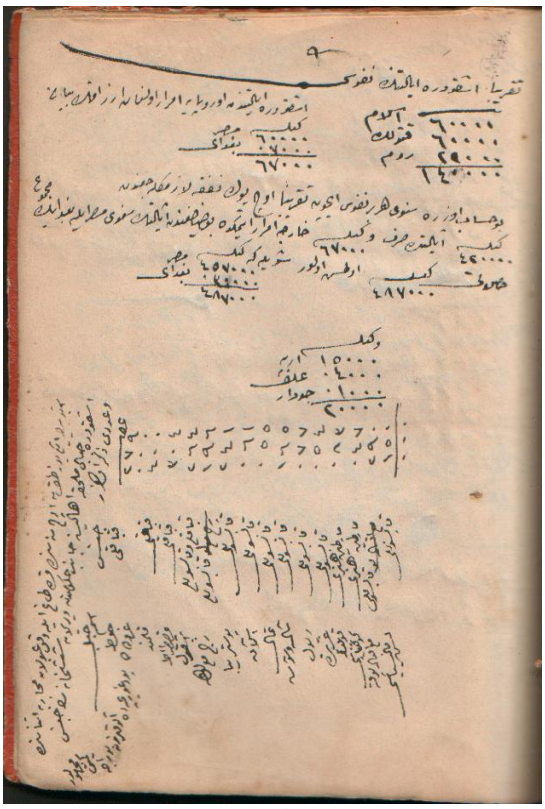
175

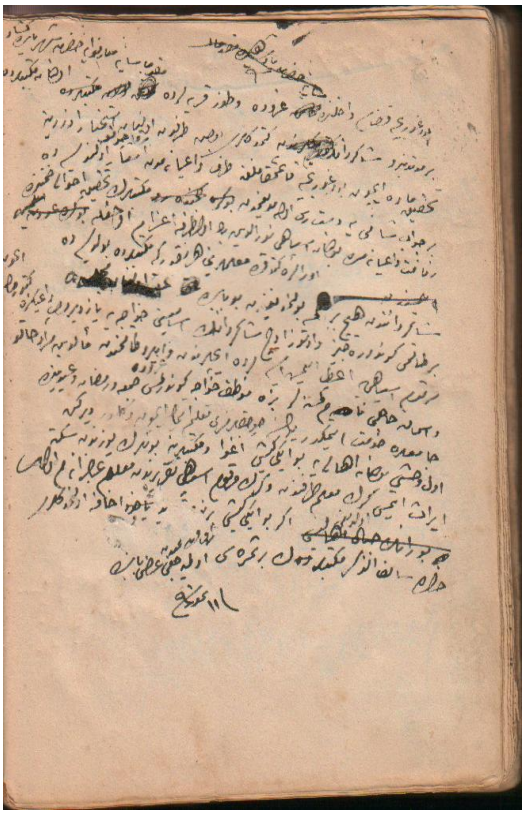
176

177

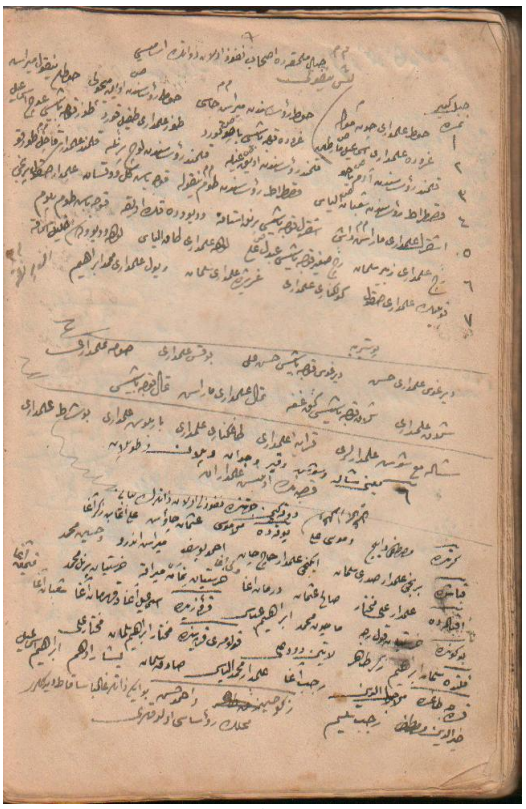
178

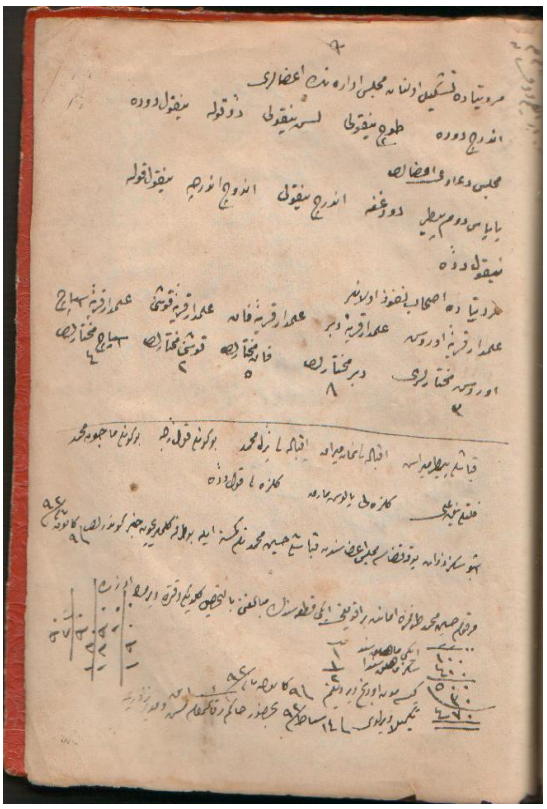
179

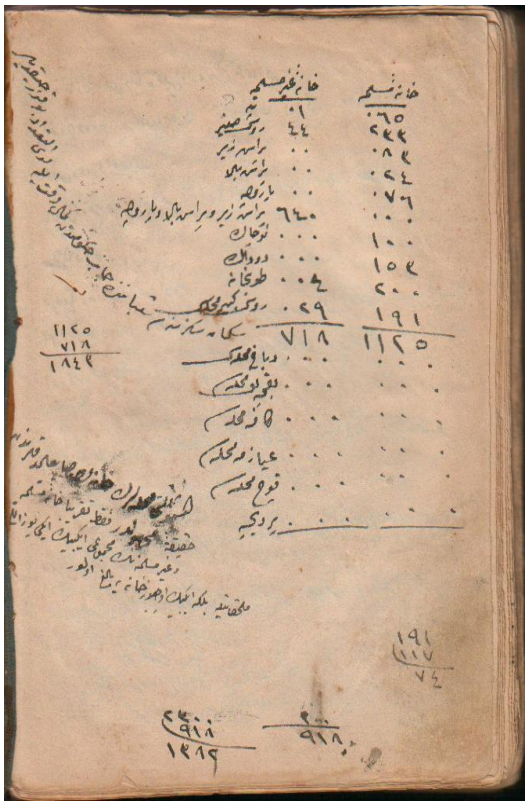
180

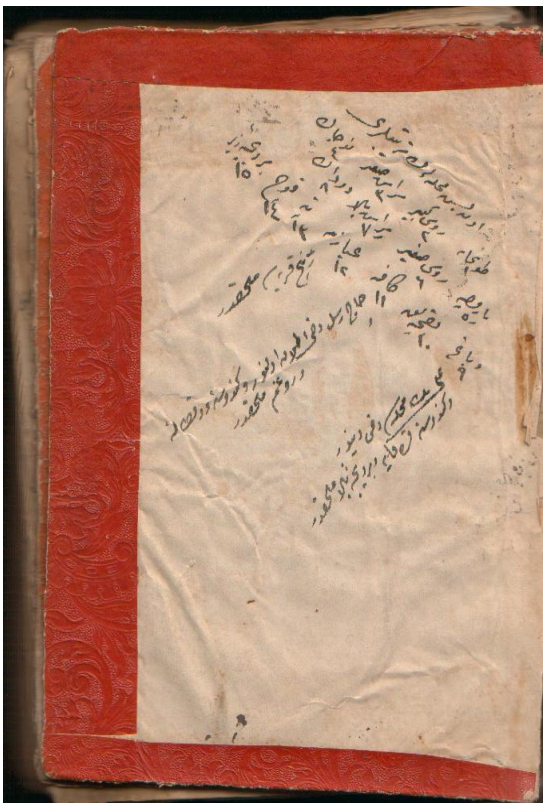
181

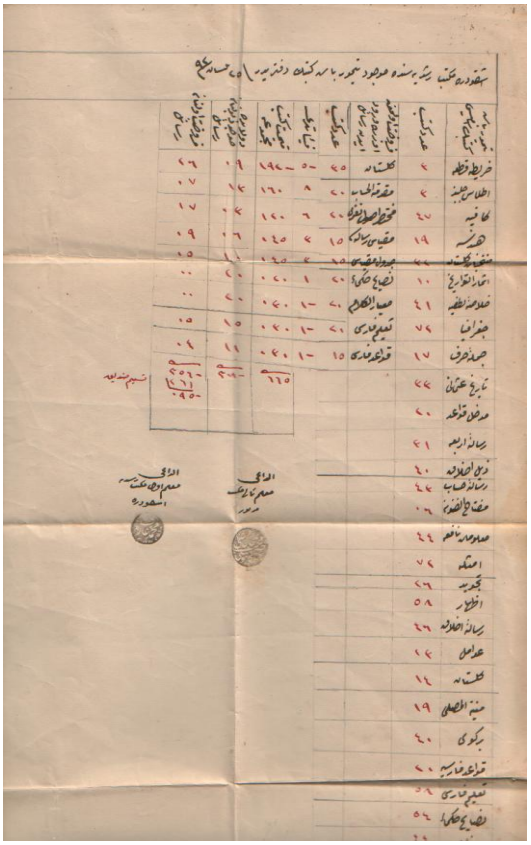
182

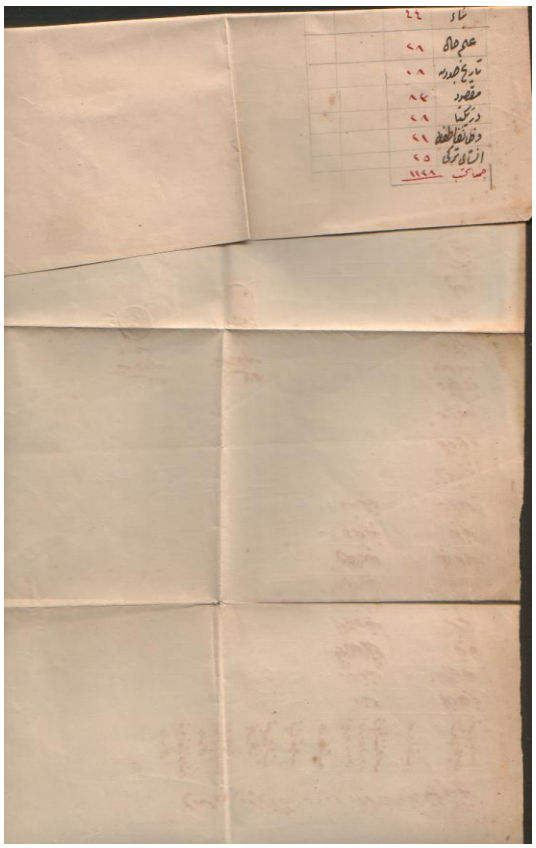
183

184

Mektup-1

Mektup-2

SONUÇ

"Davut Borici`nin Günlüğünde (1870-77 Eğitim) İşkodra Vilayetinde Eğitim" adlı bu çalışmamızı, ulaşabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde kapsamlı bir şekilde ele almaya çalıştık. Bu araştırmamız neticesinde şu sonuçlara ulaştık:

Davut Boriçi Efendi İşkodra'da doğmuş, İstanbul'da eğitimini gerçekleştirmiştir. 1869 senesinde Maârif-i Umûmiyye Nizâmnâmesi'nin yayınlanmasıyla eğitimle ilgili bazı değişmelerin ortaya çıkmıştır. Buna göre her Vilayet'te Maârif Müdürlükleri kurulması gerekiyordu, ancak kurulamadı. Bunun yerine eğitimle ilgili işlerin müfettişler tarafından yürütülmesi öngörüldü ve bu da 1300/1883 yılına kadar devam etti.

Bu zaman esnasında Davut Efendi İşkodra Vilayeti'ne Eğitim Müfettişi olarak tayin edildi. Osmanlı Devleti'nde medrese dışında modern eğitimi geliştirmek için yeni okulların açılmaya başlandığı ve bu okulları idare etmek için bazı tedbirlerin alındığı bu dönemde, bu okullar arasında yer alan Ruşdiye okulları, taşraya modern eğitim ve öğretimi yaymada çok etkili olamamıştır. Nedeni ise İstanbul'dan uzak olunması, savaşların yaygınlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş için hazırlanması, mültecilerin çoğalması, yeterince öğretmenlerin bulunmaması, ders programlarının yeterince uygulanamaması ve İşkodra Vilayeti'nde çıkan özel problemlerdir.

Davud Efendi'nin günlüğünün kaydına göre İşkodra Vilayeti'nde elli civarında sıbyan mektebi bulunuyordu. Sıbyan mekteblerinin dersleri, bir caminin yanında veya ayrı bir binada gerçekleşiyordu. Her köyün ortasında bir mektep inşa edilmeye

çalışılıyordu. Ancak, bu devirde bütçe sıkıntısı ve bazı köylerde okuyan öğrencilerin sayısının az olması sebebiyle birbirine yakın olan iki üç köyün ortasında bu mektepler inşa ediliyordu. Bu okullar eğer camiye bitişikse, hocaları genellikle oranın imamı olmaktaydı. İmam hem camide hem de mektepte aynı anda görevini sürdürüyordu. İşkodra Vilayeti, kuzeyi dağlık bir bölge olduğu için hocasızlık sıkıntısını daha fazla çekiyordu. Kasaba merkezlerinde ise bu sorunun pek yaşanmadığını görüyoruz. Köylerdeki öğrencilerin sayısının fazla olması, kasabalardaki mektep binalarının büyükçe yapılmalarına yol açmıştır. Günlüğe göre sıbyan mektebine sahip olmayan mahallelerin halkının, mekteplerini verdikleri öşür vergisi 1/10 ile yapmaları ön görülüyordu. Bazı mektepler mahalle halkının toplamış olduğu inşaat malzemeleriyle yapılıyor, bazen de devlet tarafından yapılıyordu. Mekteplerin masrafları devlet bütçesinden karşılanıyordu. Görebildiğimiz kadarıyla hocalara ayırım gözetilmeksizin aynı maaşlar verilmektedir. Camiye bitişik bazı mekteplerin masrafları oranın vakfı veya öğrenciler tarafından karşılanıyordu.

Sıbyan mektepleri dört sene olup Kur'ân-i Kerîm, yazı talimi ve temel dini ana bilgiler verilmekteydi. Defterde ilkokul eğitiminin zorunlu olduğuna birkaç yerde temas edilmektedir. Erkek çocukların okuma zorunluluğu yedi ila on bir yaş arasında olup, kızların ise altı ile on yaşı arasında oluyordu. Bazı köylerde hocaların okula gitmeyip başka işlerle uğraşmaları, aşiretler arasındaki kan davaları gibi sorunların yaşanması öğrencilerin okula gitmemelerine sebep olmuştur. Bazı aileler ise, kendi çocuklarını okula göndermiyorlardı. Çocuklarını okula göndermeyenlerin cezalandırılacakları zaman zaman dile getirilmektedir.

Davud Efendi'nin günlüğünde eğitimin yenilenmesinden da bahsedildiğini görmekteyiz. Birkaç defa taşrada bulunan sıbyan mektebi hocaları, sırf bu konu hakkında görüşme yapmak için Vilayet merkezine çağırılmışlardır. Daha kaliteli bir eğitim-öğretim faaliyeti için birtakım kararlar alınmış ve uygulanmaya çalışılmıştır.

Davut Efendi'nin Müfettiş olduğu senelerde İşkodra Vilayeti'nde dört Rüşdiye Mektebi bulunuyordu: Bunlar İşkodra Kazası, Ülgün, Tiran ve Akçahisar'da bulunmaktaydılar. Rüşdiyeler, halkın yardımıyla ve devlet hazinesinden inşa

ediliyorlardı. İşkodra Rüşdiyesi Davud Efendi'nin eğitim müfettişi olmadan önce yapılmıştır. Günlüğe göre Tiran Rüşdiyesi'nin yapımı ondan daha öncedir. Davud Boriçi'nin görev yaptığı dönemde Ülgün ve Akçahisar Rüşdiye mektepleri de inşa edilmiştir. Ülgün ve Akçahisar Rüşdiye mekteplerinin yapımı halk tarafından gerçekleştirilmiştir. Rüşdiyelerde öğretim uzun bir süre 1869 Nizâmnâmesi'nde belirtilen programa göre yürütülmüştür Fakat öğretim ekseriya bir veya iki hoca vasıtasıyla yapıldığından pek başarı sağlanamamıştır. Öğrenci sayısı az olan rüşdiyeler bir Muallim-i Sânî, çok olanlar ise bir Muallim-i Evvel hocası ile yetiniyorlardı.

Rüşdiye mekteplerinin ders programı, sıbyan mekteplerine göre daha geliştirilmiş haldeydi. Günlük'te Rüşdiye mekteplerinde okutulan derslerin ayrıntılarıyla yazılı değildir. Ancak okullarda bulunan eksik kitap veya Maârif'ten istenilen kitaplardan hangi derslerin okutulduğu çıkartılabilir. Günlükte, Maârif-i Umûmiyye Nezâreti'nden İşkodra Vilayeti'ndeki Rüşdiye mekteplerine gönderilen kitap ve risalelerin isimleri geçmektedir. Bunlar, fakir öğrencilere bedava verilip durumu daha iyi olan öğrencilere satılmaktaydı. Davut Efendi'nin günlüğüne göre olabildiği kadarıyla öğretmenlerin bilgili, ahlâklı ve meşhûr olanları tayin ediliyordu. Bunun dışında günlükte tayin edilen öğretmenler, istifa edenler, vefat edenler, azledilenler ve ne kadar maaş aldıkları gösterilmektedir.

Rüşdiye Mekteplerinin tatil günlerine gelince Temmuz'un başından itibaren dersler tatil olunup, toplam on beş gün sınavlara hazırlıkla geçiyordu. Temmuz on beşinden nihayetine kadar ise on beş gün sınavlar yapılıyordu. İmtihanların sonunda mektepler kapanıp Ağustosun yirmi üçüncü günü tekrar açılıyordu. Bunun dışında dînî bayram günlerinde de tatil yapılıyordu.

Davud Efendi'nin günlüğünde eğitim dışındaki alanlardan da bahsedilir. Bunlar arasında temas edilen önemli konulardan birisi olarak erkek çocuklarının sünnet edilmelerini görüyoruz. İşkodra'nın dağlık taraflarında Müslüman çocuklarının sünnet edilebilmeleri için gereken masrafların Osmanlı Devleti hazinesinden karşılandığını görüyoruz. İmparatorluğun diğer bölgelerinde böyle bir uygulamanın var olup olmadığını bilmiyoruz. İşkodra'nın Cibal (dağlık bölgeler) taraflarındaki halkın büyük

bir kısmı Hıristiyan'dı. Muhtemelen o dönemde dînî hayattan uzak kalan bu bölgenin halkını İslam Dini'ne çekebilmek için böyle bir faaliyetin yapılması düşünülmüş olmalıdır.

Günlükte İşkodra'daki bazı camilerden de bahsedilir. Fakat bu bahsediş özellikle camileri anlatmak maksadıyla olmayıp eğitim meselelerine değinildiği zaman dolaylı olarak gündeme gelir.

Çalışmamız Davud Şükrü Efendi'nin ilmî ve idârî açıdan dönemi için ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaya yönelik olmuştur. Umudumuz, ulaştığımız neticelerin Osmanlı-İslam Tarihi, eğitim tarihi ve bölgenin tarihini araştıran araştırmacılara veri sağlayıcı ve yol gösterici olmasıdır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

A.MKT. MVL. 88/18
A. MKT. MHM. 281/61
A. MKT. NZD. 152/28
DH. SAİD 26/127
DH. SAİD. 165/23
DH. SAİD. 471/31
DH. SAİD. 31/102
İ. HD. 372/24633
MF. MKT. 61/46
MF. MKT. 471/31
MF. MKT. 248/51
MF. MKT. 42/18
M.A. D. 9443
MF. MKT. 81/46
Y.MTV, 97/31
Y.MTV, 230/26
Y.MTV, 97/31
Y.PRK. EŞA, 48/51
TŞR. BMN, 2/45

İşkodra Halk Müzesi

Daut Boriçi Fonu

Devlet Salnameleri

Sâlnâme-i Devlet-i Âliye-i Osmâniye (1271-1292); (1296-1313) yılları

Salname-i Maârif-i Umûmiyye Nezâreti (1310–1311); (1311–1312)

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye 1316, 1317, 1318 h. Mabaa-i Âmire, Dersaâdet

Vilayet Salnameleri

İşkodra Vilayeti Salnamesi, 1310 h.

İşkodra Vilayeti Salnamesi, 1312 h.

Kitaplar, Makaleler, Tezler

ABDÜLAZİZ, Efendi, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri,* haz. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002

ABDYL, Tahir, *"Hasan Prishtina në Lëvizjen Kombëtare e Demokratike Shqiptare"* GME Yay. Prishtinë 2003

ACAROĞLU, Türker, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları,* İQ Kültür Sanat Yayıncılık, Birinci Baskı, İstanbul 2006

AKPINAR, Alişan, *"Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi"* Ceylan Matbaacılık, 1. baskı İstanbul 1997

AKYÜZ, Kenan, *Encümen-i Dâniş,* AÜEFY,

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi,* Alfa Yay. 7. baskı, İstanbul 1999

ALİ CEVAT BEY, *İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuzbir Mart Hâdisesi,* haz. Faik Reşit Unat, TTK, Ankara 1960

ALPAN, Necip P. *Arnavutluğun Bağımsızlığı ve Avlonyalı İsmail Kemal,* Ankara 1982

_____, *Prizren Birliği ve Arnavutlar,* Çağdaş Basımevi, Ankara 1978

ARSLAN, Ali, "Arnavutça Eğitime Geçiş ve Buna Karşı Osmanlı Yönetiminin Tavrı" *Balkanlar'da İslam Medeneiyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, IRCICA*, İstanbul 2006

ATUF, Nafi, *Türkiye Maârif Tarihi hakkında Bir Deneme,* Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1930

AYNÎ BEY, Mehmed Ali, *Dâru'l-fünûn (üniversite) Tarihi* haz. Metin Hasırcı. Pınar Yay. 1. baskı, İstanbul 1995

AYTEKİN, Halil, *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın, Ankara 1991

BALA, Vehbi, "*Daut Boriçi- Atdhetar, mësues dhe autor i një abetareje të Shqipes*, *Daut Boriçi-Vatansever, öğretmen ve bir Arnavutça Elif-Bâ'nın yazarı"* Nentori 6, Tiran 1978

BARDHİ, Frang, *Skenderbeu,* Apologji, Latince'den trc. Stefan I Prifti, Flori-ont Yay. 3. Baskı. Tiran 1999

BARTL, Peter, *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878–1912),* trc. Ali Taner, Bedir yay. İstanbul 1998

BICAJ, İsa, *Marëdhëniet Shqiptaro-Malazeze (1881-1914)-Arnavut-Karadağ İlişkileri (1881-1914), PTE,* GME Yay. Prishtinë 2003

BİLİM, Cahit Yalçın, *Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839–1876),* Anadolu Üniversitesi Yay. Eskişehir, 1984

BİNBAŞIOĞLU, Cavit, *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi,* MEBY. İstanbul 1995

BORİÇİ, Davud, *"Elif-Ba",* (Arnavutça elif-bası olup basım tarihi belli değildir)

BUDA, Aleks, FRASHERİ, Kristo, MYZYRİ, Hysni, POLO, Stefanaq, PRİFTİ, Kristaq SHPUZA, Gamzen, THENGJİLLİ, Petrika, *Historia e Popullit Shqipetar-Arnavut Halkının Tarihi,* c. I-II, Toena Yay. Tiran 2002

BUSHATİ, Hamdi, *Shkodra dhe Motet-İşkodra ve Geçmişi,* II, Rozafa yay. Shkoder, 1995

BUSHATİ, Nexhmi, *Te dhana rreth biografisë së Daut Boriçi-Daut Boriçi'nin hayatı ile ilgili bilgileri,* Tiran Devlet Üniversitesi Belleteni, No: II. Tiran 1962

BOA, *Osmanlı Arşiv Belgelerinde Arnavutluk,* İstanbul 2008

BOZBORA, Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun gelişimi,* çev. Dritan Egro. Dituria Yay. Tiran 2002

CAN, Bülent Bilmez, "100. Yılında Manastır Kongresi (14-22 Kasım 1908)", *Toplumsal Tarih,* sayı 179, Kasım 2008. s. 22-31.

CİHAN, Ahmet, *Reform Çağında Osmanlı İlmiye Sınıfı,* Birey Yayıncılık, Birinci baskı, İstanbul 2004

_____, *Osmanlı'da Eğitim,* 3F Kitap Yayınevi, İstanbul 2007

ÇADIRCI, Musa, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi,* Derleyen Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul

ÇELEBİ, Evliya, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* trc. Zuhuri Danışman, Kardeş Matbaası, İstanbul 1970

ÇELİK, Bilge, *Arnavutlar ve İttihatçılar,* Büke Kitapları, 1. baskı, İstanbul 2004

_____, Bilge, "31 Mart isyanında İsmail Kemal Bey'in Rolü", *Toplumsal Tarih*-124, Nisan 2004, s, 86-91

ÇETİNER, Yılmaz, *Bilinmeyen Arnavutluk,* İstanbul Matbaası, İstanbul 1966

CEVDET, Ahmed Paşa, *Tezakir* I-IV, Yayınlayan Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991

CEVDET, Ahmed Paşa, *Cevdet Tarihi,* Dersaâdet Matba-i Osmaniye, İkinci Baskı, İstanbul 1309

CEVDET, Ahmed Paşa, *"Ma'rûzât*", Haz. Dr. Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yay. İstanbul 1980

DAGM, *367 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Rum İli Defteri III-IV-1530 yılı,* Ankara, 2008

DAVISON, Roderic H. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform, 1856–1876"* cev. Osman Akınhay, c. I-II Papirus Yayınevi, birinci basım, İstanbul 1997

DERMAKU, İsmet, *Kubendi i Lidhjes Shqiptare të Pejës BESA BESË 1899-İpek Arnavut Birliği Toplantısı BESA BESE 1899*, (Belgelerle), (Basım yeri yok) Prishtinë 1997

DUMAN, Hasan, *Sultan İkinci Abdülhamid Han Devri Osmanlı Mektepleri <Fotoğraf ve Planlar>*, Çamlıca Basım Yay. İstanbul 2007

DÜSTUR, *Birinci Tertip*, VI, Devlet Matbaası, Ankara 1939

ER, Hamit, *Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim,* Rağbet Yay. İstanbul 1999

ERGİN, Osman, *Türk Maârif Tarihi*, C. I-V, Eser Matbaası, İstanbul 1977

ERGÜN, Mustafa ve Eğitim, "Batılılaşma dönemi Osmanlı Eğitim sisteminin gelişimine mukayeseli bir bakış". *Osmanlı Dünyasında Bilim* s.(89-101) TTK, İstanbul 1999

ERYILMAZ, Bilal, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi,* Risale Yay. İkinci Bakı, İstanbul 1996

_____, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme,* İşaret Yayınları, Birinci baskı, İstanbul 1992

FRASHERI, Kristo, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1878-1881)-Arnavut Prizren Birliği (1878-1881),* Shtepia botuese 8-Nëntori, Tiran 1979

FRASHERI, Naim, *Bagëti e Bujqësia*, Rilindja Yay. Priştine 1987

GALİTEKİN, Ahmed Nezih, *Müfid Şemsi Paşa, Arnavudluk ve İttihad-Terakki,* Nehir Yayınları, İstanbul 1995

GAWRYCH, George, *Gjysmëhëna dhe Shqiponja-Hilal ve Kartal,* trc. Aurel Manushi, Bota Shqiponja Yay. Tiran 2007

GATSEB, *İşkodra Savunması ve Hasan Rıza Paşa,* Kültür ve Turizem Bakalığı Yay, 1. Baskı, Ankara 1987

GLENNY, Misha, *Balkanlar 1804-1999,* trc. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, 1. baskısı, İstanbul 2001

GHTB, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi,* III cilt 2 Kısım (1451-1566), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1977

HAMMER, Bron Joseph, *Büyük Osmanlı Tarihi,* I-XI, trc. Mümin Çevik ve Erol Kılıç, Neşriyat Yay. İstanbul 1992

HECQUARD, Hyacinthe, *Historia dhe Përshkrimi i Shqipërisë së Epërme ose i Gegërisë-Kuzey Arnavutluk'un veya Gegalık'ın tarihi ve tanıtımı,* Fransızcadan Arnavutçaya Orian Tamburi trcüme etmiştir. Emal Yay. Plejad, Tiran 2008

İLKHAN, Faruk, "Debre Kongresi", *Simurg*, İstanbul, Yıl 1, Sayı 1, Ekim 1999, s, 201-245.

IRCICA, *Historia e shtetit, shoqerise dhe qyteterimit Osman*, c. I-II İstanbul 2001

İSLAMİ, Kristo, FRASHRİ, Kristo, *Historia e Popullit Shqipetar-Arnavut Hakının Tarihi*, Rilindja, Prishtine 1967

ISLAMI, Selim, PRENDI Prano, CEKA, Hasan, ANAMALI, Skënder, *Ilirët dhe Iliria te Autorët-Antik Çağı Yazarlarında İliryalılar ve İliria,* Arnavutluk Bilim Akademisi, Arkeolojik Enstitüsü, 4. Baskı, Toena Yay. Tiran 2002

JUBANI, Bep "Monumente Arkeologjike në mbishkodër", "*Monument*", I, s.127-141, Ministria e Arsimit dhe Kultures, Tiran 1984.

Seminari i parë nderkombëtar *«Skorda ne shekuj»,* Ulusrararası ilk seminer *«Asırlarca İşkodra»* 22-23 Qershor 1993), İşkodra Halk Müzesi, Shkoder 1994

KAMSİ, Vili, "Shtrirja e qytetit te Shkodres ne kohen e lashte dhe te mesme-İlk ve Orta Çağda İşkodra Şehrinin Uzanışı" "*Monument*" c, XI, s, 117-123, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Tiran 1976.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, I-V, (tarihi yok)

KARATEKE, Hakan T, *İşkodra Şairleri ve Ali Emiri'nin Diğer Eserleri,* Enderun Yayınları, İstanbul 1995

KAZICI, Ziya, *Osmanlı'da Eğitim-Öğretim,* Bilge Yay. İstanbul 2004

KOLGJINI, Tahir, *Esat Pasha, Tradhtar apo Patriot-Esat Paşa, İhanet hain mi Vatansever*, Kumti basımevi, 2. Baskı, Tiranë 2003

KOLİQİ, Hajrullah, *Historia e arsimit dhe e mendimit pedagogjik shqiptar, Arnavutluk'un Eğitim ve Pedagojik Düşüncesi Tarihi*, Libri Shkollor Yay. Prishtine 2002

KORAY, Enver, *Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat,* MÜY, İstanbul 1991

KÜÇÜK, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Tanzimat* Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, Phoenix Yayınevi, İstanbul 2006

KUTLU, Sacit, *Balkanlar ve Osmanlı Devleti,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007

KÜLÇE, Süleyman, *Osmanlı Tarihinde Arnavutluk,* İzmir 1944

LULI, Faik, *Studime dhe Vlerësime për Daut Boriçin-Davud Boriçi ile ilgili Araştırmalar ve Değerlendirmeler*, Daut Boriçi, Rozafa yay. 1996

LULİ Faik, BUSHATİ Nexhmi, DİZDARİ İslam, *Ne kujtim te brezave-Kuşakların Hatırlanması,* Rozafa Yay. İşkodra 1997

MAHMUD, Cevad İbnü'ş-Şeyh Nâfi, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Haz. Mustafa Ergün, Tayyip Duman, Sabahattin Arıbaş, Hüseyin Dilaver, MEB Yay. Ankara 2002.

"Ma'ârif-i 'Umûmiyye Nezâret-i celîlesi *İdaresinde bulunan Mekâtib-i İbtidâ'iyye, Rüşdiyye, 'İdâdiyye, 'Âliyye ile Mekâtib-i Husûsiye ve Ecnebiyye'nin Der-Sa'âdet'de tahrîri icrâ kılınan taşrada mevcûd bulunan Kütüphâneleri*" Matba'a-i 'Âmire, 1318 H.

MEHMED, Ali Aynî Bey, *Dâru'l-fünûn (Üniversite) Tarihi*, Haz. Metin Hasırcı, Pınar Yay. Birinci baskı, İstanbul 1995

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, "*Dünden Bugüne Özel Öğretim Kurumları I Özel Okullar*, Ankara 1991

MİHAÇEVİQ, Lavro, *Neper Shqiperi-Arnavutluk Üzerine,* trc. Anton Filipaj, Gjergj Fishta Yay. İşkodra 2006

MILE, Ligor K. *Kryengritjet Popullore në fillim të Rilindjes Sonë (1830-1877)-Aydınlığımızın Başında Halk Ayanklanmaları (1830-1877),* TDÜ, Tarih ve Dil Enstitüsü, Tiranë 1962

MYZYRİ, Hysni, "*Shkollat e para Kombëtare Shqipe-İlk Milli Arnavut Okullar*", 8 Nentori Yay. Tiran 1978

NAFİZ, Abdurrahman, Tuğg. KİRAMETTİN, *1912–1913 Balkan Savaşı'nda İşkodra Savunması*, C. I-II Genelkurmay Basımevi, Ankara 2007

NİKAJ, D. Ndoc, *Historija Shqypniës-Arnavutluk Tarihi*, Nikaj Yay. Shkoder 1917

ORUÇ BEY, *Osmanlı Tarihi (1288-1502),* Sadeleştiren: Necdet Öztürk, Camlıca Yay. İstanbul 2009

ÖKLEM, Necdet, *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu,* Bornova Ege Üniversitesi Matbaası, 1973

ÖZALP, Reşat, *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857–1923),* MEB, Birinci baskı, İstanbul 1982

PERPARİMİ, *"Do msusa t'hershem mysliman n'Shkoder-İşkodra'da bazı eski Müsliman Öğretmenleri", Zonjë* e Perlyeme Yay. No:10, Shkoder 1915

PİRİ REİS, *Kitab-ı Bahriye,* T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, Nurol Matbaası, Ankara 2002

POLLO, Stefanaq, PULAHA, Selami, *Aktet të Rilindjes Kombëtare Shqiptare 1878–1912 (belgelerle),* Mihal Duri yay. Tiran 1978

PRENDİ, Prano, CEKA, Hasan, İSLAMİ, Selim, ANAMALİ, Skender, *İlirët dhe İliria te Autoret Antik-Antik Çağı Yazarlarında İliryalılar ve İlirya,* Arnavutluk bilim Akademisi, Toena Yay. Tiran 2002.

PRENDİ, Prano, "Büyük Aranavut Paşalıkları (1771–1831)", *Shkodra Në Shekuj,* Muzeu Historik Shkodres, Shkoder 2007

PRİFTİ, Kristaq, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit ne dokumentet osmane-Osmanlı Belgelerinde Arnavut Prizren Birliği (belgelerle),* Sosyalist Arnavutluk Cumhuriyeti Bilim Akademisi, Shtypshkronja e Re, Tiranë 1978

PUTO, Arben, *Historia Diplomatike e Çështjes Shqiptare 1878-1826-Arnavutluk Meselesinin Siyasi Tarihi 1878-1926,* RSH Akademia e Shkencave, Tiran 2003

QOSJA, Rexhep, *Çështja Shqiptare Historia dhe Politika-Arnavutluk'un Meselesi Tarihi ve Siyaseti,* Botimet Toena, Trian 1998

REXHA, Riza, *Ulqini ne vitet e Lidhjes Shqiptare te Prizrenit (1878–1881)- Arnavut Prizren Biriliği Yıllarında Ülgün (1878–1881),* Art Club Yay. Ulqin, 1998

SADETTİN, Hoca, *Tâcü't-Tevârîh*, haz. İsmet Parmaksızoğlı, c. I-V, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 3. Baskı, Eskişehir, 1992

SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Birinci baskı, İstanbul 2003

_____ Necdet, *20. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyası (1907-1908),* DenizKültür Yayınları, İstanbul, 2007

SKENDO, Lumo, *Diturija-İlim,* Lumo Skendo Yay. Tiran 1927

SHKODRA, Ziya, *Qyteti Shqiptar gjatë Rilindjes kombëtare-Milli Aydınlığı sırasında Arnavut Şehri*, Akademia e Shkencave e Republikes Socialiste te Shqipërisë. Mihal Duri Yay. Tiran 1984

SÖNMEZ, Banu İşlet, *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007

STAVRİ N. Naçi, *Pashalleku i Shkodres nen sundimin e Bushatllive (1757–1796)- Buşatlılar Hanedanı Hâkimiyeti Altında İşkodra Paşalığı (1757–1796),* Tiran Devlet Üniversitesi, Mihal Duri Yay. Tiran 1964

SU, Kamil, *Türk Eğitiminde Teftişin Yeri ve Önemi,* MEB, İstanbul 1974

UBICINI, H.A. *Osmanlı'da Modernleşme Sancısı,* trc. Cemal Aydın, Timaş Yayınları, İstanbul 1998.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I-VI. 7. Baskı, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara

UNAT, Faik Reşit, *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*, MEB, Ankara 1964

YÜCEL, Hasan-Ali, *Türkiye'de Orta Öğretim,* T.C. Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1994

THËNGJILLI, Petrika, *Historia e Perandorisë Osmane-Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Libri Universitar, SHBLU Yay. Tiranë 1997

TURSUN BEY, *Târîh-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, Baha Matbaası, İstanbul 1977

ZAVALANI, Tajar, *Hisotri e Shqipnis- Arnavut Tarihi*, Phoenix Yay. 2. Baskı, Tiran 1998

YAKUT, Kemal, "Arnavutluk Bağımsızlık Hareketlerinde Alfabe ve Eğitim Tartışmaları", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri,* IRCICA, İstanbul 2006

Sözlük, Atlas ve Ansiklopediler

BALTACI, Cahit, "Osmanlı'da Mektep", *DİA,* XXIX, s. 6-7

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat,* Doğuş Matbaası, Ankara 1970

"İşkodra", BÜYÜK LAROUSSE, XII, Milliyet Baskısı,

KASTRATİ, Jup, "Daut Boriçi", *Fjalori Enciklopedik Shqiptarë-Arnavut Sözlük Ansiklopedisi*, Arnavutluk Bilim Akademisi RPSSH, Tiran 1986

KİEL Machiel, "İşkodra", *DİA*, XXXIII, 434-435

NASRULLAH M. Binbaşı, RÜŞDÜ M. Kolağası, EŞREF, M. Mülazım, *Osmanlı Atlası (XX. Yüzyıl Başları),* haz. Rahmi Tekin, Yaşar Baş. Osmanlı Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul 2003

ÖZTÜRK, Cemil, "Dârü'l-Mu'allimîn" *DİA,* VIII, 551-552

_____ Cemil, "Dârü'l-Mu'allimât" *DİA,* VIII, 549-550

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, 2. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1972

SAMİ, Şemseddin, *Kamusu'l-Alam*, Mihran Matbası, İstanbul 1316

"Shkodër", ANA BRİTANNİCA, XIX, Ana Yayıncılık.

"Shkodra", *Fjalori Enciklopedik Shqiptarë-Arnavut Sözlük Ansiklopedisi*, Arnavutluk Bilim Akademisi RPSSH, Tiran 1986

ŞENTÜRK, M. Hüdaî, "Dârü'l-Ma'ârif", *DİA,* VIII, 548-549

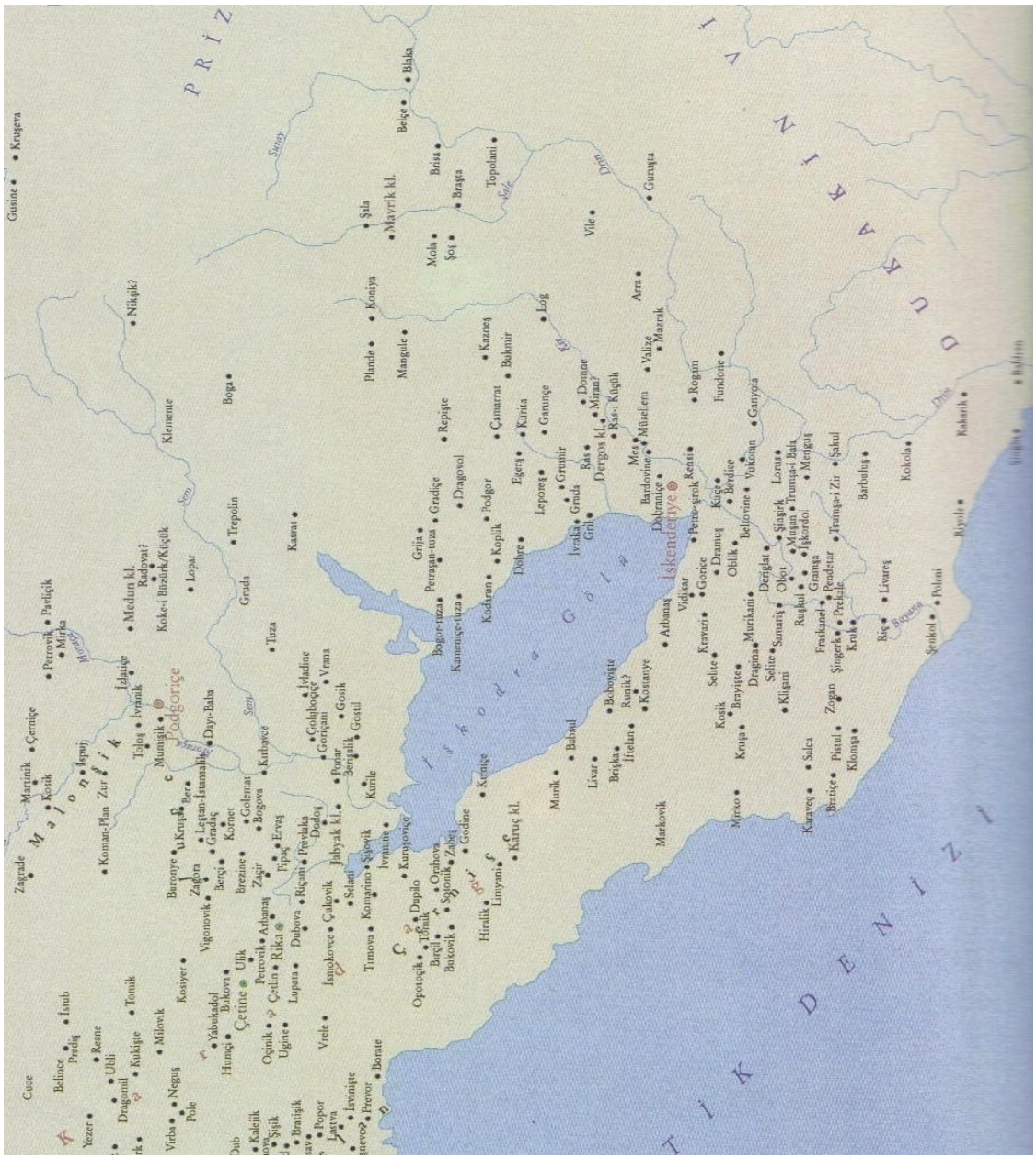
Gazeteler

"Dielli" (Güneş), (haftalık gazetesi), Boston, April, 29, 1910, s, 1-4

DUSHI, Anila, "Daut Boriçi-Historia e një familjeje mësuesish e patriotësh-Davut Boriçi-Bir öğrtemen ve vatansever ailesinin tarihi", *Gazeta Shekulli*, Tiran 30 Temmuz, 2007.

Takvîm-i Vekayi, 9 Cumadelâhıre sene 1284,

EKLER

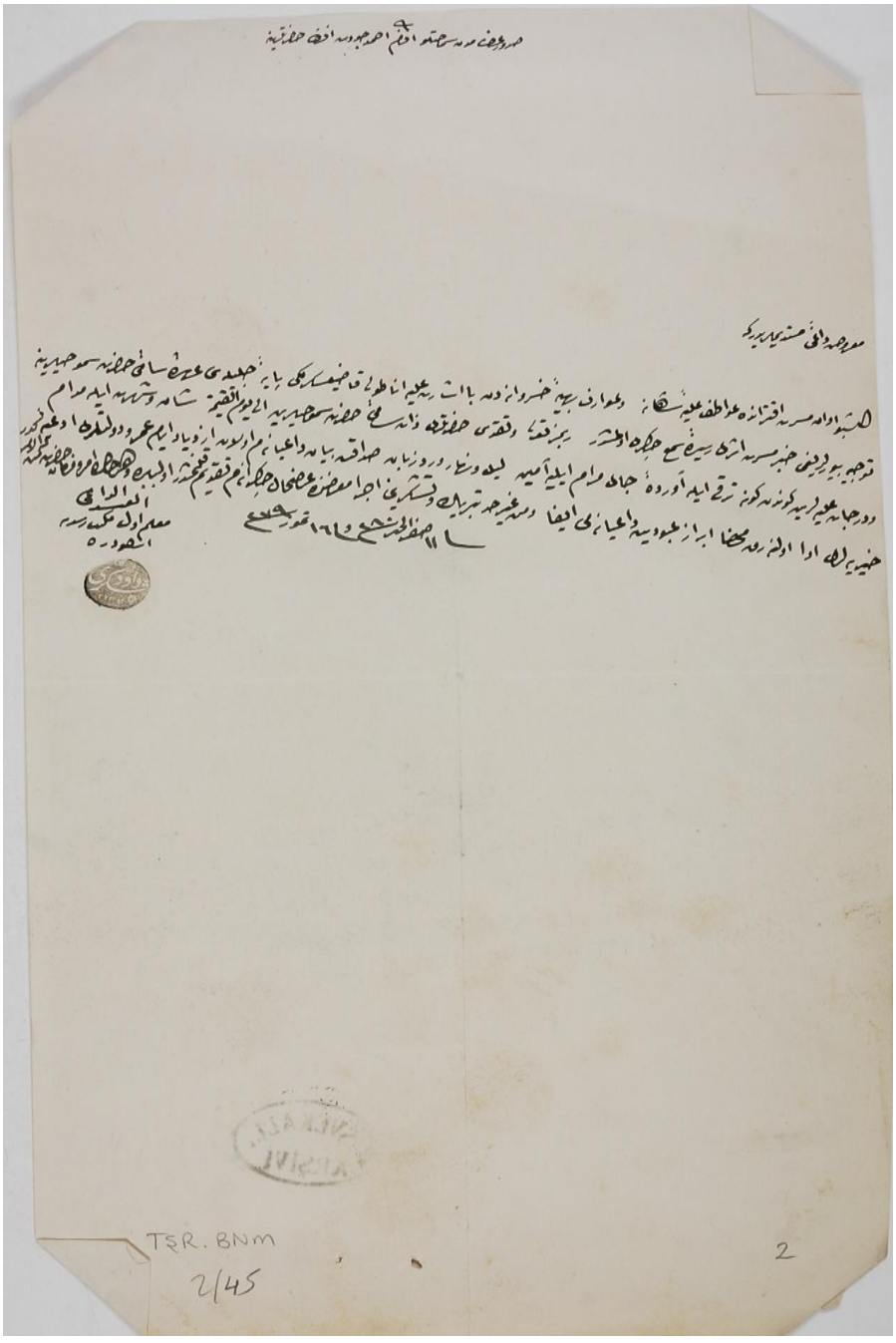
1530'da İşkododra (İskenderiye), Podgoriçe ve Karadağ Kazaları Haritası-1 (BOA, 367 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Rum İli Defteri III-IV**)**

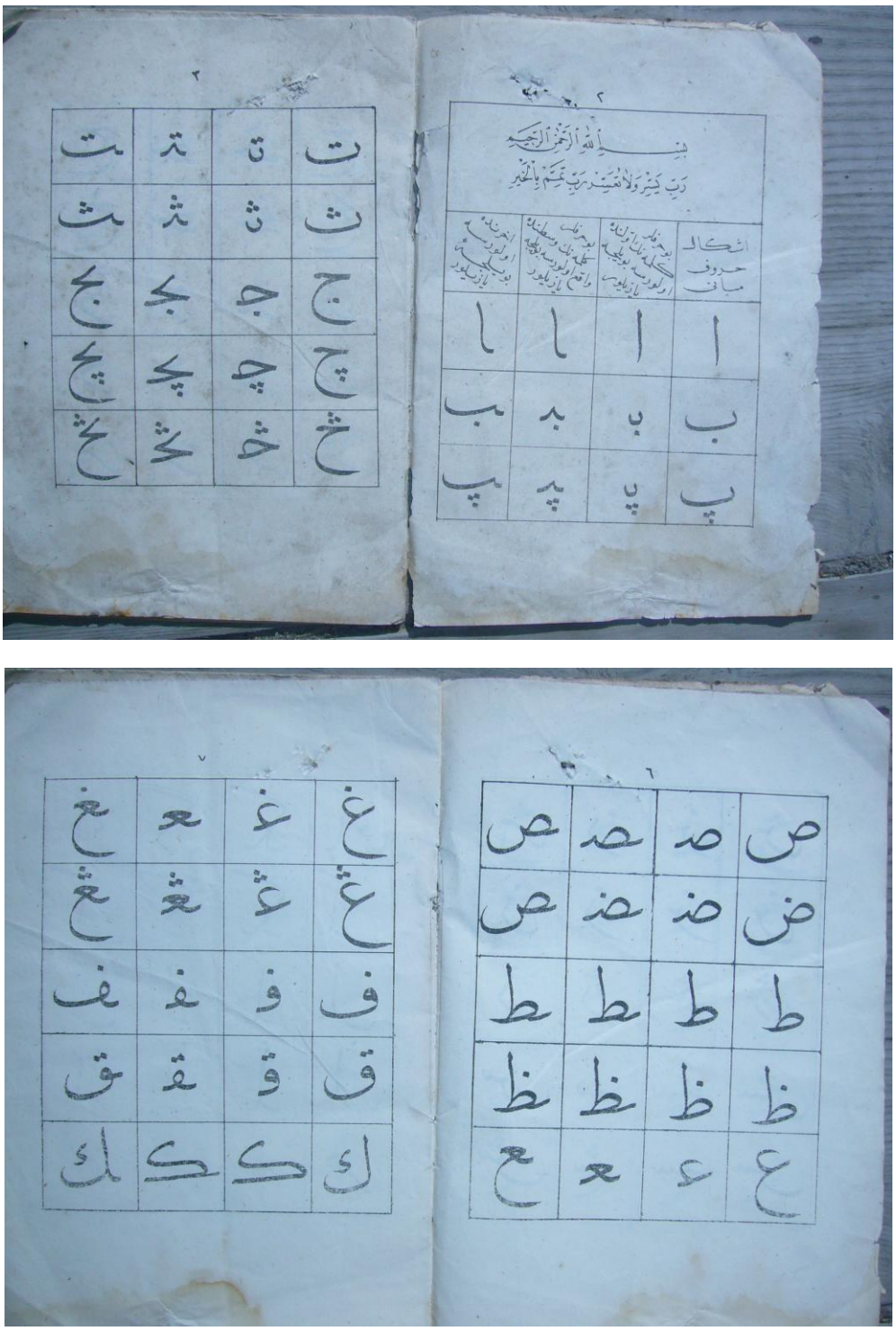
XX. yy.ın başlarında İşkodra Vilayeti Haritası-2 (NASRULLAH M. Binbaşı, RÜŞDÜ M. Kolağası, EŞREF, M. Mülazım, *Osmanlı Atlası (XX. YüzyılBaşları),* s. 30; bu dönemde Ülgün, Antivar ve Podgoriçe kazaları Osmanlı Devleti dışında kaldı.**)**

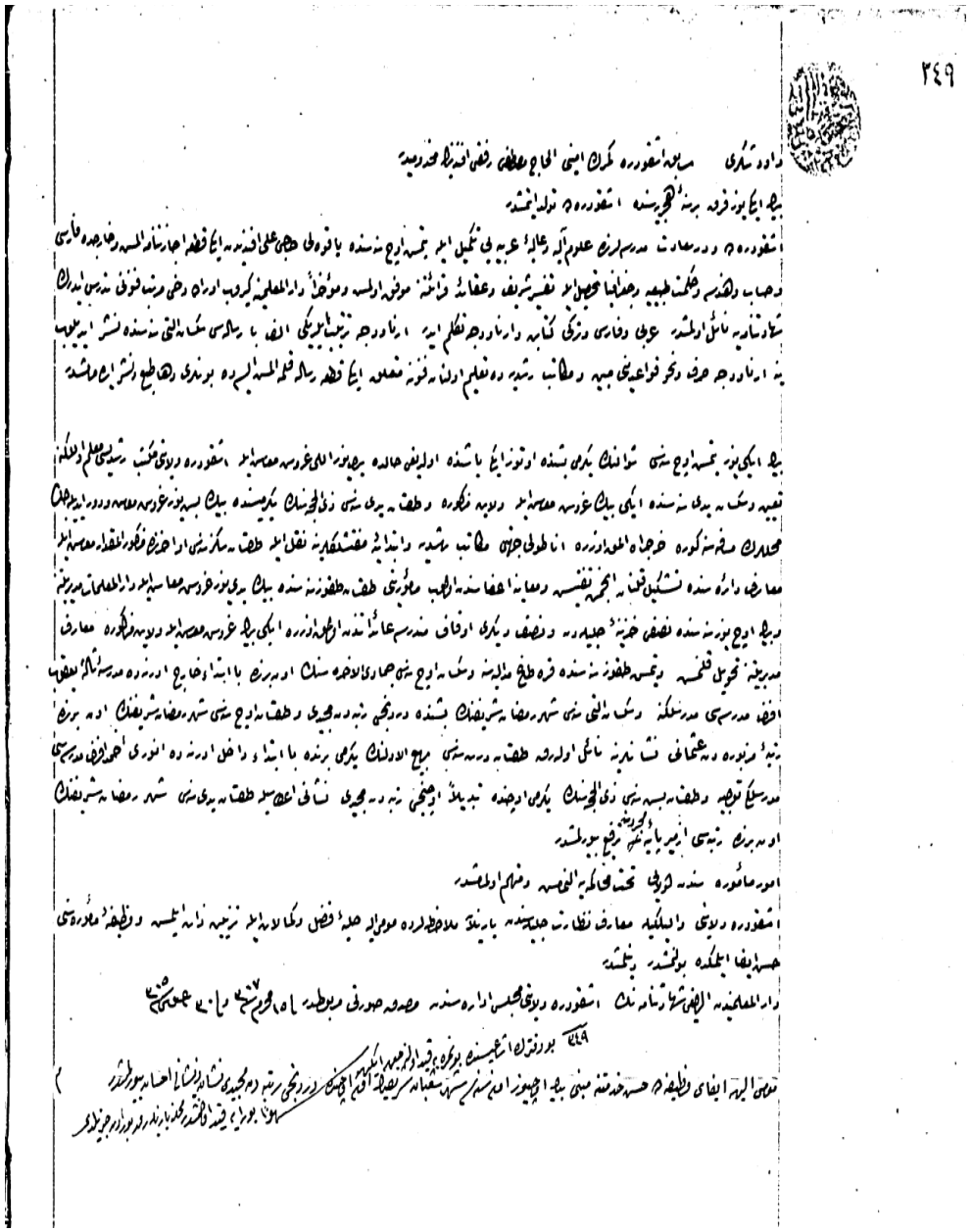
Davud Boriçi'nin Portresi
(http://www.shkoder.net/images/shkodra/daut_borici_pikture_ismail_lulani.jpg, 25.III.2009'daki erişim**)**

Bir belgede geçen Davud Efendi'nin Mührü (BOA, TŞR. BMN, 2/45.)

Davud Boriçi'nin Arap harfleriyle Arnavutça Elif-Bâsı (İşkodra Halk Müzesi, *Davud Boriçi Fonu***)**

Davud Şükrü Boriçi'nin Hayatı, Sicill-i Ahvali (BOA. DH.SAİD 26/127)

İşkodra Rüşdiye Mektebi *(İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No: 90444/15)*

İşkodra'da İnşa Olunan Mekâtib-i Rüşdiye-i Askeriye'nin Açılış Merasimi (Hasan Duman, *Sultan İkinci Abdülhamid Han Devri Osmanlı Mektepleri <Fotoğrafl ve Planlar>,* s. 269**)**

XIX. Yüzyılın başlarında İşkodra Kalesi'nden bir görünüm

1880 yıllarında Prizren Birliği'nin İşkodra Şubesi Binası (Kristo Frasheri, *Lidhja Shqiptare e Prizrenit (1878-1881))*, s. 145**)**